

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไก การขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)
หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2564 จำนวน 265 เล่ม

ISBN: 978-616-93691-9-6

สงวนลิขสิทธิ์/จัดทำ

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียน

รศ.ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร. วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร. สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดร.กชกร จุยมณี

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร. ระวี จุฑศฤงค์

ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน

คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

น.ส. ชุตติมา ชุมพงศ์

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

น.ส. ปณิตารีย์ ทันทสุวรรณ

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายปิยวิษ ขำนาญกิจ

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปกและภาพประกอบ

น.ส. อรสมน ศานติวงศ์สกุล

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ที่

บริษัท พรณิพรีนติ้งเซ็นเตอร์ จำกัด

แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทร. 089-182-1672

คำนำ

โครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักพัฒนาคุณภาพครู นักศึกษาครู และสถานศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) โดยโครงการมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา 2) สนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา 3) สังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกสศ. และ 4) จัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงานองค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

ตลอดระยะเวลาในการดำเนินงาน คณะทำงานโครงการฯ ได้ลงพื้นที่ ติดตาม สนับสนุนการทำงานด้านองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาภายใต้โครงการย่อยที่เป็นโครงการเชิงพื้นที่ในภาคต่าง ๆ และกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะโครงการย่อยทั้ง 18 โครงการ ที่เป็นโครงการที่ได้รับการคัดเลือกในการจัดสรรงบประมาณ ซึ่งการดำเนินงานในครั้งนี้โครงการฯ สามารถจัดทำฐานข้อมูลครูและเด็กนอกระบบการศึกษาในมิติต่าง ๆ เช่น ข้อมูลทั่วไป สาเหตุของการออกนอกระบบ เป้าหมายและความต้องการของเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อเข้าไปให้ความช่วยเหลือและพัฒนาศักยภาพได้ตรงกับความต้องการ สามารถสังเคราะห์รูปแบบและกลไกการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาทั้ง 6 ประเภท ได้แก่ เด็กในกระบวนการยุติธรรม เด็กพิการในชุมชน เด็กชาติพันธุ์ เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เด็กมุสลิม และเด็กในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเด็กยากจนในชุมชน ตลอดจนจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการพัฒนาเด็กและครูนอกระบบการศึกษาที่มีลักษณะและบริบทแตกต่างกัน

การดำเนินงานครั้งนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้ หากไม่ได้รับความกรุณาจากภาคีคนทำงานด้านเด็กและครูนอกระบบการศึกษาทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งไม่อาจกล่าวนามได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตามหากมีข้อบกพร่องประการใดคณะทำงานโครงการฯ ขอน้อมรับทุกข้อเสนอแนะเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการต่อไปและหวังอย่างยิ่งว่าสารสนเทศนี้จะเป็นประโยชน์ต่อครูและเด็กนอกระบบการศึกษาต่อไป

คณะทำงานโครงการฯ

กรกฎาคม 2564

บทสรุปผู้บริหาร

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561 มีภารกิจเพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา และวัตถุประสงค์ตามมาตรา 5(4) ส่งเสริม สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์และผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับการศึกษาหรือพัฒนา เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้ โดยให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์มีศักยภาพที่จะส่งผลกระทบต่อการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ได้แก่ กลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อสนับสนุนให้จังหวัดมีขีดความสามารถที่จะดำเนินการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างความเสมอภาคสำหรับเด็กและเยาวชนได้เองในระยะยาว อีกทั้งยังพบเด็กนอกระบบการศึกษาที่ต้องได้รับความช่วยเหลือต่ำกว่าเป้าหมาย เนื่องจากข้อจำกัดในการค้นหาเด็กนอกระบบการศึกษา ประกอบกับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ที่กำลังเพิ่มความรุนแรงจนส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศทุกด้าน จึงทำให้การช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความเหมาะสมและหลากหลายมากยิ่งขึ้น รวมถึงการขยายพื้นที่ไปสู่จังหวัดอื่น ๆ ในลักษณะการสนับสนุนหน่วยงานที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาอยู่แล้ว หรืออยู่ในการดูแลของหน่วยงานรัฐและองค์กรสาธารณะประโยชน์ โดยผู้ที่ดูแลหลักคือ “ครูนอกระบบการศึกษา”

โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างและเสนอกลไกในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาพร้อมกับการพัฒนาคุณภาพครูที่ดูแลกลุ่มเป้าหมาย โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ 1) วิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา 2) สนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา 3) สังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกสศ. และ 4) จัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา จากการดำเนินงานมาตลอด 1 ปี เกิดผลการดำเนินงานดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คณะทำงานโครงการฯ ได้ออกแบบและนำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ผลการดำเนินงานพบว่า ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จาก

องค์กรเครือข่าย ทั้งสิ้น 67 โครงการ มีจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษา 35,003 คน และมีจำนวนครูนอกระบบการศึกษา 3,161 คน

สำหรับข้อมูลลักษณะของเด็กนอกระบบการศึกษาในมิติต่าง ๆ จากการศึกษาพบว่า เด็กนอกระบบการศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีสัญชาติไทย และมีเด็กไร้สัญชาติและสัญชาติอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่ง เช่น เมียนมา กะเหรี่ยง กัมพูชา โดยเด็กนอกระบบการศึกษาส่วนใหญ่มีเลขบัตรประจำตัวประชาชน อย่างไรก็ตามยังมีส่วนที่ไม่ระบุและไม่มีหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคล การศึกษาที่ได้รับการศึกษาสูงสุดอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ยังมีบางส่วนที่พบว่าจะไม่ได้รับการศึกษา ในด้านอาชีพพบว่า ผู้ปกครองไม่มีงานประจำ/รับจ้างรายวันเป็นจำนวนมาก และมีอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภาวะความยากจนของผู้ปกครอง ด้วยเหตุนี้การช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษานอกเหนือจากการช่วยเหลือในระดับบุคคลที่ตัวเด็กที่ต้องวิเคราะห์ปัญหาที่มีความทับซ้อนทั้งในระดับตัวบุคคลและปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างของระบบที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กหรือทำให้เด็กไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรหรือสวัสดิการที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อการเข้าถึงการศึกษาในระดับสูงขึ้นหรือการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้และประกอบอาชีพ ควรจะต้องพิจารณาถึงปัญหาของครอบครัวเด็กนอกระบบการศึกษาที่ต้องมีแนวทางในการขจัดความยากจนให้สามารถดูแลตนเองและครอบครัวได้

สาเหตุของการออกนอกระบบการศึกษาในโรงเรียน คือ ความยากจน ปัญหาครอบครัว การถูกผลักออกจากระบบการศึกษา ไม่ได้รับสวัสดิการด้านการศึกษา มีปัญหาสุขภาพ ได้รับความรุนแรง และอยู่ในกระบวนการยุติธรรม ความพิการ การศึกษาในระบบที่เป็นอยู่ไม่สอดคล้องกับความต้องการ การไม่มีเอกสารในการเข้าศึกษาในโรงเรียน ไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการดูแลเรื่องการส่งเสริมให้อยู่ในระบบการศึกษาของเด็กกลุ่มนี้จะต้องพิจารณาปรับแก้ในหลายมิติ ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง การอยู่ร่วมกัน ความแตกต่างหลากหลาย การเรียนรู้ในการเรียนรู้ร่วม และต้องมีการจัดการเป็นเชิงกรณี (Case Management)

ในส่วนของเป้าหมายการศึกษาของเด็กนอกระบบการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีเป้าหมายด้านการศึกษาที่ชัดเจน รองลงมาคือต้องการเรียนต่อสายอาชีพ สายสามัญ และระดับอุดมศึกษา ส่วนการประกอบอาชีพพบว่า มีเป้าหมายการประกอบอาชีพที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามอาชีพที่สนใจมักเป็นอาชีพที่อยู่ในบริบทชีวิต เช่น ครู แพทย์ ตำรวจ พยาบาล ช่างต่าง ๆ เกษตรกร เป็นที่น่าสังเกตว่าจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาที่ต้องการประกอบอาชีพและศึกษาต่อมีจำนวนใกล้เคียงกับสัดส่วนของเด็กนอกระบบการศึกษาที่ยังไม่มีเป้าหมายด้านการศึกษาที่ชัดเจน ซึ่งในการส่งเสริมการศึกษาของเด็กกลุ่มนี้จะต้องมีกระบวนการให้เห็นคุณค่าในตนเอง เห็นเป้าหมายของการศึกษาให้มากขึ้น เปลี่ยนวิธีคิด สร้างตัวตนใหม่และเป้าหมายใหม่ สามารถแสวงหาการเรียนรู้ มีความพร้อมกลับเข้าสู่การศึกษา มีทักษะและอาชีพของตนเองเลี้ยงดูตัวเองได้

ความต้องการได้รับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาพบว่า มีความต้องการทางด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพ เช่น เงินอุดหนุนรายหัว ทุนการศึกษา ทุนการฝึกอาชีพและประกอบอาชีพ ทุนดำรงชีพ

อุปกรณ์การเรียน อาหารกลางวันและนมโรงเรียน การส่งเสริมพัฒนาการตามวัย และความต้องการในการพัฒนาตนเองด้านทักษะชีวิต เช่น การสื่อสาร การป้องกันยาเสพติด การจัดการอารมณ์ การประสานงาน และสุขภาพทางเพศ ความต้องการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเด็กนอกระบบการศึกษามีความมุ่งหวังให้หน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ ส่งเสริมการเรียนรู้ในการศึกษาระบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างเหมาะสม รวมถึงการส่งเสริมด้านอาชีพที่ต้องการประกอบและการพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็นต่อการดูแลตนเองและอยู่ร่วมกับผู้อื่น

สำหรับข้อมูลของครูนอกระบบการศึกษาพบว่า ภาพรวมเป็นชาวไทยโดยส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 18 - 83 ปี โดยส่วนใหญ่มีตำแหน่งงานเป็นครูอาสาสมัคร ครูประจำ ผู้ดูแลเด็ก ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้นำชุมชน โดยกลุ่มครูเหล่านี้ทำงานกับเด็กมีลักษณะหลากหลายทั้งกับเด็กที่มีสภาวะปัญหาด้านกายภาพ ชีวภาพ หรือจิตใจ ปัญหาทางเศรษฐกิจ และปัญหาจากปัจจัยสังคม เช่น ความบกพร่องทางสติปัญญาและการเรียนรู้ ความบกพร่องทางร่างกาย พิการซ้ำซ้อน การมีสุขภาพพฤติกรรมหรืออารมณ์และออทิสติก ดิตสารเสพติด แม่วิยโสและแม่เลี้ยงเดี่ยว การอยู่กับ HIV ยาจน มีปัญหาที่เคยได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ การไม่รู้หนังสือ การขาดโอกาสการเรียนรู้ ออกจากโรงเรียนกลางคัน การเป็นเด็กเร่รอน ไร้บ้าน การกระทำผิดจนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ไร้สัญชาติ เป็นลูกแรงงานต่างด้าว มีปัญหาด้านสิทธิสถานะ หยื่อความรุนแรง พ่อแม่แยกทาง กำพร้า การค้าประเวณี การถูกล่วงละเมิดทางเพศ การอยู่ในพื้นที่ไม่สงบ การถูกตีตราจากสังคม

ปัญหาและความต้องการของครูนอกระบบการศึกษาพบว่า มีปัญหาในเรื่องงบประมาณดำเนินการ ความไม่ต่อเนื่องในการเชื่อมโยงกับเครือข่าย ผู้ปกครองและชุมชน รวมทั้งการเข้าถึงข้อมูลเด็กและเยาวชน ในส่วนความต้องการพบว่า ครูมีความต้องการทั้งด้านองค์ความรู้ ทักษะ กระบวนการ การบริหารจัดการ และทรัพยากร เช่น องค์ความรู้เรื่องการเขียนโครงการเพื่อขอรับทุนจากหน่วยงานต่าง ๆ การดูแลเด็กและการส่งต่อเด็ก การพัฒนาเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเด็กและเยาวชน เทคนิค วิธีจัดกิจกรรม กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก การวัดและประเมินผลโครงการ ทักษะการให้คำปรึกษาและการโค้ช การวางแผนยุทธศาสตร์ และการจัดการทั่วไป ทรัพยากรด้านงบประมาณ เครื่องมือและเทคนิคในการทำงานและประสานงาน ซึ่งปัญหาและความต้องการเหล่านี้ น่าจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการนำมาออกแบบในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครูในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการอบรม การเรียนรู้จากการทำงาน การเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านแพลตฟอร์มต่อไป

2. ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คณะทำงานโครงการฯ ได้ลงพื้นที่ ติดตาม สนับสนุนการดำเนินงานโครงการทั้ง 67 โครงการ โดยใช้รูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ รวมถึงเก็บข้อมูลเชิงลึก โครงการย่อยภายใต้โครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบทั้ง 18 โครงการ โดยใช้แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อยทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพตามประเด็นที่ดำเนินการ ซึ่งผลการนำเสนอการสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯ

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของโครงการย่อยภายใต้โครงการการสนับสนุนและพัฒนาไกล การขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบทั้ง 18 โครงการ พบว่า ประเด็นที่ดำเนินการแบ่งได้เป็น 3 ประเด็น โดยเป็น โครงการการพัฒนาทักษะอาชีพมากที่สุด รองลงมาเป็นโครงการการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม และเป็นโครงการ การพัฒนาทักษะชีวิต อีกทั้งพบว่าส่วนใหญ่เป็นโครงการเครือข่ายมากกว่าโครงการเดี่ยว และเมื่อพิจารณาพื้นที่ ดำเนินการพบว่ากระจายอยู่ทั่วทั้ง 6 ภูมิภาค โดยส่วนใหญ่พื้นที่ดำเนินการอยู่ในภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันตกและภาคตะวันออก ตามลำดับ

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินโครงการทั้งจากแบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการ การพัฒนาทักษะชีวิต การพัฒนาทักษะอาชีพ และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม รวมถึงแบบสัมภาษณ์ สำหรับ ความคิดเห็นของผู้ประเมินแบ่งตามประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ แบ่งได้เป็น 4 ประเด็น กล่าวคือ

1. บริบทของโครงการพบว่า ผู้รับผิดชอบโครงการมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก กล่าวคือ โครงการย่อยทั้ง 18 โครงการ ได้ตั้งวัตถุประสงค์ของโครงการที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายของ หน่วยงานและ/หรือเครือข่ายในด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งในด้านการพึ่งตนเองด้านอาชีพของเด็ก การพัฒนาตนเองทักษะชีวิต และมีการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งด้านความรู้ ทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ และเจตคติ ในการเรียนรู้

2. ปัจจัยของโครงการในด้านความพร้อมของทรัพยากรพบว่า ผู้รับผิดชอบกลุ่มโครงการ การพัฒนาทักษะชีวิตมีระดับความคิดเห็นว่าโครงการมีความพร้อมด้านทรัพยากรอยู่ในระดับมาก แต่ผู้รับผิดชอบ กลุ่มโครงการการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและโครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ มีระดับความคิดเห็นว่าโครงการมี ความพร้อมด้านทรัพยากรอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าต้นทุนของทรัพยากรที่มีอยู่ในการพัฒนา เด็กนอกระบบการศึกษามีไม่น้อยไม่เท่ากัน ซึ่งการให้การช่วยเหลือหรือพัฒนาองค์กรที่ทำงานกับเด็กนอกระบบ การศึกษา จะต้องพิจารณาถึงต้นทุนและควรสนับสนุนจุดแข็งที่มี และเพิ่มเติมการแก้ไขจุดอ่อน นอกจากนี้พบว่า ปัจจัยที่หลายโครงการมีอยู่และเอื้อให้โครงการดำเนินการได้ดีที่เป็นจุดร่วมของทุกโครงการ คือ ทุนทางสังคม และ เครือข่าย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าทุกโครงการมีต้นทุนทางสังคมและมีการใช้หรือสร้างเครือข่ายเพื่อนำมาใช้ ในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา ซึ่งในการส่งเสริมองค์กรเหล่านี้ต้องส่งเสริมสิ่งเหล่านี้เป็นสำคัญ

3. กระบวนการพบว่า ผู้รับผิดชอบโครงการมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก กล่าวคือ โครงการทั้งหมดมีการดำเนินการของโครงการเป็นไปตามแผน ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลเด็กและครูนอกระบบ การศึกษาในโครงการ และการดำเนินกิจกรรมบางกิจกรรม สะท้อนให้เห็นว่าทุกโครงการมีความพยายาม ในการออกแบบการดำเนินงานและกระบวนการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด และสอดคล้องกับช่วงเวลา ที่ ดำเนินการ

4. ผลผลิตของโครงการพบว่ามีความเห็นที่แตกต่างกัน คือ ผู้รับผิดชอบโครงการกลุ่มโครงการ การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและโครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ มีระดับความคิดเห็นว่าโครงการบรรลุผลตาม

เป้าหมายอยู่ในระดับมาก แต่ผู้รับผิดชอบกลุ่มโครงการการพัฒนาทักษะชีวิตมีระดับความคิดเห็นว่าโครงการบรรลุผลตามเป้าหมายอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องมาจากการพัฒนาทักษะชีวิตเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาในการพัฒนา โดยภาพรวมความคิดเห็นจึงอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผลผลิตด้านปริมาณและคุณภาพที่มีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์โครงการ เช่น การมีความรู้ความเข้าใจที่ดีขึ้น กลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนาทักษะทั้งทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ และทัศนคติ รวมถึงมุมมองในการทำงานและการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น บางโครงการสะท้อนผลผลิตของโครงการในลักษณะมีความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินการที่เพิ่มขึ้น และพร้อมดำเนินการร่วมกันต่อไปในอนาคต

3. ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จากการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครู และเด็กนอกระบบการศึกษา และการลงพื้นที่เพื่อสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา พบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ในภาพรวมเริ่มจาก 1) กระบวนการเข้าถึงเด็กอย่างบูรณาการ ด้วยการค้นหาเด็กที่บูรณาการระหว่างหน่วยงานและจัดทำเป็นฐานข้อมูลในการติดตามตัวเด็กที่สอดคล้องกับความสนใจของเด็คนอกระบบการศึกษา 2) การค้นหาความต้องการในการเรียนรู้ การประกอบอาชีพ และการรวมกลุ่มอาชีพ ที่มีความยืดหยุ่นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรม บริบทชุมชน ที่แตกต่างกันของเด็ก 3) การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) และการออกแบบการศึกษารายบุคคล (IEP) หรือรายกลุ่ม 4) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การบำบัด การฟื้นฟูเด็ก ทั้งรายบุคคลหรือกลุ่มที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์แลกเปลี่ยนมุมมองในระดับปัจเจกบุคคลและการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินงานหรือการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ ทั้งทางกายภาพและพื้นที่เสมือนที่เกิดการเรียนรู้ขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา และ 5) การประเมินการเรียนรู้ตามเป้าหมายและการเชื่อมโยงกับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือการประกอบอาชีพ

กลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ในภาพรวมแบ่งออกเป็น 4 กลไก ซึ่งเป็นไปตามรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ประกอบด้วย 1) กลไกฐานข้อมูลที่มีการบูรณาการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน อาจใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศหรือเป็นฐานข้อมูลชุมชน โดยเป็นเครื่องมือค้นหาตัวเด็กและการประสานกับเครือข่ายเพื่อลดระยะเวลาดำเนินงานและลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล 2) กลไกพื้นที่ในการค้นหาตัวเด็ก โดยครูนอกระบบการศึกษาทั้งครู กศน. ครู ศรช. ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ครูอาสาสอนเด็ก ต่อยโอกาส ครูอัตราจ้างสังกัด อปท. โรงเรียน มูลนิธิ และเครือข่ายในชุมชนลงพื้นที่เพื่อหากกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาและวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของเด็กและสภาพบริบทชุมชน 3) กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก คือ หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ที่ดำเนิน

การจัดการเรียนรู้หรือการบำบัดฟื้นฟูทั้งรายบุคคลหรือกลุ่มที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง รวมถึงการออกแบบพื้นที่ การเรียนรู้ที่เหมาะสม และ 4) กลไกการส่งต่อ คือ หน่วยงานรับผิดชอบเพื่อประสานงานกับครอบครัวหรือตัวเด็ก เพื่อระดับประถมศึกษา ส่งต่อ และเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในระดับพื้นที่ เพื่อ การติดตาม ส่งต่อ และปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อการจบการศึกษาและมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการ และศักยภาพของเด็กรายบุคคลอย่างความเหมาะสมต่อไป

สำหรับกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับครูนอกระบบการศึกษา ในภาพรวมแบ่งออกเป็น 5 กลไก คือ 1) การอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้ เชิงรุก ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบจุลภาค และการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตามความก้าวหน้า รวมถึงรับฟังปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงาน ทั้งนี้ให้ ความสำคัญต่อการพัฒนาฐานคิดในการทำงานให้มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินงานด้วย 2) การพัฒนาครูผ่านระบบ แม่ไก่-ลูกไก่ (Training of the Trainer: ToT) โดยประสานความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้สอนทักษะอาชีพและ ความเป็นครูให้เด็กรุ่นที่ 1 เพื่อนำไปใช้ในการสอนแบบเพื่อนสอนเพื่อนให้กับเด็กกลุ่มหรือรุ่นต่อไป โดยผ่าน การเรียนรู้โดยใช้หลักการเรียนรู้แบบอิงสมรรถนะ (Competency based Learning) 3) การใช้ชุมชนการเรียนรู้ เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) 4) การนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง และ 5) การพัฒนาเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ไว้วางใจและร่วมแรงใจกัน โดยมุ่งหมายให้กองทุนเพื่อความเสมอภาค ทางการศึกษา (กสศ.) เป็นกลไกการพัฒนาในฐานะตัวกลางเชื่อมประสานการทำงานด้านการพัฒนาครูนอกระบบ การศึกษา ทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อการดำเนินงานอย่าง สอดประสานเป็นเครือข่ายทางวิชาชีพที่มุ่งการทำงานบนฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทิศทางเดียวกันต่อไป

4. ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 จากข้อค้นพบของคณะทำงานโครงการฯ ในการจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีลักษณะและบริบทแตกต่างกัน และครูนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม พบว่า

4.1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร สำหรับ ข้อเสนอแนะควรเริ่มจากความเข้าใจถึงปัจจัยจำเป็นที่ส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคมของเด็ก ทั้ง สภาวะทั่วไปและลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ตามความต้องการเฉพาะของเด็กเป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม เพื่อส่งเสริม การเรียนรู้ ความสามารถในการมีชีวิตที่มีสุขภาวะที่ดี มีความสามารถทางอาชีพในการเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว เกื้อกูลสังคม โดยการสนับสนุนปัจจัย 4 และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของเด็กนอกระบบการศึกษา ได้นั้นควรเริ่มต้นจากการเสริมสร้างทัศนคติที่รักการเรียนรู้เพื่อปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงและเหตุปัจจัยต่าง ๆ โดยในการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้นั้น ครูนอกระบบการศึกษาเป็นบุคคลหลักที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับ

ความจำเป็นและต้องการของเด็กนอกระบบการศึกษา ช่วยสนับสนุนให้เด็กนอกระบบการศึกษาเกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศและพื้นที่ของการเรียนรู้ที่ปลอดภัยที่เอื้อให้เกิดการเติบโตและพัฒนา ครูนอกระบบการศึกษาต้องมีจรรยาบรรณและหัวใจของความเป็นครู สามารถให้คำปรึกษาและแนะแนวอาชีพแก่เด็กนอกระบบการศึกษาที่ประสบกับเงื่อนไขและข้อจำกัดต่าง ๆ ในชีวิต รวมทั้งเป็นผู้อำนวยความสะดวกที่มีความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการศึกษาในกระแสหลัก การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย รวมถึงการศึกษาทางเลือก มีความสามารถในการออกแบบหลักสูตร สื่อ กระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตเด็กนอกระบบการศึกษาในแต่ละกลุ่ม มีความรู้ความเข้าใจในลักษณะตามธรรมชาติเฉพาะของเด็กแต่ละกลุ่ม มีความรู้และเข้าใจกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ หลักปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีและดิจิทัล รวมทั้งทักษะทางสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องสำหรับการทำงานของตนและสนับสนุนการช่วยเหลือและพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา

นอกจากนี้ควรมีพัฒนาครูโดยใช้การพัฒนาบนฐานสมรรถนะ การส่งเสริมการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ การใช้การโค้ชและการเป็นพี่เลี้ยง มีการนิเทศติดตาม เพื่อให้ครูนอกระบบการศึกษาเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตที่ปฏิบัติงานได้ตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและความคาดหวังจากผู้เกี่ยวข้อง ผ่านการเรียนรู้ในหลักสูตรและกระบวนการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตามรากฐานที่สำคัญ คือ การสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้องทั้งในระดับบุคคล หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย แนวทางและกลไกสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่หน่วยย่อยที่ใกล้ชิดเด็กนอกระบบศึกษามากที่สุดจนถึงระดับประเทศ ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานปกครองท้องถิ่น หน่วยงานการศึกษาในพื้นที่ องค์กรภาคเอกชน หน่วยงานภาคพัฒนาเอกชนอื่น ๆ จนถึงหน่วยงานระดับชาติ ในการร่วมพัฒนาความสามารถ จัดสรรค่าตอบแทน สวัสดิการต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานแก่ครูนอกระบบการศึกษา รวมถึงจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ และงบประมาณในการดำเนินการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งด้านวิชาการ ทักษะอาชีพ และทักษะชีวิตของเด็กนอกระบบการศึกษาในบริบทต่าง ๆ อย่างเหมาะสม และควรสร้างเครือข่ายทั้งภายในหน่วยงานและระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อกับความต้องการของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคต

4.2 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาเด็กและครูนอกระบบการศึกษา

4.2.1 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนเด็กนอกระบบการศึกษา คือ

1. การจัดทำนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งที่อยู่ในระบบและนอกระบบการศึกษา ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ โดยต้องเป็นการทำนโยบายจากข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงจากพื้นที่ เพื่อการมีนโยบายที่สอดคล้องและเท่าทันสถานการณ์

2. การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน สร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาคการศึกษา และนอกภาคการศึกษา หน่วยงานภาครัฐกับองค์กรเอกชน โดยเป็นหน่วยงานทั้งระดับมหภาคและระดับจุลภาคที่ใช้กลไกเชิงพื้นที่ระดับจังหวัดพัฒนาระบบการค้นหา ฝึกระวัง ติดตาม และช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา มีการเชื่อมโยงฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาด้วยกัน จัดทำฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาเชิงลึกที่เป็นข้อมูลชุดเดียวกัน เพื่อใช้เป็นฐานในการดูแล ช่วยเหลือ และพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาในระดับท้องถิ่น และการใช้ระบบสารสนเทศในการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อส่งต่อข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาและความต้องการในพื้นที่ในการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา ทำงานเชิงรุกในป้องกันไม่ให้เกิดหลุดจากระบบและช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาเพื่อการศึกษาต่อหรือการเรียนรู้ตามความสนใจหรือความถนัด หรือการดูแลเรื่องสุขภาพ ทักษะชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งมีมาตรการติดตามฝึกระวังรายการณ์เพื่อลดอัตราเสี่ยงการหลุดออกนอกระบบการศึกษา โดยภาคประชาสังคมควรจะมีบทบาทในฐานะที่เป็นผู้ให้บริการและภาครัฐควรมีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนทรัพยากรในการให้บริการ อันจะส่งผลให้เกิดรูปแบบการให้บริการดูแลและสนับสนุนเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความหลากหลายและเหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม

3. หน่วยงานภาครัฐทั้งระดับนโยบายและหน่วยงานระดับปฏิบัติ ต้องปฏิบัติการให้เกิดผลเป็นจริงตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ คือ ส่งเสริมคืนอำนาจการเรียนรู้ให้กับเด็กทุกคน รวมทั้งเด็กนอกระบบการศึกษามีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ และมีเสรีภาพที่จะได้เลือกเรียนรู้ตามความถนัด โดย 1) ควรจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งแบบในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับครอบครัวที่ยากจน และครอบครัวของเด็กนอกระบบการศึกษา โดยใช้กลไกการทำงานในระดับจังหวัดและพื้นที่ 2) จ่ายเงินอุดหนุนเข้าบัญชีการศึกษาเด็กทุกคน รวมทั้งเด็กนอกระบบการศึกษา โดยจ่ายเงินอุดหนุนกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนไปที่ตัวเด็กทุกคน เปิดโอกาสให้เด็กออกแบบเลือกประเด็นหรือหัวข้อการเรียนรู้และพื้นที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง 3) พัฒนาและส่งเสริมการใช้การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา คือ การเรียนผ่านระบบการเรียนแบบเปิดเพื่อมวลชน (Massive Open Online Course: MOOC) หรือเรียนจากมหาวิทยาลัยที่ต้องปรับตัวเป็นมหาวิทยาลัยของการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อรองรับผู้เรียนที่เป็นเด็กนอกระบบการศึกษา สามารถเก็บสะสมการเรียนรู้ผ่านระบบธนาคารเครดิต (Credit Banking) และมีการต่อยอดจากการเรียนรู้ในลักษณะนี้ไปสู่การรับรองการสำเร็จการศึกษาทั้งระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรืออุดมศึกษา และ 4) ส่งเสริมให้ใช้หลักเกณฑ์การปรับใช้หลักสูตรแกนกลางสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ในการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคล

4. การทำงานเรื่องเด็กนอกระบบการศึกษาจะต้องมองไปถึงการป้องกันเด็กหลุดจากระบบการศึกษา โดยการเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ทั้งในเรื่องของรายได้ สวัสดิการ ความรู้ในการดูแลครอบครัวและลูกหลาน เพื่อเป็นองค์ประกอบที่ป้องกันไม่ให้เกิดหลุดจากระบบการศึกษา และการส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ทั้งในรูปการส่งเสริมงบประมาณสนับสนุนด้านอาหารเพื่อความพร้อมในการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต หรือการส่งเสริมงบประมาณและกิจกรรมเพื่อให้เด็กเรียนรู้การทำกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองด้านอาหาร

4.2.2 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนครุนอกระบบการศึกษา

1. การสนับสนุนการพัฒนาหน่วยงานของรัฐที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกสังกัด รวมทั้งองค์กรเอกชนให้มีข้อมูล องค์ความรู้ และเครื่องมือที่จำเป็นในดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2. ควรมีระบบและหลักสูตรการจัดฝึกอบรมเพื่อยกระดับศักยภาพครุนอกระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาทักษะของตนเองให้จัดการกับงานที่เกิดขึ้นได้ เช่น การเรียนรู้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ร่วมกับครุนอกระบบการศึกษาที่มีประสบการณ์และเป็นพี่เลี้ยงของครุนอกระบบศึกษารุ่นใหม่ ใช้แนวทางชุมชนนักปฏิบัติหรือชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ

3. การยกระดับศักยภาพสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม มูลนิธิที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อให้สถานที่ดังกล่าวมีระบบการทำงานเพื่อเกื้อหนุนการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มครูและเด็กนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อย่างยั่งยืน

4. การรับรองการมีตัวตนและความสามารถของครุนอกระบบการศึกษาเพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์ สวัสดิการในดูแลสุขภาพ ความปลอดภัยและที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน การพัฒนาทางความรู้และอาชีพ และค่าตอบแทน เพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่จะส่งผลต่อความสะอาดและประสิทธิภาพในการดูแลเด็กเพิ่มขึ้น และการได้รับการยอมรับจากสังคม

5. การส่งเสริมให้มีอาสาสมัครการศึกษา (อสม.การศึกษา) เพื่อสนับสนุนการทำงานในระดับพื้นที่ช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาได้ถึงระดับหมู่บ้าน กลุ่มบ้าน

6. การสรรหาและพัฒนาครุนอกระบบศึกษารุ่นใหม่ นอกเหนือจากความรู้ทางวิชาการ ควรพิจารณาจากทักษะความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ แรงบันดาลใจและทัศนคติในการทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา มีการพัฒนาจากการให้เรียนรู้ผ่านการอบรม การปฏิบัติจริง การให้คำแนะนำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้

7. การส่งเสริมการจัดการศึกษาตามบริบทของพื้นที่ เพื่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรได้ตรงตามความจำเป็น ตามบริบท และครูจะได้มีแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายในด้านปัญหาความต้องการของทั้งตัวเด็กและพื้นที่

4.3 ข้อเสนอแนะต่อกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

4.3.1 การมีนโยบายและยุทธศาสตร์ทั้งในเชิงป้องกันเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและแก้ไขปัญหาในเด็กนอกระบบการศึกษา โดยบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

4.3.2 การประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ดูแลเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา เด็กนอกระบบการศึกษา และพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา ในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลของเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา เด็กและครูนอกระบบการศึกษาร่วมกัน โดยอาจเป็นการเชื่อมต่อฐานข้อมูลหรือพัฒนาฐานข้อมูลร่วมกันให้มีฐานข้อมูลเดียว เพื่อประโยชน์ในการออกแบบการช่วยเหลือ สนับสนุน และพัฒนาเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา เด็กและครูนอกระบบการศึกษา

4.3.3 ใช้โครงการที่มีอยู่ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน และให้ความช่วยเหลือเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษาที่อยู่ในการดูแลของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้ได้รับการศึกษาหรือพัฒนาเพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการจัดสรรเงินอุดหนุนนักเรียนยากจนพิเศษแบบมีเงื่อนไข (Conditional Cash Transfer: CCT) หรือทุนเสมอภาค โครงการทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง โครงการทุนพัฒนาอาชีพและนวัตกรรมที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน และโครงการทุนพระกนิษฐาสัมมาชีพ และโครงการทุนครูรัก(ษ์)ถิ่น การขยายจังหวัดเพื่อการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน

4.3.4 ประสานกับหน่วยงานกองทุนด้านการวิจัยของประเทศ เพื่อบูรณาการงบประมาณเพื่อการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาระบบและกลไกในการช่วยเหลือ ดูแล สนับสนุน และพัฒนาเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษาในเชิงพื้นที่

4.3.5 ประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริม

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในการร่วมกันบูรณาการงบประมาณในการออกแบบหลักสูตรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่สะท้อนความหลากหลายของเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษาเพื่อให้ได้รับการศึกษาหรือพัฒนาที่สอดคล้องกับความถนัดและศักยภาพ และออกแบบหลักสูตรการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครูให้มีความสามารถในการช่วยเหลือ สนับสนุน จัดการเรียนรู้ และพัฒนาเด็กและเยาวชนตามพื้นฐานและศักยภาพที่แตกต่างกัน โดยทั้ง 2 หลักสูตรต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรจากครูที่สังกัดหน่วยงานของภาครัฐดังกล่าวและครูที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาของภาคประชาสังคมในพื้นที่ที่ทำงานกับเด็ก

4.4.6 การประสานและสนับสนุนการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เช่น กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มหาวิทยาลัย และองค์การนานาชาติ เช่น UNESCO และ UNICEF ในการผลิตครูนอกระบบการศึกษาเพื่อทดแทนครูรุ่นเดิม โดยผ่านการพัฒนาบุคลากรในองค์กร การพัฒนาอาสาสมัครทางการศึกษา (อสม.การศึกษา) ในระดับหมู่บ้านหรือชุมชน หรือการพัฒนาจากระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัยที่เป็นทั้งหลักสูตรระดับปริญญาที่มีอยู่ในสาขาวิชาการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษาเพื่อการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชน สังคมสงเคราะห์ หรือเป็นหลักสูตรหรือกลุ่มวิชาระยะสั้น และการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาที่มีอยู่ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่าย การจัดการความรู้ การเรียนรู้แบบชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ การส่งเสริมการเข้าอบรมและการศึกษาดูงาน

4.4.7 จัดเวทีประสานหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษา และภาคประชาสังคม เพื่อให้ภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ได้ทำความรู้จัก และสร้างความคุ้นเคย ทั้งยังแลกเปลี่ยนความรู้และสรรพกำลัง ยกกระดับภาคีสู่ชุมชนการเรียนรู้ในอนาคต เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐมีทรัพยากรในการดำเนินงาน แต่มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ที่มีปัญหาเฉพาะหรือลงไปแก้ไขปัญหาเชิงลึกได้ดีเท่าภาคประชาสังคม โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนที่อยู่ในพื้นที่ ในขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรในการดำเนินงาน ดังนั้นการเข้าถึงเด็กเพื่อค้นหา พัฒนา และส่งต่อ จึงควรดำเนินงานร่วมกันผ่านระบบจัดการรายกรณี มีการเชื่อมโยงและวางระบบการดำเนินงานให้เป็นระบบมากขึ้น

4.4.8 จัดพื้นที่การนำเสนอภาพความสำเร็จของเด็กและครูนอกระบบการศึกษา ที่สะท้อนการสร้างความสำเร็จภาคทางการศึกษาในประเทศไทยที่เกิดจากการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม โดยใช้ระบบออนไลน์ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาที่มีเอกสารสิ่งพิมพ์ และการใช้การจัดเวทีเชิงอภิปรายหรือการประชุมเพื่อการเผยแพร่

4.4.9 การสนับสนุนทุนโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาในโอกาสต่อไป ควรเป็นการพัฒนาโครงการเชิงรุกที่พิจารณาจากโครงการที่ผ่านมาในปีแรกที่มีค้นพบแนวทางการดำเนินการที่มีการเข้าถึง พัฒนา และมีแนวโน้มการส่งต่อเด็กนอกระบบการศึกษาเข้าสู่การได้รับการศึกษาในระดับต่าง ๆ ทั้งการศึกษาในกระแสหลักทั้งในระบบหรือนอกระบบโรงเรียน หรือการศึกษาทางเลือกที่เป็น การศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อการพัฒนาทักษะอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิต เพื่อนำมาต่อยอดในปี 2564 และให้เชื่อมต่อให้ไปถึงวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู วิจัย หรือค้นคว้าแนวทางในการพัฒนาครู ให้มีจิตวิญญาณของความเป็นครู มีคุณธรรม มีจริยธรรม มีความรู้ และมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาผู้เรียนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา ส่งเสริมสนับสนุน และให้ความช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์และผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับการศึกษาหรือพัฒนา เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทสรุปผู้บริหาร	ข
สารบัญ	ฅ
สารบัญภาพ	ฐ
สารบัญตาราง	ฒ
บทที่ 1 บทนำ	1
- ที่มาและความสำคัญของโครงการ	1
- เป้าประสงค์	6
- วัตถุประสงค์	6
- คำถามวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์	7
- ขอบเขตในการวิจัย	7
- นิยามศัพท์เฉพาะ	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
ตอนที่ 1 เด็กนอกระบบการศึกษา	10
ตอนที่ 2 ครูนอกระบบการศึกษา	21
ตอนที่ 3 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา	29
ตอนที่ 4 รูปแบบการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา	42
ตอนที่ 5 รูปแบบการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา	44
ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	49
ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดการวิจัย	63
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	64
- ประชากรและตัวอย่าง	64
- พื้นที่ดำเนินการวิจัย	71
- เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย	72
- ระยะเวลา	76
- การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล	82
- การวิเคราะห์ข้อมูล	83
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลครูและเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทย	85
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลครูนอกระบบการศึกษาในประเทศไทย	85

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทย	104
บทที่ 5 การสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯ	126
ตอนที่ 1 การสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯ	126
ตอนที่ 2 การจัดอบรมการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบ	172
บทที่ 6 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กและครูนอกระบบการศึกษา	185
ตอนที่ 1 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม	186
ตอนที่ 2 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กพิการในชุมชน	201
ตอนที่ 3 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กชาติพันธุ์	214
ตอนที่ 4 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว	227
ตอนที่ 5 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กมุสลิมและเด็กในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้	245
ตอนที่ 6 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กยากจนในชุมชน	259
บทที่ 7 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา	276
ตอนที่ 1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงานและองค์กรที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา	276
ตอนที่ 2 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา	292
บทที่ 8 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	300
ตอนที่ 1 สรุปผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์	300
ตอนที่ 2 อภิปรายผลการดำเนินงาน	308
ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ	327
เอกสารอ้างอิง	330
ภาคผนวก	347

สารบัญภาพ

ที่		หน้า
2.1	สาเหตุที่ทำให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาในแต่ละกลุ่ม	15
2.2	กรอบแนวคิดการวิจัย	63
3.1	พื้นที่ดำเนินการวิจัย	71
4.1	จำนวนครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามโครงการ	90
4.2	แผนภาพการกระจายระหว่างอายุและประสบการณ์ทำงานของครูนอกระบบการศึกษา จำแนกตามเพศ	92
4.3	แผนภาพการกระจายระหว่างอายุและประสบการณ์ทำงานของครูนอกระบบการศึกษา จำแนกตามเอกสารยืนยันตัวตนบุคคล	94
4.4	ตำแหน่งงานอื่น ๆ ของครูนอกระบบการศึกษา	95
4.5	ประเด็นปัญหาในการทำงานของครูนอกระบบการศึกษา	99
4.6	ความต้องการ 4 ด้านของครูนอกระบบการศึกษา จำแนกตามตำแหน่งครู	102
4.7	จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามโครงการ	110
4.8	สาเหตุอื่น ๆ ของการออกกลางคันของเด็กนอกระบบ (n=22,120)	116
4.9	ร้อยละของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการศึกษาและการประกอบ อาชีพ	117
4.10	จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพ	118
4.11	อาชีพที่ใฝ่ฝันของเด็กและเยาวชนนอกระบบโรงเรียน (n=11,574)	118
4.12	ความต้องการความช่วยเหลืออื่น ๆ นอกเหนือจากทุนการศึกษา	119
4.13	ความต้องการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม (n=22,896)	119
4.14	ลำดับความต้องการรับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษา จำแนกตามเป้าหมายด้านการศึกษา	121
4.15	ลำดับความต้องการรับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษา จำแนกตามเป้าหมายด้านการประกอบอาชีพ	122
4.16	ลำดับความต้องการรับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษา จำแนกตามสาเหตุ ของการออกนอกระบบการศึกษา	124
4.17	ทักษะทางสังคมที่เด็กนอกระบบการศึกษาต้องการได้รับการส่งเสริม (n=24,579)	125
5.1	พื้นที่ดำเนินการภายใต้โครงการการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปี 2563	127

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ที่		หน้า
5.2	ข้อมูลภูมิหลังของการประเมินผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูนอก ระบบการศึกษา: จิตวิทยาและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา	175
5.3	ข้อมูลภูมิหลังของการประเมินผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูนอก ระบบการศึกษา: การเสริมสร้างพลังใจให้ครูนอกระบบการศึกษา	181
6.1	รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้เด็กในกระบวนการยุติธรรม	189
6.2	กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม	199
6.3	รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กพิการในชุมชน	203
6.4	ประเด็นการเรียนรู้ของครูสำหรับเด็กพิการ	211
6.5	รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กชาติพันธุ์	218
6.6	กลไกการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์	223
6.7	กลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์	226
6.8	รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว	232
6.9	กลไกการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว	235
6.10	กลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว	241
6.11	รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และ ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้	250
6.12	กลไกการพัฒนาเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้	255
6.13	กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้	257
6.14	รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชน	262
6.15	กลไกการพัฒนาเด็กยากจนในชุมชน	265

สารบัญตาราง

ที่	หน้า	
3.1	รายชื่อโครงการย่อยภายใต้โครงการหลักที่ได้รับการสนับสนุนจากกสศ.	64
3.2	จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามประเด็นปัญหา	70
3.3	เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยของข้อคำถามวัดการประเมินโครงการ	84
4.1	จำนวนครุณอกระบบการศึกษาจำแนกตามโครงการ	85
4.2	จำนวนครุณอกระบบการศึกษาจำแนกตามเพศและสัญชาติ	90
4.3	จำนวนครุณอกระบบการศึกษาจำแนกตามหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคล	91
4.4	ค่าสถิติพื้นฐานของอายุ และประสบการณ์ทำงานของครุณอกระบบการศึกษาจำแนกตามเพศ	92
4.5	ค่าสถิติพื้นฐานของอายุ และประสบการณ์ทำงานของครุณอกระบบการศึกษา จำแนกตามเอกสารยืนยันตัวตนบุคคล	93
4.6	จำนวนครุณอกระบบการศึกษาจำแนกตามตำแหน่งงานในปัจจุบัน	94
4.7	จำนวนครุณอกระบบการศึกษาจำแนกตามลักษณะกลุ่มเด็กและตำแหน่งงาน	96
4.8	จำนวนครุณอกระบบการศึกษาที่ดูแลเด็กที่มีภาวะอื่น ๆ จำแนกตามกลุ่มประเด็น	98
4.9	ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครุณอกระบบการศึกษา: ด้านองค์ความรู้	100
4.10	ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครุณอกระบบการศึกษา: ด้านทักษะ/กระบวนการ	100
4.11	ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครุณอกระบบการศึกษา: ด้านการบริหารจัดการ	101
4.12	ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครุณอกระบบการศึกษา: ด้านทรัพยากร	101
4.13	จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามโครงการ	104
4.14	จำนวนเด็กและเยาวชนจำแนกตามเพศและสัญชาติ	111
4.15	จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคล	112
4.16	จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามลักษณะการจ้างงานของผู้ปกครอง	112
4.17	จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง	113
4.18	จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด/ที่เคยได้รับ	113
4.19	จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด และหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคล	114
4.20	จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามสาเหตุของการออกนอกระบบการศึกษา	115
4.21	คะแนนเฉลี่ยระดับความต้องการการได้รับความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ของเด็กนอกระบบ	120
4.22	คะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความต้องการความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการศึกษา	120

สารบัญตาราง (ต่อ)

ที่		หน้า
4.23	คะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความต้องการความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการประกอบอาชีพ	122
4.24	คะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความต้องการความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามสาเหตุการออกนอกระบบการศึกษา	123
4.25	ทักษะทางสังคมที่เด็กนอกระบบการศึกษาต้องการได้รับการส่งเสริม	124
5.1	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้เข้าร่วมอบรมพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษาวันที่ 2-3 ธันวาคม 2563	177
5.2	ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้เข้าร่วมอบรมพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษาวันที่ 5 - 6 เมษายน 2564	182

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของโครงการ

ในที่ประชุมสมัชชาใหญ่องค์การสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งริเริ่มจากการประชุม Rio+20 (United Nation Development Program, 2016) ร่วมกันของโลกอนาคต โดยเริ่มต้นมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2015 เรื่อยมาจนถึง ค.ศ. 2030 ประกอบไปด้วยเป้าหมายหลัก 17 ประการ เป้าประสงค์ 169 ข้อ ซึ่งครอบคลุมไปด้วย 3 เสาหลัก คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เนื้อหาการพัฒนาที่ยั่งยืนให้ครอบคลุมจะยึดถือหลัก “No one left behind” หรือจะไม่ทิ้งใครไว้เบื้องหลัง และประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 193 ประเทศที่เข้าร่วมการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยกัน

การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ ทัวถึง และเป็นธรรม เป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเป้าหมายด้านการศึกษาคจัดเป็นเป้าหมายที่ 4 ของการพัฒนาที่ยั่งยืน มีสาระสำคัญคือ การได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ อย่างเท่าเทียม ทัวถึง และส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ทั้งนี้การวางเป้าหมายการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกนั้น เด็กและเยาวชนทุกคนทุกกลุ่มในสังคมต้องได้รับความเสมอภาคทางการศึกษา ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพในทุกระดับชั้นอย่างทัวถึงและเท่าเทียมกัน สร้างโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้นในระดับอุดมศึกษาทั้งสายสามัญและสายอาชีพ ครอบคลุมไปจนถึงการจัดการเรียนรู้กับประชากรนอกเหนือวัยเรียนให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จะเห็นได้ว่าการศึกษาเป็นกลไกหลักสำคัญของการพัฒนาประชากรของประเทศ โดยเฉพาะประชากรเด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียนเป็นกลุ่มที่กฎหมายให้ความสำคัญมากที่สุด ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งมีจุดเน้นด้านการพัฒนาการศึกษาที่มุ่งสร้างโอกาสและความเท่าเทียมทางการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) ที่กล่าวว่าการจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และรัฐต้องจัดให้ทัวถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

อย่างไรก็ตาม ยังคงพบตัวเลขที่น่าเป็นห่วงเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในประเทศไทยอยู่ กล่าวคือ มีเด็กที่ออกกลางคันจากระบบการศึกษาว่า 600,000-700,000 คนต่อปีและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี โดยมีสาเหตุที่แตกต่างกัน เช่น ความยากจน ปัญหาในครอบครัว และการปรับตัวในการเรียน (อมรวิรัช นาคทรพร, 2554)

ในระดับสากล นิโคลัส เบอร์เนตต์ (2557) อดีตผู้บริหารระดับสูงของยูเนสโกและธนาคารโลก ได้ประมาณการว่าปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจะสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศไทยเป็นมูลค่าสูงถึง 330,000 ล้านบาททุกปี คิดเป็นร้อยละ 3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ของประเทศ ซึ่งเท่ากับค่าเฉลี่ยของการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยตลอดทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าระบบการศึกษาของไทยจะลงทุนสูง แต่สถานการณ์ของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษาของไทยยังคงมีแนวโน้มที่ไม่ดีขึ้นในทุกพื้นที่ของประเทศ ซึ่งสร้างความเสียหายแก่โอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยให้ออกจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) สอดคล้องกันกับสมพงษ์ จิตระดับ (2562) ที่พบว่าในปี 2562 ประเทศไทยมีเด็กและเยาวชนอายุ 2 – 25 ปี อยู่นอกระบบการศึกษามากกว่า 8 แสนคน ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนสูงขึ้น และมีความเสี่ยงที่จะเข้าสู่วงจรอันตราย 3 เรื่อง คือ 1) เป็นแรงงานรายได้ต่ำ เสี่ยงอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพ 2) การค้าประเวณี โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง และ 3) ยิวอาชญากรรมที่ตกอยู่ในวังวนยาเสพติดและลักขโมย ในขณะที่ ศุภสิทธิ์ พรรณนารุโณทัย และคณะ (ม.ป.ป.) พบว่ามีเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาอายุ 7 - 17 ปี ประมาณ 590,000 คน ที่เรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้วไม่ศึกษาต่อ

จากปัญหาดังกล่าวที่มีเด็กและเยาวชนออกจากระบบการศึกษาเป็นจำนวนมาก ประเทศไทยได้ตอบรับกับแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าว ดังเห็นได้จากการเข้าร่วมปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการสร้างความเข้มแข็งด้านการศึกษาให้กับเด็กนอกระบบการศึกษา (Out-of-school children) โดยมีสาระสำคัญ คือ การมีรูปแบบกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นเพื่อให้มั่นใจว่าทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาได้อย่างทั่วถึง เท่าเทียม และมีคุณภาพ อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหา ยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษาในระบบอยู่มาก ซึ่งพบว่าไม่สามารถสร้างการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ทั้งหมด หากแต่เป็นการเรียนเพื่อสอบในเนื้อหาความรู้และบริบทที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน ส่งผลให้ไม่สามารถเป็นคนที่คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และปรับตัวไม่เท่าทันกับโลกของความรู้รอบด้านที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ และคณะ, 2563)

ยิ่งไปกว่านั้นสถานการณ์ในปัจจุบันที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่มีการแพร่ระบาดไปทั่วโลกนั้น UNESCO รายงานว่ารัฐบาลทั่วโลกมีการสั่งปิดสถาบันการศึกษา ซึ่งส่งผลกระทบต่อนักเรียนและนักศึกษาทั่วโลกกว่า 91% (UNESCO, 2020a) และมีการเผยแพร่ผลสำรวจเยาวชนไทย อายุ 15-19 ปี จำนวน 6,771 คน ในช่วงระหว่างวันที่ 27 มีนาคม ถึง 6 เมษายน 2563 พบว่าโรคโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อรายได้ของครอบครัว มีผลกระทบต่อสุขภาพจิต มีความกังวลต่อการเรียนและการจ้างงานในอนาคต (UNICEF, 2020a) จากการปิดเมืองและปิดประเทศ คนไทยที่หาเช้ากินค่ำขาดรายได้ หลายคนตกงานและไม่สามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้ ทำให้เด็กและเยาวชนตกอยู่ในภาวะทุกข์โศกเศร้าและมีคุณภาพชีวิตที่แย่งลง (Sirinya Wattanasukchai, 2020) อีกทั้งสถานการณ์โรคโควิด-19 ยังส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของไทยให้เกิดระยะห่างที่กว้างมากขึ้น และระบบสนับสนุนครูที่ยังขาดประสิทธิภาพ โดยสถานการณ์เหล่านี้จะยิ่งย่ำแย่มากขึ้นหากวิกฤตินี้ยัง

เกิดขึ้นต่อเนื่อง (Kenan Foundation Asia, 2020) จากสภาพการณ์ดังกล่าว จึงมีการเรียกร้องให้ทุกภาคส่วนลงมือช่วยเหลือให้เร็วขึ้นและมากขึ้นต่อเด็กและครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนที่ยากจนและเปราะบางที่จะได้รับหายนะจากการเผชิญวิกฤตการณ์ในครั้งนี้ (UNICEF, 2020b)

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561 มีภารกิจเพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา และวัตถุประสงค์ตามมาตรา 5(4) ส่งเสริม สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์และผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับการศึกษาหรือพัฒนา เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้ และให้มีการศึกษา วิจัย และพัฒนาองค์ความรู้เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ในการประชุมครั้งที่ 1/2562 เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2562 ได้มีมติเห็นชอบกลุ่มแผนงานส่งเสริมการจัดระบบพื้นที่ต้นแบบ โดยให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์มีศักยภาพที่จะส่งผลกระทบสูงต่อการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ได้แก่ กลุ่มเด็กปฐมวัย กลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยในปีพ.ศ. 2562 กสศ. มีแผนงานส่งเสริมการเรียนรู้นอกระบบการศึกษา เพื่อสนับสนุนให้จังหวัดมีขีดความสามารถที่จะดำเนินการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างความเสมอภาคสำหรับเด็กและเยาวชนได้เองในระยะยาว อีกทั้งยังพบเด็กนอกระบบที่ต้องได้รับความช่วยเหลือต่ำกว่าเป้าหมาย เนื่องจากข้อจำกัดในการค้นหาเด็กนอกระบบการศึกษา ประกอบกับสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 ที่กำลังเพิ่มความรุนแรงจนส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศทุกด้าน จึงทำให้การช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความเหมาะสมและหลากหลายมากยิ่งขึ้น รวมถึงการขยายพื้นที่ไปสู่จังหวัดอื่น ๆ ในลักษณะการสนับสนุนหน่วยงานที่กำลังดูแลเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาอยู่แล้ว เด็กนอกระบบจำนวนมากอยู่ในการดูแลของหน่วยงานรัฐและองค์กรสาธารณะประโยชน์ ผู้ที่ดูแลหลักคือ “ครูนอกระบบการศึกษา”

จากปัญหาและความสำคัญ อาศัยอำนาจตามความในข้อ 7 และข้อ 8 ของระเบียบกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาว่าด้วยหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบข้อมูลและการช่วยเหลือเด็กปฐมวัย เด็กและเยาวชนซึ่งขาดแคลนทุนทรัพย์หรือด้อยโอกาส ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ ผู้ด้อยโอกาส ครอบครัวที่ขาดแคลนทุนทรัพย์และครู พ.ศ. 2561 ประกอบกับมติคณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ในการประชุมครั้งที่ 4/2563 เมื่อวันที่ 30 เมษายน 2563 ให้มีโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อขยายช่องทางการดูแลเด็กและเยาวชนนอกระบบให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการ คือ ประการแรก เพื่อให้เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาได้รับการดูแลอย่างเหมาะสมในสถานการณ์ปัญหาโรคโควิด-19 และมีโอกาสเข้ารับการเรียนรู้ได้ตามความศักยภาพและความต้องการ ประการที่สอง เพื่อเพิ่มศักยภาพครูและบุคลากรทางการศึกษาผู้ดูแลเด็ก

และเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ และ
ประการที่สาม เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และระดมความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุน
การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

นอกจากนี้ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานครยังนับว่าเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนเด็กและเยาวชนนอกระบบ
การศึกษามากที่สุดของประเทศทั้งในเขตชุมชนแออัด ที่พักคนงานก่อสร้าง และแหล่งพักของแรงงานอพยพมา
จากต่างจังหวัด ทำให้มีความหลากหลายและมีปัญหาที่ซับซ้อนมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ โดยทั่วไป ซึ่งข้อมูลจาก
แบบสำรวจที่ตั้งขององค์กรสมาชิกเครือข่ายสิทธิเด็กไทยในสถานการณ์การการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19
จำนวน 28 หน่วยงาน พบว่ามีถึง 16 หน่วยงานที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร และสถานการณ์ดังกล่าวนี้ส่งผลต่อ
เด็กและครอบครัวเป็นอย่างมาก เกิดสภาวะการสูญเสียรายได้ ไม่มีเงินสำรองเพื่อกักตุนอาหาร เด็กขาดโอกาส
ทางการศึกษา/เรียนรู้ ติดสื่อ Social Media เสี่ยงต่อการแสวงหาประโยชน์จากกลุ่มมิจฉาชีพ และเกิดความ
รุนแรงในครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มเด็กยากจนและเด็กเร่ร่อนซึ่งมีจำนวนมากที่สุด

เมื่อศึกษาถึงรูปแบบการทำงานเพื่อดูแลเด็กนอกระบบในประเทศไทย พบว่ามีทั้งหน่วยงานภาครัฐ
เป็นผู้ดำเนินการหลัก และการทำงานร่วมกันในลักษณะภาคีเครือข่ายระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และ
ภาคประชาสังคม ทั้งนี้ต้องอาศัยการทำงานที่สอดประสานกันเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการดูแลเด็ก
นอกระบบ ซึ่งจากรายงานเบื้องต้นการวิเคราะห์นิยามความหมาย “ครูนอกระบบการศึกษา” (ลือชัย ศรีเงิน
ยวง, 2563) ปรากฏทั้งในเชิงโครงสร้างการทำงานของภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม พบว่าปัญหา
สำคัญและอุปสรรคในการทำงานของครูนอกระบบการศึกษาหลายประการ ประกอบด้วย 1) ด้านความ
ซับซ้อนของปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษา เนื่องด้วยสภาพสังคม เทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับ
สภาพเศรษฐกิจที่ขยายตัว ทำให้เด็กนอกระบบเป็นกลุ่มที่เข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจได้น้อยที่สุด 2) ด้าน
งบประมาณ ด้วยมุมมองของหน่วยงานรัฐมองที่ว่าปัญหาเด็กนอกระบบที่เป็นเด็กเร่ร่อน เป็นปัญหาเล็กจึงไม่
จัดสรรงบประมาณสำหรับช่วยเหลือกลุ่มเด็กเร่ร่อนมากนัก ทำให้ขาดงบประมาณในการช่วยเหลือเด็กในด้าน
ต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา สุขภาพ อุปกรณ์การเรียนการสอน 3) ด้านการประสานงานและส่งต่อเด็ก มีความ
ล่าช้าเนื่องด้วยต้องติดต่อกับหน่วยงานราชการหลายขั้นตอน ทำให้หลายครั้งพลาดโอกาสที่จะช่วยเหลือ
เด็กได้ทัน 4) ด้านบุคลากร บุคลากรครู/เจ้าหน้าที่ มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อจำนวนเด็กที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้
ครูขาดการพัฒนาศักยภาพในการสร้างเครื่องมือ ชุดความรู้ หรือนวัตกรรมการทำงานใหม่ ๆ ในการทำ
ความเข้าใจและดูแลเด็กนอกระบบ รวมถึงการขาดสวัสดิการและขาดความมั่นคงในอาชีพโดยครูนอกระบบ
การศึกษาหลายคนต้องทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทนประจำ

ด้วยบริบทที่แตกต่างหลากหลายของการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาทั้งในเชิงประเด็น
การทำงาน ลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย รูปแบบองค์กร องค์กรความรู้ ชุดวิธีการที่ใช้ในการขับเคลื่อน ตลอดจน

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และบริบทสังคมวัฒนธรรม ประกอบกับสภาพการณ์ปัจจุบันและภารกิจของ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา จึงจำเป็นต้องมีกลไกกลางในการขับเคลื่อนเพื่อทำให้เกิด ความครอบคลุมในหลากหลายมิติ ได้แก่ 1) มิติของการเชื่อมประสานเครือข่ายคนทำงานในระดับพื้นที่ เพื่อรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน และคนทำงานพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ข้อมูลด้านองค์ ความรู้นวัตกรรมที่มีอยู่เดิม และองค์ความรู้นวัตกรรมใหม่ที่ได้รับการพัฒนาจากการสนับสนุนทุนของกสศ. 2) มิติของการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของครู องค์กร และผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา 3) มิติของ การสังเคราะห์ชุดนวัตกรรมการทำงานรูปแบบใหม่ ๆ ที่จะช่วยยกระดับการทำงานพัฒนาครูและเด็กนอก ระบบ 4) มิติการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนทั้งครู เด็ก ครอบครัว ชุมชน ผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง และกลไกเชิงนโยบายเพื่อร่วมกันกำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และออกแบบวิธีการพัฒนาครูและ เด็กนอกระบบการศึกษา และ 5) มิติของการส่งต่อชุดข้อมูล องค์ความรู้ เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะแนวทางการ ปฏิบัติงานในระดับผู้ปฏิบัติการต่อองค์กร หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนข้อเสนอแนะระดับนโยบายเพื่อ ส่งเสริมกลไกการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาต่อผู้มีส่วนตัดสินใจเชิงนโยบาย

นอกจากนี้ในการหนุนเสริมครูและหน่วยงานที่ทำงานดูแลและพัฒนาคุณภาพเด็กนอกระบบการศึกษา ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและการเสริมพลังในการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มต่าง ๆ แนวคิด การเสริมพลัง (Empowerment) ถือเป็นแนวคิดสำคัญในการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อน การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา และการพัฒนา คุณภาพครูที่ดูแลกลุ่มเป้าหมาย โดยเกี่ยวข้องกับการให้การยอมรับในความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล การสนับสนุนให้อำนาจ การเสริมความสามารถ และการเปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลพัฒนาภารกิจของ ตนเองอย่างมั่นใจ การเสริมพลังจึงเป็นทั้งการช่วยให้ผู้ได้รับการเสริมพลังมีความสามารถ และการให้อำนาจ เพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายได้ และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลอย่างสร้างสรรค์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555) ทั้งนี้การเสริมพลัง มีหลักการสำคัญคือการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลมีอิสระ ในการปฏิบัติ สามารถใช้ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการใช้ชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่มีอยู่มาใช้อย่าง เต็มศักยภาพ เปิดโอกาสให้บุคคลได้แสดงความสามารถในการแก้ปัญหาและปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง มีบรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของสมาชิกทุกคน เพื่อร่วมแรงร่วมใจร่วมแลกเปลี่ยน ในการแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ ซึ่งกระบวนการเสริมพลัง มีดังนี้ 1) การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขนำไปสู่ การเสริมพลังของบุคคล องค์กร และชุมชน อาทิ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กระบวนการที่มีหลายขั้นตอน ระบบการสื่อสาร ระบบการสร้างเครือข่าย 2) การใช้กลยุทธ์และเทคนิค การเสริมพลังแบบมีส่วนร่วม โดยให้ ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วางแผนการดำเนินงาน ร่วมตัดสินใจและรับผิดชอบร่วมกัน เน้นการทำงานร่วมกันและพึ่งพาอาศัยกันและกัน ตลอดจนร่วมกันสร้างเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง ทำทนาย เป็น

ที่ยอมรับ ชัดเจน และมีความเป็นไปได้สำหรับทุกคน และให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อเป็นการสื่อสารระหว่างกัน และกัน มีการเสริมแรง เพื่อสร้างแรงจูงใจ 3) การส่งเสริมสมาชิกให้รับรู้ความสามารถของตนเอง การเสริมพลังที่มีประสิทธิภาพจะต้องให้ข้อมูล ข่าวสารแก่บุคลากรให้สามารถรับรู้ความสามารถของตนเองได้ อาทิ ส่งเสริมให้เห็นตัวอย่างสมาชิกที่ประสบความสำเร็จ โดยการสังเกตใช้ความรู้สึกร่วมในประสบการณ์ ได้เห็นแบบอย่างในการทำงาน ทำให้เกิดความมั่นใจว่าตนเองทำได้เช่นกัน และการใช้คำพูดจูงใจโน้มน้าวให้บุคคล รู้สึกว่าตนเองเป็นผู้มีความสามารถ ให้กำลังใจ ให้ข้อมูลย้อนกลับใช้คำพูดโน้มน้าวทำให้เกิดการรับรู้ความสามารถและความคาดหวังของตนเอง (อาชัญญา รัตนอุบล, 2562) อีกทั้งขณะทำงานโครงการฯ ยังมีบทบาทเป็นผู้เชื่อมประสาน สนับสนุน ให้คำปรึกษา ติดตามและประเมินผลการดำเนินการรายโครงการย่อย โดยประยุกต์ใช้เทคนิคการชี้แนะ (Coaching) ที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้โดยมุ่งเน้นให้เครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา มีความสามารถในการปฏิบัติงานได้ดีขึ้นและพร้อมที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลง โดยขณะทำงานโครงการฯ นำข้อมูลจากการสำรวจความต้องการจำเป็นตามสภาพจริงมาจัดทำเป็นชุดความรู้เพื่อสนับสนุนการทำงานของครูและเด็กนอกระบบเพื่อพัฒนานวัตกรรม องค์ความรู้ และการออกแบบการวัดและประเมินผล ตลอดจนติดตามผลการดำเนินงาน โดยชี้แนะสอนงานทั้งในรูปแบบการสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากดำเนินงานโดยคำนึงถึงความพร้อมทั้งสองฝ่าย อันเป็นส่วนสำคัญให้เกิดการเสริมพลังอำนาจทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่ม (Diggelen, Doulougeri, Gomez-Puente, Bombaerts, Dirkx, and Kamp, 2019)

จากข้อมูลสภาวะการณ์ของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาข้างต้น รวมถึงภารกิจของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา แนวคิดและทฤษฎีการเสริมพลังและการทำงานบนฐานความเชื่อเรื่องการสร้างการมีส่วนร่วมจึงเป็นที่มาของการพัฒนาโครงการการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษาเพื่อเป็นการขยายความเข้มแข็งของฐานการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษานิตตามนิยามของโครงการได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และดำเนินงานช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบพื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนโครงการการพัฒนากลุ่มเป้าหมายต่อไป

เป้าประสงค์

สร้างและเสนอกฎเกณฑ์ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาพร้อมกับการพัฒนาคุณภาพครูที่ดูแลกลุ่มเป้าหมาย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

2. เพื่อสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา

3. เพื่อสังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกสศ.

4. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

คำถามวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์

1. ข้อมูลที่จำเป็นและเหมาะสมสำหรับจัดทำฐานข้อมูลเพื่อรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครู และเด็กนอกระบบการศึกษาประกอบด้วยอะไรบ้าง มีลักษณะอย่างไร

2. การออกแบบวิธีการและเกณฑ์ในการวัดและประเมินโครงการเป็นอย่างไร และผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาเป็นอย่างไร

3. กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา มีระบบ รูปแบบ วิธีการอย่างไร

4. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาเป็นอย่างไร

ขอบเขตในการวิจัย

1. **ขอบเขตพื้นที่ดำเนินการ** พื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษากลุ่มเป้าหมายจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

2. ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย

2.1 เด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้รับงบประมาณจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา รวมถึงได้รับการพัฒนาจากโครงการย่อยในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ การช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะชีวิต และการพัฒนาทักษะอาชีพ

2.2 ครูและผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้รับงบประมาณจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา รวมไปถึงการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะชีวิต และการพัฒนาทักษะอาชีพ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา หมายถึง ระบบรูปแบบ วิธีการ และมาตรการในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยการเข้าไปช่วยเหลือ สนับสนุน พัฒนาศักยภาพ ให้คำปรึกษาตามสภาพปัญหาและความต้องการที่หลากหลายของครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

2. ครูนอกระบบการศึกษา หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษา ให้ความรู้ ให้กำลังใจ แก้ปัญหาชีวิตเด็ก และเยาวชน รวมถึงจัดการองค์กร โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กด้อยโอกาส หรือเด็กในสภาวะยากลำบาก ซึ่งมีขอบเขตรวมไปถึงเด็กเร่ร่อนบนท้องถนน และกลุ่มเด็กต่างด้าว หรือเด็กที่ไม่ได้รับโอกาสเด็กที่มีความเสี่ยงด้านอาชญากรรม ยาเสพติด การค้าบริการทางเพศ โรคติดต่อร้ายแรง เด็กที่ครอบครัวไม่พร้อม ตลอดจนเด็กที่ล้มเหลวจากระบบการศึกษา คุณสมบัติของครูกลุ่มนี้มีความหลากหลาย ทั้งที่มีวุฒิปริญญาทางการศึกษาและไม่มีวุฒิ การทำงานภายใต้สังกัดหน่วยงานราชการ สังกัดองค์กรภาคประชาสังคม (NGOs) และยังหมายรวมถึงกลุ่มที่ทำงานโดยไม่มีสังกัด

3. เด็กนอกระบบการศึกษา หมายถึง เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่มีอายุตั้งแต่ 2 - 25 ปีซึ่งปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการศึกษายู่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) กรุงเทพมหานคร หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ซึ่งเด็กและเยาวชนดังกล่าวครอบคลุมถึง 1) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสจากสภาวะทางกายภาพหรือชีวภาพ เช่น พิการ ออทิสติก หรือพิการซ้ำซ้อน 2) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสเนื่องจากเหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น เด็กยากจน เด็กในพื้นที่ห่างไกล หรือขาดโอกาสเข้าถึงการศึกษา 3) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสเนื่องจากเหตุปัจจัยทางสังคม เช่น เด็กกำพร้า เร่ร่อน หรือเคยต้องคดี และ 4) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสที่มีความต้องการลักษณะเฉพาะ เช่น ลูกแรงงานต่างด้าว ไร้สัญชาติ หรือรับผลกระทบจากโรคร้าย

4. การช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) หมายถึง การดำเนินงานของโครงการที่ขอรับสนับสนุนทุนในช่วงที่ 1 เป็นระยะเวลาช่วง 4 - 6 เดือนแรกของโครงการเพื่อพัฒนาครูให้สามารถออกแบบและบริหารจัดการเพื่อช่วยเหลือบรรเทาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นจากวิกฤติโรคโควิด-19 ได้ตามแนวทางหรือวิธีการที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยจัดสวัสดิการจำเป็นเร่งด่วน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายภายใต้การดูแลของครูนอกระบบการศึกษาเข้าสู่วิถีสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่ดีและเตรียมความพร้อมทางร่างกายและจิตใจสำหรับการเรียนรู้ในช่วงที่ 2

5. การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม หมายถึง รูปแบบและวิธีการของครูนอกระบบการศึกษาในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนตามสิทธิการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ของกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา เพื่อใช้ในการศึกษาต่อได้เมื่อมีโอกาสเข้าสู่ระบบการศึกษา โดยเฉพาะทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต เช่น การอ่าน การเขียน การคิด คำนวณพื้นฐาน การคิดวิเคราะห์ มีอุปนิสัยใฝ่เรียน ใฝ่รู้ และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ การฟื้นฟูสมรรถนะการเรียนรู้เป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม รวมถึงสร้างความร่วมมือกับสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชนในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

6. การพัฒนาทักษะชีวิต หมายถึง รูปแบบและวิธีการของครูในการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในการดำเนินชีวิต มีคุณลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันจากปัจจัยเสี่ยงและอบายมุขต่าง ๆ เช่น สุรา ยาเสพติด การพนัน การล่วงละเมิดทางเพศ การพัฒนาคุณภาพทางอารมณ์ และสามารถในการปรับตัวตามสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นพลเมืองดีของสังคม มีทักษะการคิดวิเคราะห์ เพื่อตัดสินใจ มีทักษะการเผชิญกับสถานการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ และแก้ไขปัญหาชีวิตได้

7. การพัฒนาทักษะอาชีพ หมายถึง รูปแบบและวิธีการของครูในการจัดเตรียมและพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้มีความพร้อมในการประกอบสัมมาชีพในอนาคต สร้างทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความถนัด เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนนอกระบบศึกษาค้นหาโอกาสด้านอาชีพและมีโอกาสทดลองทำงานในสถานที่จริง พัฒนาเด็กและเยาวชนให้ทักษะสื่อสารและสร้างความร่วมมือในการทำงาน ส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ และการให้คำปรึกษา ตลอดจนแสวงหาความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรในชุมชน หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยโครงการที่มีประสิทธิผลสูงอาจนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างองค์กรได้ในระยะต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา 2) สนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา 3) สังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากสศ. และ 4) จัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา คณะทำงานโครงการฯ ได้รวบรวมแนวคิด เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 7 ตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 เด็กนอกระบบการศึกษา

ตอนที่ 2 ครูนอกระบบการศึกษา

ตอนที่ 3 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

3.1 แนวคิดและหลักการการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

3.2 แนวคิดการเสริมพลัง (Empowerment)

3.3 แนวคิดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered Approach)

3.4 แนวคิดพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space)

3.5 ทฤษฎีและแนวคิดการสร้างเครือข่าย (Networking)

ตอนที่ 4 รูปแบบการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา

ตอนที่ 5 รูปแบบการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดการวิจัย

ตอนที่ 1 เด็กนอกระบบการศึกษา

1.1 ความหมายของเด็กนอกระบบการศึกษา

พัชราภา ตันติชูเวช (2559) กล่าวว่า เด็กนอกระบบการศึกษา หมายถึง บุคคลที่เคยศึกษาในระบบ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแต่ออกจากระบบการศึกษากลางคัน โดยยังไม่จบมัธยมตอนต้นหรือมัธยมศึกษาตอนปลาย และปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการศึกษต่อทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

ศุภสิทธิ์ พรรณารุโณทัย และนิสาพร วัฒนศัพท์ (ม.ป.ป) กล่าวว่า เด็กนอกระบบการศึกษา หมายถึง เด็กที่ไม่มีโอกาสได้เรียนในระบบการศึกษา ซึ่งเด็กกลุ่มนี้อาจเป็นเด็กที่เรียนไม่เก่ง มีปัญหาครอบครัว เป็นเด็ก

ยากจน มีปัญหาเรื่องการตั้งครรรค์ ฯลฯ จนเป็นเหตุให้ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาได้ และเมื่อเด็กกลุ่มดังกล่าวหลุดออกจากระบบการศึกษาก็ทำให้เด็กดำเนินชีวิตตามยถากรรม เช่น อยู่ตามร้านเกม อยู่ตามสถานบันเทิงต่าง ๆ แล้วเด็กกลุ่มดังกล่าวก็จะก่อปัญหาแก่สังคมต่อ ๆ ไป ไม่ว่าจะก่อปัญหา ยาเสพติด ก่อปัญหาอาชญากรรม ก่อปัญหาการทำร้ายร่างกายกัน ปัญหาหลักจึงขังปล้น และปัญหาอื่น ๆ

สุทธิชัย ปัญญโรจน์ (2553) กล่าวว่า เด็กนอกระบบการศึกษา หมายถึง เด็กที่ไม่มีโอกาสได้เรียนในระบบการศึกษา โดยปัจจุบันมีเด็กนอกระบบที่ออกจากระบบการศึกษาในระดับประถมศึกษาสูงสุด ถึงแม้ทางรัฐบาลได้ออกกฎหมายบังคับให้เด็กเรียนถึงอายุ 15 ปี ในระบบก็ตาม เนื่องจากโรงเรียนก็มีการถูกประเมินการศึกษาจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น สมศ. จึงทำให้แต่ละโรงเรียนต้องสร้างเด็กให้ได้มาตรฐานเป็นคนดีและเป็นคนเก่ง จึงทำให้เด็กที่มีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานหลุดออกจากการศึกษาในระบบ เนื่องจากเป็นเด็กที่เรียนไม่เก่ง มีปัญหาครอบครัว เป็นเด็กยากจน และมีปัญหาขาดคนเข้าใจ

สำนักงานกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2553) กล่าวว่า เด็กนอกระบบการศึกษา หมายถึง เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่มีอายุตั้งแต่ 2-25 ปี ซึ่งปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการศึกษายู่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) กรุงเทพมหานคร หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ซึ่งเด็กและเยาวชนดังกล่าวครอบคลุมถึง 1) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสจากสภาวะทางกายภาพหรือ ชีวภาพ เช่น พิการ ออทิสติก หรือพิการซ้ำซ้อน 2) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสเนื่องจากเหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น เด็กยากจน เด็กในพื้นที่ห่างไกล หรือขาดโอกาสเข้าถึงการศึกษา 3) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสเนื่องจากเหตุปัจจัยทางสังคม เช่น เด็กกำพร้า เร่ร่อน หรือเคยต้องคดี และ 4) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสที่มีความต้องการลักษณะเฉพาะ เช่น ลูกแรงงานต่างด้าว ไร้สัญชาติ หรือรับผลกระทบจากโรคร้าย เป็นต้น

สำนักงานสถิติแห่งชาติระบุถึงเด็กกลุ่มที่หลุดออกจากระบบการศึกษาโดยให้นิยามว่า “เด็กที่ไม่ได้รับการศึกษา (Out Of School Children: OOSC)” หมายถึง เด็กที่เคยได้รับการศึกษาแต่ปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการการศึกษา (Drop Out: ออกกลางคัน) และเด็กที่ไม่เคยได้รับการศึกษาเลย และจะเข้าเรียนในอนาคต (Enter Late: เข้าเรียนช้า) หรือไม่เข้ารับการการศึกษา (ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน, 2664)

ดังนั้นจากข้อมูลข้างต้นจึงสรุปได้ว่า เด็กนอกระบบการศึกษา หมายถึง เด็กที่มีอายุอยู่ตั้งแต่ 2-25 ปี โดยเป็นช่วงที่ต้องเข้าเรียนในสถานศึกษา แต่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาหรือเคยเข้าสู่ระบบการศึกษาแล้ว แต่มีเหตุต้องออกจากสถานศึกษาไปกลางคัน และไม่สามารถกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาได้อีก ซึ่งจะพบว่าเด็กกลุ่มนี้มักเจออุปสรรคในการเข้าถึงระบบการศึกษาอยู่เสมอ ได้แก่ เด็กด้อยโอกาส เด็กยากจน เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือสติปัญญา ลูกหลานแรงงานข้ามชาติ แรงงานเด็กและเด็กชนกลุ่มน้อย เป็นต้น

1.2 ประเภทของเด็กนอกระบบการศึกษา

องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ซึ่งใช้คำว่าเด็กที่อยู่ในสภาพยากลำบากนั้น จำแนกประเภทของเด็กออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ดังนี้ (ศุภสิทธิ์ พรธรรมาวุธ และนิสาพร วัฒนศัพท์, ม.ป.ป)

1. เด็กถูกละเมิดสิทธิได้แก่ เด็กถูกทารุณกรรม แรงงานเด็ก โสเภณีเด็ก และเด็กถูกข่มขืน
2. เด็กถูกปล่อย ปล่อยละเลย ได้แก่ เด็กในครอบครัวยากจนมาก เด็กกำพร้า เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กเร่ร่อน เด็กถูกกรรมกรก่อสร้าง เด็กในชุมชนแออัด และเด็กชนกลุ่มน้อย
3. เด็กประพฤติน่าไม่สมควรแก่วัย ได้แก่ เด็กติดยาเสพติด มั่วสุมในสถานเริงรมย์ ตั้งครุภัณฑ์นอกสมรส
4. เด็กพิการทางสมองและร่างกาย ได้แก่ เด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น การได้ยิน ทางร่างกาย และสติปัญญา

สำหรับกระทรวงศึกษาธิการ (อ้างในวรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, 2563) ได้จำแนกเด็กด้อยโอกาสออกเป็น 10 ประเภท ดังนี้

1. เด็กยากจน (มากเป็นพิเศษ) หมายถึง เด็กซึ่งเป็นบุตรหลานของคนยากจนที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ครอบครัวอยู่รวมกันหลายคน ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน มีชีวิตอยู่อย่างลำบาก รวมถึงเด็กในแหล่งชุมชนแออัดหรือบุตรของกรรมกรก่อสร้าง หรือเด็กจากครอบครัวที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ห่างไกล ขาดโอกาสที่ได้รับการศึกษาและบริการอื่น ๆ

2. เด็กที่มีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด หมายถึง เด็กที่ติดสารระเหยหรือยาเสพติดให้โทษ หรือเด็กกลุ่มเสี่ยงการถูกชักนำให้ประพฤติน่าไม่เหมาะสม เกี่ยวข้องผูกพันกับกลุ่มมิจฉาชีพ ผู้มีอิทธิพล หรือบุคคลที่แสวงหาผลประโยชน์จากการประกอบอาชีพผิดกฎหมาย เป็นเด็กด้อยโอกาสที่มีแนวโน้มสูงต่อการก่อปัญหาในสังคม

3. เด็กที่ถูกทอดทิ้ง หมายถึง เด็กที่มารดาคลอดทิ้งไว้ในโรงพยาบาลหรือสถานที่ต่าง ๆ รวมไปถึงเด็กที่พ่อแม่ปล่อยทิ้งให้มีชีวิตอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับบุคคลอื่น โดยไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจากปัญหาการหย่าร้าง หรือครอบครัวแตกแยก มีสภาพชีวิตอยู่ท่ามกลางความสับสน ขาดความรัก ความอบอุ่น ตลอดถึงเด็กที่ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู อันเนื่องมาจากสาเหตุอื่น

4. เด็กที่ถูกทำร้ายอย่างทารุณ หมายถึง เด็กที่ถูกล่วงละเมิดทางร่างกาย ทางเพศหรือทางจิตใจ มีชีวิตอยู่อย่างไม่เป็นสุข ระวัง หวาดกลัว เนื่องจากถูกทำร้ายทารุณ ถูกบีบบังคับกดดันจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง ซึ่งมีสภาพจิตใจหรืออารมณ์ไม่เป็นปกติ หรือถูกล่วงละเมิดทางเพศในลักษณะต่าง ๆ จากบุคคลที่อยู่ใกล้ตัว

5. เด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์หรือโรคติดต่อร้ายแรงที่สังคมรังเกียจ หมายถึง เด็กที่ติดเชื้อเอดส์หรือมีพ่อแม่เจ็บป่วยด้วยโรคเอดส์ เป็นเด็กที่มักจะถูกมองอย่างรังเกียจไม่สามารถเข้ารับการศึกษารับบริการอื่น ๆ ร่วมกับเด็กปกติทั่วไปได้

6. เด็กในชนกลุ่มน้อย หมายถึง เด็กที่เป็นบุตรหลานของบุคคลที่มีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ มีปัญหาเกี่ยวกับการถือสัญชาติไทย จนเป็นสาเหตุให้ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาหรือบริการอื่น ๆ ส่วนใหญ่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ตามบริเวณแนวชายแดนของประเทศไทย

7. เด็กเร่ร่อน หมายถึง เด็กที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งแน่นอน ดำรงชีวิตอยู่อย่างไรทิศทางขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เสี่ยงต่อการประสบอันตรายและเป็นปัญหาสังคม

8. เด็กถูกบังคับให้ขายแรงงานหรือแรงงานเด็ก หมายถึง เด็กที่ต้องทำงานหรือถูกบังคับให้ใช้แรงงานหรือหารายได้ด้วยการขายแรงงานก่อนถึงวัยอันสมควร ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ไม่มีโอกาสได้รับการพัฒนาให้เป็นไปตามหลักพัฒนาการอันเหมาะสมกับวัย

9. เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศหรือโสเภณีเด็ก หมายถึง เด็กที่มีความสมัครใจ หรือถูกบังคับ ล่อลวงให้ขายบริการทางเพศ หรือถูกชักจูงให้ขายบริการทางเพศหรือถูกชักจูงให้ตกอยู่ในสภาพที่เสี่ยงต่อการประกอบอาชีพขายบริการทางเพศ

10. เด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน หมายถึง เด็กที่กระทำผิดและถูกควบคุมอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนตามกฎหมาย ตลอดถึงเด็กที่ตั้งครรภ์นอกสมรส ซึ่งมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การทำแท้ง การฆ่าตัวตาย การทอดทิ้งทารก เป็นต้น

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สมบัติ ฤทธิเดช, 2557) ได้จำแนกเด็กด้วยโอกาสเป็น 10 กลุ่มประกอบด้วย 1) เด็กถูกละเมิดสิทธิเป็นเด็กที่ถูกกระทำทารุณหรือถูกเอาเปรียบในลักษณะต่าง ๆ โดยบุคคลอื่นกระทำมีลักษณะเป็นการประทุษร้ายต่อร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา ตลอดจนการกระทำทารุณทางเพศ 2) เด็กเร่ร่อนเป็นเด็กที่ไร้ที่พึ่งพาอาศัยอย่างเป็นทางการ อาศัยนอนตามใต้สะพาน สวนสาธารณะ ถนน 3) เด็กที่อยู่ในบริการทางเพศ เรียกว่า โสเภณีเด็กหมายถึงบุคคลทั้งเพศชายหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปี สมัครใจหรือถูกบังคับล่อลวงให้ฝึกออาชีพขายบริการทางเพศ ไม่มีโอกาสจะเข้ารับการศึกษา 4) เด็กถูกทอดทิ้ง 5) เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ 6) เด็กในสถานพินิจ 7) เด็กในชนกลุ่มน้อย 8) เด็กติดสารระเหยและสารเสพติด 9) เด็กที่ติดเชื้อเอดส์หรือมีพ่อแม่เป็นเอดส์ และ 10) เด็กที่ยากจนเป็นพิเศษเป็นเด็กที่ครอบครัวมีฐานะยากจนมาก อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร ห่างไกลความเจริญ ไม่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาเหมือนเด็กปกติทั่วไป

สมพงษ์ จิตระดับ (2563) กล่าวถึงความหลากหลายของกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา ดังนี้ 1) เด็กเร่ร่อน/เด็กบนท้องถนน 2) กลุ่มชาติพันธุ์/ชายขอบ 3) กลุ่มที่มีความเสี่ยงทางเพศ 4) เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม 5) เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม 6) เด็กและเยาวชนแรงงานข้ามชาติ 7) เด็ก drop out และ 8) เด็กที่ไม่ได้ศึกษาต่อในระบบ

เด็กนอกระบบการศึกษาหรือเด็กด้อยโอกาสสามารถแบ่งออกได้หลากหลายประเภทตามสภาพปัญหาที่พบ โดยมีตั้งแต่กลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีปัญหาน้อยไปจนถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีปัญหามาก เช่น แรงงานเด็ก เด็กที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศ เด็กตั้งครรภ์นอกสมรส เด็กที่ถูกทอดทิ้ง/เด็กกำพร้า เด็กในสถานสงเคราะห์/สถานพินิจ เด็กที่ถูกทำร้ายทารุณ เด็กพิการ เด็กในชุมชนแออัด/เด็กในสลัม เด็กไม่มีสัญชาติและเด็กต่างชาติ เด็กชาติพันธุ์ เด็กติดยาเสพติด เด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ เด็กที่ยากจนมากเป็นพิเศษ เป็นต้น ซึ่งแต่ละประเภทต่างมีสภาพปัญหา และคุณลักษณะที่แตกต่างกัน

1.3. ปัญหาของเด็กนอกระบบการศึกษา

สถานการณ์ปัญหาเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษา โดยข้อมูลจากสถาบันสถิติแห่งยูเนสโก (UIS) ระบุว่าในปีการศึกษา 2020 มีเด็กนอกระบบการศึกษามากกว่า 260 ล้านคนทั่วโลกที่อยู่นอกระบบการศึกษา ซึ่งจากการสำรวจของเว็บไซต์ Theirworld (Ewan Watt, 2020) พบว่าสาเหตุที่ทำให้เด็กทั่วโลกหลุดออกจากระบบการศึกษา มีดังนี้ 1) การถูกโจมตีสถานศึกษา 2) แรงงานเด็ก 3) การแต่งงานในวัยเด็ก 4) สภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง 5) ความขัดแย้งภายในประเทศ 6) ความพิการ 7) ขาดแคลนทุนสำหรับการเรียน 8) เพศสภาพ 9) การขาดอาหาร 10) การเดินทางไปโรงเรียน 11) ขาดแคลนครูผู้สอน 12) ภาษา 13) ภัยพิบัติทางธรรมชาติ 14) การมีประจำเดือนของผู้หญิง 15) การตั้งครุฑ 16) ความยากจน 17) การค้ามนุษย์ 18) วิกฤตผู้ลี้ภัย 19) การขาดแคลนน้ำดื่ม และ 20) การถูกล่วงละเมิดทางเพศ

สำหรับสถานการณ์ปัญหาเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาในประเทศไทย ข้อมูลจาก “ระบบหลักประกันโอกาสทางสังคมเพื่อเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสนอกระบบการศึกษา (Thai Out Of School Children Information System)” พบว่า ในปีการศึกษา 2561 มีเด็กและเยาวชนอายุระหว่าง 12 – 21 ปี ที่อยู่นอกระบบการศึกษารวมทั้งสิ้น 1.2 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 16.24 ของจำนวนเด็กในช่วงวัยเดียวกันทั้งหมด โดยสามารถแบ่งได้เป็นช่วงอายุ 12 – 14 ปี จำนวน 1.2 แสนคน อายุ 15 – 17 ปี จำนวน 2.5 แสนคน และอายุ 18 – 21 ปี จำนวนมากกว่า 9 แสนคน ซึ่งจากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีเด็กและเยาวชนในประเทศไทยที่ต้องเสียโอกาสและไม่ได้รับสิทธิในด้านการศึกษาในแต่ละปีเป็นจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ล้านคน (ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน, 2664)

สาเหตุที่ทำให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาจากการสำรวจของสำนักงานกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (ไทยพับลิกา, 2561) พบว่า

1. ปัญหาเศรษฐกิจ สาเหตุของปัญหาที่ทำให้เด็กไม่มีข้อมูลในระบบการศึกษาคือ “เศรษฐกิจ” ซึ่งทำให้เด็กไม่มีโอกาส “เข้าถึง” การศึกษาได้ 3 ปัจจัยที่เป็นต้นเหตุของปัญหาคือ 1) สมาชิกครัวเรือนแบ่งออกเป็นอาศัยอยู่คนเดียว 1.5% (เด็กตัวคนเดียว) อาศัยอยู่สองคน 6.7% อยู่สามคน 16.6% อยู่สี่คน 29.8% อยู่ห้าคน 22.7% และมากกว่าห้าคน 22.7% 2) รายได้ของผู้ปกครอง ซึ่งพบว่าไม่มีครัวเรือนใดเลยที่มีรายได้มากกว่า 20,000 บาทต่อเดือน ส่วนใหญ่เป็นคนที่มียาได้ไม่แน่นอน 48% ไม่มีรายได้เลย 2.6% รายได้ต่ำกว่า 3,000 บาท 11.0% รายได้ 3,001-10,000 บาท 27.1% และรายได้ 10,001-20,000 บาท 11.3% และผู้ปกครองส่วนใหญ่ถึง 38% มีอาชีพเป็นเกษตรกร เมื่อรายได้น้อยย่อมส่งผลกระทบต่อเป็นปัญหาลูกคือ 3) หนี้สิน ทั้งนี้ในระบบและในระบบ โดยข้อมูลจากการสำรวจ พบว่าผู้ปกครองของเด็กส่วนใหญ่เป็นหนี้ในระบบตั้งแต่ 10,001-100,000 บาท จำนวน 7,046 คน ขณะเดียวกันเมื่อรวมจำนวนผู้ปกครองที่เป็นหนี้ในระบบทั้งหมดจะมีจำนวน 11,892 คน และหนี้ในระบบรวม 4,579 คน นอกจากนี้ มีคนลงทะเบียนบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ หรือบัตรคนจน 8,539 คน

2. ปัญหาสังคม เมื่อได้สำรวจประเด็นปัญหาสังคมของแต่ละครัวเรือน พบว่ามีเด็กนักเรียน 9,604 คนที่มีปัญหาภายในครอบครัว เช่น ผู้ปกครองตีแม่เหล้าเบียร์ สูบบุหรี่ บางคนเป็นเด็กกำพร้า รวมถึงปัญหาด้านพฤติกรรมอีก 5,969 คน และปัญหาด้านสุขภาพอีก 1,111 คน

ทั้งนี้ School of Changemakers (2019) สามารถแบ่งสาเหตุที่ทำให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาใน กลุ่มต่าง ๆ ได้ดังนี้

ภาพ 2.1 แสดงสาเหตุที่ทำให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาในแต่ละกลุ่ม

จากแผนภาพในข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่าสาเหตุที่ทำให้เด็กแต่ละประเภทหลุดออกจากระบบการศึกษา มีความแตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามมีจุดร่วมที่เห็นได้คือ เด็กนอกระบบการศึกษาส่วนใหญ่จะติดกับดักชีวิตที่ เรียกว่า โง่ จน เจ็บ เป็นวงจรจากรุ่นสู่รุ่น ถูกสังคมนองข้าม ไม่ให้ความสำคัญมาโดยตลอดด้วยอคติเชิงลบ ทำให้เส้นทางชีวิตของเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้จะเป็นศูนย์หรือติดลบทันทีเมื่อหลุดออกนอกระบบการศึกษา เพราะ พวกเขามีแนวโน้มสูงที่จะเข้าสู่วงจรสังคมสี่เทาที่อันตราย 3 เรื่อง ได้แก่ 1) แรงงานนอกระบบ ที่มีรายได้ต่ำ ถูกนายจ้างเอารัดเอาเปรียบ ทำงานที่เสี่ยงอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพ 2) การค้าประเวณี โดยเฉพาะ เด็กผู้หญิง และ 3) ยิวอาชญากร หรือเด็กที่ตกอยู่ในวังวนของสารเสพติด เช่น การจัดส่งสารเสพติด การลัก ขโมย โดยหากปัญหาดังกล่าวยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน จะส่งผลเสียสังคมระดับประเทศได้ (สมพงษ์ จิตระดับ, 2562)

นอกจากนี้ School of Changemakers (2019) อธิบายถึงปัญหาของเด็กนอกระบบการศึกษาที่ ส่งผลกระทบต่อระดับบุคคลและระดับสังคม ดังนี้

1. ปัญหาในระดับบุคคล การที่เด็กไม่ได้รับการศึกษาตามที่ควรได้รับ ส่งผลกระทบต่อทางเลือก ในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพและฐานะทางเศรษฐกิจในอนาคตของตัวเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เด็กนอกระบบการศึกษาอาจมีปัญหาเรื่องการอ่านออกเขียนได้ ซึ่งทำให้ทางเลือกในการประกอบอาชีพและ รายได้ลดลง จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติของศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคาร ไทยพาณิชย์ (สฤณี อาชวานันทกุล, 2554) พบว่าคนหนุ่มสาว (อายุ 25-30 ปี) ที่มีการศึกษาระดับอนุปริญญา หรืออุดมศึกษาจะสามารถมีรายได้มากกว่าคนรุ่นเดียวกันที่มีการศึกษาระดับประถมถึง 2 เท่า และเมื่อเด็ก เหล่านี้มีอายุถึง 50-55 ปี ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ก็จะกว้างออกไปเป็นกว่า 5 เท่า อย่างไรก็ตาม จาก การสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ปี 2561 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) พบว่าประเทศไทยมี แรงงานที่ไม่ได้รับการศึกษา รวมกับแรงงานที่การศึกษาต่ำกว่าระดับประถม ซึ่งถือว่าเป็นแรงงานไร้คุณภาพ มากถึง 28% ของจำนวนแรงงานทั้งหมด ซึ่งหมายความว่าแรงงานกลุ่มนี้อยู่ได้โดยรับค่าแรงขั้นต่ำหรือน้อย กว่านั้น

2. ปัญหาในระดับสังคม จากข้อมูลรายงานสภาวะการศึกษาไทยปี 2550 -2551 (สำนักงานส่งเสริม สังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน, 2558) พบว่าปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษา ส่งผลให้คุณภาพ แรงงานไทยต่ำกว่ามาเลเซียถึง 3 เท่า และเหตุนี้ทำให้ประเทศไทยสูญเสียเงิน 3 แสนกว่าล้านบาทต่อปี หรือ คิดเป็น 3% ของ GDP ประเทศไทย นอกจากนี้เด็กนอกระบบการศึกษาถือเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะก่อให้เกิด ปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาท้องไม่พร้อม เป็นต้น โดยข้อมูล จากประเทศสหรัฐอเมริกายังระบุว่า เด็กนอกระบบเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากกว่า 7 เท่า และมีอายุ เฉลี่ยสั้นลงกว่าเด็กในระบบถึง 9 ปี (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2553)

ปัญหาของเด็กนอกระบบการศึกษาในช่วงต้นสามารถสรุปได้ว่า สาเหตุที่ทำให้เด็กหลุดออกจากระบบ การศึกษาได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางครอบครัว ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยทางการศึกษา และโรงเรียน และปัจจัยจากตัวเด็กเอง ซึ่งเด็กส่วนใหญ่มักถูกผูกติดอยู่กับสิ่งแวดล้อมแบบเดิม ๆ ที่ไม่สามารถ หลุดพ้นได้จึงทำให้เกิดปัญหาต่อตัวเด็กเอง และปัญหาของเด็กนอกระบบการศึกษายังได้ส่งผลต่อ ระดับประเทศด้วย เช่น การติดยาเสพติด การก่อเหตุอาชญากรรมที่เป็นภัยต่อผู้คนในสังคม รวมไปถึงปัญหา ระดับประเทศของการขาดแคลนแรงงานที่มีความสามารถในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

1.4 แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษา

แนวทางการดำเนินงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษา เนื่องจากเป็นปัญหาใหญ่ที่สามารถพบได้ในทุกประเทศทั่วโลก เป็นปัญหาที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลาย ๆ ฝ่าย ในการหาทางออกเพื่อลดจำนวนเด็กที่อาจมีความเสี่ยงที่จะหลุดออกนอกระบบการศึกษา รวมถึงเพิ่ม ความสามารถในการเข้าถึงการศึกษาอีกด้วย (ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน, 2664) ทั้งนี้ จากการสังเคราะห์พบว่าแนวทางป้องกันและแก้ไขเด็กนอกระบบการศึกษาสามารถพบได้ในหลายระดับตั้งแต่ ระดับสากล ระดับประเทศไปจนถึงระดับประชาสังคม ดังนี้

1. ระดับสากล โครงการดูแลเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา (The Out-of-School Children Initiative: OOSCI) เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันสถิติแห่งองค์การยูเนสโก (UIS) และ UNICEF โดยมี เป้าหมายเพื่อลดจำนวนเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษาทั่วโลกภายใต้การร่วมมือกับภาครัฐของแต่ละ

ประเทศเป็นจำนวนกว่า 90 ประเทศ (ประเทศไทยเป็นหนึ่งในภาคีเครือข่ายด้วยเช่นเดียวกัน) โดยสนับสนุนข้อมูลทางสถิติ พัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย และแนวทางการปฏิบัติงานเพื่อส่งเสริมให้เด็กได้มีโอกาสศึกษาต่อจนจบการศึกษา ตัวอย่างเช่น กรอบการทำงานสำหรับการติดตามเด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา หรือมีความเสี่ยงที่จะออกกลางคัน (Monitoring Education Participation: Framework for Monitoring Children and Adolescents who are Out of School or at Risk of Dropping Out) เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานเพื่อช่วยในการออกแบบ และพัฒนาระบบติดตามเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษารวมถึงเด็กที่มีความเสี่ยงให้มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น วิเคราะห์สาเหตุปัจจัยที่ส่งผลให้เด็กหลุดออกจากระบบการศึกษา ไปจนถึงแนวนโยบาย เพื่อป้องกันเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาเพิ่มขึ้น (ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน, 2664)

2. ระดับประเทศ กลุ่มประเทศที่มีอัตราการออกจากการศึกษากลางคันสูงมากอันเป็นผลมาจากการกีดกันการเข้าสู่การศึกษาและเกิดความยากจนอย่างกว้างขวาง เช่น ประเทศกัมพูชา ประเทศอินเดียน สาธารณรัฐทาจิกิสถาน เป็นต้น ในบริบทดังกล่าวจำเป็นต้องมีกลยุทธ์การป้องกันการออกกลางคันในระดับชาติและระดับท้องถิ่นมักจะจัดการกับการแทรกแซงด้านอุปสงค์และอุปทานร่วมกัน 1) จัดการกับปัญหาเชิงโครงสร้างภายในระบบการศึกษา จำนวนและที่ตั้งของโรงเรียน โครงสร้างพื้นฐานของโรงเรียน คุณภาพครูหลักสูตรวินัยเชิงบวกและความเป็นมิตรกับเด็ก 2) จัดการกับความยากจนและค่าเสียโอกาสในการศึกษาผ่านการอุดหนุนทางการเงิน เช่น ผลประโยชน์ทางสังคม การยกเว้นค่าธรรมเนียมสำหรับอาหารค่าเรียนหรือค่าเดินทาง เป็นต้น 3) ตอบสนองความต้องการด้านการศึกษาและสร้างความตระหนักรู้ของครอบครัว และ 4) กำหนดมาตรการชดเชยสำหรับนักเรียนที่หลุดออกจากระบบ (UNICEF, 2017)

แนวทางการป้องกันและแก้ไขเด็กนอกระบบการศึกษาที่พบในประเทศไทย ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน (2664) ได้พบว่า กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกับภาครัฐและเอกชน เอกชนและประชาสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาไปจนถึงการประกอบอาชีพ ซึ่งประกอบไปด้วยโครงการต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น โครงการการจัดสรรเงินอุดหนุนนักเรียนยากจนเป็นพิเศษแบบมีเงื่อนไข เพื่อเป็นค่าครองชีพ ค่าอาหาร และกิจกรรมพัฒนานักเรียนทุนเสมอภาคทางการศึกษา จัดทำแผนการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษารายบุคคลโดยทีมสหวิชาชีพ อีกทั้งบทบาทสำคัญของการวิจัยและการพัฒนาฐานข้อมูลการทำงานซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนเชิงนโยบายในระดับประเทศและสร้างการมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ ในการลดความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา เช่น ระบบสารสนเทศเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (Information System for Equitable Education: iSEE) เป็นฐานข้อมูลขนาดใหญ่ที่ช่วยเก็บข้อมูลรายบุคคล ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์และด้อยโอกาสมากกว่า 4 ล้านคน โดยเชื่อมโยงเลขประจำตัว 13 หลักของเด็กและครอบครัวกับฐานข้อมูลขนาดใหญ่ของรัฐรวม 6 กระทรวงและข้อมูลจากระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) มีส่วนช่วยให้รัฐสามารถระบุ และติดตามสถานการณ์ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และขยายผลไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อเป็นฐานข้อมูลที่ทุกหน่วยงานสามารถใช้ดูแลกลุ่มเป้าหมายร่วมกัน

นอกจากนี้การสังเคราะห์วรรณกรรมงานวิจัยและบทความทางวิชาการแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทย โดยมีข้อเสนอแนะในประเด็นปัญหาการด้อยโอกาสทางการศึกษาของเด็กยากจนในครอบครัวชนชั้นล่างสำหรับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องดังนี้ (ดำรงค์ ตุ่มทอง และคณะ, 2557)

1. การจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของเด็กและสภาพบริบทชุมชน เพื่อให้เกิดการเพิ่มโอกาสสำหรับเด็กด้อยโอกาสมากขึ้นนั้น ควรมีความยืดหยุ่นในการจัดการเรียนการสอน เช่น การยืดหยุ่นเอกสารหลักฐานที่จำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของนักเรียนที่ไม่มีสัญชาติ นอกจากนี้ระยะเวลาของการจัดการศึกษาควรพิจารณาให้เหมาะสมกับเด็กยากจนและสภาพครอบครัวโดยเพิ่มการจัดบริการในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยตามความเหมาะสมในบริบทสังคมนั้น ๆ

2. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคีเครือข่ายทางสังคมอย่างจริงจัง โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการจัดบริหารการศึกษา เพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาของหน่วยงานรัฐ ทั้งนี้การเปิดโอกาสประกอบด้วย การสร้างความเข้มแข็งของสมาคมผู้ปกครอง เพื่อการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเพื่อการพัฒนามาตรฐานคุณภาพในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมแก่เด็กด้อยโอกาสในแต่ละกลุ่มเพื่อเปิดช่องทางการสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครอง ซึ่งเป็นการเพิ่มอำนาจให้แก่ผู้ปกครองและเด็กในการตรวจสอบการบริหารและบริการด้านการศึกษาของโรงเรียน นอกจากนี้การเยี่ยมบ้านและการส่งต่อข้อมูลเด็กด้อยโอกาสจากโรงเรียนถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความจำเป็นเพื่อเพิ่มความใกล้ชิดระหว่างโรงเรียน ชุมชน บ้าน ครู และเด็ก โดยมีบุคลากรจากองค์กรส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ประสานงาน เพื่อให้เข้าใจสภาพการอยู่อาศัยและสภาพปัญหาของเด็ก เพื่อวางแผนการช่วยเหลือในลำดับต่อไป นอกจากนี้ชุมชนควรที่จะจัดทำระบบข้อมูลของเด็กด้อยโอกาสวิเคราะห์ศักยภาพ และตรวจสอบสถานะทางโอกาสของเด็กในชุมชนเพื่อส่งต่อให้แก่โรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในรูปแบบของโครงข่ายฐานข้อมูลทางสังคมของเด็กต่อไป

3. ส่งเสริมการทำสวัสดิการในรูปแบบต่าง ๆ เช่น 1) เพิ่มโอกาสทางกายภาพ ได้แก่ การจัดโครงการอาหารกลางวันให้ทั่วถึง เพียงพอ และมีคุณภาพเพื่อให้เด็กด้อยโอกาสในโรงเรียนได้รับสารอาหารที่มีประโยชน์และจำเป็นต่อพัฒนาการทางสมองและร่างกายที่ดี ก่อให้เกิดความเสมอภาคในเพื่อนรุ่นเดียวกัน ในด้านพัฒนาการทางร่างกายและสติปัญญาส่งผลให้ไม่ถูกล้อเลียนหรือทำให้อับอายในโรงเรียน 2) เพิ่มโอกาสทางรายได้ ได้แก่ การสนับสนุนทางการศึกษาเพื่อแบ่งเบาภาระให้ครอบครัวของเด็ก เพื่อป้องกันการออกกลางคันของเด็กเนื่องจากต้องไปช่วยครอบครัวทำงาน การพิจารณาให้ทุนการศึกษาของเด็กครอบครัวที่มีฐานะยากจนมักไม่ได้โอกาสในการศึกษาที่ดี ซึ่งรูปแบบของการสนับสนุนเด็กเสนอว่าควรที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการคัดกรองผู้รับทุนใหม่โดยเพิ่มโอกาสให้เด็กยากจนที่มีผลการเรียนที่ดีจนไปถึงระดับปานกลางเข้ารับทุนแบบให้เปล่า 3) เพิ่มโอกาสทางสังคม ได้แก่ การจัดให้มีบริการรถเดินทางสำหรับเด็กที่ห่างไกลจากโรงเรียน เพื่อความสะดวกและความปลอดภัยในการเข้ารับการศึกษา เนื่องจากปัญหาการเดินทางถือเป็นปัญหาหนึ่งที่ลดโอกาสการเข้าเรียนของเด็กด้อยโอกาส

3. ระดับประชาสังคม สำหรับแนวทางการป้องกันและแก้ไขเด็กนอกระบบการศึกษาเป็นการสร้างเครือข่ายทางประชาสังคมในการเข้ามาจับตาดูและส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น

ทีช ฟอร์ ไทยแลนด์ (Teach For Thailand) คือเครือข่ายองค์กรไม่แสวงหากำไรที่มีวิสัยทัศน์ว่า “สักวันหนึ่งเด็กทุกคนจะได้รับโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมกัน” โดยเครือข่าย Teach For All ก่อตั้งขึ้นจากความร่วมมือกันระหว่าง Teach For America (ในประเทศสหรัฐอเมริกา) และ Teach First (ในประเทศสหราชอาณาจักร) ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มโครงการ “ครูผู้นำการเปลี่ยนแปลง” ทีช ฟอร์ ไทยแลนด์จึงมุ่งสรรหาและพัฒนาบุคลากรที่มีศักยภาพ เพื่อไปเป็นครูในโรงเรียนที่ขาดแคลนบุคลากรทางด้านนี้ และเพื่อให้เด็กได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและป้องกันเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษา ซึ่งช่วยให้เด็กเหล่านี้สามารถที่จะกำหนดอนาคตที่ดีกว่าให้แก่ตนเองและครอบครัวได้ (ทีช ฟอร์ ไทยแลนด์, ม.ป.ป.)

CareerVisa Thailand คือกลุ่มคนที่เล็งเห็นถึงปัญหาด้านการศึกษาของภายในประเทศไทยจากประสบการณ์ตรง เนื่องจากเด็กไทยหลายๆ คนไม่รู้จักตัวตนของตนเอง ส่งผลให้เลือกเรียนได้ไม่ตรงกับความต้องการของตนเอง เมื่อจบมาแล้วอาจจะทำงานไม่ตรงสาย หรือไม่มีความสุขในการทำงานเพราะเลือกคณะหรือสายงานผิดผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น หลักสูตรพัฒนาความเป็นมืออาชีพนอกห้องเรียนขึ้น เพื่อให้นักศึกษาได้เตรียมตัวตั้งแต่วัยมัธยมศึกษา ซึ่งในแต่ละครั้งก็จะมีผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน ทั้งการเตรียมความพร้อมในการสัมภาษณ์งาน การพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาทักษะการสื่อสาร ฝึกทักษะการเป็นผู้นำ เป็นต้น (แคเรียวิซ่า, ม.ป.ป.)

รวมทั้งได้มีหลักการและกฎหมายเกี่ยวกับการดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาโดยหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น

1. อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the right of the Child) “เด็ก” คือผู้ที่ต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิในด้านต่าง ๆ ภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งประเทศไทยลงนามภาคยานุวัติรับรองเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2535 นั้นหมายความว่า รัฐบาลมีพันธะผูกพันที่จะดำเนินการให้เด็ก ๆ ทุกคนในประเทศไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม ให้ได้รับสิทธิเท่าเทียมกันตามอนุสัญญาฯ ที่มีทั้งหมด 54 ข้อ ซึ่งสามารถจัดบางสาระสำคัญของสิทธิเด็กออกเป็นหมวดหมู่ได้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก 4 ประการตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (ยูนิเซฟ, 2553) ดังนี้

1.1 สิทธิที่จะมีชีวิตรอด เริ่มตั้งแต่เมื่อแรกเกิด เด็ก ๆ มีสิทธิที่จะมีชีวิตรอด ได้รับการจดทะเบียนเกิด มีสิทธิที่จะมีชื่อ ได้สัญชาติ และได้รับการเลี้ยงดูจากบิดามารดาของตน ไม่ถูกแยกจากครอบครัว รวมทั้งได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างเหมาะสม โดยรัฐมีหน้าที่ประกันสิทธิเหล่านี้ และจัดหาบริการพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อให้เด็ก ๆ ได้มีชีวิตรอด และเติบโตขึ้นอย่างแข็งแรง ไม่ว่าจะเป็นสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานในยามเจ็บป่วย ในด้านโภชนาการต้องมีอาหารที่ดีมีประโยชน์ที่เหมาะสมสำหรับเด็ก มีน้ำดื่มที่สะอาด ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนที่สะอาด ตลอดจนโอกาสเข้าถึงการพัฒนาต่อไปในอนาคต เป็นต้น

1.2 สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง เมื่อเด็ก ๆ ได้เกิดและรอดชีวิตมาแล้ว สิ่งต่อมาที่พวกเขาควรได้รับคือการปกป้องคุ้มครอง ได้รับความคุ้มครองจากการใช้ความรุนแรงทั้งร่างกายและจิตใจ และ

ยังรวมไปถึงการคุ้มครองจากการใช้แรงงานผิดกฎหมาย การทำงานอันตราย หรือขัดขวางการศึกษา ในเรื่องสารเสพติดก็เช่นกัน เด็ก ๆ จะต้องได้รับการคุ้มครองจากสารอันตราย สารมีพิษ และสิ่งเสพติดต่าง ๆ อีกหนึ่งการให้ความคุ้มครองที่สำคัญยิ่ง คือ คุ้มครองจากการค้ามนุษย์ การขายและการลักพาเด็ก การล่วงละเมิดทางเพศ และการแสวงประโยชน์กับเด็กในทุกรูปแบบ โดยรัฐจะมีหน้าที่ต้องฟื้นฟูทั้งร่างกายและจิตใจได้กลับคืนสู่สังคมอย่างมีศักดิ์ศรีอีกด้วย

ในแง่ของกระบวนการกฎหมาย แม้จะเป็นเด็กก็มีสิทธิได้รับการช่วยเหลือจากกระบวนการยุติธรรมเช่นกัน และมีลักษณะเฉพาะตัวอีกด้วย นั่นคือ ในทุกขั้นตอนตั้งแต่การให้ปากคำตลอดจนถึงการพิจารณาคดี จะต้องถือประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ สำหรับเด็กที่ถูกพรากจากครอบครัว จะต้องได้รับการคุ้มครองดูแลอย่างเหมาะสม ตามภูมิหลังทางชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมของเด็ก ในภาวะสงคราม เด็ก ๆ ต้องได้รับการคุ้มครองจากภัยสงคราม ไม่ถูกเกณฑ์เป็นทหาร หรือมีส่วนร่วมในการสู้รบ ในกรณีที่เด็กเป็นผู้ลี้ภัยจะได้รับการช่วยเหลือ และได้รับการปกป้องคุ้มครองเป็นกรณีพิเศษ

1.3 สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา เด็กในวันนี้คืออนาคตของชาติในวันข้างหน้า การศึกษาและพัฒนาการจึงเป็นอีกเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญ เริ่มตั้งแต่ที่เด็ก ๆ จะต้องได้รับบริการพัฒนาปฐมวัย และได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อที่หลากหลาย โดยมีพ่อแม่เป็นผู้คอยช่วยแนะนำ ขณะที่เด็กที่มีความจำเป็นพิเศษ เช่น เด็กพิการ ก็ต้องได้รับการดูแลให้มีชีวิตที่ปกติสุข ได้รับโอกาสพัฒนาและการศึกษาที่เหมาะสม ให้สามารถเติบโตพึ่งพาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ ตลอดจนมีส่วนร่วมในชุมชน สิทธิด้านการพัฒนานี้ยังหมายรวมถึงการต่อยอดไปสู่ทักษะเฉพาะต่าง ๆ การพัฒนาความสามารถทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ที่จะทำให้เด็ก ๆ ได้ก้าวไปสู่อนาคตที่สดใส และมีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไปในอนาคต

1.4 สิทธิที่จะมีส่วนร่วม เด็ก ๆ ก็คือสมาชิกคนหนึ่งในสังคม อาจจะตัวเล็กสักหน่อย แต่ก็มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมอย่างเต็มตัว ทั้งการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี หรือเข้ามามีบทบาทในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะกับเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อ หรือมีส่วนโดยตรงกับตัวเด็กและเยาวชนเอง โดยความคิดเห็นดังกล่าวของเด็กจะต้องได้รับการพิจารณาอย่างจริงจังตามสมควรแก่อายุและวุฒิภาวะของเด็กคนนั้น

2. พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 จากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ไทยจึงออกพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 และเป็นกฎหมายที่มีรัฐมนตรีรักษาการตามกฎหมายถึง 4 กระทรวงด้วยกันคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ซึ่งแต่ละหน่วยงานจะต้องไปออกกฎกระทรวงหรือระเบียบเพื่อปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ และในการศึกษามิติของเด็กเร่ร่อนจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอ้างอิงอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พระราชบัญญัติฉบับนี้ประกอบด้วยเรื่องการปฏิบัติต่อเด็ก การสงเคราะห์เด็ก การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ผู้คุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก สถานรับเลี้ยงเด็ก สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครองสวัสดิภาพ และสถานพัฒนาและฟื้นฟู การส่งเสริมความประพฤตินักเรียนและนักศึกษา กองทุนคุ้มครองเด็ก บทกำหนดโทษ (วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, 2563)

3. พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 พัฒนาจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2521 มีการกำหนดแนวทางและปรับปรุงวิธีการในการส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน โดยมีการกำหนดมาตราต่าง ๆ เช่น มาตรา 6 กำหนดให้ 1) เด็กและเยาวชนทุกคนมีสิทธิในการได้รับการศึกษา และได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพสูงสุดตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ 2) เด็กพิการ เด็กที่มีข้อจำกัดทางการเรียนรู้ และเด็กที่มีความสามารถพิเศษ มีสิทธิในการได้รับการศึกษาที่รัฐจัดให้เป็นพิเศษที่เหมาะสมกับลักษณะเด็กประเภทนั้น ๆ 3) เด็กและเยาวชนมีสิทธิในการรับบริการทางการแพทย์ที่ได้มาตรฐานสูงสุดเท่าที่มีการให้บริการทางด้านนี้ มาตรา 8 ที่กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน และจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยหลักการประโยชน์สูงสุดของเด็ก เป็นต้น (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา, 2562)

แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการเด็กของประเภทต่าง ๆ การค้นหาและติดตามเด็กนอกระบบการศึกษารวมไปถึงนโยบายการพัฒนาเด็ก จำเป็นต้องมีการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคสังคม ภาคเศรษฐกิจ ภาควิชาการ เครือข่ายเด็กและเยาวชน ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อให้เด็ก ๆ สามารถเข้ามามีส่วนร่วม ได้แสดงความคิดเห็น มีพื้นที่ในการใช้ศักยภาพของตนเองที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ดีสู่สังคม

ตอนที่ 2 กรอบระบบการศึกษา

ในหัวข้อนี้ คณะทำงานโครงการฯ ได้รวบรวมแนวคิด เอกสาร งานวิจัยเกี่ยวกับ 5 ประเด็นของครุ นอกระบบการศึกษา ได้แก่ 1) ความหมายของครุ นอกระบบการศึกษา 2) ประเภทของครุ นอกระบบการศึกษา 3) การคัดเลือกและการพัฒนาครุ นอกระบบการศึกษา 4) บทบาทหน้าที่ของครุ นอกระบบการศึกษา 5) ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของครุ นอกระบบการศึกษา จากการติดตามการดำเนินงานในภาพรวมของ 19 โครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 เพื่อทำความเข้าใจบริบทการทำงานที่ครุ นอกระบบการศึกษา ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาเด็ก และเยาวชนนอกระบบการศึกษา

2.1 ความหมายของครุ นอกระบบการศึกษา

โครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครุและเด็กนอกระบบการศึกษา ได้ให้คำนิยามครุ นอกระบบการศึกษาว่าหมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษา ให้ความรู้ ให้กำลังใจ แก้ปัญหาชีวิตเด็กและเยาวชน รวมถึงจัดการองค์กร โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นเด็กด้อยโอกาส หรือเด็กเปราะบางที่ใช้ชีวิตอยู่ในสภาวะยากลำบาก อาทิ เด็กเร่ร่อนบนท้องถนน เด็กต่างด้าว เด็กที่ไม่ได้รับโอกาส เด็กที่มีความเสี่ยงด้านอาชญากรรม ยาเสพติด การค้าบริการทางเพศ โรคติดต่อร้ายแรง เด็กที่ครอบครัวไม่พร้อม ตลอดจนเด็กที่ล้มเหลวจากระบบการศึกษา ซึ่งผู้ทำหน้าที่ครุ นอกระบบการศึกษานั้นมีคุณสมบัติที่หลากหลาย โดยจากการลงพื้นที่ติดตามการดำเนินงาน พบว่า ครุ นอกระบบการศึกษาสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท ได้แก่ 1) ครุประจำการ 2) ครุอาสา

3) ครูชุมชน โดยครูทั้ง 3 กลุ่ม มีทั้งผู้ที่มีวุฒิปริญญาและไม่มีวุฒิด้านการศึกษา ซึ่งครูนอกระบบการศึกษาบางกลุ่มทำงานภายใต้สังกัดหน่วยงานราชการ สังกัดองค์กรภาคประชาสังคม (NGOs) หรือไม่มีสังกัดประจำ (วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และคณะ, 2564) คำนิยามดังกล่าว ทำให้เห็นว่าครูนอกระบบการศึกษามีความหมายมากกว่าครูการศึกษาในระบบโรงเรียน (ครูกศน.) ในสังกัดสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่อยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ

จากการสังเคราะห์พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่กล่าวถึงบทบาทของครูการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือครูกศน. ที่มาจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2545 (ฉบับที่ 2) มาตรา 15 ที่มีการกำหนดให้จัดการศึกษา 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) โดยกระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบายจัดตั้ง กศน. ตำบลขึ้นทั่วประเทศ เพื่อให้มีหน่วยเรียนรู้ในชุมชนและเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน โดยใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) เป็นสถานที่ศึกษา (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2554) มีกิจกรรมหลักของกศน.ตำบลคือ 1) เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน (Information Center) 2) เป็นศูนย์สร้างโอกาสการเรียนรู้ (Opportunity Center) 3) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Learning Center) และ 4) เป็นศูนย์ชุมชน (Community Center) ซึ่งมีครูกศน. ที่ต้องผ่านการสอบคัดเลือกจากสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนจังหวัด มาบรรจุเป็นพนักงานราชการที่ทำหน้าที่ ดังต่อไปนี้ 1) วางแผนจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ของกศน. 3) ให้การบริการเรียนรู้ใน กศน. 4) สนับสนุนกิจกรรมชุมชน ในด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และ 5) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2553)

จากนิยามของครูนอกระบบการศึกษาที่ได้กล่าวไปข้างต้น จะเห็นได้ว่า ครูกศน. เป็นหนึ่งในประเภทของครูนอกระบบการศึกษาที่ต้องได้รับการคัดเลือก และถูกบรรจุเพื่อรับตำแหน่ง โดยทำหน้าที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ประชาชน และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2552) แต่ครูนอกระบบการศึกษาอีกประเภท ทำหน้าที่เพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยไม่ได้ใช้วุฒิการศึกษาเป็นเกณฑ์ในการรับบทบาทนี้ แต่สิ่งที่ครูนอกระบบการศึกษาทั้งสองกลุ่มทำ มีหน้าที่เหมือนกันคือ การรู้จักผู้เรียน การวางแผนการเรียนรู้ควบคู่กับการจัดกระบวนการ ประเมินผล และสร้างการมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนแบบยืดหยุ่น ดังนั้น ครูนอกระบบการศึกษาจึงหมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่กระตุ้น เป็นที่ปรึกษา ชี้นำแนวทาง อำนวยความสะดวก เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และให้ผู้เรียนเลือกเรียนรู้ตามบริบทพื้นที่และความสนใจของตนเอง คอยวางแผนการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน จัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต ทักษะด้านสังคม และประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อหาทางต่อยอดศักยภาพ รวมไปถึงทำงานร่วมกับคนในชุมชน ประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย เพื่อร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2553)

คำนิยามของครูนอกระบบการศึกษาดังกล่าว ไม่สามารถรวมถึงพ่อแม่ หรือผู้ปกครองในกลุ่มบ้านเรียน ที่จัดการศึกษาในบ้าน หรือการรวมกลุ่มในชุมชนได้ เนื่องด้วยกฎกระทรวง จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวถึงสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวว่า พ่อแม่ในกลุ่มบ้านเรียนคือ ผู้จัดการศึกษาไม่ใช่ครูนอกระบบการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) อ้างใน

มาตรา 11 บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีหน้าที่จัดให้บุตร หรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล ได้รับการศึกษาภาคบังคับ และการศึกษานอกเหนือจากการศึกษาภาคบังคับ ตามความพร้อมของครอบครัว

มาตรา 12 ครอบครัวมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ด้วยเหตุดังกล่าว พ่อแม่ในกลุ่มบ้านเรียนจึงไม่จัดว่าอยู่ในกลุ่มของครูนอกระบบการศึกษานอกจากนั้น ใน 36 ประเทศ ที่อยู่ในกลุ่มองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (The Organisation for Economic Co-operation and Development: OECD) ได้แก่ สหรัฐอเมริกา เม็กซิโก ญี่ปุ่น เยอรมนี ตุรกี ฝรั่งเศส อังกฤษ อิตาลี เกาหลีใต้ สเปน โปแลนด์ แคนาดา ออสเตรเลีย ชิลี เนเธอร์แลนด์ เบลเยียม กรีซ สาธารณรัฐเช็ก โปรตุเกส สวีเดน ฮังการี ออสเตรีย อิสราเอล สวิสเซอร์แลนด์ เดนมาร์ก ฟินแลนด์ สโลวาเกีย นอร์เวย์ ไอร์แลนด์ นิวซีแลนด์ ลิทัวเนีย สโลวีเนีย ลัตเวีย เอสโตเนีย ลักเซมเบิร์ก และไอซ์แลนด์ (John Misachi, 2019) ได้จัดการเรียนรู้นอกระบบการศึกษาให้แก่คนหลายช่วงวัย อาทิ หน่วยงานการศึกษาอิสระชื่อ folkhögskolor หรือสถานที่เรียนของเทศบาลชื่อ Työväenopisto ในประเทศฟินแลนด์ สถานศึกษาชื่อ folkuniversitetet ในประเทศสวีเดน มีครูจัดการศึกษาให้แก่บุคคลทั่วไป ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ในหลากหลายวิชา เช่น ดนตรี ศิลปะ ภาษา การเมือง วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ การออกกำลังกาย การทำอาหาร การเต้น การดูแลสุขภาพองค์รวม และงานอดิเรกรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นการเรียนแบบรายวิชา เพื่อให้ความรู้และพัฒนาทักษะวิชาชีพแก่ผู้เรียน โดยที่ภาครัฐจะสนับสนุนงบประมาณบางส่วน และผู้เรียนชำระค่าใช้จ่ายเพิ่มเพียงเล็กน้อย

ในขณะที่ประเทศเยอรมนี มีครูที่จัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียน ที่เป็นผู้อพยพย้ายตามครอบครัว เมื่อผู้เรียนสำเร็จการศึกษาจะได้รับใบประกาศ และได้เข้าโรงเรียนตามมาตรฐานของรัฐ ส่วนในประเทศอื่น ๆ เช่น สหราชอาณาจักร หรือสหรัฐอเมริกา พบว่า มีครูหลายกลุ่มที่ไม่มีวุฒิกครู แต่เข้าไปสอนในโรงเรียนเพื่อช่วยยกระดับความรู้ ทักษะ สมรรถนะของเด็กที่เรียนไม่เก่ง ยากจน พื้นฐานไม่ดีในระบบการศึกษาของโรงเรียน เช่น มูลนิธิ Teach first และมูลนิธิ Teach for America ซึ่งในประเทศฟินแลนด์เอง ครูที่ไม่มีวุฒิกการศึกษา ด้านการสอน สามารถทำการสอนได้เช่นกัน แต่จะได้รับค่าจ้างน้อยกว่าผู้ที่จบตรงสาย ซึ่งในประเทศที่พัฒนาแล้วที่กล่าวมาข้างต้น แม้จะมีเด็กของลูกหลานของผู้ที่อพยพเข้าเมือง หรือเด็กในชุมชนยากจน แต่เด็กเหล่านั้นจะได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมในโรงเรียนภาคปกติ และเด็กเหล่านั้นจะได้รับความรู้เพื่อให้ไปสอบได้ใบผ่านการศึกษา ได้รับการเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะชีวิตเพื่อการอยู่รอดและการอยู่ร่วมในสังคม ได้รับความรู้เพื่อการประกอบอาชีพ และสิ่งที่น่าสนใจในต่างประเทศคือ งานทุกสาขาอาชีพมีค่านิยมที่เท่าเทียมกัน

ดังนั้นนิยามของครุณาระบบการศึกษาในภาพรวม จึงความหมายถึงบุคคลที่ทำหน้าที่จัดเตรียม การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยเน้นให้ผู้เรียนได้เพิ่มความรู้ ทักษะ สมรรถนะที่ตนเองต้องการ เพื่อนำไป ประยุกต์ใช้ต่อไปในชีวิตประจำวัน ซึ่งการเรียนรู้เหล่านั้น สามารถเกิดผลลัพธ์ได้ในหลายรูปแบบ เช่น ผู้เรียน สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีพื้นฐานความรู้ในการดำรงชีวิต สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ มีทักษะการเรียนรู้ ตลอดชีวิต หรือเพิ่มพูนทักษะจากงานอดิเรกจนเป็นอาชีพได้ เป็นต้น

2.2. ประเภทของครุณาระบบการศึกษา

จากการให้ความหมายของครุณาระบบการศึกษาที่ได้กล่าวไปแล้วจากโครงการการสนับสนุนและ พัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนาระบบการศึกษา จึงสามารถสรุปประเภทของครุณาระบบการศึกษา จากการลงพื้นที่ติดตามการทำงานได้ ดังนี้

1. ครูประจำการ หมายถึง บุคคลที่ปฏิบัติงานโดยมีข้อตกลง มีสัญญาการทำงาน มาทำงานเป็นประจำ ในสถานศึกษาที่จัดการเรียนรู้ให้แก่เด็กนาระบบโรงเรียน

2. ครูอาสา หมายถึง บุคคลนอกพื้นที่หรือในพื้นที่ ผู้มาร่วมทำงานเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเด็ก และเยาวชนนาระบบการศึกษาในการถ่ายทอดวิชาความรู้ ด้านวิชาการ หรือทักษะอื่น ๆ เช่น ผู้มีงานประจำ ผู้ใช้เวลาว่างจากงานประจำ ผู้ว่างงาน เป็นต้น

3. ครูชุมชน หมายถึง ครูที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หรือท้องถิ่นเดียวกับเด็กและเยาวชนนาระบบการศึกษา มีภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดให้กับผู้เรียนได้ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญา ครูสอน ศาสนา ปอเนาะ พระ บัณฑิตคืนถิ่น ครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ครูกศน.ตำบล ครูในโรงเรียน ครูการศึกษาพิเศษ อาสาสมัคร ทหาร บุคลากรทางการแพทย์ เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน เป็นต้น

2.3 การคัดเลือกและการพัฒนาครุณาระบบการศึกษา

ในประเทศไทยและต่างประเทศ มีการคัดเลือกครูทั้งจากการเปิดรับโดยทั่วไป และคัดเลือกจากบุคคลใน ชุมชน โดยมีการพัฒนาครูผ่านการอบรมของภาครัฐหรือหน่วยงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติผ่านการทำงาน การทำวิจัย การพัฒนาโดยใช้ชุมชนนักปฏิบัติที่เป็นเครือข่าย (UNESCO Bangkok Office, 2017) มีรายละเอียด ดังนี้

ประเทศไทย ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ศูนย์การเรียนรู้หน้าแพรกสาละวิน เป็นศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กร ชุมชนในการสนับสนุนของสถาบันปัญญาปิติ จัดการศึกษาระดับประถมศึกษาให้กับเด็กชาวปกากะญอในชุมชน แม่ลามาน้อย ตำบลสามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีผู้จัดการเรียนรู้หลัก ปราชญ์ชุมชน และผู้จัด กระบวนการเรียนรู้อาสาในท้องถิ่น โดยพัฒนาครูจากบุคลากร สถาบันปัญญาปิติ แต่ยังคงขาดการสนับสนุนด้าน การเงินอุดหนุนการศึกษาและการพัฒนาครูจากภาครัฐ ทั้งที่เป็นการศึกษาตามมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติ การศึกษา พ.ศ. 2542

จังหวัดระนอง มีศูนย์การเรียนรู้ของเด็กข้ามชาติ เป็นตัวเลือกที่ผู้ปกครองต้องการให้ลูกหลานได้เรียน ภาษาแม่ และเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญที่เด็กจะได้รับการศึกษา ซึ่งจะช่วยให้พวกเขาสามารถหลุดพ้นจาก

วัฏจักรแห่งความยากจนและเข้าถึงโอกาสต่าง ๆ ที่ศูนย์การเรียนรู้มีครูชาวไทย และเมียนมาที่คัดเลือกจากบุคคล ในท้องถิ่น ได้รับการอบรมโดยกระทรวงศึกษาธิการและองค์กรภาคประชาสังคมที่สนับสนุนศูนย์การเรียนรู้

ในทุกภูมิภาค มีศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ในสังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการสนับสนุน กระบวนการพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัว การแก้ไข บำบัด และฟื้นฟูเด็กและเยาวชนเบื้องต้น ทั้งด้านการศึกษาสายสามัญและอาชีพ ในการศึกษาสายสามัญนั้นใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อย่างไรก็ตาม แนวทางพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมที่อยู่ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็ก และเยาวชนในรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบดังกล่าว ยังไม่ครอบคลุมกับเป้าหมายของการพัฒนา คุณภาพการเรียนรู้ตามศักยภาพความถนัด ความสนใจของเด็กและเยาวชนในกลุ่มนี้ และอาจขาด ความต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาตามหลักสูตรเดิมที่ไม่สามารถดำเนินการตามแผนที่วางไว้ เนื่องจากเด็กและเยาวชนมีระยะเวลาเข้ามาอยู่ในศูนย์ฝึก ไม่มีความแน่นอน มีการหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลาทำให้ กิจกรรมไม่แล้วเสร็จ ไม่ได้รับรองวุฒิการศึกษาต่อเนื่องจากระดับชั้นการศึกษาเดิม

นอกจากนั้น ในประเทศไทยมีครูนอกระบบการศึกษาที่ทำงานกับเด็กเร่ร่อนในสังกัดสำนักงานส่งเสริม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สังกัดองค์กรภาค ประชาสังคม (NGOs) ของ กศน. เป็นพนักงานข้าราชการ ของ อปท. เป็นลูกจ้าง ส่วนขององค์กรภาคประชา สังคมเป็นเจ้าของหน้าที่ของหน่วยงาน มีการคัดเลือกโดยหน่วยงานและการอบรมผ่านหน่วยงาน

ประเทศเมียนมา ในการจัดการศึกษานอกระบบระดับประถมศึกษาในท้องถิ่นที่มีเด็กนอกระบบ การศึกษา บุคคลในท้องถิ่นประเทศเมียนมาได้รับการคัดเลือกเป็นครูการศึกษานอกระบบ จะต้องผ่าน การคัดเลือกตามที่กำหนดของกระทรวงศึกษาธิการ และต้องได้รับการอบรมผ่านโปรแกรมการอบรมการเป็น ผู้อำนวยการศึกษาของการศึกษานอกระบบระดับประถมศึกษา ซึ่งจะจัด 2 ครั้งต่อปี และมีการพัฒนาเชิงวิชาชีพ อย่างไม่เป็นทางการโดยการสนทนาและการเยี่ยมครูในพื้นที่

ประเทศลาว ในการจัดการศึกษานอกระบบระดับประถมศึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ ห่างไกล จะมี Mobile teachers ที่เป็นสมาชิกในชุมชนได้รับการพัฒนาและสนับสนุนให้ทำงานครูดังกล่าว โดย ครอบจะจบการศึกษาจากวิทยาลัยการฝึกหัดครู หรือถ้าเป็นครูที่จบมัธยมศึกษา จะต้องมีการสอบการนำเสนอ มา ก่อน ครูเหล่านี้จะสอนในสถานที่จัดการเรียนรู้ในหมู่บ้านอย่างน้อย 2 หมู่บ้าน โดยมีผู้ช่วยสอนที่เป็นคนในชุมชน มาเป็นผู้ช่วย ทั้งนี้ในการพัฒนาครูจะมีการอบรมเพื่อการพัฒนาเพื่อเพิ่มทักษะการอำนวยความสะดวกการเรียนรู้และการ อบรม การพัฒนาหลักสูตร สื่อและวัสดุการเรียนรู้ โดยกรมการศึกษานอกระบบ ที่ได้รับการสนับสนุนจาก UNESCO

ประเทศมาเลเซีย ในรัฐซาบารห์ มีการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่เป็นผู้อพยพ ไร้รัฐและสัญชาติ โดยครูมี การคัดเลือกผ่านการสัมภาษณ์บุคคลในชุมชนโดยกระทรวงศึกษาธิการ และมีการอบรมเบื้องต้นโดยสถาบัน ฝึกอบรมครู

ประเทศฟิลิปปินส์ มี Mobile teachers ของระบบการเรียนรู้ทางเลือก (The Alternative Learning System: ALS) ใน 17 ภูมิภาค ของประเทศ เป็นครูที่อาศัยอยู่ในชุมชนหรือหมู่บ้านที่ห่างไกลที่มีบุคคลยากไร้ เป็นลูกจ้างของกรมการศึกษาของประเทศที่กำหนดมาตรฐานคุณวุฒิการสอน เป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ให้กับเด็กนอกระบบการศึกษา รวมทั้งผู้ใหญ่ในชุมชน โดยใช้หลักการเรียนรู้บนฐานของชุมชน เพื่อการส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้ นอกจากนี้องค์กรภาคประชาสังคมสามารถทำสัญญากับรัฐบาลฟิลิปปินส์ในการเป็นผู้จัดการเรียนรู้ (ALS instructional managers) ในระบบการเรียนรู้ทางเลือกเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แก่เด็กนอกระบบการศึกษาได้ ผู้จัดการเรียนรู้มาจากหมู่บ้านหรือเทศบาลที่มีศูนย์การเรียนรู้ตั้งอยู่ ผู้จัดการศึกษาต้องจบการศึกษาระดับปริญญาตรี โดยเฉพาะด้านการศึกษา แต่ในกรณีพื้นที่ชนบทห่างไกล อาจรับผู้ไม่จบปริญญาตรีแต่ต้องมีการอบรมเพิ่มเติม

การคัดเลือกและการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาในแต่ละประเทศนั้น จะมีลักษณะเฉพาะตามบริบทของพื้นที่ โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดบทบาทของครูนอกระบบการศึกษา มาจากความเหลื่อมล้ำในพื้นที่ชุมชนที่มีเด็กนอกระบบการศึกษาอยู่เป็นจำนวนมาก และมีเด็กหลากหลายประเภท ทำให้ภาครัฐ องค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งคนในท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยเหลือ เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้รับความรู้ และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และแต่ละภาคส่วนที่เข้ามาสนับสนุนการทำงานของครูนอกระบบการศึกษานั้น ได้ทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน และพยายามผลักดันให้การพัฒนาคูเห็นผลลัพธ์ที่ส่งต่อไปยังเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาต่อไป

2.4 บทบาทหน้าที่ของครูนอกระบบการศึกษา

บทบาทสำคัญของครูนอกระบบการศึกษา คือ เป็นผู้เบิกทาง เป็นที่พึ่ง ให้คำปรึกษาและแนะนำวิธีการแสวงหาความรู้ให้แก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะส่วนบุคคลที่นำไปสู่การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถพึ่งพาตนเองได้ และพัฒนาชุมชน โดยวิธีการที่ครูนอกระบบการศึกษาส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน คือให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและเป็นผู้กำหนดทิศทางการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการทำงานของโครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษาพบว่า บทบาทของครูนอกระบบการศึกษา มีทั้งหมด 6 ด้าน ได้แก่ 1) ค้นหากลุ่มเป้าหมาย ลงพื้นที่เป็นประจำ สร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจ พูดคุยแลกเปลี่ยนกับเด็กและคนในชุมชน 2) สงเคราะห์เด็กและครอบครัว ใน 4 ปัจจัย ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค 3) วิเคราะห์ คัดกรอง และจัดทำประวัติเพื่อทราบข้อมูลพื้นฐาน และนำมาวางแผนการช่วยเหลือเด็กอย่างครบวงจร 4) ประสานกับภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนที่ทำงานกับเด็ก 5) แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า 6) ส่งเสริมการเรียนรู้ ทั้งจัดการเรียนรู้ให้เด็ก ร่วมกิจกรรมของหน่วยงานอื่นในด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะชีวิต การอ่านออกเขียนได้ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ทักษะอาชีพ รวมถึงการประสานงานในเรื่องการส่งต่อเพื่อการศึกษาหรือสร้างอาชีพ และการให้คำปรึกษาให้แก่เด็กนอกระบบการศึกษา

นอกจากนั้นการศึกษามหาวิทยาลัยของครูผู้ดูแลเด็กด้วยโอกาสโดย ศิริพร จินะณรงค์ (2558) ยังพบว่า 1) ครูทำหน้าที่ดูแลเด็ก เพื่อให้เด็กมีความเจริญเติบโต มีพัฒนาการทุกด้านตามวัย และมีการเรียนรู้

ที่เหมาะสม 2) ครูส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กในลักษณะบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ ให้เด็กได้พัฒนาด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และจริยธรรมไปพร้อมกับให้โอกาสเด็กเรียนรู้จากสิ่งของและผู้คนที่อยู่รอบข้าง ได้พัฒนาประสาทสัมผัสทั้งห้า การเคลื่อนไหว การเล่น และการลงมือกระทำอย่างเต็มที่ โดยครูมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กด้วยคำพูดและกิริยาท่าทางที่นุ่มนวล อ่อนโยน แสดงถึงความรักความอบอุ่น 3) ครูสังเกตเฝ้าระวัง บันทึกความเจริญเติบโต พฤติกรรม ปัญหาสุขภาพ และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงทั้งปกติและผิดปกติที่เกิดขึ้นกับเด็ก 4) ครูปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ของเด็กผ่านการสังเกต ความรู้ และความเข้าใจในพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและไม่พึงประสงค์ของเด็ก ซึ่งพฤติกรรมนั้นอาจเกิดจากพันธุกรรม การอบรมเลี้ยงดู และการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม 5) ครูจัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยทั้งภายในอาคารและภายนอกอาคารให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ และมีบรรยากาศที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก 6) ครูประสานสัมพันธ์ระหว่างศูนย์พัฒนาเด็ก ครอบครัวและชุมชน เพื่อทราบถึงพฤติกรรม พัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงของเด็กได้ 7) ครูพัฒนาดตนเองในทางวิชาการและวิชาชีพอยู่เสมอ ได้แก่ 7.1) พัฒนาด้านความรู้ทางวิชาการและทักษะอาชีพ เช่น ศึกษาหาความรู้ เข้ารับการอบรมเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ ติดตามความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และเทคโนโลยีที่หลากหลาย รวมกลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ศึกษาดูงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/สถานพัฒนาเด็กเล็กที่มีคุณภาพ เข้าร่วมเป็นสมาชิกและจัดตั้งชมรมเครือข่ายผู้ดูแลเด็ก และ 7.2) พัฒนาด้านบุคลิกภาพ ให้มีคุณลักษณะรักเด็ก อุปนิสัยอ่อนโยน มีกิริยาวาจาที่นุ่มนวลอ่อนหวาน ใจเย็น รู้จักปรับปรุงและพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองอยู่เสมอ

บทบาทของครูนอกระบบในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่การค้นหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา จากนั้นช่วยเหลือเด็กให้ได้รับการส่งเสริม สนับสนุน การเรียนรู้ตามช่วงวัย และตามสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า บทบาทของครูนอกระบบการศึกษามีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ให้ได้ปัจจัยพื้นฐาน จัดการเรียนรู้ ให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้รู้จักและหาช่องทางในการดำรงชีวิต จากข้อมูลดังกล่าว ทำให้เห็นว่า บทบาทของครูนอกระบบการศึกษาในประเทศไทยมีหลายหน้าที่ และควรได้รับความช่วยเหลือ และสนับสนุนการทำงานจากภาครัฐ และองค์กรต่าง ๆ เพื่อพัฒนาครูให้มีความพร้อมในการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งในหัวข้อต่อไปจะกล่าวถึงรายละเอียดเพิ่มเติมของปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของครูนอกระบบการศึกษา ดังนี้

2.5 ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของครูนอกระบบการศึกษา

จากการศึกษาสภาพปัญหาของครูนอกระบบการศึกษา พบว่า ผู้สอนยังไม่สามารถพัฒนาตัวเองและแสวงหาความรู้เพื่อออกแบบการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งครูนอกระบบการศึกษายังขาดความรู้ด้านวิชาการในวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และยังขาดทักษะการออกข้อสอบวัดความรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน (ธนิสร เกษมสันต์ ณ อยู่ธยา และสุวิธิตา จรุงเกียรติกุล, 2558) นอกจากนั้นผู้ที่ทำงานในโครงการเครือข่ายด้านการศึกษา นอกระบบ ยังชี้แจงว่า ครูนอกระบบจำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้ทางด้านจิตวิทยา รู้จักวิธีการประยุกต์ใช้การเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-Directed Learning) การถอดองค์ความรู้จากการปฏิบัติงาน การผลิตสื่อใช้สื่อ กฎหมาย การประเมิน

การสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) การทำบัญชี และครู
นอกระบบการศึกษาจำเป็นต้องมีทักษะในการเป็นผู้อำนวยการเรียนรู้ การสะท้อนคิด การทำงานเป็นทีมและ
การประสานเครือข่าย การจัดการอารมณ์ การสื่อสารอย่างสันติ การแนะแนว การให้คำแนะนำ การสร้างแรงบันดาลใจ
และจัดการบริหารจัดการ ส่วนทัศนคติที่ครูนอกระบบการศึกษาจำเป็นต้องมีได้แก่ ความเข้าใจเข้าใจ
ความเมตตา กรุณา ความเชื่อใจ และความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์

ในขณะที่สภาพการทำงานจริงที่ครูนอกระบบการศึกษาต้องเจอนั้น ยังมีความท้าทายอื่น ๆ ร่วมอยู่
อาทิ 1) การสื่อสารกับเด็กชาติพันธุ์ เด็กที่มีความเปราะบางจากประสบการณ์ในอดีต 2) การอพยพย้ายถิ่นฐาน
ของเด็ก 3) การขออนุญาตผู้ปกครองของเด็กในการจัดกิจกรรม 4) การสร้างความไว้วางใจกับคนในชุมชน
5) สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โรคระบาด 6) เวลาปฏิบัติงาน
7) รายได้ 8) ความไม่มั่นคงในการปฏิบัติงาน 9) ภาวะเครียด ซึมเศร้า หมดไฟ 10) เป็นบุคคลไร้บัตรประจำตัว
(เช่น ครูเมียมา ครูไร้สัญชาติ) ไม่ได้รับสิทธิหรือสวัสดิการเทียบเท่าครูในระบบ 11) การกีดกันจากหน่วยงาน
ที่มีผลประโยชน์ทับซ้อน 12) ขาดทักษะเฉพาะด้านบางอย่าง เช่น การดูแลเด็กพิการ การติดตามเด็กใน
กระบวนการยุติธรรม เป็นต้น

นอกจากนั้น จากรายงานและข้อมูลครูนอกระบบเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณโครงการงานจัดทำ
ฐานข้อมูลครูนอกระบบ ปี พ.ศ. 2563 มหาวิทยาลัยมหิดล พบว่าปัญหาสำคัญและอุปสรรคในการทำงานของ
ครูนอกระบบการศึกษามีหลายประการด้วยกัน ได้แก่

1. ปัญหาเด็กและเยาวชนมีความหลากหลายระดับ เนื่องด้วยสภาพสังคม เทคโนโลยี
สภาพเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว การช่วยเหลือเด็กจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความเหมาะสม
ในแต่ละสถานการณ์ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ให้แก่ครูจึงเป็นสิ่งจำเป็น

2. ด้านงบประมาณ มุมมองของหน่วยงานภาครัฐมองว่า ปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษา
เป็นปัญหาเล็กจึงไม่จัดสรรงบประมาณสำหรับช่วยเหลืออย่างเพียงพอต่อการพัฒนาด้านการศึกษา สุขภาพ
และอุปกรณ์การเรียนการสอน ทำให้ครูนอกระบบการศึกษาต้องดิ้นรนหาเงินทุน เงินอุดหนุนมาช่วยเหลือ
เด็กนอกระบบการศึกษา

3. ด้านการประสานงานและส่งต่อเด็กมีความล่าช้า เมื่อต้องติดต่อกับหน่วยงานราชการที่มี
ขั้นตอนซ้ำซ้อน ทำให้หลายครั้งพลาดโอกาสที่จะช่วยเหลือเด็กได้ทัน

4. บุคลากรครู/เจ้าหน้าที่ มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อจำนวนเด็กที่เพิ่มมากขึ้น ครูขาดการพัฒนา
ศักยภาพในการสร้างเครื่องมือ ชุดความรู้ หรือนวัตกรรมการทำงานใหม่ ๆ ในการทำความเข้าใจและดูแล
เด็กนอกระบบการศึกษา

5. ครูนอกระบบขาดความมั่นคงในอาชีพ ไม่มีสวัสดิการ เงินเดือนสำหรับคนทำงานด้านนี้อย่าง
ชัดเจน ส่งผลให้จำนวนครูนอกระบบการศึกษาลดลง ซึ่งขัดแย้งกับการเพิ่มขึ้นของเด็กและเยาวชนที่หลุดออก
จากระบบการศึกษากระแสหลัก เกิดเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสที่ขยายวงกว้างในสังคมไทย

6. หน่วยงานภาครัฐจัดการประเมินคุณภาพและทบทวนสถานะศูนย์การเรียนรู้เด็กนอกระบบการศึกษาเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐาน ทำให้เกิดแนวโน้มที่จะปิดศูนย์การเรียนรู้ ดังนั้นสถานะการทำงานของครูนอกระบบการศึกษาจึงมีความไม่แน่นอน ครูนอกระบบการศึกษาเกิดความวิตกกังวล และความเครียดมากขึ้น

7. การไม่ได้รับสิทธิในการจัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ โดยบุคคล องค์กรชุมชน และสถาบันสังคม ทำให้ไม่ได้รับสิทธิประโยชน์ทางการศึกษา ความเท่าเทียมในปัจจุบันการช่วยเหลือต่าง ๆ

ปัญหาเหล่านั้นส่งผลกระทบต่อครูนอกระบบการศึกษาในภาพรวม ทั้งด้านสภาพจิตใจ และมีผลต่อการทำงาน กล่าวคือ การขาดความรู้ ทักษะ ทักษะคิดดังที่กล่าวมา ทำให้ครูนอกระบบการศึกษายังไม่ได้พัฒนาตนเองเท่าที่ควรส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่กระทบเป็นลูกโซ่ถึงการจัดการเรียนรู้ให้แก่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ไม่ได้รับการเรียนรู้อย่างเต็มที่และยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก ทำให้เด็กบางรายไม่มาเข้าร่วมกิจกรรม อีกทั้งการเจอสถานการณ์ที่ยากลำบากจากภายนอก เช่น การทำงานร่วมกับชุมชน การไม่ได้รับการสนับสนุนที่เพียงพอ ทำให้ขาดกำลังใจ หหมดไฟ และความมุ่งมั่นในการทำงานมีน้อยลง

การช่วยเหลือครูนอกระบบการศึกษาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เพื่อช่วยกันสร้างกลไกพัฒนาครูนอกระบบให้มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ สมรรถนะที่เพียงพอต่อการทำงานและสามารถเื้ออำนวยการเรียนรู้ให้แก่เด็กนอกระบบการศึกษาได้อย่างเหมาะสมและยืดหยุ่นตามบริบทของสถานที่ รวมทั้งเพื่อให้คุณครูนอกระบบการศึกษาได้รับการพัฒนาความสามารถตามที่ควรจะเป็น และเท่าทันโลกยุคปัจจุบันที่มีกระแสการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว โดยการพัฒนาสามารถเริ่มตั้งแต่การได้รับการอบรมเชิงปฏิบัติการ การได้รับการนิเทศติดตาม การได้เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย การได้ฟังแรงบันดาลใจในการทำงาน เพื่อช่วยให้คุณครูนอกระบบการศึกษาที่เป็นบุคคลสำคัญและใกล้ชิดกับเด็กนอกระบบการศึกษากลายเป็นตัวแกนสำคัญในการลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และในท้ายที่สุดเพื่อพัฒนาให้เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

ตอนที่ 3 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา

การพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 3.1) แนวคิดและหลักการการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 3.2) แนวคิดการเสริมพลัง (Empowerment) 3.3) แนวคิดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered Approach) 3.4) แนวคิดพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space) และ 3.5) ทฤษฎีและแนวคิดการสร้างเครือข่าย(Networking) มีรายละเอียดดังนี้

3.1 แนวคิดและหลักการการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากการปฏิบัติและศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ โดยผู้เรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมตามความต้องการและความสมัครใจ (สนธยา ตีอราแม, 2555) ซึ่งรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัย มี 2 รูปแบบ คือ การเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการค้นคว้าจากแหล่งต่าง ๆ และการเรียนรู้จากการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนที่จัดขึ้นโดยมีหลักสูตร

รูปแบบ และจุดประสงค์ แต่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความสนใจและความต้องการของผู้เรียน (อุดม เขยกิจวงศ์, 2551)

ชนกนารถ บุญวิวัฒนะกุล (2559) เสนอแนวคิดในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้ 1) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อเพิ่มโอกาสในการอ่านออกเขียนได้ให้แก่ประชาชน เพื่อนำไปใช้ดำเนินชีวิต ตลอดจนการปรับวุฒิในการทำงาน เช่น โครงการเปิดเทียบระดับการศึกษาของ กศน. ซึ่งเป็นการขยายโอกาสให้แก่ประชาชนในการศึกษาหาความรู้ โดยเฉพาะกลุ่มผู้เรียนที่ไม่มีเวลา 2) การให้ความรู้เพื่อการประกอบอาชีพแก่ประชาชน มีเนื้อหาที่หลากหลาย ตามความต้องการของตลาดแรงงาน เพิ่มทางเลือกในการประกอบอาชีพ สามารถต่อยอดไปสู่การสร้างรายได้ทั้งแบบชั่วคราวและถาวร 3) การให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่กลุ่มเป้าหมาย โดยเผยแพร่ความรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เช่น ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการป้องกันดูแลสุขภาพ การออมเงิน การป้องกันตัวจากภัยธรรมชาติ และอื่น ๆ ในช่องทางสื่อโซเชียลมีเดีย (social media)

แนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับประเภทในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของ ทองอยู่ แก้วไทรชะ (2554) และ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2558) ที่เสนอประเภทของการจัดกิจกรรม ดังนี้

1. กิจกรรมประเภทให้ความรู้หรือการศึกษาพื้นฐาน เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความสามารถในการอ่านเขียน มีความรู้ในการคิดคำนวณ รู้เรื่องราวที่จำเป็นและเกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน การดำรงชีวิตหรือพัฒนาความรู้ให้สูงขึ้น ได้แก่

1.1 การส่งเสริมการรู้หนังสือ ช่วยให้ประชาชนมีความสามารถในการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง นำความรู้ไปพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน รู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเครื่องมือผู้อื่น หรือถูกผู้อื่นหลอกลวงได้โดยง่ายช่วยให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น เมื่อเรียนแล้วผู้เรียนสามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ และมุ่งแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของผู้เรียน

1.2 กิจกรรมการศึกษาต่อเนื่อง เพื่อต่อยอดการศึกษาให้แก่ประชาชนที่อ่านออกเขียนได้แล้ว มีความประสงค์จะศึกษาต่อเนื่องในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

1.3 กิจกรรมการฝึกอบรมประชาชนในชนบท ที่คำนึงถึงความต้องการและความสอดคล้องกับสภาพปัญหาของประชาชน มีจุดเน้นที่สำคัญคือการพัฒนาความรู้ความสามารถของประชาชน

2. กิจกรรมประเภทการให้ความรู้และทักษะทางด้านวิชาชีพ กิจกรรมในกลุ่มนี้จัดขึ้น เพื่อให้ความรู้ให้การอบรมทางด้านวิชาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เกี่ยวกับอาชีพในท้องถิ่น อาชีพที่เพิ่มพูนรายได้ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ มีทักษะในวิชาชีพเฉพาะ เพื่อนำมาปรับปรุงอาชีพของตน หรือสร้างอาชีพใหม่เพื่อเพิ่มพูนรายได้ ตัวอย่างกิจกรรมในกลุ่มนี้ ได้แก่

2.1 การจัดการศึกษาอาชีพตามหลักสูตรกลุ่มสนใจที่มีลักษณะยืดหยุ่น และใช้ระยะเวลาเรียนสั้น

2.2 การจัดการศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และมีรายได้ ทั้งในระหว่างการเรียนและหลังจากเรียนจบหลักสูตรไปแล้ว

2.3 การจัดการศึกษาตามหลักสูตรวิชาชีพพระยาสัน เป็นการจัดการสอนวิชาชีพ เพื่อให้ผู้เรียน นำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ

3. กิจกรรมประเภทให้บริการข่าวสารข้อมูล เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้รับความรู้และข่าวสารต่าง ๆ ที่ทันต่อเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน โดยการเผยแพร่ผ่านสื่อความรู้ต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ ใบปลิว โปสเตอร์ หนังสือ รายการวิทยุกระจายเสียง รายการวิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น

สำหรับหลักในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ขวัญชัย ขวัญ และ ธารทิพย์ ขวัญ (2559) กล่าวว่าควรยึดหลักที่สังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนาให้เป็นกระบวนการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต ได้แก่ หลักความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความหลากหลายของทรัพยากรในชุมชน การพึ่งพากัน การจัดการตนเอง และการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง นำต้นทุนที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ต้นทุนทางระบบนิเวศ ต้นทุนทางเศรษฐกิจและสังคม และต้นทุนสติปัญญา โดยเชื่อมโยงคนเป็นตัวตั้งในการดำเนินงาน เช่น ให้ความสะดวก เป็นกันเอง เข้าถึงได้ง่าย เป็นต้น

การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ไม่ที่จะเป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน การให้ความรู้เพื่อประกอบอาชีพ หรือการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ นอกจากจะต้องดำเนินการตามหลักการและรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสม ยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการพึ่งพาตนเอง รองรับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เข้าถึงได้ง่าย และเป็นการศึกษาตลอดชีวิตที่เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน ตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังต้องมีหลักการหรือแนวคิดทางการศึกษาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาช่วยสนับสนุนการจัดกิจกรรม อาทิ แนวคิดการเสริมพลัง และการจัดพื้นที่การเรียนรู้ ดังจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

3.2 แนวคิดการเสริมพลัง (Empowerment)

แนวคิดการเสริมพลังถือกำเนิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1960 และ 1970 ด้วยแนวคิดของการมองเห็นคุณค่าในตนเองเพื่อส่งเสริมให้คนบางกลุ่มที่ถูกกดทับทางสังคมเห็นคุณค่า เชื่อมมั่นในความสามารถของตนเอง (Freire, 1972; Leverack, 2006) ทั้งนี้การจัดกิจกรรมตามแนวคิดการเสริมพลังจะเป็นรูปแบบของกิจกรรมกลุ่มที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง สร้างโอกาสให้กลุ่มคนหรือชุมชนได้ลงมือกระทำ เพื่อแก้ไข และเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Wallenstein, 1993) โดยแนวคิดนี้ได้ถูกนำมาใช้ในการวิจัยและให้การช่วยเหลือกลุ่มชายขอบต่างๆ เช่น กลุ่มคนแอฟริกันอเมริกัน กลุ่มความหลากหลายทางเพศ และกลุ่มผู้พิการ ดังนั้นทฤษฎีเบื้องต้นของการเสริมพลังที่พัฒนาขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงมีร่องรอยของปรัชญาที่ให้ ความสำคัญกับมุมมองของผู้ที่ถูกกดขี่ที่ทำให้ไม่กล้าแสดงออกและมุ่งสนับสนุนให้ได้รับอำนาจและเอาชนะสิ่งที่ครอบงำผู้ถูกกดขี่ (Wise, 2005)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการเสริมพลังถูกนำมาใช้ในทางการศึกษาโดย เปาโล แฟร์ (Freire, 1974) ที่พัฒนาวิธีการให้ความรู้ความเข้าใจของแนวคิดการเสริมพลัง ด้วยความคิดว่าบทบาทของนักศึกษามีใช่เพียงการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนเท่านั้น แต่ต้องแสวงหาหนทางที่จะเปลี่ยนแปลงมุมมองโลกที่อยู่รอบตัว ด้วย ไม่นานหลังจากที่แนวคิดนี้ได้รับความสนใจจากกลุ่มนักวิจัยชาวอเมริกันและนักสังคมสงเคราะห์ แนวคิด

นี้จึงถูกขยายสู่กลุ่มนักเคลื่อนไหวและองค์กรภาคประชาสังคม (NGOs) ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระหว่างประเทศ ดังนั้น แนวคิดการเสริมพลัง (Empowerment) จึงเกิดจากแนวคิดทางสังคมวิทยาที่ใช้แก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม และได้กลายมาเป็นกลยุทธ์การพัฒนาสังคมต่อมา (ศิริพร ใจห้าว, 2556)

หลักการของแนวคิดเสริมพลังประกอบด้วย การทำให้บุคคลมี ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ที่เป็นพลัง สามารถลงมือปฏิบัติ (Short & Greer, 1997) ทั้งนี้การเสริมพลังจะต้องปฏิบัติอยู่บนความเชื่อและจริยธรรมทางสังคมของค่านิยม การสนับสนุนและมีน้ำใจให้กัน การสร้างความสัมพันธ์และร่วมมือกันทำงาน (Gutierrez, Parsons, and Cox, 1998) ซึ่งการเสริมพลังอาจจำแนกตามลักษณะของการดำเนินการได้ ดังนี้ 1) การเสริมพลัง เชิงโครงสร้างสัมพันธ์ (Relational Construct) หรือการเสริมพลังเชิงปฏิบัติ (Practice) เป็นการมอบหมายหรือแบ่งปันอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาที่กำหนดจากคุณลักษณะของบุคคลในด้านต่าง ๆ เช่น ตำแหน่ง ความชำนาญเฉพาะด้าน และโอกาสในการเข้าถึงความรู้หรือข้อมูล (อนิรุทธิ์ ตูลสุข, 2552) ดังนั้นการเสริมพลังในบริบทนี้ จึงเปรียบเสมือนการควบคุมหรือการเสริมอย่างเป็นทางการ 2) การเสริมพลังเชิงโครงสร้างแรงจูงใจ (Motivational Construct) หรือการเสริมพลังเชิงจิตวิทยา (Psychological) เป็นการควบคุมแรงจูงใจภายใน หรือความเชื่อด้านความคาดหวังต่อการทำงาน เป็นความต้องการภายในที่มีเจตนาธรรมในตนเอง (Self-Determination) หรือความเชื่อในการรับรู้ความสามารถของตนเองของบุคคล (Self-Efficacy) ซึ่งภายใต้แนวคิดนี้หมายความว่า ปัจจัยใดก็ตามที่จะช่วยสร้างให้บุคคลเกิดเจตนาธรรมในตนเองและเกิดการรับรู้ความสามารถของตนเองแล้วจะทำให้บุคคลนั้น เพิ่มความรู้สึกว่าตนเองมีพลังมากขึ้น โดยที่มาของพลังนั้นมาจาก 1) พลังตามกฎหมายเกณฑ์หรือตำแหน่ง (Legitimate Power) 2) พลังจากรางวัล (Reward Power) 3) พลังในการลงโทษ (Coercive Power) 4) พลังจากความนับถือ (Referent Power) และ 5) พลังของความเชี่ยวชาญ (Expert Power) (สิทธิโชค วรรณสันติกุล, 2539)

ทองใบ สุดซารี (2543) กล่าวถึงผลของการเสริมพลังว่า การเสริมพลังเป็นศิลปะอย่างหนึ่งในการสร้างและพัฒนาคนให้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพ และมีประโยชน์ ดังนี้ 1) ช่วยให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จได้รวดเร็วขึ้น เพราะมีการกระจายงาน และแบ่งงานอย่างเหมาะสม 2) เพิ่มโอกาสในการเรียนรู้สิ่งใหม่เพิ่มแรงจูงใจในการทำงานและใช้เป็นสิ่งประเมิณผลงานได้ 3) ส่งเสริมความมีส่วนร่วม และการทำงานเป็นทีมทุกคนมีโอกาสได้แสดงผลงานของตนเอง

แนวคิดการเสริมพลังในการศึกษาตลอดชีวิต เป็นกระบวนการส่งเสริมสนับสนุน หรือสร้างเสริมพลังอำนาจ ศักยภาพ หรือสมรรถนะให้บุคคล กลุ่ม องค์กร หรือชุมชน มีอำนาจและความสามารถ มีสิทธิในการตัดสินใจและดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกัตนเองโดยปราศจากการควบคุม บังคับ สั่งการ หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการได้ด้วยตนเอง โดยมีวิธีการนำไปใช้ ดังนี้ (วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, 2562) 1) การกระจายอำนาจ ในทุกระดับและกระจายอำนาจอย่างทั่วถึง 2) การมีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรการพัฒนา รวมถึงการได้โอกาสในการควบคุมและใช้ทรัพยากรเหล่านั้นด้วย 3) การมีอำนาจการตัดสินใจ หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน เกิดความเชื่อมั่นในตนเองว่าตนมีพลังในการตัดสินใจได้ด้วยตนเอง และรับผิดชอบการตัดสินใจของตนเอง 4) การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

เรียนรู้อย่างมีอิสระ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2561) การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั้นจึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียนเอง โดยการเรียนรู้ลักษณะนี้มีแนวคิดมาจากปรัชญาสรรคนิยม ที่เชื่อว่าผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบเห็นกับความรู้ความเข้าใจเดิมที่มีอยู่ เน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ผ่านกระบวนการคิดด้วยตนเอง บทบาทการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะอยู่ที่ผู้เรียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548) และมีผู้อำนวยการความสะดวกในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2550; เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2561; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548)

ดังนั้น การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จึงเริ่มต้นจากการเปลี่ยนบทบาทผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน จากนั้นออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน ใช้กระบวนการทางปัญญา ร่วมกับกระบวนการทางสังคม โดยมีผู้อำนวยการเรียนรู้ที่ตระหนักถึงความแตกต่างของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีอิสระ ส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นพบ และได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ (Darsih, 2018; พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2550) เพื่อให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่ตามแนวทางที่ตนสนใจ

3.3.2 ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

Weimer (2002 cited in Wohlfarth, et al., 2008) ได้ระบุลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดังนี้ 1) เชื่อว่าผู้เรียนมีความสามารถและสามารถเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมกัน 2) ให้ความสำคัญในการใช้เนื้อหา บทเรียนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์และตั้งคำถาม 3) เป็นการเรียนรู้ที่ปรับบทบาทของผู้สอน มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้และเรียนรู้ร่วมกัน 4) ผู้เรียนตระหนักถึงความรับผิดชอบในการเรียนรู้ เข้าใจจุดแข็งจุดอ่อน สามารถการกำกับตนเอง และแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง 5) ใช้เครื่องมือการวัดและประเมินผล เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้มากกว่าตัดสินจากผลการเรียน นอกจากนี้ Lea, Stephenson, & Troy (2003) เสนอลักษณะสำคัญของการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดังนี้ 1) เชื่อกิจจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มากกว่าการให้ผู้เรียนเป็นผู้รับความรู้เพียงฝ่ายเดียว 2) ให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้และความเข้าใจที่ถ่องแท้ของผู้เรียน 3) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความรับผิดชอบและมีความเชื่อถือในตัวผู้เรียนเอง 4) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น 5) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้สอนและผู้เรียนต่างพึ่งพาซึ่งกันและกัน 6) ผู้สอนและผู้เรียนต่างให้เกียรติและนับถือซึ่งกันและกัน และ 7) ใช้วิธีการหรือกระบวนการเรียนที่มีการวิพากษ์จากมุมมองของผู้สอนและผู้เรียน

3.3.3 บทบาทของผู้สอนในการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ในกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บทบาทของผู้สอนเป็นสิ่งสำคัญต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ หากผู้สอนขาดความคิดสร้างสรรค์ ความรับผิดชอบและความรู้จะทำให้วิธีการนี้อาจไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร (Darsih, 2018) ผู้สอนควรสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ ดำเนินการวางแผนการเรียนรู้ เลือกใช้วิธีสอนและใช้กระบวนการประเมินผลที่มุ่งเน้นเชื่อมโยงกับความต้องการและความสามารถของผู้เรียนเป็นหลัก โดยบทบาทสำคัญที่จำเป็นของผู้สอนต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกช่วยผู้เรียนในการตั้งคำถาม ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถ ช่วยแนะนำแหล่งข้อมูลและตรวจสอบว่าข้อมูลที่

ผู้เรียนรวบรวมและวิเคราะห์ถูกต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ ดังนั้นบทบาทของครูคือการสร้างสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นพฤติกรรมที่ต้องการ (Massouleh, & Jooneghani, 2012)

บทบาทสำคัญของผู้สอนในการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Darsih, 2018) มีดังนี้

- 1) ให้ผู้เรียนลงมือทำและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองแทนการรับความรู้เพียงอย่างเดียว
- 2) ให้ผู้เรียนเป็นอิสระและรับผิดชอบค้นคว้าเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องเรียนรู้
- 3) ใช้เนื้อหาสำคัญที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและความสนใจของผู้เรียน
- 4) ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน เพื่อนำไปใช้พัฒนาและปรับปรุงตนเอง
- 5) ใช้เทคนิคการสอนอย่างหลากหลายและเหมาะสมกับเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน

โดยทั่วไปแล้วบทบาทของผู้สอนปรับมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก หรือผู้อำนวยความสะดวก และโค้ชที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ ลักษณะสำคัญที่แตกต่างระหว่างผู้สอนเป็นศูนย์กลางกับผู้เรียนเป็นศูนย์กลางคือ

1. เป้าหมายของกิจกรรม ในการจัดการเรียนรู้แบบยึดผู้สอน (teacher-directed instruction) จะให้ความสำคัญในสิ่งที่ผู้เรียนปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนกำหนด ในขณะที่การเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จะให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้เพื่อตอบคำถามที่ตนเองกำหนด

2. บทบาทของผู้สอน ในการจัดการเรียนรู้แบบยึดผู้สอน ผู้สอนจะเป็นผู้กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ จากนั้นออกแบบกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว ในขณะที่การเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้น จะกำหนดหัวข้อและกำหนดคำถามเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าคำตอบ แสวงหาความรู้ รวบรวมข้อมูลและพัฒนากระบวนการต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้

3. การเสริมแรงใจในการเรียนรู้ ในการจัดการเรียนรู้แบบยึดผู้สอนนั้นแนวทางที่ผู้สอนนิยมใช้เสริมแรงใจ ได้แก่ เช่น ผลการเรียนรู้ ปริญา รางวัลต่าง ๆ ในขณะที่การเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นิยมใช้คำถามที่น่าสนใจเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและอยากค้นคว้าคำตอบ ซึ่งกระบวนการนี้ทำให้ผู้เรียนเกิดแรงผลักดันที่อยากจะเรียนรู้อย่างมีเป้าหมายจากที่ตนเองกำหนดไว้

4. การประเมินผล ในการจัดการเรียนรู้แบบยึดผู้สอนนั้นจะประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน และรายงานความก้าวหน้าในการเรียนให้แก่ผู้ปกครอง ในขณะที่การเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จะออกแบบการประเมินโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินการเรียนรู้ของตนเอง เน้นความสนใจและความต้องการในการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของผู้เรียน หรือประเมินเพื่อการเรียนรู้

5. ปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียน ในการจัดการเรียนรู้แบบยึดผู้สอนนั้น ผู้สอนจะเป็นผู้กำกับควบคุมและกำหนดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ทั้งกลุ่มทำงานของผู้เรียน บทบาทของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม ในขณะที่การเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนจะกำกับตนเองผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียน และมีปฏิสัมพันธ์กันแบบร่วมมือ (Collaborative)

ในการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้สอนจึงต้องปรับบทบาทให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้โดยเป็นผู้สนับสนุนและอำนวยความสะดวก รวมถึงผู้สอนต้องมีความรู้ความสามารถ และเพิ่มพูนทักษะความรู้ใหม่อย่างสม่ำเสมออีกด้วย

3.4. แนวคิดพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space)

พื้นที่การเรียนรู้ หมายถึง สถานที่หรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ พื้นที่การเรียนรู้เสมือนจริงหรือการส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ ให้เป็นพื้นที่ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในชั้นเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกเวลา โดย Brown (2005) กล่าวว่า พื้นที่การเรียนรู้ครอบคลุม

1. พื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพ (Physical Learning Spaces) ได้แก่ ห้องเรียน อาคาร สถานที่ที่เอื้อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งสามารถจำแนกพื้นที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ (Formal and Non-formal Learning) เช่น ห้องเรียน ห้องอบรม ห้องปฏิบัติการ ห้องทดลอง และพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น ห้องสมุดและศูนย์การเรียนรู้ ฯลฯ

2. พื้นที่การเรียนรู้เสมือนจริง (Virtual Learning Space) เป็นสภาพแวดล้อมในการจัดการศึกษาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น โปรแกรม Blackboard หรือ Moodle ซึ่งโปรแกรมเหล่านี้ประกอบด้วยเครื่องมือเทคโนโลยีสำหรับการสื่อสารทั้งแบบประสานเวลา (Synchronous/Interactive) เช่น Chat Blogs หรือ wiki และแบบไม่ประสานเวลา Asynchronous เช่น อีเมล นอกจากนี้ยังรวมถึงพื้นที่การเรียนรู้เสมือนจริงแบบไม่เป็นทางการ เช่น Facebook YouTube เป็นต้น

3. พื้นที่เรียนรู้กลางแจ้งนอกอาณาบริเวณของสถาบันการศึกษา (Outdoor Learning Spaces) สามารถใช้เป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้จากการฝึกงาน หรือเรียนรู้โดยการทำงาน (Work-based Learning) อย่างที่ Knepell & Riddle (2012) เรียกว่า เป็นพื้นที่การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Practice-based Spaces) และอาจครอบคลุมถึงพื้นที่การเรียนรู้ผ่านอุปกรณ์การเรียนรู้เคลื่อนที่ (Mobile Learning Spaces) ซึ่งหมายถึงผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากอุปกรณ์พกพาได้ทุกแห่ง

การออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ควรคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้ ได้แก่ ผู้สอนและผู้เรียนเป็นหลัก ซึ่งในปัจจุบันมีลักษณะเป็นการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยเน้นมนุษย์หรือผู้ใช้เป็นสำคัญ (Human Cetered Design หรือ User-centered Design) โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้ (Brown & Long, 2006 ; Gee, 2006; Cornell, 2002) 1) หลักของความสะดวกสบาย ปลอดภัย ถูกสุขอนามัย (Comfortable, Safe, and Healthful) เช่น มีแสงสว่างเพียงพอ มีการจัดวางรูปแบบของพื้นที่และวัสดุอุปกรณ์ให้มีความสะดวกสบาย เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ที่เหมาะสม 2) ดึงดูดความสนใจ กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และจูงใจผู้เรียนและผู้สอนให้อยากมีส่วนร่วม (Stimulating) โดยการกระตุ้นประสาทสัมผัสจากภาพ สี เสียง รูปทรงหรือสิ่งที่สามารถจับต้องได้ เช่น จัดพื้นที่สำหรับการพูดคุยหรือทำงานต่อหลังเลิกเรียนในบริเวณใกล้กับห้องเรียน ให้โปร่ง สามารถมองเห็นได้ทั่วหรือจัดพื้นที่เรียนรู้แบบเป็นทางการ (ชั้นเรียน) ไว้ติดกับพื้นที่เรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ เช่น ห้องโถง ล็อบบี้ หรือห้องเรียน ห้องสมุดที่อยู่ติดกับสวน เป็นต้น 3) รักษาสมดุลระหว่างความเป็นชุมชนกับการอยู่คนเดียว เช่น ห้องสมุดยุคใหม่ที่มีทั้งห้องสำหรับประชุมกลุ่มย่อยและห้องที่มีความเป็นส่วนตัวสำหรับการศึกษาหรือทำงานเป็นรายบุคคล จัดพื้นที่สำหรับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เช่น จัดให้มีร้านกาแฟในบริเวณใกล้ห้องประชุมกลุ่ม 4) ใช้งานได้ง่าย (Usability) ใช้งานได้ตามเป้าหมาย (Functionality) และปรับเปลี่ยนได้ (Adaptable) ให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนรู้และรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลาย

นอกจากการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ตามหลักการใช้งานโดยทั่วไปแล้ว นักวิชาการหลายท่านเสนอหลักการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้สอดคล้องกับการเรียนรู้ในสังคมโลกยุคปัจจุบันไว้ดังนี้

1. จัดพื้นที่ให้สามารถใช้งานได้เอนกประสงค์ (Multipurpose) หรือใช้งานได้หลายอย่าง (Versatile) ตามกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ หลากหลายประเภท ให้มีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนจัดวางได้อย่างอิสระ ยกตัวอย่างเช่น พื้นที่ห้องโถงใหญ่ที่สามารถจัดแบ่งเป็นพื้นที่ย่อยสำหรับการทำกิจกรรมกลุ่ม หรือการทำงานอิสระเป็นรายบุคคล (Chism, 2006; Chism & Bickford, 2002; Jamieson, Fisher, Gilding, Taylor, & Trevitt, 2000; Oblinger, 2005; JISC, 2006; Kneppell & Riddle, 2012)

2. จัดพื้นที่สำหรับทำงานกลุ่มและเอื้อสำหรับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีพื้นที่พร้อมทั้งโต๊ะ เก้าอี้ และวัสดุอุปกรณ์สำหรับการทำงาน เรียนรู้แบบร่วมมือ เช่น โต๊ะประชุมที่เป็นวงกลม มีสื่อวัสดุอุปกรณ์ สำหรับการสื่อสารสองทาง เช่น Whiteboard และควมมีทางเชื่อมโยงได้กับอาณาบริเวณนอกอาคาร (Reushle, 2012; Jamieson, Fisher, Gilding, Taylor, & Trevitt, 2000; Chism & Bickford, 2002)

3. จัดพื้นที่การเรียนรู้ให้มีความสะดวกสบาย ปลอดภัย และสร้างบรรยากาศให้เรียนรู้ด้วยความสบายใจ (Chism, 2006, Kneppell & Riddle, 2012; Reushle, 2012; Oblinger, 2005)

4. จัดพื้นที่การเรียนรู้ให้น่าดึงดูดความสนใจ กระตุ้นให้เกิดการใฝ่รู้และเกิดความคิดสร้างสรรค์ เช่น จัดพื้นที่สำหรับการแสดงผลงาน (Chism, 2006; JISC, 2006; Kneppell & Riddle, 2012)

5. บริหารจัดการอาณาบริเวณทั่วทั้งสถาบัน ตั้งแต่ระเบียบทางเดิน พื้นที่นอกอาคาร เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้สูงสุด ส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งในชั้นเรียนและนอกสถานที่ เช่น การบริการสังคม การเรียนรู้จากงาน การเรียนรู้จากอุปกรณ์การสื่อสารเคลื่อนที่หรือ M-Learning (Chism, 2006) จัดพื้นที่เรียนรู้ให้เชื่อมต่อกัน เช่น ห้องเรียนกับห้องสมุด หรือห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Chism, 2006; Chism & Bickford, 2002; Reushle, 2012; Kneppell & Riddle, 2012; Oblinger, 2005)

6. ตอบสนองความต้องการเรียนรู้ของผู้เรียนที่หลากหลาย ทั้งลักษณะของการเรียนรู้ หรือระดับความสามารถ (Reushle, 2012; JISC, 2006; Keppell & Riddle, 2012)

7. จัดคอมพิวเตอร์ สื่อวัสดุอุปกรณ์ และติดตั้งเครือข่ายสารสนเทศที่มีคุณภาพสูงที่สามารถเชื่อมต่อกับแหล่งข้อมูลในเครือข่ายสารสนเทศและฐานข้อมูลในห้องสมุด (Chism, 2006; Reushle, 2012; Kneppell & Riddle, 2012; Oblinger, 2005) และเปิดโอกาสให้ผู้สอนและผู้เรียนสามารถเข้าถึงเครื่องมือสื่อการเรียนรู้ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้ง่าย (Reushle, 2012)

จากการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ จะพบว่า การใช้พื้นที่การเรียนรู้เพื่อการจัดกิจกรรมตามแนวคิดดังกล่าว สามารถนำมาใช้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามหลักการของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองในชีวิตประจำวันได้ (Schugurensky, 2000) เพราะมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายและยืดหยุ่น อีกทั้งยังเกิดจากความต้องการของผู้เรียนเอง เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต (ชูศักดิ์ เอื้องโชค

ชัย และอาชญญา รัตนอุบล, 2558) ดังนั้น พื้นที่การเรียนรู้ที่จะสนับสนุนส่งเสริมการเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าว จึงควรมีลักษณะดังนี้ (วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, 2562) 1) พื้นที่การเรียนรู้ต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกภาคส่วน เข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการจัดการส่งเสริมพื้นที่การเรียนรู้ 2) พื้นที่การเรียนรู้ต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วม ตั้งแต่การวางแผนสร้างพื้นที่การเรียนรู้ไปจนถึงการดำเนินการและการประเมินผล 3) พื้นที่ การเรียนรู้ต้องกำกับติดตามการดำเนินงานพื้นที่อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ 4) พื้นที่การเรียนรู้ต้องตอบสนอง ความต้องการจำเป็นของสมาชิกในการเรียนรู้ 5) พื้นที่การเรียนรู้ต้องให้ความสำคัญกับบริบทของชุมชนเป็นฐาน ของการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ 6) พื้นที่การเรียนรู้ต้องช่วยให้สมาชิกเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างและต่อยอด ความรู้ของสมาชิก 7) พื้นที่การเรียนรู้ต้องรองรับความหลากหลาย สอดคล้องกับรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ที่ หลากหลาย 8) พื้นที่การเรียนรู้ต้องมาจากพื้นฐานการดำรงชีวิตของสมาชิก 9) พื้นที่การเรียนรู้ต้องมีความเท่าเทียมและความเสมอภาคทุกคน 10) พื้นที่การเรียนรู้ต้องส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป พื้นที่การเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยสนับสนุนการจัดกิจกรรม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตั้งแต่พื้นที่ทางกายภาพ อาทิ ห้องเรียน อาคารเรียน หรือ พื้นที่เสมือนจริงผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบและช่องทางต่าง ๆ ครอบคลุมพื้นที่ทุกแห่งที่สามารถจัด ประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนได้ โดยไม่จำกัดอยู่ในสถานศึกษา ซึ่งการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ต้อง คำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้ ความสะดวกสบาย ปลอดภัย ดึงดูดความสนใจ กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่าง สร้างสรรค์ มีพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่ส่วนรวมที่สมดุล ใช้งานได้ง่ายและมีความยืดหยุ่นตามการใช้งาน รวมทั้ง สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ที่ต้องการเข้าถึงสื่อและอุปกรณ์ เชื่อมต่อกับ แหล่งข้อมูลในเครือข่ายสารสนเทศและฐานข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างไม่จำกัด

3.5 ทฤษฎีและแนวคิดการสร้างเครือข่าย (Networking)

3.5.1 ความหมายและความสำคัญของเครือข่ายและการสร้างเครือข่าย

การพัฒนาคุณภาพในปัจจุบันทุกองค์กรให้ความสำคัญกับการดำเนินงานในลักษณะเครือข่าย (Network) ที่เป็นการเชื่อมโยงของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มีการจัดระเบียบโครงสร้างของบุคคลในเครือข่าย จัดกระบวนการต่าง ๆ ด้วยความอิสระ และเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ และบรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Agranoff, 2006; Carter, & Nugent, 2011; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553; สุดา มงคลสิทธิ์, 2562) เครือข่าย ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างความร่วมมือ (สุดา มงคลสิทธิ์, 2562) โดย เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) ได้ระบุว่า เครือข่ายมีความหมายแตกต่างกันไปตามมุมมองของแต่ละบุคคล เครือข่ายเป็นลักษณะ ของการประสาน เชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับ สนธยา พลศรี (2550) ที่ระบุว่า เครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิก ซึ่ง อาจจะเป็นบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร นอกจากนั้นเครือข่ายแต่ละเครือข่ายเมื่อมาเชื่อมโยงกันแล้ว จะกลายเป็น เครือข่ายต่อเครือข่าย หรือเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ซึ่งลักษณะของการเชื่อมโยงเครือข่ายอาจ

เกิดขึ้นเพียงครั้งคราวตามเป้าหมาย หรือไม่ได้เป็นการรวมตัวกันโดยทั่วไป แต่ต้องมีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกัน

สำหรับการสร้างเครือข่าย (Networking) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ในลักษณะที่มีการพึ่งพากันโดยเชื่อมโยงกลุ่มบุคคล ในทางสังคมวิทยาเครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network) ที่มีความแตกต่างจากกลุ่ม (Group) มีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันของคนในสังคม ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมยังสะท้อนถึงความเข้มข้นของเครือข่ายทางสังคม (Chamaratana, 2020; จันทะลา วรธนหงส์ และธนพลฤกษ์ ชามะรัตน์, 2561) ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสมาชิกที่ซับซ้อนตามธรรมชาติและตามสภาพสังคม โดยมีความเชื่อมโยงแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าด้วยกัน เครือข่ายจึงเป็นโครงสร้างที่ทำหน้าที่จัดการเป็นระบบ (น้ำทิพย์ วิภาวิน, 2558) โดย นฤมล นิราทร (2543) ระบุว่า การสร้างเครือข่ายเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดกลุ่มองค์กรหรือกลุ่มบุคคล เพื่อวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยนจัดกิจกรรม หรือการผลิตระหว่างองค์กรสมาชิก ซึ่งต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนที่จะทำความตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิศ (2548) ที่อธิบายว่า การสร้างเครือข่ายนั้นเป็นขบวนการทางสังคมที่เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ หรือความต้องการบางอย่างร่วมกัน มีการดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันเป็นวิธีการทำงานที่ได้รับความนิยมทั้งในภาคธุรกิจ การทำงานเชิงพัฒนาสังคม และในวงการการศึกษา

ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นการเชื่อมโยงของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มีการจัดระเบียบโครงสร้างของบุคคลในเครือข่าย จัดกระบวนการต่าง ๆ ด้วยความอิสระและเท่าเทียมกัน ภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยการสร้างเครือข่ายเป็นกิจกรรม กระบวนการที่เชื่อมโยงแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าด้วยกัน

3.5.2 ประเภทของเครือข่าย

บริบทของการสร้างเครือข่ายจะขึ้นอยู่กับเป้าหมายของกลุ่มบุคคลหรือองค์กร ซึ่งการเชื่อมความสัมพันธ์ เครือข่ายนั้นมี 3 ลักษณะ ได้แก่ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน เนื่องจากการสร้างเครือข่ายไม่มีโครงสร้างตายตัว การออกแบบโครงสร้างจึงมีหลายรูปแบบ (จำนงค์ แจ่มจันทรวงษ์, 2553; กุลทัต หงส์ชยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา, ม.ป.ป.) ดังเช่นที่ ธนา ประมุขกุล (2547 อ้างถึงใน จำนงค์ แจ่มจันทรวงษ์, 2553) ระบุว่าเครือข่ายแต่ละเครือข่ายมีจุดเริ่มต้น และเกิดการรวมตัวด้วยวิธีการที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ เป็นลักษณะของการที่บุคคลที่มีความคิดที่ตรงกัน ทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือประสบปัญหาที่คล้ายคลึงกันมารวมกลุ่มกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ รวมถึงร่วมกันแสวงหาทางเลือกที่ดีกว่าเดิม

2. เครือข่ายจัดตั้ง เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่ การรวมตัวกันจึงเป็นการรวมตัวเพียงชั่วคราวหรือเฉพาะกิจ ไม่มีความต่อเนื่อง แต่หากได้รับการชี้แนะสามารถพัฒนาจนเป็นเครือข่ายที่แท้จริงได้

3. เครือข่ายวิวัฒนาการ เป็นลักษณะของกระบวนการพัฒนาผสมผสาน ไม่ได้เกิดตามธรรมชาติและจัดตั้งขึ้นมา โดยเครือข่ายประเภทนี้เกิดจากกลุ่มบุคคล องค์กรมารวมกันด้วยวัตถุประสงค์ที่จะสนับสนุนและเรียนรู้ ไม่ได้สร้างเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เฉพาะที่ชัดเจน เครือข่ายในประเภทนี้หากได้รับการกระตุ้นและสนับสนุนสามารถพัฒนาเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งได้เช่นกัน

นอกจากนั้น กุลทัต หงส์ชยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา (ม.ป.ป.) อธิบายว่า เครือข่ายมีอยู่หลายลักษณะตามแต่ละมิติ ดังนี้ 1) เครือข่ายตามพื้นที่ดำเนินการ เช่น เครือข่ายพขอ. เครือข่าย กขป. เครือข่าย พชต. เครือข่ายลุ่มน้ำสายบุรี เครือข่ายลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัด 2) เครือข่ายตามประเด็นปัญหา เช่น เครือข่ายด้านเด็ก สตรี เครือข่ายด้านเกษตรอินทรีย์ เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก 3) เครือข่ายอาชีพหรือสถานภาพทางสังคม เช่น เครือข่ายอสม. เครือข่ายแรงงาน เครือข่ายสาธารณสุข เครือข่ายสารวัตรนักเรียน เครือข่ายวิชาการ 4) เครือข่ายตามรูปแบบโครงสร้างหรือความสัมพันธ์ มีรูปแบบความสัมพันธ์ทั้งแนวตั้งและแนวนอน โดยเครือข่ายแนวตั้งเป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างเป็นช่วงชั้น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในเครือข่ายไม่เท่ากัน โดยเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์แนวตั้ง เช่น เครือข่ายเกษตรและสหกรณ์ เครือข่ายสาธารณสุข ส่วนเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์แนวนอน เป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ในเครือข่ายแบบเท่าเทียมกัน เช่น เครือข่ายศูนย์ประสานงานภาคีพัฒนาจังหวัด จะเห็นได้ว่าประเภทของเครือข่ายนั้นขึ้นอยู่กับบริบทและเป้าหมายในการสร้างเครือข่ายที่เป็นรูปธรรม ทำให้การเกิดขึ้นของเครือข่ายแต่ละเครือข่าย มีสาเหตุปัจจัยสนับสนุนและการก่อรูปเครือข่ายที่แตกต่าง ตามเป้าประสงค์ที่กำหนดร่วมกันไว้

3.5.3. องค์ประกอบของการสร้างเครือข่าย

องค์ประกอบของเครือข่ายเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้เครือข่ายมีระบบ ให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายเดียวกัน โดยองค์ประกอบหลักของเครือข่าย ประกอบด้วย 1) ผู้นำหรือผู้ประสานงาน มีบทบาทสร้างรูปแบบการติดต่อสื่อสาร พัฒนากิจกรรมเพื่อสานความสัมพันธ์ประสานงานให้เกิดพื้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในเครือข่าย 2) ทรัพยากร มีแผนการปฏิบัติงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งภายในหน่วยงาน และในเครือข่าย โดยมีการกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสม และ 3) กิจกรรม ที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มในเครือข่าย ทั้งนี้กิจกรรมจะเกิดจากการนำทรัพยากรที่มีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยที่ความสัมพันธ์ในแต่ละองค์ประกอบของเครือข่ายจะเป็นลักษณะวงกลม (Swan et al., 2000 อ้างถึงใน เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย, 2559) รวมถึงกิจกรรมสำคัญที่เสริมประสิทธิภาพการดำเนินภารกิจของเครือข่าย เทคนิควิธีการพัฒนาสมาชิก กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจคุณลักษณะที่ดีของสมาชิกและผู้นำเครือข่าย และการปฏิบัติงานของเครือข่ายและการสะท้อนผล (ภัทรวรรณ นิลแก้วบรรวิษณีย์, 2559)

นอกจากนี้ ภัทรวรรณ นิลแก้วบวรวิชญ์ (2559) เสนอรูปแบบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ ซึ่งเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งหน่วยงานภายในและหน่วยงานภายนอก รวมถึงภาครัฐและภาคเอกชน มีการทำงานแบบร่วมกัน เกื้อกูล ช่วยเหลือกัน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) กระบวนการสร้างเครือข่าย 2) องค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ 3) ขอบข่ายภารกิจงานด้านวิชาการ

ส่วน สุกานดา จงเสริมตระกูล (2562) เสนอรูปแบบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นการสร้างชุมชนการเรียนรู้ออนไลน์ในลักษณะของการศึกษาผู้ใหญ่ในระบบการศึกษาตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. เครือข่ายการเรียนรู้ส่วนบุคคล มี 8 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ 1) การเรียนรู้ตามอัธยาศัย 2) ความน่าเชื่อถือของเครือข่าย 3) การมีแหล่งข่าวสารทางวิชาชีพ 4) การมีศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 5) ความน่าเชื่อถือของสมาชิก 6) การมีคนรู้จักในเครือข่าย 7) การติดต่อสื่อสารตอบโต้ได้อย่างรวดเร็ว และ 8) ความสนใจร่วมกัน

2. พื้นที่การเรียนรู้ส่วนบุคคลใช้การชี้แนะทางปัญญา มี 5 องค์ประกอบย่อยและ 6 องค์ประกอบที่สอดคล้อง ได้แก่ 1) การเรียนรู้แบบนำตนเอง 2) การมีผู้ชี้แนะให้คำปรึกษา คือ ผู้ชี้แนะน่าเชื่อถือ ผู้ชี้แนะช่วยให้ผู้รับการชี้แนะพัฒนาตนเอง และผู้ชี้แนะสร้างแรงจูงใจได้ 3) การติดต่อสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว 4) การมีระบบสำหรับการชี้แนะ ซึ่งมีองค์ประกอบย่อยที่สอดคล้อง 3 องค์ประกอบ คือ การประเมินผลด้วยการสะท้อนคิด การสังเกตการนำไปใช้ และการให้คำชี้แนะในการวางแผน และ 5) การเข้าถึงพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน

3.5.4 ขั้นตอนของการสร้างเครือข่าย

ขั้นตอนการสร้างเครือข่ายนับเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาเครือข่ายให้เกิดความสัมพันธ์ความร่วมมือ และทำงานในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน และทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง ทั้งนี้มีนักวิชาการได้เสนอแนะแนวทางขั้นตอนการสร้างเครือข่ายไว้ ดังนี้

สุกานดา จงเสริมตระกูล (2562) ได้สรุปขั้นตอนของการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ส่วนบุคคลไว้ทั้งหมด 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นเตรียมความพร้อม ขั้นสร้างเครือข่าย ขั้นรักษาสภาพเครือข่าย และขั้นลงมือดำเนินการกับบุคคลตามความต้องการ ดังนี้ 1) ขั้นเตรียมความพร้อม เป็นการสร้างทัศนคติก่อนการสร้างเครือข่าย พร้อมกับเตรียมการด้านทรัพยากรที่มีความจำเป็นในการใช้งานในเครือข่าย 2) ขั้นสร้างเครือข่าย เป็นการเพิ่มจำนวนสมาชิกในเครือข่าย ให้เชื่อมโยงและสัมพันธ์กับบุคคลในเครือข่ายหลัก และมีทรัพยากรที่จำเป็น และพร้อมใช้งานแล้ว 3) ขั้นรักษาสภาพเครือข่าย เป็นการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือองค์กรในเครือข่ายที่สร้างขึ้นมาให้มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยในด้านต่าง ๆ 4) ขั้นลงมือดำเนินการกับบุคคลตามความต้องการ เป็นขั้นตอนต่อเนื่องหลังจากที่บุคคลหรือองค์กรในเครือข่ายเริ่มมีความสัมพันธ์ต่อกันแล้ว ในขั้นตอนนี้สมาชิกในเครือข่ายจะไม่ได้มีความสัมพันธ์ต่อกันมาก แต่จะเป็นการเริ่มค้นหาบุคคลในเครือข่ายที่มีคุณสมบัติเฉพาะตามความต้องการ และเชื่อมโยงเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะ

นอกจากนี้ จำนวนค์ แจ่มจันทรวงษ์ (2553) ได้เสนอแนวทางขั้นตอนในการสร้างเครือข่ายการศึกษาไว้ 9 ประการ ดังนี้ 1) องค์กรต้องรู้และชัดเจนในศักยภาพจุดแข็งจุดอ่อน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ที่ทำให้องค์กรสามารถสร้างหรือรับเครือข่าย 2) องค์กรควรพิจารณาคุณสมบัติขององค์กรหรือเครือข่ายอื่น ๆ ก่อนว่ามีคุณสมบัติที่เหมาะสมและเป็นไปทิศทางเดียวกันหรือไม่ โดยพิจารณาคุณสมบัติจากค่านิยม วัฒนธรรมองค์กร รวมไปถึงศักยภาพขององค์กร 3) เข้าใจความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นภายหลังเข้าร่วมเครือข่าย เช่น การฉวยโอกาส ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ 4) ต้องเข้าใจบทบาทและความเป็นเครือข่ายในลักษณะพึ่งพิงกันบนฐานของการเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ 5) เครือข่ายต้องเป็นอิสระจากองค์กรเดิม และมีพันธกิจที่ต้องบรรลุเช่นเดียวกับพันธกิจขององค์กรเดิม 6) องค์กรในเครือข่ายต้องมีความเท่าเทียมกัน ทำงานในลักษณะทีม มีส่วนร่วมโดยไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ขึ้นนำหรือผู้ตาม 7) องค์กรในเครือข่ายต้องมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีการติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ สนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองต่อปัญหาอย่างรวดเร็ว 8) กิจกรรมในเครือข่ายต้องมีลักษณะที่เชื่อมโยงสัมพันธ์ของกลุ่มคนในเครือข่าย โดยจะต้องมีการแบ่งบทบาททำงาน ทุกเครือข่ายต้องมีกิจกรรม หากไม่มีถือว่าเครือข่ายนั้นสิ้นสุดลง 9) การสร้างเครือข่ายต้องพิจารณาการสนับสนุนจากฝ่ายบริหาร ซึ่งฝ่ายบริหารจำเป็นต้องแสดงให้เห็นชัดเจนถึงการสนับสนุนเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้ตระหนักว่าการสร้างเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญ

ดังนั้นการจะดำเนินการพัฒนาเครือข่ายจะต้องมีขั้นตอนของการดำเนินการสร้างเครือข่าย ที่ต้องคำนึงการสร้าง ความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญเพื่อให้เกิดเครือข่ายที่เข้มแข็งในการทำงานด้านการศึกษา

ตอนที่ 4 รูปแบบการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา

การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) เป็นการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนที่ไม่สามารถรับการศึกษาแบบปกติที่เป็นทางการได้ (สมาลี สังข์ศรี, 2544) จากทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา นำไปสู่การพัฒนาารูปแบบการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนที่มีความต้องการการศึกษา แต่ไม่มีเวลาหรือโอกาสในการเรียนในระบบปกติ ซึ่งแนวคิดในช่วงแรกเริ่มแบ่งการจัดการศึกษาเป็น 3 วิธีเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเลือกเรียนได้ตามความสะดวก ได้แก่ วิธีเรียนแบบชั้นเรียน วิธีเรียนทางไกล และวิธีเรียนด้วยตนเอง (อัมพร พงษ์กั้งสนานันท์, 2550) ต่อมากรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้กำหนดวิธีเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ใน 2 ลักษณะ คือการจัดการเรียนรู้โดยการพบกลุ่ม และการเรียนรู้แบบการศึกษาทางไกล (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2546) ซึ่งในปัจจุบันกระทรวงศึกษาธิการ (2551) ได้กำหนดหลักสูตรการศึกษานอกระบบ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ไว้ในรายละเอียดต่อไปนี้

1. ระดับการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. สาระการเรียนรู้ ประกอบด้วย 5 สาระ ดังนี้ 1) สาระทักษะการเรียนรู้ เป็นสาระเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเอง การใช้แหล่งเรียนรู้ การจัดการความรู้ การคิดเป็น และการวิจัยอย่างง่าย 2) สาระ

ความรู้พื้นฐาน เป็นสาระเกี่ยวกับภาษาและการสื่อสาร คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 3) สาระ การประกอบอาชีพ เป็นสาระเกี่ยวกับการมองเห็นช่องทาง และการตัดสินใจประกอบอาชีพ ทักษะในอาชีพ การจัดการอาชีพอย่างมีคุณธรรม และการพัฒนาอาชีพให้มีความมั่นคง 4) สาระทักษะการดำเนินชีวิต เป็น สาระเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สุขภาพอนามัยและความปลอดภัยในการดำเนินชีวิต ศิลปะและสุนทรียภาพ 5) สาระการพัฒนาสังคม เป็นสาระเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ การเมือง การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี หน้าที่พลเมือง และการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม

3. วิธีการจัดการเรียนรู้ ในการศึกษานอกระบบมีวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ 1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียน กำหนดแผนการเรียนรู้ของตนเองตามวิชาที่ลงทะเบียนเรียน โดยมีครูให้คำแนะนำในการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากสื่อต่าง ๆ 2) การเรียนรู้แบบพบกลุ่ม เป็นวิธีการกำหนดให้ผู้เรียนมาพบกันเพื่ออภิปรายแลกเปลี่ยน เรียนรู้ โดยมีครูเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดกระบวนการกลุ่ม 3) การเรียนรู้แบบทางไกล เป็นวิธีการเรียนรู้จากสื่อ ต่าง ๆ โดยสื่อสารกันทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ 4) การจัดการเรียนรู้แบบชั้นเรียน สถานศึกษาจะกำหนดรายวิชา เวลาเรียน และสถานที่ที่ชัดเจน 5) การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการ ตาม ความสนใจ จากสื่อหรือแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ แล้วนำความรู้ที่ได้นั้นมาเทียบโอนตามหลักสูตร 6) การเรียนรู้จาก การทำโครงการ เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนกำหนดเรื่องตามความสนใจหรือสภาพปัญหาที่จะนำไปสู่การศึกษา ค้นคว้า ทดลอง ลงมือปฏิบัติจริง และมีการสรุปผลการดำเนินงานตามโครงการ โดยมีครูเป็นผู้ให้คำปรึกษา อำนวยความสะดวก และกระตุ้นเสริมแรง 7) การเรียนรู้แบบอื่น ๆ สถานศึกษาสามารถออกแบบวิธี การจัดการเรียนรู้ในรูปแบบอื่น ๆ ได้ตามความสนใจของผู้เรียน

วิธีการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว สถานศึกษาและผู้เรียน จึงควรร่วมกันกำหนดวิธีเรียนโดยเลือกวิธีใดวิธี หนึ่งหรือหลายวิธี ซึ่งขึ้นอยู่กับเนื้อหา และจัดให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน ให้สามารถจัดสอบได้ทุกวิธี เรียนเพื่อให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้

4. การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบ มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะ การเรียนรู้ แสวงหาความรู้ ประยุกต์ใช้ความรู้ และสร้างองค์ความรู้สำหรับตนเอง และชุมชน สังคม ซึ่งกำหนด รูปแบบการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ดังนี้ 1) กำหนดสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนให้เชื่อมโยงกับ วัตถุประสงค์ สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ และวางแผนการเรียนรู้ของตนเองเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ 2) แสวงหาข้อมูลและจัดการเรียนรู้ โดยศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย มี การสะท้อนคิด ระดมความคิด อภิปราย วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และสรุปองค์ความรู้ 3) ปฏิบัติ โดยนำความรู้ที่ ได้ไปประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เหมาะสมกับสังคม และวัฒนธรรม 4) ประเมินผล การเรียนรู้ โดยให้มีการประเมิน ทบทวนแก้ไขข้อบกพร่อง และตรวจสอบผลการเรียนรู้ให้บรรลุตามเป้าหมาย

การพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาด้วยจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนที่ไม่สามารถรับการศึกษาในระบบ ปกติได้ มีการพัฒนารูปแบบมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปัจจุบันมีการกำหนดเป็นหลักสูตรการศึกษานอกระบบ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ 5 สาระ ที่เป็นกรอบในการจัด เนื้อหาสาระและการวัดประเมินผล สามารถจัดการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลายตามความสนใจ ความถนัด

และความสะดวกของผู้เรียน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มจากกำหนดปัญหาและวางแผนการเรียน การแสวงหาข้อมูลและการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และมีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ต่อไป

ตอนที่ 5 รูปแบบการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา

5.1 แนวโน้มและความสำคัญของการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญและเป็นประเด็นเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนไปในทิศทางที่ดี ให้ครอบคลุมทั้งทักษะและสมรรถนะที่สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการพัฒนาจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2560) ปัจจุบันประเทศไทยให้ความสำคัญกับการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) หรือการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อเปิดโอกาสให้กับผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้ศึกษาเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวทางการยกระดับและการขยายโอกาสทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง (ภัณฑิลา ธนบุรณนิพัทธ์, 2562) แต่อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษานอกระบบยังไม่ประสบผลสัมฤทธิ์เท่าที่ควร ปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งมาจากครูที่ออกแบบการจัดการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ ที่มีปัญหาทั้งในระดับหลักสูตรและระดับของผู้สอน (ธนีสร เกษมสันต์ ณ อยุธยา และสุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2558; ภัณฑิลา ธนบุรณนิพัทธ์, 2562) โดยในระดับหลักสูตรพบว่า หลักสูตรออกแบบมาไม่สอดคล้องกับความพร้อมของครู หลักสูตรขาดความยืดหยุ่นทำให้ผู้เรียนไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาได้ ประกอบกับการเรียนรู้ไม่ตอบสนองต่อเจตนาารมณ์ของการจัดการศึกษานอกระบบที่ต้องมีความยืดหยุ่น พัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้จริง (ภัณฑิลา ธนบุรณนิพัทธ์, 2562) ทั้งนี้สภาพปัญหาในระดับของผู้สอนพบว่า ผู้สอนจบมาไม่ตรงเอกวิชาที่สอน ขาดความมั่นใจในการสอน และเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพจึงทำให้ต้องได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้านและต่อเนื่อง (ธนีสร เกษมสันต์ ณ อยุธยา และสุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2558)

การพัฒนาครูจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มคุณภาพการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ เสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงให้ครูมีความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติและวิธีการทำงานที่เหมาะสมกับบริบท เพื่อตอบสนองต่อความก้าวหน้า (ธงชัย คำปวง, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2560) ที่กำหนดแผนพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2560 -2579 ระบุในยุทธศาสตร์ที่ 2 ว่า ครูต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะอย่างต่อเนื่อง ต้องพัฒนาสมรรถนะของครูให้มีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ สามารถใช้เทคโนโลยี และประสานภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนรู้ ประกอบกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2564) ได้กำหนดนโยบายและจุดเน้นการดำเนินงานโดยจุดเน้นสำคัญด้านบุคลากร ระบบบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในประเด็นการพัฒนาบุคลากรนั้น พบว่า การพัฒนาบุคลากรทุกระดับมุ่งเน้นให้มีสมรรถนะสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อร่วมยกระดับคุณภาพการศึกษา มุ่งพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถจัดรูปแบบการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพและมีคุณภาพ โดยส่งเสริมในด้านการจัดทำแผนการเรียน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล รวมถึงการวิจัย อีกทั้งมุ่ง

ส่งเสริมศักยภาพบุคลากรที่รับผิดชอบการบริการการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีความรู้ความสามารถและมีความเป็นมืออาชีพ

ดังนั้นการพัฒนาคู่มือระบบการศึกษา จึงเป็นจุดเน้นสำคัญที่ช่วยทำให้การจัดการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ ส่งผลให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสามารถและความแตกต่าง และเข้าถึงการศึกษาได้อย่างทั่วถึงตามพันธกิจและเป้าประสงค์ของการจัดการศึกษาระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

การพัฒนาครูเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดี ทั้งนี้ในการพัฒนาคู่มือระบบการศึกษาในปัจจุบันเน้นการเข้าร่วมฝึกอบรมตามหัวข้อที่หน่วยงานที่กำกับดูแลกำหนด แต่หัวข้อเหล่านั้นยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของครู รวมถึงการฝึกอบรมพัฒนาครูช่วยให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเรื่องที่กำลังเป็นที่นิยมในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่เมื่อเสร็จสิ้นการอบรมแล้วไม่สามารถติดตามผลการพัฒนาได้อย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2558; ประพิมพ์ อัดตะนันท์, วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา และสมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2562) ทั้งนี้จากการสังเคราะห์พบว่า การพัฒนาคู่มือระบบการศึกษาจำแนกเป็นรูปแบบการพัฒนาครูโดยใช้กระบวนการฝึกอบรมแบบผสมผสาน รูปแบบการพัฒนาครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และรูปแบบการพัฒนาครูโดยสร้างกลไกและเครือข่ายความร่วมมือ ดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาครูโดยใช้กระบวนการฝึกอบรมแบบผสมผสาน ในการพัฒนาครูแบบดั้งเดิมส่วนใหญ่จะใช้วิธีการเข้าร่วมประชุมและฝึกอบรม ถึงแม้จะมีข้อจำกัดบางประการที่อาจทำให้เกิดผลลัพธ์ไม่ดีเท่าที่ควร แต่ยังเป็นที่ยอมรับกันว่าวิธีการพัฒนาครูโดยใช้กระบวนการฝึกอบรมยังคงให้ผลลัพธ์ที่น่าพึงพอใจ โดยเฉพาะการได้รับฝึกอบรมในประเด็นเนื้อหาที่ทันสมัยที่มีการปรับเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว (ธงชัย คำปวง, 2561) ซึ่งการฝึกอบรมแบบเดิมไม่สอดคล้องกับลักษณะการปฏิบัติงานของครูในปัจจุบัน จึงได้มีรูปแบบการฝึกอบรมแบบผสมผสาน (Blended Training) เพื่อตอบสนองต่อกระบวนการพัฒนาครูให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เช่น การฝึกอบรมแบบเผชิญหน้า การเรียนรู้ด้วยตนเอง การฝึกปฏิบัติ การใช้ชุดฝึกอบรมบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ นำเอาเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตและวิธีการสอนอย่างหลากหลาย การผสมผสานระหว่างการใช้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางกับใช้ผู้สอนเป็นศูนย์กลาง การกำหนดสัดส่วนของการจัดการเรียนการสอนแบบเผชิญหน้าและแบบออนไลน์ เพื่อให้มีความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนง่ายให้ตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียน อีกทั้งยังคำนึงถึงปัจจัยด้านเวลา สถานที่ ระยะทาง เพื่อเพิ่มพูนการพัฒนานี้ให้มีประสิทธิภาพ (พัชนี กุลฑานันท์, พิสิฐ เมธากัทร, ไพโรจน์ สติรยากร และมนต์ชัย เทียนทอง, 2554; ญัฐหทัย สร้างสุข, 2559)

ปัจจัยที่ช่วยเสริมให้การฝึกอบรมแบบผสมผสานประสบความสำเร็จ คือการผสมผสานวิธีการโดยดึงจุดเด่นของแต่ละวิธีการมาผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม ให้มีประสิทธิภาพและมีกระบวนการที่ชัดเจน เน้นการให้ความรู้และใช้ประโยชน์ มีกิจกรรมและเครื่องมือที่ใช้ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างการฝึกอบรม ที่สามารถทดแทนการฝึกอบรมแบบเผชิญหน้าได้ เน้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดอย่างเป็นระบบ รวมถึงต้องคำนึงถึงการคัดเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม (ญัฐหทัย สร้างสุข, 2559)

ขณะที่ มนต์ชัย เทียนทอง (2549 อ้างถึงใน ญัฐหทัย, 2559) เสนอแนวทางการเรียนรู้แบบผสมผสาน 6 แนวทาง ดังนี้ 1) การบูรณาการระหว่างสถานศึกษากับบ้านพัก เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน มุ่งเน้นจัดการศึกษาให้ครอบคลุมทุกระบบ ทั้งการศึกษาในระบบนอกระบบ และตามอัธยาศัย 2) การบูรณาการระหว่างเนื้อหาสาระกับกระบวนการเรียนรู้ โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความหมายหลากหลายตามเนื้อหาสาระ โดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนเป็นสำคัญ 3) การบูรณาการระหว่างเนื้อหาภาคทฤษฎีกับเนื้อหาภาคปฏิบัติให้เหมาะสม ฝึกให้ผู้เรียนได้ลงมือและทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง 4) การบูรณาการระหว่างการพัฒนาความรู้กับการพัฒนาจิตพิสัย ให้ผู้เรียนได้เรียนและพัฒนาทั้งมิติเชิงสัมพันธ์ควบคู่กับด้านคุณธรรมจริยธรรม 5) การบูรณาการวิชาต่าง ๆ ให้ผู้เรียนเกิดทักษะและประสบการณ์ในหลากหลายสาขาวิชา มุ่งให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ประโยชน์และแก้ไขปัญหาได้จริง 6) การบูรณาการแบบรวม โดยผสมผสานทุกรูปแบบเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งบูรณาการวิชา การจัดกิจกรรมภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ รวมถึงสถานศึกษาและบ้านพัก เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความแตกต่างของผู้เรียน

การฝึกอบรมนับว่าเป็นกระบวนการพัฒนาด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ การถ่ายทอดเนื้อหา กิจกรรม หรือประสบการณ์อีกรูปแบบหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทักษะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ขึ้นภายในระยะเวลาสั้น ช่วยให้ผู้เรียนหรือบุคลากรสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงผลการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพเพิ่มสูงขึ้น

2. รูปแบบการพัฒนาครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน มีจุดเน้นโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน วิธีนี้จะช่วยลดการดึงครูออกจากห้องเรียน และสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (งชชย คำปวง, 2561) มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การพัฒนาครูโดยใช้ชุมชนการเรียนรู้ เป็นวิธีการพัฒนาบุคลากร ในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาโรงเรียน โดยการรวมกลุ่มบุคคลที่มีเป้าหมายเดียวกัน และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นที่แต่ละบุคคลให้ความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาทางการศึกษา เพื่อให้เกิดการสืบเสาะแสวงหาความรู้ และพัฒนาการทำงาน (สำนักพัฒนาครูและบุคลากรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ม.ป.ป.) เช่น เป้าหมายในการพัฒนาความเป็นมืออาชีพของบุคลากรเพื่อประโยชน์ของผู้เรียน นอกจากนี้ยังได้มีการพัฒนานำแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนการเรียนรู้ขยายขอบเขตไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชนนอกเหนือจากมิติทางวิชาชีพครู และแนวคิดการพัฒนาชุมชน จะมุ่งเน้นให้สมาชิกได้ฝึกคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล และใช้ความรู้ในการแก้ปัญหา พัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยยึดพื้นที่และความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ ยึดหลักการของการประสานความรู้จากภายในและภายนอกชุมชนเข้าไปสู่การใช้ประโยชน์ร่วมกัน (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2558) ดังนั้น ชุมชนการเรียนรู้จึงเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่ทำให้บุคคลทุกวัยได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในชุมชนอย่างเปิดกว้าง โดยไม่มีข้อจำกัด รวมถึงยังเป็นการสนับสนุนกระบวนการทำงานเป็นทีมของกลุ่มบุคคลในชุมชน (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2558) ทั้งนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) เสนอขั้นตอนการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ โดยต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ แนะนำกระบวนการจัดองค์กรที่

เหมาะสม หรือกำหนดกลุ่มองค์กร กรรมการที่รับผิดชอบ แสวงหาความร่วมมือจากแหล่งต่าง ๆ และพัฒนา กลุ่มประชากร บริหารจัดกิจกรรมและประเมินผลสำเร็จหลังจากจัดกิจกรรม รวมถึงนำผลการประเมินมาใช้ เป็นแนวทางในการปรับปรุง

2.2 การพัฒนาครูโดยใช้แนวทางการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ เป็นการสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับครูว่าการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ และสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต โดยมุ่งให้ครูได้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลอื่นเพื่อให้ได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ มาพัฒนาตนเอง (วรรณวีร์ บุญคุ้ม, พจนา บุญคุ้ม และวิสูตร โพธิ์เงิน, 2559; ธงชัย คำปวง, 2561; ประพิมพ์ อัดตะนันท์, วรรณ ปทุมเจริญ วัฒนา และสมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2562)

ขณะที่วรรณวีร์ บุญคุ้ม, พจนา บุญคุ้ม และวิสูตร โพธิ์เงิน (2559) เสนอรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของครูโดยสร้างพื้นที่การเรียนรู้ในลักษณะรูปแบบพื้นที่ว่างแห่งการเรียนรู้ (SPACE OF Happiness Model) ขึ้น โดยใช้แนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างและการให้โอกาสแก่ผู้เรียน การคิดสร้างสรรค์และแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ 1) Sustainability (S) คือ การคิดที่นำไปสู่ความยั่งยืน เป็นการสร้างความตระหนักรู้และยอมรับโดยการคำนึงถึงส่วนรวมเป็นสำคัญ 2) Participation (P) คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นการร่วมลงมือปฏิบัติร่วมกับบุคคลอื่นในขั้นตอนต่าง ๆ ของกิจกรรมการเรียนรู้ 3) Aim (A) คือ การมีเป้าหมายในการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตน รู้และเข้าใจจุดมุ่งหมายที่ตนเองเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง 4) Creative Thinking (C) คือ การคิดสร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดอย่างมี วิจารณญาณ คิดอย่างเป็นระบบ และนำไปสู่คิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ 5) Efficiency Economy (E) คือ การประยุกต์ใช้ความรู้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน 6) Opportunity (O) คือ การให้โอกาส ในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต มีอิสระในการเลือก กิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง กิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการและความสนใจ 7) Friendship (F) คือ การมีสัมพันธภาพที่ดีในการเรียนรู้ และกับบุคคลอื่นเพื่อการเรียนรู้อย่างมีความสุข 8) Learning (L) คือ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ในปัจจุบันตามจุดเน้นในแต่ละทักษะ ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร (Communication) ความร่วมมือ (Collaboration) การคิดวิเคราะห์และคิดสร้างสรรค์ (Critical and Creative Thinking)

ประพิมพ์ อัดตะนันท์, วรรณ ปทุมเจริญวัฒนา และสมบัติ สุวรรณพิทักษ์ (2562) เสนอ รูปแบบการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาโดยการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และส่งเสริมให้ครูได้พัฒนาตนเองตามสภาพปัญหาและความต้องการของตนเอง โดยมีลักษณะของพื้นที่การเรียนรู้ 6 ประการ ดังนี้ 1) วัตถุประสงค์ของพื้นที่การเรียนรู้ คือ เป็นพื้นที่สำหรับการพัฒนาตนเองตามสภาพปัญหา หรือความต้องการของแต่ละบุคคล โดยต้องเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมให้ครูได้ศึกษาค้นคว้า แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผลิตผลงานนวัตกรรม รวมถึงเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างครู 2) ลักษณะพื้นที่การเรียนรู้ต้องมีความดึงดูด เป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัยและสบายใจ มีความยืดหยุ่น และสะดวกสบายในการใช้พื้นที่

3) มีการสนับสนุนเทคโนโลยี 4) เป็นพื้นที่ที่สร้างความรู้สึกให้บุคคลที่ใช้พื้นที่เป็นเจ้าของพื้นที่ร่วมกัน
5) เป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมการเรียนรู้ในพื้นที่การเรียนรู้ต่อเนื่อง 6) เป็นพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้ โดยการสร้างพื้นที่การเรียนรู้เพื่อพัฒนาครูควรมีการกระตุ้นให้ครูมีจิตสำนึกในการรักที่จะเรียนรู้และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องด้วย

2.3. การพัฒนาครูโดยการสร้างกลไกและเครือข่ายความร่วมมือ เป็นการสร้างกลไกและระบบการพัฒนาครูโดยมีภาคีเครือข่ายเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาครู โดย พรพิพัฒน์ ชื่อสัตย์ (2555) เสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพการปฏิบัติงานของครูนอกระบบการศึกษาไว้ 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการวางแผนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการให้บริการการเรียนรู้ ด้านการสนับสนุนกิจกรรมชุมชนและสังคม วัฒนธรรม ประเพณีในชุมชน และด้านการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ดังนี้

1. ด้านการวางแผนการเรียนรู้ตลอดชีวิต
  - 1.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของแผนงานให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่
  - 1.2 ประสานข้อมูลพื้นฐานของแผนแม่บทชุมชนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
  - 1.3 จัดการอบรมตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต
2. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
  - 2.1 จัดอบรมการวิเคราะห์หลักสูตร
  - 2.2 อบรมวิทยาการและทักษะใหม่ ๆ เช่น ความสามารถทางภาษาหรือเทคนิคการสอน
  - 2.3 อบรมครูแกนนำในแต่ละอำเภอ ในการประสานและนำความรู้ไปสู่ชุมชน
3. ด้านการให้บริการการเรียนรู้
  - 3.1 กำหนดสื่อ อุปกรณ์ที่จำเป็นในการจัดการเรียนรู้ตามสภาพของท้องถิ่น
  - 3.2 จัดอบรม วิทยากรให้ความรู้ในการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์
  - 3.3 จัดตั้ง กศน.ตำบล ต้นแบบ เพื่อให้ครูและนักศึกษาในตำบลใกล้เคียงมาใช้บริการ
4. ด้านการสนับสนุนกิจกรรมชุมชนและสังคม วัฒนธรรม ประเพณีในชุมชน
  - 4.1 บูรณาการด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการศึกษานอกระบบ
  - 4.2 ศึกษาดูงานภูมิปัญญาท้องถิ่น จากประสบการณ์จริง
  - 4.3 จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นใน กศน. ตำบลให้ครูเป็นผู้ประสานกับชุมชน
5. ด้านการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้
  - 5.1 อบรมเชิงปฏิบัติการเทคนิคการทำงานกับเครือข่าย
  - 5.2 จัดสัมมนาครูเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิธีการทำงานในชุมชน
  - 5.3 จัดโครงการพี่สอนน้องเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีให้กับครูรุ่นใหม่

ขณะที่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2558) ได้สังเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครู และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่า รูปแบบการพัฒนาครูแบบเดิมโดยเฉพาะการประชุมและการฝึกอบรม ให้ผลลัพธ์ได้ไม่ดีเท่าที่ควร จึงเสนอแนวทางการพัฒนาครู 6 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. การปรับปรุงระบบบริหารจัดการของหน่วยงานและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง สำหรับการปรับปรุงระบบบริหารจัดการ โดยมุ่งเน้นประเด็นการจัดตั้งกองทุนพัฒนา และส่งเสริมครูและบุคลากรทางการศึกษา รวมไปถึงปรับระบบการบริหารจัดการด้านการวางแผนผลิตครู การใช้ครู พัฒนาครู และการทบทวนปรับปรุงกฎ ระเบียบ ข้อบังคับและแนวปฏิบัติให้เอื้อต่อการพัฒนาครู

2. สร้างกลไกและเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ในการสร้างกลไกและเครือข่ายความร่วมมือ มุ่งเน้นประเด็นการทบทวนจัดทำแผนพัฒนาครูให้มีเอกภาพและเป็นไปในลักษณะบูรณาการ รวมถึงการสร้างเครือข่ายแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายให้มีความร่วมมือในการพัฒนาครู

3. กิจกรรมและวิธีการพัฒนาครู มุ่งเน้นการปรับแนวคิดการพัฒนาครู โดยหาความต้องการ และความจำเป็นในการพัฒนาครู โดยยึดภาระงาน มาตรฐาน จรรยาบรรณวิชาชีพ รวมถึงการใช้กระบวนการที่หลากหลายเพื่อพัฒนาครู และกิจกรรมและวิธีการพัฒนาครู ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อการสอน

4. หลักสูตรและเนื้อหาการพัฒนาครู ต้องจัดให้มีความหลากหลายและเหมาะสม เพื่อให้ครูสามารถเลือกหลักสูตรการฝึกอบรมได้ตามความต้องการ เน้นให้ครูเกิดความตระหนักและมีจิตสำนึกที่ดีต่อหน้าที่ รวมถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางวิชาชีพที่ทันต่อความก้าวหน้าและวิทยาการต่าง ๆ

5. กิจกรรมส่งเสริมเพื่อการพัฒนาครู จัดตั้งสถานีโทรทัศน์สำหรับครูเพื่อเป็นช่องทางให้ครูสามารถเรียนรู้และพัฒนากิจการจัดการเรียนรู้ได้อย่างทั่วถึง และส่งเสริมให้ครูมีโอกาสในการได้รับการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ

6. การติดตามและประเมินผลการพัฒนาครู จัดให้มีระบบการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง โดยประเด็นที่มุ่งเน้นในการประเมินคือเน้นผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน และนำผลการพัฒนาเชื่อมโยงกับความก้าวหน้าทางวิชาชีพครู

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนสามารถแบ่งหัวข้องานวิจัยออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ 1) การอบรมเลี้ยงดู 2) การศึกษา 3) พฤติกรรม 4) สื่อ 5) กระบวนการยุติธรรม และ 6) ด้านการพัฒนา โดยแต่ละหัวข้อจะแบ่งเป็นหัวข้อย่อยจำแนกตามเนื้อหาการวิจัย โดยด้านการศึกษาประกอบด้วย การเรียน การสอน การอ่าน ปัญหาด้านการศึกษา กิจกรรมทางการศึกษา การเล่นเกม วรรณกรรมเยาวชน กระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในชุมชน การมีส่วนร่วมทางการเมือง การท่องเที่ยว/การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ศาสนา คุณธรรมจริยธรรม สำนักความเป็นพลเมือง จิตอาสา การทำงาน เศรษฐกิจพอเพียง (กรมกิจการเด็กและเยาวชน, 2559) ทั้งนี้ จากการศึกษาพบงานวิจัยทางการศึกษานอกระบบ โรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสย้อนหลัง 10 ปี ของสาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนี้

กิจจา เวสประชุม (2550) ศึกษาการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน สำหรับเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและความต้องการการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน 2) พัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชนในสถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน ด้วยแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลักและแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมกัน 3) ศึกษาผลของการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ได้พัฒนาไปใช้ 4) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนไปใช้ ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ เยาวชนในสถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน จากส่วนกลางและภูมิภาค 11 จังหวัด โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปัญหาและความต้องการการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน เก็บรวบรวมข้อมูลจากเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนสิรินธร จำนวน 100 คน ต่อมาทดลองใช้โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนสิรินธร จำนวน 40 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม ผลจากการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาพบกลุ่มตัวอย่าง มีปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อน การควบคุมอารมณ์ อบายมุขและสิ่งเสพติด การดูแลรักษาสุขภาพ การแก้ไข้ปัญหา ทุกหัวข้ออยู่ในระดับมาก ส่วนความต้องการการเรียนรู้ในทุกขั้นตอน อยู่ในระดับมาก 2) การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน มีองค์ประกอบของโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ กลุ่มผู้เรียน ผู้สอน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและการประเมินผล สิ่งแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้ 3) ผลการทดลองใช้โปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีดัชนีคะแนนความสามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชนก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คะแนนความสามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชนกลุ่มทดลองสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คะแนนความสามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชนกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คะแนนพฤติกรรมด้านทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันสำหรับเยาวชนกลุ่มทดลอง หลังการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน อยู่ในระดับมาก 4) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ได้พัฒนาขึ้นไปใช้ ได้แก่ กลุ่มผู้เรียน ผู้สอน กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมในการจัดการเรียนรู้

จักรี อรุณ (2550) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเปรียบเทียบผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม 2) ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์

ของเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ เยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการ จำนวน 80 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง ซึ่งจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ จำนวน 40 คน และกลุ่มควบคุม ซึ่งจัดกิจกรรมแบบปกติ จำนวน 40 คน เครื่องมือวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบประเมินความฉลาดทางอารมณ์ แผนการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ และแบบการประเมินความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์มีความฉลาดทางอารมณ์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ต่อมา 2) ผลของความพึงพอใจที่มีต่อการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการ พบว่า ความพึงพอใจโดยภาพรวมทั้งด้านผู้สอน สถานที่ อุปกรณ์ ระยะเวลา ลักษณะของกิจกรรม เนื้อหาหลักสูตร อยู่ในระดับมาก

สุรางคนา เต๋อติสอน (2550) ศึกษาผลการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนตามหลักวิธีคิดแบบวิภัชชวาท เพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับครูจากศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนตามหลักวิธีคิดแบบวิภัชชวาท เพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ กลุ่มตัวอย่างเป็นครูจากศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดที่เป็นกลุ่มเลือก โดยการเจาะจงจำนวน 68 คน ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม ด้วยวิธีการจับคู่เหมือนทำเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 34 คน คือกลุ่มทดลองที่ได้รับการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้แผนการจัดกิจกรรมการศึกษาออกโรงเรียน ตามหลักวิธีคิดแบบวิภัชชวาท ที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้น โดยแต่ละกลุ่มจะได้รับการฝึก 8 ครั้ง ครั้งละ 3 ชั่วโมง เป็นการวิจัยที่มีกลุ่มควบคุมแบบกึ่งทดลอง และมีการทดสอบก่อนและหลัง การเก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้งสองกลุ่ม แบ่งเป็น 2 ระยะ โดยใช้การสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ได้แก่ การทดสอบก่อนการทดลองและหลังการทดลอง แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการทดสอบทั้ง 2 ระยะมาวิเคราะห์ความแตกต่าง ด้วยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนในการทำแบบวัดความสามารถทางการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ก่อนทำการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ผลการวิจัยพบว่า 1) ก่อนการทดลอง ผู้เรียนกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรม มีคะแนนเฉลี่ยของการคิดอย่างมีวิจารณญาณไม่แตกต่างกับผู้เรียนกลุ่มควบคุมที่ใช้แผนการสอนตามปกติ 2) หลังการทดลอง ผู้เรียนกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรม มีคะแนนเฉลี่ยของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ใช้การสอนตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เจนจิรา เพิ่มพูน (2551) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีผลต่อพฤติกรรมพึงประสงค์ของวัยรุ่นในมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาบุคคล มีจุดประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของวัยรุ่นในมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาบุคคล 2) เปรียบเทียบผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ระหว่างก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนของกลุ่มทดลอง 3) เปรียบเทียบผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มีต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มวัยรุ่นในมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาบุคคล จำนวน 60 คน แบ่งเป็น

กลุ่มทดลองซึ่งจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวคิดความเป็นผู้นำตนเอง จำนวน 30 คน และกลุ่มควบคุมไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ จำนวน 30 คน การจัดกิจกรรมมีระยะเวลา 20 วัน วันละ 3 ชั่วโมง รวมเป็น 60 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน แบบวัดความรู้เรื่องความเป็นผู้นำตนเอง แบบวัดทัศนคติความเป็นผู้นำตนเอง และแบบสังเกตพฤติกรรมความเป็นผู้นำตนเอง ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการจัดกิจกรรม ได้แก่ การสำรวจค้นหาความต้องการ การออกแบบกิจกรรม การจัดกิจกรรม การประเมินผลการเรียนรู้ 2) หลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนความรู้เรื่องความเป็นผู้นำตนเองสูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและสูงกว่ากลุ่มควบคุม 3) หลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยแบบวัดทัศนคติความเป็นผู้นำตนเอง สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4.) หลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยแบบวัดทัศนคติความเป็นผู้นำตนเอง สูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 5) จากการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาบุคคล และแบบสังเกตพฤติกรรมความเป็นผู้นำตนเอง พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีพฤติกรรมความเป็นผู้นำตนเองดีขึ้น

นิธิตา วรวิทย์าคม (2551) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนา กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของเยาวชน ที่ได้รับกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ 3) เพื่อเปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมของเยาวชนในสถานแรกรับ ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้คือ เยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพรจำนวน 249 คน โดยทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชนหญิงในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร จังหวัดปทุมธานี จำนวน 30 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ และกลุ่มควบคุมไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ โดยกลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมเป็นเวลา 15 ชั่วโมง ผลการวิจัยปรากฏ ดังนี้ 1) กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ มีขั้นตอนที่สังเคราะห์ขึ้นจากแนวความคิดของเปาโล แพรร์ และกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา 6 ขั้นตอน 2) ผลการทดลองใช้กิจกรรมพบว่า ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความแตกต่างกันทั้งก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลการทดลองใช้กิจกรรมพบว่า ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

บุญญภัค ถายา (2551) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดที่เป็นที่มีต่อการคิดเป็นในการป้องกันโรคเอดส์ของเยาวชนไทยภูเขา มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและนำเสนอกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดเป็นในการป้องกันโรคเอดส์ของเยาวชนไทยภูเขา เปรียบเทียบ ความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์ ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม

ทดลอง และเปรียบเทียบ ความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์ ระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นเยาวชนไทยภูเขา ตำบลแม่ยาว อ.เมือง จ.เชียงราย จำนวน 34 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบทดสอบความรู้ แบบวัดเจตคติ แบบวัดพฤติกรรม และแบบวัดคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์ 1) รูปแบบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการคิดเป็นเพื่อป้องกันโรคเอดส์ของเยาวชนไทยภูเขา ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นนำเสนอปัญหา ขั้นหามูลเหตุของปัญหา ขั้นหาวิธีการหรือทางเลือกในการแก้ไขปัญหา ขั้นตัดสินใจแก้ไขปัญหา ขั้นปฏิบัติ ขั้นประเมินผล 2) ผลการเปรียบเทียบคะแนนความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน พบว่า หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เยาวชนไทยภูเขามีคะแนนความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์เพิ่มมากขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลการเปรียบเทียบ คะแนนความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์ระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองหลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนความรู้ พฤติกรรม และการคิดเป็นเกี่ยวกับโรคเอดส์สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พิชา คำสนองศรี (2552) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของเด็กในชุมชนแออัด มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของเด็กในชุมชนแออัด 2) เพื่อเปรียบเทียบความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนระหว่างก่อนและหลังการทดลองของเด็กในชุมชนแออัด 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของเด็กในชุมชนแออัด การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยคือ เด็กในชุมชนแออัดที่มีอายุระหว่าง 9-12 ปี จำนวน 30 คน การจัดกิจกรรมดังกล่าวใช้ระยะเวลา 7 วัน รวมทั้งสิ้น 54 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ แผนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบประเมินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และแบบประเมินผลความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน มีกระบวนการของกิจกรรมตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ได้แก่ ประสบการณ์ การสะท้อนและอภิปราย ความคิดรวบยอด การทดลอง/การประยุกต์แนวคิด 2) ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน อยู่ในระดับมากที่สุด

กุลชาติ เหล่าอารักษ์พิบูล (2552) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่มีผลต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล และเปรียบเทียบผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ บุคคลปัญญาอ่อนระดับพอเรียนได้ ซึ่งเข้ารับการฝึกที่สถาบันราชานุกูล จำนวน 9 คน อายุระหว่าง 10-14 ปี ซึ่งเข้ารับการเตรียมความพร้อมก่อนการทำงานที่สถาบันราชานุกูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน แบบทดสอบก่อนเรียน แบบทดสอบหลังเรียน กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนตามทฤษฎีแอนดราโกจี 5 ขั้นตอน คือ การสร้างบรรยากาศ การส่งเสริมความคิด การส่งเสริมประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติจริง การประเมินผลโดยพัฒนาบทเรียนในรูปแบบบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เนื้อหา กิจกรรมประกอบด้วย คำที่ใช้ในชีวิตประจำวันและสัญลักษณ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

- 1) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น
- 2) ผลการเปรียบเทียบการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งก่อนและหลังการทดลองมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

เมธปียา เกิดผล (2552) ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา 2) เปรียบเทียบทักษะทางอารมณ์ก่อนและหลังการทดลองของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา 3) เปรียบเทียบทักษะทางอารมณ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา 4) ศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มทดลองหลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง โดยประชากรในการวิจัยคือ เด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา จำนวน 625 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 40 คน โดยให้ทำแบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับทักษะทางอารมณ์เพื่อแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรม 14 กิจกรรม เป็นระยะเวลา 8 วัน รวมทั้งสิ้น 50 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับทักษะทางอารมณ์ แบบวัดทักษะทางอารมณ์ในด้านทัศนคติ แบบวัดทักษะทางอารมณ์ในด้านพฤติกรรม และแบบวัดความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม

ผลการวิจัยพบว่า 1) การสร้างกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวความคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านกรุณา มีความสอดคล้อง สามารถตอบสนองความต้องการของเด็กและเยาวชน และสามารถพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชนโดยครอบคลุมการรู้เท่าทันอารมณ์ การยอมรับอารมณ์ และการควบคุมอารมณ์ 2) ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า ค่าเฉลี่ยความรู้ ทักษะคิดและพฤติกรรมเกี่ยวกับทักษะทางอารมณ์ของกลุ่มทดลอง หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า ค่าเฉลี่ยความรู้ ทักษะคิดและพฤติกรรมเกี่ยวกับทักษะทางอารมณ์หลังการทดลองของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4) ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม หลังการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวความคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของกลุ่มทดลอง มีความพึงพอใจเฉลี่ยในด้านการจัดการอยู่ในระดับมากที่สุด

กุลนาถ หงส์ลอย (2554) ศึกษาอนาคตภาพของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนผู้กระทำผิด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเยาวชนผู้กระทำผิด และเพื่อนำเสนอภาพอนาคตของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนผู้กระทำผิด ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิควิธีวิจัยแบบเดลฟายกับผู้เชี่ยวชาญจำนวน 17 ท่าน และเครื่องมือวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) สภาพปัญหาของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเยาวชนผู้กระทำผิด 5 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน ด้านผู้สอน และด้านการวัดผลประเมินผล พบว่า ด้านหลักสูตร มีการวางแผนหลักสูตรทั้งสายสามัญและสายอาชีพ ปัญหาคือจำนวนเยาวชนที่ไม่แน่นอน ทำให้ส่งผลถึงด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ไม่สามารถดำเนินการตามแผนที่วางไว้ได้ ด้านสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน มีสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน แต่ปัญหาคือ ไม่ได้รับการใช้งาน และไม่เพียงพอต่อจำนวนเยาวชนและรายวิชา ด้านผู้สอน มีครูประจำหน่วยการเรียนรู้ ปัญหา คือ มีจำนวนน้อยและขาดความเชี่ยวชาญในการถ่ายทอดความรู้ และด้านการวัดผล ประเมินผล เป็นการประเมินตามสภาพจริง ปัญหาคือ ในแต่ละสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ยังไม่ไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้ขาดความเชื่อมั่นในระบบการจัดการศึกษา 2) ภาพอนาคตของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนผู้กระทำผิด ด้านหลักสูตร เป็นหลักสูตรเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ เสริมสร้างทักษะการตัดสินใจ การปรับตัวให้อยู่ร่วมกับสังคมปกติ และคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่เน้นการเข้าสู่อาชีพ เป็นกิจกรรมระยะสั้น และการเรียนรู้ด้วยการขึ้นนำตนเอง ด้านสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน มีความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และส่งเสริมการจัดแหล่งเรียนรู้ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ด้านผู้สอน มีจิตวิทยาการสอน มีความรัก ความเข้าใจในเยาวชนผู้กระทำผิด และมีการติดตามผลการจัดการเรียนการสอน และด้านการวัดผล ประเมินผล มีการวัดผลประเมินผลจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และมีการวัดผลประเมินผลในทันทีที่จบกระบวนการเรียนการสอน

รุ่งรัตน์ ผลสวัสดิ์ (2554) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) พัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย
- 2) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย
- 3) ศึกษาความพึงพอใจของกลุ่มทดลองต่อกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย

โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง แบบมีกลุ่มทดลองกลุ่มเดียว ทดสอบก่อน-หลัง การคัดเลือกกลุ่มทดลอง ใช้การสุ่มอย่างง่ายที่เป็นเยาวชนผู้พิการทางร่างกายของสถานสงเคราะห์เด็กพิการและทุพพลภาพปากเกร็ดบ้านนนทภูมิ จำนวน 24 คน อายุระหว่าง 15-18 ปี การจัดกิจกรรมใช้เวลา 6 วัน รวมทั้งสิ้น 52 ชั่วโมง เครื่องมือวิจัยมี 2 ชนิด คือ แผนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบวัดระดับสัมพันธภาพระหว่างบุคคล และแบบประเมินความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกายที่เหมาะสม มีองค์ประกอบ 5 อย่าง คือ ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน เนื้อหาสอดคล้องกับแนวคิดสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เน้นการทำงานร่วมกันเป็นทีม ไม่เป็นอุปสรรคแม้ร่างกายพิการ เน้นประเมินผลงานของกลุ่ม โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นต้องเน้นให้เยาวชนผู้พิการทางร่างกายเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรม และควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการเข้าร่วมสังคม การสร้างความรับผิดชอบและความไว้วางใจ ซึ่งจากการสำรวจความต้องการในการจัดกิจกรรม พบว่า กลุ่มเยาวชนผู้พิการทางร่างกายจากสถานสงเคราะห์เด็กพิการและทุพพลภาพปากเกร็ดบ้านนนทภูมิต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด

- 2) ผลการจัดกิจกรรม พบว่ากลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยของระดับสัมพันธภาพระหว่างบุคคลสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
- 3) ผลการศึกษาความพึงพอใจหลังการจัดกิจกรรม พบว่ากลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกายอยู่ในระดับมากที่สุด

เอมอร ปันทะสืบ (2554) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคสำหรับเด็กและเยาวชน ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ

- 1) วิเคราะห์ความต้องการในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค สำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
- 2) เปรียบเทียบความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคก่อนและหลังการจัดกิจกรรมของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
- 3) ศึกษาความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มทดลอง หลังเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อ

เสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองเบื้องต้น โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยคือ เด็กและเยาวชน อายุ 13-19 ปี ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จำนวน 29 คน การจัดกิจกรรมดังกล่าวใช้ระยะเวลา 6 วัน รวมทั้งสิ้น 52 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ แผนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค และเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์วิเคราะห์ความต้องการในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน แบบวัดความรู้ แบบวัดทักษะ แบบวัดทัศนคติเรื่องความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค และแบบประเมินผลการจัดกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า 1) สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีความต้องการให้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค โดยกิจกรรมควรมีลักษณะให้ความรู้ สนุกสนาน และสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นกันเอง 2) ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความรู้ ทักษะ และทัศนคติเรื่องการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคหลังการทดลอง สูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) ผลการทดลองกิจกรรมพบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค อยู่ในระดับมากที่สุด

กันทิมา กัลยาวัฒนพงศ์ (2555) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาของเด็กต่างด้าว มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพสำหรับเด็กต่างด้าว 2) วิเคราะห์ผลการจัดกิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพสำหรับเด็กต่างด้าว โดยกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของศูนย์การเรียนในมูลนิธิริษัทไทย จำนวน 5 คน เด็กต่างด้าวในศูนย์การเรียนของมูลนิธิริษัทไทย จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 6 ชนิด คือ แบบสอบถามความต้องการสำหรับเจ้าหน้าที่ แบบสอบถามความต้องการสำหรับเด็กต่างด้าว แผนกิจกรรม แบบวัดความรู้ ทักษะ และเจตคติในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหา แบบสอบถามปัญหา ข้อเสนอแนะ และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการจัดกิจกรรมแบบสอบถามความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า 1) แผนกิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพสำหรับเด็กต่างด้าว มีขั้นตอนดังนี้การสร้างและกระตุ้นประสบการณ์ การค้นหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ การสรุปสร้างความรู้ใหม่ การนำไปประยุกต์ใช้ 2) ผลการจัดกิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพสำหรับเด็กต่างด้าว พบว่าในด้านความรู้ในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพเด็กต่างด้าวส่วนใหญ่มีคะแนนมากกว่าร้อยละ 80 ด้านทักษะในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหายอยู่ในระดับมาก และด้านเจตคติในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหายอยู่ในระดับมากที่สุด

วิภาวี เรื่องสกุล (2555) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้าง การคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับเด็กและเยาวชนหญิงในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนใน กรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิด อย่างมีวิจารณญาณสำหรับเด็กและเยาวชนหญิงในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร 2) เปรียบเทียบการคิดอย่างมีวิจารณญาณระหว่างก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมของเด็กและเยาวชนหญิงใน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร 3) ศึกษาความพึงพอใจของการเข้าร่วมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณสำหรับเด็กและเยาวชนหญิงในศูนย์ฝึก และอบรมเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยมีกลุ่มตัวอย่าง คือ เด็กและเยาวชน อายุ 10-24 ปี ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนหญิงบ้านปราณี จำนวน 30 คน การจัด กิจกรรมใช้ระยะเวลา 8 วัน รวมทั้งสิ้น 58 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 4 ประเภท ได้แก่ แผนการจัด กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แบบสัมภาษณ์วิเคราะห์ ความต้องการในจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน แบบทดสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ แบบวัด ความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน สามารถพัฒนากิจกรรมได้ทั้งหมด 15 กิจกรรม แต่ละกิจกรรมมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้มี ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ 15 ประการ โดยแต่ละกิจกรรมดำเนินผ่านกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 7 ขั้นตอนที่มีความต่อเนื่องในแต่ละขั้นตอน ดังนี้ การระบุหรือทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหา การรวบรวม ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็น การพิจารณาความน่าเชื่อถือของข้อมูล การแยกแยะความแตกต่างของข้อมูล การตั้งสมมติฐาน การลงสรุป การประเมินผล 2) ผลการทดลองกิจกรรม พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยจาก แบบทดสอบการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 3) ผลการทดลองกิจกรรม พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณ อยู่ในระดับมาก

เมธาสิทธิ์ มีสวยสินธุ์ (2558) ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้าง การเห็นคุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา กระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเห็นคุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง 2) พัฒนา กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง 3) ศึกษาผลของการทดลอง ใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขของการนำกระบวนการเรียนรู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปใช้ โดยแบ่งการศึกษาเป็น 3 ระยะ ระยะที่หนึ่งเป็นการศึกษาเชิงปริมาณเพื่อคัดกรอง กลุ่มเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรงที่มีคะแนนอยู่ในกลุ่มสูงจากแบบวัดการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง จำนวน 343 คน และศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน ระยะที่ สองเป็นการนำผลการศึกษาระยะที่หนึ่งมาสร้างเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้าง การเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง และตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ 18 คน ระยะที่สามเป็นการทดลองใช้กระบวนการ เรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่พัฒนาขึ้นกับกลุ่มเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรงจำนวน 10 คน และ

ตรวจสอบหลักฐานเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขของการนำกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปใช้ ผลการวิจัยสรุปว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงปริทรรศน์ที่นำไปสู่การเห็นคุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง ประกอบด้วย 2 มิติคือ มิติด้านกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงปริทรรศน์ และมิติด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นระดับการเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง ส่วนผลสุดท้ายของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง แบ่งเป็น 4 ชั้น ได้แก่ 1) ชั้นแยกแยะ 2) ชั้นสร้างเจตนาธรรม 3) ชั้นกล้าเผชิญ 4) ชั้นพัฒนาปริทรรศน์ สำหรับปัจจัยและเงื่อนไขของการนำไปใช้ แบ่งเป็น 3 ด้านคือ 1) ด้านแบบกระบวนการเรียนรู้ 2) ด้านสภาพแวดล้อม 3) ด้านตัวบุคคล

ร่มเกล้า ช่างน้อย (2558) ศึกษาผลของการใช้แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์ เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองของเยาวชนในสถานสงเคราะห์ มีจุดประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบความเชื่อมั่นในตนเองของเยาวชนในสถานสงเคราะห์ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการศึกษา นอกระบบโรงเรียน โดยใช้แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์ 2) เปรียบเทียบความเชื่อมั่นในตนเองระหว่างเยาวชนในสถานสงเคราะห์ กับเยาวชนที่ไม่อยู่ในสถานสงเคราะห์ หลังการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยการใช้แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง ตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้คือ เยาวชนที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ บ้านตะวันใหม่ จำนวน 13 คน โดยมีการใช้แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งจัดทั้งหมด 10 ครั้ง ครั้งละ 4 ชั่วโมง และเยาวชนที่ไม่อยู่ในสถานสงเคราะห์เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบความเชื่อมั่นในตนเองกับเยาวชนที่อยู่ในสถานสงเคราะห์จำนวน 10 คน ซึ่งทำกิจกรรมทั้งหมดในรูปแบบเดียวกัน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบวัดความเชื่อมั่นในตนเอง แบบสังเกตพฤติกรรม แผนการจัดกิจกรรมตามแนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเอง และบันทึกประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคน ผลการทดลองจัดกิจกรรม พบว่า 1) หลังเข้าร่วมกิจกรรม เยาวชนที่อยู่ในสถานสงเคราะห์มีระดับความเชื่อมั่นในตนเองของเยาวชนในสถานสงเคราะห์สูงขึ้นกว่าก่อนร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 2) ผลการเปรียบเทียบระดับความเชื่อมั่นในตนเองระหว่างเยาวชนที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ และเยาวชนที่ไม่อยู่ในสถานสงเคราะห์ หลังเข้าร่วมกิจกรรมพบว่ามีระดับความเชื่อมั่นในตนเองที่สูงขึ้นไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

ศิริพร จินะณรงค์ (2558) ศึกษาการพัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบสำหรับครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาส มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการ และคุณลักษณะของครูผู้สอนเด็กด้อยโอกาส และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบสำหรับครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาส 2) พัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบสำหรับครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาส 3) นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายของการพัฒนาต้นแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบสำหรับครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาสไปสู่การพัฒนาและการปฏิบัติ โดยมีการศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการและ

คุณลักษณะของครูผู้สอน เด็กด้อยโอกาสจาก 5 มูลนิธิ ทำการทดลองต้นแบบการจัดกิจกรรมที่โรงเรียนอนุบาลหมู่บ้านเด็กสานรักมูลนิธิเด็กเป็นเวลา 2 ภาคการศึกษา และการจัดสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อพิจารณาข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผลการวิจัยพบว่า ครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาสเป็นผู้มีความเสียสละและได้จัดการเรียนการสอนเด็กด้อยโอกาสเป็นอย่างดี แต่ยังคงขาดความรู้ในด้านการจัดกิจกรรมเฉพาะทาง เช่น ดนตรี ศิลปะ และการเคลื่อนไหว โดย 1) สภาพปัญหาและความต้องการในการจัดกิจกรรมของครูในมูลนิธิคือทักษะในการจัดกิจกรรมที่ช่วยแก้ปัญหาด้านอารมณ์และสังคมของเด็กที่เกิดจากสภาพการเลี้ยงดูที่ไม่ถูกต้องก่อนได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิ 2) ต้นแบบกิจกรรมควรเน้นด้านการปฏิบัติที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับประสบการณ์สุนทรีย์ที่มีนัยเชิงบวก และมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการทำซ้ำแบบแตกต่างกัน มีผลทำให้เกิดวงจรของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทางด้านอารมณ์และสังคมได้ในเด็กด้อยโอกาส 3) ในการนำไปพัฒนาและปฏิบัติจริง กิจกรรมการเรียนรู้ควรเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับประเภทของความด้อยโอกาส ตัวกิจกรรมควรมุ่งเน้นแก้ปัญหาทางด้านอารมณ์และสังคมของเด็ก มีการพัฒนาครูและผู้ดูแลเด็กอย่างเป็นระบบ และมีการจัดแหล่งเรียนรู้สำหรับครูและผู้ดูแลเด็ก

อภิรดี ผลประเสริฐ (2558) ศึกษาการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดมรรคมืองค์แปด และแนวคิดนีโอฮิวแมนนิส เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจริยธรรมสำหรับเยาวชนกลุ่มเสี่ยง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการในการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจริยธรรมของเยาวชนกลุ่มเสี่ยง 2) พัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยใช้แนวคิดมรรคมืองค์แปดและแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจริยธรรมสำหรับเยาวชนกลุ่มเสี่ยง 3) ศึกษาผล ปัจจัยและเงื่อนไขของการนำโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่พัฒนาขึ้นไปใช้ 4) ศึกษาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการในการป้องกันปัญหาความรุนแรงที่จะเกิดจากเยาวชนกลุ่มเสี่ยง โดยการวิจัยครั้งนี้มีการศึกษาความต้องการในการเรียนรู้จากกลุ่มตัวอย่าง นักเรียนอาชีวศึกษาระดับปวช. ในสถาบันการอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาและสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนในเขตกรุงเทพมหานคร กระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 21 แห่ง รวม 394 คน และทดลองใช้โปรแกรมกับกลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยงระดับ ปวช. จำนวน 30 คน ในสถาบันการอาชีวศึกษากลุ่มเสี่ยงแห่งหนึ่ง และศึกษาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการโดยการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ 7 ท่าน ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาความต้องการในการเรียนรู้เยาวชนกลุ่มเสี่ยง พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการในการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจริยธรรมในระดับมาก 2) องค์ประกอบของการพัฒนาโปรแกรมมี 8 องค์ประกอบ คือวัตถุประสงค์ ผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล การสะท้อนกลับ 3) ผลการทดลองของโปรแกรม พบว่า เยาวชนกลุ่มเสี่ยงมีคะแนนความฉลาดทางจริยธรรมก่อนและหลังทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งด้านความรู้และพฤติกรรมความฉลาดทางจริยธรรม และปัจจัยและเงื่อนไข ประกอบด้วย ด้านปัจจัยได้แก่ ครูผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ บรรยากาศในการเรียนรู้และสภาพแวดล้อม

ของห้องเรียน และด้านเงื่อนไข ได้แก่ ระยะเวลาในการเรียนรู้ การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติและฝึกฝน การเสริมแรงให้แรงจูงใจและการสร้างแรงบันดาลใจผู้เรียน การประเมินผลและการสะท้อนกลับ

4) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและมาตรการในการป้องกันปัญหาความรุนแรงที่จะเกิดจากเยาวชนกลุ่มเสี่ยง มีดังนี้ สถานศึกษาอาชีวศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครที่มีเยาวชนกลุ่มเสี่ยงควรปฏิบัติต่อเยาวชนกลุ่มเสี่ยงด้วยความเมตตา เข้าใจ จริงใจ และเป็นธรรม ควรมีการดำเนินการเกี่ยวกับความรุนแรงที่เกิดจากเยาวชนกลุ่มเสี่ยงในสถานศึกษาด้วยความเป็นธรรม ควรจัดการเรียนการสอนที่ส่งผลต่อการลดความรุนแรง ด้วยแนวคิดสุนทรียภาพ และแนวคิดความฉลาดทางจริยธรรม นอกจากนี้ ควรสร้างครูฮีโร่ทั้งชายและหญิงในสถานศึกษา ควรมีคณะกรรมการสอบสวนที่มีความเป็นธรรม ควรมีการบูรณาการและพัฒนาหลักสูตรทุกระดับการศึกษา เพื่อสร้างเสริมความฉลาดทางจริยธรรม

ณปณต โคตพัฒน์ (2559) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมสำหรับออทิสติกวัยรุ่น มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) ศึกษาทักษะทางสังคมของออทิสติกวัยรุ่น 2) พัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐาน เพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมสำหรับออทิสติกวัยรุ่น 3) เปรียบเทียบทักษะทางสังคมของออทิสติกวัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐาน เพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมสำหรับออทิสติกวัยรุ่น ตัวอย่างในการวิจัยคือออทิสติกวัยรุ่นที่ศึกษาในศูนย์ส่งเสริมทักษะชีวิตบุคคลออทิสติกจังหวัดปทุมธานี มีอายุระหว่าง 15-25 ปี จำนวน 10 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองแบบ One-Group Pretest-Posttest Design เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถามทักษะทางสังคมที่เป็นปัญหาแบบเสนอชื่อคัดเลือกออทิสติกวัยรุ่น แบบสัมภาษณ์พฤติกรรมทักษะทางสังคมเบื้องต้น แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล แบบสอบถามพื้นที่ในการจัดกิจกรรมฯ แผนการจัดการกิจกรรมฯ แบบสังเกตทักษะทางสังคม ผลการวิจัย พบว่า 1) ทักษะทางสังคมของออทิสติกวัยรุ่น ประกอบด้วย การควบคุมตนเอง การสื่อสารกับบุคคลอื่น การทำกิจกรรมร่วมกับบุคคลอื่น การมีความรับผิดชอบต่อสังคม 2) ผลของการพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคม พบว่ากิจกรรมมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และสามารถเสริมสร้างทักษะทางสังคมสำหรับออทิสติกวัยรุ่นได้ โดยรายละเอียดของแผนการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยสถานที่จัดกิจกรรม ระยะเวลา เนื้อหา วัตถุประสงค์ สื่อการเรียนรู้ วิธีการดำเนินกิจกรรม การประเมินผล 3) ผลการเปรียบเทียบทักษะทางสังคมของออทิสติกวัยรุ่นก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้พื้นที่เป็นฐาน พบว่า ออทิสติกวัยรุ่นมีทักษะทางสังคมสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ภัทรา วายจตุ (2559) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาวะการณ์ของเด็กและเยาวชนนอกระบบ และการดำเนินการของหน่วยงานเพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบ 2) พัฒนารูปแบบโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

สำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน และ 3) นำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ชุมชนที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนทรัพย์สินพัฒนา แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

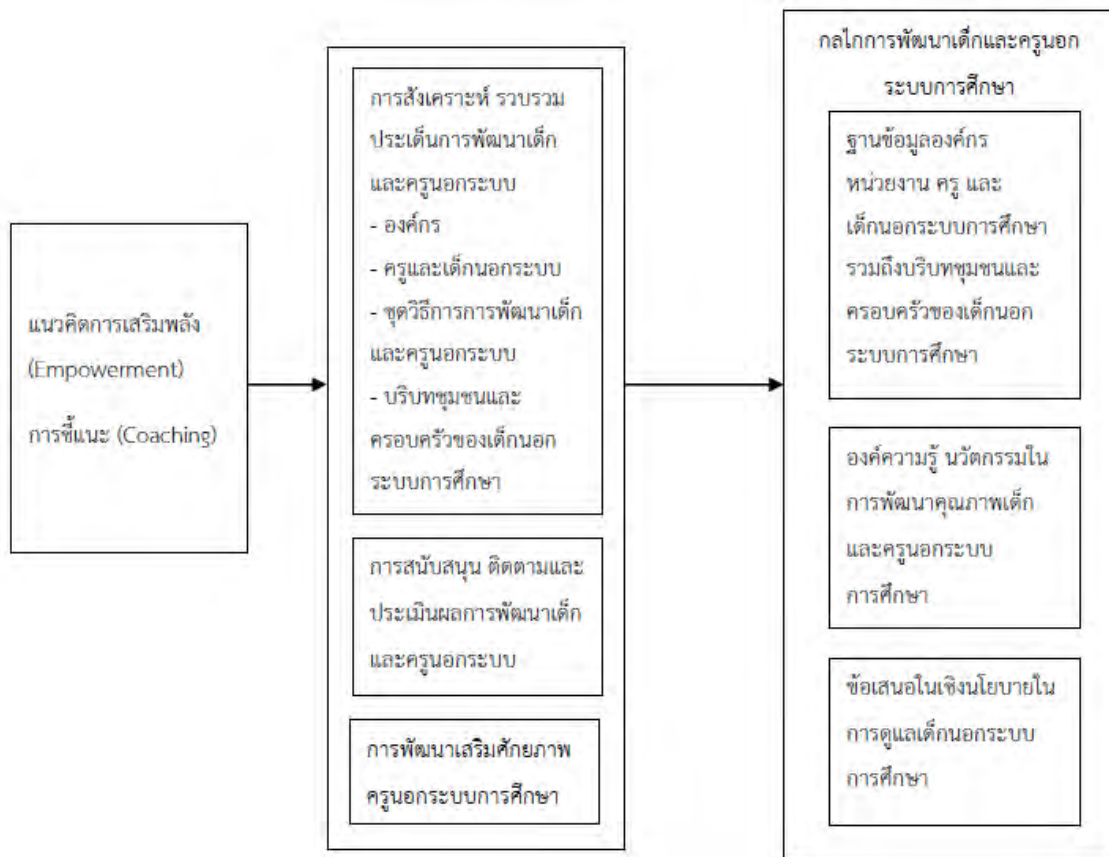
- 1) ด้านสภาพการณ์เด็กและเยาวชนนอกระบบ พบว่า ปัจจุบันมีเด็กและเยาวชนที่มีอายุเข้าเกณฑ์วัยเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่อยู่นอกระบบมากกว่า 1.44 ล้านคน สภาพปัญหาของเด็กกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่คือ มีพฤติกรรมใช้ชีวิตเสี่ยง มีความเสี่ยงเรื่องเพศ มีความเสี่ยงต่อสารเสพติด เป็นประชากรด้อยคุณภาพ เป็นประชากรชายขอบด้อยโอกาส เป็นต้นตอของปัญหาสังคม ขาดความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เผชิญกับปัญหาด้านสุขภาพ เผชิญกับปัญหาครอบครัว มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ และมีความเสี่ยงต่อการถูกล่อลวง ปัจจัยสาเหตุของปัญหา คือ อยู่ท่ามกลางพื้นที่เสี่ยง เข้าสู่วงจรความเสี่ยงทุกรูปแบบ มีปัญหาครอบครัว มีปัญหาทางเพศ เจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ ฐานะยากจน คิดว่าเรียนจบระดับใดระดับหนึ่งแล้วไม่จำเป็นต้องเรียนต่อ กฎระเบียบของโรงเรียนไม่เอื้อต่อการเรียนของเด็กที่มีปัญหา และอพยพตามผู้ปกครอง
- 2) รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน ประกอบด้วยความเชื่อ บริบทของรูปแบบ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต วิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
- 3) ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนโดยองค์กรชุมชน ได้แก่
  - 1) สร้างแนวทางการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชนให้แก่คนในชุมชนรับทราบอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง
  - 2) สร้างกลไกความร่วมมือจากเครือข่ายภาคีของชุมชน
  - 3) สร้างเสริมศักยภาพของชุมชนจากทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
  - 4) ส่งเสริมความยั่งยืนของกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตโดยองค์กรชุมชน
  - 5) ส่งเสริมให้ครอบครัวและชุมชนร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็กและเยาวชนนอกระบบเพื่อรู้เท่าทันความเสี่ยงต่าง ๆ
  - 6) ส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนทั่วไปทั้งในระบบและนอกระบบ

การศึกษางานวิจัยทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสของสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียนย้อนหลัง 10 ปีที่ผ่านมา พบว่า ส่วนใหญ่งานวิจัยศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาโปรแกรมโดยใช้วิธีวิจัยเชิงทดลอง โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการตัดสินใจและแก้ไขปัญหา ความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรค ความฉลาดทางอารมณ์ ความเชื่อมั่นในตนเอง การเห็นคุณค่าแท้ในตนเอง การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดเป็นสัมพันธภาพระหว่างบุคคล การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน จิตสำนึกเชิงวิพากษ์ พฤติกรรมที่พึงประสงค์ ความฉลาดทางจริยธรรม โดยกลุ่มเป้าหมายที่พัฒนาคือ กลุ่มเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส เช่น เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มูลนิธิ สถานสงเคราะห์ ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน สถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพ เยาวชนที่กระทำผิด เยาวชนกลุ่มเสี่ยง เด็กต่างด้าว เด็กและเยาวชนหญิง เด็ก

ในชุมชนแออัด เยาวชนไทยภูเขา เยาวชนพิการทางร่างกาย บุคคลปัญญาอ่อน ออทิสติกวัยรุ่น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มครูผู้เกี่ยวข้อง เช่น ครูในมูลนิธิที่ดูแลเด็กด้อยโอกาส ครูจากศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ เป็นต้น

ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 2.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา 2) สนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา 3) สังเคราะห์ กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาคูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกสศ. และ 4) จัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ประชากรและตัวอย่าง พื้นที่การดำเนินการ เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย ระยะเวลาในการวิจัย การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ ข้อมูล รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

3.1 ประชากรและตัวอย่าง

การดำเนินการครั้งนี้ศึกษาข้อมูลภาพรวมทั้ง 67 โครงการ โดยแบ่งเป็นโครงการย่อยภายใต้โครงการหลัก 3 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการสนับสนุนองค์ความรู้และพัฒนาเครือข่ายครูและเด็กนอกระบบการศึกษาใน กรุงเทพมหานครบนฐานภาคประชาสังคม ประกอบด้วย 7 โครงการย่อย 2) โครงการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ประกอบด้วย 19 โครงการย่อย และ 3) โครงการประสานงานเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาคูและเด็กนอกระบบการศึกษา ประกอบด้วย 41 โครงการย่อย ดังตาราง 3.1

ตาราง 3.1 รายชื่อโครงการย่อยภายใต้โครงการหลักที่ได้รับการสนับสนุนจากกสศ.

โครงการหลัก	โครงการย่อย
โครงการสนับสนุนองค์ความรู้ และพัฒนาเครือข่ายครูและเด็กนอกระบบการศึกษาใน กรุงเทพมหานครบนฐานภาคประชาสังคม	โครงการพัฒนาทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนในชุมชนคลองเตย
	โครงการส่งเสริมทักษะชีวิตในเด็กและเยาวชนเพื่อการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยและมีความสุข
	โครงการการตัดสินใจที่ยิ่งใหญ่ให้กับการเปลี่ยนแปลงของชีวิต: การพัฒนาทักษะชีวิตและการเข้าถึงทักษะอาชีพที่เหมาะสมของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาหรือมีความเสี่ยงออกนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากเชื้อเอชไอวี

โครงการหลัก	โครงการย่อย
	โครงการการเรียนรู้สู่การพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาและมีความเสี่ยงออกนอกระบบการศึกษา
	โครงการพัฒนาการเรียนรู้อาชีพและชีวิต ศูนย์เดอะฮับ สายเด็ก
	โครงการส่งเสริมและพัฒนาทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสในชุมชน ท้องถนนและไซด์ก่อสร้าง
	โครงการสนับสนุนองค์ความรู้และพัฒนาเครือข่ายครูและเด็กนอกระบบการศึกษาในกรุงเทพมหานครบนฐานภาคประชาสังคม
โครงการสนับสนุนและพัฒนา กลไกการขับเคลื่อนครูและ เด็กนอกระบบการศึกษา	โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19
	โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต
	โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและยั่งยืน
	โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร
	โครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การชนเผ่าในสถานการณ์โรคระบาด
	โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย
	โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการโดยครอบครัวและชุมชนพื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์
	โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ
	โครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็กและเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติ จังหวัดเชียงราย
	โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
	โครงการ Young kids 6 part
โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน	

โครงการหลัก	โครงการย่อย
	โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน
	โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่
	โครงการตามหาห้องในชอกหลีบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19
	โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
	โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิตนาร่อง
	โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคกลาง (กลุ่มเด็กด้อยโอกาสสังกัดองค์กรปกครองท้องถิ่น)
โครงการประสานงานเครือข่ายเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคอีสานตอนบน (จังหวัดบึงกาฬ)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคกลาง (กลุ่มผู้ต้องโทษในเรือนจำ/ทัณฑสถาน)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : พื้นที่ภาคใต้ตอนกลาง (เครือข่ายสมาคมอาสาสร้างสุข)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : พื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง (เครือข่ายชุมชนไท)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคกลาง (กลุ่มเยาวชนที่ประกอบอาชีพแรงงานอุตสาหกรรม)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : พื้นที่ภาคใต้ตอนบน (เครือข่ายเพื่อนเยาวชนใต้บน)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดพะเยาและลำปาง)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย

โครงการหลัก	โครงการย่อย
	เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (กลุ่มเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมือง ในจังหวัด เชียงรายและเชียงใหม่)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคใต้ตอนล่าง (เครือข่าย สมาคมเพื่อสันติภาพชายแดนใต้)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคอีสานตอนล่าง 5 จังหวัด(อุบลราชธานี ยโสธร ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ มุกดาหาร)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (นครพนม)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : พื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคอีสานตอนบนจังหวัดหนองคาย
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 9 จังหวัด
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (เครือข่ายจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงราย)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (จังหวัดตาก)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือตอนบน (เชียงใหม่ เชียงราย) โดยเครือข่ายสหกรณ์ การเกษตรลุ่มน้ำแม่คำ
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคอีสาน (สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือตอนบน (อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่)

โครงการหลัก	โครงการย่อย
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : พื้นที่ภาคใต้ตอนบน (เครือข่ายองค์กรงดเหล้าใต้บน)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือตอนบน (เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงราย)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคตะวันตก 4 จังหวัด (นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี และสมุทรสงคราม)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดชัยภูมิ)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : จังหวัดเชียงใหม่
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (จังหวัดแม่ฮ่องสอนและเชียงใหม่)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคอีสาน (จังหวัดเลยและสกลนคร)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคตะวันตกเขตตะนาวศรี
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกโซน1 (ระยอง ปราจีน นครนายก ฉะเชิงเทรา)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : เครือข่ายเยาวชน ภาคกลาง 9 จังหวัด
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ 4 จังหวัด (ลำพูน เชียงราย แม่ฮ่องสอน และตาก)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันตก (กาญจนบุรี สมุทรสาคร ประจวบคีรีขันธ์)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย

โครงการหลัก	โครงการย่อย
	เชิงพื้นที่ : ภาคกลาง (พื้นที่คลองเตย)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกโซน 2 (ชลบุรี จันทบุรี ตราด สระแก้ว)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออก (จังหวัดปราจีนบุรี)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคใต้ตอนล่าง (พัทลุง ปัตตานี ยะลา นราธิวาส)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่ 3 อำเภอ อำเภอเมือง อำเภอฝาง และอำเภอเวียงแหง)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (จังหวัดตาก ลำปาง น่าน)
	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดอุบลราชธานี)

ประชากร คือ ครูนอกระบบการศึกษาหรือบุคคลผู้ทำหน้าที่ให้การศึกษา ให้ความรู้ ให้กำลังใจ แก้ปัญหาชีวิตเด็กและเยาวชน รวมถึงการบริหารจัดการองค์กร และเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีอายุตั้งแต่ 2 - 25 ปี ซึ่งปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการศึกษายู่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) กรุงเทพมหานคร หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล

ตัวอย่าง คือ ครูนอกระบบการศึกษา จำนวน 3,161 คน และเด็กนอกระบบการศึกษา จำนวน 35,003 คน จำแนกตามประเด็นปัญหาโดยเรียงจำนวนเด็กมากที่สุดไปน้อยที่สุด ได้แก่ อันดับแรก คือ กลุ่มเด็กยากจน มีจำนวน 5,828 คน คิดเป็นร้อยละ 16.94 อันดับสอง คือ กลุ่มเด็กเปราะบาง/เด็กบนท้องถนน มีจำนวน 5,160 คน คิดเป็นร้อยละ 15.00 อันดับสาม คือ กลุ่มเด็กชาติพันธุ์ มีจำนวน 4,583 คน คิดเป็นร้อยละ 13.32 อันดับสี่

คือ กลุ่มเด็กในระบบการศึกษาทางเลือก มีจำนวน 3,612 คน คิดเป็นร้อยละ 10.50 อันดับห้า คือ กลุ่มเด็กในกระบวนการยุติธรรม มีจำนวน 3,443 คน คิดเป็นร้อยละ 10.01 อันดับหก คือ กลุ่มเด็กที่ใช้แรงงาน มีจำนวน 2,979 คน คิดเป็นร้อยละ 8.66 อันดับเจ็ด คือ กลุ่มคนไทยพลัดถิ่น/เด็กที่มีปัญหาด้านสิทธิสถานะ มีจำนวน 2,869 คน คิดเป็นร้อยละ 8.34 อันดับแปด คือ กลุ่มเด็กที่ประสบปัญหาเฉพาะอื่นๆ (เกษตรกรรม/ศิลปวัฒนธรรม/ชุมชนเมือง มีจำนวน 1,969 คน คิดเป็นร้อยละ 5.72 อันดับเก้า คือ กลุ่มเด็กพิเศษทางร่างกาย/จิตใจ มีจำนวน 1,353 คน คิดเป็นร้อยละ 3.93 อันดับสิบ คือ กลุ่มเด็กครอบครัวแห่งกลาง มีจำนวน 939 คน คิดเป็นร้อยละ 2.73 อันดับสิบเอ็ด คือ กลุ่มเด็กท้องไม่พร้อม มีจำนวน 899 คน คิดเป็นร้อยละ 2.61 อันดับสิบสอง คือ กลุ่มเด็กกำพร้า มีจำนวน 799 คน คิดเป็นร้อยละ 2.32 อันดับสิบสาม คือ กลุ่มเด็กที่ได้รับผลกระทบจากสาธารณสุข มีจำนวน 482 คน คิดเป็นร้อยละ 1.40 อันดับสิบสี่ คือ กลุ่มเด็กเคลื่อนย้ายตามครอบครัว มีจำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 0.15 และอันดับสุดท้าย คือ กลุ่มเด็กและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงทางเพศ มีจำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 0.11 ตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามข้อมูลจากตัวอย่างที่ได้มาเนื่องจากเป็นข้อมูลที่มีความเปราะบาง (Sensitive data) จึงต้องได้รับความยินยอมให้ข้อมูลแก่หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนและนำไปใช้จากผู้ให้ข้อมูล

ดังตาราง 3.2

ตาราง 3.2 จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามประเด็นปัญหา

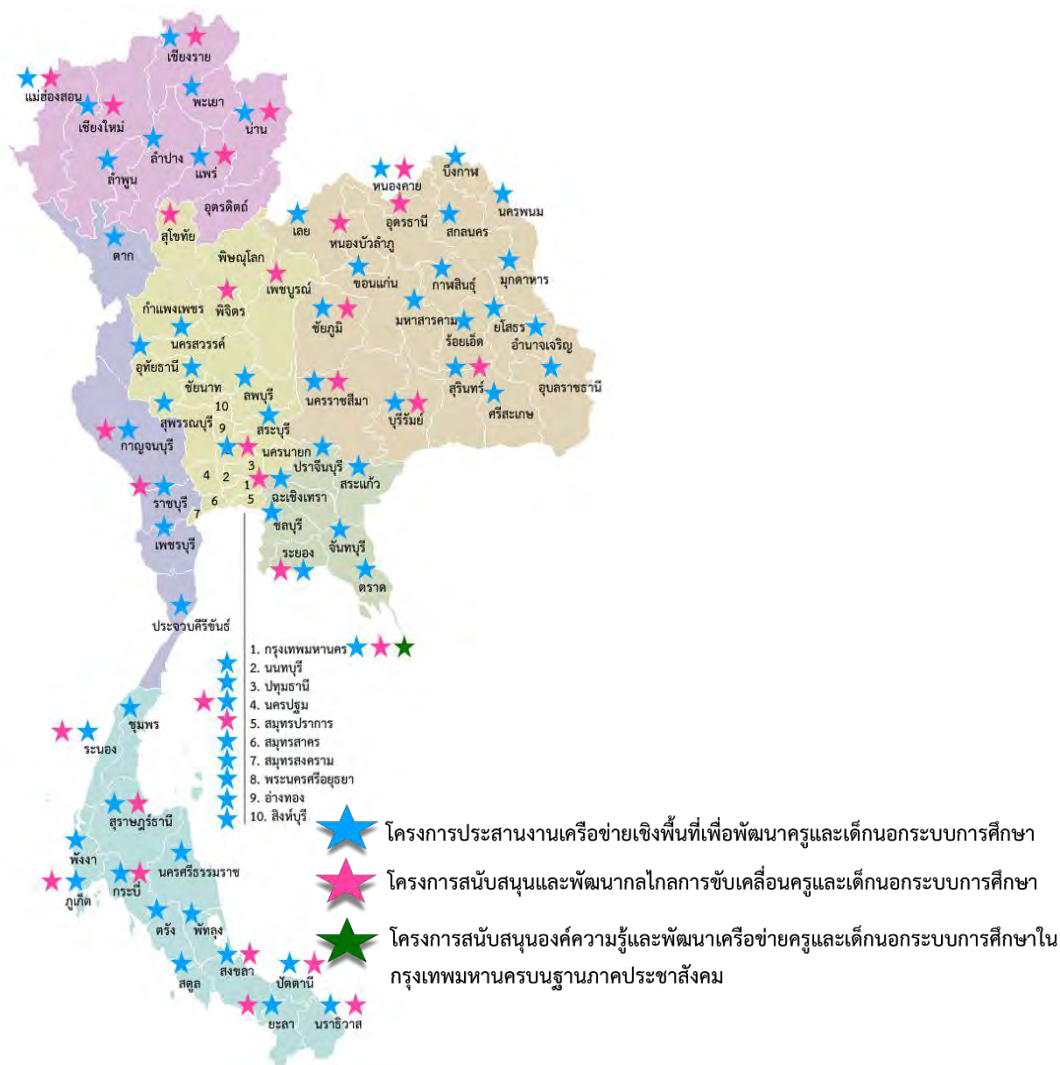
ประเด็นปัญหาของเด็กนอกระบบการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มเด็กและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงทางเพศ	38	0.11
กลุ่มเด็กเคลื่อนย้ายตามครอบครัว	50	0.15
กลุ่มเด็กที่ได้รับผลกระทบจากสาธารณสุข	482	1.40
กลุ่มเด็กกำพร้า	799	2.32
กลุ่มเด็กท้องไม่พร้อม	899	2.61
กลุ่มเด็กครอบครัวแห่งกลาง	939	2.73
กลุ่มเด็กพิเศษทางร่างกาย/จิตใจ	1,353	3.93
กลุ่มเด็กที่ประสบปัญหาเฉพาะอื่นๆ (เกษตรกรรม/ ศิลปวัฒนธรรม/ชุมชนเมือง	1,969	5.72
กลุ่มคนไทยพลัดถิ่น/เด็กที่มีปัญหาด้านสิทธิสถานะ	2,869	8.34
กลุ่มเด็กที่ใช้แรงงาน	2,979	8.66
กลุ่มเด็กในกระบวนการยุติธรรม	3,443	10.01
กลุ่มเด็กในระบบการศึกษาทางเลือก	3,612	10.50

ประเด็นปัญหาของเด็กนอกระบบการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มเด็กชาติพันธุ์	4,583	13.32
กลุ่มเด็กเปราะบาง/เด็กบนท้องถนน	5,160	15.00
กลุ่มเด็กยากจน	5,828	16.94
รวม	35,003	100.00

3.2 พื้นที่ดำเนินการวิจัย

พื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนโครงการการพัฒนากลุ่มเป้าหมายจากกสศ. ครอบคลุมจังหวัดทั่วทั้งประเทศ ยกเว้นจังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดอุตรดิตถ์ และจังหวัดพิษณุโลก ดังภาพ 3.1

ภาพ 3.1 พื้นที่ดำเนินการวิจัย

3.3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

คณะทำงานโครงการฯ ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ 4 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อวิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา 2) เพื่อสนับสนุนและ ติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา 3) สังเคราะห์กลไกในการ สนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการ สนับสนุนจากกสศ. และ 4) จัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนา ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยมีรายละเอียดเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการดำเนินการ ดังนี้

3.3.1 วิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็ก นอกระบบการศึกษา เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลของครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยพัฒนาแบบสอบถามจาก ความร่วมมือของคณะทำงานโครงการฯ ทีมบริหารโครงการภาคีองค์กรเขตกรุงเทพมหานคร และทีมบริหาร โครงการภูมิภาค คณะทำงานของกสศ. จากสำนักพัฒนาคุณภาพครู นักศึกษาครู และสถานศึกษา และสำนัก พัฒนาวัตถกรรมการเรียนรู้เชิงพื้นที่ อีกทั้งได้จัดส่งแบบสอบถามให้กับผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิด้าน เด็กและเยาวชน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคมสงเคราะห์ และผู้ทรงคุณวุฒิจาก กสศ. เพื่อขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบ ความสมบูรณ์ของแบบสอบถามข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษา โดยมีเครื่องมือ 2 ชุด แบ่งตามกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่

1. แบบสอบถามการเก็บรวบรวมข้อมูลครูนอกระบบการศึกษา เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บ รวบรวมข้อมูลครูนอกระบบการศึกษา โดยแบบสอบถามออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของบุคคล ข้อมูล การทำงาน และข้อมูลความต้องการเฉพาะบุคคล ลักษณะข้อคำถามมีทั้งแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และข้อคำถามปลายเปิด ดังภาคผนวก ข

2. แบบสอบถามการเก็บรวบรวมข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษา เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บ รวบรวมข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษา โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 6 ตอน ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของบุคคล ข้อมูลครอบครัวและชุมชน ข้อมูลด้านการศึกษา เป้าหมายสูงสุดทางการศึกษา ข้อมูลความต้องการช่วยเหลือ จำเพาะ และทักษะอาชีพที่ต้องการได้รับการสนับสนุน ลักษณะข้อคำถามมีทั้งแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) เรียงลำดับ (Ranking) และข้อคำถามปลายเปิด ดังภาคผนวก ข

3.3.2 สนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจาก โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอก

ระบบการศึกษา เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกกับผู้รับผิดชอบโครงการหรือหัวหน้าโครงการย่อยภายใต้โครงการ สนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ซึ่งแบ่งตามกลุ่มประเด็นการดำเนินงาน ของโครงการย่อยออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะชีวิต และการพัฒนา ทักษะอาชีพ กล่าวคือ ในกลุ่มประเด็นการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ประกอบด้วยโครงการ 6 โครงการ ได้แก่ 1) ตามหาน้องในซอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19 2) การพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและยั่งยืน 3) การพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ใหม่ 4) Young Kids 6 part 5) เมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต และ 6) ต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การ เรียนในสถานการณ์โรคระบาด ในกลุ่มประเด็นการพัฒนาทักษะชีวิต ประกอบด้วยโครงการ 5 โครงการ ได้แก่ 1) การช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อ ไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย 2) การพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะ ชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนใต้ 3) การสร้างสรรค์พัฒนาการและ การเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการโดยครอบครัวและชุมชนพื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์ 4) การพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็กและเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติ จังหวัดเชียงราย และ 5) ห้องเรียนกัมปงสืบค้นทักษะชีวิตนาร่อง กลุ่มประเด็นการพัฒนาทักษะอาชีพ ประกอบด้วยโครงการ 7 โครงการ ได้แก่ 1) การจัดการศึกษานอกระบบ เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19 2) การพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ 3) การพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชน นอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม 4) สานฝันอาชีพเด็กชายแดน 5) การพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา และจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน 6) การพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน และ 7) การพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสารออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการ เรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร

เครื่องมือที่ใช้ในการติดตามและประเมินผลนั้นออกแบบโดยใช้รูปแบบการประเมินแบบชิป (CIPP Model) ซึ่งเป็นการประเมินภาพรวมของโครงการ ตั้งแต่บริบท (Context) ปัจจัยป้อน (Input) กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product) กล่าวคือ การประเมินด้านบริบทหรือประเมินเนื้อความ (Context Evaluation) เป็นการศึกษาปัจจัยพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนาเป้าหมายของโครงการ ได้แก่ บริบทของ สภาพแวดล้อม นโยบาย วิสัยทัศน์ ปัญหา แหล่งทุน สภาพทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจน แนวโน้มการก่อตัวของปัญหาที่อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการ การประเมินปัจจัยป้อน (Input Evaluation) เพื่อค้นหาประสิทธิภาพขององค์ประกอบที่นำมาเป็นปัจจัยป้อน อาจจะทำเป็นบุคคล สิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวก เครื่องมือ อุปกรณ์ ครูภัณฑ์ ศักยภาพการบริหารงาน ซึ่งแต่ละปัจจัยก็ยังจำแนกย่อยออกไปอีก เช่น บุคคล อาจพิจารณาจากเพศ อายุ มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ความพึงพอใจ ความคาดหวัง ทัศนคติ ศักยภาพ ความสามารถ ประสบการณ์ ความรู้ คุณวุฒิทางการศึกษา ถิ่นที่อยู่และลักษณะกระบวนการกลุ่ม การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการศึกษาต่อจากการประเมินบริบทและปัจจัยป้อนว่า กระบวนการเป็นไปตามแผนที่วางไว้ เป็นการศึกษาค้นหาจุดอ่อนหรือจุดแข็งของกระบวนการบริหารจัดการ โครงการที่จะนำโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ว่า มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด และการประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการตรวจสอบประสิทธิผลของโครงการ โดยเฉพาะความสอดคล้องระหว่าง วัตถุประสงค์กับผลลัพธ์ที่ได้ แล้วนำเกณฑ์ที่กำหนดไว้ไปตัดสินเกณฑ์มาตรฐานนั้นอาจจะกำหนดขึ้นเองหรืออาศัย เกณฑ์ที่บุคคลหรือหน่วยงานอื่นกำหนด โดยเครื่องมือที่ใช้ในการติดตามและประเมินผลนั้นประกอบด้วย 2 ชุด ได้แก่

1. แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย ทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะชีวิต และการพัฒนาทักษะอาชีพ เป็นเครื่องมือสำหรับการประเมินการดำเนินงานของโครงการย่อย ครอบคลุมตั้งแต่บริบทโครงการ ความพร้อมทางด้านทรัพยากร กระบวนการ รวมไปถึงผลผลิตของโครงการ แบบสอบถามดังกล่าวประกอบด้วย 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ และตอนที่ 3 พฤติกรรม การปฏิบัติในโครงการ ลักษณะข้อคำถามแบบสอบถาม ตอนที่ 2 และตอนที่ 3 เป็นมาตราประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ ให้คะแนนแบบ 1, 2, 3, 4 และ 5 เพื่อวัดระดับความคิดเห็น/ การปฏิบัติ พฤติกรรม มีความหมายของคะแนน คือ ข้อคำถามที่ตรงกับระดับความคิดเห็น/ การปฏิบัติ พฤติกรรมของผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด ได้ 5 คะแนน และข้อคำถามที่ตรงกับระดับความคิดเห็น/ การปฏิบัติ พฤติกรรมของผู้ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด ได้ 1 คะแนน ดังภาคผนวก ข

2. แบบสัมภาษณ์เพื่อติดตามโครงการย่อย ทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะชีวิต และการพัฒนาทักษะอาชีพ เป็นเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยมีการตั้งคำถาม 4 ประเด็น ได้แก่ บริบทโครงการ ความพร้อมทางด้านทรัพยากร กระบวนการ รวมไปถึงผลผลิตของโครงการ รวมถึงการพัฒนาเด็กนอกระบบเป็นรายกรณีตัวอย่าง ดังภาคผนวก ข

3.3.3 สังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกสศ. และจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึก

กับผู้รับผิดชอบโครงการหรือหัวหน้าโครงการย่อยภายใต้โครงการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและ
เด็กนอกระบบการศึกษา ซึ่งแบ่งตามกลุ่มประเภทของเด็กนอกระบบการศึกษา ผ่านการสนทนากลุ่มในเวทีถอด
บทเรียนการดำเนินโครงการและจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยใช้แบบบันทึก
สนทนากลุ่มซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ 1) ปัญหา/อุปสรรคการดำเนินงานในพื้นที่ 2) รูปแบบการ
ช่วยเหลือเด็ก 3) กลไกการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา 4) ข้อเสนอการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบ
การศึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร และ 5) ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนครูและ
เด็กนอกระบบการศึกษา ดังภาคผนวก ข

3.4 ระยะเวลา

การดำเนินการโครงการมีระยะเวลา 12 เดือน คือ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2563 ถึง เดือนมิถุนายน 2564

กิจกรรม	กรกฎาคม 2563 – มิถุนายน 2564											
	2563						2564					
	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.
กิจกรรมที่ 1: เก็บรวบรวมข้อมูลครูและเด็กนอกระบบพร้อมนำเข้าสู่ระบบฐานข้อมูล กสศ.												
1.1 วิเคราะห์ข้อมูลโครงการย่อยๆ เพื่อออกแบบข้อมูลในการนำเข้าสู่ฐานข้อมูล												
1.2 ประชุมคณะทำงานฯ ทีมบริหารจัดการโครงการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบ												
1.3 ประชุมออกแบบระบบ เพื่อจัดเก็บฐานข้อมูล												
1.4 ประชุมอบรมและให้คำปรึกษาการกรอกข้อมูลเข้าสู่ระบบฐานข้อมูล ตามพื้นที่แบ่งตามภูมิภาค 4 ภูมิภาค												
1.5 สนับสนุนการบริหารจัดการโครงการเพื่อให้เป็นไปตาม												

กิจกรรม	กรกฎาคม 2563 – มิถุนายน 2564											
	2563						2564					
	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.
โครงการ												
1.6 สนับสนุนเชิงวิชาการ ในการออกแบบ ทดลองและ ติดตามการจัดเก็บข้อมูล												
กิจกรรมที่ 2: สนับสนุน ให้คำปรึกษา ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน ร่วมกับโครงการเครือข่ายและโครงการเดี่ยวทั้งในระดับภูมิภาคและพื้นที่ กรุงเทพมหานคร												
2.1 ลงพื้นที่สำรวจความต้องการ ของโครงการย่อย แบ่งตาม ภูมิภาค 4 ภูมิภาค												
2.2 ประชุมคณะทำงานฯ เพื่อสรุปความต้องการของครู และเด็กนอกระบบ												
2.3 ออกแบบและจัดทำชุด ความรู้เพื่อสนับสนุนการทำงาน ของครูและเด็กนอกระบบ												
2.4 อบรมเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนา ศักยภาพครูนอกระบบ แบ่งตาม												

กิจกรรม	กรกฎาคม 2563 – มิถุนายน 2564											
	2563						2564					
	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.
ภูมิภาค 4 ภูมิภาค												
2.5 ลงพื้นที่ติดตาม และประเมิน ผลลัพธ์การทำงานของโครงการย่อย												
2.6 สื่อสารสาธารณะข้อมูลด้วย รูปแบบที่หลากหลาย เช่น อินโฟ กราฟิก โมชั่นกราฟิก หนังสือ												
2.7 สนับสนุนการบริหารจัดการ โครงการเพื่อให้เป็นไปตาม โครงการ												
2.8 สนับสนุนเชิงวิชาการ ในการประเมินผลการดำเนินงาน โครงการ												
กิจกรรมที่ 3: ถอดบทเรียนการดำเนินโครงการ วิจัย และจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาโครงการรุ่นต่อไป และเผยแพร่บทเรียนสู่สาธารณะ												
3.1 ประชุมคณะทำงานฯ เพื่อถอดบทเรียนการดำเนิน โครงการย่อยฯ												
3.2 ให้ข้อเสนอแนะการทำ โครงการฯ ระหว่างผู้ทรงคุณวุฒิ												

กิจกรรม	กรกฎาคม 2563 – มิถุนายน 2564											
	2563						2564					
	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.
กับคณะทำงานฯ												
3.3 เวทีเพื่อจัดทำข้อเสนอ ในการพัฒนาโครงการรุ่นต่อไป												
3.4 ดีพิมพ์บทความวิจัย/ บทความวิชาการ												
3.5 จัดทำหนังสือ องค์กรความรู้ ชุดเครื่องมือ นวัตกรรม ที่ได้จาก การถอดบทเรียน												
3.6 จัดทำเรื่องเล่าโครงการย่อย												
3.7 ประสานงาน ติดตาม เก็บ รวบรวมข้อมูล												
กิจกรรมที่ 4: การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งในระดับภูมิภาคและส่วนกลาง โดยอาศัยการมีส่วนร่วม												
4.1 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้/คืน ข้อมูลระหว่างโครงการย่อยฯ ระดับภูมิภาค 4 ภูมิภาค												
4.2 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง โครงการย่อยฯ ร่วมกับส่วนกลาง												

กิจกรรม	กรกฎาคม 2563 – มิถุนายน 2564											
	2563						2564					
	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.
เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย												
4.3 สื่อสารสาธารณะข้อมูลด้วยรูปแบบที่หลากหลาย เช่น อินโฟกราฟิก โมชันกราฟิก หนังสือ												
4.4 สนับสนุนการบริหารจัดการโครงการเพื่อให้เป็นไปตามโครงการ												
4.5 สนับสนุนเชิงวิชาการในการจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงานและข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐ												
กิจกรรมที่ 5: สนับสนุนการบริหารจัดการงานภายใต้โครงการที่ กสศ. สนับสนุน												
5.1 รายงานรายงวด/รายงานฉบับสมบูรณ์												
5.2 อบรมการบริหารจัดการโครงการย่อยๆ												
5.3 ตอบคำถามการบริหาร												

กิจกรรม	กรกฎาคม 2563 – มิถุนายน 2564											
	2563						2564					
	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.
จัดการโครงการฯ												
5.4 บริหารจัดการ												

3.5 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการครั้งนี้คณะทำงานโครงการฯ ได้มีวิธีการดำเนินการที่หลากหลาย ทั้งการลงพื้นที่ สนับสนุนติดตามอย่างเป็นกัลยาณมิตรทั้งรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ การพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อตอบสนองความต้องการของครูนอกระบบการศึกษา การจัดเวทีเพื่อสังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา การจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแล และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครู การเข้าร่วมเวทีต่าง ๆ รวมไปถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้รับผิดชอบโครงการ ภาศิเครือข่ายครูนอกระบบการศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้อง มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

3.5.1 ประชุมทีมคณะทำงานโครงการฯ เพื่อวิเคราะห์ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูล องค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา รวมถึงพัฒนาแบบสอบถามการเก็บรวบรวมข้อมูล ออกแบบระบบจัดเก็บฐานข้อมูลในรูปแบบ EXCEL ในกลุ่มครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ได้แก่ แบบสอบถามการเก็บรวบรวมข้อมูลครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยอาศัยความร่วมมือจากคณะทำงานโครงการภาคีองค์กรเขตกรุงเทพมหานคร และคณะทำงานโครงการภูมิภาค คณะทำงานของกสศ. จากสำนักพัฒนาคุณภาพครู นักศึกษาครู และสถานศึกษา และสำนักพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้เชิงพื้นที่ จากนั้นกระจายแบบสอบถามดังกล่าว เพื่อให้ภาศิเครือข่ายทั้ง 66 โครงการย่อยๆ เก็บข้อมูลครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

3.5.2 สนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการย่อยที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ทั้งลงพื้นที่ติดตาม ประเมินผลลัพธ์ จัดเวทีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อสำรวจสภาพ ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาครูนอกระบบที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบตามประเด็นความต้องการ จัดทำชุดความรู้เพื่อสนับสนุนการทำงานของครูและเด็กนอกระบบ รวมถึงยังเป็นโค้ชและผู้ให้คำปรึกษาให้กับโครงการย่อยในการพัฒนานวัตกรรม องค์ความรู้ และการออกแบบการวัดและประเมินผล นอกจากนี้ยังเข้าร่วมเวทีที่ภาศิคณะทำงานโครงการภาคีองค์กรเขตกรุงเทพมหานคร และคณะทำงานโครงการภูมิภาคจัดขึ้น โดยให้การสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มกับผู้รับผิดชอบโครงการ ภาศิเครือข่าย และครูนอกระบบการศึกษา รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.5.3 เข้าร่วมเวทีต่าง ๆ ที่ทางกสศ. จัดให้แก่ภาศิเครือข่ายครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ได้แก่ การประชุมวิชาการเชิงปฏิบัติการเพื่อชี้แจงแนวคิดและแนวทางการขับเคลื่อนแผนงานพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา และการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อร่วมออกแบบแนวทางการขับเคลื่อนโครงการการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปี 2564 รวมถึงประชุมคณะทำงานฯ ทีมบริหารจัดการโครงการฯ และ

ประชุมคณะกรรมการกำกับทิศทางโครงการฯ โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและบันทึกข้อมูลที่ได้ลงในแบบสังเกต

3.5.4 จัดเวทีถอดบทเรียนการดำเนินโครงการ แลกเปลี่ยนการดำเนินโครงการ ทั้งปัญหาและอุปสรรค รวมถึงจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแล และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐทั้งกศศ. และกระทรวง กรมในการสนับสนุนและพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาต่อไป โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและบันทึกข้อมูลที่ได้ลงในแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

3.5.5 สนับสนุนการบริหารจัดการงานภายใต้โครงการที่กศศ. สนับสนุน โดยเชื่อมประสานระหว่างโครงการกับกศศ. ในด้านการบริหารจัดการ การเงิน บัญชี การเขียนรายงานการดำเนินงานโครงการ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคตลอดช่วงการดำเนินโครงการ

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินการในครั้งนี้ได้กำหนดการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) เพื่อวิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา 2) เพื่อสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา 3) สังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกศศ. และ 4) จัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

3.6.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น แบบสอบถามการเก็บรวบรวมข้อมูลครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ความถี่และร้อยละ

3.6.2 การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบวัตถุประสงค์ มีรายละเอียดดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา มีเครื่องมือ 2 ชุด ได้แก่ แบบสอบถามการเก็บรวบรวมข้อมูลครูนอกระบบการศึกษา และแบบสอบถามการเก็บรวบรวมข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษา ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยจำแนกตามรายละเอียดข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา มีเครื่องมือ 2 ชุด ได้แก่

- แบบสัมภาษณ์เพื่อติดตามโครงการย่อย ทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะชีวิต และการพัฒนาทักษะ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยจำแนกตามรายละเอียดข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

- แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย ทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะชีวิต และการพัฒนาทักษะ ใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยมีเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยของข้อคำถามวัดการประเมินโครงการ ดังตารางที่ 3.3

ตาราง 3.3 เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยของข้อคำถามวัดการประเมินโครงการ

ระดับคะแนน	ความหมาย
1.00 – 1.49	ความคิดเห็น การปฏิบัติ/พฤติกรรม ของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับน้อยที่สุด
1.50 – 2.49	ความคิดเห็น การปฏิบัติ/พฤติกรรม ของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับน้อย
2.50 – 3.49	ความคิดเห็น การปฏิบัติ/พฤติกรรม ของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับปานกลาง
3.50 – 4.49	ความคิดเห็น การปฏิบัติ/พฤติกรรม ของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก
4.50 – 5.00	ความคิดเห็น การปฏิบัติ/พฤติกรรม ของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมากที่สุด

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกสศ. และ 4) จัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยใช้เครื่องมือแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลครูและเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทย

ผลการวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ซึ่งในบทนี้จะขอนำเสนอเป็น 2 ตอน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลครูนอกระบบการศึกษาในประเทศไทย

การจัดทำฐานข้อมูลครูนอกระบบการศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วยข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากองค์กรเครือข่าย ทั้งสิ้น 63 โครงการ (ข้อมูล ณ วันที่ 18 มิถุนายน 2564) รวมจำนวนครูนอกระบบการศึกษา 3,161 คน จำแนกตามโครงการได้ดังตาราง 4.1 และดังภาพ 4.1

ตาราง 4.1 จำนวนครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามโครงการ

รหัสโครงการ	ชื่อโครงการ	f	%
63-0321	โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการ โดยครอบครัวและชุมชนพื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์	258	8.19
63-0349	โครงการพัฒนาเครือข่ายครู และนักวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้	150	4.76
63-0249	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคกลาง (กลุ่มเด็กด้อยโอกาสสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) โดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น	131	4.16
63-0256	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคอีสานตอนล่าง 5 จังหวัด(อุบลราชธานี ยโสธร ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ มุกดาหาร)	123	3.90
63-0299	โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและยั่งยืน	101	3.21
63-0319	โครงการตามหาน้องในซอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19	100	3.17
63-0302	โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการ ในสถานการณ์ COVID-19	91	2.89
63-0360	โครงการพัฒนาระบบการสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม	91	2.89

รหัส โครงการ	ชื่อโครงการ	f	%
63-0264	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (จังหวัดตาก)	83	2.63
63-0268	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือตอนบน (อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่)	81	2.57
63-0277	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (จังหวัดแม่ฮ่องสอนและเชียงใหม่)	81	2.57
63-0261	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 9 จังหวัด	72	2.28
63-0292	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคกลาง (พื้นที่คลองเตย)	70	2.22
63-0306	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่ 3 อำเภอ อำเภอเมือง อำเภอฝางและอำเภอเวียงแหง)	69	2.19
63-0251	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : พื้นที่ภาคใต้ตอนบน (เครือข่ายเพื่อนเยาวชนได้บน)	64	2.03
63-0301	โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต	63	2.00
63-0262	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (เครือข่ายจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์)	62	1.97
63-0246	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : พื้นที่ภาคใต้ตอนกลาง (เครือข่ายสมาคมอาสาสร้างสุข)	61	1.94
63-0287	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : เครือข่ายเยาวชน ภาคกลาง 9 จังหวัด	61	1.94
63-0274	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันตก 4 จังหวัด (นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี และสมุทรสงคราม)	60	1.9
63-0303	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคใต้ตอนล่าง (พัทลุง ปัตตานี ยะลา นราธิวาส)	60	1.9
63-0257	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (นครพนม)	59	1.87

รหัส โครงการ	ชื่อโครงการ	f	%
63-0293	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2 (ชลบุรี จันทบุรี ตราด สระแก้ว)	59	1.87
63-0263	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงราย)	56	1.78
63-0260	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคอีสานตอนบนจังหวัดหนองคาย	53	1.68
63-0248	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : พื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง (เครือข่ายชุมชนไท)	50	1.59
63-0269	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : พื้นที่ภาคใต้ตอนบน (เครือข่ายองค์กรงดเหล้าใต้บน)	50	1.59
63-0355	โครงการ Young kids 6 part	50	1.59
63-0305	โครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การชนเผ่าในสถานการณ์โรค ระบาด	49	1.56
63-0254	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (กลุ่มเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมือง ในจังหวัดเชียงรายและเชียงใหม่)	48	1.52
63-0276	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : จังหวัดเชียงใหม่	42	1.33
63-0253	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดพะเยาและลำปาง)	41	1.3
63-0283	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1 (ระยอง ปราจีน นครนายก ฉะเชิงเทรา)	41	1.3
63-0332	โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบ ดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน	40	1.27
63-0275	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดชัยภูมิ)	39	1.24
63-0266	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือตอนบน (เชียงใหม่ เชียงราย) โดยเครือข่ายสหกรณ์การเกษตรลุ่มน้ำแม่คำ	38	1.21

รหัส โครงการ	ชื่อโครงการ	f	%
63-0242	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคกลาง (กลุ่มผู้ต้องโทษในเรือนจำ/ทัณฑสถาน)	37	1.17
63-0309	โครงการการเรียนรู้สู่การพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาและมีความเสี่ยง ออคนอกระบบการศึกษา	37	1.17
63-0250	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคกลาง (กลุ่มเยาวชนที่ประกอบอาชีพแรงงานอุตสาหกรรม)	33	1.05
63-0258	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : พื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์	33	1.05
63-0307	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (จังหวัดตาก ลำปาง น่าน)	33	1.05
63-0238	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคอีสานตอนบน (จังหวัดบึงกาฬ)	32	1.02
63-0311	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดอุบลราชธานี)	30	0.95
63-0279	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคอีสาน (จังหวัดเลยและสกลนคร)	25	0.79
63-0291	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันตก กาญจนบุรี สมุทรสาคร ประจวบคีรีขันธ์	25	0.79
63-0322	โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและ สอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่	25	0.79
63-0271	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือตอนบน (เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่)	21	0.67
63-0312	โครงการสมาคมเด็กและเยาวชนเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ (โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิตนาร่อง)	20	0.63
63-0294	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออก (จังหวัดปราจีนบุรี)	18	0.57
63-0295	โครงการพัฒนาทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนในชุมชนคลองเตย	17	0.54

รหัส โครงการ	ชื่อโครงการ	f	%
63-0300	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคเหนือ (เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง)	17	0.54
63-0296	โครงการส่งเสริมทักษะชีวิตในเด็กและเยาวชนเพื่อการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยและมี ความสุข	16	0.51
63-0255	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคใต้ตอนล่าง (เครือข่าย สมาคมเพื่อสันติภาพชายแดนใต้)	14	0.44
63-0281	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่ : ภาคตะวันตกเขตตะนาวศรี	14	0.44
63-0323	โครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็กและเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติ จังหวัด เชียงราย	14	0.44
63-0310	โครงการพัฒนาการเรียนรู้อาชีพและชีวิต ศูนย์เดอะฮับ สายเด็ก	10	0.32
63-0318	โครงการส่งเสริมและพัฒนาทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสในชุมชน ท้อง ถน และไซค์ก่อสร้าง	10	0.32
63-0415	โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน	8	0.25
63-0356	โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน	7	0.22
63-0414	โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บน ฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร	7	0.22
63-0315	โครงการสตรีนานาชาติพันธุ์ (โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย)	5	0.16
63-0357	โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ	5	0.16
63-0297	โครงการส่งเสริมทักษะชีวิตและความมั่นใจของเด็กและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจาก เอชไอวี / เอดส์ : การพัฒนาทักษะชีวิตและการเข้าถึงทักษะอาชีพที่เหมาะสมของเด็ก และเยาวชนนอกระบบการศึกษาหรือมีความเสี่ยงออกนอกระบบการศึกษาที่ได้รับ ผลกระทบจากเชื้อเอชไอวี	1	0.03
รวม		3,161	100

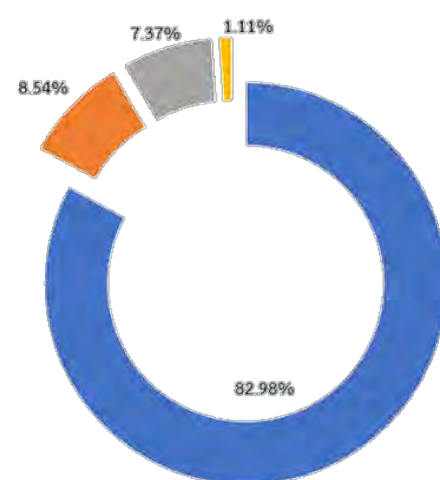

	0.30%	0.00%	0.00%	85.29%	6.68%
รวม	2,711	73	139	238	3,161
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

เมื่อพิจารณาจำนวนครุณอกระบบการศึกษาจำแนกตามหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคลพบว่า ส่วนใหญ่มีเลขบัตรประจำตัวประชาชน (ร้อยละ 82.98) รองลงมาคือ เป็นผู้ที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียนแต่มีเลขยืนยันบุคคล (ร้อยละ 8.54) และเป็นผู้ที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียนและไม่มีเลขยืนยันบุคคล (ร้อยละ 1.11) ทั้งนี้มีผู้ไม่ระบุหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคลร้อยละ 7.37 ดังตาราง 4.3

ตาราง 4.3 จำนวนครุณอกระบบการศึกษาจำแนกตามหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคล

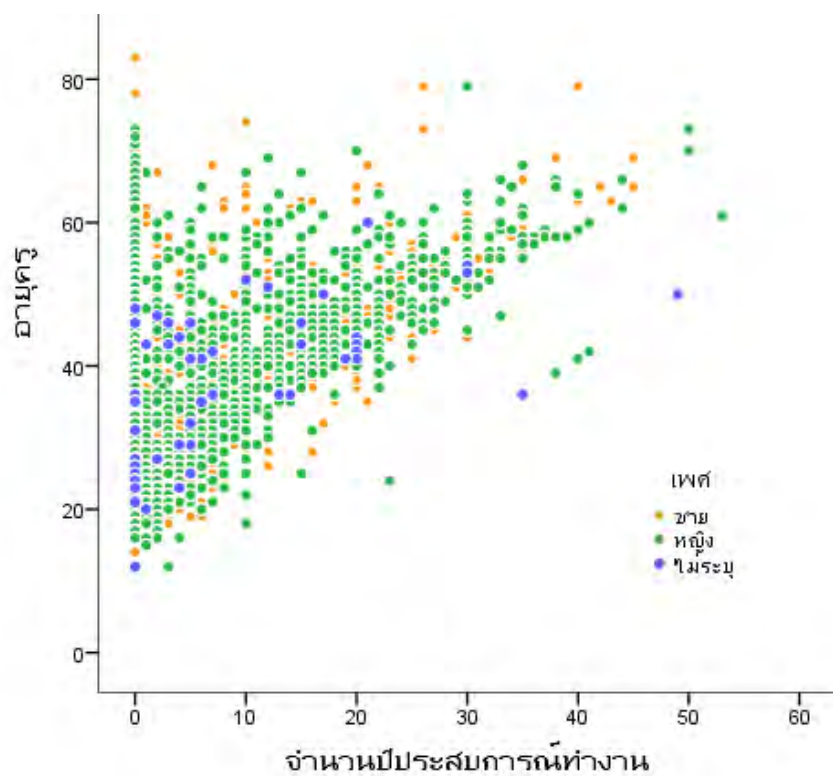
หลักฐานยืนยันตัวตนบุคคล	ความถี่	ร้อยละ
บัตรประชาชน	2,623	82.98
ผู้ที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียนแต่มีเลขยืนยันบุคคล	270	8.54
ผู้ที่มีปัญหาสถานะทางทะเบียนและไม่มีเลขยืนยันบุคคล	35	1.11
ไม่ระบุ	233	7.37
รวม	3,161	100.00

ผลการวิเคราะห์อายุและประสบการณ์ทำงานของครุณอกระบบการศึกษาในภาพรวมพบว่า มีผู้ตอบอายุตัวและอายุงานจำนวน 2,713 คน ครุณมีอายุอยู่ระหว่าง 12 – 83 ปี คิดเป็นอายุเฉลี่ย 39.57 ปี (SD=12.50) เมื่อวิเคราะห์จำแนกตามเพศพบว่า ครูเพศหญิงมีอายุเฉลี่ยสูงกว่าครูเพศชายเล็กน้อย ($M_{หญิง} = 39.80$, $SD_{หญิง} = 12.41$; $M_{ชาย} = 39.28$, $SD_{ชาย} = 12.76$) เมื่อวิเคราะห์จำนวนปีประสบการณ์ทำงานในภาพรวมพบว่า ครูมีประสบการณ์ในการทำงานตั้งแต่ 0 - 53 ปี คิดเป็นประสบการณ์ทำงานเฉลี่ย 7.16 ปี (SD = 9.05) เมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศพบว่า ครูเพศชายมีประสบการณ์ทำงานเฉลี่ยสูงกว่าครูเพศหญิงเล็กน้อยเช่นกัน ($M_{ชาย} = 7.30$, $SD_{ชาย} = 8.96$; $M_{หญิง} = 7.04$, $SD_{หญิง} = 9.03$) ดังตาราง 4.4 เมื่อพิจารณาแผนภาพการกระจายพบว่า ครูผู้ชายจะมีอายุในช่วงอายุไม่เกิน 30 ปี และ 55 ปีขึ้นไป โดยจะกระจายตัวตามอายุงานในทุก ๆ ระดับ ดังภาพ 4.2

ตาราง 4.4 ค่าสถิติพื้นฐานของอายุ และประสบการณ์ทำงานของครูนอกระบบการศึกษา จำแนกตามเพศ

ภูมิภาค	เพศ	n	MIN	MAX	M	SD
อายุครู						
	ชาย	898	14	83	39.28	12.76
	หญิง	1,754	12	79	39.80	12.41
	ไม่ระบุ	61	12	60	36.85	10.573
	ภาพรวม	2,713	12	83	39.56	12.49
ประสบการณ์ทำงาน						
	ชาย	898	0	45	7.30	8.96
	หญิง	1,754	0	53	7.04	9.03
	ไม่ระบุ	61	0	49	8.74	10.79
	ภาพรวม	2,713	0	53	7.16	9.05

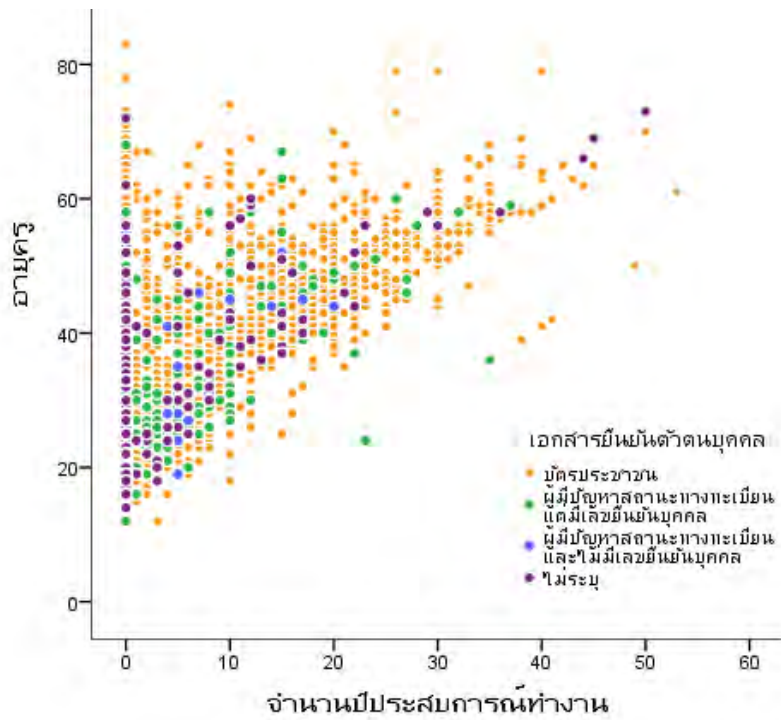

ภาพ 4.2 แผนภาพการกระจายระหว่างอายุและประสบการณ์ทำงานของครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเพศ

ผลการวิเคราะห์อายุและประสบการณ์ทำงานของครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเอกสารยืนยันตัวตนบุคคลพบว่า ครูที่มีบัตรประชาชนมีค่าเฉลี่ยอายุและประสบการณ์ทำงานสูงกว่าครูกลุ่มอื่น ($M_{อายุ,บัตรประชาชน} = 40.26$, $SD_{อายุ,บัตรประชาชน} = 12.50$; $M_{ประสบการณ์,บัตรประชาชน} = 37.14$, $SD_{อายุ,บัตรประชาชน} = 13.32$) ดังตาราง 4.5 เมื่อพิจารณาจากแผนภาพการกระจายพบว่าครูนอกระบบการศึกษาที่มีบัตรประชาชนแล้ว (สีเหลือง) ส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไปโดยกระจายอยู่ในทุก ๆ ค่าของระดับประสบการณ์การทำงาน ในขณะที่ผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนทั้งกลุ่มที่มีและไม่มีเลขยืนยันบุคคล (สีเขียวและสีน้ำเงิน) ส่วนใหญ่มีอายุในช่วง 20-30 ปี และมีอายุงานไม่เกิน 10 ปี ดังภาพ 4.3

ตาราง 4.5 ค่าสถิติพื้นฐานของอายุ และประสบการณ์ทำงานของครูนอกระบบการศึกษา จำแนกตามเอกสารยืนยันตัวตนบุคคล

ภูมิภาค	เอกสารยืนยันตัวตนบุคคล	n	MIN	MAX	M	SD
อายุครู						
	บัตรประชาชน	2,301	12	83	40.26	12.5
	ผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียน แต่มีเลขยืนยันบุคคล	250	12	68	34.99	10.8
	ผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียน และไม่มีเลขยืนยันบุคคล	28	17	55	34.86	10.7
	ไม่ระบุ	134	14	73	37.14	13.3
	ภาพรวม	2,713	12	83	39.56	12.49
ประสบการณ์ทำงาน						
	บัตรประชาชน	134	14	73	37.14	13.32
	ผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียน แต่มีเลขยืนยันบุคคล	2,301	0	53	7.57	9.19
	ผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียน และไม่มีเลขยืนยันบุคคล	250	0	37	4.60	7.17
	ไม่ระบุ	134	0	50	5.28	9.42
	ภาพรวม	2,713	0	53	7.16	9.05

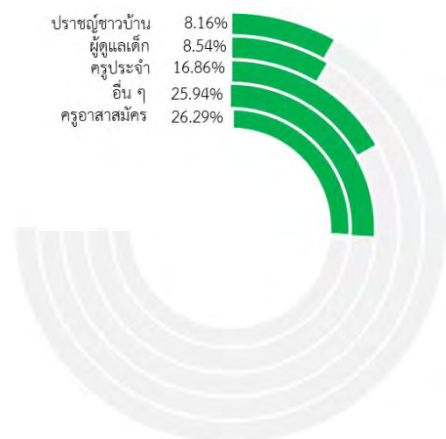
ภาพ 4.3 แผนภาพการกระจายระหว่างอายุและประสบการณ์ทำงานของครูนอกระบบการศึกษา
จำแนกตามเอกสารยี่นยันตัวตนบุคคล

1.2 ข้อมูลการทำงานของครูนอกระบบการศึกษา

ผลการวิเคราะห์จำนวนครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามตำแหน่งงานในปัจจุบันพบว่า เป็นครูอาสาสมัครมากที่สุด (ร้อยละ 26.29) รองลงมาคือ ครูประจำ (ร้อยละ 25.94) ผู้ดูแลเด็ก (16.86) และปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน (ร้อยละ 8.54) ทั้งนี้มีครูที่ระบุตำแหน่งอื่น ๆ (ร้อยละ 8.16) และไม่ระบุข้อมูลคิดเป็นร้อยละ 14.20 ดังตาราง 4.6

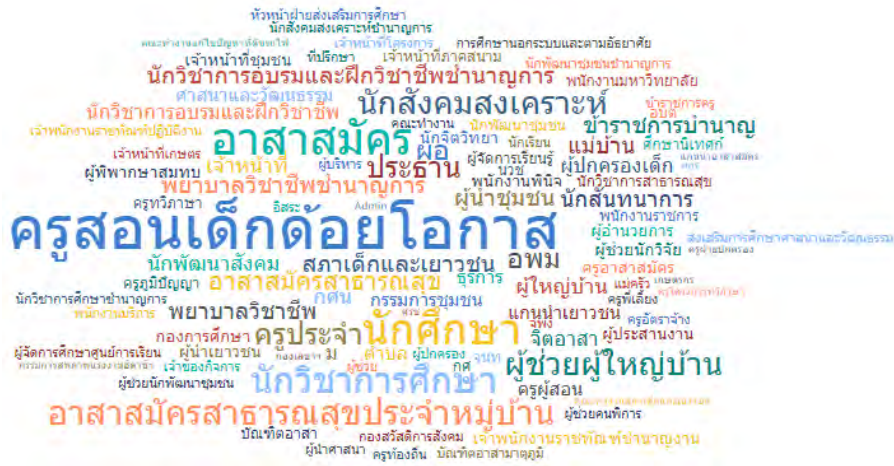
ตาราง 4.6 จำนวนครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามตำแหน่งงานในปัจจุบัน

ตำแหน่งปัจจุบัน	f	ร้อยละ
ครูอาสาสมัคร	831	26.29
ครูประจำ	820	25.94
ผู้ดูแลเด็ก	533	16.86
ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน	270	8.54
อื่น ๆ	258	8.16
ไม่ระบุ	449	14.20
รวม	3,161	100.00

เมื่อวิเคราะห์ตำแหน่งงานในปัจจุบันอื่น ๆ ของครูนอกระบบการศึกษาจากการตอบคำถามปลายเปิด พบว่า ตำแหน่งที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งได้แก่ ครูสอนเด็กด้อยโอกาส อาสาสมัคร นักสังคมสงเคราะห์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครฯ ประจำหมู่บ้าน นักศึกษา นักวิชาการศึกษา นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งอื่น ๆ ที่ปรากฏขึ้นจากการตอบคำถามแสดงดังภาพ 4.4

ภาพ 4.4 ตำแหน่งงานอื่น ๆ ของครูนอกระบบการศึกษา

เมื่อพิจารณาจำนวนครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา สำหรับกลุ่ม **ประเด็นด้านสถานะทางกายภาพ ชีวภาพ หรือจิตใจ** ในภาพรวมพบว่า เด็กในความดูแลส่วนใหญ่เป็นผู้มีภาวะบกพร่องทางสติปัญญาและการเรียนรู้ (ร้อยละ 26.31) รองลงมาคือผู้มีปัญหาพฤติกรรมหรืออารมณ์ (ร้อยละ 23.42) ผู้มีภาวะบกพร่องทางร่างกาย (ร้อยละ 20.79) และออทิสติก (ร้อยละ 10.82) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาจำแนกร่วมกับตำแหน่งงานปัจจุบันของครูพบว่า ครูทุกกลุ่มยกเว้นกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน ทำหน้าที่ดูแลเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาและการเรียนรู้มากที่สุด ส่วนกลุ่มครูที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชนทำหน้าที่ดูแลเด็กที่มีปัญหาด้านพฤติกรรมหรืออารมณ์มากที่สุด (ร้อยละ 25.19)

เมื่อพิจารณาจำนวนครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา สำหรับกลุ่ม **ประเด็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ** ในภาพรวมพบว่า เด็กในความดูแลส่วนใหญ่เป็นเด็กยากจน (ร้อยละ 46.46) เมื่อพิจารณาจำแนกร่วมกับตำแหน่งงานปัจจุบันของครูพบว่า ครูทุกตำแหน่งดูแลเด็กยากจนมากกว่ากลุ่มเด็กที่ขาดการศึกษา

ในขณะที่ผลการพิจารณาจำนวนครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา สำหรับกลุ่ม **ประเด็นปัจจัยทางสังคม** ในภาพรวมพบว่า เด็กในความดูแลเป็นเด็กเร่ร่อน/ไร้บ้าน (ร้อยละ 15.74) มากกว่ากลุ่มเด็กในกระบวนการยุติธรรม (ร้อยละ 12.95) เมื่อพิจารณาจำแนกร่วมกับตำแหน่งงานปัจจุบันของครูพบว่า ครูทุกกลุ่มยกเว้นกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชนและกลุ่มตำแหน่งอื่น ๆ จะดูแลเด็กเร่ร่อน/ไร้บ้าน ในขณะที่กลุ่มครูที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชนและครูที่มีตำแหน่งงานอื่น ๆ ดูแลเด็กในกระบวนการยุติธรรมมากกว่า

นอกจากนี้ผลการพิจารณาจำนวนครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา สำหรับกลุ่ม **ประเด็นผู้มีความต้องการลักษณะเฉพาะ** ในภาพรวมพบว่า เด็กในความดูแลส่วนใหญ่เป็นผู้มี

ปัญหาด้านสิทธิสถานะมากที่สุด (ร้อยละ 22.02) รองลงมาคือเด็กไร้สัญชาติ (ร้อยละ 16.57) ลูกแรงงานต่างด้าว (ร้อยละ 14.69) และผู้รับผลกระทบจากโรคร้าย (ร้อยละ 10.03) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาจำแนกร่วมกับตำแหน่งงานปัจจุบันของครูพบว่า ครูทุกกลุ่มดูแลเด็กที่มีปัญหาสิทธิสถานะมากที่สุด ดังตาราง 4.7

ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์จำนวนครูนอกระบบการศึกษาที่ดูแลเด็กที่มีภาวะอื่น ๆ จำแนกตามกลุ่มประเด็นพบว่า สำหรับกลุ่มประเด็นด้านสถานะทางกายภาพ **ชีวภาพ หรือจิตใจ** มีการระบุกลุ่มเด็กเพิ่มเติมอีก 6 ประเด็นได้แก่ 1) กลุ่มผู้ติดสารเสพติด 2) แม่วัยใส ตั้งครรภ์ไม่พร้อม แม่เลี้ยงเดี่ยว 3) พิกการซ้ำซ้อน ติดเตียง 4) ผู้ไม่รู้หนังสือ 5) ไม่มีแรงบันดาลใจในการเรียนต่อ และ 6) กลุ่มเด็กที่อยู่ร่วมกับ HIV ในขณะที่กลุ่มประเด็นด้าน**ปัจจัยทางเศรษฐกิจ**มีการระบุกลุ่มเด็กเพิ่มเติมอีก 2 ประเด็นได้แก่ 1) ขาดโอกาสการเรียนรู้ และ 2) ผู้ปกครองย้ายถิ่นเพื่อทำงานในต่างจังหวัด ส่วนกลุ่มประเด็นด้าน**ปัจจัยทางสังคม**มีการระบุกลุ่มเด็กเพิ่มเติมอีก 12 ประเด็นได้แก่ 1) เด็กกลุ่มเปราะบาง/กลุ่มชาติพันธุ์/เด็กในพื้นที่ห่างไกล 2) ปัญหาครอบครัว 3) ถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง เด็กกำพร้า 4) เด็กกระทำผิด/ต้องโทษ/อยู่ในกระบวนการยุติธรรม 5) เด็กกลุ่มเสี่ยง 6) หยื่อความรุนแรง 7) ถูกละเมิดทางเพศ 8) คำประเวณี 9) นักเรียนไร้สัญชาติ 10) เยาวชนที่อยู่ในการคุ้มครองมาตรา 86 11) ความไม่สงบในพื้นที่ และ 12) ถูกตีตราจากสังคม (กรณี HIV) ดังตาราง 4.8

ตาราง 4.7 จำนวนครูนอกระบบการศึกษาจำแนกตามลักษณะกลุ่มเด็กและตำแหน่งงาน

ลักษณะกลุ่มเด็ก	ตำแหน่งงานปัจจุบัน**						
	นอกระบบการศึกษา		ประชาชน				
ในการดูแล	ครูประจำ	ครูอาสาสมัคร	ผู้ดูแลเด็ก	ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน	อื่น ๆ	ไม่ระบุ	ภาพรวม
จำนวนรวมครูนอก	533	831	270	258	810	449	3,161
ระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม*	16.92%	26.37%	8.57%	8.19%	25.71%	14.25%	100.00%
สภาวะทางกายภาพ ชีวภาพ หรือจิตใจ							
บกพร่องทางร่างกาย	122	221	71	64	153	24	655
	22.89%	26.59%	26.30%	24.81%	18.89%	5.35%	20.79%
บกพร่องทางสติปัญญาและการเรียนรู้	170	257	96	51	215	40	829
	31.89%	30.93%	35.56%	19.77%	26.54%	8.91%	26.31%
ออทิสติก	52	116	45	24	91	13	341
	9.76%	13.96%	16.67%	9.30%	11.23%	2.90%	10.82%
	163	189	76	65	212	33	738

ปัญหาพฤติกรรมหรือ อารมณ์	30.58%	22.74%	28.15%	25.19%	26.17%	7.35%	23.42%
-----------------------------	--------	--------	--------	--------	--------	-------	---------------

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

เด็กยากจน	282	434	163	131	379	75	1,464
	52.91%	52.23%	60.37%	50.78%	46.79%	16.70%	46.46%
ขาดการศึกษาที่มี คุณภาพ	256	327	113	91	335	49	1,171
	48.03%	39.35%	41.85%	35.27%	41.36%	10.91%	37.16%

ปัจจัยทางสังคม

เด็กเร่ร่อน/ไร้บ้าน	96	160	57	24	136	23	496
	18.01%	19.25%	21.11%	9.30%	16.79%	5.12%	15.74%
เด็กในกระบวนการ ยุติธรรม	85	65	39	34	165	20	408
	15.95%	7.82%	14.44%	13.18%	20.37%	4.45%	12.95%

ความต้องการ

ลักษณะเฉพาะ

ปัญหาด้านสิทธิสถานะ	139	250	78	50	152	25	694
	26.08%	30.08%	28.89%	19.38%	18.77%	5.57%	22.02%
ลูกแรงงานต่างด้าว	127	140	47	39	98	12	463
	23.83%	16.85%	17.41%	15.12%	12.10%	2.67%	14.69%
ไร้สัญชาติ	121	171	66	35	118	11	522
	22.70%	20.58%	24.44%	13.57%	14.57%	2.45%	16.57%
รับผลกระทบจากโรค ร้าย	50	70	38	35	112	11	316
	9.38%	8.42%	14.07%	13.57%	13.83%	2.45%	10.03%

หมายเหตุ * คำนวณร้อยละจากจำนวนผู้ตอบทั้งสิ้น 3,161 คน

** เนื่องจากเป็นข้อคำถามที่ผู้ตอบสามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ จึงคำนวณร้อยละจากจำนวนรวมครูในแต่ละกลุ่ม

ตาราง 4.8 จำนวนครูนอกระบบการศึกษาที่ดูแลเด็กที่มีภาวะอื่น ๆ จำแนกตามกลุ่มประเด็น

ลำดับ	ประเด็น	ความถี่
สภาวะทางกายภาพ ชีวภาพ หรือจิตใจ		
1	ติดสารเสพติด	32
2	แม่วัยใส ตั้งครรภ์ไม่พร้อม แม่เลี้ยงเดี่ยว	14
3	พิการซ้ำซ้อน,ติดเตียง	14
4	ผู้ไม่รู้หนังสือ	3
5	ไม่มีแรงบันดาลใจในการเรียนต่อ	3
6	กลุ่มเด็กที่อยู่ร่วมกับ HIV	3
ปัจจัยทางเศรษฐกิจ		
1	ขาดโอกาสการเรียนรู้	64
2	ผู้ปกครองย้ายถิ่นเพื่อทำงานในต่างจังหวัด	16
ปัจจัยทางสังคม		
1	เด็กกลุ่มเปราะบาง/กลุ่มชาติพันธุ์/เด็กในพื้นที่ห่างไกล	76
2	ปัญหาครอบครัว	55
3	ถูกพ่อแม่ทอดทิ้ง เด็กกำพร้า	35
4	เด็กกระทำผิด/ต้องโทษ/อยู่ในกระบวนการยุติธรรม	27
5	เด็กกลุ่มเสี่ยง	23
6	เหยื่อความรุนแรง	12
7	ถูกละเมิดทางเพศ	9
8	ค้าประเวณี	4
9	นักเรียนไร้สัญชาติ	4
10	เยาวชนที่อยู่ในการคุ้มครองมาตรา 86	2
11	ความไม่สงบในพื้นที่	2
12	ถูกตีตราจากสังคม (กรณี HIV)	1

ตาราง 4.9 ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครูนอกระบบการศึกษา: ด้านองค์ความรู้

องค์ความรู้	ความถี่	ร้อยละ*
1. เทคนิค/วิธีจัดกิจกรรม	1,366	43.35
2. การดูแลเด็ก	1,347	42.75
3. การเขียนโครงการเพื่อขอรับทุน	1,335	42.37
4. การทำเครื่องมือจัดเก็บข้อมูล	993	31.51
5. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก	960	30.47
6. การวัดและประเมินผลโครงการ	825	26.18

การวัดและประเมินผลโครงการ	26.18%
กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก	30.47%
การทำเครื่องมือจัดเก็บข้อมูล	31.51%
การเขียนโครงการเพื่อขอรับทุน	42.37%
การดูแลเด็ก	42.75%
เทคนิค/วิธีจัดกิจกรรม	43.35%

หมายเหตุ * เนื่องจากเป็นข้อคำถามที่ผู้ตอบสามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ จึงคำนวณร้อยละจากจำนวนรวมครูทั้งสิ้น 3,161 คน

ทั้งนี้ครูนอกระบบการศึกษาได้ระบุความต้องการการสนับสนุนการทำงานด้านองค์ความรู้อื่น ๆ เช่น การจัดกิจกรรมการดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา การจัด Mindset และการเตรียมความพร้อมของครูต้นแบบ เพื่อทำงานกับเด็ก การช่วยเหลือเด็ก การส่งต่อเครือข่าย การรักษาเยียวยาบาดแผลทางใจ การจัดอบรมหรือศึกษาดูงาน เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านทักษะ/กระบวนการพบว่า ครูนอกระบบการศึกษาต้องการการสนับสนุนการทำงานของครูด้านทักษะการสื่อสารกับเด็ก ครอบครัวและเครือข่าย (ร้อยละ 43.76) มากที่สุด รองลงมา คือ ทักษะการออกแบบการเรียนรู้ (ร้อยละ 42.81) การจัดกิจกรรมกลุ่ม (ร้อยละ 38.37) การดูแลสุขภาพใจและกาย (ร้อยละ 37.10) การดูแลในภาวะจำเป็นเร่งด่วน (ร้อยละ 35.96) การจัดกิจกรรมนันทนาการ (ร้อยละ 34.53) การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ (ร้อยละ 28.47) และการสืบค้นข้อมูล (ร้อยละ 25.58) ตามลำดับ ดังตาราง 4.10

ตาราง 4.10 ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครูนอกระบบการศึกษา: ด้านทักษะ/กระบวนการ

ทักษะ/กระบวนการ	ความถี่	ร้อยละ*
1. การสื่อสารกับเด็ก ครอบครัวและเครือข่าย	1,379	43.76
2. การออกแบบการเรียนรู้	1,349	42.81
3. การจัดกิจกรรมกลุ่ม	1,209	38.37
4. การดูแลสุขภาพใจและกาย	1,169	37.10
5. การดูแลในภาวะจำเป็นเร่งด่วน	1,133	35.96
6. การจัดกิจกรรมนันทนาการ	1,088	34.53
7. การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์	897	28.47
8. การสืบค้นข้อมูล	806	25.58

การสืบค้นข้อมูล	25.58%
การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์	28.47%
การจัดกิจกรรมนันทนาการ	34.53%
การดูแลในภาวะจำเป็นเร่งด่วน	35.96%
การดูแลสุขภาพใจและกาย	37.10%
การจัดกิจกรรมกลุ่ม	38.37%
การออกแบบการเรียนรู้	42.81%
การสื่อสารกับเด็ก ครอบครัว และเครือข่าย	43.76%

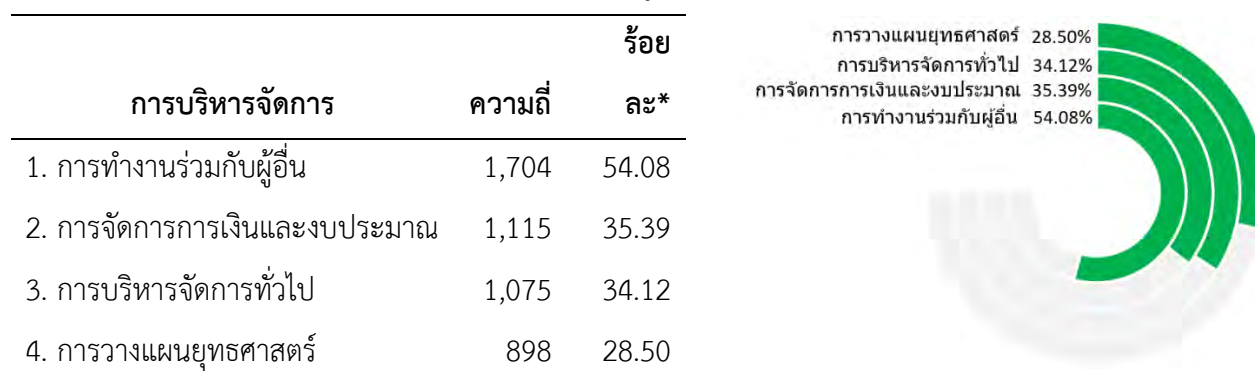

หมายเหตุ * เนื่องจากเป็นข้อคำถามที่ผู้ตอบสามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ จึงคำนวณร้อยละจากจำนวนรวมครูทั้งสิ้น 3,161 คน

เมื่อวิเคราะห์ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครุносระบบการศึกษาด้านทักษะ/กระบวนการอื่น ๆ ประกอบด้วย แปลงเกษตร/การปลูกผักไฮโดรโปนิกส์ การเป็นพิธีกรและวิทยากร การฝึกทักษะอาชีพต่าง ๆ เทคนิคในการชกกรีต พิธีกร/การจัดการเรียนรู้/วิทยากร การใช้เทคโนโลยีและใช้เครื่องมือออนไลน์เพื่อช่วยการบริหารจัดการและการจัดการศึกษา ทักษะในการดูแลเด็กสมัยปัจจุบัน การผลิตสื่อการสอน ทักษะการสื่อสาร และให้คำปรึกษา (Coaching)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านการบริหารจัดการพบว่า ครุносระบบการศึกษาส่วนใหญ่ต้องการการสนับสนุนด้านการทำงานร่วมกับผู้อื่น (ร้อยละ 54.08) รองลงมาคือ การจัดการการเงินและงบประมาณ (ร้อยละ 35.39) การบริหารจัดการทั่วไป (ร้อยละ 34.12) และการวางแผนยุทธศาสตร์ (ร้อยละ 28.50) ตามลำดับ ดังตาราง 4.11

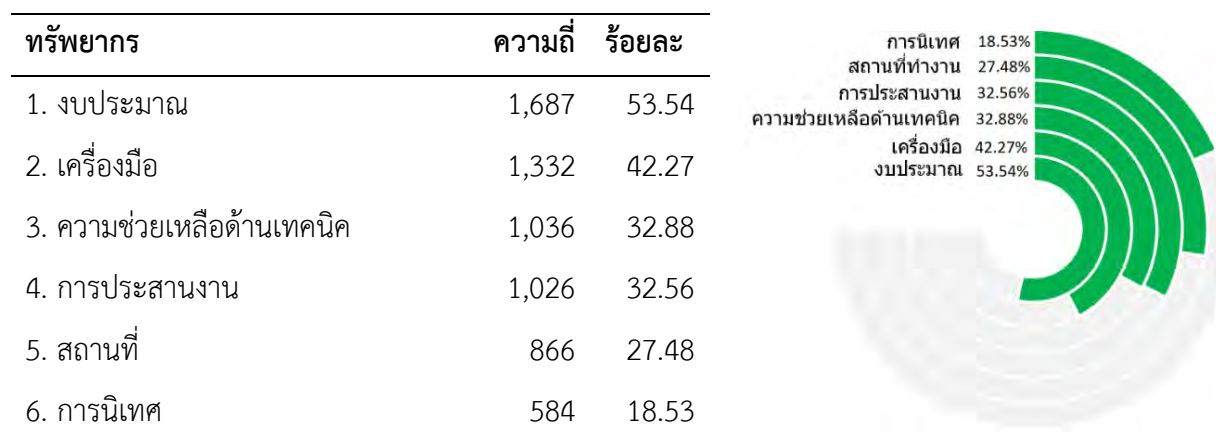
ตาราง 4.11 ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครุносระบบการศึกษา: ด้านการบริหารจัดการ

หมายเหตุ * เนื่องจากเป็นข้อคำถามที่ผู้ตอบสามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ จึงคำนวณร้อยละจากจำนวนรวมครูทั้งสิ้น 3,161 คน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้านทรัพยากรพบว่า ครุносระบบการศึกษาส่วนใหญ่ต้องการการสนับสนุนด้านงบประมาณ (ร้อยละ 53.54) รองลงมาคือ ด้านเครื่องมือ (ร้อยละ 42.27) การประสานงาน (ร้อยละ 32.88) ความช่วยเหลือด้านเทคนิค (ร้อยละ 32.88) สถานที่ทำงาน (ร้อยละ 27.48) และการนิเทศ (ร้อยละ 18.53) ตามลำดับ ดังตาราง 4.12

ตาราง 4.12 ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครุносระบบการศึกษา: ด้านทรัพยากร

หมายเหตุ * เนื่องจากเป็นข้อคำถามที่ผู้ตอบสามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ จึงคำนวณร้อยละจากจำนวนรวมครูทั้งสิ้น 3,161 คน

เมื่อวิเคราะห์ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครูนอกระบบการศึกษาด้านทรัพยากรอื่น ๆ ประกอบด้วย ทรัพยากรบุคคล ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้มีประสบการณ์ตรง เครือข่ายการทำงาน รถห้องสมุดเคลื่อนที่ (จักรยาน 4 ล้อ) สื่อการเรียนรู้ และวิทยากรในการจัดกิจกรรม

เมื่อวิเคราะห์ความต้องการการสนับสนุนการทำงานของครูนอกระบบการศึกษา 4 ด้าน จำแนกตามตำแหน่งงานพบว่า ครูที่มีตำแหน่งงานแตกต่างกันมีความต้องการในแต่ละด้านแตกต่างกันด้วย ในด้านองค์ความรู้ความต้องการ 3 อันดับแรกเช่นเดียวกันคือ องค์ความรู้เรื่องการดูแลเด็ก การเขียนโครงการเพื่อขอรับทุน และเทคนิค/วิธีจัดกิจกรรม แต่มีลำดับแตกต่างกัน ในขณะที่การวัดและประเมินผลโครงการเป็นหัวข้อที่ทุกกลุ่มมีความต้องการเป็นอันดับท้ายเช่นเดียวกัน

ส่วนความต้องการด้านทักษะ/กระบวนการพบว่า ครูนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่มมีความต้องการแตกต่างกันซับซ้อน โดยทุกกลุ่มมีความต้องการได้รับการพัฒนาทักษะด้านการสื่อสารกับเด็ก ครอบครัวและเครือข่าย เป็นอันดับแรกเช่นเดียวกัน ยกเว้นกลุ่มครูประจำที่ที่ต้องการได้รับการพัฒนาทักษะการออกแบบการเรียนรู้เป็นอันดับแรก ทั้งนี้การสืบค้นข้อมูลเป็นทักษะที่ครูต้องการได้รับการพัฒนาน้อยที่สุดเช่นเดียวกันทุกกลุ่ม

เมื่อวิเคราะห์ความต้องการด้านการบริหารพบว่า ครูแต่ละกลุ่มมีความต้องการค่อนข้างคล้ายคลึงกัน ยกเว้นกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชนที่มีความต้องการอันดับ 2 และ 3 แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ในขณะที่ผลการวิเคราะห์ความต้องการด้านการทำงานพบว่า ครูทุกกลุ่มต้องการได้รับการสนับสนุนงบประมาณเป็นอันดับแรก และต้องการการนิเทศเป็นอันดับสุดท้ายเช่นเดียวกัน ส่วนความต้องการอันดับอื่น ๆ มีความแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม ดังภาพ 4.6

(ก) ความต้องการด้านองค์ความรู้

(ข) ความต้องการด้านทักษะ/กระบวนการ

(ค) ความต้องการด้านการบริหาร

(ง) ความต้องการด้านทรัพยากรการทำงาน

ภาพ 4.6 ความต้องการ 4 ด้านของครูนอกระบบการศึกษา จำแนกตามตำแหน่งครู

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทย

การจัดทำฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วยข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากองค์กรเครือข่ายทั้งสิ้น 67 องค์กร (ข้อมูล ณ วันที่ 18 มิถุนายน 2564) จำนวนเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่มีการให้ข้อมูลความต้องการแล้ว 35,003 คน จำแนกตามโครงการได้ดังตาราง 4.13 และดังภาพ 4.7

ตาราง 4.13 จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามโครงการ

รหัสโครงการ	ชื่อโครงการ	ความถี่	ร้อยละ
63-0349	โครงการพัฒนาเครือข่ายครู และนักวิชาชีพร่วม เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้	1,151	3.29
63-0299	โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและยั่งยืน	1,149	3.28
63-0256	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่ายเชิงพื้นที่: ภาคอีสานตอนล่าง 5 จังหวัด(อุบลราชธานี ยโสธร ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ มุกดาหาร)	1,063	3.04

รหัส โครงการ	ชื่อโครงการ	ความถี่	ร้อยละ
63-0319	โครงการตามหาห้องในชอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19	1,047	2.99
63-0250	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคกลาง (กลุ่มเยาวชนที่ประกอบอาชีพแรงงานอุตสาหกรรม)	903	2.58
63-0293	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคตะวันออกโซน2 (ชลบุรี จันทบุรี ตราด สระแก้ว)	892	2.55
63-0268	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือตอนบน (อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่)	891	2.55
63-0274	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคตะวันตก 4 จังหวัด (นครปฐม ราชบุรี สุพรรณบุรี และ สมุทรสงคราม)	888	2.54
63-0283	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคตะวันออกโซน1 (ระยอง ปราจีน นครนายก ฉะเชิงเทรา)	881	2.52
63-0266	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือตอนบน (เชียงใหม่ เชียงราย) โดยเครือข่ายสหกรณ์ การเกษตรลุ่มน้ำแม่คำ	848	2.42
63-0248	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: พื้นที่ภาคใต้ตอนล่าง (เครือข่ายชุมชนไท)	837	2.39
63-0263	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดเชียงราย)	822	2.35
63-0251	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: พื้นที่ภาคใต้ตอนบน (เครือข่ายเพื่อนเยาวชนใต้บน)	817	2.33
63-0253	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือตอนบน (จังหวัดพะเยาและลำปาง)	811	2.32
63-0301	โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต	806	2.30

รหัส โครงการ	ชื่อโครงการ	ความถี่	ร้อยละ
63-0261	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 9 จังหวัด	805	2.30
63-0269	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: พื้นที่ภาคใต้ตอนบน (เครือข่ายองค์กรงดเหล้าได้บน)	802	2.29
63-0242	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคกลาง (กลุ่มผู้ต้องโทษในเรือนจำ/ทัณฑสถาน)	800	2.29
63-0264	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือ (จังหวัดตาก)	800	2.29
63-0246	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: พื้นที่ภาคใต้ตอนกลาง (เครือข่ายสมาคมอาสาสร้างสุข)	797	2.28
63-0254	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือ (กลุ่มเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมือง ในจังหวัด เชียงรายและเชียงใหม่)	792	2.26
63-0249	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคกลาง (กลุ่มเด็กด้อยโอกาสสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) โดยกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น	762	2.18
63-0255	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคใต้ตอนล่าง (เครือข่าย สมาคมเพื่อสันติภาพชายแดนใต้)	730	2.09
63-0281	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคตะวันตกเขตตะนาวศรี	687	1.96
63-0276	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: จังหวัดเชียงใหม่	665	1.90
63-0287	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: เครือข่ายเยาวชน ภาคกลาง 9 จังหวัด	652	1.86

รหัส โครงการ	ชื่อโครงการ	ความถี่	ร้อยละ
63-0272	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงราย)	629	1.80
63-0360	โครงการพัฒนาระบบการสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษา ต่อและทีมงานสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม	610	1.74
63-0260	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคอีสานตอนบนจังหวัดหนองคาย	594	1.70
63-0262	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (เครือข่ายจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์)	587	1.68
63-0258	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: พื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์	580	1.66
63-0291	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาเชิงพื้นที่: ภาค ตะวันตก: กาญจนบุรี สมุทรสาคร ประจวบคีรีขันธ์	579	1.65
63-0332	โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาและจัดทำ ฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน	521	1.49
63-0292	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคกลาง (พื้นที่คลองเตย)	500	1.43
63-0303	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคใต้ตอนล่าง (พัทลุง ปัตตานี ยะลา นราธิวาส)	500	1.43
63-0307	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือ (จังหวัดตาก ลำปาง น่าน)	500	1.43
63-0306	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือ (จังหวัดเชียงใหม่ 3 อำเภอ อำเภอเมือง อำเภอฝาง และอำเภอเวียงแหง)	498	1.42
63-0277	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือ (จังหวัดแม่ฮ่องสอนและเชียงใหม่)	489	1.40

รหัส โครงการ	ชื่อโครงการ	ความถี่	ร้อยละ
63-0279	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคอีสาน (จังหวัดเลยและสกลนคร)	456	1.30
63-0238	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคอีสานตอนบน (จังหวัดบึงกาฬ)	438	1.25
63-0300	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือ (เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง)	400	1.14
63-0290	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือ 4 จังหวัด (ลำพูน เชียงราย แม่ฮ่องสอน และตาก)	373	1.07
63-0257	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (นครพนม)	370	1.06
63-0271	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคเหนือตอนบน (เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่)	315	0.90
63-0318	โครงการส่งเสริมและพัฒนาทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสใน ชุมชน ท้องถนน และไซด์ก่อสร้าง	308	0.88
63-0355	โครงการ Young kids 6 part	301	0.86
63-0312	โครงการสมาคมเด็กและเยาวชนเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ (โครงการ ห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิตนาร่อง)	300	0.86
63-0321	โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการ โดย ครอบครัวและชุมชนพื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์	298	0.85
63-0267	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคอีสาน (สุรินทร์ บุรีรัมย์ นครราชสีมา)	265	0.76
63-0414	โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการ เรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและ สมุนไพร	250	0.71

รหัส โครงการ	ชื่อโครงการ	ความถี่	ร้อยละ
63-0294	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคตะวันออก (จังหวัดปราจีนบุรี)	206	0.59
63-0275	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่: ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดชัยภูมิ)	204	0.58
63-0315	โครงการสตรีนานาชาติพันธุ์ (โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบ การศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัส โคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จ.เชียงราย)	200	0.57
63-0295	โครงการพัฒนาทักษะชีวิตเด็กและเยาวชนในชุมชนคลองเตย	189	0.54
63-0323	โครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็กและเยาวชนในชุมชนแรงงานข้าม ชาติ จังหวัดเชียงราย	186	0.53
63-0296	โครงการส่งเสริมทักษะชีวิตในเด็กและเยาวชนเพื่อการดำรงชีวิตอย่าง ปลอดภัยและมีความสุข	180	0.51
63-0302	โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำ ของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19	178	0.51
63-0322	โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตาม ภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่	168	0.48
63-0309	โครงการการเรียนรู้สู่การพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาและมี ความเสี่ยงออกนอกระบบการศึกษา	129	0.37
63-0310	โครงการพัฒนาการเรียนรู้อาชีพและชีวิต ศูนย์เดอะฮับ สายเด็ก	116	0.33
63-0311	โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาโดยเครือข่าย เชิงพื้นที่ : ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จ.อุบลราชธานี)	111	0.32
63-0305	โครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การชนเผ่าใน สถานการณ์โรคระบาด	99	0.28
63-0357	โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ	95	0.27

2.1 ข้อมูลทั่วไปของเด็กนอกระบบการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลของเด็กนอกระบบการศึกษาที่เก็บรวบรวมได้จากองค์กรเครือข่าย ทั้ง 67 องค์กร เมื่อจำแนกตามเพศพบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 60.62) ทั้งนี้เมื่อจำแนกตามเพศและสัญชาติ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นสัญชาติไทยโดยในกลุ่มนี้มีเด็กไร้สัญชาติจำนวนทั้งสิ้น 27,708 คน เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง (ร้อยละ 63.43 และ 36.44 ตามลำดับ) นอกจากนี้มีเด็กไร้สัญชาติจำนวน 3,235 คน และสัญชาติอื่น ๆ จำนวน 2,894 คน โดยมีเด็กที่ไม่ระบุสัญชาติจำนวน 1,166 คน โดยทุกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 50.76 51.49 และ 43.91 ตามลำดับ) ดังตาราง 4.14

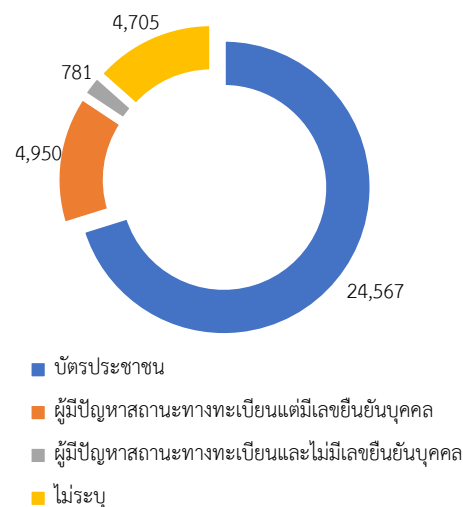
ตาราง 4.14 จำนวนเด็กและเยาวชนจำแนกตามเพศและสัญชาติ

เพศ	สัญชาติ				รวม
	ไทย	ไร้สัญชาติ	อื่น ๆ	ไม่ระบุ	
ชาย	17,576	1,642	1,490	512	21,220
	63.43%	50.76%	51.49%	43.91%	60.62%
หญิง	10,096	1,588	1,388	426	13,498
	36.44%	49.09%	47.96%	36.54%	38.56%
ไม่ระบุ	36	5	16	228	285
	0.13%	0.15%	0.55%	19.55%	0.81%
รวม	27,708	3,235	2,894	1,166	35,003
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

เมื่อพิจารณาจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคลพบว่า ส่วนใหญ่มีเลขบัตรประจำตัวประชาชน (ร้อยละ 70.19) รองลงมาคือ เป็นผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนแต่มีเลขยืนยันบุคคล (ร้อยละ 14.14) และเป็นผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนและไม่มีเลขยืนยันบุคคล (ร้อยละ 2.23) โดยมีผู้ไม่ระบุข้อมูลร้อยละ 13.44 ดังตาราง 4.15

ตาราง 4.15 จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคล

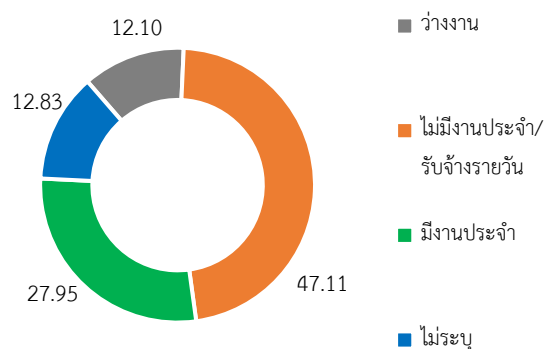
หลักฐานยืนยันตัวตนบุคคล	ความถี่	ร้อยละ
บัตรประชาชน	24,567	70.19
ผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนแต่มีเลขยืนยันบุคคล	4,950	14.14
ผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนและไม่มีเลขยืนยันบุคคล	781	2.23
ไม่ระบุ	4,705	13.44
รวม	35,003	100.00

เมื่อพิจารณาจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามลักษณะการจ้างงานของผู้ปกครองพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ปกครองไม่มีงานประจำ/รับจ้างรายวัน (ร้อยละ 47.11) รองลงมาคือ มีงานประจำ (ร้อยละ 27.95) และว่างงาน (ร้อยละ 12.10) ทั้งนี้ผู้ไม่ระบุลักษณะการจ้างงานคิดเป็นร้อยละ 12.83 ดังตาราง 4.16

ตาราง 4.16 จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามลักษณะการจ้างงานของผู้ปกครอง

ลักษณะการจ้างงาน	ความถี่	ร้อยละ
ไม่มีงานประจำ/รับจ้าง	16,491	47.11
มีงานประจำ	9,783	27.95
ว่างงาน	4,237	12.10
ไม่ระบุ	4,492	12.83
รวม	35,003	100.00

ผลการวิเคราะห์จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามอาชีพของผู้ปกครองพบว่า ผู้ปกครองมีอาชีพเกษตรกรมากที่สุด (ร้อยละ 42.67) รองลงมาคือค้าขาย (ร้อยละ 12.75) ก่อสร้าง (ร้อยละ 8.27) พนักงานในโรงงาน (ร้อยละ 4.48) งานบริการ (ร้อยละ 1.80) และมีอาชีพช่างไม้/ช่างฝีมือน้อยที่สุด (ร้อยละ 1.79) ดังตาราง 4.17

ตาราง 4.17 จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามอาชีพของผู้ปกครอง

อาชีพ	ความถี่	ร้อยละ*
เกษตรกร	14,935	42.67
ค้าขาย	4,464	12.75
ก่อสร้าง	2,894	8.27
พนักงานในโรงงาน	1,569	4.48
งานบริการ	629	1.80
ช่างไม้/ช่างฝีมือ	627	1.79

หมายเหตุ *ผู้ตอบสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 อาชีพ จึงคำนวณร้อยละของแต่ละอาชีพจากจำนวนคำตอบทั้งหมด (n=35,003)

เมื่อวิเคราะห์จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด/ที่เคยได้รับพบว่า ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาสูงสุด/ที่เคยได้รับในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 24.25) ทั้งนี้มีเด็กนอกระบบที่ไม่เคยได้รับการศึกษาคิดเป็นร้อยละ 10.63 และไม่ระบุคิดเป็นร้อยละ 7.37 เมื่อพิจารณาจำแนกตามเพศและระดับการศึกษาสูงสุด/ที่เคยได้รับพบว่าในกลุ่มเด็กชายและเด็กหญิงมีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด (ร้อยละ 25.09 และ 23.18 ตามลำดับ) และในกลุ่มไม่ระบุเพศส่วนใหญ่ไม่ระบุระดับการศึกษาสูงสุดด้วย (ร้อยละ 53.68) ดังตาราง 4.18

ตาราง 4.18 จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด/ที่เคยได้รับ

ระดับการศึกษาสูงสุด/ที่เคยได้รับ	เพศ			
	ชาย	หญิง	ไม่ระบุ	รวม
ไม่เคยได้รับการศึกษา	2,010 9.47%	1,691 12.53%	19 6.67%	3,720 10.63%
ปฐมวัย	1,161 5.47%	984 7.29%	6 2.11%	2,151 6.15%
ประถมศึกษาตอนต้น	3,416 16.10%	1,958 14.51%	19 6.67%	5,393 15.41%
ประถมศึกษาตอนปลาย	4,917 23.17%	2,226 16.49%	30 10.53%	7,173 20.49%
มัธยมศึกษาตอนต้น	5,325	3,129	35	8,489

ระดับการศึกษาสูงสุด/ที่เคยได้รับ	เพศ			
	ชาย	หญิง	ไม่ระบุ	รวม
	25.09%	23.18%	12.28%	24.25%
มัธยมศึกษาตอนปลาย	2,056	1,933	16	4,005
	9.69%	14.32%	5.61%	11.44%
อื่น ๆ	790	695	7	1,492
	3.72%	5.15%	2.46%	4.26%
ไม่ระบุ	1,545	882	153	2,580
	7.28%	6.53%	53.68%	7.37%
รวม	21,220	13,498	285	35,003
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

เมื่อพิจารณาจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด และหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคลพบว่า กลุ่มผู้มีบัตรประชาชนและกลุ่มผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนแต่มีเอกสารยืนยันตัวตนบุคคล มีวุฒิการศึกษาสูงสุดคือมัธยมศึกษาตอนต้นมากที่สุด (ร้อยละ 27.48 และ 19.19 ตามลำดับ) ในขณะที่กลุ่มผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนและไม่มีเอกสารยืนยันตัวตนบุคคลส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาสูงสุดในระดับประถมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 30.73) ส่วนกลุ่มที่ไม่ระบุหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคลระบุว่าไม่เคยได้รับการศึกษามีจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 30.18) ดังตาราง 4.19

ตาราง 4.19 จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุด และหลักฐานยืนยันตัวตนบุคคล

กศ. สูงสุด	หลักฐานยืนยันตัวตนบุคคล				
	บัตรประชาชน	ผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนและ		ไม่ระบุ	รวม
		ผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนแต่มีเลขยืนยันบุคคล	ไม่มีเลขยืนยันบุคคล		
ไม่เคยได้รับการศึกษา	1,505	683	112	1,420	3,720
	6.13%	13.80%	14.34%	30.18%	10.63%
ปฐมวัย	1,178	542	56	375	2,151
	4.80%	10.95%	7.17%	7.97%	6.15%
ประถมศึกษาตอนต้น	3,478	938	240	737	5,393

	14.16%	18.95%	30.73%	15.66%	15.41%
ประถมศึกษาตอนปลาย	5,805	708	139	521	7,173
	23.63%	14.30%	17.80%	11.07%	20.49%
มัธยมศึกษาตอนต้น	6,752	950	143	644	8,489
	27.48%	19.19%	18.31%	13.69%	24.25%
มัธยมศึกษาตอนปลาย	3,137	557	62	249	4,005
	12.77%	11.25%	7.94%	5.29%	11.44%
อื่น ๆ	1,068	276	8	140	1,492
	4.35%	5.58%	1.02%	2.98%	4.26%
ไม่ระบุ	1,644	296	21	619	2,580
	6.69%	5.98%	2.69%	13.16%	7.37%
รวม	24,567	4,950	781	4,705	35,003
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

2.2 ข้อมูลและเป้าหมายด้านการศึกษารองเด็กนอกระบบการศึกษา

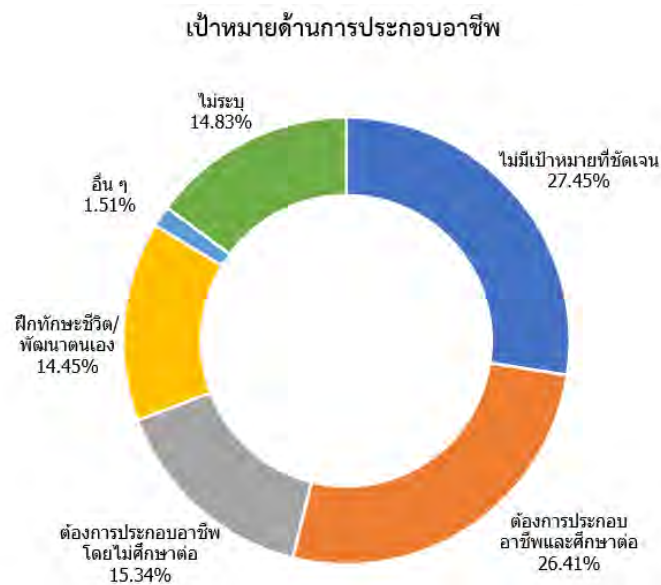
ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและเป้าหมายด้านการศึกษารองเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา เมื่อพิจารณาจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามสาเหตุของการออกนอกระบบการศึกษาพบว่า มีสาเหตุมาจากความยากจนมากที่สุด (ร้อยละ 46.70) รองลงมาคือ มีปัญหาครอบครัว (ร้อยละ 16.14) ออกกลางคัน/ถูกผลักออก (ร้อยละ 12.03) ไม่ได้รับสวัสดิการด้านการศึกษา (ร้อยละ 8.88) ปัญหาสุขภาพ (ร้อยละ 5.91) อยู่ในกระบวนการยุติธรรม (ร้อยละ 4.93) และได้รับความรุนแรง (ร้อยละ 3.63) ดังตาราง 4.20

ตาราง 4.20 จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามสาเหตุของการออกนอกระบบการศึกษา

สาเหตุของการออกนอกระบบ		
การศึกษา	ความถี่	ร้อยละ
ยากจน	16,347	46.70
มีปัญหาครอบครัว	5,650	16.14
ออกกลางคัน/ถูกผลักออก	4,211	12.03
ไม่ได้รับสวัสดิการ	3,109	8.88
สุขภาพ	2,068	5.91

ภาพ 4.9 ร้อยละของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพ

เมื่อวิเคราะห์จำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพพบว่า กลุ่มเด็กที่ไม่มีเป้าหมายทั้งด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพชัดเจนมีจำนวนมากที่สุด (ร้อยละ 78.23) ในขณะที่กลุ่มที่ต้องการประกอบอาชีพและศึกษาต่อไปพร้อมกันส่วนใหญ่มีเป้าหมายด้านการศึกษาเรียนต่อในสายอาชีพ (ร้อยละ 52.93) ส่วนกลุ่มที่ต้องการประกอบอาชีพโดยไม่ศึกษาต่อจะมีเป้าหมายด้านการศึกษาไม่ชัดเจน (ร้อยละ 40.95) และกลุ่มที่ต้องการฝึกทักษะชีวิต/พัฒนาตนเองส่วนใหญ่ยังไม่มีเป้าหมายด้านการศึกษาชัดเจนเช่นกัน (ร้อยละ 32.96) ดังภาพ 4.10

ความต้องการสนับสนุนอุปกรณ์การเรียน

ความต้องการสนับสนุนด้านการฝึกอาชีพ

ภาพ 4.12 ความต้องการความช่วยเหลืออื่น ๆ นอกเหนือจากทุนการศึกษา

เมื่อวิเคราะห์ความต้องการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ เพิ่มเติมพบว่า จากข้อมูลการตอบในประเด็นนี้จำนวน 22,896 คำตอบ ประเด็นที่เกิดขึ้นบ่อยประกอบด้วย ทุนการศึกษา การส่งเสริมพัฒนาการตามช่วงวัย อาหารกลางวันและนม ทุนประกอบอาชีพ การพัฒนาทักษะอาชีพ ทุนดำรงชีพ อุปกรณ์การเรียน หน้ากากอนามัย สบู่และเจลล้างมือ ฯลฯ ดังภาพ 4.13

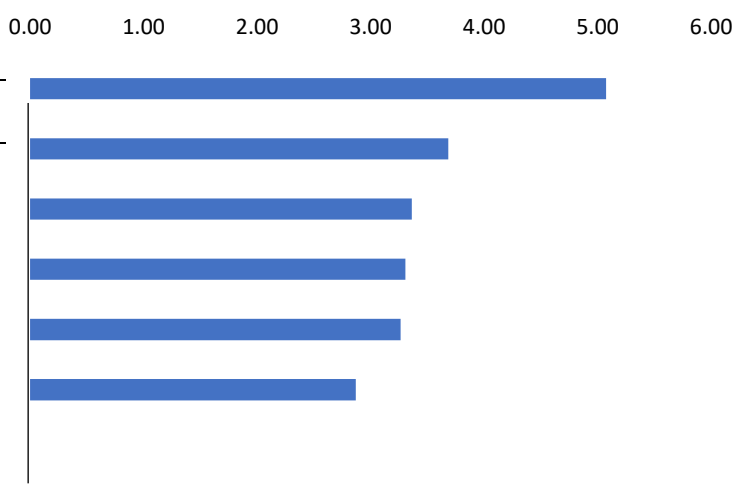

ภาพ 4.13 ความต้องการช่วยเหลือด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม (n=22,896)

ผลการวิเคราะห์ระดับความต้องการการได้รับความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ของเด็กนอกระบบการศึกษา (คะแนนเต็ม 6 คะแนน) พบว่า เด็กนอกระบบการศึกษามีความต้องการด้านการศึกษามากที่สุด (M=5.08 SD=1.36) รองลงมาคือด้านการฟื้นฟูสุขภาพกาย (M=3.68 SD=1.37) ด้านที่พักอาศัย (M=3.36 SD=1.67) ด้านการฟื้นฟูทางด้านจิตใจ (M=3.31 SD=1.41) ด้านสิทธิสถานะ (M=3.26 SD=2.00) และด้านครอบครัวอุปถัมภ์ (M=2.87 SD=1.55) ดังตาราง 4.21

ตาราง 4.21 คะแนนเฉลี่ยระดับความต้องการการได้รับความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ของเด็กนอกระบบการศึกษา

ความต้องการ	n	M	SD
1. การศึกษา	22,756	5.08	1.36
2. ฟื้นฟูสุขภาพกาย	19,849	3.68	1.37
3. ที่พักอาศัย	19,984	3.36	1.67
4. ฟื้นฟูทางด้านจิตใจ	19,425	3.31	1.41
5. สิทธิสถานะ	19,988	3.26	2.00
6. ครอบครัวอุปถัมภ์	19,144	2.87	1.55

เมื่อวิเคราะห์ความต้องการการได้รับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการศึกษาพบว่า เด็กที่มีเป้าหมายการศึกษาต่างกันจะมีความต้องการได้รับความช่วยเหลือแตกต่างกันด้วย โดยทุกกลุ่มต้องการการฟื้นฟูทางกายเป็นอันดับแรก กลุ่มที่มีเป้าหมายศึกษาต่อ จะให้ความสำคัญกับการมีสิทธิสถานะ มากกว่ากลุ่มที่ไม่มีเป้าหมายชัดเจนหรือไม่ศึกษาต่อ ดังตาราง 4.22 และผังภาพ 4.14

ตาราง 4.22 คะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความต้องการความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการศึกษา

ความต้องการ	ภาพรวม M (SD)	เป้าหมายด้านการศึกษา			
		ไม่มีเป้าหมายชัดเจน M (SD)	ศึกษาต่อ M (SD)	ไม่ศึกษาต่อ M (SD)	ไม่ระบุ M (SD)
การศึกษา	5.08 (1.36)	4.92 (1.43)	5.39 (1.08)	4.09 (1.77)	5.18 (1.16)
ฟื้นฟูสุขภาพกาย	3.68 (1.37)	3.77 (1.39)	3.58 (1.34)	3.85 (1.38)	3.58 (1.30)
ที่พักอาศัย	3.36 (1.67)	3.36 (1.69)	3.24 (1.62)	3.71 (1.77)	3.84 (1.70)
ฟื้นฟูทางด้านจิตใจ	3.31 (1.41)	3.33 (1.46)	3.25 (1.34)	3.55 (1.46)	3.07 (1.31)
สิทธิสถานะ	3.26 (2.00)	3.30 (1.99)	3.28 (1.98)	2.97 (2.07)	3.38 (2.17)
ครอบครัวอุปถัมภ์	2.87 (1.55)	2.92 (1.56)	2.73 (1.49)	3.36 (1.64)	2.73 (1.62)

ภาพ 4.14 ลำดับความต้องการรับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษา
จำแนกตามเป้าหมายด้านการศึกษา

เมื่อวิเคราะห์ความต้องการการได้รับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการประกอบอาชีพพบว่า เด็กที่มีเป้าหมายด้านการประกอบอาชีพแตกต่างกันจะมีความต้องการได้รับความช่วยเหลือแตกต่างกัน โดยทุกกลุ่มต้องการการฟื้นฟูทางกายเป็นอันดับแรก ทั้งนี้กลุ่มที่ไม่มีเป้าหมายชัดเจน และกลุ่มที่ต้องการประกอบอาชีพและศึกษาต่อจะให้ความสำคัญกับการมีที่อยู่อาศัยมากกว่ากลุ่มที่ไม่ต้องการศึกษาต่อดังตาราง 4.23 และดังภาพ 4.15

ตาราง 4.23 คะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความต้องการความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการประกอบอาชีพ

ความต้องการ	ภาพรวม M (SD)	เป้าหมายด้านการประกอบอาชีพ		
		ไม่มีเป้าหมาย ที่ชัดเจน	ต้องการประกอบ อาชีพและศึกษา	ต้องการประกอบ อาชีพโดยไม่ศึกษา
		M (SD)	ต่อ M (SD)	ต่อ M (SD)
การศึกษา	5.08 (1.36)	5.10 (1.30)	5.41 (1.06)	4.29 (1.73)
ฟื้นฟูสุขภาพกาย	3.68 (1.37)	3.79 (1.36)	3.58 (1.31)	3.76 (1.44)
ที่พักอาศัย	3.36 (1.67)	3.35 (1.65)	3.27 (1.60)	3.53 (1.74)
ฟื้นฟูทางด้านจิตใจ	3.31 (1.41)	3.27 (1.41)	3.22 (1.34)	3.53 (1.49)
สิทธิสถานะ	3.26 (2.00)	3.35 (2.06)	3.17 (1.97)	3.05 (1.94)
ครอบครัวอุปถัมภ์	2.87 (1.55)	2.85 (1.53)	2.73 (1.47)	3.20 (1.65)

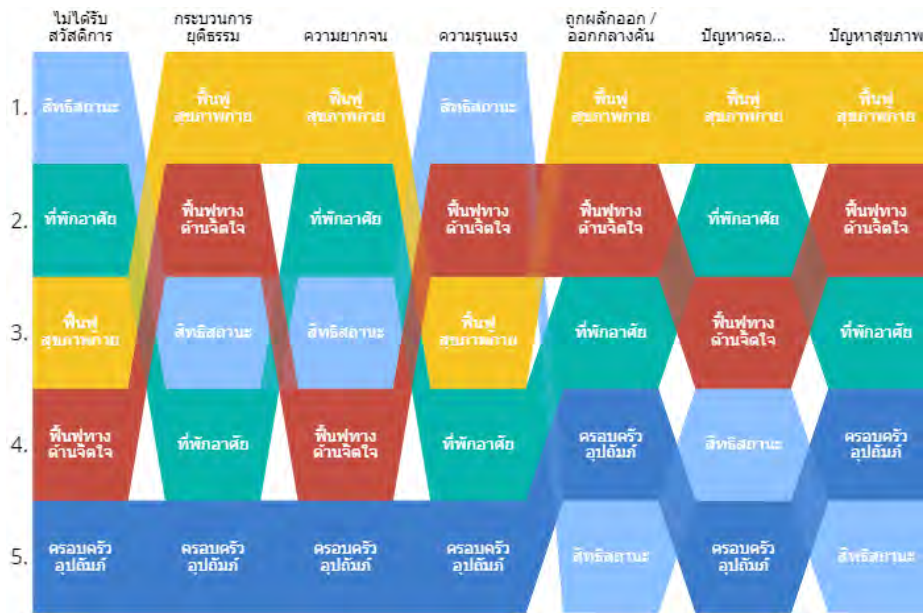

ภาพ 4.15 ลำดับความต้องการรับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการประกอบอาชีพ

เมื่อวิเคราะห์ความต้องการการได้รับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามสาเหตุ การออกนอกระบบการศึกษาพบว่า เด็กที่มีสาเหตุการออกนอกระบบการศึกษาต่างกันจะมีความต้องการ แตกต่างกัน โดยกลุ่มที่ไม่ได้รับสวัสดิการและกลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง มีความต้องการด้านสิทธิสถานะ มากกว่าด้านอื่น ๆ ในขณะที่หลาย ๆ กลุ่มที่ต้องการได้รับการช่วยเหลือด้านการฟื้นฟูทางร่างกายและจิตใจ มากกว่าด้านอื่น ๆ ดังตาราง 4.24 และดังภาพ 4.16

ตาราง 4.24 คะแนนเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความต้องการความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบ การศึกษาจำแนกตามสาเหตุการออกนอกระบบการศึกษา

ความต้องการ	สาเหตุการออกนอกระบบการศึกษา							
	ภาพรวม	ความ	ความ	ปัญหา	ปัญหา	ถูกผลัก	กระบวนการ	ไม่ได้รับ
		รุนแรง	ยากจน	สุขภาพ	ครอบครัว	ออก		
M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
การศึกษา	5.08 (1.36)	4.98 (1.39)	4.98 (1.40)	4.48 (1.61)	5.01 (1.38)	5.22 (1.33)	5.17 (1.29)	5.12 (1.21)
ฟื้นฟูสุขภาพกาย	3.68 (1.37)	3.46 (1.42)	3.58 (1.35)	4.36 (1.41)	3.53 (1.34)	3.72 (1.37)	3.77 (1.28)	3.29 (1.27)
ที่พักอาศัย	3.36 (1.67)	3.11 (1.60)	3.45 (1.68)	3.18 (1.65)	3.41 (1.70)	3.13 (1.63)	2.81 (1.48)	3.33 (1.64)
ฟื้นฟูทางด้าน จิตใจ	3.31 (1.41)	3.47 (1.42)	3.23 (1.42)	3.76 (1.38)	3.31 (1.41)	3.50 (1.37)	3.62 (1.34)	2.81 (1.30)
สิทธิสถานะ	3.26 (2.00)	3.52 (2.01)	3.23 (2.02)	2.98 (1.92)	3.18 (2.01)	2.82 (1.80)	3.50 (2.01)	4.45 (1.76)
ครอบครัวอุปถัมภ์	2.87 (1.55)	2.82 (1.55)	2.97 (1.55)	2.96 (1.62)	3.02 (1.60)	2.91 (1.56)	2.48 (1.40)	2.53 (1.48)

ภาพ 4.16 ลำดับความต้องการรับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษา จำแนกตามสาเหตุของการออกนอกระบบการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ทักษะทางสังคมที่เด็กนอกระบบการศึกษาต้องการได้รับการสนับสนุนสูงสุดคือ ทักษะการสื่อสาร (ร้อยละ 36.19) รองลงมาคือ การป้องกันยาเสพติด (ร้อยละ 34.32) การจัดการอารมณ์ (ร้อยละ 26.70) การประสานงาน (ร้อยละ 24.20) และสุขภาวะทางเพศ (ร้อยละ 11.90) ตามลำดับ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาทักษะทางสังคมอื่น ๆ ที่เด็กนอกระบบการศึกษาต้องการและปรากฏบ่อยประกอบด้วย การสาธารณสุข การศึกษา ภาษา การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การเข้าร่วมกิจกรรม การเข้าสังคมทักษะทางภาษา พัฒนาการเด็ก การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ฯลฯ ดังตาราง 4.25 และภาพ 4.17

ตาราง 4.25 ทักษะทางสังคมที่เด็กนอกระบบการศึกษาต้องการได้รับการส่งเสริม

ทักษะทางสังคม	ความถี่	ร้อยละ*
การสื่อสาร	12,669	36.19
การป้องกันยาเสพติด	12,013	34.32
การจัดการอารมณ์	9,346	26.70
การประสานงาน	8,469	24.20
สุขภาวะทางเพศ	4,164	11.90

หมายเหตุ *ผู้ตอบสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 อาชีพ จึงคำนวณร้อยละของแต่ละอาชีพจากจำนวนคำตอบทั้งหมด (n=35,003)

บทที่ 5

การสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯ

ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา ซึ่งในบทนี้จะขอนำเสนอ 2 ตอน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯ

คณะทำงานโครงการฯ ได้ดำเนินการสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯ ทั้งการลงพื้นที่ การติดตาม การสนับสนุนอย่างเป็นทางการนอกระบบทั้งรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ ทั้ง 67 โครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการย่อยภายใต้โครงการการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบ ทั้ง 18 โครงการที่มีการสนับสนุนและติดตาม คณะทำงานโครงการฯ ได้ออกแบบแบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อยตามประเด็นที่ดำเนินการ แบ่งได้เป็น 2 ชุด ได้แก่ 1) แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย ทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะชีวิต และการพัฒนาทักษะอาชีพ และ 2) แบบสัมภาษณ์เพื่อติดตามโครงการย่อย ทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะชีวิต และการพัฒนาทักษะอาชีพ โดยแบบสอบถามแต่ละแบบสอบถามที่ติดตามนั้นออกแบบโดยใช้รูปแบบการประเมินแบบชิป (CIPP Model) เป็นการประเมินภาพรวมของโครงการตั้งแต่บริบท (Context) ปัจจัยป้อน (Input) ในที่นี้หมายถึงความพร้อมทรัพยากร กระบวนการ (Process) และผลผลิต (Product)

คณะทำงานโครงการฯ แบ่งการนำเสนอการสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ประเมิน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อยตามประเด็นที่ดำเนินการพบว่า ประเด็นที่ดำเนินการของผู้ตอบแบบประเมินทั้ง 18 โครงการ แบ่งได้เป็น 3 ประเด็น โดยเป็นโครงการการพัฒนาทักษะอาชีพมากที่สุด จำนวน 7 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 38.89 รองลงมาเป็นโครงการการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม จำนวน 6 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 33.33 และเป็นโครงการการพัฒนาทักษะชีวิตน้อยที่สุดจำนวน 5 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 27.78 อีกทั้งพบว่าส่วนใหญ่เป็นโครงการเครือข่ายมากกว่าโครงการเดี่ยว คิดเป็นร้อยละ 61.11 และร้อยละ 38.89 ตามลำดับ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาพื้นที่ดำเนินการพบว่ากระจายอยู่ทั่วทั้ง 6 ภูมิภาค โดยส่วนใหญ่พื้นที่ดำเนินการอยู่ในภาคใต้ 8 จังหวัด คิดเป็นร้อยละ 22.86 รองลงมาภาคเหนือ 7 จังหวัด คิดเป็นร้อยละ 20.00 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง ภูมิภาคละ 6 จังหวัด คิดเป็นร้อยละ 17.14 และภาคตะวันตกและภาคตะวันออก ภูมิภาคละ 4 จังหวัด คิดเป็นร้อยละ 11.43 ตามลำดับ ดังภาพ 5.1

โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ อ.ปอแก้ว จ.บ้าน
- ต.ปอแก้วเหนือ ต.ตงพญา ต.ปอแก้วใต้ ต.ภูฟ้า ในอ.ปอแก้ว จ.บ้าน (จำนวน 39 หมู่บ้าน) (เด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา)

โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ
- ต.เวียงพางคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย (กลุ่มเด็กชาติพันธุ์)

โครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็ก และเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติ จ.เชียงราย
- แคมป์คนงานใน อ.เมืองเชียงราย จ.เชียงราย (เด็กและเยาวชนแรงงานข้ามชาติ)

โครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การศึกษาชนเผ่าในสถานการณ์โรคระบาด
- บ้านแม่ลานคำ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่, จ.แพร่ (กลุ่มชาติพันธุ์, กลุ่มเด็กที่มีความต้องการพิเศษ)

โครงการพัฒนาทักษะอาชีพประกอบการออนไลน์ ด้านอาหารและสมุนไพร
- ต.แม่ลานแลบ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน (เด็กและเยาวชนนอกระบบ, เด็กและเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา)

โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต
- ต.ห้วยเขย่ง ต.ปากแพรก จ.กาญจนบุรี จ.ราชบุรี จ.อุทัยธานี (เด็กชายขอบ เด็กชาติพันธุ์ ไร้สัญชาติ)

โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่
- ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครพนม
- ต.บ้านหิน อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์
- ต.แม่ข่า อ.ฝาง จ.เชียงใหม่
- ต.เมือง จ.เขียงกลาง จ.แม่ฮ่องสอน
- ต.ไผ่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี
- ต.วังตอง อ.เมือง จ.กาญจนบุรี
- ต.หนองลู อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี
- แขวงท่าข้าม เขตบางเขน กทม. (เด็กไร้สัญชาติ เด็กชาติพันธุ์ เด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา)

โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาดูแลและมุ่งานสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม
1. บ้านปรางค์ จ.นครปฐม
2. บ้านมัทธา จ.นครปฐม
3. ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 1 จ.ระยอง
4. ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 2 จ.ราชบุรี
5. ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 8 จ.สุราษฎร์ธานี
6. ศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายการศึกษาทางเลือกในจ.ภูเก็ต และจ.สุราษฎร์ธานี (เด็กขาดโอกาสซึ่งต้องหลุดออกจากระบบการศึกษา, กลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งอยู่ในความดูแลของศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน)

โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทย เพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน
ศูนย์การเรียนรู้ที่มุสลิมทั่วประเทศ ใน กทม. จ.ยะลา จ.นครนายก จ.ฉะเชิงเทรา จ.กระบี่ จ.ระนอง บ้านเรียนอิสลาม โรงเรียนปอเนาะ ทั้งที่อยู่สังกัดรัฐและไม่มีสังกัดโรงเรียนตาภิบาล (กลุ่มเด็กเยาวชนมุสลิมที่ศึกษาอยู่ในสถานศึกษาของโรงเรียน, เยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา)

โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปี 2563

โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
- ต.โป่งผา ต.โป่งงาน และต.เกาะช้าง อ.แม่สาย จ.เชียงราย (เด็กและเยาวชนไร้สัญชาติ และลูกหลานแรงงานต่างด้าว)

โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน
- อ.เขียงแสน จ.เขียงราย (กลุ่มเด็กไร้เรียน เด็กที่ได้รับผลกระทบจากอดีตเด็กกลุ่มเสี่ยงต่อการเข้าสู่ขบวนการยาเสพติดทางเพศ)

โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของนศ.พิการในสถานการณ์ COVID-19
- อ.บางละมุง อ.ชลบุรี และอ.เมือง จ.หนองคาย (เด็กพิการนอกระบบการศึกษา ทางด้านสติปัญญา/ออทิสติกทางการเห็น ทางด้านการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย)

โครงการ Young kids 6 part
- จ.นครราชสีมา (เด็กและเยาวชนที่เผชิญปัญหาด้านการศึกษา หรือเด็กด้อยโอกาสที่อยู่ในสถานศึกษาสามารถยกจน ทำพาร์ทไทม์ เคยต้องโทษ เด็กที่กระทำผิดกฎหมายทางด้านยาเสพติดที่กำลังหางานทำ)

โครงการตามหาห้องในชอกหลืบ : แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19
- อ.เมือง/คอนสาร/ภักดีชุมพล/คอนสวรรค์/หนองบัวแดง/เกษตรสมบูรณ์/บ้านแท่น/จตุรัส จ.ชัยภูมิ (เด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา)

โครงการสร้างสรรค์พัฒนาและการเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการโดยครอบครัวและชุมชนพื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์
- 7 ตำบล ในอ.คูเมือง จ.บุรีรัมย์
- 12 ตำบล ในอ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ (เด็กเยาวชนทุกประเภทความพิการ)

โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- เครือข่ายนักเรียนรุ่นใหม่สาธิตการศึกษา ครูเทพมหานคร 3 ชุมชน (ชุมชนแออัดใต้ทางด่วน เขตบางนา กรุงเทพฯ ชุมชนระพีภิรมย์ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ ชุมชนทองสุข สหกรณ์ทรัพย์นิรันดร์ ต.เทพรักษา อ.เมือง จ.สมุทรปราการ) จ.สงขลา 1 ชุมชน (ชุมชนบ้านพิสัย ต.บ้านวัดจันทร์ อ.สทิงพระ จ.สงขลา)
- สมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม (เมืองเสด็จดาว) 16 ชุมชน ในจ.เขียงรายใน อ.เมือง (ชุมชนตำบลลวี่ง /ชุมชนตำบลรอบเวียง /ชุมชนตำบลแม่ยาว /ชุมชนตำบลบ้านตุ่ /ชุมชนคลองทึง ชุมชนน้ำสัด /ชุมชนช้างหิน /ชุมชนตอยทอง /ชุมชนดอยสะแก /ชุมชนริมกก /ชุมชนแคควาย /ชุมชนวัดต้น อ.แม่ (ชุมชนลำน้ำต้น) อ.แม่สรวย (ชุมชนตำบลลวี่ง) อ.เวียงชัย (ชุมชนตำบลอนคิสลา) อ.แม่สาย (ชุมชนตำบลลวี่งพางคำ)
- บ้านเกตุล เด็กพิการ ภายใต้มูลนิธิเป็งป็นชีวิต ชุมชนตำบลท่าสุด อ.เมือง จ.เขียงราย
- ศูนย์การเรียนรู้แสงแห่งความหวัง ชุมชนตำบลห้วยซีก อ.เมือง จ.เขียงราย
- เครือข่ายบ้านเรียน 2 กลุ่ม/ชุมชนใน 16 จังหวัด (ภาคกลาง: กรุงเทพฯ /นนทบุรี/ปทุมธานี/สุพรรณบุรี/นครปฐม/สมุทรปราการ/เพชรบุรี/สระบุรี/ชัยนาท /อุทัยธานี ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน ภาคอีสาน: ขอนแก่น /อุดรธานี/บุรีรัมย์ ภาคใต้: สงขลา ภาคตะวันออก: ชลบุรี) เด็กพิการ เด็กยากจน/ขาดโอกาส/เปราะบางเศรษฐกิจ / พื้นที่ห่างไกล/ชายขอบ เด็กทำพาร์ทไทม์/ เด็กที่มีความต้องการเฉพาะ/ลูกหลานแรงงานต่างด้าว/ไร้สัญชาติ

โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิตนอกระบบ
- ต.สะอะ อ.กรงปินัง จ.ยะลา
- ต.ยูโป อ.เมือง จ.ยะลา
- ต.บันนังสตา อ.บันนังสตา จ.ยะลา
- บ้านลูกหรือต.สะเตง อ.เมือง จ.ยะลา (เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่, เยาวชนที่เคยเป็นแรงงานในมาเลเซีย)

โครงการพัฒนาเครือข่ายครู พ่อแม่และบุคลากรทางวิชาชีพที่ดูแลเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ด้วยการใช้แบบชุมชนมีส่วนร่วมผสานกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- จ.ปัตตานี จ.ยะลา และจ.นราธิวาส (เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจากมูลนิธิชุมชนตาภิบาล และเด็กนอกระบบ)

ภาพ 5.1 พื้นที่ดำเนินการภายใต้โครงการการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปี 2563

1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินโครงการ

การวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินโครงการทั้งจากแบบสอบถามคือ 1) แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการการพัฒนาทักษะชีวิต 2) แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ และ 3) แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม และแบบสัมภาษณ์สำหรับประเด็นคำถามที่ใช้ในการในการสัมภาษณ์ แบ่งได้เป็น 4 ประเด็น คือ 1) บริบทของโครงการ ซึ่งเป็นการให้โครงการได้สะท้อนเกี่ยวกับการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการที่มีความสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานหรือไม่ อย่างไร มีการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กด้านการพัฒนาทักษะชีวิต การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม 2) ปัจจัยของโครงการ เป็นการให้โครงการได้สะท้อนเกี่ยวกับปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำเนินโครงการมีอะไรบ้าง สิ่งที่หน่วยงานมีแล้วคืออะไร เพียงพอหรือไม่ ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติมคืออะไร และความเหมาะสมของกิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการ 3) กระบวนการ เป็นการสะท้อนถึงการดำเนินการตามที่กำหนดไว้ ทั้งด้านเวลาและงบประมาณ กิจกรรมที่ทำได้หรือไม่ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการ 4) ผลผลิต เป็นการสะท้อนผลการดำเนินงานในบางส่วนที่ดำเนินการไปว่าได้ผลตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ อย่างไร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ด้านบริบทโครงการ

เมื่อพิจารณาความคิดเห็นของผู้ประเมินโครงการทั้ง 3 กลุ่มประเด็น ได้แก่ โครงการการพัฒนาทักษะชีวิต โครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ และโครงการการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ในด้านบริบทของโครงการ พบว่าผู้ประเมินมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.28, 4.04 และ 3.69 ตามลำดับ รวมไปถึงจากการลงพื้นที่และสัมภาษณ์ พบว่า โครงการย่อยทั้ง 18 โครงการ ได้ตั้งวัตถุประสงค์ของโครงการที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานและ/หรือเครือข่ายในด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งด้านการพึ่งตนเองด้านอาชีพของเด็ก การพัฒนาตนเองด้านทักษะชีวิต และมีการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งด้านความรู้ ทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ และเจตคติในการเรียนรู้ ดังข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์โครงการต่าง ๆ ดังนี้

“เป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการเน้นการพัฒนาผู้เรียนนอกระบบการศึกษาที่เป็นเด็กและเยาวชนมุสลิมไทยทั่วประเทศ ให้มีความรู้และทักษะรอบด้านในการดูแลตนเองและชุมชนอย่างชาญฉลาด เช่น ทักษะพื้นฐานการดำเนินชีวิตในวิถีอิสลาม ทักษะในการใช้สื่อดิจิทัล ทักษะการวางแผนอนาคตด้านอาชีพและการเป็นผู้ประกอบการ เป็นต้น โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ทดลองออกแบบนวัตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนที่มีทักษะจากการได้รับกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครอบคลุมวิถีชีวิตมุสลิมตามบริบทของตนเอง”

(โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน)

“ศูนย์การเรียนรู้หมู่บ้านแพรกสาละวินให้ความสำคัญกับการนำเอาองค์ความรู้ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาของชุมชนเป็นต้นทุนมาออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการประเมินผลตามสภาพจริงของพัฒนาการผู้เรียนเพื่อสร้างโอกาสในการพัฒนาผู้เรียนทุกคน ให้เป็นกำลังสำคัญของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ให้มีความพร้อมด้านคุณภาพของจิตใจ มีความรู้ มีคุณธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลเมืองโลก อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของชุมชน ดังนั้นเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน ประกอบกับการจัดกิจกรรมที่ได้นำเอาสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ที่ผู้เรียนทุกคนมี นั่นคือ โทรศัพท์มือถือ มาเป็นทรัพยากรการเรียนรู้ที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ ได้ใช้ประโยชน์ และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมฐานความรู้ในปัจจุบันและในอนาคต อันจะนำไปสู่การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีอยู่ มีกิน มีรายได้ และมีสุขภาพดี”

(โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร)

“เป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการเน้นการพัฒนาเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติและเด็กและเยาวชนลูกแรงงานต่างด้าวในเรื่องการให้ความรู้และสร้างทักษะการดูแลสุขภาพเกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และการส่งเสริมทักษะชีวิตให้มีลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์และการเป็นพลเมืองดีของสังคม สอดคล้องกับโครงการสตรีนานาชาติพันธุ์ที่เน้นเรื่องการดูแลสุขภาพของกลุ่มผู้หญิง เพราะเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องที่ต้องดูแลตลอด และเรื่องทักษะชีวิตจะทำให้มีโอกาส มีทางเลือกในการใช้ชีวิตต่อไป”

(โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย)

“เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน ดีเนื่องจากเป็นกลุ่มเป้าหมายที่สมาคมเด็กและเยาวชนเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ รวมถึงหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในพื้นที่ได้ให้ความสำคัญ”

(โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต)

“เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้บ้านนานาต้องการสร้างโรงเรียนพึ่งตัวเอง จัดการเรียนการสอนที่สนับสนุนให้เด็กมีทักษะที่สามารถพึ่งตัวเองได้ โดยเน้นการทำเกษตรพอเพียง ปลูกผัก เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ รวมทั้งแปรรูปและจัดจำหน่ายให้มีรายได้เป็น

ค่าใช้จ่ายในส่วนอื่น ๆ ซึ่งเด็ก ๆ ได้ฝึกอาชีพในการทำผลิตภัณฑ์ข้าวกล้อง เบเกอร์รี่และสินค้ากาแฟสด ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ชุมชน ความสนใจของเด็ก ๆ และความต้องการของตลาด”

(โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ)

“เป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการเน้นการพัฒนาเด็กพิการและครูที่ดูแลเด็กพิการนอกระบบการศึกษา คือ เด็กพิการนอกระบบการศึกษาจะได้รับการฟื้นฟูทางการแพทย์ การศึกษา ด้านสังคม โดยมีเป้าหมายสำคัญคือความพร้อมในการประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองได้ในอนาคต และมีงานทำได้โดยไม่เป็นภาระของสังคม และครูที่ดูแลเด็กพิการนอกระบบการศึกษาจะถูกส่งเสริมให้มีทักษะความสามารถทางวิชาชีพที่สูงขึ้น มีทรัพยากรที่จะนำมาพัฒนาการทำงานให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับมูลนิธิพระมหาไถ่ ดังที่วิทยาลัยเทคโนโลยีพระมหาไถ่มีเป้าหมายในการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม ชื่อสัตย์ กตัญญู ชยัน มีน้ำใจ”

(โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ
สู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19)

“โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ มีวัตถุประสงค์ในระยะแรกเพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด 19 ในระยะต่อมาเน้นการพัฒนาศักยภาพครู และบุคลากรที่ทำงานกับเด็กและเยาวชนนอกระบบ ให้สามารถจัดการกระบวนการเรียนรู้ ที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบในพื้นที่ตามภูมิสังคมและเหมาะสมกับแนววิถีชีวิตใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสร้างชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพครูและบุคลากรที่จัดการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบในพื้นที่ ซึ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าว สอดคล้องกับเป้าหมายของมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนในเชิงวิสัยทัศน์ คือสร้างโอกาสทางการศึกษา สร้างคุณภาพเด็กและเยาวชน สร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยมีเป้าหมายให้เด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสได้รับการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีโอกาสเข้าถึงนวัตกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายตามความรู้ ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และสังคม รวมทั้งได้รับการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อมทางด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ มีทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ”

(โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่)

“โครงการที่ท่ามีความสอดคล้องกับเป้าหมายของศูนย์การเรียนรู้มูลนิธิบ้านครูน้ำ นั่นคือการสร้างความสามารถในเลี้ยงตัวเองของศูนย์การเรียนให้ยั่งยืน ลดการพึ่งแหล่งเงินบริจาคที่ไม่มีความมั่นคง ด้วยการสร้างทักษะอาชีพที่หลากหลายให้เด็กและเยาวชน เพื่อให้เขามีโอกาสที่จะเลือกทำอาชีพที่ตนเองสนใจจริง ๆ

ต่อไปในอนาคต ตามที่ครูน้ำกล่าวเปรียบเทียบไว้ว่า การให้ทางเลือกอาชีพที่หลากหลาย เหมือนการให้สีที่ใช้วาดรูปกับเด็กและเยาวชน ที่ายที่สุดเขาจะรู้เองว่าจะสร้างภาพให้สวย เขาจะต้องใช้สีไหน แต่ต้องให้เขามีสี นั่นคือ มีทักษะ มีทางเลือก มีพื้นที่ที่เป็นโอกาสให้เขาได้ลงมือทำ”

(โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน)

“เป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการเน้นการหาข้อมูล “เด็กจนตัวจริง” ที่หลุดออกนอกระบบการศึกษากว่า 1,000 คน ด้วยการคัดกรองจากทุกภาคส่วนในจังหวัด ผ่านเครือข่ายภาครัฐ (พมจ. สจร. รพ.) ภาควิชาการ (กศน. เขตพื้นที่ สจร. ครช.) ภาคชุมชน (ผญบ. อสม. ผดด.) ภาคเอกชน (สมาคมคนพิการจังหวัด ชัยภูมิ ชมรมผู้ปกครองเด็กพิการและออทิสติก) ภาคธุรกิจ (กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเยาวชนด้อยโอกาส กองทุนพัฒนาสตรี) ร่วมคัดกรองและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยแยกเด็กนอกระบบตามประเภทความต้องการการเรียนรู้ และยังอาศัยความร่วมมือของสภาเด็กและเยาวชนในแต่ละอำเภอในการร่วมคัดกรอง และเมื่อได้กลุ่มเป้าหมายแล้ว โครงการจะได้จัดกิจกรรมพัฒนาทักษะการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนนอกระบบต่อไป เห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของโครงการสอดคล้องกับภารกิจของหน่วยงานที่ยื่นขอรับการสนับสนุนโครงการ คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ ที่มีพันธกิจประการหนึ่งในการให้บริการวิชาการในระดับพื้นที่และยังประสานสัมพันธ์กับภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะผู้มีบทบาทสำคัญ คือ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) และสำนักงานกศน. ชัยภูมิ ในการร่วมดำเนินงาน ซึ่งทั้งสองหน่วยงานมีภารกิจในการดูแลและการให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนนอกระบบ การดำเนินโครงการได้จัดทำคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานในระดับจังหวัดให้ร่วมบูรณาการดำเนินงานโครงการ ดังนั้นการดำเนินงานของโครงการจึงสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างครบถ้วน”

(โครงการตามหาน้องในซอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19)

“เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ การให้เกิดการจัดระบบความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาด้านการศึกษาและอาชีพ ความต้องการให้เกิดการสร้างเสริมและการพัฒนาศูนย์ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบอย่างครบวงจรและมีความยั่งยืน โดยฝึกพัฒนาที่เด็ก และส่งต่อสู่โลกการทำงาน และจัดการหาอาชีพให้ทำ และศูนย์ดังกล่าวจะเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนทำงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ รวมไปถึงความต้องการสร้างกระบวนการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมและส่งต่อให้กับเด็กและเยาวชนกลุ่มปัญหาทางสังคม จะเห็นได้ว่าโครงการต้องการสร้างเด็ก ให้เป็นครูแกนนำ ต้นแบบ สามารถทำงานได้จริง ซึ่งส่วนหนึ่งของเด็กเป็นกลุ่มเป้าหมายในโครงการที่สามารถเข้าทำงานเป็นอาสาสมัครในศูนย์ฯ ซึ่งทางผู้รับผิดชอบโครงการหวังว่า เครือข่ายร่วมดำเนินการจะสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

(โครงการ young kids 6 part)

“เป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการมุ่งสร้างเครือข่ายครูที่สามารถจัดระบบและช่วยเหลือเด็ก และเยาวชนนอกระบบการศึกษา มุ่งสร้างความรู้ ความเข้าใจในการป้องกันตนเองจากการแพร่ระบาดของโควิด 19 และสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะสำหรับการดำเนินงานในพื้นที่สามจังหวัด ชายแดนภาคใต้ มีความเหมาะสม ชัดเจน และสอดคล้องกับภารกิจหลักของหน่วยงาน ทั้ง 3 หน่วยงานที่ร่วม ดำเนินงาน คือ ศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่มีนโยบายในการบริการวิชาการลงสู่ชุมชนไม่ เฉพาะในหน่วยงานภาครัฐ แต่รวมถึงภาคเอกชนต่าง ๆ ที่เกิดประเด็นปัญหาและต้องการได้รับการบริการวิชาการและ อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ในประเด็นทางวิชาการต่าง ๆ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขต 1 ปัตตานี มีนโยบายในการรักษาเด็กไว้ให้อยู่ในระบบการศึกษาและได้รับโอกาส ทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก่อน เกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ก็พบปัญหาเด็กออกนอกระบบกลางคันที่อยู่ในภาวะวิกฤตอยู่แล้ว เมื่อเกิดภาวะโรคระบาดก็ทำให้ปัญหาทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น แต่ทางเขตพื้นที่เป็นหน่วยงานราชการก็ยังขาด ช่องทางในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในระดับพื้นที่ได้ เมื่อได้เข้าร่วมโครงการจึงได้ร่วมเป็นเครือข่ายครูนอกระบบ การศึกษาที่มีเครือข่ายอยู่ทุกอำเภอ การเข้าร่วมพัฒนาเครือข่ายครูนี้จึงสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานอย่าง ชัดเจน ในส่วนของมูลนิธิธรรมาภิบาลเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนาที่มีภารกิจในประเด็นดังกล่าวอยู่แล้ว การได้ เข้าร่วมโครงการจึงเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยให้การดำเนินโครงการได้อย่างคล่องตัวยิ่งขึ้น”

(โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต
ในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้)

“เป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน เพราะ หน่วยงานที่ร่วมดำเนินงานมีการดำเนินงานในลักษณะงานเดียวกัน ที่ดำเนินงานด้านการจัดการเรียนรู้ สำหรับเด็กนอกระบบอยู่ในพื้นที่”

(โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต)

1.2.2 ปัจจัยของโครงการ/ความพร้อมทรัพยากร

เมื่อพิจารณาความคิดเห็นของผู้ประเมินโครงการทั้ง 3 กลุ่มประเด็น ได้แก่ โครงการการพัฒนาทักษะชีวิต โครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ และโครงการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ในด้านปัจจัยของโครงการ/ ความพร้อมทรัพยากร พบว่า ผู้ประเมินกลุ่มโครงการการพัฒนาทักษะชีวิตมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.67 แต่ผู้ประเมินกลุ่มโครงการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและโครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ มี ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 3.30 และ 3.22 ตามลำดับ รวมไปถึงจากการลงพื้นที่

สัมภาษณ์โครงการย่อย 18 โครงการ พบว่า ปัจจัยที่หลายโครงการมีอยู่และเอื้อให้โครงการดำเนินการได้ดีที่เป็นจุดร่วมของทุกโครงการ คือ ทูทางสังคม และเครือข่าย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ทูทางสังคม ในด้านบุคลากรที่มีความรู้และหัวใจในการทำงาน ภูมิปัญญา ทรัพยากร วิถีชีวิต การจัดการศึกษาด้วยตนเอง ดังข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์

“เนื่องจากบุคลากรมีองค์ความรู้อิสลาม จึงสามารถคิดกิจกรรมการสอนที่สอดคล้องกับบริบทของเด็กอิสลามได้”

(โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน)

“ความรู้เดิมของคนในชุมชน องค์ความรู้ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาของชุมชน การมีป่าต้นน้ำดีในชุมชนที่สามารถต่อยอดความรู้ไปได้ไม่สิ้นสุด และการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้จัดการศึกษาด้วยตนเอง ด้วยต้นทุนวิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เกิดเป็นความสามารถในการออกแบบและจัดการเรียนรู้ด้วยตนเองและผู้อื่น”

(โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร)

“ความรู้เดิมของครูและคนทำงานในกลุ่มลูกเหริยง รวมถึงครูในพื้นที่ที่อาสาเข้ามาเข้าร่วมกิจกรรมก็เป็นผู้ปฏิบัติงานจริงอยู่ในพื้นที่ที่ทำงานเกาะติดปัญหา มีความเข้าใจสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนเหล่านี้ รวมถึงการทำงานเกาะติดพื้นที่มาเป็นเวลานาน ทำให้ทั้งเด็กและครอบครัว รวมถึงชุมชนไว้วางใจ”

(โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต)

“สถานการณ์การเงินของมูลนิธิเริ่มมีปัญหา ต้องตัดสินใจประกาศว่าครูทุกคนจะได้รับเงินเดือนเหลือเพียงครึ่งเดียว ซึ่งครูนำเองก็มีความกังวล ว่าครูที่ถูกลดเงินเดือนจะเสียกำลังใจ และอาจไม่สู้ต่อไปด้วยกัน แต่ครูทุกคนก็ยังทุ่มเทเต็มที่ มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา มีความรับผิดชอบต่อการทำงานต่าง ๆ อย่างเต็มที่ และด้วยความที่การบริหารมีความโปร่งใส ครูและเด็กเยาวชนได้เห็นสถานะทางการเงินของศูนย์การเรียน เช่นที่มาของรายได้ การจัดการค่าใช้จ่าย การร่วมกันทำบัญชี จึงเกิดความร่วมมือร่วมใจฟันฝ่าอุปสรรคร่วมกันอย่างเต็มที่”

(โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน)

“ฐานองค์ความรู้ ที่นับได้ว่าเป็นชุมชนทรัพยากรทางปัญญา เพื่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ สื่อ เครื่องมือ อย่างเหมาะสมสำหรับเด็ก”

(โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต)

2. เครือข่ายทั้งสถาบันการศึกษา องค์กรภาคประชาสังคม สถานประกอบการ และหน่วยงานในท้องถิ่น เป็นกลไกการดำเนินงานในพื้นที่ ดังข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังนี้

“ทั้งศูนย์การเรียนรู้และโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามมาช่วยระดมสมองในการคิดกิจกรรมการสอน และมีกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยปัตตานี มาถ่ายทอดความรู้และช่วยสร้างนวัตกรรม”

(โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน)

“การมีเครือข่ายการเรียนรู้จากหลากหลายองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สถาบันการศึกษา ในท้องถิ่น ได้แก่ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยนเรศวร มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ สถานประกอบการ และหน่วยงานในท้องถิ่นและท้องถิ่นที่เป็นต้น การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวและคนในชุมชน รวมถึงกลไกเชิงพื้นที่ที่ชัดเจนย่อมเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างเป็นระบบและเหมาะสม และผลจากการดำเนินงานสามารถเผยแพร่ไปสู่พื้นที่อื่น ๆ ได้ทั่วประเทศ ต่อไป”

(โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร)

“ปัจจัยที่มีอยู่ในช่วงโควิด 19 ที่สำคัญคือ กลไกการทำงาน กลไกที่เคยทำงานด้วยกันที่ได้ประสิทธิภาพทั้งการส่งเสริมให้กลับไปศึกษาทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน ด้วยการช่วยเหลือกันในกลุ่มภาคีเครือข่าย ยังคงใช้กลไกในรูปแบบเดิม เพราะทุกคนมีทุนความรู้ที่ดีจากประสบการณ์การปฏิบัติงานจากโครงการที่ผ่านมา จึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้”

(โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย)

“การมีเครือข่ายการเรียนรู้จากหลากหลายองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ได้แก่ มหาวิทยาลัยทักษิณ มูลนิธิเครือข่าย สถานประกอบการ และหน่วยงานในท้องถิ่นและท้องถิ่นที่เป็นต้น”

(โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต)

“ภาคีเครือข่ายในการดำเนินงาน เช่น ครุชนอกระบบการศึกษา ครูทุกคน ผู้ปกครองของกลุ่มเป้าหมาย ประชาชนชาวบ้าน ที่มีกระบวนการการทำงานอย่างเป็นระบบ มีกลไกการดำเนินงานที่สอดคล้องกัน”

(โครงการตามหาน้องในซอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19)

“การมีเครือข่ายร่วมดำเนินการที่ชัดเจน และเป็นเครือข่ายตัวจริงที่ลงแรงและลงใจในการทำงาน เพื่อเด็กและเยาวชนนอกระบบในพื้นที่ และมีการทำงานที่เกิดจากการบูรณาการความเชี่ยวชาญของแต่ละที่มา ร่วมกันพัฒนา”

(โครงการ young kids 6 part)

“ปัจจัยที่มีอยู่นั้น คือ เครือข่ายในการดำเนินงาน ประกอบด้วย ครูนอกระบบการศึกษาและเครือข่ายอาสาสมัครครูนอกระบบที่กระจายตัวอยู่ในทุกอำเภอ มีการทำงานสอดรับกัน และสามารถช่วยเหลือพึ่งพากันได้ รวมถึงทีมผู้ประสานงานจากหน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ ตอบคำถาม และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างรวดเร็ว เป็นกัลยาณมิตร จึงถือได้ว่าเป็นอีกปัจจัยของความสำเร็จในการทำงานของโครงการ”

(โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต
ในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้)

“ปัจจัยที่มีอยู่นั้น คือ...เครือข่ายที่ดี มีกลไกหนุนเสริม เชื่อมร้อยเครือข่ายนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งในระดับชุมชนและระดับพื้นที่สาธารณะ”

(โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต)

นอกเหนือจากปัจจัยร่วมดังกล่าวมา ในโครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน มีปัจจัยอีก 2 ประการที่มีอยู่ขององค์กรที่น่าจะทำให้โครงการดำเนินการไปได้ดีในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 คือ 1) ความเป็นที่ป็นน้องและความเป็นผู้นำของรุ่นพี่ และ 2) การได้รับพื้นที่ (ได้รับโอกาส) ของเด็กและเยาวชน โดยเยาวชนที่ไปเรียนต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นที่โรงเรียนอื่นและกลับมาในช่วงปิดเทอมซึ่งเป็นช่วงการแพร่ระบาดของโควิด 19 ได้นำความตั้งใจ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้ไปเรียนรู้มาเพิ่มเติม มาช่วยเป็นกำลังเสริมให้ครูและพี่เลี้ยงของศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งประคับประคองให้ศูนย์การเรียนรู้สามารถดูแลเด็กและเยาวชนในช่วงเวลาที่ยากลำบากทั้งเรื่องการเงิน อาหาร และปัญหาการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ โดยเยาวชนเหล่านี้คือเด็กที่ผ่านกระบวนการหล่อหลอมของ “บ้าน” ที่ให้พื้นที่แห่งความเท่าเทียม โอกาสในการคิด แสดงออก ร่วมกันหาทางออก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการดูแลเด็กและเยาวชนของศูนย์การเรียนรู้ นอกจากนี้ในช่วงเวลาที่มีการ Lockdown ทางศูนย์การเรียนรู้ไม่สามารถออกไปขายผลผลิตและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้ จึงพยายามหาหนทาง ซึ่งทางศูนย์การเรียนรู้ก็ได้รับโอกาสจากภาคส่วนต่าง ๆ ให้เด็กและเยาวชนได้ประกอบอาชีพ เกิดความภาคภูมิใจ มีความมั่นใจ เห็นคุณค่าตนเอง รวมทั้งเป็นการฟื้นฟูเยียวยาสภาพจิตใจของเด็กและเยาวชน มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ได้ฝึกสมาธิผ่านการทำงาน เด็กและเยาวชนได้รับอิสระในการคิดตัดสินใจเลือกอาชีพตามความสนใจและได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม เป็นทุนชีวิตต่อไป

ส่วนปัจจัยที่จำเป็นและต้องการเพิ่มเติมในการทำให้การดำเนินโครงการสำเร็จได้ คือ

1. ผู้นำ ดึงข้อความจากการสัมภาษณ์ว่า

“ผู้นำที่สามารถสื่อสารทำความเข้าใจ ทั้งกับตัวเด็กและเยาวชนนอกระบบ และพ่อแม่หรือผู้ปกครอง หรือผู้ใหญ่ในชุมชน อาทิ ผู้ที่มีคนยกย่องนับถือในชุมชน ได้แก่ นายก อบต. กำนันและผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น”

(โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บน
ฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร)

2. การมีเครือข่ายในพื้นที่ และผู้เชี่ยวชาญในการช่วยพัฒนาครูและบุคลากร ดั่งข้อความจากการสัมภาษณ์ว่า

“ภาคีเครือข่าย ทั้งครูนอกระบบ เครือข่ายโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน แกนนำชุมชน อสม. กลุ่มพัฒนาสตรี แกนนำแรงงานต่างด้าวและคนไร้สัญชาติ ล่ามชุมชน ที่เป็นคนในพื้นที่ที่มีความเข้าใจในบริบท สภาพ ปัญหา ความต้องการที่แท้จริงของเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติและเด็กและเยาวชนลูกแรงงานต่างด้าวในพื้นที่”

(โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจาก
วิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย)

“การหาคนกลางหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ตัวต่อ ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งกับการจัดกิจกรรมในพื้นที่ห่างไกล และอยู่ในถิ่นทุรกันดาร และวิธีการจัดกิจกรรมที่ต้องกระชับ ง่าย ใช้เวลาไม่นาน และตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่ชัดเจน หรือในกรณีการคิดโครงการตามความต้องการที่ทำได้ทันที”

(โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการ
เรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร)

“ภาคีเครือข่ายในการดำเนินงาน เช่น ครูนอกระบบการศึกษา ครูกศน. ผู้ปกครองของ
กลุ่มเป้าหมาย ปราชญ์ชาวบ้าน ในพื้นที่ยังมีจำนวนไม่เพียงพอ เนื่องจากภาคีเครือข่ายมีภาระงานประจำหรือ
ครูนอกระบบการศึกษามีภารกิจส่วนตัวที่ต้องปฏิบัติทำให้เวลาในการทำงานในโครงการมีไม่เพียงพอ
ต่อความต้องการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้”

(โครงการตามหาน้องในซอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19)

“อยากพัฒนาศักยภาพครูและคนทำงานในกลุ่ม รวมถึงความรู้แกนนำในชุมชนด้วย ตัวอย่าง
หัวข้อที่สนใจ คือ ทักษะการให้คำปรึกษา”

(โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต)

“การเพิ่มศักยภาพของบุคลากรจะทำให้เกิดวิสัยทัศน์ร่วมกันในการปฏิบัติภารกิจ รับทราบ
เป้าหมาย คุณค่าร่วม เกิดการร่วมแรงรวมใจเรียนรู้และพัฒนาไปพร้อมกัน”

(โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพระดับสูงเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต
ในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้)

3. งบประมาณสนับสนุนเพื่อการพัฒนาในด้านบุคลากร สถานที่ เครื่องมือ และอุปกรณ์ ดังข้อความจากการสัมภาษณ์ว่า

“เนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ต้องมีออฟฟิศ มีสถานที่จัดการเรียน แต่ในปัจจุบันใช้วิธีการเช่า เพื่อจะได้มีสถานที่ในการเก็บของและอุปกรณ์การสอน รวมทั้งใช้สอน”

(โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน)

“ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติมคือเรื่องเงินสนับสนุน เพื่อนำไปซื้อเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง เช่น อุปกรณ์ป้องกันโควิด 19 อุปกรณ์ในถุงยังชีพ รวมทั้งกระเป๋า เสื้อผ้า”

(โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย)

“ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติมคือเรื่องเงินเพื่อให้ไปจ้างครู วิทยากร มาช่วยในการจัดการเรียน การซื้ออุปกรณ์ที่ทันสมัยมาใช้ในการเรียนการสอน อาทิ การจัดการเรียนการสอน online เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ได้ด้วยตนเองมากขึ้น”

(โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ
สู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19)

“จำนวนครูนอกระบบในตอนนี้อย่างมีไม่เพียงพอกับปริมาณงานที่มีอยู่ของศูนย์การเรียนรู้บ้านนา เพราะต้องดูแลทั้งงานภาคเกษตรกรรม การเรียนการสอน งานธุรการ งานการเงิน และหน่วยงานอื่น ๆ รวมทั้งยังขาดงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถจัดจ้างบุคลากรประจำเพิ่มเติมได้ นอกจากนี้ในอนาคตศูนย์การเรียนรู้บ้านนา มีแผนที่จะรับนักเรียนเพิ่มเติมจากประมาณ 100 คนในปัจจุบันเป็น 150 คนในอีก 3 ปี จึงต้องการบุคลากรช่วยงานเพิ่มเติม รวมทั้งการสร้างเครือข่ายโรงเรียนที่มีความคล้ายคลึงกับศูนย์การเรียนรู้บ้านนา เพื่อส่งนักเรียนที่เรียนจบระดับประถมปลายแล้วไปเรียนต่อ รวมทั้งสร้างเครือข่ายโรงเรียนสายอาชีพเพิ่มเติม”

(โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ)

“โครงการนี้มีสิ่งที่ต้องการหลากหลาย ได้แก่ สื่อ อุปกรณ์ และทรัพยากรในการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเด็ก (ทุนประเดิม เงินก้นถุง) การได้รับความช่วยเหลือจากวิทยากรที่มาจากภาคส่วนต่าง ๆ เนื่องจากในอนาคตจะมีอาชีพที่เด็ก ๆ สนใจอีกหลากหลายอาชีพ ซึ่งในที่นี่ ครูเหล่านี้ก็จำเป็นต้องมีสื่อและทรัพยากรในการจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมอาชีพด้วย รวมถึงความต้องการผู้เชี่ยวชาญมาช่วยวาง

ระบบการพัฒนาศูนย์ช่วยเหลือ โดยอาศัยกลยุทธ์การพัฒนาที่ชัดเจนและการได้รับงบประมาณสนับสนุน
ที่ต่อเนื่องในการดำเนินงานในลักษณะนี้ต่อไป”

(โครงการ young kids 6 part)

“การเข้าถึงกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาในเขตพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นงานที่ใช้
งบประมาณสูงเนื่องจากเป็นกลุ่มวิกฤตที่เข้าถึงได้ยาก ส่วนหนึ่งคือการเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคลของกลุ่มเด็กที่เป็น
เรื่องละเอียดอ่อน โครงการจึงต้องใช้กลวิธีที่หลากหลายในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เช่น การเยี่ยมบ้าน การแจก
ทุนการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ พื้นที่เป็นถิ่นทุรกันดารที่เข้าถึงได้ยาก ใช้เวลา 1 วัน อาจได้กลุ่มเป้าหมาย
เพียง 3 คน อีกทั้งต้องใช้บุคลากรในชุมชนนำพาเข้าไปพร้อมกับล่ามภาษามลายู ภาษายาวี หลายพื้นที่ที่เป็นพื้นที่สี
แดง กว่าจะได้ข้อมูลส่วนบุคคลต้องเข้าพื้นที่หลายครั้ง ใช้ระยะเวลา 3-4 เดือน และการเข้าพื้นที่บางครั้งใช้
กำลังคนมากถึง 45 คน ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จึงต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก”

(โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต

ในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้)

“ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติม คือ...ทุนในการดำเนินงานเนื่องจากศูนย์การเรียนรู้ไม่ได้รับการสนับสนุน
งบประมาณจากภาครัฐ”

(โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต)

4. การควบคุมของหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ ดังข้อความจากการสัมภาษณ์ว่า

“การควบคุมของหน่วยงานภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ เนื่องจากตั้งอยู่บริเวณเขตชายแดนที่ต้องมี
มาตรการในการป้องกันอย่างเข้มงวด”

(โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการ
เรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร)

5. ความร่วมมือจากหน่วยงานส่วนกลางและระดับพื้นที่ ดังข้อความจากการสัมภาษณ์ว่า

“การดำเนินการขับเคลื่อนโครงการในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับนโยบาย ระดับจังหวัด ผ่าน
ความร่วมมือจากผู้ว่าราชการจังหวัด และระดับพื้นที่ ได้แก่ ชุมชน และครอบครัว”

(โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการ
เรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร)

6. การให้โอกาสจากสังคม ดั่งข้อความจากการสัมภาษณ์ว่า

“สังคมควรต้องให้โอกาสให้เด็กเหล่านี้ได้มีพื้นที่ในการพัฒนาตนเองตามความสนใจ มีอาชีพ มีรายได้ที่มั่นคง ดูแลตนเองได้ และมีศักยภาพในการเรียนรู้และเข้ารับบริการการศึกษาที่มีคุณภาพได้ต่อไป”

(โครงการ young kids 6 part)

7. ระยะเวลาในการดำเนินการที่มากขึ้น ดั่งข้อความจากการสัมภาษณ์ว่า

“ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติม คือ ระยะเวลาในการดำเนินงาน เนื่องจากการทำงานเชิงพัฒนาต้องทำงานอย่างต่อเนื่องจึงจะเห็นผลของการพัฒนาตั้งแต่ตอนต้นถึงระยะสิ้นสุดโครงการ...”

(โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต)

“การทำงานเชิงพัฒนาใช้เวลาระยะยาวจึงจะเห็นผล กรอบเวลาในการดำเนินงานหากมีมากขึ้น จะเห็นผลของการปฏิบัติในระยะยาว”

(โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต

ในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้)

8. ลักษณะของบุคลากรที่ทำงานในพื้นที่ เช่น มุ่งมั่น ทำงานจริง ยอมรับในความแตกต่าง ดั่งข้อความจากการสัมภาษณ์ว่า

“บุคลากรที่ทำงานต้องมีความเชื่อมั่น ใฝ่หาใจ เข้าถึงพื้นที่ด้วยความมุ่งมั่นทำงานจริง เมื่อกลุ่มเป้าหมายได้เห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจก็จะเกิดความไว้วางใจและให้ข้อมูลที่เป็นจริงอันเป็นประโยชน์ ยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล มโนทัศน์ ความเชื่อ ศาสนา ภาษา เป็นความหลากหลายเชิงพื้นที่ ที่อยู่อาศัยกันอย่างเป็นพหุวัฒนธรรม การเข้าใจความแตกต่างจะทำให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างดี”

(โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต

ในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้)

9. การมีนโยบายของหน่วยงานที่เปิดการทำงานในพื้นที่ที่ไม่คุ้นเคย ดั่งข้อความจากการสัมภาษณ์ว่า

“นโยบายของทางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒคือทำให้บริการวิชาการนอกพื้นที่และภาคใต้ ก็เป็นหนึ่งในพื้นที่ปฏิบัติงานของทางมหาวิทยาลัย คณะทำงานต้องกล้าเสี่ยงมาทำงานในพื้นที่ที่ไม่คุ้นเคย หากมีความกล้าก็จะเป็นโอกาสในการเปิดพื้นที่และได้รู้จักกับกลุ่มเป้าหมายใหม่ ๆ”

(โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต

ในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้)

1.2.3 กระบวนการในการดำเนินโครงการ

เมื่อพิจารณาความคิดเห็นของผู้ประเมินโครงการทั้ง 3 กลุ่มประเด็น ได้แก่ โครงการการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม โครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ และโครงการการพัฒนาทักษะชีวิต ในด้านกระบวนการในการดำเนินโครงการ พบว่า ผู้ประเมินมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.95, 4.00 และ 4.32 ตามลำดับ รวมไปถึงจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ของการดำเนินโครงการ พบว่า โครงการทั้ง 18 โครงการ มีการดำเนินการของโครงการเป็นไปตามแผน ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลเด็กและครูนอกระบบการศึกษาในโครงการและการดำเนินกิจกรรมในบางกิจกรรม สำหรับตัวอย่างกิจกรรม เช่น

1. โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน กิจกรรมที่จัดยังคงจัดตามโครงการที่กำหนด โดยแบ่งกิจกรรมเป็น ระดับ 2 คือ

1.1 อนุบาล - ป.6 การจัดกิจกรรมจะเน้นการเล่นแบบเด็กเล็ก เกมจะง่าย เช่น บันไดซุนนะ (นบี หรือ บันไดคนดี) การค้นหาอาชีพ เป็นต้น

1.2 ม.1 - ม.6 เน้น 2 เรื่อง ได้แก่ LO (Live Oriental) ทิศทางชีวิต ลักษณะเหมือนวิชาแนะแนวอาชีพ และ ML (Money Literacy) ความฉลาดทางการเงิน เป็นเกมส์การเงินที่เสริมเรื่องศาสนาอิสลาม โดยศาสนาอิสลามพูดเรื่องการเงินไว้ว่า ไม่จำเป็นต้องรวย แต่ต้องรับมือการเงินได้ทั้ง 5 รูปแบบ ทั้งรายรับ รายจ่าย หนี้สิน ทรัพย์สินและการลงทุน

กิจกรรมที่จัดจะเน้นความสนุกแบบเกมส์เพื่อการศึกษา พวก board game และต้องมีเรื่องของศาสนาอิสลาม เพื่อแก้ปัญหานักเรียนปัญหาของสังคม การเล่นเกมส์ระหว่างเด็กจะเป็นกุศโลบายให้เด็กจดประกายความคิด แม้ว่าจะใช้เวลาานาน แต่เด็กจะฟังกัน ตกลงความคิดร่วมกัน และเรียนรู้ร่วมกัน ส่งผลต่อชีวิตได้ดีกว่าสำหรับกิจกรรมทำที่ยังทำไม่ได้ ได้แก่ การประกวดนวัตกรรม เพราะเวลาน้อย จึงให้นักศึกษามาช่วยสร้างนวัตกรรมเลย โดยไม่มีการประกวด คือ เกมส์ให้เด็กเล่นแล้วมีการพัฒนาไปเรื่อย ๆ จนเลือกที่ดีที่สุดมาสร้างเป็นกิจกรรมกลางเพื่อใช้ในทุกที่

2. โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร

โครงการส่งเสริมการประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการดูแลตนเองและผู้อื่น ซึ่งในนี้หมายรวมถึงชุมชนโดยรวมด้วย โดยจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเน้นการจัดการเรียนรู้บนฐานปัญหาจริงเพื่อฝึกทักษะชีวิต ทักษะการแก้ปัญหา สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับการดำเนินชีวิตได้ สิ่งสำคัญคือ ผู้เรียนจะต้อง คิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง และนำเสนอผลงานด้วยตนเอง ซึ่งในกรณีของโครงการให้ความสำคัญกับ “หลักสูตร 3PBL” ซึ่งมีรูปแบบในการเรียนรู้ 3 วิธี ได้แก่ Pattern-based Learning ได้แก่ การเรียนรู้ในรูปแบบ โดยอาจจะใช้แบบฟอร์มใบงาน หรือการตั้งคำถามจากครู โดยมีเป้าประสงค์เพื่อทำให้นักเรียนหรือผู้เรียน ได้ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ การประเมินค่า และเสริมสร้างความมั่นใจในตนเองของผู้เรียนให้กล้าคิดกล้าพูด Project-based Learning ได้แก่ การเรียนรู้จากการทำโครงการ หรือกิจกรรมต่างๆ มีเป้าประสงค์เพื่อให้นักเรียน ได้ฝึกทักษะการทำงานตามวงจรคุณภาพ (PDCA) การแก้ปัญหาและทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และ Problem-based Learning ได้แก่ การเรียนรู้บนฐานปัญหาหรือโครงการ มีวัตถุประสงค์ให้นักเรียนเกิดทักษะในศตวรรษที่ 21 โดยมุ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ และการเรียนรู้เป็นทีม ที่ผู้เรียนคิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเองได้ และนำเสนอผลงานด้วยตนเอง

3. โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

โครงการที่ตอบสนองต่อการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตในเรื่องการดูแลสุขภาพ เนื่องจากเมื่อเกิดสถานการณ์โควิด 19 คนไทยที่มีบัตรจะได้รับความช่วยเหลือมาก แต่คนที่ไม่ม่บัตรจะม่ได้รับความช่วยเหลือเลย ดังนั้น การทำโครงการนี้จะเป็นการช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนในสถานการณ์โควิด 19 แก่เด็กและเยาวชนไร้สัญชาติและเด็กและเยาวชนลูกแรงงานต่างด้าว โดยมีกิจกรรมหลัก 2 กิจกรรมคือ

3.1 การมอบของและเงินช่วยเหลือ โดยการมอบอุปกรณ์ป้องกันโควิด 19 เช่น หน้ากากผ้า เจลล้างมือ สบู่ การมอบถุงยังชีพ เช่น ข้าวสารอาหารแห้ง จำนวน 2 ครั้ง และการมอบเงินช่วยเหลือรายเดือนเป็นจำนวนเงิน

200 บาท จำนวน 4 ครั้ง รวม 800 บาทต่อคน

3.2 การอบรม โดยมีการอบรมทักษะการดูแลสุขภาพในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 การปฏิบัติตนเพื่อลดความเสี่ยงในการรับเชื้อ เป็นความรู้เพื่อการดูแลตนเอง คนในบ้าน และชุมชน โดยจะสอนให้ล้างมือ การใส่หน้ากากอนามัย การอยู่ห่างกัน เนื่องจากคนกลุ่มนี้เข้าห้องแถวอยู่ด้วยกันห้องละ 7-10 คนต่อครอบครัว และการอบรมทักษะชีวิตเพื่อให้มีลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์ การเรียนรู้เพื่อเป็นพลเมืองดีของสังคม

ส่วนโครงการที่ทำการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติและเด็กและเยาวชนลูกแรงงานต่างด้าว เนื่องจากเนื้อหาในการอบรมจะส่งเสริมการพัฒนาทักษะชีวิต ได้แก่ การเป็นพลเมืองไทย โดยเจ้าหน้าที่จากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ตำรวจตรวจคนเข้าเมือง พ่อหลวงบ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ จะมาช่วยเป็นวิทยากรหลัก เพราะเป็นกลุ่มที่เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้เชื่อฟัง เชื่อว่าคนกลุ่มนี้มีบทบาทในชีวิต ส่วนครู กศน.จะเป็นผู้ช่วยเหลือจัดการและเป็นผู้ช่วยวิทยากร โดยการอบรมจะทำ 1 วัน ตั้งแต่ 9.00 – 15.00 น. เริ่มต้นจากครู กศน.ทั้ง 5 คน ตกลงเนื้อหากลางด้วยกัน แล้วออกไปอบรมตามตำบล ซึ่งอาจมีผู้เรียนตั้งแต่ 40 – 80 คน ดังนั้น การให้ความรู้เรื่องการพัฒนาทักษะชีวิตจะช่วยให้เด็กรับรู้ปัญหา เข้าใจว่าชีวิตไม่มีความแน่นอน เมื่อเกิดวิกฤติจะไปหาใคร หาทุนที่ไหน มีช่องทางใดบ้าง และเมื่อมีปัญหาการเรียนจะไปต่ออย่างไร

กลุ่มเด็กและเยาวชนที่ไม่มีบัตรเมื่อหลุดออกจากระบบการศึกษา เช่น ตั้งครรภ์ ออกไปทำงาน ต้องส่งเสริมให้กลับมาเข้าเรียนทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งสายสามัญและสายอาชีพได้ โดยเมื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพที่สนใจของเด็กและเยาวชนที่ไม่มีบัตรกลุ่มนี้ พบว่า อาชีพส่วนใหญ่ที่อยากทำจะเหมือนพ่อแม่ที่ทำอยู่ เช่น เด็กชายอยากเป็นช่างก่อสร้าง เด็กหญิงอยากเป็นช่างเสริมสวย ช่างตัดเย็บนักร้อง ครูนอกระบบการศึกษาจึงอยากพัฒนาให้เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้มีทักษะ เปรียบเหมือนการติดอาวุธให้เด็กมองว่าเด็กที่มีความเสี่ยงบางครั้งก็รั้งไม่ได้

ก่อนสถานการณ์โควิด 19 การอบรมจะแยกการอบรมตามกลุ่มผู้เรียน เช่น กลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มสตรีที่เป็นแม่บ้าน กลุ่มสตรีผู้สูงอายุ แต่ในช่วงสถานการณ์โควิด 19 ไม่มีการจัดอบรม แต่ถ้ามีการจัดอบรมจะมีผู้เรียนไม่เกิน 40 คน จนช่วงสถานการณ์โควิด 19 คลี่คลาย จึงเข้าไปจัดอบรมในชุมชน โดยเปลี่ยนจากการอบรมกลุ่มใหญ่ 80 คน เปลี่ยนเป็นอบรมกลุ่มเล็กตามพื้นที่ 8 พื้นที่ด้วยการจัดการผ่านการคุยทางไลน์กับผู้ประสานงานในพื้นที่ โดยครูจะนำข้อมูลที่ได้รับทางไลน์จากสสส. กระทรวงสาธารณสุข ที่ส่งมาทางไลน์ ไปกระจายเสียงต่อตามหมู่บ้านและไลน์กลุ่มชุมชน ครูจะสอนตามข้อมูลที่ได้รับผ่านการบรรยาย การสาธิต การใช้ Powerpoint การสอนรายบุคคล และทำการประสานงานกับเครือข่ายในชุมชน เช่น เขิญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้ตามเนื้อหาที่ถนัด

4. โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต

กลุ่มลูกเหริ่งทำงานกับกลุ่มเด็กในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้มากกว่า 18 ปี จึงมีความสนใจที่จะพัฒนา กลุ่มเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างเป็นระบบ แต่ด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ที่เกิดขึ้นทำให้การดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่มีสภาพที่แย่ง โดยเฉพาะสภาพเศรษฐกิจ ขาดรายได้ ครอบครัวและชุมชนจึงได้ขอความร่วมมือมายังกลุ่มฯ ทางกลุ่มลูกเหริ่งจึงได้ให้การช่วยเหลือเรื่องการทำโรงครัว จึงได้พบว่า มีเด็กและเยาวชนจำนวนมากไม่ได้เรียนหนังสือ รวมถึงกลุ่มที่กลับมาอยู่บ้านจากประเทศมาเลเซีย จำนวนมาก ผู้ปกครองขาดรายได้และว่างงาน ซึ่งผลจากการค้นพบเด็กช่วงสถานการณ์โควิด คือ พบเจอเด็กและ เยาวชนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ ไม่มีอาหารรับประทาน ว่างงาน และไม่มีพ่อแม่ดูแล จึงเป็นเหตุให้คิดทำโครงการเพื่อ พัฒนาทักษะชีวิตที่จะสามารถเป็นเครื่องมือในการดูแลตนเองของเด็กนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ต่อไป

โครงการที่ทำนี้ตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ โควิด 19 มาก โดยมีทั้งการให้ความช่วยเหลือเรื่องการยังชีพ การให้ความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องกับกลุ่ม เด็กนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ในเรื่องการล้างมือ การดูแลตนเองและครอบครัว การสำรวจความต้องการและ ความตระหนักรู้เรื่องสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 เป็นระยะ ๆ และการร่วมมือกันทำอุปกรณ์ป้องกัน พื้นฐาน ได้แก่ หน้ากากอนามัย การทำ face shield เป็นต้น เพื่อใช้เองและแจกจ่ายหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน เนื่องจากภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีความจริงจังในการทำงานและมีมาตรการ ที่ชัดเจน อาจเพราะจังหวัดตั้งอยู่ในพื้นที่เสี่ยงมาก กลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่จึงได้รับการ ดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี

ในระยะแรกนี้มีการอบรมเตรียมความพร้อมให้กับครูนอกระบบการศึกษา ภายใต้โครงการ “ห้องเรียน กัมปง สืบค้นทักษะชีวิต” โดยเน้นการสร้างกลไกการทำงานให้ครูผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และมีทักษะ ความมั่นใจในการจัดการเรียนรู้และให้การดูแลกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา โดยกิจกรรม คือ การเชิญวิทยากร จากมูลนิธิสื่อชาวบ้าน (มะขามป้อม) คุณพฤษี พหลกุลบุตร มาบรรยายและชวนครูจัดการกระบวนการเรียนรู้หัวข้อ

ต่าง ๆ ได้แก่ การแนะนำ การทำงานและโครงการในภาพรวม การพัฒนาการเรียนรู้ภายใน ความเข้าใจเกี่ยวกับทักษะชีวิต การฝึกออกแบบกระบวนการเรียนรู้อย่างมีหัวใจ และการสรุปการเรียนรู้และห้องเรียนจำลอง เป็นต้น ซึ่งครูที่เข้าร่วมจำนวน 20 คน ได้ทั้งความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการออกแบบการเรียนรู้จริงที่เหมาะสมและมีคุณค่า เพื่อสามารถให้เป็นแนวทางในการดูแลและสร้างการเรียนรู้แก่เด็กนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ที่ตนเองจะรับผิดชอบต่อไป

5. โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ

โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ เป็นการดำเนินโครงการระยะสั้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาศักยภาพ สร้างเสริมทางเลือกและความสามารถในการประกอบอาชีพให้เกิดความยั่งยืนในการดำรงชีวิต ให้เด็กนอกระบบการศึกษา รวมถึงครูนอกระบบการศึกษา จำนวนทั้งหมด 100 คน จัดโครงการภายใต้การดำเนินงานของโรงเรียนทางเลือก ศูนย์การเรียนรู้บ้านนา

ในสถานการณ์โควิดศูนย์การเรียนรู้บ้านนาไม่ได้รับผลกระทบในแง่ของอาหารการกินมากนัก เนื่องจากความพยายามที่ผ่านมาที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านนามีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะสร้างความมั่นคงทางอาหาร ศูนย์การเรียนรู้บ้านนาสามารถปลูกข้าว ปลูกผัก ทำเบเกอรี่ เป็นการผลิตและแปรรูปอาหารได้เอง จึงสามารถดูแลครูนอกระบบการศึกษา เด็กและเยาวชนของศูนย์การเรียนรู้บ้านนาได้ รวมทั้งยังสามารถส่งอาหารไปสนับสนุนความเป็นอยู่ของชุมชนและหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายที่อื่นได้ด้วย โดยศูนย์การเรียนรู้บ้านนา ให้ความช่วยเหลือหน่วยงานและชุมชนรอบข้าง รวมถึงพ่อแม่เด็กของศูนย์การเรียนรู้บ้านนา ซึ่งเป็นแรงงานหาเช้ากินค่ำ ขาดรายได้ ต้องอาศัยการรับบริจาค จึงได้รับผลกระทบจากโควิดเป็นอย่างมาก ส่วนศูนย์การเรียนรู้บ้านนา นอกจากจะมีความยั่งยืนด้านอาหารแล้ว ยังมีการฝึกอาชีพอื่น ๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น เสริมสวย ตัดผม และตัดเย็บเสื้อผ้า

อย่างไรก็ตามศูนย์การเรียนรู้บ้านนาได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิดในแง่การดูแลสุขภาพอนามัย และการป้องกันโรคระบาด โดยในช่วงเวลาดังกล่าว บ้านนามีการปิดศูนย์ดูแลกันเองภายในไม่เปิดรับ

บุคคลภายนอก ขาดแคลนยา และเจลแอลกอฮอล์ แต่ทางศูนย์มีการให้ความรู้และฝึกเด็ก ๆ ให้ล้างมือบ่อย ๆ สวมหน้ากากอนามัย และใช้เจลล้างมือ เพื่อให้เด็ก ๆ มีสุขภาพแข็งแรง ปลอดภัย

จากสถานการณ์โควิดที่ย่ำแย่ทำให้ทางศูนย์การเรียนบ้านนาตราตระหนักว่าโลกนี้ไม่แน่นอน และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เด็ก ๆ จะต้องมีความรู้ มีแนวทางที่พึ่งตัวเอง เป็นทางเลือกที่เป็นทางรอด สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางที่ศูนย์การเรียนบ้านนามีความตั้งใจดำเนินการให้ต่อเนื่อง โครงการที่เกิดขึ้นนี้ทำให้แผนการต่าง ๆ ที่ศูนย์การเรียนบ้านนามาวางแผนไว้สามารถดำเนินการต่อไปได้

โดยการที่จะส่งเสริมให้เด็ก ๆ มีอาชีพ ทางศูนย์การเรียนบ้านนามีการเชิญวิทยากร ซึ่งเป็นผู้รู้จริงในเรื่องนั้น ๆ มาจากหน่วยงานภายนอก เช่น สถาบันการศึกษา แต่เนื่องจากไม่สามารถเชิญผู้เชี่ยวชาญมาได้อย่างจริงจังเน้นพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาและนักเรียนรุ่นพี่ของศูนย์การเรียน เพื่อมาสอนเด็กรุ่นต่อ ๆ ไป รวมทั้งสามารถประกอบอาชีพของตนเองได้ โดยไม่ได้เน้นให้ต้องเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนหรือแข่งขันในระบบ เพราะเด็กหลายคนเป็นกลุ่มที่ไม่มีบัตร ทำให้ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ในระบบ เช่น การเป็นลูกจ้าง หน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

6. โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19

การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19 ของมูลนิธิพระมหาไถ่ ในช่วงที่ผ่านมา มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันโควิด 19 คือ การอบรมเนื้อหาโควิด 19 ให้ผู้เรียน ได้แก่ กิจกรรมการอบรมเด็กพิการทางไกลโควิด การป้องกันการติดโควิด เพื่อให้ผู้เรียนมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเรื่องการป้องกันโควิด 19 และมีการอบรมทำเจลล้างมือ และมีการติดเจลล้างมือทุกที่ในมูลนิธิเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ โดยการอบรมมีการประสานเครือข่ายหน่วยงานภายนอกมาให้การสนับสนุน เช่น สาธารณสุขเมืองพัทยา โดยเป็นการเรียนรู้ร่วมกันทั้งครูและนักเรียน โดยไม่มีการแยกกลุ่มเรียน

นอกจากนี้มีการจัดการศึกษาเพื่อให้เด็กพิการนอกระบบการศึกษาได้รับการฟื้นฟูทางด้านกายภาพ การศึกษา ด้านสังคม โดยมีเป้าหมายสำคัญคือความพร้อมในการประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองได้ในอนาคต และมีงานทำได้โดยไม่เป็นภาระของสังคม และมีการพัฒนาครูที่ดูแลเด็กพิการนอกระบบการศึกษา โดยส่งเสริมให้มีทักษะความสามารถทางวิชาชีพที่สูงขึ้น มีทรัพยากรที่จะนำมาพัฒนาการทำงานให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เวลาจัดกิจกรรมจะเน้นส่งเสริมผู้เรียนครบทุกมิติ เป็นการบูรณาการ เช่น เมื่อผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมก็จะได้รับความรู้ในด้านสุขภาพ เกิดพื้นฐานความรู้ในเรื่องฟังพูดอ่านเขียน รวมถึงความรู้ด้านอื่น ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี สุขภาพ การใช้กายอุปกรณ์ โดยมีสิ่งที่ตามมา คือ บุคลิกภาพ จิตสาธารณะ เป็นต้น

7. โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่

โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ ในช่วงแรกที่ตั้งเป้าหมายในการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากโควิด 19 ทั้งในด้านทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ ที่ผ่านมานั้นการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด 19 โดยเน้นเรื่องสุขภาพอนามัย ทั้งเรื่องการดูแลสุขภาพ เช่น การล้างมือ การทานอาหาร ให้ถูกสุขลักษณะมากขึ้น และพบว่ารายได้ของพ่อแม่ลดลง มีการนำอาหารไปให้ และส่งเสริมการปลูกผักเลี้ยงชีพ เน้นการผลิตอาหารเอง และสอนให้เด็กมีส่วนร่วมกับครอบครัว และให้พ่อแม่ดูแลเด็ก เพิ่มปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว และเฝ้าระวังเรื่องสุขภาพเด็ก สนับสนุนอุปกรณ์ เช่น การให้หน้ากากอนามัย เครื่องอบฆ่าเชื้อหน้ากากอนามัย และทำห้องพยาบาล โดยหลังโควิด 19 มีเด็กเพิ่มมากขึ้น ในวัย 13-14 ปี ซึ่งเด็กส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารยืนยันสัญชาติ มีเพียงบางคนที่มีพาสปอร์ต ที่ศูนย์การเรียนรู้มีครู 13 คน โดยเด็กอายุระหว่าง 4-15 ปี ที่ผ่านมามีการพัฒนาครู ผู้ใหญ่บ้านและผู้เกี่ยวข้องแล้ว 2 โครงการ คือ การฝึกอบรมระบบการคุ้มครองเด็ก วิทยากรนักจิตวิทยาเด็กชาวไทย จากองค์กรแตรเดอซอมม์ จากประเทศเยอรมันนี ระยะเวลา 2 วัน และการฝึกอบรมการ

สื่อสารอย่างสันติ (Non-Violence Communication: NVC) โดยคุณณัฐพร วังวิญญูเพื่อพัฒนาด้านในของครู
ระยะเวลา 2 วัน

นอกจากนี้มีการการพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรที่ทำงานกับเด็กนอกระบบให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กนอกระบบในพื้นที่ตามภูมิสังคมและเหมาะสมกับแนววิถีชีวิตใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการนำเสนอกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เข้าอบรม โดยผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มร่วมกันออกแบบโดยใช้ Micro skills ที่ได้รับการอบรมมา เช่น ทักษะการฟัง การถาม การทำความเข้าใจคนที่มีความแตกต่างกัน เป็นต้น ร่วมกับฐานคิดของโมเดลกระบวนการเรียนรู้แบบ Transformative Learning จนได้กิจกรรมการเรียนการสอนแบบ Active Learning ให้ผู้เรียนของตนมีส่วนร่วมในหัวข้อต่าง ๆ ตามความถนัด/ความสนใจของผู้เข้าอบรม และมีการสะท้อนคิดเพื่อตักตวงผลการเรียนรู้ และให้ผลย้อนกลับที่มีต่อโครงการฯ กระบวนการจัด ผู้จัดกิจกรรม และการนำไปใช้ในหน่วยงานของตน รวมถึงความคาดหวังในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองต่อไปในอนาคต

8. โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน

โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน โดยศูนย์การเรียนรู้มูลนิธิบ้านครูน้ำได้ประสบปัญหาได้รับเงินบริจาคลดลง ในขณะที่ต้องดูแลชีวิตความเป็นอยู่ อาหารการกินให้กับเด็กและเยาวชนจำนวนมากขึ้นในช่วงโควิด 19 แพร่ระบาด เนื่องจากเป็นช่วงปิดเทอมที่มีเด็กและเยาวชนเดินทางกลับจากโรงเรียนที่ไปศึกษาต่อ โดยมีการส่งเสริมการดูแลสุขภาพของเด็กและเยาวชนในศูนย์การเรียนรู้ด้วยกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มเติม เช่น การทานสมุนไพรป้องกันหวัดและสร้างภูมิคุ้มกัน การทำผลิตภัณฑ์ฆ่าเชื้อโรค การทำหน้ากากอนามัย การดูแลสุขภาพอนามัยขั้นพื้นฐาน การตรวจสุขภาพด้วยการสำรวจตนเองของเด็กและเยาวชน ครูและพี่เลี้ยงสัมผัสและสอบถามที่มาของอาการเจ็บป่วย การดูแลเด็กที่มีอาการไม่สบายอื่น ๆ ที่ไม่ใช่โรคโควิด 19 และประสานแจ้งข้อมูลกับองค์กรส่วนท้องถิ่นและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องเป็นระยะ เป็นต้น

จากสถานการณ์โควิดที่ผ่านมา นอกจากจะมีจำนวนผู้บริจาคลดลงแล้ว ผู้บริจาคแต่ละรายก็ยังสนับสนุนเงินบริจาคลดน้อยลงอีกด้วย โดยในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาปิดเทอมของเด็กและเยาวชนที่เรียนต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นในโรงเรียนอื่นจะกลับมาที่ศูนย์การเรียน จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้มีเด็กและเยาวชนกลับมาอาศัยที่มูลนิธิเป็นจำนวนมาก ไม่สามารถที่จะออกไปประกอบอาชีพอื่นนอกศูนย์การเรียนได้ ประกอบกับการที่ศูนย์การเรียนมีรายรับที่ลดลงจากยอดบริจาค ทำให้ต้องหาวิธีการที่จะเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนที่ศูนย์ให้ผ่านช่วงเวลาดังกล่าวภายใต้งบประมาณที่จำกัด และพัฒนาอาชีพให้แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งศูนย์การเรียนได้ลงมือทำในเรื่องที่เกี่ยวข้องบางส่วนตั้งแต่ก่อนเกิดสถานการณ์โควิด แต่ในช่วงที่เกิดสถานการณ์โควิด เป็นช่วงที่ทำให้การปฏิบัติเรื่องการทักษะส่งเสริมอาชีพมีความจริงจัง มีแนวทางที่ชัดเจน และเกิดผลดีมีความก้าวหน้าจากการได้รับการสนับสนุนการทำกิจกรรมจากงบประมาณของกสศ.

การดำเนินการการจัดกิจกรรมที่ให้เด็กและเยาวชนทุกคนได้ทำกิจกรรมที่ส่งเสริมทั้งทักษะอาชีพที่ตนเองสนใจ เช่น การปลูกข้าวอินทรีย์ ปลูกผักปลอดสารพิษ เลี้ยงปลา เป็ด ไก่ ทำขนมและงานฝีมือ โดยมีการไปดูงานในการปลูกข้าว ปลูกผัก ทำให้ได้ความรู้ เกิดความเข้าใจที่นำมาปรับใช้ ปฏิบัติได้จริงในศูนย์การเรียนของตนเอง มีการนำผลผลิตและผลิตภัณฑ์มาบริโภค ทั้งในศูนย์การเรียนและนำออกขายหารายได้เข้าสู่ศูนย์การเรียน โดยเด็กและเยาวชนที่ทำอาชีพก็จะได้รับส่วนแบ่งจากการขายนั้นด้วย นอกจากนี้ยังมีการฝึกทักษะชีวิต การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและเยาวชนที่อยู่ศูนย์การเรียน ร่วมกันทำกิจกรรมที่สร้างทักษะการดำรงชีวิต เช่น การประกอบอาหาร การควบคุมต้นทุนค่าใช้จ่าย การวางแผนงาน เป็นต้น และเมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น การขโมยของ การทะเลาะกัน หรือการไม่ปฏิบัติตามกฎกติกา จะมีการนำมาหารือพูดคุย ให้เด็กและเยาวชนร่วมประชุมกลุ่มออกความคิดเห็น ผ่านการชวนคิดชวนเรียนรู้ของครูและพี่เลี้ยงด้วย

9. โครงการตามหาน้องในซอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19

โครงการตามหาน้องในซอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19 ได้กำหนดพื้นที่ดำเนินงาน 8 อำเภอ คือ อำเภอเมืองชัยภูมิ ซึ่งใช้เป็นหน่วยในการนำร่องโครงการ อำเภอคอนสาร อำเภอภักดีชุมพล อำเภอคอนสวรรค์

อำเภอหนองบัวแดง อำเภอเกษตรสมบูรณ์ อำเภอบ้านแท่น และอำเภอจัตุรัส โดยทางโครงการได้ประสานภาคีเครือข่าย คือ นายอำเภอทั้ง 8 อำเภอ ผสานกับการขับเคลื่อนของสภาเด็กและเยาวชนในแต่ละอำเภอ ร่วมกับคณะทำงานในโครงการ เริ่มค้นหา “เด็กจนตัวจริง” ในพื้นที่ จากนั้นได้แสวงหาความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้และจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้อย่างบูรณาการเพื่อตอบสนองต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 4 ด้าน คือ ด้านครอบครัวและสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านพฤติกรรม และด้านสุขภาพ เน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่ผ่านการผสานพลังของเครือข่ายภาครัฐ (พมจ. สจร. รพ.) ภาควิชาการ (กศน. เขตพื้นที่ สจร. ศรช.) ภาคชุมชน (ผญบ. อสม. ผดต.) ภาคเอกชน (สมาคมคนพิการจังหวัดชัยภูมิ ชมรมผู้ปกครองเด็กพิการและออทิสติก) ภาคธุรกิจ (กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเยาวชนด้อยโอกาส กองทุนพัฒนาสตรี) ร่วมกันคัดกรองและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยแยกตามประเภทความต้องการการเรียนรู้

ระยะต่อมา คือ การสำรวจปัญหาหลัก 4 ด้าน และการสำรวจข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษา โดยใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) เข้ามาช่วยในการกำหนดพิกัดบ้าน สภาพความเป็นอยู่ และข้อมูลพื้นฐานอื่น ๆ เพื่อเป็นฐานข้อมูลทางกายภาพที่สำคัญสำหรับการดำเนินโครงการ จากนั้น จึงได้ดำเนินการพัฒนาคู่มือระบบการศึกษาที่โครงการนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) ครูกศน. และ 2) ครูนอกระบบการศึกษาซึ่งเป็นครูที่ทำหน้าที่อย่างอาสาสมัครในชุมชนที่เป็นดำเนินงานอยู่ในพื้นที่และมีความเชี่ยวชาญในอาชีพนั้น ๆ ให้ใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) ในการสำรวจเด็กนอกระบบการศึกษาและติดตามด้วย application เป็น เมื่อสำรวจได้ “เด็กจนตัวจริง” และจำแนกเด็กนอกระบบการศึกษาตามประเภทความต้องการการเรียนรู้แล้ว จะได้นำเด็กเหล่านั้นเข้าค่ายจิตปัญญาพัฒนาศักยภาพ โดยครูกศน. และครูนอกระบบการศึกษา ร่วมกันปรับพฤติกรรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปรับสภาพเด็กให้พร้อมต่อการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ในขั้นตอนต่อไป

ที่ผ่านมามีการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 โครงการที่ตอบสนองต่อการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เนื่องจากผู้จัดโครงการคำนึงถึงธรรมชาติและ ความต้องการของเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความแตกต่างกัน จึงมุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ตามสภาพ ปัญหา และความต้องการรายบุคคล โดยใช้พื้นที่เป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการกลุ่มเกลาของครอบครัว ชุมชน และครูนอกระบบการศึกษาหรือครูกศน. ที่เป็นคนพื้นที่ ด้านสวัสดิการ มีการจัดอาหารและเครื่องดื่ม สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาที่สะอาดและถูกสุขอนามัยตามสมควร ด้านการดูแลสุขภาพ มีการทำเจลและสเปรย์แอลกอฮอล์บนฐานทรัพยากรชุมชน โดยใช้สมุนไพรในพื้นที่ เช่น ขมิ้น ไพล อีกทั้งยังมีการวัดอุณหภูมิก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทุกครั้ง ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม มีการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างเหมาะสม เช่น การใช้เศษวัสดุหรือเศษผ้าในชุมชนทำเป็นหน้ากากอนามัย การใช้วัสดุจากธรรมชาติทำสบู่สมุนไพร และมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตัวในระยะที่เกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19

โครงการที่ทำตอบสนองต่อการดูแลเด็กในด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เนื่องจากสถานการณ์การเกิดโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากเดิมที่พบว่า สภาพความเป็นอยู่ก่อนการระบาดของโควิด-19 เด็กนอกระบบการศึกษาก็ได้รับผลกระทบอยู่แล้ว จากการสัมภาษณ์ของโครงการ ได้รับข้อมูลว่าจังหวัดชัยภูมิประสบกับปัญหาครอบครัวแอ่งกลาง เนื่องจากพ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีงานทำต้องออกไปหางานทำนอกพื้นที่ส่งผลให้มี เด็กไร้ที่พึ่ง เด็กด้อยโอกาส เด็กที่อยากเรียนแต่ไม่ได้เรียน เป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหา การพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน อีกทั้งงบประมาณที่ทางหน่วยงานได้รับมา ส่วนมากเป็นงบประมาณเพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ทำให้โครงการด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษายังขาดโอกาสและไม่ได้ดำเนินการเท่าที่ควร

จากการลงพื้นที่ตรวจเยี่ยมและสัมภาษณ์ครูนอกระบบการศึกษาพบว่า สถานการณ์โควิด-19 ทำให้เด็กนอกระบบการศึกษาขาดรายได้ เพื่อนำไปใช้เรียนหนังสือหรือเพื่อการดำรงชีวิต เด็กบางคนได้ใช้โอกาสที่ได้เข้าร่วมโครงการนี้เรียนทักษะอาชีพ เช่น การทำสบู่ การทำเครื่องจักสาน ไปพลาจก่อน เพื่อรอให้สถานการณ์ของโรคระบาดคลี่คลายลงจะได้นำไปประกอบอาชีพได้

โครงการยังคำนึงถึงลักษณะตามธรรมชาติด้านการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย จึงจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะกิจกรรมตามอัธยาศัยโดยใช้ศูนย์การเรียนรู้เชิงพื้นที่เป็นพื้นที่ในการเข้ามาเรียนรู้และร่วมกิจกรรมของเด็กนอกระบบการศึกษาตามความสนใจ ความสมัครใจ และเวลารว่างจากการทำงานหรือภารกิจประจำวัน ซึ่งครูนอกระบบการศึกษาเห็นว่าการดำเนินโครงการนี้เป็นสิ่งที่ตอบสนองปัญหาของเด็กนอกระบบการศึกษาได้ และตอบสนองความต้องการของครูนอกระบบที่จะจัดการศึกษาให้แก่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม เช่น การสนับสนุนงบประมาณสำหรับการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ภายในพื้นที่ระดับตำบลและหมู่บ้าน เพื่อทำเป็นศูนย์รวมตัวของเด็กนอกระบบการศึกษาให้ร่วมกันใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ด้วยการเรียนรู้ทักษะอาชีพและการดูแลสุขภาพ รวมถึงสนับสนุนให้ครูและผู้เกี่ยวข้องสามารถสนับสนุนความรู้ในการผลิตอาหารและส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสุขอนามัย รวมทั้งยังมีการสนับสนุนอุปกรณ์ที่จำเป็นให้แก่เด็กและเยาวชนนำไปใช้ในการป้องกันโรคระบาดโควิด-19 ได้ด้วย เช่น การล้างมือ การวัดอุณหภูมิ การแจกและการฆ่าเชื้อหน้ากากอนามัยให้นำกลับไปใช้ที่บ้าน

10. โครงการ young kids 6 part

โครงการ young kids 6 part เป็นโครงการที่ดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 โดยการระดมสรรพกำลังความรู้ ความเชี่ยวชาญจากแต่ละวิชาชีพของแต่ละเครือข่ายในการให้พื้นที่เด็กนอกระบบการศึกษาได้รับการช่วยเหลือที่เหมาะสม รวมถึงการมีทักษะอาชีพนาร่องสำคัญ 4 อาชีพ ได้แก่ อาชีพทำเครื่องหนัง การตัดผมชาย การออกแบบนิเทศศิลป์ และการผลิตสื่อออนไลน์ รวมถึงการนำเสนอและถ่ายทอดความรู้ และการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นครู ในการดูแลตนเองได้ในสภาวะความปกติใหม่ ทำให้กลุ่มเด็กได้รับการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นครูแกนนำ และสามารถไปพัฒนาเพื่อน ๆ ที่มีความสนใจเหมือนกันในอนาคต รวมไปถึงมีการปรับการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 โดยการพัฒนาชุดฝึกอบรมถึงสำเร็จรูปเพื่อนำไปใช้ในการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนในโครงการตามพื้นที่เครือข่ายต่าง ๆ ตัวอย่างการปรับหลักสูตร เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ เนื่องจากเด็กสามารถหาวัสดุต่าง ๆ ได้ง่ายในชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น และการสนับสนุนและพัฒนาครูที่เหมาะสม คือ การอบรมและพัฒนาศักยภาพคนทำงานให้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการทำงานร่วมกับเด็กนอกระบบการศึกษา โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาการทำงานกับเด็กและเยาวชน การเป็นที่ปรึกษา (Coach) ที่ดี เทคโนโลยีการศึกษา ความยืดหยุ่นในการทำงาน และการสนับสนุนและพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม เน้นการส่งเสริมความรู้และทักษะสำหรับการทำงานและการดำรงชีวิต อาทิ การเรียนรู้ภาษา การมีโลกทัศน์เรื่องอาชีพที่หลากหลาย เป็นต้น

11. โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3 นอกระบบการศึกษา ในพื้นที่

โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นโครงการที่ทำตอบสนองต่อการจัดการศึกษานอกระบบ เพื่อการพัฒนาทักษะชีวิต เนื่องจากเป็นโครงการที่เจาะตรงเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่

ระบาดของโควิด 19 โดยเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากภาวะว่างงาน และไม่สามารถไปทำงานที่ประเทศมาเลเซียได้ เนื่องจากโรคระบาดทำให้ปิดด่าน จึงกลายเป็นคนตกงานรวมถึงครอบครัวที่ตกงานด้วยเช่นกัน การขาดรายได้ส่งผลกระทบต่อโอกาสทางการศึกษาที่จำเป็นต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน เด็กนอกระบบการศึกษาบางคนไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาในพื้นที่ ทางโครงการจึงมุ่งแก้ไขปัญหานี้โดยการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายด้วยการเยี่ยมบ้าน ทำความเข้าใจกับครอบครัว ช่วยเหลือด้านความเป็นอยู่ และนำเด็กมาอบรมให้มีทักษะทางสังคมและสามารถปรับตัวเพื่อเข้าสู่สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไป

ในด้านสวัสดิการ มีการจัดอาหารและเครื่องดื่มสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาที่สะอาดและถูกสุขอนามัย ตามหลักศาสนา มีการแจกหน้ากากอนามัย เจลแอลกอฮอล์ ด้านการดูแลสุขภาพ มีการวัดอุณหภูมิก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทุกครั้ง ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม โครงการมีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด มีประโยชน์เหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่

นอกจากนี้โครงการที่ทำตอบสนองต่อการดูแลเด็กในด้านการพัฒนาทักษะชีวิต เนื่องจากสถานการณ์การเกิดโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนอย่างยิ่ง จากเดิมสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านเด็กและเยาวชนอยู่เป็นทุนเดิมแล้ว เมื่อเกิดโควิด 19 จึงเกิดปัญหาซ้ำเติมให้เด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความรุนแรงยิ่งขึ้น ทางโครงการได้เข้าไปช่วยเหลือในการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต สอนให้เด็กมีความรักและภาคภูมิใจในตนเองและครอบครัว โดยเริ่มจากการดูแลตนเองเปิดโอกาสให้ตนเองได้พัฒนาตน ทำให้เด็กได้เห็นช่องทางในการเข้าสู่ความช่วยเหลือและร่วมกิจกรรมทางสังคมจากภาครัฐและภาคประชาสังคมเพิ่มขึ้น

จากการสัมภาษณ์ครูนอกระบบการศึกษา พบว่า สถานการณ์โควิด 19 ทำให้เด็กนอกระบบการศึกษาตกงานและครอบครัวก็ได้รับผลกระทบอย่างมาก ขาดรายได้ในการดำรงชีพและไม่มีค่าใช้จ่ายในการเข้าเรียน ทำให้ต้องออกจากระบบการศึกษากลางคัน แต่เดิมครูนอกระบบการศึกษาที่ทำงานอยู่ในมูลนิธิชินดาราชินเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา ดำเนินงานอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ นราธิวาส ปัตตานี และยะลา มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อสนับสนุนและหาทุนการศึกษาให้เด็กได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันมาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์พอ และไม่ทราบกลไกในการดำเนินงานเพื่อเข้าสู่แหล่งทุนภาครัฐ เมื่อได้เข้าร่วมโครงการทำให้ได้รับทรัพยากรในการดำเนินงานและเกิดช่องทาง กลไก ในการดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาเพิ่มขึ้น จึงได้ติดตามเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา เพื่อนำมาให้คำแนะนำรายบุคคลและสนับสนุนให้เข้าถึงช่องทางในการพัฒนาทักษะชีวิต รวมถึงการประเมินผลเด็กนอกระบบการศึกษารายบุคคลว่าจะดำเนินการอย่างไรต่อไปเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตต่อไปในสังคมได้

ในส่วนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ปัตตานี เขต 1 ซึ่งมีหน้าที่ในการรักษาเด็กให้เข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนต่อไป ก็ได้เข้าร่วมในการพัฒนาเครือข่ายครูครั้งนี้เพื่อร่วมสร้างทีมงานคนในพื้นที่

เพื่อเฝ้าระวังสถานการณ์ด้านเด็กนอกระบบการศึกษาฝ่ายการระดมสรรพกำลังของเครือข่ายจาก 3 องค์กรหลัก คือ หน่วยงานราชการ องค์กรบริการวิชาการในระดับอุดมศึกษา บุคลากรในพื้นที่ และมูลนิธิ

นอกจากนี้โครงการยังคำนึงถึงลักษณะตามธรรมชาติของกลุ่มเป้าหมายพื้นที่ โดยเน้นการสร้าง ความเชื่อมั่น ความรู้ ความเข้าใจผ่านผู้ประสานงานในพื้นที่ เพื่อนำพาคณะทำงานของโครงการเข้าเยี่ยมบ้านของ เด็กนอกระบบการศึกษาเพื่อเข้าใจสภาพปัญหา และความต้องการที่แท้จริง ที่สามารถนำไปเป็นองค์ความรู้มาใช้ในการเสริมสร้างทักษะชีวิตและต่อยอดสู่การพัฒนานวัตกรรมที่เกิดขึ้นในลักษณะของแนวปฏิบัติที่ดี (Good Practice) และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาระหว่างเด็กและครู นำไปสู่การพัฒนาในอนาคตต่อไป

12. โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต

โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคตเป็นโครงการที่ทำเพื่อตอบสนองต่อการจัดการศึกษานอกระบบการศึกษา พัฒนาด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เนื่องจากผู้จัดโครงการเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อการทำงานต่อไปได้ใน อนาคตและการสร้างเครื่องมืออุปกรณ์วัสดุที่ช่วยให้การเรียนรู้ก้าวหน้าขึ้น เช่น การทำสบู่ เจลแอลกอฮอล์ หน้ากากอนามัย ซึ่งในโครงการนี้ได้ให้เด็ก ๆ ได้ใช้เวลาที่ว่างเว้นจากการทำงานให้เกิดประโยชน์

อำเภอสังขละบุรีปิดพื้นที่ในภาวะโรคระบาดไปกว่าหนึ่งเดือน ซึ่งในระยะเวลาที่เด็กทุกคนที่ทำงาน นอกพื้นที่ก็ต้องกลับบ้านมา เพื่ออาศัยพื้นที่สังขละบุรีในการทำมาหากิน เด็กและผู้ปกครองจำเป็นต้องหยุดงาน เช่น งานรับจ้างในรีสอร์ท เนื่องจากรีสอร์ทปิดกิจการชั่วคราวในภาวะโรคระบาด จึงไม่มีรายได้ในการดำรงชีวิตและ เรียนหนังสือ ผสานกับการปิดด่านชายแดน ทำให้พ่อแม่ของเด็กไม่สามารถเดินทางไปทำงานได้ จึงไม่มีรายได้ ทางโครงการจึงสนับสนุนด้านสวัสดิการพื้นฐาน มีการจัดอาหารและเครื่องดื่มสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาที่ สะอาดและถูกสุขอนามัยตามสมควร ด้านการดูแลสุขภาพ มีการทำเจลและสเปรย์แอลกอฮอล์ ทั้งยังมีการวัด อุณหภูมิก่อนการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทุกครั้งและมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติตัวในระยะเวลาที่เกิดการแพร่

ระบาดของโควิด-19 อีกด้วย ภารกิจและกิจกรรมที่โครงการดำเนินงานนั้นจึงมีความสอดคล้องตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด- 19

โครงการที่ทำตอบสนองต่อการดูแลเด็กในด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เนื่องจากลักษณะการดำเนินงานของมูลนิธิโลกทัศน์สโมสร (ยิ้มละไม) และศูนย์การเรียนบ้านอุ่นรัก มูลนิธิมนุษยธรรม เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ในฐานะที่เป็นศูนย์เรียนรู้ โครงการเปิดโอกาสและสร้างบรรยากาศให้เด็กกิจกรรมที่เข้ากับคุณครู เป็นโอกาสที่ครูจะได้สังเกต เรียนรู้ว่าเด็กแต่ละคนต้องการทักษะและต้องการเติมเต็มในความรู้เรื่องอะไร การทำงานร่วมกันนี้จะช่วยให้ทั้งครูและเด็กเห็นคุณค่าในตนเอง และคุณค่าของการเรียนรู้ที่เหมาะสมในที่สุด

จากการลงพื้นที่ที่ตรวจเยี่ยมและสัมภาษณ์ครูนอกระบบการศึกษา พบว่า ทางโครงการคำนึงถึงการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับเด็ก โดยครูทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นบทเรียนสร้างแรงบันดาลใจ ตามลักษณะตามธรรมชาติด้านการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย เช่น เด็กช่างไฟ มองว่าตัวเองเป็นเด็กที่เรียนหนังสือไม่เก่งเลยอยากผันตัวเองไปเป็นช่าง แต่แท้จริงแล้วเขาเป็นเด็กที่เก่งในเรื่องเกี่ยวกับไฟฟ้า หรือเด็กไร้สัญชาติที่มองไม่เห็นคุณค่าของการเรียนรู้และการศึกษา เพราะเรียนไปก็ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ เนื่องจากไม่มีบัตรประชาชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ทักษะชีวิตต่าง ๆ ภายในโครงการทำให้เด็กเปิดโลกทัศน์ว่าตนเองก็เป็นคนที่มีความรู้ มีความสามารถ และมีทักษะในการประกอบอาชีพที่หลากหลาย เช่น เซฟ ดีไซน์เนอร์ ช่างทำผม ช่างไฟ เป็นต้น นับได้ว่าเป็นการจัดกระบวนการที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง

13. โครงการการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม

โครงการนี้เป็นโครงการที่มีกลุ่มเป้าหมาย คือ เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นเด็กนอกระบบการศึกษาของศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนใน 5 พื้นที่ ได้แก่ ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนหญิงบ้านปราณี ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านมุทิตา ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขต 1 จังหวัดระยอง เขต 2 จังหวัดราชบุรี เขต 8 จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเด็กนอกระบบของศูนย์การเรียนเครือข่ายการศึกษาทางเลือก โดยกิจกรรมเป็นไปในรูปแบบของมีส่วนร่วมบนฐานของการศึกษาทางเลือกผ่านกิจกรรมแบบโครงการ อีกทั้งสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนปิด ไม่ให้บุคคลภายนอกเข้า จึงจัดการเรียนรู้ออนไลน์ โดยโครงการพัฒนาความรู้ความสามารถด้านอาชีพที่เป็นความถนัดตามความต้องการที่สอดคล้องกับบริบทชีวิตจริงของเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนบนฐานของการมีส่วนร่วมตั้งแต่การหาความต้องการ ดังนั้น ทักษะอาชีพในในแต่ละพื้นที่จึงมีความแตกต่างและหลากหลาย นอกจากนี้มีการออกแบบกระบวนการเพื่อให้เห็นว่าอาชีพมีหลายอาชีพ เพื่อให้เห็นมิติอาชีพที่หลากหลายของคนในยุคนี้

ตัวอย่างการพัฒนาทักษะอาชีพ ได้แก่ 1) ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนหญิงบ้านปราณี จัดกิจกรรมศิลปะประดิษฐ์กับการเรียนรู้แบบองค์รวมที่เป็นการศึกษาทางเลือก ที่เชื่อมโยงกับเรื่องอื่น ๆ ทั้งคณิตศาสตร์ ภาษาศาสตร์ การสื่อสาร ต่อมาจัดกิจกรรมการทำอาหารที่ไม่ใช่แค่การทำอาหารในชีวิตประจำวัน แต่เป็นอาหารที่มีเอกลักษณ์ คือ มีไอเดียการออกแบบอาหารที่ไม่เหมือนในท้องตลาด 2) ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชายบ้านมุทิตา จัดกิจกรรมเกี่ยวกับอาชีพที่เด็กสนใจและทำศูนย์การเรียน เพื่อพัฒนาอาชีพที่เด็กสนใจและพัฒนาการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมทำเรื่องเครื่องหนัง 3) ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขต 1 จังหวัดระยอง จัดกิจกรรมในเรื่องเกษตรมืออาชีพ 4) ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เขต 2 จังหวัดราชบุรี จัดกิจกรรมในเรื่องการทำเกษตร การทำอาหาร 5) ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขต 8 จังหวัดสุราษฎร์ธานี จัดกิจกรรมการเรียนรู้ฝึกอาชีพด้านศิลปะและดนตรี สิ่งที่ได้ คือ เด็กเปลี่ยนเป็นคนที่ใจเย็นและอดทนมากขึ้น

14. โครงการการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

โครงการมีเครือข่ายร่วมดำเนินการหลากหลาย ประกอบด้วย เครือข่ายนักเรียนผู้รุ่นใหม่สาธิตการศึกษที่บ้านเกือกกุลเด็กพิการ ศูนย์การเรียนแสงแห่งความหวัง ศูนย์ประสานงานสิทธิการศึกษาบ้านเรียนฯ และสมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม ดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาทางเลือกและเยียวยาเด็กนอกระบบการศึกษา 3 กลุ่ม คือ 1) เด็กนอกระบบที่อยู่ในระบบการศึกษาเป็นเด็กที่อยู่ในโรงเรียนแนวตะเข็บชายแดน 2) เด็กนอกระบบสังคมสวัสดิการของรัฐ เช่น แรงงานเด็กจากประเทศเพื่อนบ้านทำงานในสวนส้มและโครงการก่อสร้างต่าง ๆ และ 3) เด็กพิการซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่ไม่สามารถเข้าถึงการจัดการสวัสดิการภาครัฐได้ โดยดำเนินงานขับเคลื่อนในลักษณะเครือข่ายแบ่งเป้าประสงค์การดำเนินงานเป็น 2 ระยะ คือ ระยะสั้น 4 เดือน เน้นให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้รับอาหาร นม ยารักษาโรค เมล็ดพันธุ์ผักต่าง ๆ โดยมีครูนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ดูแลร่วมกับแกนนำกลุ่มเป้าหมายและชุมชน และในระยะยาว 6 เดือน เด็กนอกระบบการศึกษามีความรู้ทักษะพื้นฐานอาชีพและการศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเองผ่านเครื่องมือดิจิทัลออนไลน์และการปฏิบัติจริงบนฐานอาชีพด้วยผู้อื่น ตลอดจนจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อสรุปจำนวนตัวเลขเด็ก เยาวชน และครูนอกระบบการศึกษา จำนวนบ้านเรียน และศูนย์การเรียน ซึ่งเป็นสถานศึกษาและบ้านพักของเด็กที่ยังไม่มีการเก็บบันทึกไว้ในระบบฐานข้อมูลให้เป็นระบบและสามารถสืบค้นระบุตัวตนได้

การดำเนินโครงการสามารถแก้ไขปัญหาเบื้องต้นด้านสวัสดิการสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาที่เข้าไม่ถึง การช่วยเหลือตามระบบของรัฐหรือได้รับการช่วยเหลือล่าช้า กลุ่มที่เป็นปัญหาเด่นชัดที่สุด คือเด็กตามพื้นที่ก่อสร้าง ทางโครงการได้ให้ความช่วยเหลือโดยนำอาหารแห้งเข้าไปให้ความช่วยเหลือ รวมถึงการดูแลสุขภาพอย่างถูกวิธี เป็นทั้งการจัดกิจกรรมและสื่อวีดิทัศน์ที่แปลเป็นภาษาชนเผ่าพื้นเมือง ภาษาพม่าและภาษาไทย รวมถึงมีการพัฒนาอาชีพ เช่น การเกษตรเพื่อการผลิตอาหาร ไข่ไก่ ปลา ตลอดจนการอบรมพัฒนาเพื่อต่อยอดไปเป็นอาชีพ สำหรับกลุ่มเด็กในเมืองสามารถนำไปต่อยอดเป็นอาชีพหรือทำอาหารที่ถูกสุขลักษณะรับประทานได้ รวมถึงทักษะเกี่ยวกับการปลูกพืชผักและสมุนไพรปลอดสารพิษภายในครัวเรือน การเพาะขยายพันธุ์ การบำรุงรักษา การเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อปลูกขยายต่อไปและแจกจ่ายให้กับผู้สนใจอื่น ๆ รวมถึงการเข้าไปศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อออนไลน์อันเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ โดยโครงการฯ ทำหน้าที่ประสานงาน รวมถึงการจัดทำฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาด้วยเครื่องมือดิจิทัลซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและลักษณะการดำเนินงานของหน่วยงานที่เน้นการประสานงานระหว่างองค์กรภาคีต่าง ๆ ในการพัฒนาเด็กและเยาวชน

15. โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการโดยครอบครัวและชุมชน พื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์

โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการโดยครอบครัวและชุมชน ในพื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์ดำเนินการภายใต้มูลนิธิขวัญชุมชน ที่ก่อตั้งขึ้นมาจากความมุ่งมั่นในการสนับสนุนและจัดการศึกษาให้แก่เด็ก เยาวชน สตรีและครอบครัวที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก ผลการดำเนินโครงการฯ สามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการในพื้นที่พหุสมรรถนะและคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนผู้พิการ ด้วยการพัฒนาผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ปกครอง ผู้ดูแลเด็กและเยาวชนผู้พิการ พยาบาล อาสาสมัคร จิตอาสาในชุมชน โดยกิจกรรมมีลักษณะตั้งแต่การเยี่ยมครอบครัว ปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการใช้ชีวิต และการฟื้นฟูความสามารถของเด็กและเยาวชนผู้พิการ

โครงการนี้ได้เชื่อมโยงผู้เกี่ยวข้องร่วมกันทำงานเพื่อช่วยเหลือผ่านการพัฒนาความสามารถของครูคุณา กิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการ ประกอบด้วย การแจกเจลแอลกอฮอล์ หน้ากากอนามัย และของใช้อื่น ๆ ที่จำเป็น ให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด 19 และกิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กและเยาวชนพิการตามที่วางแผนไว้ รวมไปถึงเป็นผู้เชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมือของส่วนงานต่าง ๆ ที่ชัดเจนมากขึ้น เช่น การเชื่อมโยงหน่วยงานการศึกษาพิเศษในโรงพยาบาล เข้าทำงานกับอบต. ชุมชน ครอบครัว ที่ต้องการความช่วยเหลือ เพื่อได้จัดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนพิการ เป็นการสนับสนุนงานของท้องถิ่น โรงพยาบาลให้เข้าถึงประชาชนที่ต้องการได้อย่างตรงจุดและมีประสิทธิภาพ

16. โครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็ก และเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติจังหวัดเชียงราย

โครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็ก และเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนแรงงานข้ามชาติในจังหวัดเชียงรายให้มีทักษะชีวิตในการจัดการปัญหา การล่วงละเมิดทางเพศ การค้ามนุษย์ และสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชน และเพื่อพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา ผู้นำชุมชนแรงงานข้ามชาติ ให้มีทักษะในการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และเป็นผู้ดำเนินการทำงานป้องกันการล่วงละเมิดทางเพศ การค้ามนุษย์ และสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชน โดยมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน ในเรื่องการป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด 19 การล่วงละเมิดทางเพศ การค้ามนุษย์ การป้องกันโรคที่เกิดจากเพศสัมพันธ์ และการดูแลสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชน (การแยกขยะ 11 พื้นที่)

17. โครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การเรียนรู้ในสถานการณ์โรคระบาด

โครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การเรียนรู้ในสถานการณ์โรคระบาด มีกิจกรรมที่ตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนในด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ได้แก่ นิทานชุมชน สร้างกระบวนการเรียนรู้ผ่านการทำหนังสือนิทาน หุ่นเงา

เป็นการเรียนรู้ผ่านการบูรณาการโดยคนในพื้นที่ อีกทั้งมีการใช้บอร์ดเกมส์นิทานมาช่วยในการแต่งเรื่องต่อกัน จนจบเรื่อง ส่งผลให้เด็กมีทักษะในการทำงานเป็นทีม มีทักษะการสื่อสาร มีทักษะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีทักษะการนำเสนองาน นอกจากนี้มีการใช้บอร์ดเกมส์โควิด เพื่อมาช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ในเรื่องโควิด โดยมีเครือข่ายบ้านเรือนมาเป็นเครือข่ายในการสอน อีกทั้งครูในโครงการ ได้แก่ ครูในพื้นที่ ครูอาสา เยาวชนแกนนำ มีการอบรมเรื่องหลักสูตรท้องถิ่น การใช้ Mind mapping การเล่านิทาน ชุมชน รวมไปถึงการอบรมครูและเด็กให้สามารถใช้งานออนไลน์ ตั้งแต่การใช้อีเมล การถ่ายรูปแล้วส่งรูป การเก็บข้อมูลออนไลน์ การใช้ google drive การแชร์ข้อมูล เพื่อให้แลกเปลี่ยนตัวกิจกรรมและใบงานได้

18. โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดน่าน

โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้มีความสามารถในผลิตอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน และมีความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) และเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาได้รับการฝึกทักษะด้านอาชีพตามที่สนใจ มีความพร้อมสู่สัมมาชีพที่จะสามารถหารายได้ ดูแลตนเองและครอบครัว มีกลุ่มเป้าหมายเป็นเด็กชาติพันธุ์ในพื้นที่

จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์การดำเนินโครงการ พบว่า โครงการตอบสนองความต้องการในการดูแลเด็ก โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นด้านสวัสดิการที่เข้าไม่ถึงการช่วยเหลือตามระบบของรัฐ เด็กที่ขาดรายได้จากการประกอบอาชีพ โดยเด็กที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับการดูแลด้านสวัสดิการ คือ การจัดหาอาหารให้รับประทาน การส่งเสริมการผลิตอาหาร เพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน และสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทำ การเกษตร เมล็ดพืชพันธุ์ผักสวนครัว เมล็ดพันธุ์ผักพื้นบ้าน เช่น บวบ น้ำเต้า ผักกาด ถั่วพื้นเมือง พันธุ์สัตว์พื้นเมือง เช่น ไก่พื้นเมือง เป็ด ปลา กบ เป็นต้น และได้รับการอบรมด้านการดูแลสุขภาพ การล้างมือและการใส่หน้ากากผ้า หรือหน้ากากอนามัย โดยเจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเบตง

ทางโครงการมีแนวทางในการช่วยเหลือโดยการนำสบู่อุปโภคบริโภคสำหรับล้างมือ หน้ากากอนามัย ไปแจก พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และแผ่นพับที่ให้ความรู้ในการป้องกันโรคระบาด

นอกจากนี้ยังมีภาคีสนับสนุนการทำงานหลากหลายในการช่วยเหลือกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาให้มีศักยภาพในการผลิตอาหารสำหรับบริโภคในครัวเรือน มีความรู้ด้านการดูแลสุขภาพในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 รวมถึงส่งเสริมให้เด็กนอกระบบได้ฝึกทักษะอาชีพตามที่สนใจเพื่อประกอบสัมมาชีพ ทหารายได้ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและลักษณะการดำเนินงานของหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานงานกับเครือข่ายพันธมิตรทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อร่วมพัฒนาเชิงพื้นที่ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งในและนอกพื้นที่ เช่น สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว.) เป็นต้น เพื่อร่วมดำเนินการพัฒนาเชิงพื้นที่ เน้นการทำงานเพื่อพัฒนาโรงเรียนและครูเป็นหลัก ต่อมาขยายการดำเนินงานพัฒนาเด็กด้วย เช่น โครงการพัฒนาครูและนักเรียนสายวิชาชีพ โรงเรียนมัธยมพระราชทานเฉลิมพระเกียรติ โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชเมืองหนาวเพื่อการประกอบอาชีพของนักเรียนหอพักโรงเรียนบ้านบ่อหลวง โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมน้อย โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้สร้างสรรค์ผ่านกิจกรรม “วังเด็กและเยาวชน” และ “กาดละอ่อน” โครงการสร้างการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม “เล็กแก่น้อย” เพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างบูรณาการสู่การพัฒนาอาชีพ รวมถึงการทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ เช่น การจัดการเรียนการสอนให้กับมละบริ และการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวลัวะ เป็นต้น ใน พ.ศ. 2563 ได้ขยายผลการดำเนินงานไปยังกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา จะเห็นได้ว่า โครงการจัดกิจกรรมได้ครอบคลุมและสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย เกิดรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครูได้รับการยอมรับ ใกล้ชิดกับเด็ก ให้คำปรึกษาแก่เด็กเป็นรายบุคคลมากขึ้น ในขณะที่เด็กก็จะเกิดความเข้าใจและเชื่อมั่น แต่พบ ปัญหาในด้านทัศนคติของทั้งผู้เรียน และผู้ปกครองที่ไม่เห็นความสำคัญของการรับการศึกษา การรู้จักตนเอง และกลัวการเปลี่ยนแปลง

1.2.4 ผลผลิตของโครงการ

เมื่อพิจารณาความคิดเห็นของผู้ประเมินโครงการทั้ง 3 กลุ่มประเด็น ได้แก่ โครงการการพัฒนาทักษะชีวิต โครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ และโครงการการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ในด้านผลผลิตของโครงการ พบว่า ผู้ประเมินกลุ่มโครงการการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและโครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.85 และ 3.84 ตามลำดับ แต่ผู้ประเมินกลุ่มโครงการการพัฒนาทักษะชีวิตมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย 3.36 รวมไปถึงจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ของการดำเนินโครงการ พบว่า โครงการทั้ง 18 โครงการ มีการระบุผลผลิตของโครงการที่แตกต่างกัน ทั้งที่เป็นผลผลิตด้านปริมาณและคุณภาพสอดคล้องตามวัตถุประสงค์โครงการ เช่น การมีความรู้ความเข้าใจที่ดีขึ้น กลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนาทักษะ ได้แก่ ทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ เป็นต้น และการทัศนคติ และมุมมองในการทำงานและการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น บางโครงการสะท้อนผลผลิตของโครงการในลักษณะมีความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินการที่เพิ่มขึ้น และพร้อมดำเนินการงานร่วมกันต่อไปในอนาคตอีกด้วย สำหรับตัวอย่างผลผลิตของโครงการ เช่น

1. โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน

ผลจากการดำเนินโครงการในช่วงแรกได้ดำเนินการครบถ้วน ส่วนในระยะที่สองได้นำทุนในงวดแรกมาต่อยอดทำเป็นบอร์ดเกมที่ให้ความรู้ด้านสุขภาพ อาชีพ และความสนุก เช่น บันไดขุนนะ (นปี) แบบฉบับเด็กมุสลิมไทย ห้างไกลโรค โมเดลอาชีพ เกม Life Oriental มีการปรับหลักสูตรต่าง ๆ เช่น ไกลโรคภัยอาศัยศรัทธา การแจกคู่มือครู กิจกรรมและอุปกรณ์ รวมถึงผลลัพธ์กับเด็กและเยาวชนได้รับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ และสอดคล้องกับการเข้าศึกษาต่อเมื่อมีโอกาสเข้าสู่ระบบการศึกษาทุกรูปแบบทั้งโรงเรียนปอเนาะ บ้านเรียน ศูนย์การเรียนรู้หลักสูตร เนื้อหา กิจกรรมไปใช้ มีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต ฝึกการทำงานผ่านการเล่นเกมไปด้วยกัน

ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า โครงการจะประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องได้นั้น คณะทำงานโครงการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีความตั้งใจจริงในการทำโครงการ มีเครือข่ายที่เคยทำงานร่วมกันมาสนับสนุนช่วยเหลือกัน ทั้งระดับบุคคล โรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ โดยอาศัยศาสนาเป็นแกน เกิดการแนะนำบอกต่อ ขยายเครือข่าย ในการส่งต่อ ปรึกษาทั้งองค์ความรู้และกิจกรรม โดยปัจจัยความสำเร็จ คือ เครือข่ายทางศาสนาที่มีความแน่นแฟ้น จัดการเรียนรู้ได้ตามบริบท นอกจากนี้ทางโครงการคาดหวังขยายการทำงานในโรงเรียน ชุมชน ชวามุสลิมทั่วประเทศ โดยการนำความเชื่อในเรื่องศาสนา และศาสดามาประกอบในเนื้อหาการเรียน สร้างเป็น Model การเรียนรู้ และส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้ผู้เรียน เช่น การใช้หลักศาสนา รวมทั้งเน้นการพัฒนาครูที่มีคุณลักษณะที่อบอุ่น สื่อความรู้สึกลึกซึ้งผ่านสายตา การสัมผัส ความเข้าใจ และเข้าถึงเด็กได้

2. โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร

ผลจากการดำเนินโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ทั้งการป้องกันโควิด และการรวมกลุ่มกันทำอาชีพ เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักวางแผนด้านอาชีพ การเป็นผู้ประกอบการ ผลจากการสัมภาษณ์ พบว่า จากการมีอาชีพ เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การรู้จักวางแผนด้านอาชีพแล้วสิ่งที่ได้เกินจากเป้าหมายที่วางไว้ คือ เด็กกล้าคิด กล้าพูด กล้าลงมือปฏิบัติเพื่อมาเป็นแนวทางในการดำเนินการ ทางโครงการได้ทำงานร่วมกับเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อช่วยดูแลเด็ก เช่น ครอบครัว ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้าน พี่ดูแลน้อง เพื่อนดูแลเพื่อน และกลไกอื่น ๆ เช่น อบต. วิทยาลัยชุมชน การใช้กระบวนการทำงานแบบ Social Action Process เพื่อการพึ่งตนเอง ในการประกอบอาชีพ และการเรียนรู้ นอกจากนี้ควรพัฒนาศักยภาพเด็กนอกระบบการศึกษาที่เป็นแกนนำก่อน การพัฒนาอาชีพ ที่ต้องมาจากฐานการรู้จักตนเอง ดูแลตนเองในด้านปัจจัย 4 รู้จักลดรายจ่าย และสร้างรายได้ เป็นผู้ประกอบการเพื่อเลี้ยงตนเอง ครอบครัว ดูแลชุมชนเพื่อให้เด็กทำงานกับชุมชน แก้ปัญหาชุมชน และควรทำเรื่องการป้องกันเด็กออกนอกระบบ ส่วนการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสมควรพัฒนาการจัดการประสานงาน เพราะครูนอกระบบการศึกษาต้องเป็นผู้ที่รู้จักชุมชน เป็นนักประสาน นักจัดการ นักจัดกระบวนการ เป็นโค้ช มากกว่าการเป็นผู้สอน ดังนั้นจึงควรพัฒนาผู้สอนเรื่องการทำงานร่วมกับผู้อื่น การจัดการเวลา การประสานงาน การทำงานร่วมกันกับการเป็นกระบวนการ

3. โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต

ผลจากการดำเนินโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ทั้งด้านสวัสดิการและการส่งเสริมการดูแลสุขภาพอนามัย และด้านการพัฒนาทักษะชีวิต มีการปรับกิจกรรมตามสถานการณ์เฉพาะหน้าให้ตรงกับความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย และเน้นให้ครูมีการลงพื้นที่บ่อย ๆ เพื่อทำให้เกิดความไว้วางใจ เชื่อใจ สิ่งที่ได้เกินจากเป้าหมายที่วางไว้ คือ รูปแบบการเข้าถึงเด็กของครูนอกระบบการศึกษา โดยใช้กลไกผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล และการสร้างความไว้วางใจให้เด็กและผู้ปกครอง เห็นภาพการขับเคลื่อนงานภายในชุมชนได้ชัดเจนเกิดความเข้าใจ และเชื่อมั่น ทำให้การจัดกิจกรรมประสบผลสำเร็จและดำเนินไปอย่างราบรื่น

ผลการสัมภาษณ์พบปัจจัยแห่งความสำเร็จ ได้แก่ ผู้สอน และเครือข่ายที่เกี่ยวข้องที่ประสานความร่วมมือกันในการพัฒนา และทางโครงการตั้งใจจะขยายระยะเวลาในการดำเนินโครงการเป็น 3-5 ปี เพื่อให้การดำเนินงานเห็นผลอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรม เพื่อให้เห็นการขึ้นทะเบียนเด็กและครูนอกระบบเท่านั้น หากขยายระยะเวลาการดำเนินงานจะเห็นภาพของการติดตามและสะท้อนผลของการพัฒนาทักษะชีวิตที่ครูได้ดำเนินการไป รวมไปถึงการพัฒนาหลักสูตรหรือนโยบายในการพัฒนาครูที่ชัดเจน

นอกจากนี้ในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม ควรมีการยกระดับศักยภาพเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีระบบการทำงานเพื่อเกื้อหนุนการเรียนรู้ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ รวมถึงระบบการช่วยเหลือ ค่าตอบแทนต่าง ๆ และในส่วนของชุมชน ควรให้ชุมชนแต่ละชุมชนตั้งคณะทำงานที่เป็นรูปธรรม เป็นกลไกที่สามารถให้คำปรึกษาและ/หรือดูแลเด็กและเยาวชนเบื้องต้นในการสนับสนุน รวมถึงการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม และมีการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทำงาน และการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา อาทิ กล่องยังชีพ หนังสือนิทาน สื่อสำหรับเด็กเล็ก สื่อรณรงค์เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

4. โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ

โครงการได้ผลตามวัตถุประสงค์จากการดำเนินโครงการทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ในด้านการเปิดโอกาสให้เด็กนอกระบบกลุ่มนี้ได้ค้นหาความถนัดทางอาชีพ รวมถึงครูนอกระบบการศึกษา ได้ใช้เวลาว่างในการเรียนรู้บูรณาการและค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพได้อย่างมีคุณภาพ มีโอกาสและอิสระในการเลือกประกอบอาชีพ และครูมีทักษะในการประกอบอาชีพอื่น ๆ เพื่อนำไปใช้ในการหารายได้หรือเพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชนที่หลุดออกจากระบบหรือไม่เคยได้มีโอกาสเข้าระบบผ่านรูปแบบการเรียนการสอนนอกระบบ สามารถตอบสนองความต้องการจำเป็นของครูและเด็ก รวมทั้งหน่วยงานได้ครอบคลุมตามแผนที่กำหนดไว้เกี่ยวกับการดูแลและพัฒนาเด็กด้านการพัฒนาทักษะอาชีพ ได้แก่ ข้าวกลิ้งเพื่อสุขภาพ และกาแพสต รวมถึงในช่วงเวลาที่ผ่านมามีเด็ก ๆ ได้เรียนรู้การทำกิมจิ และการทำตอกโบกิ (Tokpokki) ซึ่งเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพิ่มเติมจากการรับฟังลูกค้าเมื่อไปของที่ตลาด จะเห็นได้ว่ากลุ่มเด็กเยาวชน มีความสนใจในด้านวิชาชีพที่สามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพได้หลังจากเรียนรู้ผ่านโครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบแล้ว สามารถลดปัญหาทางสังคมรวมถึงให้เด็กและเยาวชนมีรายได้ระหว่างเรียน สิ่งที่ได้หรือครูนอกระบบการศึกษาได้รับจากโครงการที่เกินกว่าเป้าหมายความต้องการ ประกอบด้วย การได้นำของไปขายในตลาดจริง สามารถประกอบเป็นอาชีพได้ รวมทั้งได้ก้าวผ่านความกลัวและทัศนคติทางลบต่องานขาย ทำให้ได้เปิดมุมมองและเรียนรู้เรื่องราวใหม่ ๆ ที่จะนำไปสู่การหารายได้และเลี้ยงดูศูนย์ได้อย่างยั่งยืน

ผลการสัมภาษณ์พบว่า การพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม คือ การให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง ในสถานที่จริงย่อมเป็นสิ่งที่ดีที่สุด นั่นคือการให้โอกาสเด็ก ๆ ได้ขายจริงในตลาดจริงในระยะเวลาที่เหมาะสม

อย่างต่อเนื่อง การสนับสนุนและพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาควรเน้นการให้ครูในศูนย์ฯ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ จนเกิดความมีส่วนร่วมหรือความเป็นเจ้าของ

5. โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19

ผลจากการดำเนินโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ครบถ้วน โดยผู้เรียนทุกคนได้เรียนอย่างต่อเนื่องในช่วงโควิดรอบ 2 แม้ว่าการเรียนออนไลน์จะเป็นการสอนทฤษฎีเพื่อให้ปฏิบัติที่บ้าน แต่มีการใช้เวลาเป็นตัวกำหนดให้ปฏิบัติ ส่วนในเรื่องการพัฒนาครู ครูได้ไปเข้าร่วมอบรมในที่ต่าง ๆ ทั้งการถูกส่งไปและการสมัครใจไป เช่น การทำสื่อการเรียนการสอนสำหรับเด็ก เน้นการสร้างและใช้การสอนออนไลน์ การพัฒนาทักษะการเขียนงานด้วยโปรแกรม สิ่งที่ได้เกินจากเป้าหมายที่วางไว้ คือ ครูดูแลเด็กได้ทั่วถึงมากขึ้น ได้เห็นพฤติกรรม การกระทำสามารถดึงเด็กให้เข้าถึงเรื่องเป้าหมายชีวิตของเด็ก ตลอดจนพัฒนาเป็นอาชีพได้

การพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา ควรพัฒนาอาชีพของเด็กตามความสามารถให้ถึงขีดสุด โดยการได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย เช่น รัฐบาล สถานประกอบการ หน่วยงานเครือข่าย เพื่อให้เกิดความร่วมมือ คิดและแบ่งปันโปรแกรมและอุปกรณ์ใหม่ ๆ เพื่อให้ครูนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริงในการพัฒนาทักษะอาชีพ และในการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา ควรเพิ่มจำนวนให้เพียงพอกับปริมาณงาน เพราะในปัจจุบันมีเด็กพิการที่มีปัญหาความผิดปกติที่ซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งต้องมีครูและบุคลากรที่มีความรู้และประสบการณ์ในการดูแลเด็กกลุ่มนี้ในจำนวนที่เหมาะสม นอกจากนี้ควรมีการทำงานร่วมกับเครือข่ายอย่างเป็นระบบด้วย

6. โครงการตามหาห้องในชอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19

โครงการได้ผลตามวัตถุประสงค์จากการดำเนินโครงการ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ครอบคลุมการจัดกิจกรรม ได้แก่ การได้ข้อมูลเด็กตัวจริงที่หลุดจากระบบการศึกษา ด้วยระบบ GIS การพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษาจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ การพัฒนาทักษะการเรียนรู้เด็กนอกระบบการศึกษา ผ่านกิจกรรมอาชีพต่าง ๆ ได้แก่ คุกกี้ผัก 5 สี ปลูกเก็บผักสวนครัว ริมรั้วกินได้ (ผักออร์แกนิก) ไข่เค็มสมุนไพร ผักพุดผิกขาย สร้างรายได้ระหว่างเรียน การเรียนรู้องค์ความรู้ต่าง ๆ เป็นต้น ในอนาคตจะมีการรวบรวมข้อมูลเสนอต่อภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่เพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ที่เป็นระบบและชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เป็นกำลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาบ้านเกิดเมืองนอนของตนเองต่อไป

สิ่งที่เด็กหรือครูนอกระบบการศึกษาได้รับจากโครงการที่เกินกว่าเป้าหมายความต้องการ คือ การช่วยเหลือเด็กนอกระบบในพื้นที่ได้ชัดเจนและจำนวนมาก ซึ่งปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ 1) ทูทางสังคม มีเครือข่ายความร่วมมือที่หลากหลายในพื้นที่ 2) ทูมนุษย์ คือ การมีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะ อาทิ ด้านเกษตรอินทรีย์ ด้านสมุนไพร ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านอาหาร และ 3) ทูด้านงบประมาณ ที่ได้รับการจัดสรรมาให้ทำโครงการอย่างเต็มที่จากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) อีกทั้งโครงการมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ

การสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม ควรใช้ครอบครัวและชุมชนเป็นฐาน การพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา การประสานภาคีเครือข่ายเพื่อการบูรณาการการทำงานเชิงพื้นที่ รวมถึง การร่วมรับผลประโยชน์ต่าง ๆ ร่วมกันจากการดำเนินโครงการนี้ และการให้โอกาสเด็ก ๆ ที่ไม่ได้รับการพัฒนา ที่อาศัยอยู่ตามที่ต่าง ๆ ได้เรียนรู้ และเห็นคุณค่าในตัวเอง

7. โครงการ young kids 6 part

การดำเนินโครงการได้ผลตามวัตถุประสงค์ โครงการที่ดำเนินการตอบสนองความต้องการจำเป็นของครู และเด็ก โดยเฉพาะในเรื่องการฝึกทักษะอาชีพที่เหมาะสมได้ครอบคลุม ได้แก่ มีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานให้ เด็กนอกระบบการศึกษาในการส่งเสริม ส่งต่อเด็กตามความช่วยเหลือเป็นรายกลุ่มและรายบุคคล การจัดแผนการสอน ชุดการเรียนการสอน สื่อการสอนแบบออนไลน์ สื่อเอกสาร สื่อตัวอย่างชิ้นงานจริง 4 วิชาอาชีพ ได้แก่ ตัดผม สื่อออนไลน์ ออกแบบผลิตภัณฑ์ และเครื่องหนังทำมือ การจัดทำเครื่องมือฐานข้อมูลและการจัดทำบันทึกข้อตกลง กับเครือข่าย 10 องค์กรในเรื่องการสนับสนุนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้วยโอกาสทางการศึกษา ได้แก่ ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขตต่าง ๆ ในจังหวัดนครราชสีมา กับมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา เป็นต้น

การสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม ควรเน้นการสนับสนุนและพัฒนาครู ที่เหมาะสม คือ การอบรมและพัฒนาศักยภาพคนทำงานให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการทำงานร่วมกับเด็ก และเยาวชนนอกระบบ โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาการทำงานกับเด็กและเยาวชน การเป็นที่ปรึกษา (Coach) ที่ดี เทคโนโลยีการศึกษา และการสนับสนุนและพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม คือ เน้นการส่งเสริมความรู้และทักษะสำหรับการทำงานและการดำรงชีวิต อาทิ การเรียนรู้ภาษา การมีโลกทัศน์ เรื่องอาชีพที่หลากหลาย รวมถึงการดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่ต้องอาศัยความต่อเนื่อง และเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจน ทั้งในระยะสั้น และในระยะยาว รวมถึงการออกแบบหลักสูตรตามความต้องการและความสนใจของเด็กและ เยาวชนอย่างแท้จริง โดยทำเป็นหลักสูตรระยะสั้น และให้ประกาศนียบัตรเพื่อรองรับความสำเร็จทั้งในปัจจุบันและ ในอนาคต

8. โครงการพัฒนาเครือข่ายครู และนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชน นอกระบบการศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การดำเนินโครงการได้ผลตามวัตถุประสงค์ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ได้แก่ การช่วยเหลือดูแลเด็ก จากการแพร่ระบาดของโควิด 19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น พื้นที่บ้าน และในระหว่างการดำเนินโครงการฯ มีเด็กที่ได้รับการสนับสนุนในการเข้าเรียนฝึกอาชีพ และสามารถประกอบ กิจการต่อหรือได้รับการสนับสนุนในการเรียนต่อ โดยได้รับความช่วยเหลือร่วมมือจากครอบครัว ชุมชน และ ภาคส่วนต่าง ๆ เช่น ศึกษานิเทศก์ โรงเรียนฝึกอาชีพ ห้างร้านในพื้นที่ สิ่งที่เกิดขึ้นกว่าเป้าหมาย คือ การสร้างกลไก การทำงานในเชิงพื้นที่ที่มีความเหนียวแน่น เข้มแข็ง เป็นระบบมากขึ้น

การสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสมควรมีการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ในพื้นที่ให้ชัดเจนก่อนเริ่มลงมือทำ เช่น กลุ่มเด็กที่มีปัญหา (เด็กหยุดเรียนกลางคัน ฐานะยากจน ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในพื้นที่ เป็นต้น) จัดทีมนักวิชาการช่วยเหลือในการสร้าง ออกแบบ ให้การเรียนรู้ เช่น ทักษะทางอาชีพ ทักษะชีวิต การศึกษาเชิงบำบัดรักษา และกิจกรรมอื่น ๆ ช่วยสร้างเครือข่ายที่เกี่ยวข้องตามบริบทพื้นที่ ในการส่งต่อเด็กให้ได้รับการศึกษาในหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีหน้าที่สนับสนุน มีการสร้างความร่วมมือ กำหนดบทบาทให้ชัดเจน จัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ เช่น วัสดุอุปกรณ์ กำลังคน และสร้างเป้าหมายการทำงาน จัดทีมงานสนับสนุน เมื่อต้องการความช่วยเหลือและลดกฎเกณฑ์ที่ไม่จำเป็นในการให้ทุนและการเบิกจ่าย เป็นต้น

9. โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต

โครงการได้ผลตามวัตถุประสงค์ในด้านการเปิดโอกาสให้เด็กนอกระบบการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้พัฒนาทักษะชีวิตการพึ่งตนเองตามความสนใจของตนเอง เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และได้หนุนเสริม พัฒนาศักยภาพ ครู พี่เลี้ยง คนทำงานด้านเด็กนอกระบบการศึกษาให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็ก ๆ ได้ การสนับสนุนและพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสมในภาพรวม ได้แก่ การแยกกลุ่มเด็กเพื่อการพัฒนาที่ชัดเจน การระบุเป้าหมายของการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กนอกระบบที่มุ่งเน้นการพึ่งตนเองได้ และอาจนำความรู้ไปสู่การขยายผลต่อไปยังครอบครัวหรือชุมชน การจัดกิจกรรมที่เน้นให้เด็กลงมือปฏิบัติจริง การเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนนอกระบบได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันกับครูนอกระบบ และพี่เลี้ยงที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา การทำงานร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่อย่างเป็นระบบ การมีระบบบันทึกความคิด ความรู้ ความคิดของเด็ก ๆ อย่างเป็นระบบ ส่วนการสนับสนุนและพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม ได้แก่ การมีระบบการพัฒนาครูและคนทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของครูนอกระบบการศึกษา การมีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของครู พี่เลี้ยง และคนทำงาน และร่วมหนุนเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่เครือข่าย และการมีงบประมาณสนับสนุนการทำงานของครูและคนทำงานที่ชัดเจน

10. โครงการการพัฒนากระบวนสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม

โครงการนี้ได้ตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และการพัฒนาทักษะอาชีพ ซึ่งผลจากการดำเนินโครงการพบว่า เด็กนอกระบบการศึกษาสามารถพัฒนาต่อเป็นอาชีพ ทั้งสายครูและสายช่างซ่อมได้ และโครงการได้มีการจัดรวมกระบวนการเรียนรู้และสื่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจไปมอบให้ครูเพื่อนำไปใช้เป็นสื่อการสอน เพื่อให้ครูทำงานได้โดยที่โครงการไม่ต้องเข้าไปในช่วงสถานการณ์โควิด 19 ไม่ใช่ระบบป้อนให้ แต่เป็นการให้ตัวอย่าง วิธีการ กระบวนการ สื่อ ที่ครูสามารถทำได้

ผลการสัมภาษณ์พบว่า มีปัจจัยที่จำเป็นในการพัฒนาทักษะอาชีพ ได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วม ประสบการณ์ในการทำงานด้วยความยืดหยุ่นของครูกับเด็กและเยาวชน กิจกรรมต้องมาจากความต้องการของเด็ก

อย่างแท้จริง การสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม ควรเน้นการร่วมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในลักษณะ Learning Hub ให้เด็กและเยาวชนในศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน และเพิ่มการทำงานอย่างต่อเนื่องระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

11. โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการโดยครอบครัวและชุมชน พื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์

โครงการฯ สามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการในพื้นที่ผู้สมรรถนะและคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนผู้พิการ ครอบคลุมในเชิงการประสานงานภาพใหญ่ของหน่วยงานและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนผู้พิการในกรณีเร่งด่วน ผลการสัมภาษณ์ พบว่า มีการประสานความร่วมมือในระดับบุคคล ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การเชื่อมโยงเจ้าหน้าที่กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาพิเศษ การสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันที่อบต. ในเรื่องการจัดสภาพแวดล้อม การดูแลฟื้นฟูเด็กอย่างเหมาะสม ซึ่งยังไม่เคยเกิดความร่วมมือเช่นนี้ในพื้นที่เป้าหมาย จะเห็นได้ว่าการพัฒนาทั้งสภาพแวดล้อม (บ้านเด็กและโรงเรียน) ให้มีความเหมาะสม การร่วมมือทำงานของพื้นที่อย่างเป็นระบบ สำรองความต้องการของเด็กและเยาวชนผู้พิการเชิงลึก โดยพิจารณาสมรรถนะที่มีเป็นพื้นฐาน รวมทั้งส่งเสริมให้ได้เรียนและฟื้นฟู การให้ทุนควรมีความต่อเนื่องล้วนเป็นสิ่งสำคัญในความสำเร็จของการดำเนินโครงการ

ข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินการในอนาคต คือ ควรมีการสร้างระบบบริการให้การช่วยเหลือฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พิการ ระบบการส่งต่อที่มีประสิทธิภาพ การส่งเสริมหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดให้มีมากขึ้น และเสนอให้หน่วยการศึกษาพิเศษควรรายไปอยู่กับโรงเรียน เพื่อให้การช่วยเหลือได้เต็มที่มากขึ้น ควรส่งเสริมการทำงานของอาสาสมัคร สร้างสมาคมผู้ปกครองเด็กและเยาวชนผู้พิการร่วมกับองค์กรภาครัฐและท้องถิ่น เช่น อบต. เพื่อดำเนินการจัดตั้งศูนย์ เบิกงบประมาณ และดำเนินการอย่างยั่งยืน รวมทั้งให้ความรู้เรื่องการดูแล พัฒนาสมรรถนะเด็กและเยาวชนผู้พิการให้มากขึ้น เพื่อช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถประกอบอาชีพได้ในอนาคต

12. โครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็ก และเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติจังหวัดเชียงราย

ผลที่เกิดต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนในโครงการ ได้แก่ การได้เรียนรู้และแสดงออกถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากครูอาสาตามวัตถุประสงค์ในเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยโครงการได้ร่วมมือกับหลายหน่วยงานในชุมชนเพื่อช่วยแก้ปัญหาของเด็กและเยาวชนแรงงานข้ามชาติ มีการรวมตัวช่วยเหลือกันระหว่างแรงงานข้ามชาติได้เข้มแข็งมากขึ้น ยังสามารถช่วยแรงงานข้ามชาติในเรื่องอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อสวัสดิภาพ โอกาสทางการศึกษา การดูแลสุขภาพและคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนชาวพม่า เช่น การทำหรือต่อใบอนุญาตทำงานของแรงงานพม่า การเรียนต่อของเด็กและเยาวชนพม่าที่เกิดที่พม่าหรือเกิดที่ไทย การคุมกำเนิด เป็นต้น จะเห็นได้ว่า โครงการตอบสนองความต้องการของครูอาสาและเด็กเยาวชนชาวพม่า ทั้งในเรื่องการดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และทักษะชีวิต

ผลการสัมภาษณ์ พบว่า โครงการอยากให้มีการคัดเลือกผู้นำซึ่งเป็นตัวแทนชุมชนแรงงานข้ามชาติในรูปแบบศูนย์ช่วยเหลือแรงงานข้ามชาติร่วมกับเครือข่ายองค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไรในพื้นที่และหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยศูนย์ช่วยเหลือควรได้รับการรับรองและสนับสนุนจากภาครัฐในเชิงการทำงาน และเงินทุนอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการจัดตั้งเครือข่ายของอาสาสมัครแรงงานข้ามชาติ ให้ความรู้ ฝึกทักษะเพื่อเป็นผู้ช่วยเหลือแรงงานและครอบครัว ทำงานร่วมกับภาครัฐในพื้นที่ และหน่วยงานอื่น ๆ ในการประสานในการทำงาน เพื่อส่งเสริมเรื่องสุขภาพ การเรียนรู้ และการพัฒนาทักษะชีวิต รวมทั้งให้การรับรองหน่วยงานต่าง ๆ ที่ช่วยเหลือแรงงานต่างชาตินี้ให้ถูกต้องมากขึ้น นอกจากนี้ทางโครงการภาครัฐในพื้นที่ควรทำงานเชิงรุกในการประสานหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมทำงานกับชุมชนแรงงานข้ามชาติในการทำงานเพื่อส่งเสริมเรื่องสุขภาพ การเรียนรู้ และการพัฒนาทักษะชีวิต

13. โครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การเรียนรู้ในสถานการณ์โรคระบาด

โครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ครบถ้วน โดยเฉพาะในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยในเชิงปริมาณ จำนวนครูจากแผนกที่วางไว้กลุ่มละ 5 คน แต่เมื่อไปลงพื้นที่จริงพบว่าครูมีจำนวนมาก ครูไม่ซ้ำกันในแต่ละพื้นที่ ครูที่หลากหลาย เช่น ครูที่ทำงานด้านเด็กในแต่ละพื้นที่ กลุ่มแกนนำ กลุ่มบ้านเรือนที่มีพ่อแม่เด็ก กลุ่มครูที่ดูแลเด็กพิเศษ เช่น บ้านเมตตา เด็กเปราะบาง ส่วนในเชิงคุณภาพกิจกรรมที่จัดใช้วิธีการปฏิบัติจริงกับเด็กเพื่อให้ครูเข้าใจกระบวนการ สิ่งที่ได้รับจากโครงการเกินเป้าหมายความต้องการ เพราะกลุ่มเป้าหมายเกินกว่าที่คิดไว้ ทั้งกลุ่มครู ครูอาสา พ่อแม่ เด็ก และความรู้ที่ได้ก็เป็นความรู้เชิงประจักษ์ ส่วนหลักสูตรมีการขยายการทำที่มากขึ้น ทำให้เกิดการจัดกระบวนการได้อย่างต่อเนื่อง ผลการสัมภาษณ์พบปัจจัยแห่งความสำเร็จ ได้แก่ การจัดกิจกรรมที่ทำ 3 รอบ โดยครั้งแรกจะจัดกระบวนการระหว่างครูและเด็ก เพื่อให้เห็นภาพการทำจริงทั้งกระบวนการ ครั้งที่สองจะจัดกิจกรรมให้เด็ก ครั้งที่สามจะจัดกระบวนการระหว่างครูและผู้ใหญ่ เช่น พ่อแม่ แกนนำเยาวชน เป็นต้น เพื่อการนำไปทำต่อ การทำงานในรูปแบบดังกล่าวช่วยให้การทำงานเป็นไปได้จริงในพื้นที่ที่ห่างไกล

ในการดำเนินการต่อไป ควรเน้นการเสนอโปรแกรมการศึกษาที่มีความเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และส่งเสริมกันและกัน ผ่านกิจกรรมที่ครูให้เด็กเสนอโครงการที่สนใจ เช่น คนแรกสนใจการเย็บผ้าก็จะเป็นผู้ผลิต คนที่สองสนใจการถ่ายรูปก็จะเป็นผู้ถ่ายรูปผลิตภัณฑ์ คนที่สามสนใจการออกแบบก็จะช่วยออกแบบผลิตภัณฑ์ จึงควรมีคนกลางในการให้งบประมาณ เป็นต้น

14. โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอเกลือ จังหวัดน่าน

โครงการจัดกิจกรรมได้ครอบคลุมและสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย เกิดรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครูได้รับการยอมรับ ใกล้ชิดกับเด็ก ให้คำปรึกษาแก่เด็กเป็นรายบุคคลมากขึ้น ในขณะที่เด็กก็จะเกิดความเข้าใจและเชื่อมั่น แต่พบปัญหาในด้านทัศนคติของทั้งผู้เรียนและผู้ปกครองที่ไม่เห็นความสำคัญของการรับการศึกษา การรู้จักตนเอง และกลัวการเปลี่ยนแปลง ผลความสำเร็จจากโครงการเกิดจากกระบวนการทำงานในลักษณะที่เป็นวิจัยเชิงปฏิบัติการ การมีเครือข่ายร่วมดำเนินการที่ชัดเจน เช่น วิทยาลัยชุมชน วิทยาลัย

สารพัดช่าง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สาธารณสุขอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้ กลไก ส่งต่อเด็กที่ผ่านการพัฒนาทักษะอาชีพไปยังสถานประกอบการ ร้านค้าชุมชน สถานบริการในพื้นที่ ทำให้เกิดการต่อยอดและพัฒนาทักษะอาชีพที่สูงขึ้น สามารถนำไปสู่การประกอบอาชีพเพื่อดูแลตนเองและครอบครัว และการส่งต่อด้านการศึกษาต่อ ซึ่งในพื้นที่ยังมีเด็กนอกระบบการศึกษาอีกจำนวนมากที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ รวมถึงเด็กที่บกพร่องในการเรียนรู้ด้วย

ผลจากการสัมภาษณ์ทางโครงการได้เสนอแนะว่า ควรมีระบบการจัดฝึกอบรมเพื่อยกระดับศักยภาพครู นอกระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องด้วยการจัดฝึกอบรม การจัดกระบวนการเรียนรู้รูปแบบใหม่ ๆ และร่วมขับเคลื่อนและออกแบบกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพของตนเองในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงพัฒนาระบบที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง เช่น ชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice – CoP) และควรส่งเสริมมาตรการในการสนับสนุนการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสมผ่านการปฏิบัติจริงในพื้นที่จริงในลักษณะสหกิจศึกษา

อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์การดำเนินโครงการพบว่าโครงการทั้ง 18 โครงการมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการในประเด็นต่าง ๆ กัน ได้แก่ การเข้าถึงข้อมูลเด็กและเยาวชน การขาดแคลนครู นอกระบบการศึกษา วัสดุ อุปกรณ์ในการดำเนินโครงการ ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรม ความไม่เข้าใจหรือไม่เห็นประโยชน์ของผู้บริหารของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่ง ความไม่ต่อเนื่องในการดำเนินงาน ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้

1. ปัญหาด้านเวลาที่น้อยในการดำเนินกิจกรรม ดังข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์

“มีปัญหาและอุปสรรคในเรื่องเวลา เนื่องจากการลงพื้นที่จะใช้เวลาพื้นที่ละ 2 วัน ซึ่งมองว่าให้เวลากับเด็กไม่เต็มที่ เด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมอยากให้มีเวลานานกว่านี้ อยากให้มาอีก แต่ด้วยเรื่องของงบประมาณ และเวลาที่มีอยู่ รวมถึงพื้นที่บางศูนย์ที่ห่างไกลจึงทำได้น้อยกว่าที่ตั้งใจ ถ้าหากได้เวลาและทุนเพิ่มขึ้นจะสามารถทำให้จัดกิจกรรมได้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับวัยและเพศ ที่ศาสนาอิสลามจะแยกการทำกิจกรรมแยกระหว่างเพศหญิงและชาย โดยจะมีครูเพศนั้น ๆ เป็นผู้สอน ผู้นำกิจกรรมการเรียนรู้”

(โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน)

“ระยะเวลาดำเนินงานค่อนข้างกระชั้นชิด ทางโครงการจึงต้องปรับให้สอดคล้องกับระยะเวลาของทางโครงการเองและระยะเวลาปิด-เปิดเรียนของศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ด้วย”

(โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต)

2. ปัญหาการดำเนินโครงการในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ดังข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์

“การดำเนินโครงการในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ทำให้โครงการไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครูแกนนำในชุมชน และกลุ่มผู้เรียน โดยไม่สอดคล้องกับแผนงานที่ระบุคาดการณ์ไว้ในโครงการนั่นเอง ซึ่งแนวทางการแก้ไขคือการสื่อสารทำความเข้าใจในตัวโครงการ และการมีช่องทางสื่อสารร่วมกันที่เป็นระบบให้มากขึ้น”

(โครงการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร)

3. ปัญหาด้านภาษา ดังข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์

“เนื่องจากเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ไม่มีบัตร และเขียนไม่ได้ เมื่อพูดชื่อออกมา เมื่อให้ล่ามซึ่งเป็นชาติพันธุ์หรือล่ามในพื้นที่ชุมชนมาช่วย สำเนียงที่พูดออกมาและการเขียนชื่อออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรของแต่ละคนอาจไม่ตรงกัน หรือแม้จะมีบัตรแรงงานที่มีชื่อปรากฏอยู่ แต่เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้มักพูดชื่อไม่ตรงกับบัตรที่มี การแก้ไขจึงทำได้โดยยึดชื่อตามบัตรแรงงานเป็นหลัก ส่วนเด็กและเยาวชนที่ไม่มีบัตรแรงงานก็ถามชื่อจากบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น แม่ พ่อ ย่า ยาย ถึงชื่อของเด็กและเยาวชนคนนั้น”

(โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย)

4. ปัญหาเนื่องจากการถูกปรับลดงบประมาณ ดังข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์

“เนื่องจากโครงการในตอนแรกมีขนาดใหญ่ ครอบคลุมครูและบุคลากรจากโรงเรียนเครือข่ายหลายแห่ง แต่ถูกปรับลดงบประมาณเหลือเพียง 1 ใน 3 จึงทำให้เกิดความยากลำบากในการจัดกิจกรรมตามแนวทางที่กำหนด ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมให้มีค่าใช้จ่ายลดลง”

(โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่)

5. ปัญหาการได้รับงบประมาณสนับสนุนโครงการล่าช้าและไม่เพียงพอ ดังข้อความว่า

“ในตอนแรกศูนย์การเรียนตั้งใจทำโครงการนี้เพื่อพัฒนาแกนนำเยาวชนเป็นหลัก แต่เนื่องจากได้รับงบประมาณค่อนข้างช้า เยาวชนที่เป็นแกนนำต้องกลับไปเรียนตามปกติแล้ว จึงต้องปรับเปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายเป็นเป็น ครูและพี่เลี้ยง รวมทั้งเด็กและเยาวชนทั้งหมดของศูนย์การเรียน”

(โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน)

“งบประมาณในโครงการที่ไม่เพียงพอในการจัดทำสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอนครูต้นแบบ ซึ่งคือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในโครงการจำนวน 50 คน”

(โครงการ young kids 6 part)

“โครงการมีขนาดใหญ่ ครอบคลุมครูและบุคลากรจากโรงเรียนเครือข่ายหลายแห่ง แต่ถูกปรับลดงบประมาณเหลือเพียง 1 ใน 3 จึงทำให้เกิดความยากลำบากในการจัดกิจกรรมตามแนวทางที่กำหนด ทำให้ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมให้มีค่าใช้จ่ายลดลง”

(โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่)

6. ปัญหาการขาดแคลนครู วัสดุ อุปกรณ์ในการดำเนินโครงการ

“จำนวนครูนอกระบบการศึกษาที่ร่วมในการดำเนินโครงการยังมีไม่เพียงพอ รวมถึงเรื่องงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ ที่ยังมีไม่เพียงพอต่อความต้องการ”

(โครงการตามหาห้องในชอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19)

7. ปัญหาการเข้าถึงข้อมูลเด็กและเยาวชน

“มีปัญหาขัดจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลเด็กและเยาวชน เช่น เด็กสถานพินิจ ศูนย์ฝึกเยาวชนที่ดูแลเด็กที่กระทำผิดกฎหมาย โดยมีกฎหมายควบคุมฐานข้อมูลเด็กที่ชัดเจน”

(โครงการ young kids 6 part)

“การเก็บภาพถ่ายและข้อมูลของเด็ก ในพื้นที่ที่มีความละเอียดอ่อนและมีข้อกังวลในเรื่องระดับชั้น ความลับของข้อมูล ทางโครงการได้ทำ “พันธสัญญารายบุคคล” ในการเก็บรักษาข้อมูล”

(โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต ในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้)

8. ปัญหาความไม่เข้าใจหรือไม่เห็นประโยชน์ของผู้บริหารของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่ง

“ผู้บริหารแต่ละส่วนราชการที่ยังไม่เข้าใจโครงการ ต้องมีการสื่อสารทำความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง ...และนักการเมืองท้องถิ่น และผู้บริหารของเครือข่ายความร่วมมือบางท่านไม่เห็นประโยชน์ของกิจกรรม เนื่องจากผลเกิดกับที่ตัวเด็กและเยาวชน ซึ่งไม่มีผลต่อคะแนนเสียง เป็นต้น”

(โครงการ young kids 6 part)

“ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการฯ ที่ต้องให้ความสำคัญ คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันของคนทุกฝ่าย โดยเฉพาะกับผู้ปกครองและชุมชนในพื้นที่ เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่มีความเปราะบางมาก (โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต)

9. ปัญหาความไม่ต่อเนื่องในการดำเนินงาน

“ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการฯ คือการที่คนทำงานทั้งในระดับนโยบายและในระดับท้องถิ่นที่ปรับเปลี่ยนโยกย้ายบ่อย ทำให้การทำงานขาดความต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาในระยะยาว”

(โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้
บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชนเพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร)

10. ปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

“ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการฯ อีกเรื่อง คือ ทัศนคติของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ที่ต้องทำให้ครูที่เข้าร่วมโครงการเข้าใจและสนุกไปกับกิจกรรมต่างๆ เนื่องจากครูทุกคนต้องนำความรู้ที่ได้รับเหล่านี้ไปปรับประยุกต์ใช้จริง รวมถึงการสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยกับครูทุกคน เอื้ออำนวยเรื่องเครื่องมือและเอกสารที่จำเป็นในการเก็บรวบรวมข้อมูล การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เพราะต้องทำงานร่วมกันต่อไป โครงการจะควบคุมเรื่องกลไกในการทำงานให้มีความชัดเจนและเป็นระบบ”

(โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต)

ตอนที่ 2 การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษา

จากการลงพื้นที่เพื่อสนับสนุนและติดตามผลการประเมินการดำเนินโครงการย่อยและการจัดทำโพลสำรวจความต้องการเกี่ยวกับประเด็นความต้องการเสริมศักยภาพ พบว่าหัวข้อที่ครูผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาต้องการให้จัดอบรมเชิงปฏิบัติการมากที่สุดเป็นอันดับแรก คือ การสร้างแรงบันดาลใจให้กับครูและเด็กนอกระบบจำนวน 41 คน รองลงมา คือ จิตวิทยาการศึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละช่วงวัยจำนวน 40 คน อันดับที่สาม คือ การจัดทำแผนการเรียนรู้ การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ จำนวน 38 คน ตามมาด้วยการพัฒนาทักษะการเป็นกระบวนการ 35 คน อันดับที่ห้า คือ กฎหมาย ข้อบังคับ แนวทางการปฏิบัติต่อเด็กนอกระบบการศึกษาในแต่ละกลุ่ม จำนวน 30 คน อันดับที่หก คือ กระบวนการสร้างเครือข่ายและชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ (PLC) จำนวน 28 คน อันดับที่เจ็ด คือ การจัดทำสื่อการเรียนการสอน จำนวน 24 คน และอันดับสุดท้าย คือ การจัดการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ จำนวน 22 คน ทั้งนี้คณะทำงานฯ ได้มีการจัดอบรมพัฒนาคูรูนอกระบบการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษา: จิตวิทยาและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา

ผลจากการสัมภาษณ์และโพลสำรวจหัวข้อดังกล่าว นำมาซึ่งการจัดอบรมพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบ: จิตวิทยาและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา วันที่ 1- 3 ธันวาคม 2563 ณ โรงแรมคราวน์ พลาซ่า กรุงเทพ ลุมพินี พาร์ค โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ครูและผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาเข้าใจจิตวิทยาธรรมชาติการทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา เกิดแรงบันดาลใจในการทำงาน รวมทั้งได้แนวทางการออกแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ และการวัดประเมินผล สำหรับเนื้อหาการอบรมสามารถแบ่งกิจกรรมออกเป็น 8 กิจกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมความคาดหวัง เป็นการละลายพฤติกรรมผู้เข้าร่วมอบรมเพื่อสลายกำแพงระหว่างจิตใจของผู้เข้าร่วมอบรมที่มาในพื้นที่ที่แตกต่างกัน และเพื่อให้เข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของการจัดกระบวนการในครั้งนี้ ด้วยการแบ่งกลุ่มตามวันเกิด ภาคที่อยู่อาศัยและทำความรู้จักกันเบื้องต้น หลังจากนั้นเป็นการนำเสนองานวิจัยของ Harvard University โดยเก็บข้อมูลในกลุ่มตัวอย่าง 600 คน พบว่า 27% ไม่รู้ว่าตนเองมีเป้าหมายอะไร อีก 60% มีเป้าหมายแต่ไม่ชัดเจน 10% เป้าหมายชัดเจน (ระยะสั้น) 3% เป้าหมายชัดเจน และวิธีการที่ทำให้เป้าหมายนั้นสำเร็จต้องทำอย่างไร สิ่งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จนั้น คือ การอ่านหนังสือ อ่านเหตุการณ์ อ่านบุคคลอื่น และการตั้งคำถามกับตนเอง

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมพลังสร้างสรรค์สังคม เป็นการละลายพฤติกรรมเพื่อให้เห็นพลังของตนเอง และคุณค่าในการทำงาน ตามจังหวะดนตรีให้ผู้เข้าร่วมมีอารมณ์ร่วมกับบรรยากาศโดยรอบ และจับกลุ่ม 3 คน โดยผู้เข้าอบรมทำสมาธิผ่อนคลาย และนึกถึงเรื่องราวต่าง ๆ ของตนเองที่ทำให้เกิดประโยชน์ มีคุณค่าต่อบุคคลอื่น ๆ จากนั้นนำดอกไม้มาร้อยเรียงเรื่องราวชีวิตของตนเองที่ภูมิใจในชีวิตตนเองมากที่สุด และบอกเล่าเรื่องราวที่ภาคภูมิใจเกี่ยวกับเด็กนอกระบบการศึกษาที่ตนเองเคยได้เข้าไปช่วยเหลือ หลังจากนั้นให้ถ่ายทอดโดยการจัดวางดอกไม้ในรูปแบบอิสระ และให้แบ่งปันเรื่องราวของตนเองต่อเพื่อนในกลุ่ม รวมทั้งวิทยากรสรุปการเรียนรู้โดยใช้ภาพโมเดลภูเขาน้ำแข็ง เพื่อการทบทวนตนเองถึงสิ่งที่เราทำหรือเรามองเห็น เป็นสิ่งที่โพสต์ขึ้นมาเหนือน้ำ แต่สิ่งที่อยู่ใต้น้ำอีกมากมาย ทั้งความรู้สึก ทักษะคติ คุณค่า ความเชื่อ และแรงคาดหวังของชีวิต สิ่งที่อยู่ใต้น้ำทั้งหมดนั้นส่งผลให้เกิดพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้เราได้เห็น

กิจกรรมที่ 3 จัดการเรียนรู้อย่างไรให้ได้ผล เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสะท้อนปัญหาและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเด็กนอกระบบการศึกษา โดยเริ่มจากแบ่งกลุ่มตามประเภทของเด็กที่มีทั้งหมด 7 กลุ่ม โดยวิทยากรได้แบ่งกลุ่มเพื่อระดมความคิด สรุปคำตอบร่วมกันเพื่อตอบประเด็นจัดการเรียนรู้อย่างไรให้ได้ผล ทั้งธรรมชาติของเด็กกลุ่มเป้าหมาย ปัญหา ข้อกังวล วิธีการแก้ไขปัญหา รวมถึงบทเรียนการทำงาน

กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมเติมความรู้ “การมองตา ต้องรู้ใจ จิตวิทยาพัฒนาการของเด็ก” กิจกรรมนี้เป็น การบรรยายเติมความรู้จิตวิทยาการทำงานกับเด็กกลุ่มเป้าหมายที่มีปัญหาพฤติกรรม เด็กที่มีบาดแผลทางใจ และ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ โดยพญ.ปรีชวัน จันทร์ศิริ หลังจากนั้นให้แต่ละกลุ่มระดมสมองและตอบคำถามที่ว่า “จะมีแนวทางสนับสนุนให้เด็กกลุ่มเป้าหมายให้รู้สึกมีคุณค่า มีความหมาย มีความสำคัญ ฉันทน์ OK ได้อย่างไร” โดยให้นำเสนอกลุ่มละ 2 นาที

กิจกรรมที่ 5 Check in เป็นการให้ผู้เข้าร่วมได้ทบทวนความรู้สึกของตนเอง แบ่งปันความเรื่องดี ๆ ที่ สร้างพลังใจในการทำงาน โดยให้แต่ละท่านเลือกการ์ดที่ตั้งจุดและที่บ่งบอกถึงความรู้สึกของตนเองในช่วงเวลานั้น มากที่สุด 1 ใบ หลังจากนั้นให้จับกลุ่ม 3-4 คนเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้สึกในขณะนั้น

กิจกรรมที่ 6 กิจกรรมเติมความรู้ การออกแบบการจัดการเรียนรู้ เป็นการให้ผู้เข้าร่วมเรียนรู้การทำ แผนการเรียนรู้และการประเมินผลการจัดการศึกษากับเด็ก โดยผศ.จรรยา วิไลวรรณ ชวนแลกเปลี่ยนทบทวน ประสบการณ์เรื่อง คุณค่า การออกแบบ และการจัดเตรียมกระบวนการเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพซึ่งนำไปสู่ให้เกิด การเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง และออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ตามหลัก Active Learning รวมทั้ง การประเมินผลการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ

กิจกรรมที่ 7 การออกแบบกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning เป็นการบรรยาย โดย คุณเยาวลักษณ์ ชีพสุมล เรื่อง “การออกแบบกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning และการประเมินผลการ เรียนรู้แบบต่าง ๆ” การเรียนรู้ที่มีประสิทธิผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจะพาลงลึกไปถึงการมีมุมมองใหม่ มีความหมายใหม่ในชีวิต มองเห็นคุณค่าใหม่ ๆ ในชีวิต ซึ่งการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เปิดพื้นที่ให้ แต่ละคนนำประสบการณ์ของตนเองมาแลกเปลี่ยนและสรุปเป็นความรู้สำหรับตนเอง แล้วนำไปใช้จะทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงได้ดี โดยใช้หลักการเช่น ทฤษฎีการเรียนรู้เอดการ์ เดล หลักการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ Active Learning ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ เป็นต้น

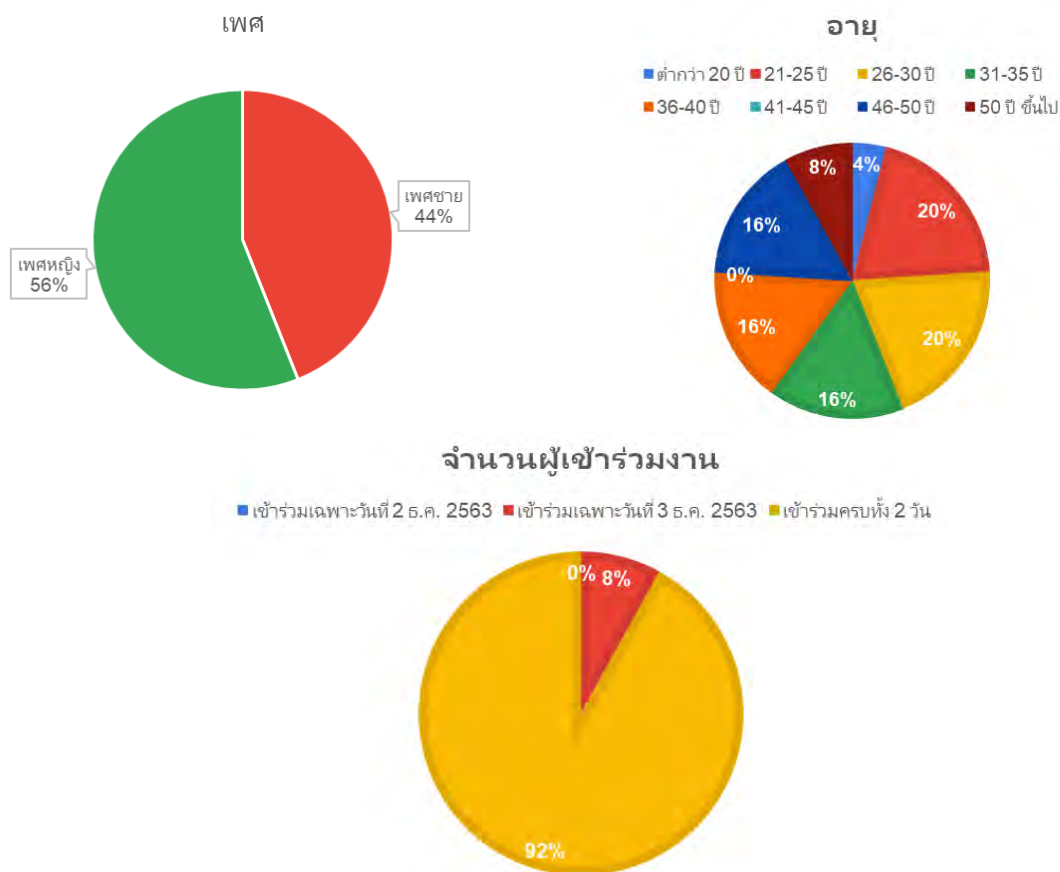
กิจกรรมที่ 8 Workshop ออกแบบการจัดการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมเพื่อให้ผู้เข้าร่วมเข้าสู่กระบวนการ ปฏิบัติทดลองออกเป็นกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผลการจัดการศึกษา โดยให้แบ่งกลุ่มเป็น 7 กลุ่ม ตามประเภทของเด็ก จากนั้นให้ออกแบบการจัดการเรียนรู้และการประเมินผลที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยให้ ใช้หลักการที่ได้บรรยายไปในกิจกรรมที่ 7 และให้ตัวแทนในแต่ละกลุ่มนำเสนอเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน

การประเมินผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษา: จิตวิทยาและ การจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา

ผู้เข้าร่วมอบรมเสริมศักยภาพวันที่ 2-3 ธันวาคม 2563 ได้ทำแบบประเมินภาพรวมการอบรมทั้งสิ้น 25 คน จาก 52 คน จำแนกเป็นเพศชาย จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 44 และเพศหญิง จำนวน 14 คน คิดเป็น

ร้อยละ 56 มีสัดส่วนผู้เข้าร่วมมากที่สุดอยู่ในช่วงอายุ 21-30 ปี โดยจำแนกเป็นช่วงอายุ 21- 25 ปี และ ช่วงอายุ 26 -30 ปี จำนวนช่วงละ 5 คน คิดเป็นร้อยละ 20 และ ช่วงอายุ 31 - 40 ปี และช่วงอายุ 46 - 50 ปี จำนวนช่วงละ 4 คน คิดเป็นร้อยละ 16 ช่วงอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 8 และต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 4 ตามลำดับ อีกทั้งมีผู้เข้าร่วมครบทั้งสองวันคือ วันที่ 2-3 ธันวาคม 2563 จำนวน 23 คนคิดเป็นร้อยละ 92 และผู้เข้าร่วมหนึ่งวัน คือ วันที่ 2 ธันวาคม 2563 จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 8 ของจำนวนทั้งหมด

ภาพ 5.2 ข้อมูลพื้นฐานหลังการประเมินผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษา: จิตวิทยาและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา

สำหรับผลการประเมินภาพรวม แบ่งได้เป็น ด้านการบริหารจัดการและกิจกรรมการอบรมรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1. ด้านการบริหารจัดการ พบว่า ด้านความเหมาะสมของสถานที่จัดอบรมและด้านวิทยากร มีความรู้ ความสามารถเหมาะสมกับหัวข้อการอบรม มีความคิดเห็นมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.72 และ 4.56 ตามลำดับ โดยผู้ให้ข้อมูลเล่าว่า สถานที่เดินทางสะดวก แต่มีข้อเสนอแนะว่า ควรเพิ่มสถานที่ที่เป็นสีเขียว เพื่อให้

เกิดความรู้สึกมีแรงบันดาลใจและเพิ่มประสิทธิภาพต่อการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น รวมถึงผู้เข้าร่วมชื่นชมการเตรียมเนื้อหาที่มีประโยชน์ แต่เสนอให้วิทยากรพูดช้าลง เพิ่มเวลาในการทำความเข้าใจเนื้อหาแต่ละส่วน และเพิ่มเวลาในการแลกเปลี่ยนนงย่อยมากขึ้น รวมทั้งเสนอให้มีกระบวนการกลุ่มย่อยได้สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในการทำกิจกรรม ในขณะที่การประเมินด้านความเหมาะสมของช่วงเวลาในการอบรมความเหมาะสมของอาหารและของว่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยแต่ละด้านเท่ากับ 4.00 ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมเสนอว่า ควรเพิ่มวันจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่มีความหลากหลายและให้เวลาผู้เข้าร่วมทำความเข้าใจเนื้อหาที่มีหลายประเด็นให้นานขึ้น รวมทั้งเพิ่มเวลาการนำเสนอและแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน นอกจากนี้ควรเพิ่มความหลากหลายของอาหาร และควรคำนึงถึงด้านโภชนาและอาหารสำหรับผู้ที่มีภูมิลำเนาอิสลาม

2. ด้านกิจกรรมการอบรม แบ่งได้เป็น 2 วัน ได้แก่ การประเมินด้านกิจกรรมการอบรม ในวันที่ 2 ธ.ค. 63 มีกิจกรรมทั้งสิ้น 6 กิจกรรม โดยกิจกรรมพลังสร้างสรรค์สังคม (สร้างสรรค์ชิ้นงานจากดอกไม้หลากสี) และกิจกรรมบันไดการเรียนรู้ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56 และ 4.52 ตามลำดับ ในขณะที่กิจกรรมจัดการเรียนรู้อย่างไรให้ได้ผล กิจกรรมเติมความรู้ “มองตา ต้องรู้ใจ จิตวิทยาพัฒนาการเด็กเรื่องสำคัญต้องเรียนรู้” กิจกรรมนันทนาการและสำรวจความคาดหวัง และกิจกรรมสรุปการเรียนรู้ มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยแต่ละกิจกรรมเท่ากับ 4.48, 4.32, 4.32 และ 4.16 ตามลำดับ จากผลค่าเฉลี่ยเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ผู้เข้าร่วมพึงพอใจในกิจกรรม แต่มีข้อเสนอแนะให้ขยายเวลาให้นานขึ้น เพื่อให้เข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้ง ให้เกิดสมาธิได้มากขึ้น และหากมีการพักเป็นบางจังหวะ และมีเวลาในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการพูดคุยและรับฟังกับผู้ร่วมเข้าอบรมคนอื่น ๆ จะช่วยให้การเข้าอบรมได้ผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น และการประเมินด้านกิจกรรมของการอบรมในวันที่ 3 ธ.ค. 63 มีกิจกรรมทั้งสิ้น 5 กิจกรรม พบว่า ทั้ง 5 กิจกรรมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยความคิดเห็นต่อกิจกรรม คือ กิจกรรมสรุปภาพรวมการเรียนรู้ (Learning reflect) กิจกรรมเติมความรู้ ออกแบบการจัดการเรียนรู้ประเมินผล กิจกรรม Workshop ออกแบบการจัดการเรียนรู้ กิจกรรมนำเสนอการจัดการเรียนรู้ และกิจกรรม Check-in โดยมีค่าเฉลี่ยแต่ละกิจกรรมเท่ากับ 4.44, 4.28, 4.24, 4.24 และ 4.16 ตามลำดับ อีกทั้งผู้ให้ข้อมูลสรุปเพิ่มเติมว่า แม้กิจกรรมจะมีเนื้อหาที่เข้มข้นและน่าสนใจ แต่ด้วยเวลาในการจัดอบรมมีจำกัด ทำให้ผู้เข้าร่วมจำนวนมากต้องใช้สมาธิจดจ่อส่งผลให้มีอาการอ่อนเพลียเพิ่มมากขึ้นจากการเดินทางมาจากต่างจังหวัด ซึ่งผลลัพธ์ในภาพรวม คณะทำงานโครงการฯ พบว่า ควรมีการบริหารจัดการเรื่องเวลา และการจัดอาหารให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในการจัดเวที เสริมศักยภาพครั้งต่อไป ดังตาราง 5.1

ตาราง 5.1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้เข้าร่วมอบรมพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษาวันที่ 2-3 ธันวาคม 2563

ปัจจัยการประเมิน	ค่าเฉลี่ย เลขคณิต	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	การแปลผล
ส่วนที่ 1 ด้านบริหารจัดการ			
1. ความเหมาะสมของสถานที่จัดอบรม	4.72	0.45	มากที่สุด
2. ความเหมาะสมของช่วงเวลาในการอบรม	4.00	0.89	มาก
3. ความเหมาะสมของอาหารและของว่าง	4.00	1.30	มาก
4. วิทยากรมีความรู้ ความสามารถ และเหมาะสมกับหัวข้อ การอบรม	4.56	0.64	มากที่สุด
ส่วนที่ 2 ด้านกิจกรรมการอบรมในวันที่ 2 ธ.ค. 63			
1. กิจกรรมนันทนาการและสำรวจความคาดหวัง	4.32	0.73	มาก
2. กิจกรรมบันไดการเรียนรู้	4.52	0.64	มากที่สุด
3. กิจกรรมพลังสร้างสรรค์สังคม (สร้างสรรค์ชิ้นงาน จากดอกไม้หลากสี)	4.56	0.57	มากที่สุด
4. กิจกรรมจัดการเรียนรู้อย่างไรให้ได้ผล (แบ่งกลุ่มตามบริบทของกลุ่มเป้าหมาย)	4.48	0.70	มาก
5. กิจกรรมเติมความรู้ “มองตา ต້องรู้ใจ จิตวิทยาพัฒนาการเด็ก เรื่องสำคัญต้องเรียนรู้”	4.32	0.88	มาก
6. กิจกรรมสรุปการเรียนรู้	4.16	0.97	มาก
ส่วนที่ 3 ด้านกิจกรรมการอบรมในวันที่ 3 ธ.ค. 63			
1. กิจกรรม Check-in	4.16	0.73	มาก
2. กิจกรรมเติมความรู้ ออกแบบการจัดการเรียนรู้ประเมินผล	4.28	0.78	มาก
3. กิจกรรม Workshop ออกแบบการจัดการเรียนรู้	4.24	0.76	มาก
4. กิจกรรมนำเสนอการจัดการเรียนรู้	4.24	0.81	มาก
5. กิจกรรมสรุปภาพรวมการเรียนรู้ (Learning reflect)	4.44	0.64	มาก

2.2 การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษา: การเสริมสร้างพลังใจให้ครูนอกระบบการศึกษา

การอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างพลังใจให้ครูนอกระบบการศึกษาจัดขึ้น ในวันที่ 5-6 เมษายน 2564 ณ โรงแรมนูโว ซิตี้ กรุงเทพฯ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ครูและบุคคลที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกในการทำงาน และแนวทางการจัดการอารมณ์ของตนเองในการทำงาน รวมทั้งแรงบันดาลใจในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา ซึ่งสำหรับเนื้อหาการอบรมสามารถแบ่งกิจกรรมออกเป็น 8 กิจกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมนักสืบความสัมพันธ์ เป็นการส่งเสริมส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้เข้าร่วมและสร้างความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยให้ผู้เข้าร่วมวาดตาราง 6 ช่องลงในกระดาษที่แจกให้ และวิทยากรได้กำหนดคุณสมบัติในแต่ละข้อพร้อมกับเขียนชื่อผู้เข้าร่วมท่านอื่นที่มีคุณสมบัติตรงกับข้อนั้น ๆ หลังจากนั้นให้ผู้เข้าร่วมกลับไปถามบุคคลที่อยู่ในข้อนั้น ๆ อีกครั้งแต่เปลี่ยนคำถามชุดใหม่ จากนั้นขอให้ผู้เข้าร่วมแบ่งปันคำตอบที่ได้ให้ท่านอื่น ๆ ทราบ

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมสร้างเสริมทัศนคติแบบเติบโต (Growth Mindset) เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในทัศนคติแบบเติบโตและส่งเสริมการเรียนรู้ โดยการเปิดวิดีโอสอนการวาดรูปของ Graham Shaw (จากคลิป Why people believe they can't draw - and how to prove they can: Graham Shaw TEDxHull) และให้ผู้เข้าร่วมทุกท่านลองวาดรูปตามไปพร้อม ๆ กับในคลิป หลังจากนั้นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับ Growth Mindset ซึ่งเป็นแนวคิดของ Carol Dweck, Ph.D. นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน อธิบายว่า Growth Mindset เป็นเหมือนเลนส์ที่เรามองสิ่งต่าง ๆ โดย Carol ได้แบ่ง Mindset ออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ออกเป็น 1) Fixed Mindset และ 2) Growth Mindset ซึ่ง Mindset เหล่านี้ส่งผลต่อการเรียนรู้ และทำที่ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ และความรู้เกี่ยวกับพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Zone) ซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยต่อการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ผ่านกิจกรรมสำรวจพื้นที่การเรียนรู้ของตนเอง โดยทำการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) Comfort Zone 2) Learning Zone 3) Panic Zone

รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับวิธีการให้ผลตอบรับ (Feedback) อย่างสร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนา โดยใช้หลักการ AAR : After Action Review ผ่านการรับชมวิดีโอ Austin's Butterfly: Models, Critique, and Descriptive Feedback และร่วมกับการทำกิจกรรม Dominoes โดยขอให้ผู้เข้าร่วมแบ่งกลุ่มและออกมาวาง Domino ท่านละ 1 ชิ้น ผลัดเปลี่ยนเปลี่ยนกันจนกว่าจะหมดเวลา กลุ่มใดที่สามารถต่อ Domino ได้สูงที่สุดจะเป็นผู้ชนะในกิจกรรมนี้

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมความฉลาดทางอารมณ์ และการจัดการอารมณ์ (Emotional Intelligence & Emotional) เป็นกิจกรรมเพื่อฝึกทักษะและเพื่อให้เห็นความสำคัญของความฉลาดทางอารมณ์ โดยวิทยากรให้คิดถึงคำที่มี “ใจ” เป็นส่วนประกอบ และให้ดูคลิปที่เกิดการทะเลาะวิวาทของผู้คน เพื่อเป็นการให้เห็นว่าในการสื่อสารนั้น อารมณ์ความรู้สึกเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการสื่อสาร ดังนั้นหากรู้จักระงับอารมณ์ความรู้สึกช่วยให้รับมือกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมก่อให้เกิดผลดีต่อตนเองและบุคคลรอบข้าง รวมทั้งวิทยากรนำเสนอองค์ประกอบของความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence) ประกอบด้วย 1) ความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness) 2) การจัดการตัวเอง 3) ความตระหนักรู้ทางสังคม 4) การจัดการความสัมพันธ์

กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมตู้เพลง (Jukebox) เพื่อเป็นการส่งเสริมสัมพันธภาพในการสร้างเครือข่าย ข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์และสนับสนุนการทำงาน โดยวิทยากรเปิดเพลงเพื่อให้ผู้เข้าร่วม ทายชื่อเพลง ชื่อคนร้อง และชื่อนักร้องร่วม หลังจากนั้นให้จับกลุ่มกลุ่มละ 5 คน เพื่อให้พูดคุยและปรึกษากันในกลุ่มถึงเพลงที่เปิดเมื่อพูดคุยกันในกลุ่มของตนเองเรียบร้อย วิทยากรให้ทุกท่านสามารถออกไปสอบถามผู้เข้าร่วมท่านอื่นที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มของตนเองได้ จากนั้นเฉลยและตรวจนับคะแนน ซึ่งกิจกรรมนี้ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการมีเครือข่าย การทำความรู้จักว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้เราสามารถทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยหลักการ 3C ความสำเร็จซึ่งประกอบด้วย 1) Concept คือ มีความรู้และความเข้าใจในสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่ 2) Credit คือ มีผลงานและมีประสบการณ์ ทำให้มีความมั่นใจในตนเองและสร้างความน่าเชื่อถือ 3) Connection คือ มีคนรู้จัก หมายถึงการมีเครือข่ายที่เข้าใจและพร้อมที่จะสนับสนุน จนเกิดการขยายวงของการเชื่อมโยงที่กว้างขึ้น

กิจกรรมที่ 5 กิจกรรมธรรมชาติของมนุษย์ เป็นกิจกรรมเพื่อให้เข้าใจและตระหนักถึงมุมมองวิธีการรับรู้ของตนเองและผู้อื่น เริ่มจากวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ หลังจากนั้นเป็นการแลกเปลี่ยนมุมมองและความคิดเห็นของผู้เข้าร่วม โดยให้ผู้เข้าร่วมดูรูปภาพพร้อมทั้งอธิบายว่าตนเองมองเห็นเป็นรูปอะไรบ้าง ซึ่งผู้เข้าร่วมต่างมองเห็นรูปภาพแตกต่างกันออกไป ปรากฏการณ์นี้เรียกว่าเป็นการรับรู้ภาพและพื้น (Figure & Ground) โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์เลือกการรับรู้ตามประสบการณ์เดิมของตนและรับรู้ผ่านมุมมองที่คุ้นเคย ทั้งนี้เมื่อทราบถึงวิธีการรับรู้แล้วจะทำให้สามารถเลือกพฤติกรรมที่เหมาะสมในการทำงานได้มากขึ้น รวมทั้งความสัมพันธ์ในการทำงานจำเป็นต้องมีการพูดคุยกัน เชื้อความเข้าใจ เพื่อลดความเข้าใจผิดที่เกิดจากการรับรู้ และช่วยป้องกันการรับรู้แบบคิดไปเอง

กิจกรรมที่ 6 กิจกรรมโอเอซิสแห่งความสุข (Oasis of Happiness) เพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพจิต ความคิด ความรู้สึกและอารมณ์ที่เหมาะสมกับตัวบุคคล วิทยากรบรรยายเรื่องเมล็ดพันธุ์แห่งความสุข โดยการเปรียบเทียบความรู้สึกเป็นเหมือนเมล็ดพันธุ์ที่อยู่ในใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าจะบ่มเพาะสิ่งที่ดีหรือไม่ดีเข้าไปในจิตใจ

ของตนเอง และการบรรยายการสร้างโอเอซิสแห่งความสุข โดยใช้หลักการบ่มคาถาคลายทุกข์ เพาะสถานที่แห่งความสุข และปลูกความสุขในชีวิต

กิจกรรมที่ 7 กิจกรรมฟื้นคืนพลังใจ และส่งเสริมการดูแลกายใจ (Resilience and Self-care)

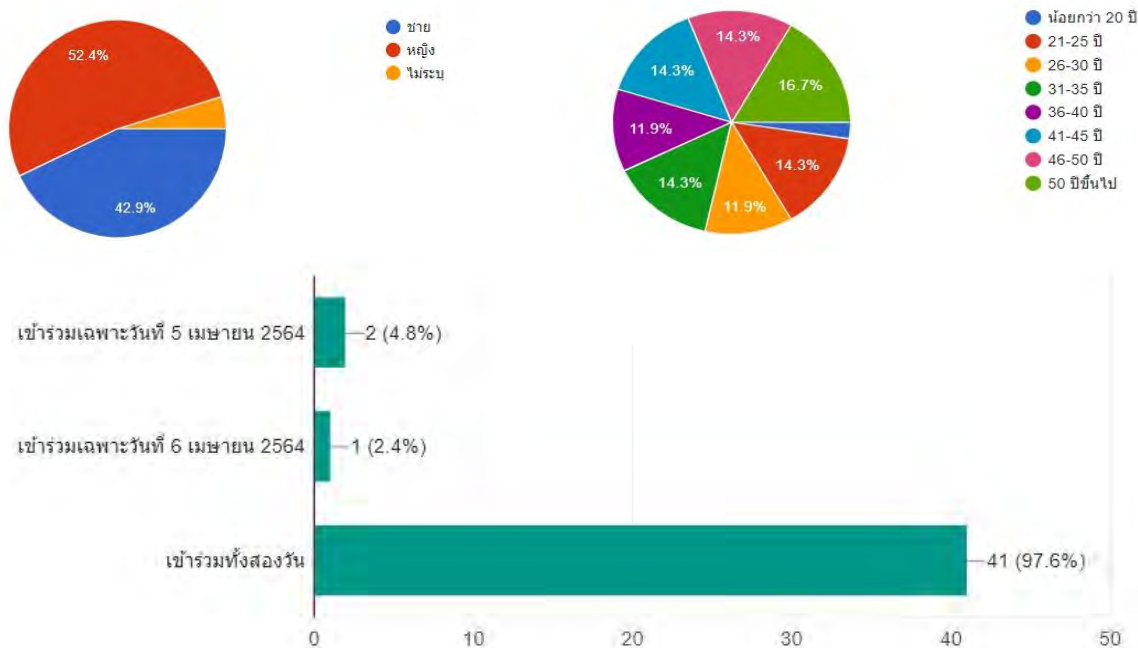
เป็นกิจกรรมเพื่อให้มีเครื่องมือในการสำรวจและการดูแลตนเอง โดยการบรรยายถึงความสำคัญของการดูแลตัวเอง และการสังเกตความเครียด ซึ่งการทำงานหรือการใช้ชีวิตอาจมีหลายอย่าง que เข้ามากระตุ้นให้เกิดความวิตกกังวล หรือความเครียด โดยธรรมชาติร่างกายมีระบบประสาทอัตโนมัติของมนุษย์ที่เป็นสองระบบ คือ ระบบประสาทซิมพาเทติกเป็นระบบของการเตรียมพร้อม “สู้หรือหนี” และระบบประสาทพาราซิมพาเทติกเป็นระบบของการพักผ่อนและผ่อนคลาย หรือภาวะที่เรียกว่า Survival Mode ด้วยภาวะเช่นนี้ทำให้เกิด “สูญเสียความสามารถในการมองโลก” โดยวิทยากรให้ผู้เข้าร่วมลองเอามือทั้งสองข้างมาวางไว้บริเวณดวงตา และลองเปิดปิดฝ่ามือ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นว่าเมื่อมีความเครียดทำให้คิดถึงแต่ปัญหา เสมือนการปิดดวงตาจนทำให้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้น้อยลง

กิจกรรมที่ 8 กิจกรรมทักษะการดูแลตัวเอง วิทยากรบรรยายถึงทักษะการดูแลตนเองโดยใช้หลักการ

BEN ซึ่งประกอบด้วย 1) Breath it คือหายใจลึก ๆ ไปกับอารมณ์เพื่อช่วยกระตุ้นระบบการพักและผ่อนคลาย (พาราซิมพาเทติก) 2) Embrace it คือการโอบกอดอารมณ์ที่รู้สึกอยู่ในขณะนั้น 3) Name it คือการเรียกชื่ออารมณ์ที่รู้สึกอยู่ในขณะนั้น พร้อมการหายใจเข้าและออก 1 ครั้ง ตัวอย่างเช่น “ฉันกำลังรู้สึกวิตกกังวล...” หรือ กำลังรู้สึก โดดเดี่ยว โกรธ เครียด เป็นต้น

การประเมินผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษา: การเสริมสร้างพลังใจให้ครูนอกระบบการศึกษา

ผู้เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างพลังใจให้ครูนอกระบบการศึกษาวันที่ 5 - 6 เมษายน 2564 ได้ทำแบบประเมินภาพรวมการอบรมทั้งสิ้น 42 คน จาก 44 คน จำแนกเป็นเพศชาย จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 42.9 เพศหญิง จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 52.4 และไม่ระบุ จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8 มีสัดส่วนผู้เข้าร่วมมากที่สุดอยู่ในช่วงอายุ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 16.7 รองลงมาอยู่ในช่วงอายุ 21- 25 ปี ช่วงอายุ 31- 35 ปี ช่วงอายุ 41- 45 ปี และช่วงอายุ 46 - 50 ปี ช่วงอายุละ 6 คน คิดเป็นร้อยละ 14.3 ช่วงอายุ 26 - 30 ปี และ ช่วงอายุ 36 - 40 ปี ช่วงอายุละ 5 คน คิดเป็นร้อยละ 11.9 และน้อยกว่า 20 ปี จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 2.4 ตามลำดับ อีกทั้งมีผู้เข้าร่วมครบทั้งสองวันคือ วันที่ 5-6 เมษายน 2564 จำนวน 41 คน คิดเป็นร้อยละ 97.6 และผู้เข้าร่วมหนึ่งวัน คือ วันที่ 5 เมษายน 2564 จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8 และวันที่ 6 เมษายน 2564 จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 2.4 ของจำนวนทั้งหมด

ภาพ 5.3 ข้อมูลภูมิหลังของการประเมินผลการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษา: การเสริมสร้างพลังใจให้ครูนอกระบบการศึกษา

สำหรับผลการประเมินภาพรวมแบ่งได้เป็น ด้านการบริหารจัดการและกิจกรรมการอบรม รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1. ด้านการบริหารจัดการ พบว่า ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความเหมาะสมของสถานที่จัดอบรม ช่วงเวลาที่อบรม อาหารและของว่าง และวิทยากรมีความรู้ ความสามารถ และเหมาะสมกับหัวข้อการอบรม มีความคิดเห็นมากที่สุด โดยเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความเหมาะสมของวิทยากรมีความรู้ ความสามารถ และเหมาะสมกับหัวข้อการอบรม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด เท่ากับ 4.83 โดยผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นว่า ให้เพิ่มกิจกรรมมากยิ่งขึ้น รองลงมา คือ ด้านความเหมาะสมของช่วงเวลาที่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.57 โดยผู้ให้ข้อมูลให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ควรเพิ่มวันจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่มีความหลากหลายและให้เวลาผู้เข้าร่วมทำความเข้าใจ เนื้อหาที่มีหลายประเด็นให้นานขึ้น ในขณะที่ความเหมาะสมของสถานที่จัดอบรมช่วงเวลาที่อบรมและความเหมาะสมของอาหารและของว่าง มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน เท่ากับ 4.50 ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมเสนอว่า ควรจัดสถานที่ที่อยู่ใกล้สนามบินเพื่อให้สะดวกต่อการเดินทางมากขึ้น

2. ด้านกิจกรรมการอบรม แบ่งได้เป็น 2 วัน ได้แก่ การประเมินด้านกิจกรรมการอบรมในวันที่ 5 เมษายน 2564 มีกิจกรรมทั้งสิ้น 4 กิจกรรม โดยกิจกรรมการสร้างความพร้อมในการเรียนรู้ (Learning zone) กิจกรรมการสร้างเสริมทัศนคติแบบเติบโต (Growth Mindset) กิจกรรมนักร้องสืบความสัมพันธ์ กิจกรรมความฉลาด

ทางอารมณ์ (Emotional Intelligence: EQ) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.76, 4.71, 4.62 และ 4.57 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมพึงพอใจในกิจกรรม แต่มีข้อเสนอแนะให้ขยายเวลาในช่วงสนทนาให้นานขึ้น และการประเมินด้านกิจกรรมการอบรมในวันที่ 6 เมษายน 2564 มีกิจกรรมทั้งสิ้น 5 กิจกรรม โดยกิจกรรมสถานที่แห่งความสุข (Oasis of Happiness) กิจกรรมฟื้นคืนพลังใจ และส่งเสริมการดูแลกายใจ (Resilience and Self-care) กิจกรรมเทคนิคการผ่อนคลายเพื่อดูแลกายใจ (Relaxation Techniques for self-care) กิจกรรมธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ กิจกรรมตู้เพลง (Jukebox) มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.71, 4.71, 4.71 4.60, 4.57 ตามลำดับ ดังตาราง 5.2 นอกจากนี้สิ่งที่ผู้เข้าร่วมสะท้อนเกี่ยวกับการจัดอบรมพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษาครั้งต่อไป ผู้เข้าร่วมอยากให้มีการอบรม 3 ประเด็น ดังนี้

2.1 ทักษะและการจัดกิจกรรม เช่น The Training of Trainers, การพัฒนาครู ผู้การเป็นโค้ช การจัดการกิจกรรมสนทนา การจัดการเวลา กิจกรรมละลายพฤติกรรม การดูแลเด็กพิการ การดูแลเด็กแอลดี สมาธิสั้น เรียนรู้ซ้ำ จิตวิทยา การทำงานกับเด็กเฉพาะกลุ่ม จิตวิทยาพัฒนาเด็ก กลุ่มเด็กในสถานการณ์เสี่ยงที่อยู่บนท้องถนน การจัดการอารมณ์ การพูดคุยกับเด็ก การออกแบบกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ, การจัดการความขัดแย้ง

2.2 จิตวิทยาดูแลตนเอง ได้แก่ การจัดการกับความเครียดของตัวเองต่อผู้อื่น, การจัดการความเครียด, ความฉลาดทางด้านอารมณ์ การให้กำลังใจ การเข้าถึงและการสร้างความไว้วางใจกับกลุ่มเด็กและผู้ปกครองที่เข้าถึงยาก เทคนิคการเข้าหาเด็กนอกระบบการศึกษา

2.3 การบริหารจัดการ ได้แก่ การทำงานเป็นทีม การจัดการการเงิน เทคนิคการสร้างทีมงานรุ่นต่อไป

ตาราง 5.2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้เข้าร่วมอบรมพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษาวันที่ 5 - 6 เมษายน 2564

ปัจจัยการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	การแปลผล
ส่วนที่ 1 ด้านบริหารจัดการ			
1. ความเหมาะสมของสถานที่จัดอบรม	4.50	0.71	มากที่สุด
2. ความเหมาะสมของช่วงเวลาในการอบรม	4.57	0.70	มากที่สุด
3. ความเหมาะสมของอาหารและของว่าง	4.50	0.67	มากที่สุด
4. วิทยากรมีความรู้ ความสามารถ และเหมาะสมกับหัวข้อการอบรม	4.83	0.38	มากที่สุด
ส่วนที่ 2 ด้านกิจกรรมการอบรมในวันที่ 5 เมษายน 2564			
1. กิจกรรมนักร้องความสามัคคี	4.62	0.49	มากที่สุด
2. การสร้างเสริมทัศนคติแบบเติบโต (Growth Mindset)	4.71	0.55	มากที่สุด
3. การสร้างความพร้อมในการเรียนรู้ (Learning zone)	4.76	0.48	มากที่สุด

ปัจจัยการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน	การแปลผล
4. ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence: EQ)	4.57	0.63	มากที่สุด
ส่วนที่ 3 ด้านกิจกรรมการอบรมในวันที่ 6 เมษายน 2564			
1. กิจกรรมตู้เพลง (Jukebox)	4.57	0.59	มากที่สุด
2. กิจกรรมธรรมชาติของความเป็นมนุษย์	4.60	0.54	มากที่สุด
3. กิจกรรมฟื้นคืนพลังใจ และส่งเสริมการดูแลกายใจ (Resilience and Self-care)	4.71	0.55	มากที่สุด
4. กิจกรรมสถานที่แห่งความสุข (Oasis of Happiness)	4.71	0.51	มากที่สุด
5. กิจกรรมเทคนิคการผ่อนคลายเพื่อดูแลกายใจ (Relaxation Techniques for self-care)	4.71	0.55	มากที่สุด

บทที่ 6

ระบบสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา โดยมาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา และการลงพื้นที่เพื่อสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา จำนวน 18 องค์กรทั่วประเทศ คณะทำงานโครงการฯ ได้ถอดองค์ความรู้จากการดำเนินโครงการย่อยแต่ละโครงการ โดยสังเคราะห์ วิเคราะห์ประเด็น เครื่องมือ และวิธีการในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาตามประเภทกลุ่มเด็กที่มีลักษณะแตกต่างกัน รวมถึงครูนอกระบบการศึกษาตามการดำเนินงานในบริบทเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นที่หลากหลาย ได้พบการดำเนินการที่เป็นวงจรเชิงบูรณาการที่กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาได้สนับสนุนให้กับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อการทำงานกับเด็กและครูนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ในหลายจังหวัด ทั้งการยกระดับการทำงานจากการสังเคราะห์สู่การทำงานเชิงระบบที่มีการบูรณาการการทำงานกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนในการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา การออกแบบเครื่องมือการทำงาน เช่น การเก็บข้อมูล การจัดอบรมศักยภาพครู และการส่งเสริมการใช้ระบบสารสนเทศ ทำให้เกิดข้อมูลในการตัดสินใจร่วมกันในการช่วยเหลือเด็กเข้าถึงการศึกษา อาชีพ หรือการพัฒนาทักษะชีวิต นอกจากการทำงานในพื้นที่ของแต่ละพื้นที่แล้ว ยังเกิดการดำเนินงานในระดับเครือข่ายหน่วยงานโดยทำงานร่วมกันในเชิงประเด็นของเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม โดยในบทนี้จะเป็นการนำเสนอผลการสังเคราะห์ระบบสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่ประกอบไปด้วยรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กและกลไกการพัฒนาเด็กและครูนอกระบบการศึกษาซึ่งขอนำเสนอเป็น 6 ตอนตามลักษณะเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความแตกต่างกัน ได้แก่

ตอนที่ 1 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม

ตอนที่ 2 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กพิการในชุมชน

ตอนที่ 3 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กชาติพันธุ์

ตอนที่ 4 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

ตอนที่ 5 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กมุสลิม และเด็กในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ตอนที่ 6 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กยากจนในชุมชน

โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม

เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม หมายถึง บุคคลที่มีการกระทำความผิดอายุไม่ถึงยี่สิบสี่ปีบริบูรณ์ ที่ได้รับการพิจารณาตามคำสั่งของศาลเยาวชนและครอบครัว ให้เข้ารับการแก้ไข บำบัด และฟื้นฟู ในสถานพินิจ และคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ซึ่งสังคมไทยประสบกับปัญหาอาชญากรรมในเด็กและเยาวชนในรอบปีหนึ่ง ๆ ประมาณ 30,000 คน หรือเด็กและเยาวชนกระทำผิดทางอาญาต่อประชากรเด็กและเยาวชน คิดเป็น 3.19 ต่อ 1,000 คน (กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม, 2562) สะท้อนให้เห็นว่ามีเด็กและเยาวชนจำนวนไม่น้อยเหล่านี้เดินออกนอกเส้นทางชีวิตที่มีความหมายหรือไม่ได้เข้าสู่เส้นทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสภาวะปกติของประเทศจนต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเด็กและเยาวชน ซึ่งทำให้ประเทศสูญเสียโอกาสจากคุณค่าและพลังสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าว คณะทำงานโครงการฯ ขอเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กในกระบวนการยุติธรรมออกเป็น 3 ประเด็น มีรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 สภาพปัญหาของเด็กในกระบวนการยุติธรรม

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการสนับสนุนกระบวนการพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัว การแก้ไข บำบัด และฟื้นฟูเด็กและเยาวชนเบื้องต้น โดยการแก้ไข บำบัดและฟื้นฟูเด็กและเยาวชนตามคำสั่งของศาลเยาวชนและครอบครัวที่ให้เข้ามาอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนที่ต่าง ๆ มีทั้งกิจกรรมเชิงป้องกันของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน แนวทางพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนในรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบ การส่งเสริมอาชีพฝึกอาชีพและการได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชน โดยในการศึกษาสายสามัญนั้นใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2555) ของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ 1) เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นด้านสาระการเรียนรู้ เวลาเรียน และการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นการบูรณาการเนื้อหาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความแตกต่างของบุคคล และชุมชน 2) ส่งเสริมให้มีการเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย 3) ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยตระหนักว่าผู้เรียนมีความสำคัญสามารถพัฒนาตนเองได้ตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และ 4) ส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

อย่างไรก็ตาม แนวทางพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมที่อยู่ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบดังกล่าว การส่งเสริมอาชีพ/ฝึกอาชีพ และการได้รับการสนับสนุนกิจกรรมจากภาคเอกชนในรูปแบบที่ดำเนินการอยู่นั้นยังไม่สามารถดำเนินการไปตามหลักการนั้นได้และไม่ครอบคลุมกับเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ตามศักยภาพความถนัด ความสนใจของเด็กและ

เยาวชนในกลุ่มนี้และอาจขาดความต่อเนื่องในการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาตามหลักสูตรเดิมที่ไม่สามารถดำเนินการตามแผนที่วางไว้ เนื่องจากเด็กและเยาวชนมีระยะเวลาเข้ามาอยู่ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนจนถึงกระบวนการออกจากศูนย์ฝึกฯ ไม่มีความแน่นอน มีการหมุนเวียนอยู่ตลอดเวลาทำให้กิจกรรมไม่แล้วเสร็จ การไม่ได้รับรองวุฒิการศึกษาต่อเนื่องจากระดับชั้นการศึกษาเดิม บางศูนย์ฝึกมีสภาวะการขาดแคลนเจ้าหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเจ้าหน้าที่บางส่วนมีความสามารถไม่ตรงกับภาระงานที่ได้รับ จึงทำให้มีความต้องการการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนร่วมกับการสนับสนุนจากภาครัฐในทุกด้าน เช่น ด้านองค์ความรู้ เงินทุน ข้อมูล การออกแบบ ทำให้ความต้องการในการลดผลกระทบจากปัญหาการดำเนินการของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่มีอยู่ยังไม่เพียงพอ ดังนี้

1. ทางเลือกในการได้รับการศึกษาของเด็กในกระบวนการยุติธรรมมีจำกัด เด็กในกระบวนการยุติธรรมเมื่อเข้ามาอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนจะได้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานจากหลักสูตรศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยขั้นพื้นฐานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ซึ่งกำหนดระยะเวลาในการเรียนระดับละ 2 ปี แต่การที่เด็กพ้นโทษก่อน 2 ปี พบว่า ความเป็นไปได้ในการเรียนต่อด้วยตนเองมีน้อยหรือเรียนจบไม่ทันการพ้นโทษ และไม่สามารถกลับมาสอบให้เรียนจบได้ ในบางกรณีเด็กไม่ได้รับโอกาสเรียนตามความพร้อมของศักยภาพและวัยก่อนรับการศึกษา

2. เด็กในกระบวนการยุติธรรมเห็นว่าการได้รับวุฒิการศึกษาเป็นเงื่อนไขในการปล่อยตัวมากกว่าเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตัวเองและไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ

3. แผนและกิจกรรมพัฒนารายบุคคลที่เด็กในกระบวนการยุติธรรมเรียนรู้ยังไม่สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมภูมิหลังของเด็กที่มีความแตกต่างกัน รวมทั้งการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ยังคงเน้นเนื้อหาและผลลัพธ์ (Subject and Outcome-based) มีกระบวนการเรียนการสอนซึ่งกำหนดวิธีการวัดและประเมินผลให้ผู้เรียนมีความรู้ชุดเดียวกันไม่ตอบสนองความแตกต่างของเด็ก

4. เด็กในกระบวนการยุติธรรมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเด็กที่มีลักษณะความเชื่อมั่นและการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ ส่วนกลุ่มที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงมักจะมองข้ามคุณค่าในตนเองและคนอื่น วิธีการจัดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นฝ่ายรับ ท่อง-จำ-นำไปสอบ (Passive Learning) จึงไม่ได้สนับสนุนให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าในตนเองรวมทั้งแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง

5. กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนและศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเอง มีโครงการจัดกิจกรรมและมีกลุ่มเครือข่ายในการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนอยู่มากมาย แต่ขาดทิศทางในการบูรณาการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของผลการเรียนรู้ในระบบการศึกษาและขาดการเชื่อมโยงกับแรงจูงใจ เป้าหมาย แผนชีวิตรายบุคคลของเด็ก

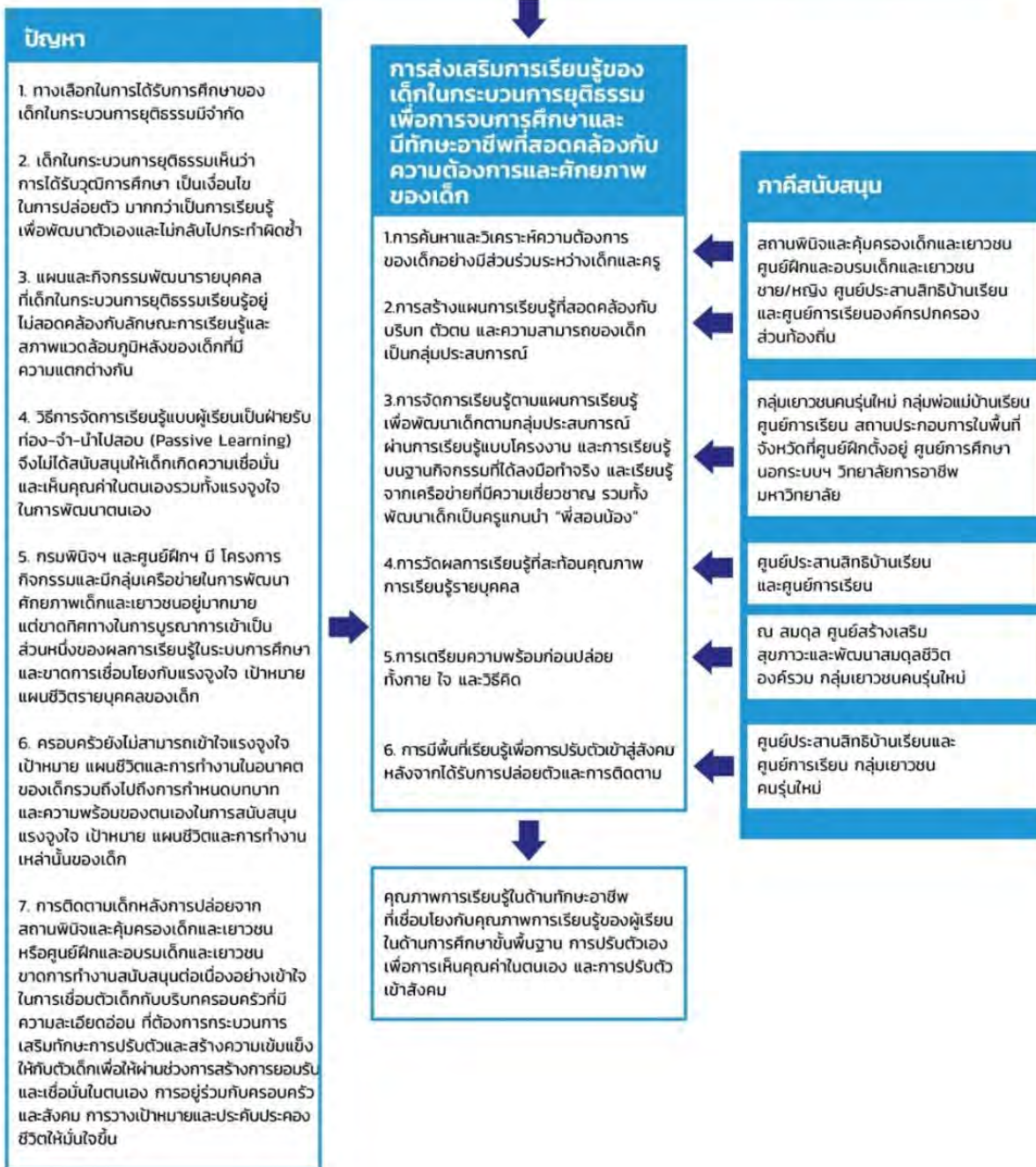
6. ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนมีโปรแกรมและกระบวนการทำงานเพื่อดึงการมีส่วนร่วมของครอบครัว แต่หลายครอบครัวยังไม่สามารถเข้าใจแรงจูงใจ เป้าหมาย แผนชีวิตและการทำงานในอนาคตของเด็ก รวมถึงการกำหนดบทบาทและความพร้อมของตนเองในการสนับสนุนแรงจูงใจ เป้าหมาย แผนชีวิตและการทำงานเหล่านั้นของเด็ก

7. การติดตามเด็กหลังการปล่อยจากสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ขาดการทำงานสนับสนุนต่อเนื่องอย่างเข้าใจในการเชื่อมตัวเด็กกับบริบทครอบครัวที่มีความละเอียดอ่อน ที่ต้องการกระบวนการเสริมทักษะการปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเด็กเพื่อให้ผ่านช่วงการสร้างการยอมรับและเชื่อมั่นในตนเอง การอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม การวางเป้าหมายและปรับคับประคองชีวิตให้มั่นคงขึ้น

1.2 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้เด็กในกระบวนการยุติธรรม

จากสภาพปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในกระบวนการยุติธรรมที่กล่าวมาทั้งในด้านการศึกษาค้นพื้นฐานและการพัฒนาทักษะอาชีพ ดังนั้นการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในกระบวนการยุติธรรมควรมีเป้าหมายที่เข้าถึงคุณภาพการเรียนรู้ของการศึกษาค้นพื้นฐานตามชั้นเรียนและช่วงวัย ซึ่งคุณภาพการเรียนรู้ในด้านทักษะอาชีพที่สามารถเชื่อมโยงกับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านการศึกษาค้นพื้นฐานได้โดยพัฒนาศักยภาพของเด็กในแต่ละบุคคลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสมดุล และมีความสุขในการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านในเจตคติ ความรู้ความเข้าใจ ทักษะและพฤติกรรม รวมทั้งตระหนักในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเอง นำ “ของดี” ทั้งองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความคิด ความฝัน ทักษะความสามารถ ฯลฯ ในตนเองที่พร้อมปลดปล่อยพลังศักยภาพออกมาด้วยการสร้างตัวตนของตนเองขึ้นมา เพื่อเป็นเกราะป้องกันตนเองไม่ให้เข้าไปสู่วงจรของการก้าวพลาดอีกครั้งหรือกระทำผิดซ้ำ ซึ่งต้องมีกระบวนการและกลไกในเชิงสนับสนุนและส่งเสริมเข้าสู่สังคม ดังภาพ

1. พื้นที่ที่เป็นศูนย์ประสานและให้คำปรึกษา (สถานพินิจฯ และศูนย์ฝึกฯ และคลินิกยังคิดในการดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)
2. พื้นที่และนอกพื้นที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้วิทยากร (สมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย กลุ่มบ้านเรือน ศูนย์การเรียนรู้ เครือข่ายเยาวชนคนรุ่นใหม่ วิทยาลัยสารพัดช่าง วิทยาลัยการอาชีพ สถานประกอบการ ฯลฯ)
3. พื้นที่เรียนรู้เพื่อการปรับตัว

ภาพ 6.1 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้เด็กในกระบวนการยุติธรรม

จากแผนภาพ การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในกระบวนการยุติธรรมให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กนั้น โดยมีกระบวนการในการดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

1. การค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการของเด็กอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครู

การค้นหาและการวิเคราะห์ความต้องการของเด็กผ่านการจัดกิจกรรมสำรวจความต้องการของเด็กโดยมีเป้าหมาย 2 เรื่องในกิจกรรมเดียวกัน คือ การสำรวจตนเอง ผ่านกิจกรรม เช่น กระบวนการละคร ศิลปะ หรืออื่น ๆ เช่น แบบสำรวจความชอบเพื่อสำรวจตัวตนและค้นหาความต้องการในการเรียนรู้ตามความสนใจของเด็ก ดังภาพ เพื่อการค้นหาความต้องการที่แท้จริงแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู เจ้าหน้าที่ และเด็ก โดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่ผสมผสานการเรียนรู้ผ่านความรู้สึก ความคิด และลงมือทำ ทั้งนี้ สิ่งสำคัญคือโอกาสในการมองเห็นหรือค้นพบตัวเองของเด็กและเยาวชน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และเพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เห็นมากหรือทดลองทำมากเท่าไรจะยิ่งทำให้มองเห็นความต้องการที่แท้จริงของตนเองมากยิ่งขึ้น เห็นความต้องการหรือความกระหายในการเรียนรู้หรือการพัฒนาตนเองในเรื่องอะไร อย่างไร และมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด

2. การสร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็กเป็นกลุ่มประสบการณ์

การดำเนินการเพื่อการค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการของเด็กอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครูและการสร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็กเป็นกลุ่มประสบการณ์ จะมีรูปแบบในพื้นที่ที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานและให้คำปรึกษา คือ สำหรับเด็กที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนจะมีครูที่อยู่ในสถานที่ตั้งกล่าว สำหรับเด็กในชุมชนที่มีความเสี่ยงในการเข้าสู่การกระทำผิดในทางกฎหมาย ในโครงการ Young kids 6 part (พลิชฐ์ กาญจนกิจ, 2563) จะมีคลินิก Young kids ที่เจ้าหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งครูและเจ้าหน้าที่ที่ตั้งกล่าวจะช่วยให้คำปรึกษาและแนะแนวเด็กในการวิเคราะห์ความต้องการ การออกแบบระบบความช่วยเหลือ การจัดการเรียนรู้อุปสรรคและประสานกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสอดคล้องกับที่เด็กสนใจ และสอดคล้องกับตัวตนของเด็ก

ในส่วนนี้จะมีเด็กที่เรียนในกิจกรรมปกติของสถานพินิจฯ หรือศูนย์ฝึกฯ และเรียนรู้จากกิจกรรมตามโครงการของโครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) และโครงการ Young kids 6 part นอกจากนี้ยังมีเด็กอีกส่วนหนึ่งสมัครเรียนในศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม เช่น ศูนย์การเรียนหมู่บ้านแพรกสาละวิน เพื่อการเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองถนัดและสนใจ รวมทั้งพบว่าตนเองมีความเป็นไปได้ในการเรียนต่อด้วยตนเองมีน้อยหรือเรียนจบไม่ทันการพ้นโทษ และไม่สามารถกลับมาสอบให้เรียนจบได้

3. การจัดการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเด็กตามกลุ่มประสบการณ์ผ่านการเรียนรู้แบบโครงการ และการเรียนรู้บนฐานกิจกรรมที่ได้ลงมือทำจริง และเรียนรู้จากเครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญ รวมทั้งพัฒนาเด็กเป็นครูแกนนำ “พี่สอนน้อง”

การส่งเสริมการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้และการต่อยอดเครือข่ายเพื่อการดำเนินการ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ การฝึกงานในสถานประกอบการ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการ (Project-based learning) และการเรียนรู้บนฐานกิจกรรม (Activity-based learning) โดยร่วมมือกับกลไกในพื้นที่และนอกพื้นที่เครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กเป็นวิทยากรหรือแหล่งเรียนรู้ และมีการสนับสนุนทางเลือกในการมีอาชีพที่เหมาะสมตัวเด็ก โดยส่วนหนึ่งเป็นอาชีพที่ทางสถานพินิจฯ หรือศูนย์ฝึกฯ สอนอยู่และอีกส่วนหนึ่งเป็นบุคคลภายนอกมาสอนเพื่อให้เห็นอาชีพใหม่ ๆ ตัวอย่างเช่น โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) (ธรรณพร คชรัตน์ สบายใจ และคณะ, 2563) มีบุคลากรจากสมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย พ่อแม่จากกลุ่มบ้านเรือน ครูในศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคม ตามมาตรา 12 ในพระราชบัญญัติการศึกษา เครือข่ายเยาวชนคนรุ่นใหม่ มาเป็นวิทยากรในการสอนทักษะอาชีพ เช่น ดนตรีไทย ดนตรีสากล นักออกแบบผลิตภัณฑ์ ช่างทำเครื่องหนัง (พวงกฤษณาและกระเป๋าน้อง) ชายของออนไลน์ เกษตรอินทรีย์ การทำอาหารคาวและอาหารหวาน และโครงการ Young kids 6 part (พลิชฐ์ กาญจนกิจ, 2563) ที่มีวิทยากรที่เชี่ยวชาญมาจากวิทยาลัยสารพัดช่าง นครราชสีมา วิทยาลัยการอาชีพปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา และศูนย์การเรียนรู้ปัญญาภิวัฒน์ นครราชสีมา มาสอนการเป็นช่างตัดผม ช่างทำเครื่องหนัง และการขายของออนไลน์ เป็นต้น

4. การวัดผลการเรียนรู้ที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้รายบุคคล

เพื่อตรวจสอบคุณค่าและความหมายการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน หรือเพื่อเทียบคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน และนำไปเทียบและรับรองวุฒิการศึกษา เพื่อใช้ในการนำไปใช้ศึกษาต่อหรือสมัครเพื่อประกอบอาชีพได้ต่อไป โดยมีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน การสะท้อนคุณภาพของผู้เรียนจากผู้เกี่ยวข้อง การวัดประเมินผลที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้และพัฒนากิจการของผู้เรียนตามความเป็นจริงด้วยเครื่องมือที่หลากหลายและสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน และการจัดแสดงผลงานจากโครงการ/ชิ้นงาน/ร่องรอยการเรียนรู้ทุกรูปแบบของผู้เรียน เช่น สังเกตพฤติกรรม สอบปากเปล่า พูดคุย ใช้คำถาม เขียนสะท้อนการเรียนรู้ ประเมินการปฏิบัติ การใช้แฟ้มสะสมผลงาน แบบทดสอบ การประเมินด้านความรู้สึกรู้สึก การประเมิน ตามสภาพจริง (Authentic Assessment) การประเมินตนเอง (Self-Assessment) และการประเมินโดยเพื่อน (Peer Assessment)

โดยในโครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) (ธรรณพร คชรัตน์ สบายใจ และคณะ, 2563)

ได้เสนอหลักการในการวัดผลการเรียนรู้การประเมินที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้รายบุคคลเป็นการประเมินที่

- 1) ส่งคืนอำนาจการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการสนับสนุนให้เด็กได้ครอบครองทั้งประสบการณ์การเรียนรู้ ผลลัพธ์การเรียนรู้และการจัดโครงสร้างเวลาเรียน
- 2) มองเด็กเป็นมนุษย์ที่เรียนรู้และประเมินตนเองได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่ทำได้มากกว่ามองเด็กเป็นวัตถุที่ถูกประเมิน
- 3) เปลี่ยนชื่ออำนาจการวัดผล เสริมพลังให้เด็กผ่านบทบาทสนับสนุนของกลไกกับสภาวะการประมวลผลโดยปราศจากอคติและกระบวนการที่แตกต่างกันของมนุษย์ และ
- 4) สร้างความหมายให้เด็ก โดยการวัดประเมินผลไม่ได้มีความหมายต่อเด็กเท่าการพิสูจน์ความสามารถและการสื่อสารอัตลักษณ์ตัวตนของเด็ก

5. การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ทั้งกาย ใจ และวิถีคิด

เช่น ในโครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) (ธรรณพร คชรัตน์ สบายใจ และคณะ, 2563) มีวิทยากรจาก *ณ สมดุลย์* ศูนย์สร้างเสริมสุขภาวะและพัฒนาสมดุลงานชีวิตองค์กรร่วม มาจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เด็กเห็นคุณค่าในตนเอง และเห็นวิธีการปรับชีวิตให้มีความสมดุลทั้งด้านกาย ใจ และปัญญา และเครือข่ายคนรุ่นใหม่มาจัดกิจกรรมการฟังใจด้วยไฟทาไรต์ เพื่อเรียนรู้เข้าใจชีวิตและใจของตนเองและคนรอบข้าง

6. การมีพื้นที่เรียนรู้เพื่อการปรับตัวเข้าสู่สังคมหลังจากได้รับการปล่อยตัว และการติดตาม

การมีพื้นที่ทั้งกายภาพหรือการติดต่อทางสื่อสังคมออนไลน์หลังจากได้รับการปล่อยตัว เพื่อการเสริมทักษะการปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเด็กให้ผ่านช่วงการสร้างการยอมรับและเชื่อมั่นในตนเอง การอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม การวางเป้าหมายและประคับประคองชีวิตให้มั่นคงขึ้น และการร่วมติดตามการดำเนินชีวิตหลังปล่อยตัว และแนะแนวการศึกษาทางเลือกบนฐานการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและการทำงานอาชีพเพื่อดูแลตนเองและครอบครัวตามกำลังอย่างสมดุล

1.3 กลไกการพัฒนาเด็กและครูในกระบวนการยุติธรรม

1.3.1 กลไกการพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรม กลไกการพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง มีกลไกที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. กลไกทางกฎหมายเพื่อการคุ้มครองสิทธิเด็กในการได้รับการพัฒนาตนเอง เพื่อการได้รับการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมภูมิหลังของเด็กที่มีความแตกต่างกัน

2. กลไกการประสานงานการประสานงาน/เชื่อมต่อ รวมทั้งการมอบหมายจากส่วนกลาง โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างสามสิ่ง คือ ความต้องการของเด็ก ข้อจำกัดและทรัพยากรศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนและข้อจำกัดและทรัพยากรของเครือข่าย และกฎหมาย ระเบียบ และแนวปฏิบัติของกรมพินิจและคุ้มครอง

เด็กและเยาวชน ซึ่งทั้งศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เครือข่าย และตัวเด็กและเยาวชน ต้องสื่อสารหรือประชุม แลกเปลี่ยนกันเพื่อกำหนดเป้าหมายและทิศทางร่วมกัน รวมทั้งมีผลต่อการตัดสินใจเกี่ยวกับแผนการเรียนรู้

3. กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรม ผ่านกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ การค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการของเด็กอย่างมีส่วนร่วม การสร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็ก การส่งเสริมการเรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ตามแบบแผน การเรียนรู้พัฒนาทักษะอาชีพการต่อยอดเครือข่าย และการวัดผลการเรียนรู้ที่สะท้อนศักยภาพของผู้เรียน รายบุคคล ซึ่งสำหรับกลไกนี้เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภายนอก เช่น กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ สถานประกอบการในพื้นที่จังหวัดที่ศูนย์ฝึกตั้งอยู่ ศูนย์การศึกษาอกระบบโรงเรียน โรงเรียนฝึกอาชีพ และมหาวิทยาลัยในพื้นที่นั้น ๆ

4. กลไกส่งต่อเด็กในกระบวนการยุติธรรมสู่การศึกษาขั้นพื้นฐาน การส่งต่อเพื่อการศึกษาต่อในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกเหนือจากจัดการศึกษารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำหรับเด็กที่มีผลการเรียนในชั้นเรียน (เดิม) ระดับดี และมีโอกาสสูงในการเข้าศึกษาต่อการศึกษาในระบบรูปแบบโรงเรียน หรือวิทยาลัยการอาชีพ/สถาบันอาชีวศึกษา สถาบันอุดมศึกษา ฯลฯ เพื่อการศึกษาต่อแล้ว ยังมีการประสานและส่งเสริมให้เด็กในกระบวนการยุติธรรมที่สนใจเรียนในศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม ตามมาตราที่ 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่อการเรียนให้จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือการเทียบโอนการเรียนรู้จากกลุ่มประสบการณ์ที่เรียนในศูนย์ฝึกเพื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือเพื่อกลับเข้าสู่การศึกษาในชั้นเรียนตามวัย ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่สนใจเข้าศึกษาตามแนวทางการศึกษาทางเลือก เป็นเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษามาเป็นระยะเวลาที่ไม่เหมาะสมกับการเลือกเรียนหลักสูตร กศน. และเป็นเด็กที่ไม่มีความพร้อมในการศึกษาต่อด้วยระบบโรงเรียน แต่สนใจใช้ฐานการฝึกการงานอาชีพ เป็นการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ เพื่อการศึกษาต่อสายอาชีพ หรือมีงานทำ

นอกเหนือจากจัดการศึกษารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบขั้นพื้นฐานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำหรับเด็กที่มีผลการเรียนในชั้นเรียน (เดิม) ระดับดี และมีโอกาสสูงในการเข้าศึกษาต่อการศึกษาในระบบรูปแบบโรงเรียนหรือวิทยาลัยการอาชีพ/สถาบันอาชีวศึกษา สถาบันอุดมศึกษา ฯลฯ เพื่อการศึกษาต่อแล้ว ยังมีการเรียนในประสานและส่งเสริมให้เด็กในกระบวนการยุติธรรมที่สนใจเรียนในศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม ตามมาตราที่ 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เพื่อการเรียนให้จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือการเทียบโอนการเรียนรู้จากกลุ่มประสบการณ์ที่เรียนในศูนย์ฝึกเพื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือเพื่อกลับเข้าสู่การศึกษาในชั้นเรียนตามวัย ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่สนใจเข้าศึกษาตามแนวทางการศึกษาทางเลือก เป็นเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษามาเป็นระยะเวลาที่ไม่เหมาะสมกับการเลือกเรียนหลักสูตร กศน. และเป็นเด็กที่ไม่มีความพร้อมในการศึกษาต่อด้วยระบบโรงเรียน แต่สนใจใช้ฐานการฝึกการงานอาชีพ เป็นการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ เพื่อการศึกษาต่อสายอาชีพหรือมีงานทำ

ตัวอย่างเช่น โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) มีเด็กจากศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขต 1 จังหวัดระยอง มีการเทียบโอนการเรียนรู้เพื่อกลับเข้าสู่การศึกษาในชั้นเรียนตามวัยกับทางศูนย์การเรียนรู้แพรวาสาละวิน โดยขณะที่เรียนในศูนย์ฝึกมีการเรียนรู้แบบกลุ่มประสบการณ์ (Experience approach) ตามความถนัดหรือความสนใจของเด็กและเยาวชนที่เชื่อมโยงกับการประกอบอาชีพ และ/หรือสอดคล้องกับกิจกรรมหลักภายในศูนย์ฝึกตามนโยบายที่กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกำหนด โดยใช้การเรียนรู้แบบโครงการบนฐานอาชีพ (Project-based on career) ที่มีการประเมินคุณภาพการเรียนรู้ด้านอาชีพที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่การศึกษาขั้นพื้นฐานและคุณลักษณะที่ดีของการประกอบอาชีพนั้นๆ และโครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ ที่มีเด็กในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนลงทะเบียนเรียนกับศูนย์การเรียนรู้ CYF โดยทั้งสองโครงการมีครูของโครงการ เข้าไปร่วมดูแลและพัฒนาความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของเด็กซึ่งกำลังเรียนในศูนย์การเรียนรู้

อีกด้านหนึ่งคือการมีหลักสูตรการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม สามารถพัฒนาโดยประยุกต์ใช้หลักเกณฑ์และแนวทางการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ พัฒนาให้สอดคล้องตามบริบท ทรัพยากร ที่พึงมีของเด็กเยาวชน หลักสูตรจำเป็นต้องมาจากตัวเด็กเป็นสิ่งสำคัญ ต้องเป็นหลักสูตรการศึกษาส่วนบุคคล แต่อย่างไรก็ตาม เด็กกลุ่มนี้ระยะแรกยังสร้างตัวตนและพื้นที่ของตัวเองยังไม่ชัดเจนนัก ผู้ที่เป็นครูและเจ้าหน้าที่ในศูนย์ฝึก จำเป็นต้องร่วมกันทำงานในจุดนี้ เพราะหลักสูตรการศึกษาส่วนบุคคล เป็นพิมพ์เขียวที่สำคัญให้ผู้เรียนใช้เป็นเข็มทิศในการเรียนรู้ของตนเอง โดยหลักสูตรประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้ (วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2563)

- แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เน้นการศึกษาชุมชนทรัพยากรในตนของมนุษย์ แผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เน้นการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเพื่อให้ผู้เรียนค้นพบตนเอง ค้นพบศักยภาพในตนเอง การเสริมสร้างแรงบันดาลใจ และพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการเสริมสร้างทักษะชีวิตและการงานอาชีพ การใช้กิจกรรมเป็นฐานการเรียนรู้ เกิดจากการพัฒนาผู้เรียนจากประสบการณ์ตรงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง สนับสนุนและเสริมสร้างจุดเด่นและพัฒนาจุดด้อยของเด็ก คือ เรียนจากประสบการณ์ตรง (Experiential Learning) จากกิจกรรม 3 ฐาน คือ (1) กิจกรรมในชีวิตประจำวัน ทักษะชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม (2) ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ตลอดชีวิต และ (3) กิจกรรมพัฒนาศักยภาพตามความถนัดและความสนใจ และการประกอบอาชีพ โดยมีศูนย์กลางในการพัฒนาการเรียนรู้จากตัวเด็ก เชื่อมโยงภารกิจหน้าที่ในชีวิตประจำวัน การอยู่ร่วมกับสังคม โดยมีโอกาสในการพัฒนาการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในสิ่งที่สนใจ เป็นการสร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และเป็นการเคารพศักยภาพการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองของมนุษย์ (Self-Directed of Learning) ให้เติบโตและงอกงามบนความรับผิดชอบจากแรงขับในตัวผู้เรียน โดยที่เด็กเป็นเจ้าของการเรียนรู้ (Ownership of Learning)

- กระบวนการเรียนรู้ เน้นสร้างกระบวนการเรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้เด็กใช้ศักยภาพที่มีอยู่เรียนรู้ด้วยตนเอง พัฒนาทักษะการเรียนรู้ตามความชอบและความสนใจเป็นความถนัดและความเชี่ยวชาญ ออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเองร่วมกับครู/โค้ช เรียนรู้จากผู้รู้จริง การปฏิบัติจริง ศักยภาพการเรียนรู้ในพื้นที่วิถีชีวิตจริง เรียนรู้ผ่านกระบวนการฝึกเป็นโค้ช/ผู้จัดการศึกษาให้เพื่อน พี่ น้อง และผู้อื่น เรียนรู้ผ่านกระบวนการฝึกจากวิทยากรผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญา ใช้เครื่องมือ ประสบการณ์ ความรู้ และทักษะทั้งตะวันตกและตะวันออก บูรณาการให้เหมาะสมกับผู้เรียน และเรียนในภูมิทัศน์การเรียนรู้ใหม่ทั้งในและนอกสถานศึกษาควบคู่กันไปอย่างต่อเนื่องสอดคล้องกับบริบทและขอบเขตที่มีอยู่หรือแปรเปลี่ยนได้อย่างยืดหยุ่น ส่งเสริมสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้และกระตุ้นต่อการเชื่อมโยงของการเรียนรู้ของเด็กผ่านการเรียนรู้บนฐานของการลงมือปฏิบัติจริง เช่น ใช้โครงงานเป็นฐานในการเรียนรู้ (Project-based Learning) เป็นต้น และเรียนรู้จากการเผชิญปัญหาในสถานการณ์จริงของชีวิต โยใช้ปัญหาและสถานการณ์จริงเป็นฐาน (Problem-based Learning) การเรียนการสอนควรเน้นด้านการประยุกต์ใช้ ทำให้เกิดทักษะ มากกว่าการยึดเนื้อหาวิชา

- สื่อ มีความหลากหลายโดยบูรณาการใช้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและภูมิทัศน์การเรียนรู้ต่างๆ คือ แบบออนไลน์ (On Line) แบบออฟไลน์ (Off Line) แบบออนแอร์ (On Air) และแบบออนกราวด์ (On Ground) ท่ามกลางการแบ่งปันทรัพยากรร่วมของบุคคล หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ในสังคม

- การวัดและประเมินผลการศึกษา มีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน การสะท้อนคุณภาพและสมรรถนะของผู้เรียนจากผู้เกี่ยวข้อง การวัดประเมินผลที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียนตามสภาพจริงด้วยเครื่องมือที่หลากหลายสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน และการจัดแสดงผลงานจากร่องรอยการเรียนรู้ โครงงาน ชิ้นงานทุกรูปแบบของผู้เรียน

- ผู้จัดการศึกษา ครู และผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา หรือศูนย์ฝึกฯ ครู ครูที่ปรึกษา นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ พยาบาล พ่อบ้านและแม่บ้าน ครูอาสา ครูเครือข่ายจากองค์กรหรือหน่วยงานภายนอก ครูธรรมชาติ (ทุกสรรพสิ่งคือครู) ครูสื่อ รวมทั้งอนุญาตให้ผู้เรียนเป็นครูของตนเองและผู้อื่น ครูให้ “โอกาส” เด็กได้ปล่อยพลังและของดีในตนเองออกมา และคอยเติม เสริม เพิ่ม แก้ไขในสิ่งที่เด็กขาดและร้องขอต้องการ ไม่ใช่การจัดการศึกษาที่เอาหลักสูตร แบบเรียนสำเร็จรูป รวมถึงรูปแบบวิธีการกิจกรรมที่กำหนดมาจากภายนอกไปครอบเด็กให้ท่องจำหรือปฏิบัติตามซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่สามารถทำกับเด็กกลุ่มนี้ได้ หลักสูตรต้องไม่ตายตัวสอดคล้องตามบริบท ทรัพยากร ที่พึงมีของเด็ก เมื่อการเรียนรู้เป็นเวทีหรือกระบวนการให้เด็กได้ปล่อย “ของดีในตน” ออกมา จะทำให้เด็กในศูนย์ฝึกเรียนรู้วิธีการของการจัดการความต้องการความรู้ที่หลากหลายให้เป็นเอกภาพที่แตกต่างกัน แลกเปลี่ยน แบ่งปันและอยู่ร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของสังคมในศูนย์ฝึกร่วมกันได้อย่างมีความสุข อย่างไรก็ตามครูต้องคอยกระตุ้นอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากเด็กและส่วนใหญ่มีเป้าหมายที่ดีแต่ความอดทนน้อย

- แหล่งเรียนรู้ “ทุกพื้นที่คือแหล่งเรียนรู้” ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่เรียกว่า “ภูมิทัศน์การเรียนรู้ใหม่” ประกอบด้วยพื้นที่ภายในจิตใจของตนเองและพื้นที่ร่วมของผู้เรียนกับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่รับรู้ด้วยกายภาพ

(Co-Learning Space: CLS) และพื้นที่ร่วมของเครือข่ายผู้เรียนที่โยงใยในระบบนิเวศการเรียนรู้ต่างๆเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Co-Learning Community) รวมถึงการเรียนรู้ในพื้นที่พิเศษเฉพาะของแต่ละคนด้วย

- การจัดการ เป็นการจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมจากผู้เรียน บุคลากรทุกคนในศูนย์ฝึก เครือข่ายร่วมพัฒนา รวมทั้งการเชื่อมโยงกับครอบครัวและชุมชนในวิถีชีวิตของเด็ก ภายหลังการได้รับการปล่อยตัวและอยู่ในการติดตามของศูนย์ฝึก

โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) ได้เสนอระบบการวัดประเมินการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริงของเด็ก เพื่อสนับสนุนการสร้างการเรียนรู้และรับรองสิทธิในการจบการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ในกระบวนการเดียวกัน โดยสามารถดำเนินการได้ผ่านกรอบแนวคิด 5 ขั้นตอนของระบบวัดประเมินรับรองผลการศึกษา ได้แก่

- การทบทวนประสบการณ์ เด็กได้ทบทวนเรื่องราวที่ชอบ ที่ประทับใจ และรู้สึกว่าเป็นเรื่องราวที่มีความหมายต่อตนเอง

- การถอดรหัสการเรียนรู้ เด็กได้สะท้อนคุณภาพที่เกิดขึ้นจริงจากประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้มา

- การเทียบคุณภาพผู้เรียน เด็กได้นำประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของตัวเองไปเทียบกับคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลาง

- การให้ระดับคะแนน เป็นการวัดระดับคะแนนโดยเด็กเป็นผู้ให้คำอธิบาย ขยายความถึงคุณภาพที่ตนเองได้มาว่าเกิดขึ้นจากประสบการณ์อะไร

- การออกระเบียบรับรองผล เป็นการออกใบรับรองผลการศึกษา โดยมีรายละเอียดของประสบการณ์ของเด็กอยู่ในนั้นด้วย

โดย 3 ขั้นตอนแรก คือ ทบทวนประสบการณ์ ถอดรหัสการเรียนรู้และการเทียบคุณภาพผู้เรียน เป็นการทำงานกับช่วงเวลาของการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน สะท้อนศักยภาพการเรียนรู้ สะท้อนคุณค่าตัวตนที่จริงแท้ ทบทวนเพื่อตั้งคำถามและหาความหมายของการสร้างประสบการณ์ต่อเนื่อง ซึ่งคาบเกี่ยวกับการสร้างรายละเอียดประสบการณ์ ให้ระดับคะแนน และออกหลักฐานการรับรองผลการเรียน เป็นการผนวกรวมกระบวนการวัดประเมินผลเพื่อรับรองสิทธิการจบการศึกษา ถอดค่าคุณภาพออกมาเป็นตัวเลขและส่งค่านั้นเข้าสู่ระเบียบแสดงผลการเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามระเบียบปฏิบัติที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

5. กลไกเพื่อการปรับตัวเข้าสู่สังคมหลังจากรับการปล่อยตัว

- การมีพื้นที่ทางสังคมทั้งกายภาพหรือการติดต่อทางสื่อสังคมออนไลน์หลังจากรับการปล่อยตัว เพื่อการเสริมทักษะการปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเด็กให้ผ่านช่วงการสร้างการยอมรับและเชื่อมั่นในตนเอง การอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม การวางเป้าหมายและปรับประคับประคองชีวิตให้มั่นคงขึ้น

- การจัดระบบส่งเด็กที่ได้รับการปล่อยตัวกลับบ้าน การร่วมติดตามการดำเนินชีวิตหลังปล่อยตัว และแนะแนวการศึกษาทางเลือกบนฐานการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและการทำงานอาชีพเพื่อดูแลตนเองและครอบครัวตามกำลังอย่างสมดุล เช่น โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและ มีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม (Find Me Find Job) ใช้กลไกครูในโครงการ ที่เป็นเครือข่ายในพื้นที่ เช่น กลุ่มพ่อแม่บ้านเรียน ศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคมในพื้นที่ เครือข่ายคนรุ่นใหม่ เครือข่ายสาธารณสุข เป็นผู้ติดตามและให้คำแนะนำ (Mentor) โดยประสานกับครอบครัวเด็กเป็นเบื้องต้น

1.3.2 กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม

การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กในกระบวนการยุติธรรมควรเพื่อการเข้าถึงคุณภาพการเรียนรู้ของการศึกษา ขั้นพื้นฐานตามชั้นเรียนและช่วงวัย และคุณภาพการเรียนรู้ในด้านทักษะอาชีพที่สามารถเชื่อมโยงกับคุณภาพ การเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานได้ เป็นการนำ “ของดี” ทั้งองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความคิด ความฝัน ทักษะ ความสามารถ ฯลฯ ในตนเองที่พร้อมปลดปล่อยพลังศักยภาพออกมา ด้วยการสร้างตัวตนของ ตนเองขึ้นมา เพื่อเป็นเกราะป้องกันตนเองไม่ให้เข้าไปสู่วงจรของการก้าวพลาดอีกครั้งหรือกระทำผิดซ้ำ “ครู” เป็น บุคคลสำคัญที่จะช่วยให้เด็กพัฒนาตนเองได้ บทบาทของครูที่สำคัญคือการปรับบทบาทจากการเป็นผู้สอนที่เป็นผู้มีความรู้ในเนื้อหาเป็นหลัก สู่การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) หรือ ครูโค้ช (Coach) หรือ วิทยากรกระบวนการ หรือครูเพื่อเสริมพลัง (Empower) ซึ่งควรพัฒนาในสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ คุณลักษณะของครู

1. ความแจ่มชัด มีความรู้ในเรื่องที่ตนจัดการเรียนรู้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง มองได้อย่างทะลุ ทะลวงตั้งแต่ต้นจนจบ เป็นความรู้ที่เกิดจากทั้งประสบการณ์การเรียนรู้ในชีวิตการปฏิบัติและฝึกฝนด้วยตนเอง
2. ความเปิดกว้าง การยอมรับความหลากหลาย การเปิดใจรับฟัง และการพยายามรับรู้ด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง อ่อนน้อมถ่อมตน พร้อมเรียนรู้จากเด็ก
3. การเกื้อหนุน เป็นการเกื้อหนุนเพื่อให้เด็กเติบโตด้วยตนเอง เพราะพื้นฐานของปรัชญาที่เป็น หัวใจของกระบวนการเรียนรู้ที่ดี คือ ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ และกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม ที่เชื่อมั่นว่า มนุษย์มีความดี ความงาม ความจริงอยู่ในตน สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ และการพัฒนานั้นต้องเป็นการพัฒนา อย่างสมดุลและเป็นองค์รวม เป็นการพัฒนาที่ต้องเกิดขึ้นภายในตนเองโดยไม่มีผู้อื่นสามารถทำแทน หรือทำให้เกิดขึ้นได้
4. ความละเอียดอ่อนลึกซึ้งและการเข้าถึงใจ เป็นการเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของเด็กอย่างลึกซึ้ง ราวกับว่าเข้าไปนั่งอยู่ในใจเขา เข้าใจว่าทำไมเขาจึงคิดจึงรู้สึกและกระทำเช่นนั้นในสถานการณ์นั้น ๆ เข้าใจถึง ความเป็นมาและภูมิหลังของปฏิกริยาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยยังคงความมั่นคงในจิตใจของตนเองไว้ รับรู้และเข้าไป สัมผัสกับใจของเด็ก พร้อมกับสามารถสื่อให้เขารับรู้และสัมผัสได้ถึง การรับรู้และสัมผัสของครูได้ทำให้เด็ก เกิด ความรู้สึกอบอุ่น สัมผัสได้ถึงความรักความเมตตาและความเข้าใจ ตลอดจนสามารถสื่อสาร หรือจัดประสบการณ์

การเรียนรู้ที่มีผลกระทบต่อจิตใจของเด็ก ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงการสื่อสารทางความคิด แต่เป็นการจัดให้เกิดประสบการณ์ที่ได้ทั้งความคิดที่ลึกซึ้ง และความรู้สึกที่ละเอียดอ่อน มีผลเชื่อมโยงกับการปฏิบัติและชีวิตจริง

5. ความสงบ ตั้งมั่น เพื่อให้สามารถเปิดพื้นที่ที่จะเกื้อหนุนและโอบอุ้มให้เด็กเติบโตขึ้นตามศักยภาพของตนเอง สามารถรับรู้และเข้าถึงใจของเด็กด้วยการเปิดรับและรับฟังอย่างลึกซึ้ง แล้วสื่อสารกลับไปอย่างเหมาะสม ด้วยความสงบ และสามารถดึงศักยภาพภายในของตนเองทั้งหมดออกมาใช้ในการนำพาการเรียนรู้เพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างสมดุล

โดยทักษะที่จำเป็นที่ครูควรมี คือ 1) การรับฟังอย่างลึกซึ้ง ฟังด้วยสติ วางอคติ แขนงการตัดสิน เคารพในตัวเด็กและเยาวชน จนสามารถจับประเด็นหรือเข้าถึงเรื่องราวต่าง ๆ ของเด็กที่กำลังแลกเปลี่ยนแบ่งปัน 2) การจับประเด็น ทั้งในเชิงสาระ และความรู้สึก 3) การสื่อสารที่เข้าใจง่ายและทรงพลัง ทำให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงบทเรียนได้ง่ายและมีพลังตื่นตัวต่อการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และ 4) การตั้งคำถามที่ลงลึกและเชื่อมโยง ซึ่งทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากภายในและทำให้เกิดปะทะสังสรรค์บทเรียนภายในกลุ่มซึ่งช่วยทำให้องค์ความรู้ชัดเจน ลุ่มลึก และขยายเชื่อมโยงไปสู่บริบทอื่นได้อย่างทรงพลัง ช่วยทำให้เรื่องที่เรียนรู้ไปในทิศทางเดียวกันกับเป้าหมายที่วางไว้ ทำให้ได้บทเรียนเฉพาะ เป็นการทบทวนตนเองทำให้เห็นตนเองชัดเจนขึ้น

ทั้งนี้กลไกในการพัฒนาครูสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นครูประจำการที่เป็นเจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนและศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน และอาจเป็นเด็กที่เป็นแกนนำ เมื่อพิจารณาจากพัฒนาการทั้งในเชิงรูปแบบและวิธีการ สามารถอธิบายได้ดังนี้

1. รูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบจุลภาค และการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตาม

การสนทนาและการปรึกษากันในด้านการเรียนรู้ระหว่างครูด้วยกันเองว่าอะไรเป็นเครื่องมือที่ขาดและต้องการพัฒนาสานต่อ โดยมีการส่งเสริมเครื่องมือการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญคือ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative learning) การฟังอย่างลึกซึ้ง การจับประเด็น และการตั้งคำถาม การจัดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential learning) การจัดกิจกรรมและหลักสูตรแบบกลุ่มประสบการณ์ (Experience approach) การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) และการออกแบบการประเมินการเรียนรู้เพื่อตอบคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีความหลากหลาย

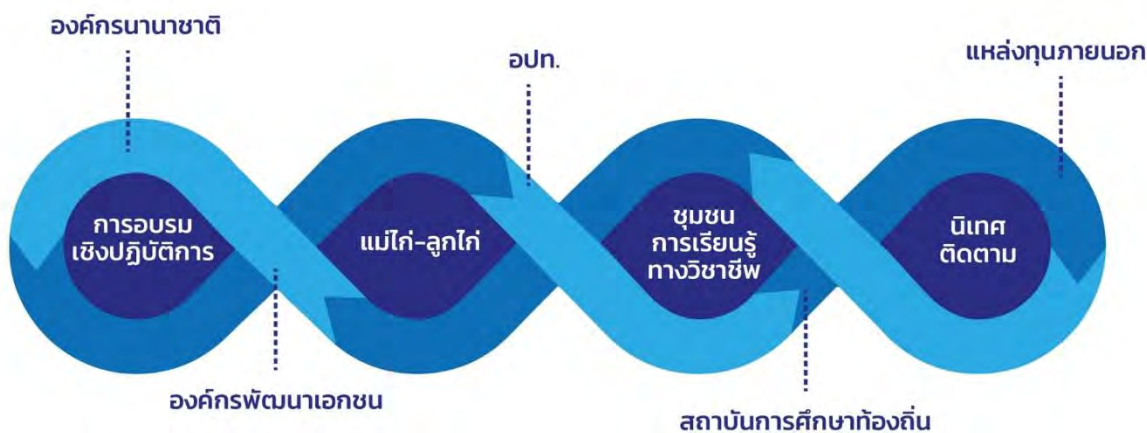
เครื่องมือเหล่านี้ให้ความสนใจไปที่การเริ่มต้นจากความรู้สึกนึกคิดของเด็กเอง และสานต่อโดยการแนะนำ (Mentorship) ของครูในฐานะเพื่อนร่วมทางที่มีประสบการณ์ชี้แนะ กระบวนการต่าง ๆ จะไม่เน้นการป้อนความรู้ แต่เน้นการใช้ทักษะในการแก้ปัญหา หรือทบทวนความรู้สึกของตนเองและผู้อื่นเพื่อที่จะมองเห็นโลกได้อย่างรอบด้าน และยังสามารถทำให้เข้าใจเนื้อหาจากรายวิชาโดยทั่วไปในฐานะทักษะ หรือในฐานะที่ตนสามารถเป็นผู้เข้าถึง หรือสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองจากการจัดการกับทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกที่มีอยู่

ในมือ ร่วมกับความสัมพันธ์ระหว่างตนเองและผู้อื่น การเข้าร่วมทำงานในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นตั้งแต่การถ่ายทอดกระบวนการโดยตรงจากครูสู่เด็ก ครอบคลุมไปถึงการส่งต่อวิธีการใช้เครื่องมือเหล่านี้ให้ครูหรือบุคลากรภายในศูนย์ฝึกเอง เพื่อให้สามารถจัดการการเรียนรู้ในแบบดังกล่าวได้ด้วยตนเอง

มีการทดลองฝึกทักษะทั้งฟังอย่างลึกซึ้ง การจับประเด็น และการตั้งคำถาม การออกแบบหลักสูตรและกิจกรรมแบบกลุ่มประสบการณ์ การออกแบบการเรียนรู้แบบจุลภาคโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุกผ่านห้องเรียนทดลองกับเพื่อนครู ที่ได้ฝึกทั้งฟังอย่างลึกซึ้ง การจับประเด็น และการตั้งคำถาม เรียนรู้การใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพที่ศึกษาจากบทเรียนที่ได้เห็น (Lesson study) และการนิเทศติดตามเพื่อจะได้สะท้อนจุดแข็ง จุดที่ควรปรับปรุง และข้อเสนอแนะอย่างเป็นกัลยณมิตร เพื่อให้การพัฒนาตนเองในการจัดการเรียนรู้ได้เติบโตและมีศักยภาพมากขึ้น

2. การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่

การประสานความร่วมมือจากครูผู้เชี่ยวชาญจากเครือข่ายต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น ครูจากวิทยาลัยสารพัดช่าง วิทยาลัยการอาชีพ เป็นต้น เป็นผู้สอนทักษะอาชีพและความเป็นครูให้แก่รุ่นที่ 1 เพื่อนำไปใช้ในการสอนแบบเพื่อนสอนเพื่อนให้กับเด็กกลุ่มหรือรุ่นต่อไป โดยผ่านการเรียนรู้โดยใช้หลักการเรียนรู้แบบอิงสมรรถนะ (Competency based learning) ทั้งทักษะการทำแผนการเรียนรู้และการฝึกทักษะอาชีพ ผ่านการสาธิต การลงมือทำจริง และการฝึกฝนด้วยตนเอง

สมรรถนะที่จำเป็นต่อการทำงาน

คุณลักษณะที่จำเป็นของครู ความแจ่มชัดในเรื่องนั้น ๆ ความเปิดกว้าง การเกื้อหนุน ความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และเข้าถึงใจ ความสงบและตั้งมั่น

ทักษะที่จำเป็นที่ครูควรมี การรับฟังอย่างลึกซึ้ง การจับประเด็น การสื่อที่เข้าใจง่ายและตรง การตั้งคำถามที่ลงลึกและเชื่อมโยง

ภาพ 6.2 กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม

จะเห็นได้ว่า รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กในกระบวนการ ยุติธรรม มีจุดเน้นในการสร้างแผนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็กซึ่งเกิดจาก การค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการของเด็กอย่างมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครู และการสร้างแผนการเรียนรู้ที่ สอดคล้องกับบริบท ตัวตน และความสามารถของเด็ก โดยมีพื้นที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานและให้คำปรึกษา สำหรับเด็กที่อยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ผ่าน การจัดการ เรียนรู้ตามแผนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเด็กตามกลุ่มประสบการณ์ ผ่านการเรียนรู้แบบโครงการ และการเรียนรู้ บนฐานกิจกรรมที่ได้ลงมือทำจริง จากนั้นวัดผลการเรียนรู้ที่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้รายบุคคล อีกข้อหนึ่งที่มีความ สำคัญ คือ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ทั้งกาย ใจ และวิถีคิด เพื่อสร้างความเห็นคุณค่าในตนเองและ เห็นวิธีการปรับชีวิตให้มีความสุขทั้งกาย ใจ และปัญญาของตนเองและคนรอบข้าง และการสร้างพื้นที่เรียนรู้ เพื่อการปรับตัวเข้าสู่สังคมหลังจากได้รับการปล่อยตัว โดยมีการติดตามทั้งกายภาพหรือการติดต่อทางสื่อสังคม ออนไลน์หลังจากได้รับการปล่อยตัว เพื่อประคับประคองให้เด็กผ่านช่วงเวลาแห่งการสร้างความยอมรับและ ความเชื่อมั่นในตนเองในการอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม และยังร่วมวางแผนเป้าหมายและประคับประคองชีวิตให้ เด็กมีความมั่นใจขึ้น ด้วยการร่วมติดตามการดำเนินชีวิตหลังปล่อยตัวและแนะแนวการศึกษาทางเลือกบนฐาน การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและการทำงานอาชีพเพื่อดูแลตนเองและครอบครัวตามกำลังอย่างสมดุล

กลไกการพัฒนาเด็กและครูในกระบวนการยุติธรรมนั้น ควรให้ความสำคัญกับกลไกทางกฎหมายเพื่อ การคุ้มครองสิทธิเด็กเพื่อการพัฒนาตนเอง การประสานงาน/เชื่อมต่อ รวมทั้งการมอบหมายจากส่วนกลาง โดย คำนี้ถึงความสมดุลระหว่างสามสิ่ง คือ ความต้องการของเด็ก ข้อจำกัดและทรัพยากรศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและ เยาวชนและข้อจำกัดและทรัพยากรของเครือข่าย และกฎหมาย ระเบียบ และแนวปฏิบัติของกรมพินิจและ คุ้มครองเด็กและเยาวชน เพื่อช่วยเหลือและพัฒนาเด็กผ่านกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ ที่นำไปสู่ การส่งต่อเด็กสู่การศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้จบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือเทียบโอนการเรียนรู้จากกลุ่มประสบการณ์ที่ เรียนในศูนย์ฝึก เพื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือเพื่อกลับเข้าสู่การศึกษาในชั้นเรียนตามวัย

ส่วนกลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม ควรมีการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการ เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบจุลภาค และการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตาม และ การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่โดยมีการประสานความร่วมมือจากครูผู้เชี่ยวชาญจากเครือข่ายต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น ครูจากวิทยาลัยสารพัดช่าง วิทยาลัยการอาชีพ ผ่านการเรียนรู้โดยใช้หลักการเรียนรู้แบบอิงสมรรถนะ (Competency based learning) ทั้งทักษะการทำแผนการเรียนรู้และการฝึกทักษะอาชีพ ผ่านการสาธิต การลงมือทำจริง และการฝึกฝนด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเด็กกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเข้าใจตรงประเด็น และทันสถานการณ์

ตอนที่ 2 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กพิการในชุมชน

เด็กพิการ หมายถึง เด็กที่มีความต้องการพิเศษหรือมีความผิดปกติทางร่างกาย สติปัญญา และทางจิตใจ ใน 9 ลักษณะ ได้แก่ 1) เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา 2) เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน 3) เด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น 4) เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกายและสุขภาพ 5) เด็กที่มีความบกพร่องทางการพูดและภาษา 6) เด็กที่มีปัญหาทางพฤติกรรมและอารมณ์ 7) เด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ 8) เด็กพิการซ้ำซ้อน และ 9) เด็กออทิสติก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562) พบว่าประเทศไทยมีผู้พิการที่ได้รับการออกบัตรประจำตัวคนพิการจำนวน 2,092,595 คน (ร้อยละ 3.21 ของประชากรทั้งประเทศ) เป็นเพศชายจำนวน 1,091,845 (ร้อยละ 52.18) และเพศหญิงจำนวน 1,000,750 คน (ร้อยละ 47.82) ทั้งนี้มีผู้พิการที่อยู่ในวัยเด็กและวัยเรียน (อายุ 0- 21 ปี) แบ่งเป็น ผู้พิการทางการมองเห็น 5,019 คน พิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย 11,852 คน พิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย 31,676 คน พิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม 2,004 คน บกพร่องทางสติปัญญา 46,833 คน มีปัญหาทางการเรียนรู้ 9,442 คน ออทิสติก 13,640 คน พิการซ้ำซ้อน 33,524 คน และไม่ระบุประเภทพิการ 116 คน ในด้านการศึกษา พบว่า คนพิการที่ไม่ได้รับการศึกษามีจำนวน 54,513 คน แบ่งเป็น อายุไม่ถึงเกณฑ์ที่จะเรียน 3,601 คน อายุถึงเกณฑ์แต่ไม่ได้รับการศึกษา 33,958 คน และเป็นคนพิการที่ไม่ได้รับการศึกษา 16,954 คน (กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, 2564) คณะทำงานโครงการฯ ขอนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กพิการในชุมชนออกเป็น 3 ตอน มีรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 สภาพปัญหาของเด็กพิการในชุมชน

จากการศึกษาเอกสารและการดำเนินงานของโครงการที่ได้รับงบประมาณจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ในการพัฒนาครูและเด็กพิการนอกระบบการศึกษาในปีงบประมาณ 2563 พบปัญหาของเด็กพิการ ดังนี้

1. เด็กพิการในชุมชนขาดโอกาสได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านสังคม การศึกษา การแพทย์ และการมีงานทำ เนื่องจากระบบของการช่วยเหลือทางด้านสังคมและสวัสดิการไม่ว่าจะเป็น การลงทะเบียนผู้พิการ การสนับสนุนด้านสวัสดิการและระบบบริการทางการแพทย์ เช่น การขาดแคลนแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ทำให้ต้องใช้เวลารอคิวนาน สถานที่ห่างไกลและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ทำให้เด็กพิการไม่สามารถเข้าถึงการบริการได้ (โชจิตา ภาวสุทธิไพศิฐ และ ลือชัย ศรีเงินยวง, 2559)

2. การเดินทางมายังสถานศึกษาไม่สะดวก การเรียนร่วมกับเด็กทั่วไปอาจจะถูกรังแก ล้อเลียน และอุปสรรคสำคัญที่ทำให้เด็กพิการเข้าไม่ถึงการศึกษาเนื่องจากขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะทางในพื้นที่

3. กลไกการช่วยเหลือในปัจจุบันยังขาดระบบเชื่อมต่อและขาดการบูรณาการร่วมกันระหว่างโรงเรียนในระบบ โรงเรียนการศึกษาพิเศษ สถานบริการสาธารณสุข ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีระเบียบและวิธีการดำเนินงานที่มีความแตกต่างกัน ส่งผลให้เด็กพิการที่มีความต้องการพิเศษไม่ได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ

4. สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 กระทบต่อรายได้ของครอบครัว เกิดความยากลำบากในการประกอบอาชีพ รวมถึงส่งผลกระทบต่อการทำงานเชิงรุกในชุมชนที่จะเข้าไปช่วยเหลือฟื้นฟูเด็กพิการ

5. เด็กพิการส่วนใหญ่อาศัยอยู่กับครอบครัวที่มีฐานะยากจน สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้และใช้ชีวิต เช่น ขาดอุปกรณ์ช่วยเหลือ ทำให้เด็กพิการใช้ชีวิตอย่างไม่มีอิสระและไม่มีคุณภาพ อีกทั้งการเดินทางมารับการบำบัดฟื้นฟูมีค่าใช้จ่ายสูง ทำให้ไม่สามารถเข้ารับการดูแลได้อย่างต่อเนื่อง

6. เด็กบางคนมีภาวะความพิการซ้ำซ้อน เช่น บกพร่องทางสติปัญญาหรือการเรียนรู้ร่วมกับพิการทางกาย ซึ่งเด็กกลุ่มนี้จำเป็นต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิดและพัฒนาเฉพาะด้าน ผู้ดูแลจึงต้องมีความรู้และความเชี่ยวชาญพิเศษ รวมถึงต้องได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ช่วยเหลือทั้งด้านการใช้ชีวิตและการเรียนรู้ที่มีความเฉพาะทาง

7. คนพิการเข้าถึงการบริการจากภาครัฐได้ยาก เนื่องจากระบบสาธารณสุขไม่รองรับกับข้อจำกัดทางด้านร่างกาย เช่น ระบบการขนส่งสาธารณะ ระบบการสื่อสาร ทำให้ไม่สะดวกในการเดินทางและไม่สามารถเข้าถึงการบริการจากภาครัฐได้ โดยเฉพาะการฉีดวัคซีนป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ผู้พิการไม่สะดวกในการเดินทางทำให้ยังไม่ได้รับบริการดังกล่าว

8. การช่วยเหลือเด็กพิการในชุมชนส่วนหนึ่งมาจากการดูแลของมูลนิธิ เช่น เด็กพิการติดเตียง ไม่สามารถดูแลตัวเองได้จึงต้องจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน แต่มูลนิธิมีข้อจำกัดในเรื่องของงบประมาณและขาดบุคลากรที่มีความชำนาญเฉพาะ จึงช่วยเหลือเด็กพิการได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น

9. เด็กพิการในบางพื้นที่ไม่ได้รับการดูแลจากศูนย์การศึกษาพิเศษ ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็น เช่น อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ไม่ได้รับการบำบัดและบริการทางการศึกษา

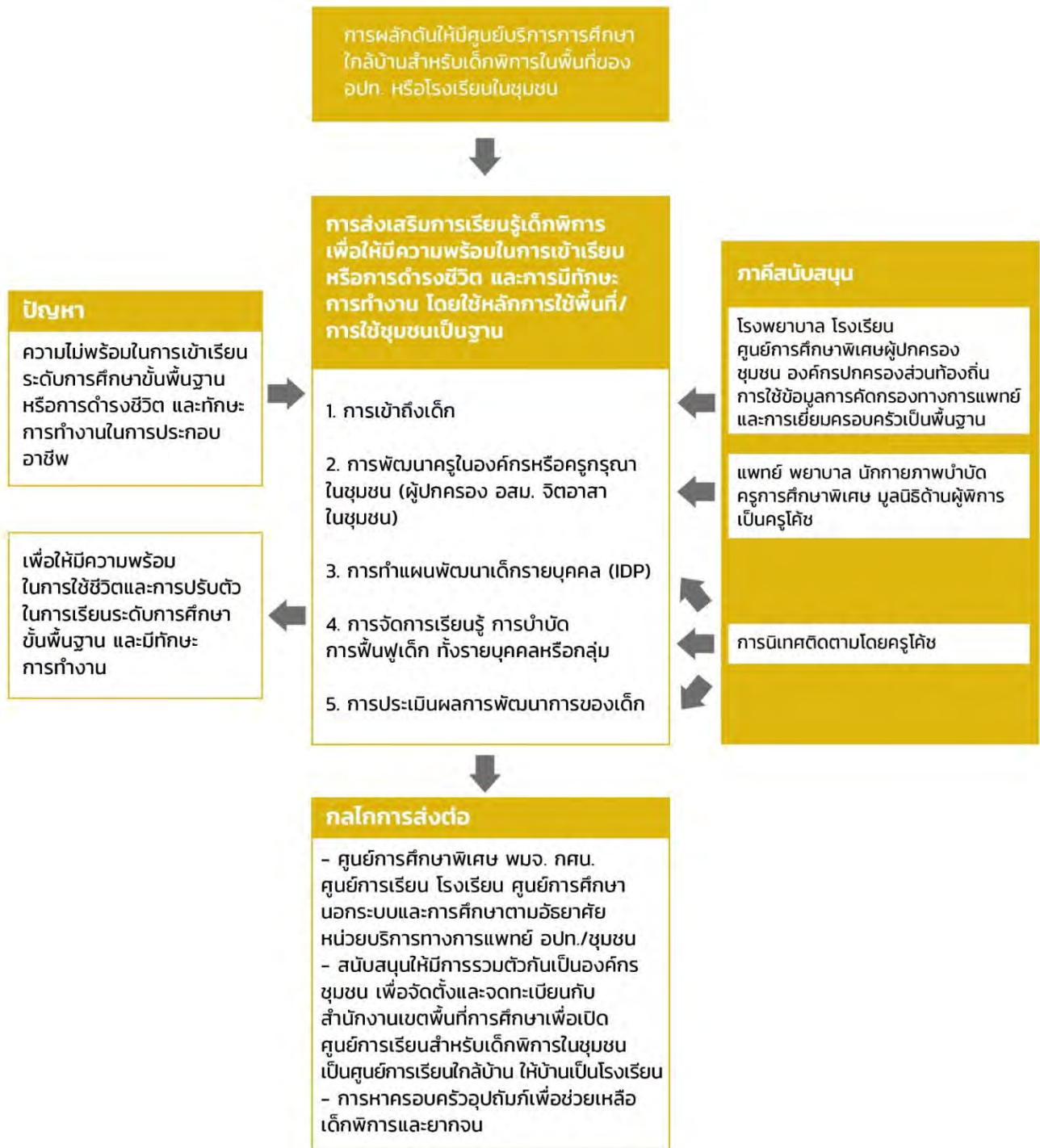
10. เด็กพิการที่ยากจนยังไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ เช่น ช่วงโควิด-19 เด็กพิการไม่มีโทรศัพท์ในการเข้าถึงแอปพลิเคชันหมอชนะหรือไทยชนะ รวมถึงเด็กที่บกพร่องทางการได้ยินไม่มีอุปกรณ์ช่วยฟัง

2.2 รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กพิการในชุมชน

เด็กพิการในชุมชนมีปัญหาเรื่องความไม่พร้อมในการเข้าเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การดำรงชีวิตและการมีทักษะอาชีพ เนื่องจากอาการป่วยหรือพิการในด้านต่าง ๆ เช่น พิการทางด้านสติปัญญา/ออทิสติก พิการทางการมองเห็น พิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย เป็นต้น โดยความพิการดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการเรียน การเดินทางมาเรียน การเรียนร่วมกับเด็กปกติ รวมถึงครอบครัวที่มีฐานะยากจน ส่งผลต่อการบำบัดที่มีค่าใช้จ่ายสูง และบ้านไม่ได้ปรับสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับความพิการทำให้ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

รูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้เด็กพิการให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนหรือการดำรงชีวิต และมีทักษะการทำงานเพื่อให้ความพร้อมในการใช้ชีวิตและการปรับตัวในการประกอบอาชีพ โดยใช้หลักการพื้นที่/ชุมชนเป็นฐาน (องค์การอนามัยโลก, 2556; พิศมัย รัตนโรจน์สกุล, 2558) และการใช้ข้อมูลการคัดกรอง

ทางการแพทย์ร่วมกับการเยี่ยมครอบครัวเป็นพื้นฐานในการทำงานร่วมกันโดยเน้นที่กลุ่มเป้าหมายสำคัญเร่งด่วน ซึ่งเป็นไปตามแผนภาพ ดังนี้

ภาพ 6.3 รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กพิการในชุมชน

การส่งเสริมการเรียนรู้เด็กพิการเพื่อให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนหรือการดำรงชีวิต และมีทักษะการทำงานเพื่อให้มีความพร้อมในการใช้ชีวิตและการปรับตัวในการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำได้ดังนี้

1. การเข้าถึงเด็ก ใช้ข้อมูลการคัดกรองทางการแพทย์และการเยี่ยมครอบครัวเป็นพื้นฐานในการทำงาน ดังเช่น 1) ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ครูชุมชน หรือผู้นำชุมชนที่เป็นเครือข่ายแจ้งข้อมูลเด็กพิการให้แก่โครงการเพื่อเข้าไปช่วยเหลือ 2) จังหวัดสุรินทร์ มีวิธีเข้าถึงเด็กพิการโดยผ่านกลไกโรงพยาบาลชุมชน อาสาสมัคร (อสม.) และครูกรุณา และ 3) พัทยา จังหวัดชลบุรี เข้าถึงเด็กผ่านครูผู้นำคนพิการระดับท้องถิ่นที่ประสานให้เด็กเข้ามาเรียน และมีสายด่วนคนพิการ 1479 เป็นศูนย์สายด่วนคนพิการที่เปิดรับผู้ที่ต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งด้านการรักษาพยาบาลและการสมัครเรียน การพัฒนาเด็กพิการในขั้นตอนต่อไปคือ การเก็บข้อมูลเด็กพิการ เช่น สถานะความเป็นอยู่ สมรรถนะ การประเมินทัศนคติ ความเป็นไปได้ในการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น จากนั้นทำการสรุปประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลเด็กพิการ จัดทำแฟ้มรายบุคคลและจัดทำรายงานข้อมูล นำเสนอข้อมูลสภาพปัญหาของเด็กพิการกับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนในการพัฒนาและแสวงหาความร่วมมือในการทำงาน ส่งเสริมคุณภาพชีวิตเด็กพิการ โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการทำงานกับกลุ่มเด็กพิการ ได้แก่ ครอบครัว ผู้ปกครอง เด็กพิการ ผู้ดูแลเด็กพิการ เพราะเป็นกลุ่มที่ต้องดูแลใกล้ชิดเด็กและเป็นกลุ่มที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กพิการกล้าตัดสินใจที่จะออกสู่สังคม

2. การพัฒนาครูในองค์กรหรือครูกรุณาในชุมชน การที่ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อดูแลฟื้นฟูเด็กเยาวชนพิการร่วมกับครอบครัว สนับสนุนและสร้างโอกาสด้านการศึกษาที่เหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ของเด็กพิการ สอดคล้องตามความถนัดหรือความสนใจเพื่อพัฒนาทักษะทางวิชาการและวิชาชีพ ดังนั้น ครูในองค์กร ครูกรุณาในชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ปกครอง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือจิตอาสาในชุมชนต้องพัฒนาความรู้และทักษะในหลาย ๆ ด้าน ตัวอย่างเช่น

- การจัดการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูบำบัดดูแลเด็กพิการประเภทต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับจิตวิทยาตามช่วงวัย พร้อมเสริมสร้างพลังใจและแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิต การเรียนรู้และมีความสุขในการอยู่ร่วมในสังคม
- การสร้างสมรรถนะแก่เด็กพิการ ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการทำงานของร่างกายและโครงสร้างร่างกาย ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ด้านการมีส่วนร่วม และด้านปัจจัยส่วนบุคคล
- การฟื้นฟูเด็กพิการโดยภาคีเครือข่าย เช่น ครู ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ ต้องเสริมสร้างทักษะความรู้ในการดูแลเด็ก รวมถึงการใช้อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้อง
- การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้ครูทุกคนมีความเข้าใจและสามารถใช้แผนดังกล่าวมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็กพิการเป็นรายบุคคลได้
- การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ เพื่อให้ครูมีทักษะ เทคนิควิธีในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ เป็นการเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการระบาดของโควิด-19

3. การทำแผนการพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้เด็กได้รับการดูแลที่เหมาะสมรายบุคคล ตามลักษณะของความสามารถของเด็ก ผู้ปกครองและครูต้องมีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการดูแล ส่งเสริม และ พัฒนาการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยเฉพาะในเรื่องของการพัฒนาทักษะอาชีพเพื่อให้เด็กพิการสามารถ มีรายได้เลี้ยงดูตัวเองต่อไป เช่น พื้นที่จังหวัดเชียงราย ใช้มูลนิธิบ้านเกือกกุลเด็กพิการเป็นสถานที่เรียนรู้ ให้พ่อแม่เด็กพิการเป็นผู้ดูแล จัดการเรียนการสอน พื้นฟูร่างกายและเสริมกำลังใจ โดยมีครูชุมชนและผู้นำชุมชน เป็นส่วนหนึ่งเข้าไปเสริมความรู้ ทักษะชีวิตช่วยเหลือเด็กพิการกลุ่มติดเตียง รวมถึงการนำอุปกรณ์ (รถเข็น) ไปให้

4. การจัดการเรียนรู้ การบำบัด การฟื้นฟูเด็กทั้งรายบุคคลหรือกลุ่ม เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก ในรูปแบบที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากครอบครัว การเรียนเป็นกลุ่ม ตามความสนใจ การเรียนรู้ด้วยหลักสูตรระยะสั้น การเสริมทักษะชีวิต และส่งเสริมการจัดการศึกษาสู่การมีงานทำ ให้เด็กพิการมีความพร้อม

5. การประเมินผลการพัฒนาการของเด็ก มีการประเมินทางวิชาการและทางวิชาชีพโดยใช้แบบประเมิน เป็นรายวิชาปีละ 4 ครั้ง หรือเทอมละ 2 ครั้ง และประเมินพัฒนาการด้านสุขภาพร่างกายจากการใช้ชีวิตประจำวัน ด้วยวิธีการสังเกตจากครูนอกระบบการศึกษา

ส่วนกลไกการส่งต่อนั้นในด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรมีการประสานส่งต่อไปยังศูนย์การศึกษาพิเศษ ศูนย์ศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โรงเรียนในพื้นที่ ศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม หรืออาจ รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนเพื่อจัดตั้งและจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อเปิดศูนย์การเรียนสำหรับเด็กพิการในชุมชน ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิเทียบเท่ากับโรงเรียนโดยทั่วไป ส่วนการประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนเป็นไปเพื่อการดูแลเด็กพิการอยู่ในชุมชน หากพบว่ามีอาการเจ็บป่วยจะส่งต่อและประสานงาน ความช่วยเหลือเด็กพิการไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

กรณีศึกษาโครงการที่ดำเนินการในการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กพิการ

ในประเทศไทยการฟื้นฟูสมรรถนะคนพิการโดยชุมชน เป็นแนวคิดเชิงรุกที่นำมาใช้ในการพัฒนาคนพิการ ในชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนพิการและครอบครัวให้เข้ามาเรียนรู้และดำเนินการ พัฒนาตนเองในหลายมิติ รวมเป็นภาคีเครือข่ายด้านต่าง ๆ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ทั้งในด้านสุขภาพ กายและใจ การศึกษา และสังคม สำหรับโครงการที่น่าสนใจและได้รับงบประมาณจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ในการดำเนินการเพื่อการพัฒนาเด็กพิการและครู มีดังนี้

1. โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กพิการโดยครอบครัวและชุมชน เป็นโครงการที่จัดทำ ขึ้นเพื่อลดผลกระทบของการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการเรียนรู้และพัฒนาตามศักยภาพ ของเด็กพิการในชุมชนตามแนวคิดการฟื้นฟูสมรรถนะคนพิการโดยชุมชน ซึ่งมีเป้าหมาย 3 ประการคือ การฟื้นฟู สมรรถภาพคนพิการ สร้างความเท่าเทียมและโอกาส และสร้างการมีส่วนร่วมของคนพิการในระดับและมิติต่าง ๆ ของชุมชน โครงการมุ่งเน้นการสร้างการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของเด็กพิการและครอบครัวเป็นเป้าหมายหลัก

ควบคู่ไปกับการเสริมพลังด้านเศรษฐกิจของครอบครัวเด็กพิการ และการส่งเสริมให้เกิดภาคีเครือข่ายในระดับ ตำบล อำเภอ ให้มีความเข้าใจและมีทักษะจำเป็นในการทำงานสนับสนุนเด็กพิการและครอบครัวอย่างยั่งยืน

โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการโดยครอบครัวและชุมชนพื้นที่บุรีรัมย์และ สุรินทร์ เป้าประสงค์ระยะยาวเพื่อให้เด็กเยาวชนพิการเข้าถึงการเรียนรู้และการศึกษาที่สอดคล้องเหมาะสม ตามศักยภาพของตนเองโดยการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน เป้าประสงค์ระยะสั้นเพื่อให้เด็กเยาวชนพิการ และครอบครัวเข้าถึงการช่วยเหลือที่จำเป็นในช่วงระบอบการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 เด็กพิการเข้าถึงการเรียนรู้ เพื่อฟื้นฟูให้สามารถดูแลกิจวัตรประจำวันของตนเองเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมที่จะเข้าสู่ระบบการศึกษา เรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล และเพื่อสนับสนุนให้เกิดการบูรณาการงานฟื้นฟูบำบัดเด็กเยาวชนพิการ เข้าสู่โครงการบริการทางสังคมที่มีอยู่ในระดับตำบล (เฉลิมชัย ทองสุข, 2563)

ขั้นตอนการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเด็กพิการมีดังนี้ ทำงานร่วมกับภาคีหลักและเครือข่ายในพื้นที่จัดตั้ง คณะทำงาน เพื่อดำเนินการคัดเลือกเด็กเยาวชนพิการทุกคนในกลุ่มอายุ 5-18 ปี ในพื้นที่เป้าหมาย ครูอาสาเปิดรับ สมัครพ่อแม่ของเด็กเยาวชนพิการ อาสาสมัครสาธารณสุข ครู เจ้าหน้าที่ รพสต. คนพิการ และผู้สนใจในตำบล จากนั้นจะมีการประเมินทัศนคติและความเป็นไปได้ในการเข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนการพัฒนาข้อมูล เตรียมความพร้อมการทำงานโครงการ และให้ความช่วยเหลือเร่งด่วนมีดังนี้ ประชุมร่วมกับภาคีหลักในพื้นที่เพื่อวางกรอบและโครงสร้างการทำงานประสานงานโครงการ ดำเนินการจัดประชุม ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อำเภอ ชี้แจงเป้าหมาย วัตถุประสงค์ ภาระงานการทำงานและกิจกรรม ตลอดจน การประเมินผลของโครงการ ประกาศคัดเลือกครูอาสา จัดอบรมเก็บข้อมูลสถานะความเป็นอยู่และสมรรถนะเด็ก เยาวชนพิการและดำเนินการเก็บข้อมูลเด็กเยาวชนพิการ สรุปประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลเด็กเยาวชนพิการ จัดทำแฟ้มรายบุคคลและจัดทำรายงานข้อมูล นำเสนอข้อมูลสภาพปัญหาของเด็กพิการในชุมชนกับกลไก ที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแผนตำบลในการพัฒนาและแสวงหาความร่วมมือในการทำงานส่งเสริมคุณภาพชีวิตเด็ก เยาวชนพิการและครอบครัว หากพบว่ามี ความจำเป็นเร่งด่วน จะส่งต่อและประสานงานความช่วยเหลือเด็ก เยาวชนพิการไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์หรือ ศูนย์บริการคนพิการจังหวัด ศูนย์การศึกษาพิเศษ หน่วยงานท้องถิ่น หรือโรงพยาบาลชุมชน เป็นต้น และจัดอบรม ทักษะความรู้เกี่ยวกับการดูแลและฟื้นฟูให้แก่ครูอาสาตำบล

ขั้นตอนงานพัฒนาเด็กพิการและครอบครัวในการสนับสนุนการเรียนรู้ เพื่อฟื้นฟูและพัฒนาเด็กพิการ เตรียมความพร้อมในการเรียนรู้และการศึกษามีดังนี้ สนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้แก่เด็กเยาวชนพิการและ ครอบครัว ผ่านกลไกศูนย์การเรียนรู้ที่จะจัดตั้งขึ้น สนับสนุนให้ครูอาสาจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมกับ ครอบครัว โดยมีการตกลงจำนวนครั้ง วัน เวลาที่ครอบครัวและกลุ่มสะดวก อย่างน้อยไม่ต่ำกว่าเดือนละ 2 ครั้ง ต่อตำบล ตลอดระยะเวลาโครงการ จัดวิทยากรลงไปเยี่ยมติดตามสนับสนุนการจัดกลุ่มเรียนรู้ฟื้นฟูบำบัดเด็ก เยาวชนพิการตลอดระยะเวลาทำงานและบันทึกการติดตาม ครูอาสาจัดทำบันทึกการทำงานสรุปรายงาน

ความก้าวหน้าทุกครั้ง (AAR) จัดประชุมครูอาสาสรุปผลการเรียนรู้ 2 เดือนต่อครั้ง และบันทึกภาพถ่าย วิดีทัศน์ กิจกรรม สัมภาษณ์ ครูอาสา ผู้ปกครอง เพื่อนำออกเผยแพร่งานสู่สาธารณะ

ขั้นตอนงานส่งเสริมและเชื่อมโยงกลไกด้านสุขภาพและด้านการศึกษาสำหรับเด็กพิการทั้งในระบบและนอกระบบในชุมชนท้องถิ่นในการเข้าถึงโอกาสและสวัสดิการของรัฐ มีดังนี้ จัดประชุมกลุ่มผู้ปกครองและครูเพื่อทำแผนด้านเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย เพื่อเชื่อมโยงให้กับแหล่งทุนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับตำบล ศูนย์บริการคนพิการจังหวัด องค์กรธุรกิจภาคเอกชนในท้องถิ่น เชื่อมโยงบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในการประสานความร่วมมือเพื่อทำงานส่งเสริมคุณภาพเด็กพิการ รวมถึงถอดบทเรียนและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมพร้อมจัดทำรายงาน

โครงการนี้นอกจากจะเป็นการให้ความช่วยเหลือกลุ่มเด็กเยาวชนพิการและครอบครัวในสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคโควิด-19 ซึ่งเป็นการลดผลกระทบในระดับหนึ่ง ยังเป็นการวางโครงสร้างการจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมเด็กพิการในชุมชน ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาทักษะความรู้ทั้งกับคนในชุมชนที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้เพื่อเด็กพิการ เป็นการสร้างนวัตกรรมในพื้นที่และขยายโอกาสในการเรียนรู้ของคนพิการอย่างเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาลที่ให้ความสำคัญแก่กลุ่มคนเปราะบาง โดยเฉพาะเด็กเยาวชนพิการ นอกจากนี้ ชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ กองทุนสุขภาพระดับตำบล กองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการหรือหน่วยงานเอกชนอื่น ๆ ทั้งในท้องถิ่นและส่วนกลางได้อย่างยั่งยืน

2. โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19 โดยมูลนิธิพระมหาไถ่เพื่อคนพิการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษานอกระบบ เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการอย่างต่อเนื่อง มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาสู่การมีงานทำให้แก่คนพิการและมีหน่วยงานที่ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด มีการประชุมและแลกเปลี่ยนแบ่งปันทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เช่น ความรู้ ประสบการณ์ในการทำงานกับคนพิการ บุคลากรและเทคโนโลยี ฯลฯ

เป้าประสงค์เพื่อการพัฒนาเด็กพิการให้ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพในทุกมิติ มีดังนี้ 1) ด้านการแพทย์ เด็กพิการจะมีโอกาสได้รับการฟื้นฟูทางการแพทย์ ได้รับอุปกรณ์และเครื่องช่วยความพิการตามความต้องการและความจำเป็นของแต่ละบุคคลเพื่อให้สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้ดีขึ้น 2) ด้านการศึกษา เด็กพิการจะมีโอกาสได้รับการศึกษาที่มีความเหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ ความพิการ และความถนัดหรือความสนใจของแต่ละคน เพื่อพัฒนาทักษะทางวิชาการ ทางวิชาชีพ และทางสังคม เด็กพิการจะมีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคมจนสามารถยอมรับความพิการและเห็นคุณค่าของตัวเอง สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีโอกาสนในการเล่นกีฬาคนพิการ ทั้งการเล่นกีฬาเพื่อสุขภาพหรือเล่นกีฬาเพื่อความเป็นเลิศตามศักยภาพของแต่ละบุคคล และ 3) ด้านการมีงานทำ เด็กพิการได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีทักษะทางสังคม และมีความพร้อมทางวิชาการและวิชาชีพ ทำให้มีโอกาสที่จะได้ทำงานและสามารถเลี้ยงดูตนเองได้อย่างยั่งยืน

ขั้นตอนการเลือกกลุ่มเป้าหมายเด็กพิการ มีดังนี้ การลงพื้นที่เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเด็กพิการ และสร้างแรงบันดาลใจให้เด็กพิการกล้าตัดสินใจที่จะออกสู่สังคม ซึ่งจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งเด็กพิการและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้เด็กพิการที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมเข้าร่วมโครงการ นอกจากนี้ มีเด็กพิการอีกบางส่วนที่อยู่ในความดูแลและมีคุณสมบัติตามเกณฑ์จึงดึงมาเข้าร่วมโครงการ

ขั้นตอนการจัดกิจกรรม มีดังนี้ การปฐมนิเทศ วางแผนและกำหนดแนวทางการพัฒนาเด็กพิการร่วมกับเด็กพิการและครอบครัว จัดกิจกรรมเพื่อให้ความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานตามความจำเป็นของแต่ละบุคคล โดยเน้นด้านทักษะทางสังคม เช่น การตรวจสอบสุขภาพ การประเมินความต้องการในการใช้กายอุปกรณ์ จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมด้านสุขภาพ เช่น อบรมการป้องกันตัวเองให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อโควิด-19 การดูแลตนเองของผู้เป็นอัมพาต การอบรมป้องกันยาเสพติด เป็นต้น กิจกรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจสู่ความสำเร็จ กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อปรับพื้นฐานความรู้ให้มีทักษะในการฟัง พูด อ่าน เขียน กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ กิจกรรมการเรียนการสอนด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี กิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ กิจกรรมการเล่นกีฬาคนพิการเพื่อส่งเสริมสุขภาพและเล่นเพื่อความเป็นเลิศสำหรับผู้ที่มีศักยภาพ กิจกรรมนันทนาการ เช่น เล่นดนตรี วิดีโอแดนซ์ กิจกรรมชมรมตามความสนใจ เป็นต้น กิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะ เช่น จิตอาสาทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ หรือการช่วยเหลือสังคมในด้านอื่น ๆ

กิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ โดยมีเป้าหมายสู่การมีงานทำ ดังนี้ กิจกรรมประเมินความพร้อม ความถนัด และความสนใจในการพัฒนาทักษะอาชีพ จัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ โดยเน้นวิชาชีพด้านคอมพิวเตอร์ ได้แก่ หลักสูตรเทคโนโลยีการเขียนแบบแม่พิมพ์ หลักสูตรคอมพิวเตอร์และงานสำนักงาน เนื่องจากกำลังเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน จัดกิจกรรมเตรียมความพร้อมสู่การมีงานทำ จัดหางานให้คนพิการ กิจกรรมที่จัดให้เด็กพิการ แบ่งเป็น 7 กิจกรรม ได้แก่

1. อบรมการป้องกัน COVID-19 เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายทราบข้อมูลเกี่ยวกับไวรัส ตระหนักถึงอันตรายและทราบถึงวิธีป้องกันไวรัส ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมให้ความสนใจและมีความตระหนักมากขึ้น รวมทั้งใส่ใจในการป้องกันตัวเอง โดยเฉพาะการใส่หน้ากากอนามัย

2. อบรมการป้องกันสารเสพติด เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักถึงอันตรายของพิษภัยสารเสพติด และตรวจปัสสาวะ ซึ่งเป็นการคัดกรองและป้องกันไม่ให้ทุกคนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสารเสพติด ซึ่งผู้เข้ารับการอบรมให้ความสนใจในการอบรมเป็นอย่างดี

3. อบรมสุขภาพดีได้แม้กายพิการ เป็นการอบรมให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของการมีสุขภาพที่ดีให้ทุกคนมั่นใจว่าถึงจะเป็นคนพิการ แต่ก็สามารถเป็นผู้มีสุขภาพดีและอายุยืนยาวได้ (โดยเฉพาะกลุ่มผู้ป่วยอัมพาตซึ่งต้องมีเทคนิควิธีที่ต้องดูแลตนเองเป็นกรณีพิเศษ) โดยมีคณะวิทยากรเป็นคนพิการที่มีประสบการณ์และความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องนี้เป็นผู้ถ่ายทอด

4. จัดการอบรม/เล่นกีฬา เพื่อเป็นการส่งเสริมกลุ่มเป้าหมายให้มีโอกาสได้เล่นกีฬาทั้งเพื่อพัฒนาด้านสุขภาพและค้นหาศักยภาพเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสู่ความเป็นเลิศทางด้านกีฬา (นักกีฬาทีมชาติ) ได้
5. อบรมการเขียนแบบแม่พิมพ์/การนวดเพื่อสุขภาพ/งานบริการในโรงแรม เพื่อพัฒนาทักษะการทำงานให้มีความเหมาะสมกับสภาพความพิการในแต่ละกลุ่มความพิการ
6. อบรมหลักสูตรคอมพิวเตอร์และงานสำนักงาน/งานร้อยลูกปัด เพื่อพัฒนาทักษะในการทำงาน
7. กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ (กิจกรรมจิตอาสาทำความสะอาดชุมชน) เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสทำงาน ช่วยเหลือสังคม เป็นการสร้างความมั่นใจและความภาคภูมิใจในตนเองให้แก่คนพิการ

2.3 กลไกการพัฒนาเด็กพิการและครูในชุมชน

2.3.1. กลไกการพัฒนาเด็กพิการ

1. กลไกการสนับสนุนที่จะทำให้เข้าถึงตัวเด็กได้นั้นสามารถประสานกับโรงพยาบาล โรงเรียน ศูนย์การศึกษาพิเศษ ผู้ปกครองของเด็ก ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคประชาสังคม NGOs ในพื้นที่ สมาคม มูลนิธิ เพื่อนำข้อมูลที่มีอยู่และจากข้อมูลจริงจากครอบครัวหรือชุมชนมาระบุตัวเด็ก โดยจัดประชุมเวทีกับกลุ่มผู้ปกครอง ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อร่วมกันกำหนดแผนในการพัฒนาเด็กและครู

2. กลไกการสนับสนุนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครูคือ แพทย์ พยาบาล นักกายภาพบำบัด ครูการศึกษาพิเศษ หรือมูลนิธิด้านผู้พิการ ซึ่งมีบทบาทเป็นครูโค้ชในการนิเทศติดตามและเสริมพลัง ด้วยการลงพื้นที่ติดตามและสนับสนุนการจัดกลุ่มเรียนรู้ฟื้นฟูบำบัดเด็กพิการตลอดระยะเวลาทำงาน บันทึกการติดตามและจัดทำบันทึกการทำงานสรุปรายงานความก้าวหน้าทุกครั้ง (AAR) จัดประชุมทีมครู และสรุปผลการเรียนรู้ต่อไป

3. กลไกการสนับสนุนคือการนิเทศติดตามและเสริมพลังโดยครูโค้ชในเรื่องการทำแผนการพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้จริง การทำแผนการพัฒนาเด็กรายบุคคลควรมีข้อมูลรายบุคคลเชิงสมรรถนะ สถานะความเป็นอยู่ เป้าหมายชีวิต และความต้องการในการเรียนรู้ โดยใช้เทคโนโลยีในศูนย์การศึกษาพิเศษทำงานร่วมกับครูครูณาในการทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IDP) หรือเก็บข้อมูลช่วยเหลือกลุ่มเด็กพิการทีเดียว

4. กลไกในการดูแลเด็กพิการในชุมชน ควรมีการผลักดันให้มีศูนย์การเรียนรู้ใกล้บ้านในท้องถิ่น หรือศูนย์บริการการศึกษาใกล้บ้านสำหรับเด็กพิการในชุมชนที่ตั้งอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน ซึ่งมีบทบาทเป็นพื้นที่การทำงานของครูครูณาในการฟื้นฟูเด็กพิการ การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคลร่วมกับผู้ปกครองเด็ก และจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมเด็กก่อนเข้าสู่ระบบโรงเรียนหรือการทำงาน โดยการทำงานเน้นการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการจัดการดูแลเด็กพิการในชุมชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด จัดตั้งศูนย์พัฒนาหรือศูนย์การเรียนรู้เด็กพิการในบริเวณพื้นที่นั้น นอกจากนี้ ควรมีการจัดชมรมผู้ปกครองเด็กออทิสติกหรือชมรมผู้ดูแลเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาเป็นพื้นที่

การเรียนรู้สำหรับเด็กพิการ ควรสนับสนุนให้ชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านและอสม. ที่ยังขาดทักษะการดูแลคนพิการได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลคนพิการ

5. มีกลไกการสนับสนุนการนิเทศติดตามและเสริมพลังโดยครูโค้ชที่จะช่วยแนะนำการจัดการเรียนรู้รวมถึงช่วยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในเชิงชุมชนการเรียนรู้ (community learning) ที่มีการแลกเปลี่ยนบทเรียน (lesson study) ซึ่งกันและกัน และควรมีการผลักดันให้มีศูนย์บริการการศึกษาใกล้บ้านสำหรับเด็กพิการในชุมชน ที่อาจตั้งอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ครูครูณาทำงานในการฟื้นฟูเด็กพิการ การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคลร่วมกับผู้ปกครองเด็ก และจัดการเรียนรู้เพื่อการเตรียมความพร้อมเด็กก่อนเข้าสู่ระบบโรงเรียนหรือการทำงาน โดยการจัดการเรียนรู้ควรพิจารณาว่าแต่ละช่วงวัยควรได้รับการพัฒนาด้านใด เพื่อพัฒนาเด็กพิการก่อนเข้าสู่ระบบการศึกษาหรือก่อนพัฒนาเพื่อเข้าสู่สายอาชีพได้อย่างเหมาะสม

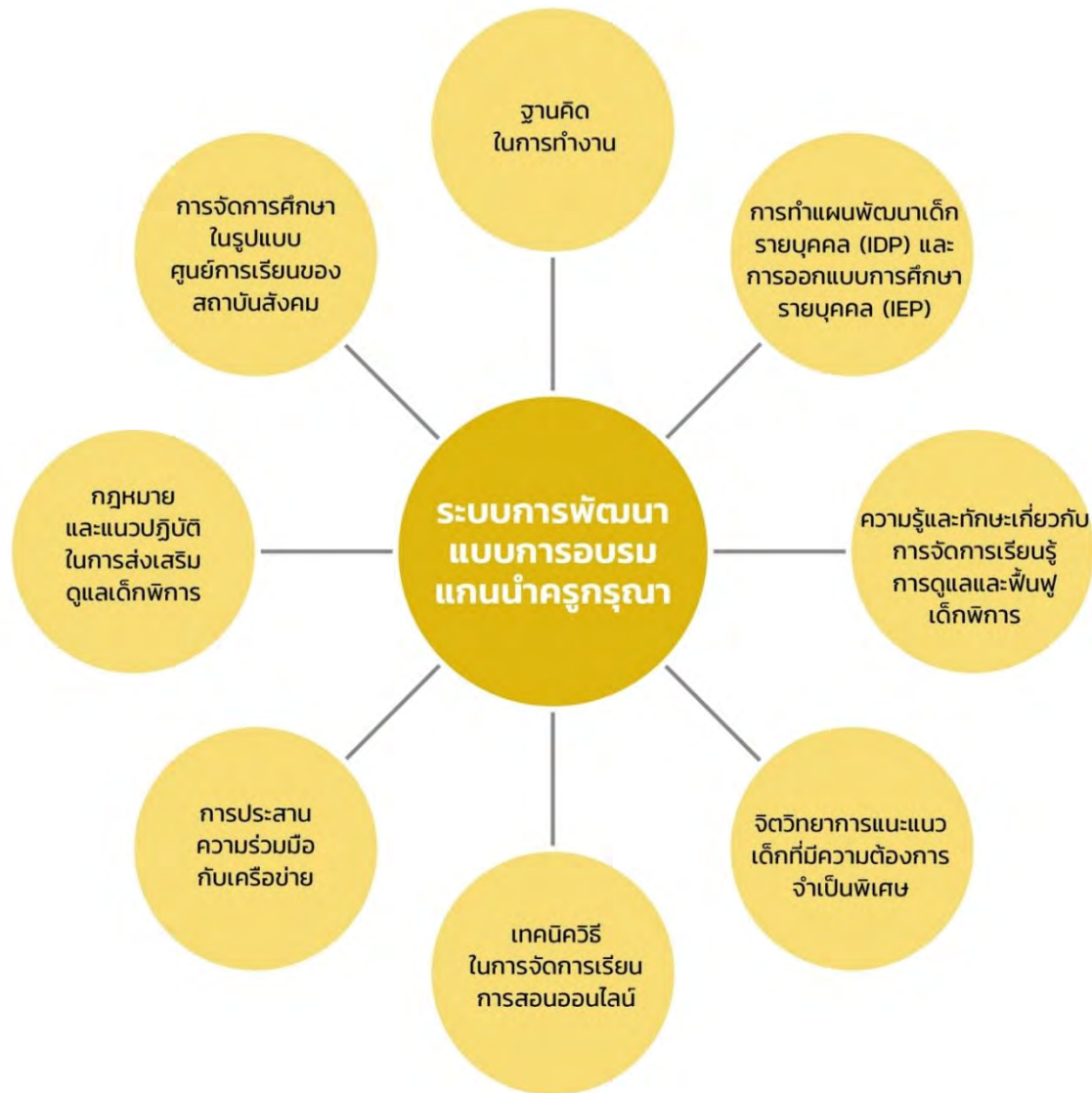
6. กลไกการส่งต่อด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรมีการประสานส่งต่อไปยังศูนย์การศึกษาพิเศษ พมจ. ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โรงเรียนในพื้นที่ ศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม และหน่วยบริการทางการแพทย์ สนับสนุนให้มีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนเพื่อจัดตั้งและจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อเปิดศูนย์การเรียนสำหรับเด็กพิการในชุมชนให้เป็นศูนย์การเรียนใกล้บ้านหรือเป็นบ้านเรียน เช่น ในจังหวัดสุรินทร์ได้สร้างเครือข่ายศูนย์การเรียนไว้ 5-7 แห่ง ที่อำเภอรัตนบุรีและอำเภอบุณฑล เพื่อดูแลเด็กที่บกพร่องด้านการเรียนรู้และออทิสติก โดยบรรจุเนื้อหาการเรียน เครื่องมือ และอุปกรณ์เป็นกล่องเกี่ยวกับการดูแลตนเองในกิจวัตรประจำวัน งานบ้านงานครัว และการเข้าหาธรรมชาติ เพื่อพัฒนาประสาทสัมผัส และการรับรู้ ซึ่งในอนาคตอาจทำโรงเรียนพ่อแม่ที่ดูแลคนพิการเพิ่มในภายหลัง รวมถึงส่งเสริมการมีงานทำหรือประกอบอาชีพตามศักยภาพให้แก่คนพิการนอกเหนือจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน

นอกจากนี้ควรพัฒนาให้ศูนย์การศึกษาพิเศษมีศักดิ์และสิทธิเทียบเท่ากับโรงเรียนโดยทั่วไป ส่วนการประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนเป็นไปเพื่อการดูแลเด็กขณะอยู่ในชุมชน หากพบว่ามีความจำเป็นเร่งด่วนจะส่งต่อและประสานงานความช่วยเหลือเด็กเยาวชนพิการไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องหรือการหาครอบครัวอุปถัมภ์เพื่อช่วยเหลือเด็กพิการและยากจน

2.3.2 กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กพิการ

ครูสำหรับเด็กพิการนั้นมีทั้งครูประจำการที่อยู่ในองค์กรหรือมูลนิธิที่ดูแลเด็กพิการ และครูครูณาหรือครูอาสาที่มาจากกลุ่มผู้ปกครองเด็กพิการ อาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน ครูในสถานศึกษาในชุมชน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พยาบาลชุมชน รวมถึงครูการศึกษาพิเศษ ครูผู้ดูแลเด็กเยาวชนพิการ และข้าราชการเกษียณ

ครูเพื่อเด็กพิการควรมีความรู้และทักษะสำคัญในการจัดการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูบำบัดดูแลเด็กพิการ เป็นการเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ และสามารถประสานงานเพื่อสนับสนุนทางเศรษฐกิจ สังคมและการแพทย์ ให้แก่เด็กพิการได้อย่างเหมาะสม

ภาพ 6.4 ประเด็นการเรียนรู้ของครูสำหรับเด็กพิการ

การพัฒนาครูสำหรับเด็กพิการใช้ระบบการพัฒนาแบบการอบรมแกนนำครูครูณาที่จะเป็นแกนนำในการพัฒนาครูกลุ่มต่อไปในชุมชนหรือองค์กร (Training of the Trainer: ToT หรือ แม่ไก่-ลูกไก่) โดยมีประเด็นในการเรียนรู้ ดังนี้

1. ฐานคิดในการทำงานคือ ความเข้าใจเป้าหมายการทำงานกับเด็กพิการเพื่อให้เด็กพิการมีสรณะและศักยภาพในการดำรงชีวิตเช่นเดียวหรือใกล้เคียงกับคนทั่วไป ซึ่งการทำงานในการสร้างสรณะดังกล่าวต้องมองคนพิการเป็นองค์รวมรอบด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพ ด้านการทำงานของร่างกายและโครงสร้างร่างกาย ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ด้านการมีส่วนร่วม และด้านปัจจัยส่วนบุคคล รวมถึงมีกรอบแนวคิดการฟื้นฟูคนพิการโดยชุมชน (Community-based Rehabilitation Model: CBR model)

2. การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) และการออกแบบการศึกษารายบุคคล (IEP) ที่ครอบคลุมการวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และการกำหนดประเด็นและวิธีการในการฟื้นฟูและการเรียนรู้

3. ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ การดูแล และฟื้นฟูเด็กพิการ

4. จิตวิทยาการแนะแนวเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ

5. เทคนิควิธีในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ เป็นการเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

6. การประสานความร่วมมือกับเครือข่ายในการทำงานและกลไกในการส่งเสริม สนับสนุน และส่งต่อการศึกษาระดับพื้นฐาน การดำรงชีวิต และการเรียนรู้ด้านทักษะการทำงานเพื่อการประกอบอาชีพ

7. กฎหมายและแนวปฏิบัติในการส่งเสริมดูแลเด็กพิการ

8. การจัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคม

เห็นได้ว่า รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กพิการในชุมชน ตั้งต้นจากปัญหาความไม่พร้อมในการเข้าเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือการดำรงชีวิต และการมีทักษะอาชีพ เนื่องจากอาการป่วยหรือพิการในด้านต่าง ๆ เช่น พิการทางด้านสติปัญญา/ออทิสติก พิการทางการมองเห็น พิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย เป็นต้น ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเรียน ปัญหาการเดินทางมาเรียน ปัญหาการเรียนร่วมกับเด็กปกติ ปัญหาครอบครัวที่มีฐานะยากจน ส่งผลกระทบต่อการบำบัดที่มีค่าใช้จ่ายสูง และบ้านไม่ได้ปรับสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับความพิการ ทำให้ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

รูปแบบและกลไกการส่งเสริมการเรียนรู้เด็กพิการเพื่อให้มีความพร้อมในการเข้าเรียนหรือการดำรงชีวิต และการมีทักษะการทำงาน จึงมีหลักการใช้พื้นที่/ชุมชนเป็นฐาน และการใช้ข้อมูลการคัดกรองทางการแพทย์และการเยี่ยมครอบครัวเป็นฐาน โดยเน้นที่กลุ่มเป้าหมายสำคัญเร่งด่วนในการเข้าถึงเด็กและการพัฒนาครูในองค์กรหรือครูครูณาในชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็กพิการตามความถนัดหรือความสนใจ

ซึ่งมักเป็นผู้ปกครอง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือจิตอาสาในชุมชน โดยการทำการพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้เด็กได้รับการดูแลที่เหมาะสมรายบุคคลตามลักษณะของความพิการของเด็ก การจัดการเรียนรู้ การบำบัด การฟื้นฟูเด็ก ทั้งรายบุคคลหรือกลุ่ม เป็นต้น

สำหรับ กลไกการพัฒนาเด็กพิการและครูในชุมชนนั้น เริ่มจากการเข้าถึงตัวเด็ก โดยประสานกับโรงพยาบาล โรงเรียน ศูนย์การศึกษาพิเศษ ผู้ปกครองของเด็ก ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคประชาสังคม NGOs ในพื้นที่ สมาคม มูลนิธิ เพื่อนำข้อมูลที่มีอยู่และจากข้อมูลจริงจากครอบครัวหรือชุมชนมาระบุตัวเด็ก และมีการจัดประชุมเวทีกับกลุ่มผู้ปกครอง ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อร่วมมือกันกำหนดแผนในการพัฒนาเด็กและครูร่วมกัน ผ่านกลไกการสนับสนุนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครู ส่วนแพทย์ พยาบาล นักกายภาพบำบัด ครูการศึกษาพิเศษ หรือมูลนิธิด้านผู้พิการ ที่มีบทบาทเป็นครูโค้ชในการนิเทศติดตามและเสริมพลัง บันทึกการติดตาม จัดทำบันทึกการทำงานสรุปรายงานความก้าวหน้าทุกครั้ง (AAR) จัดประชุมทีมครู และสรุปผลการเรียนรู้ต่อไป กลไกการสนับสนุนคือการนิเทศติดตามและเสริมพลังโดยครูโค้ชในเรื่องการแนะนำการทำแผนการพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) เพื่อให้เหมาะสมต่อการนำไปใช้จริงและเพื่อทำงานร่วมกับครูกรุณาในการทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IDP) หรือเก็บข้อมูลช่วยเหลือกลุ่มเด็กพิการติดเตียง ทั้งนี้ควรผลักดันให้มีศูนย์การเรียนรู้ใกล้บ้านในท้องถิ่น หรือศูนย์บริการการศึกษาใกล้บ้านสำหรับเด็กพิการในชุมชน ที่ตั้งอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน โดยการทำงานเน้นการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการดูแลเพราะเป็นรากฐานที่สำคัญในการช่วยเหลือคนพิการ

กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กพิการ ซึ่งมีทั้งครูประจำการที่อยู่ในองค์กรหรือมูลนิธิที่ดูแลเด็กพิการ และครูกรุณาหรือครูอาสาที่มาจากกลุ่มผู้ปกครองเด็กพิการ อาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน ครูในสถานศึกษาในชุมชน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พยาบาลชุมชน รวมถึงครูการศึกษาพิเศษ ครูผู้ดูแลเด็กเยาวชนพิการ และข้าราชการเกษียณใช้ระบบการพัฒนา การอบรมแกนนำครูกรุณา ที่จะเป็นแกนนำในการพัฒนาครูกลุ่มต่อไป ในชุมชนหรือองค์กร (Training of the Trainer: ToT หรือ แม่ไก่ ลูกไก่) โดยมีประเด็นในการเรียนรู้ เช่นฐานคิดในการทำงาน เพื่อเข้าใจถึงเป้าหมายการทำงานกับเด็กพิการ และการทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) และการออกแบบการศึกษารายบุคคล (IEP) ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ การดูแลและฟื้นฟูเด็กพิการ จิตวิทยาการแนะแนวเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ และเทคนิควิธีในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์

ทั้งนี้ ชุมชนหรือองค์กรที่ทำงานกับเด็กพิการควรสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ที่อาจเป็นรุ่นพี่ที่เคยเป็นผู้เรียน ซึ่งจะมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างครูและเด็กพิการรุ่นพี่รุ่นน้องทุกระดับ ที่เข้าใจบริบทของเด็กพิการและองค์กรได้อย่างลึกซึ้ง จนสามารถสร้างระบบแรงจูงใจในการทำงานและสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง รวมทั้งผู้ปกครองควรรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มชมรมผู้ปกครองเด็กพิการ ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการพัฒนา

เด็กพิการเนื่องจากเป็นผู้ที่ใกล้ชิดเด็กพิการตลอดเวลา จึงรับรู้สภาพ ปัญหา และความต้องการของเด็กพิการได้เป็นอย่างดี โดยกิจกรรมหลักที่ทำด้วยกันคือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งด้านองค์ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและแนวปฏิบัติ ในการดูแล ฟื้นฟู และพัฒนาเด็กพิการ เป็นการร่วมกันพัฒนาและแก้ไขปัญหาของเด็กพิการร่วมกันเพื่อถอดใน เรียนเพื่อการพัฒนาต่อไป

ตอนที่ 3 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กชาติพันธุ์

เด็กชาติพันธุ์ หมายถึง เด็กและเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 2 – 24 ปี ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หนึ่ง ๆ มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ มีวิถีการดำเนินชีวิตอยู่กับธรรมชาติและมีความสัมพันธ์กับชนกลุ่มอื่น รวมทั้งมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์พัฒนาและสืบทอดฐานดินแดนของบรรพบุรุษและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นอนาคต คณะทำงานโครงการฯ ขอนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กชาติพันธุ์ออกเป็น 3 ประเด็น ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 สภาพปัญหาของเด็กชาติพันธุ์

จากการทำงานของโครงการเครือข่ายเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาว่า 28 โครงการทั่วประเทศไทย พบว่า เด็กชาติพันธุ์ในหลายภูมิภาคของประเทศไทยยังขาดสิทธิเกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ทั้งในเรื่องสิทธิที่จะมีชีวิตรอด สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา และสิทธิมีส่วนร่วม รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1. สิทธิที่จะมีชีวิตรอด (Right of survival) เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการดูแล ความรัก ความเอาใจใส่ ความปลอดภัย จากครอบครัว มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม มีอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค แต่ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เช่น โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษา และจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน และโครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็ก และเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติจังหวัดเชียงราย พบว่า มีเด็กชาติพันธุ์ยังไม่ได้ได้รับบริการสาธารณสุข การดูแลสุขภาพพื้นฐาน ไร้ซึ่งอุปกรณ์ป้องกันการแพร่ระบาดของโรค และขาดความรู้ในการป้องกันตนเอง รวมถึงในช่วงมีมาตรการควบคุมการเดินทาง ที่ยกเลิกกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ กักตัว ทำให้ผู้ปกครองของเด็กชาติพันธุ์จำนวนมากตกงาน ขาดรายได้ ไม่มีรายรับที่จะซื้อของอุปโภค บริโภค ทำให้เด็กกลุ่มนี้ไม่ได้รับสารอาหารที่จำเป็นต่อร่างกาย เป็นต้น (เทวินทร์ อัครศิลาชัย, 2563; สืบสกุล กิจนุกร, 2563)

2. สิทธิได้รับการปกป้องคุ้มครอง (Right of Protection) จากการค้ามนุษย์ การขายและการลักพาตัวเด็ก การล่วงละเมิดทางเพศ การแสวงหาประโยชน์กับเด็กในทุกรูปแบบ แต่ข้อมูลจากโครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน จังหวัดเชียงราย พบว่า เด็กและเยาวชนชาติพันธุ์ อาทิ ชาวไทยใหญ่ อาข่า ลาหู่ ม้ง ปะหล่อง ปกาเกอญอ เคยถูกทำร้าย ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ถูกข่มเหง ถูกกระทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจหรือถูกแสวงหาผลประโยชน์ เพราะไม่ได้รับสิทธิการปกป้องคุ้มครอง ทำให้เด็กหลายคนมีภาวะหวาดกลัว ต้องได้รับการบำบัดและ

เยียวยา (นุชนารถ บุญคง, 2563) รวมไปถึงโครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การเรียนรู้ชนเผ่า ในสถานการณ์โรคระบาด ที่พบว่า เด็กชาติพันธุ์มีความเชื่อ ทศนคติ ในเรื่องที่เกิดเกี่ยวกับยาเสพติด เกี่ยวกับการเป็นเครื่องมือเสริมกำลังในการประกอบอาชีพ ทั้ง ๆ ที่เมื่อใช้เป็นระยะเวลาานจะทำให้เสียชีวิตได้ (อรพินท์ กุศลรุ่งรัตน์, 2563) และโครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร ที่มีพื้นที่การดำเนินงานในพื้นที่ สงคราม ทำให้เด็กและเยาวชนไม่สามารถใช้ชีวิตตามปกติสุข ไม่สามารถเข้าร่วมทำกิจกรรม และตัวโครงการไม่สามารถเข้าไปจัดกิจกรรมในพื้นที่ได้ (อำภา ธวัชวิฑูรย์, 2563)

3. สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา (Right of Development) เด็กกลุ่มนี้บางคนขาดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนา ตามช่วงวัย ไม่ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและโภชนาการที่เหมาะสม เนื่องจากไม่สามารถเดินทางไปเรียนต่อในอำเภอได้ เพราะมีระยะทางห่างไกล ครอบครัวไร้ความสามารถที่จะส่งไปเรียน และเด็กชาติพันธุ์ไม่สามารถกู้ยืมทุนการศึกษาได้ เพราะไม่มีสถานะบุคคลสัญชาติไทย ทำให้เด็กชาติพันธุ์จำนวนไม่น้อยไม่ได้ศึกษาต่อ และเลือกจะทำงานเพื่อช่วยหาเลี้ยงครอบครัว ส่งผลให้เด็กกลุ่มนี้เป็นเด็กที่โตกว่าวัย มีวุฒิภาวะสูงกว่าเด็กหรือเยาวชนในรุ่นเดียวกัน หรือบางคนไม่สามารถทำงานถูกต้องตามกฎหมายได้ เพราะเป็นกลุ่มไร้สัญชาติ ไร้ตัวตน ดังจะเห็นได้จากโครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การเรียนรู้ชนเผ่าในสถานการณ์โรคระบาด พบว่า เด็กชาติพันธุ์ยังขาดเครื่องมือ วิธีการ นวัตกรรมในการเรียนรู้ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด – 19 รวมทั้งการขาดสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่เสถียรและคงที่ทำให้เด็กชาติพันธุ์ไม่ได้รับองค์ความรู้และทักษะอย่างทั่วถึง (อรพินท์ กุศลรุ่งรัตน์, 2563) อีกทั้งโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน พบว่า เด็กชาติพันธุ์มีทัศนคติต่อการเรียนที่ไม่เห็นความสำคัญของการได้รับการศึกษาและกลัวการเปลี่ยนแปลง ผู้ปกครองเห็นว่าการศึกษาไม่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการพัฒนาอาชีพที่ไม่เห็นความสำคัญในเรื่องอาชีพที่แตกต่างออกไป เช่น การประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับท่องเที่ยว การนวด และการแปรรูปอาหารในพื้นที่ (ชยาภรณ์ สิทธิสันต์, 2563) และในโครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร ที่พบว่าเด็กเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา มีปัจจัยสำคัญมาจากความยากจนที่มีผลโดยตรงต่อปัญหาสุขภาพ การเรียนรู้ที่ไม่ต่อเนื่องส่งผลให้อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ และกลายเป็นความไม่รู้ และไม่ยอมรับ ไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ เด็กบางคนมีอายุ 20 ปี ยังไม่จบการศึกษาประถมศึกษา เป็นต้น (อำภา ธวัชวิฑูรย์, 2563)

4. สิทธิมีส่วนร่วม (Right of Participation) เด็กชาติพันธุ์ยังไม่มีสิทธิมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น แสดงออก ตัดสินใจ หรือรับฟังในเรื่องที่มีผลกระทบต่อตัวเอง เพราะปัจจัยทั้งภายในและภายนอกตัวเด็ก ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวเด็กชาติพันธุ์ที่ไม่สามารถใช้ภาษาไทยได้ ไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ไร้เป้าหมายชีวิต ซึ่งตรงกับข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2563 อ่างโน สำนักข่าวอิศรา, 2556) ได้สำรวจข้อมูลการใช้ภาษาของ 90 โรงเรียน ในพื้นที่ชายแดน 30 จังหวัด 45 เขตทั่วประเทศ พบว่า เด็กและเยาวชนใช้ภาษา

ชาติพันธุ์ ภาษาแม่ (First Language) ซึ่งมีภาษาบ้านแตกต่างกันกว่า 30 ภาษา บางโรงเรียนมีเด็กจากหลายชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาต่างกัน 3 ภาษา แต่ภาษาที่ใช้ในการสอนยังเป็นภาษาไทยราชการ ทำให้เด็กไม่ยอมเรียน เพราะอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ สื่อสารกับครูไม่รู้เรื่อง มีปัญหาผลสัมฤทธิ์การเรียนต่ำ ไม่มีส่วนร่วมในชั้นเรียน ทำให้เด็กกลุ่มนี้หลุดออกจากการศึกษา สอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาของการใช้ภาษาไทยของเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ ที่พบว่า ผลการประเมินกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยของเด็กในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 38.09 และยังพบปัญหาของเด็กในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีปัญหาการอ่านออกเสียงคำไม่ได้และอ่านไม่ถูกต้อง ส่งผลให้ประสิทธิภาพในการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ต่ำไปด้วย เช่น ปัญหาในการติดต่อสื่อสารในชั้นเรียน เด็กไม่เข้าใจภาษาส่งผลไปสู่คุณภาพในการเรียนรู้ ความเครียด กำลังใจ ทำให้เด็กอ่านหนังสือไม่ออกและเขียนไม่ได้ หรืออ่านได้แต่ไม่เข้าใจความหมาย ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ของเด็กเหล่านี้ต่ำ (จันทรา เทพชุมพล, 2549) นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอก อาทิ ระบบการศึกษาที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้แบบทวิภาษาและพหุวัฒนธรรม ห้องเรียนขาดการให้เด็กได้ฝึกฝน กล้าพูด กล้าคิดกล้าแสดงความรู้สึก ได้สะท้อนตนเอง รวมทั้งไม่มีพื้นที่ให้เด็กได้มีส่วนร่วม ผู้ใหญ่ยังไม่ให้การสนับสนุนเด็กได้ค้นหาเส้นทางชีวิตตนเอง ทำให้ผลลัพธ์ของปัญหาที่ทับซ้อนกันนั้นปรากฏผลในตัวเด็ก ซึ่งยังต้องการการพัฒนาและให้ความช่วยเหลืออยู่มาก

นอกจากนี้ยังพบปัญหาอื่น ๆ อาทิ การเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วอันเนื่องมาจากเทคโนโลยี ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อกระบวนการกิจกรรม การดำเนินชีวิตของเด็กชาติพันธุ์ในหลาย ๆ ด้าน เช่น สังคม ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ การผลิต การบริการและคุณภาพชีวิต ทำให้เด็กชาติพันธุ์ปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงไม่รู้เท่าทันเทคโนโลยี และนำเทคโนโลยีเข้ามาทำลายตัวเอง ประกอบกับการเสพติดเทคโนโลยีมากเกินไปหรือการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายเด็กชาติพันธุ์ไปมาระหว่างในเมือง นอกเมือง ทำให้พื้นที่หรือโครงการไม่สามารถเข้าไปทำกิจกรรม พัฒนาศักยภาพ รวมถึงเข้าไปสนับสนุนติดตามได้ (ปิยะ ไวยานิกกรม, 2564; อรพินท์ กุศลรุ่งรัตน์, 2564; อัมภา ธวัชวิฑูรย์, 2564)

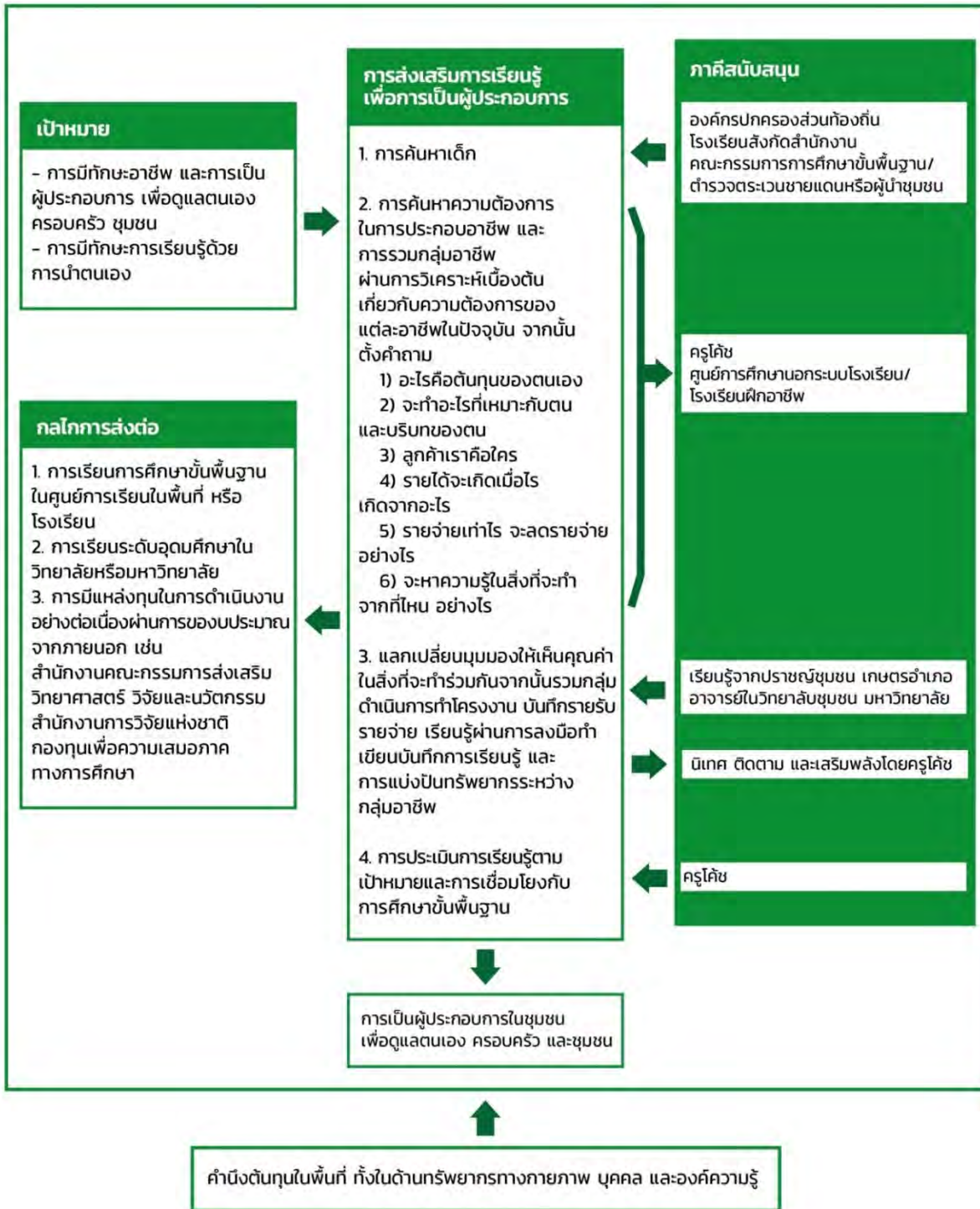
ด้วยเหตุดังกล่าว ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน กลุ่มบ้านเรียน มูลนิธิที่ให้การช่วยเหลือเด็กชาติพันธุ์จึงแสวงหาแนวทางจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและมีความยืดหยุ่น ครุภัณฑ์ระบบการศึกษาสามารถใช้ภาษาชาติพันธุ์และภาษาอื่น ๆ เพื่อสื่อสารกับเด็กได้ โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ตามการศึกษานอกระบบ 5 ประเภท ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้ ทักษะความรู้พื้นฐาน ทักษะการประกอบอาชีพ ทักษะการดำเนินชีวิต และทักษะการพัฒนาสังคม (ธนีสร เกษมสันต์ ณ อยุธยา และสุวิธิตา จรุงเกียรติกุล, 2558) ให้ทางเลือกแก่เด็กกลุ่มนี้ได้เข้าถึงการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทความต้องการของตนเอง เช่น ในช่วงกลางวันที่เด็กชาติพันธุ์ต้องทำงานกรีดยาง ค้าขาย ทำการเกษตร ในช่วงบ่ายหรือตอนเย็นเด็กมาเรียนรู้เรื่องสิทธิหน้าที่ ความเท่าเทียมทางเพศ ฝึกทำขนม ทำอาหาร ปศุสัตว์ นวดแผนไทย ของใช้จากสมุนไพร ฝึกการสื่อสาร ฝึกมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้เป็นไปเพื่อพัฒนาศักยภาพเด็กให้มีความรู้ติดตัว ทั้งในการดำรงชีวิตและดำรงชีพ โดยศูนย์การเรียนรู้หลายแห่งได้พยายาม เชื้อเชิญให้คนในชุมชน ประชาชนชาวบ้าน พระ ผู้มีความรู้ในแต่ละด้านมาเป็นส่วนหนึ่งในการดูแลเด็ก รวมทั้งเด็ก

ยังได้บริโภคอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ ได้เข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการเมื่อมาเข้าร่วมเรียนรู้ ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ หลายแห่งได้พยายามผลักดันให้เด็กและเยาวชนที่มาเข้าร่วมได้ไปรับรองวุฒิการศึกษา หรือเอกสารประเมินผล ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ปพ.) เพื่อให้เด็กชาติพันธุ์นำไปใช้สอบเทียบวุฒิการศึกษา ใช้ในการหางาน ในอนาคต หรือใช้เพิ่มเงินเดือนในการทำงานต่อไปได้

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการช่วยเหลือเด็กกลุ่มชาติพันธุ์นี้ต้องใช้พลังและความร่วมมือจากหลายภาคส่วนทั้ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ตำรวจตระเวนชายแดน หรือผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย ศูนย์การศึกษานอกระบบ โรงเรียน โรงเรียนฝึกอาชีพเพื่อให้เด็กได้รับการดูแล ปกป้อง ได้รับปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต รวมไปถึง การพัฒนาศักยภาพตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ปฏิญญาสหประชาชาติ และสิทธิมนุษยธรรมของความเป็น มนุษย์

3.2 รูปแบบในการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กชาติพันธุ์ให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพ

จากสภาพปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กชาติพันธุ์ที่กล่าวมาข้างต้นทั้งในด้านการพัฒนาทักษะ อาชีพและการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง (Self-directed learning) ตามความสนใจ ความต้องการ และความถนัด นำไปสู่การเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในตัวเด็กชาติพันธุ์เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน โดยพัฒนาศักยภาพของ เด็กแต่ละคนให้รู้จักแสวงหาแหล่งทรัพยากรของการเรียนรู้ เลือกวิธีการเรียนรู้และอาชีพด้วยฐานทุนทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม ตลอดจนการประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ เพื่อได้รับการฝึกทักษะด้านอาชีพตามที่สนใจ มีความพร้อมสู่สมาชิกที่จะสามารถหารายได้ ดูแลตนเอง ครอบครัว และเป็นผู้ประกอบการในชุมชน ท้องถิ่น แต่การที่เด็กจะไปสู่การพัฒนาทักษะอาชีพและการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยการนำตนเองดังกล่าวได้นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการและกลไกในเชิงสนับสนุนและส่งเสริมต่อเด็ก ดังภาพ

ภาพ 6.5 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กชาติพันธุ์

จากแผนภาพ การส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กชาติพันธุ์ให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กนั้น มีกระบวนการในการดำเนินการและกลไกที่สำคัญ ดังนี้

1. การค้นหาเด็ก

กระบวนการค้นหาเด็กผ่านกลไกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในชุมชน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ตำรวจตระเวนชายแดน ร่วมกันจัดทำข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหาการหลุดออกจากระบบ สถานภาพการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตหรือการประกอบอาชีพในอนาคต

ดังเช่น โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาได้รับการฝึกทักษะด้านอาชีพตามที่สนใจ เพื่อให้เด็กมีความพร้อมสู่อาชีพที่จะสามารถหารายได้ดูแลตนเองและครอบครัว ผ่านการพัฒนาและฝึกทักษะด้านอาชีพในสถานการณ์จริง มีการค้นหาเด็กนอกระบบการศึกษาจากการพูดคุยทำความเข้าใจสร้างเครือข่ายร่วมกับส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือเหนือ ตำบลดงพญา ตำบลภูฟ้า และเทศบาลตำบลบ่อเกลือใต้ รวมถึงกำนันและผู้ใหญ่บ้าน ในการร่วมกันสำรวจข้อมูลเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จากนั้นการคัดกรองเด็กและเยาวชนมาเข้าร่วมโครงการ ส่วนใหญ่เป็นแกนนำเด็กและเยาวชนที่ทำงานร่วมกับ มจร. อบต. และ ทต. รวมทั้งผ่านการแนะนำหรือทาบทามของกำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ใช้วิธีพูดคุยทำความเข้าใจกับเด็กและครอบครัวเป็นรายบุคคล

2. การค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่มอาชีพ

การค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่มอาชีพ ผ่านการวิเคราะห์เบื้องต้นเกี่ยวกับความต้องการของแต่ละอาชีพในปัจจุบันเพื่อเป็นฐานในการเริ่มต้นในการค้นหาอาชีพ จากนั้นตั้งคำถามกับเด็กชาติพันธุ์ เช่น 1) อะไรคือต้นทุนของตนเอง 2) จะทำอะไรที่เหมาะสมกับตนและบริบทของตน 3) ลูกค้าเราคือใคร 4) รายได้จะเกิดเมื่อไร เกิดจากอะไร 5) รายจ่ายเท่าไร จะลดรายจ่ายอย่างไร 6) จะหาความรู้ในสิ่งที่จะทำจากที่ไหน การค้นหาความต้องการดังกล่าวนี้ ครูหรือผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาต้องลงพื้นที่เข้าไปเก็บข้อมูลในชุมชนด้วยตนเอง หรือจากการจัดกิจกรรมในพื้นที่ สำหรับขั้นนี้ในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา ควรพัฒนาศักยภาพเด็กที่เป็นแกนนำก่อนแล้วจึงขยายไปยังเด็กกลุ่มต่าง ๆ การพัฒนาอาชีพ ต้องมาจากฐานการรู้จักตนเอง ดูแลตนเองในด้านปัจจัย 4 รู้จักลดรายจ่าย และสร้างรายได้ เป็นผู้ประกอบการเพื่อเลี้ยงตนเอง ครอบครัว ดูแลชุมชนเพื่อให้เด็กทำงานกับชุมชน แก้ปัญหาชุมชน

ดังเช่น โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร ที่มีการแลกเปลี่ยน พูดคุยให้เด็กเยาวชนค้นหา

ความสนใจและหาประเด็นในการเรียนรู้ เพื่อนำมาทบทวนสร้างความสามารถในการพัฒนาชีวิตตน ครอบครัวและชุมชน สำหรับความสนใจของเด็กกลุ่มนี้ ได้แก่ การเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงไก่โดยมีพ่อแม่เป็นผู้สนับสนุนดูแล การเรียนรู้เรื่องการย้อมสีและผลิตผ้าฝ้ายทอมือ โดยมีกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้ดูแล การเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงหมู โดยมีสมาชิกอบต.และแกนนำชุมชนเป็นผู้ดูแล การเรียนรู้เรื่องการเลี้ยงแพะ โดยมีเพื่อน ๆ รวมตัวกันดูแล จากข้อค้นพบนี้ควรมุ่งพัฒนาการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชน และกลไกในการติดตามหนุนเสริมการเรียนรู้แก่เยาวชนควบคู่กันไป

3. การแลกเปลี่ยนมุมมองและรวมกลุ่มดำเนินการทำโครงการ

เมื่อค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพผ่านการวิเคราะห์เบื้องต้น ขั้นตอนต่อไปคือการแลกเปลี่ยนมุมมอง ทศนคติให้เห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของอาชีพนั้น โดยการพาไปทัศนศึกษา ดูงาน รวมทั้งดูผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการประกอบอาชีพเพื่อประกอบการตัดสินใจ จากนั้นค้นหาความรู้หรือคำตอบของอาชีพนั้นผ่านระบบ On site ทั้งจากเรียนรู้จากปราชญ์ชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย และ Online ผ่าน YouTube เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ และแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกลุ่มอาชีพ ทั้งนี้มีการนิเทศ ติดตาม ความสำเร็จทั้งปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูโค้ช

ดังเช่น โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต เป็นโครงการที่เด็กนอกระบบการศึกษาได้เรียนรู้พัฒนาทักษะชีวิต การพึ่งตนเองตามความเหมาะสม ผ่านการเรียนรู้ทักษะชีวิตที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริงตามความสนใจของเด็ก ๆ เช่น การทำอาหาร การเป็นช่างไฟฟ้า การทำเกษตร การจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การแปรรูปสมุนไพร เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้นำแนวคิดไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะอาชีพของตนเอง และชุมชน ซึ่งสะท้อนผ่านสมุดบันทึก อีกทั้งในเรื่องการทำงานเกิดการสร้างเครือข่ายที่ชัดเจน และช่วยกันทำงานอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้มีครูพี่เลี้ยงที่เข้มแข็งช่วยให้คำชี้แนะ และสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก ๆ ในพื้นที่ รวมไปถึงการมีระบบการพัฒนาครูและคนทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของครูนอกระบบ อาทิจ การสร้างแรงบันดาลใจให้เด็ก ความรู้เกี่ยวกับโลกอาชีพที่จำเป็นในการพัฒนาเด็ก รวมถึงการมีความรู้และทักษะในการใช้งานสื่อ เครื่องมือที่เผยแพร่ อาทิจ การทำคลิปวิดีโอสอน การเผยแพร่ผ่านโซเชียลมีเดียในรูปแบบต่าง ๆ การมีเวทีแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของครู พี่เลี้ยง และคนทำงาน ที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของกันและกัน และเห็นโอกาสในการทำงานเพื่อเด็กและเยาวชนนอกระบบในพื้นที่ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และร่วมหนุนเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่เครือข่าย และโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน ที่มีการสังเคราะห์อาชีพที่จะประกอบให้มีความเหมาะสมกับเด็กชาติพันธุ์และ

เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพื่อความยั่งยืนในการประกอบอาชีพ รวมไปถึงการประกอบอาชีพที่ตอบโจทย์ตลาด ทำให้เป็นผู้ประกอบการ

4. การประเมินการเรียนรู้ตามเป้าหมายและการเชื่อมโยงกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เมื่อเด็กชาติพันธุ์ดำเนินการทำโครงการเสร็จเรียบร้อยแล้ว ขั้นต่อมา คือ การประเมินการเรียนรู้ตามเป้าหมาย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่วางไว้ รวมไปถึงการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งหากบางโครงการสามารถต่อยอดการเป็นผู้ประกอบการในชุมชนเพื่อให้เกิดรายได้มาเลี้ยงชีพเพิ่มเติมได้ รวมไปถึงครูหรือผู้ดูแลเด็กนอกระบบ อาจจะใช้การประเมินการเรียนรู้ดังกล่าวเชื่อมโยงกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ เด็กชาติพันธุ์บางคนยังไม่จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 6 ทั้ง ๆ ที่มีอายุ 20 ปี ครูสามารถเชื่อมโยงโครงการที่เด็กทำการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อที่จะได้ให้เด็กจบการศึกษาและสามารถเพิ่มรายได้เมื่อไปทำงานในเมืองตามแบบประเมินของศูนย์การเรียนรู้

ดังเช่น โครงการสานฝันอาชีพเด็กที่ส่งเสริมกิจกรรมงานอาชีพเกษตรพอเพียง และพยายามผลักดันให้เด็กพัฒนาศักยภาพตนเองจนสามารถเป็นผู้ประกอบการในอาชีพที่สอดคล้องกับความถนัดและบริบทของชุมชนผ่านจัดการเรียนการสอนจากประสบการณ์ตรงที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงทั้งด้านทักษะชีวิตและประสบการณ์อาชีพ ซึ่งมีการทำกิจกรรม ได้แก่ การปลูกข้าวอินทรีย์ กิจกรรมปศุสัตว์ (การเลี้ยงเป็ด ไก่ ปลาและควาย) และกิจกรรมปลูกผักอินทรีย์ และโครงการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้นิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร หลังจากเด็กกลุ่มนี้ได้พัฒนาตามความต้องการในการประกอบอาชีพแล้วนั้น สำหรับเด็กบางคนที่ยังไม่จบประถมศึกษาปีที่ 1 ทั้ง ๆ ที่มีอายุ 20 ปี ครูจะมีการเทียบโอนความรู้ที่ตรงกับเป้าหมาย ตัวชี้วัด ผลสัมฤทธิ์เพื่อทำให้ผู้เข้าร่วมได้จบการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยวัดและประเมินผลเรียนรู้จากกลุ่มประสบการณ์อาชีพที่ทำ

3.3 กลไกการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์และครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์

3.3.1 กลไกการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง มีกลไกที่สำคัญ ได้แก่

1. กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงาน กลไกนี้เป็นการบูรณาการเครือข่ายเพื่อสร้างข้อมูลของหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับเชิงพื้นที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคมระหว่างองค์กร เพื่อให้สามารถดำเนินการที่มีกระบวนการทำงานและข้อมูลต่าง ๆ ร่วมกัน ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งลดระยะเวลาและลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล

2. กลไกพื้นที่ในการค้นหาเด็ก เป็นกลไกผ่านการทำงานอย่างมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในชุมชน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ตำรวจตระเวนชายแดน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้ประกอบการร่วมกันจัดทำข้อมูล เช่น ข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหาการหลุดออกจากระบบ สถานภาพการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตหรือการประกอบอาชีพในอนาคต

3. กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก กลไกนี้เป็นกลไกการทำงานอย่างมีส่วนร่วมจากปราชญ์ชุมชน อาสา หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น มหาวิทยาลัย องค์กรในพื้นที่ที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ เครือข่ายการทำงานด้านการศึกษาในพื้นที่ ที่ร่วมด้วยช่วยกันในการช่วยเหลือและพัฒนาโดยการนำองค์ความรู้หรือต้นทุนในชุมชน/พื้นที่ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ ผ่านจัดการเรียนการสอน อบรมเชิงปฏิบัติการ จากประสบการณ์โดยตรงให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เช่น การเพาะเห็ด การปลูกข้าวอินทรีย์ การปศุสัตว์ (เช่น เป็ด ไก่ ปลา ควาย และแพะ) และกิจกรรมปลูกผักอินทรีย์ เป็นต้น

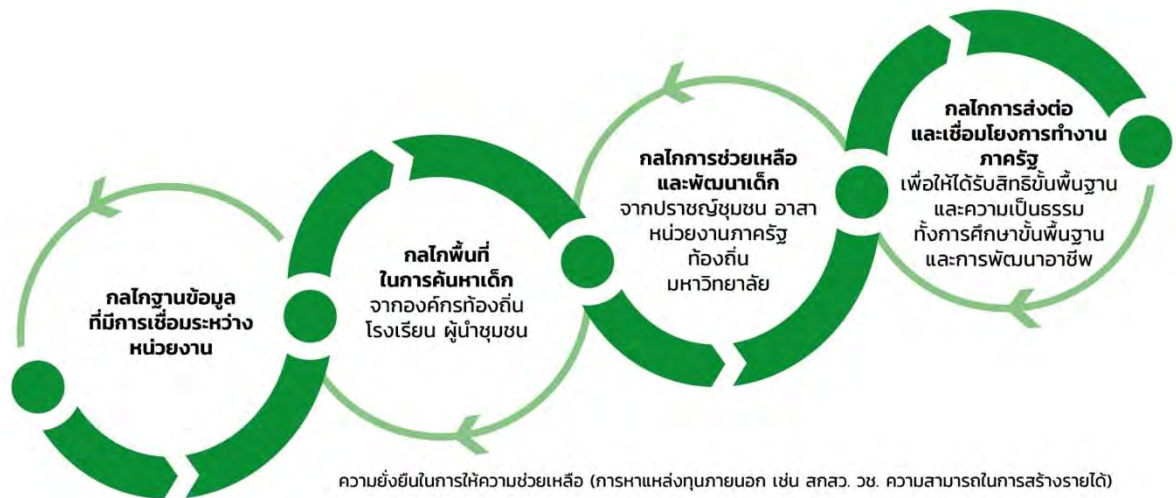
4. กลไกการส่งต่อและเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ กลไกนี้เป็นกลไกที่ทำให้เด็กชาติพันธุ์เห็นสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเองและได้รับความเป็นธรรมจากภาครัฐ เพื่อให้เด็กมีอาชีพ เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักวางแผนด้านอาชีพ ตลอดจนการเป็นผู้ประกอบการในชุมชน รวมทั้งต้องมีการปรับทัศนคติ ให้คุณค่าต่อการศึกษาและการพัฒนาอาชีพแก่พ่อแม่ สำหรับกลไกการส่งต่อและเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ ประกอบด้วย

4.1 การเรียนการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนในพื้นที่หรือโรงเรียน เพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนในพื้นที่หรือโรงเรียนได้จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีเอกสารประเมินผลตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ปพ.) เพื่อให้เด็กและเยาวชนชาติพันธุ์นำไปใช้สอบเทียบวุฒิการศึกษา ใช้ในการหางานในอนาคต หรือใช้เป็นการเพิ่มเงินเดือนในการทำงานต่อไป ตลอดจนใช้เพื่อการเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นได้

4.2 การเรียนระดับอุดมศึกษาในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย สำหรับการศึกษาระดับนี้อาจจะเหมาะสมกับเด็กบางคน บางกลุ่ม บางคนอาจจะมีเป้าหมายของการประกอบอาชีพที่มั่นคงอยู่ในชุมชน การเป็นผู้ประกอบการ การพึ่งพาตนเอง แต่ในขณะที่บางคนต้องการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นจากวิทยาลัยชุมชน วิทยาลัยอาชีวศึกษา หรือมหาวิทยาลัยในพื้นที่ เพื่อมีช่องทางเพิ่มขึ้นของการประกอบอาชีพ มีเครือข่ายที่สนับสนุน ส่งเสริม และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นได้

4.3 การมีแหล่งทุนในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องผ่านการของบประมาณจากภายนอก เช่น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา

ดังเช่น โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร ได้มีการดำเนินงานด้านการศึกษาในจังหวัดแม่ฮ่องสอน สร้างโอกาสผ่านการทำงานวิจัยพัฒนาพื้นที่นวัตกรรมการศึกษาแม่ฮ่องสอน โดยมุ่งพัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกับภาคีทั้งเครือข่ายสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครอง นักวิชาการ หอการค้า ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความพร้อมด้านเป้าหมายและยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนร่วมกัน เพื่อการยกระดับการจัดการศึกษาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประกาศเป็น “พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จ.แม่ฮ่องสอน” โดยการขับเคลื่อน “พื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จ.แม่ฮ่องสอน” มีเป้าหมายเพื่อพัฒนานวัตกรรมการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียนในสถานศึกษานำร่อง รวมถึงเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา และพัฒนากลไกในการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ ให้มีการกระจายอำนาจและให้อิสระแก่หน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษานำร่อง รวมถึงการพัฒนาการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษา เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ เพิ่มความคล่องตัวในการบริหารและการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ภาพ 6.6 กลไกการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์

แต่อย่างไรก็ตามกลไกในการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์จำเป็นต้องมีการสื่อสาร การทำความเข้าใจ สร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในหน่วยงานภาครัฐและคนในพื้นที่ คำนึงถึงความหลากหลาย วิถีชีวิต เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำงาน มองอย่างไม่มีอคติ และคำนึงประโยชน์ที่เด็กชาติพันธุ์จะได้รับ

3.3.2 กลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์

กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กชาติพันธุ์ซึ่งเป็นครูนักพัฒนา ครูจิตอาสา และครูประจำการ ให้มีสมรรถนะที่จำเป็นทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ได้แก่ ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การมี Mindset เกี่ยวกับเด็กชาติพันธุ์ รวมไปถึงภาษาของกลุ่มเด็กชาติพันธุ์ เป็นต้น สำหรับกลไกดังกล่าวมีกลไกที่สำคัญ ได้แก่

1. รูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก

จากปัญหาของครูที่ยังไม่สามารถพัฒนาตัวเองและแสวงหาความรู้เพื่อออกแบบการเรียนรู้ให้แก่เด็กชาติพันธุ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หนึ่งในแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว คือ การอบรมเชิงปฏิบัติการที่ต้องมีความสอดคล้องกับเนื้อหาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ รวมไปถึงทักษะ เนื้อหาของการอบรมนั้นต้องสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริง เหมาะสมกับเด็กชาติพันธุ์ อีกทั้งครูที่อบรมเชิงปฏิบัติการนั้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดอาจจะเป็นครูคนเดียวกันเพื่อความต่อเนื่องในเนื้อหาหรือหลักสูตรนั้น

แต่อย่างไรก็ตามการอบรมเชิงปฏิบัติการจะเกิดขึ้นกับครูในพื้นที่เพียงอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นต้องมีครูอาสาเข้ามาพัฒนา แลกเปลี่ยน เติมเต็มองค์ความรู้และทักษะระหว่างครูในพื้นที่และครูอาสา ซึ่งขั้นตอนของการได้มาของครูอาสา ประกอบไปด้วย 1) การคัดเลือกครูอาสา ต้องคัดเลือกสรรหาจากความรักในการประกอบอาชีพ จิตวิญญาณของการเป็นครูต้องมาเป็นอันดับแรก 2) การพัฒนาครูอาสา ทั้งจากการลงมือปฏิบัติหรือจากการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทักษะ ทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการดำเนินกิจกรรม เพื่อเติมเต็มความรู้ในด้านนี้ และ 3) การใช้ความรู้ที่เหมาะสม กล่าวคือ การนำความรู้ที่ได้รับมานั้นก่อให้เกิดประโยชน์ ใช้ให้ถูก ใช้ตามความสนใจและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ดังเช่น โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร มีการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการพัฒนาการจัดการและการประสานงาน เพราะครูนอกระบบการศึกษาต้องเป็นผู้ที่รู้จักชุมชน เป็นนักประสาน นักจัดการ นักจัดกระบวนการ เป็นโค้ชมากกว่าการเป็นผู้สอน ดังนั้นจึงควรพัฒนาผู้สอนเรื่องการทำงานร่วมกับผู้อื่น การจัดการเวลา การประสานงาน การทำงานร่วมกัน การเป็นกระบวนกร และโครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การเรียนรู้ชนเผ่าในสถานการณ์โรคระบาด มีการอบรมเชิงปฏิบัติการในเรื่องการจัดกิจกรรม สิ่งที่ต้องคำนึงเมื่อจัดกิจกรรม ควรรู้อะไร มีวิธีการคิดเกี่ยวกับเด็กอย่างไร ความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น การใช้ Mapping ภาพรวมจะมีการยกกิจกรรมมา มีตัวอย่างการเล่านิทานชุมชน แล้วให้คิดว่า มีความต้องการอะไร

ในการสอน ควรทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ ทำเพื่ออะไร เด็กจะได้อะไร รวมถึงขั้นตอนการประเมินผลควรจะเป็นอย่างไร

2. การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่

สำหรับการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาโดยเฉพาะเด็กที่เป็นแกนนำของศูนย์การเรียนรู้หรือมูลนิธิ โดยเด็กที่เป็นแกนนำจะได้รับการพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้มีศักยภาพในตนเองที่สูงขึ้น จากนั้นแกนนำจะต้องนำความรู้ ทักษะนั้นมาสอน มาฝึกอบรมเพื่อนในศูนย์การเรียนรู้ในสิ่งที่ตนได้เรียนมา เป็นการส่งต่อองค์ความรู้จากเพื่อนถึงเพื่อนเพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้ได้รับความรู้และได้ทบทวนความรู้เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป หรือแม้กระทั่งการใช้ครูอาสาที่ได้รับการพัฒนามาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กับครูในพื้นที่

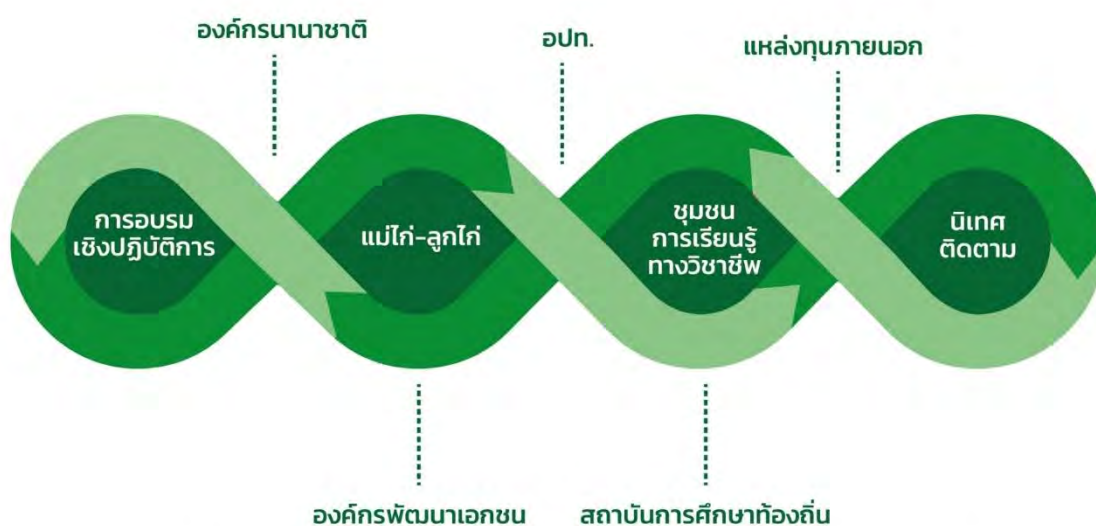
ดังเช่น โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร โดยมีการคัดเลือกแกนนำในการพัฒนาอาชีพ เริ่มต้นจากการค้นหาตัวตน จากความสนใจและตามบริบทพื้นที่ รวมถึงการวางแผนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการเป็นผู้ประกอบการตามที่กำหนด จากนั้นรวมกลุ่มสมาชิกคนอื่น ๆ แล้วถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะนั้น รวมไปถึงต่อยอดเพื่อทำให้เกิดคุณภาพและมูลค่ามากยิ่งขึ้น

3. การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community)

บางโครงการมีการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษา ให้สามารถจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้ Active Learning มีการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ควบคู่กันไป เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษาให้สามารถปรับตัว รู้เท่าทัน และรับมือกับสถานการณ์โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ ดังเช่น โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ ที่โครงการมีการเข้าไปส่งเสริมเครื่องมือการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community : PLC) เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของครูในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนและพัฒนาทักษะต่าง ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ควบคู่กับกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ตามภูมิสังคมนั้น ๆ โดยโครงการเข้าไปติดตาม และช่วยเหลือการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพบว่าการใช้วิธีดังกล่าว สามารถช่วยกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้ของครู เกิดการเรียนรู้ที่เป็นการบูรณาการทำให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่ดีขึ้น และลดภาระการจัดการสอนของครู ผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเพาะเห็ด การตัดต่อวิดีโอ ซึ่งเด็กจะมีกระบวนการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นโค้ชช่วยให้คำแนะนำ และแลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอ

4. การนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง

เมื่อครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ดำเนินการทั้งกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ การสนับสนุนหนุนเสริม การให้ความรู้ในประเด็นต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาตนเอง การป้องกันตนเองจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 หรือการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม การเคารพกฎระเบียบในสังคม จึงต้องมีการนิเทศติดตาม เสริมกำลังจากครูโค้ช เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน ปัญหาอุปสรรค และให้การช่วยเหลือครู ในการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ โดยการเข้าไปอย่างกัลยาณมิตรไม่ได้เข้าไปจับผิดหรือประเมินแต่อย่างใด และท้ายที่สุดครูจะเกิดการพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านความรู้ ความสามารถของตนเองให้ดีขึ้นทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์ต่อเด็ก ตลอดจนเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขอย่างเป็นวงกว้าง

สมรรถนะที่จำเป็นต่อการทำงานของครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์

- ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง
- ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- ความสามารถในการเข้าใจเด็ก
- ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์
- ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ
- การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้
- การมี Mindset เกี่ยวกับเด็กชาติพันธุ์

ภาพ 6.7 กลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์

สรุปได้ว่า การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กชาติพันธุ์ เริ่มต้นจากการค้นหาตัวเด็กผ่านกลไกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในชุมชน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ตำรวจตระเวนชายแดน ร่วมกันจัดทำข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลทั่วไป สภาพปัญหาการหลุดออกจากระบบ สถานภาพการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ความต้องการเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

หรือการประกอบอาชีพในอนาคต ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก เนื่องจากเด็กชาติพันธุ์จะอยู่ในพื้นที่ที่ยากต่อการเข้าถึง จากนั้นค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพและการรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้แก่เยาวชนไปควบคู่กับการแลกเปลี่ยนมุมมองและรวมกลุ่มดำเนินการทำโครงการ โดยการพาไปทัศนศึกษา ดูงาน รวมทั้งดูผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการประกอบอาชีพเพื่อประกอบการตัดสินใจ จากนั้นค้นหาความรู้หรือคำตอบของอาชีพนั้นผ่านระบบ On site และ Online มีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ และการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกลุ่มอาชีพ ทั้งนี้มีการนิเทศ ติดตาม ความสำเร็จทั้งปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม รวมทั้งประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูโค้ช จากนั้นการประเมินการเรียนรู้ตามเป้าหมายและการเชื่อมโยงกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กลไกในการดำเนินงาน คือ กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงานในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อลดระยะเวลาและลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล และสามารถส่งต่อข้อมูลไปยังกลไกพื้นที่ในการค้นหาเด็กอย่างมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครในชุมชน โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/ตำรวจตระเวนชายแดน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้ประกอบการร่วมกันจัดทำเพื่อการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก อย่างมีส่วนร่วมจากปราชญ์ชุมชน อาสา หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น มหาวิทยาลัย องค์กรในพื้นที่ที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ เครือข่ายการทำงานด้านการศึกษาในพื้นที่ และการส่งต่อและเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ

สำหรับกลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นครูนักพัฒนา ครูจิตอาสา และครูประจำการ เพื่อให้มีสมรรถนะที่จำเป็นทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ด้วยการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง ในประเด็นความรู้และทักษะต่าง ๆ เช่น ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การมี Mindset เกี่ยวกับเด็กชาติพันธุ์ รวมไปถึงภาษาของกลุ่มเด็กชาติพันธุ์ เป็นต้น

ตอนที่ 4 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว หมายถึง เด็กไม่มีสัญชาติไทย เช่น เด็กลูกแรงงานต่างด้าว เด็กชนเผ่า และเด็กกลุ่มอื่นที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน ซึ่งจัดเป็นเด็กด้อยโอกาสกลุ่มหนึ่ง ในปัจจุบันประเทศไทยมีกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิอาศัยอยู่ในประเทศไทยหลายกลุ่ม บุคคลเหล่านี้มีทั้งส่วนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมแต่ตกสำรวจจากทางราชการและกลุ่มที่เพิ่งอพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยสภาพการดำรงชีวิตของบุคคลกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ไม่เอื้อต่อความมั่นคงในชีวิต และการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

คณะทำงานโครงการขอแนะนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวออกเป็น ออกเป็น 3 ประเด็น มีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 สภาพปัญหาของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

ประเทศไทยมีเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว อายุระหว่าง 6-17 ปี จำนวนกว่า 500,000 คน ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานแรงงานต่างด้าวและเด็กชนกลุ่มน้อย ทั้งนี้ที่ผ่านมามีหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนของไทย ได้ให้ความช่วยเหลือเด็กกลุ่มนี้ในฐานะเด็กด้อยโอกาสที่อยู่นอกระบบการศึกษา แต่แม้จะมีความพยายามให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องแต่การช่วยเหลือยังไม่ถึงเด็กกลุ่มนี้ ในขณะที่เด็กกลุ่มนี้มีจำนวนสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

ข้อมูลจากการสำรวจของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยตรวจสอบฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2561) พบว่าในพ.ศ. 2560 มีนักเรียน นิสิต นักศึกษาในระบบการศึกษาของไทยตั้งแต่อนุบาลจนถึงอุดมศึกษาทั้งสิ้นจำนวน 14,882,743 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้ที่มีเลขประจำตัวไม่ถูกต้อง 574,751 คน (3.86%) ทั้งนี้มีตัวเลขประมาณการว่าประเทศไทยมีเด็กข้ามชาติที่ยังเข้าไม่ถึงระบบการศึกษาอีกกว่า 238,402 คน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) และหากไม่มีระบบการศึกษาที่เหมาะสมมารองรับเด็กกลุ่มนี้จะถูกผลักดันให้เข้าไปทำงานเร็วขึ้น และส่วนมากก็ต้องเผชิญกับปัญหาการถูกเอารัดเอาเปรียบในหลากหลายรูปแบบ เช่น การค้ามนุษย์ การไม่ได้รับการคุ้มครองด้านสิทธิแรงงาน การล่วงละเมิดทางเพศ และการใช้แรงงานเด็กซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในระดับชาติและระดับสากล

ข้อมูลจากสำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน (2564) เสนอว่า ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีแรงงานข้ามชาติ 4 สัญชาติ คือ เมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนาม จดทะเบียนเข้ามาเป็นแรงงานมีใบอนุญาตถูกต้องอยู่ในประเทศไทยกว่า 2,176,501 คน ซึ่งแรงงานทั้งหมดนี้ยังมีผู้ติดตามหรือบุตรหลานที่เกิดในประเทศไทยเป็นเด็กไร้สัญชาติอยู่ประมาณ 300,000 คนด้วย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561) เสนอว่า รูปแบบการจัดบริการการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยไว้ว่า ประเทศไทยได้ช่วยเหลือจัดบริการการศึกษาให้แก่เด็กทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน โดยการจัดการศึกษาสำหรับเด็กไม่มีสัญชาติไทยโดยรัฐมี 3 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. การศึกษาในระบบโรงเรียน ในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)
2. การศึกษานอกระบบโรงเรียน ในความดูแลของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) โดยศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ (ศกพ.) จำแนกเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย ออกเป็น 2 ลักษณะ ตามเอกสารหลักฐานที่ทางราชการออกให้ ได้แก่ เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่มียุติบัตร และทะเบียนบ้านของบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทย (ทร.14) หรือทะเบียนประวัติของชนกลุ่มน้อย/ทะเบียนสำรวจ บัญชีบุคคลในบ้าน/มีบัตรประจำตัวชนกลุ่มน้อย (บัตรสี) และมีหนังสือรับรองการเกิดที่ทาง

ราชการออกให้และเอกสารอื่น ๆ ซึ่งไม่มีสัญชาติไทย และเด็กที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรคือเป็นผู้ที่ไม่มีเอกสารหลักฐานทะเบียนราษฎรที่แสดงถึงสัญชาติ วัน เดือน ปีเกิด ถิ่นที่อยู่ ที่ทางราชการออกให้

3. ศูนย์การเรียนรู้ซึ่งอยู่ภายใต้การสนับสนุนจากองค์กรเอกชนทั้งในและต่างประเทศ จัดโดยองค์กรภาคประชาสังคม (NGOs) และองค์กรชุมชนต่างชาติ (Community Based Organization)

รัฐมีการอุดหนุนงบประมาณการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย การจัดสรรเงินอุดหนุนรายหัวสำหรับเด็กไม่มีสัญชาติไทยมาโดยตลอดตั้งแต่พ.ศ. 2548 ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ที่อนุมัติหลักการร่างระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย หลักฐาน วัน เดือน ปีเกิด ในการรับนักเรียน นักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา (การจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย) และเห็นชอบแนวปฏิบัติการจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยให้ทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเข้าเรียนได้โดยไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่การศึกษา รวมทั้งอนุมัติให้มีการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัวให้แก่สถานศึกษาที่จัดการศึกษาให้แก่กลุ่มบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษาตอนปลายในอัตราเดียวกันกับที่จัดสรรให้เด็กไทย ทั้งนี้ในด้านการบริหารจัดการให้กระทรวงมหาดไทยจัดทำฐานข้อมูล (เลขประจำตัว 13 หลัก) เกี่ยวกับบุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยให้แก่เด็กและเยาวชนที่มีข้อกำหนด/กฎหมายควบคุมเฉพาะให้จำกัดในพื้นที่อยู่อาศัย สามารถเดินทางไปศึกษาได้เป็นระยะเวลาตามหลักสูตรการศึกษาระดับนั้น โดยไม่ต้องขออนุญาตเป็นครั้งคราว แต่ทั้งนี้ผู้เรียนต้องแสดงบัตรประจำตัวนักเรียน/นักศึกษาแก่เจ้าหน้าที่ระหว่างเดินทางออกนอกเขต โดยรัฐอุดหนุนงบประมาณสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยในการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกสังกัด โดยกำหนดรหัสเลข 13 หลัก ขึ้นต้นด้วยตัว G , P และ 0 เพื่ออุดหนุนใน 5 รายการ ได้แก่ 1) ค่าจัดการเรียนการสอน 2) ค่าหนังสือเรียน 3) ค่าเครื่องแบบนักเรียน 4) ค่าอุปกรณ์การเรียน และ 5) ค่ากิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยนักเรียนรหัส G และ P หมายถึง นักเรียนที่ยังไม่มีบัตร ประชาชนคนไทย ซึ่งจำเป็นต้องมีตัวเลขประจำตัวเพื่อใช้ในระบบการศึกษาสังกัดสพฐ. สช. และ กศน. แต่ไม่เกี่ยวกับเลข 13 หลักของกระทรวงมหาดไทย โดยมีหลักการกำหนดเลข ใช้แทนเลข 13 หลัก ดังนี้

เลขหลักที่ 1 G (Generate) หมายถึง การออกเลขประจำตัว 13 หลักที่ถูกกำหนดขึ้นโดยระบบ DMC (Data Management Center) เลขหลักที่ 2 และ 3 หมายถึง รหัสจังหวัด เลขหลักที่ 4 และ 5 หมายถึง รหัสอำเภอ เลขหลักที่ 6 และ 7 หมายถึง รหัสปีการศึกษา เลขหลักที่ 8 ถึง 13 หมายถึง เลขลำดับที่ของนักเรียนที่ไม่มีเลขประจำตัวคนที่เท่าใดของระบบฐานข้อมูล DMC อัตราการอุดหนุนรายหัวแก่เด็กที่ใช้รหัส G เป็นอัตราเดียวกับที่อุดหนุนเด็กในโรงเรียนปกติ

จากการศึกษาของลัดดาวัลย์ หลีกแก้ว และเนาวรัตน์ พลายน้อย (2556) และรัตนา จักกะพาก (2558) พบปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว จากการดำเนินงาน

ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีข้อค้นพบที่สอดคล้องกันว่า การเข้าถึงการศึกษาในระบบโรงเรียนของเด็กที่ไม่มีสัญชาติยังมีปริมาณที่จำกัดเนื่องจากปัญหาต่าง ๆ คือ

1. ทักษะคติชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) ของคนในสังคม และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาที่รู้สึกว่าการงานข้ามชาติเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ รู้สึกว่าชาติพันธุ์อื่น ๆ มีความด้อยกว่าหรือเป็นศัตรูกับคนไทยมาตั้งแต่อดีต เช่น กรณีที่ผู้ปกครองที่ผู้ปกครองเด็กไทยยื่นคำขาดว่าหากสถานศึกษารับบุตรหลานแรงงานข้ามชาติเรียนตนจะให้ลูกลาออกย้ายไปเรียนที่อื่นซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจจำกัดการรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติของโรงเรียนในพื้นที่ นอกจากนี้คนไทยส่วนใหญ่ไม่มักเข้าใจว่าทำไมจึงต้องเอาเงินภาษีงบประมาณของคนไทยไปจัดการศึกษาให้กับเด็กต่างด้าว

2. เจื่อนใจในการเข้าเรียนยังเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษาของเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย ได้แก่ 1) เจื่อนใจด้านภาษาไทยที่กำหนดให้มีการทดสอบความรู้ การฟัง พูด อ่าน และเขียนภาษาไทยในการรับเข้าเรียน ทำให้เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุตรหลาน แรงงานข้ามชาติ ถูกปฏิเสธในการรับเข้าเรียน และ 2) เจื่อนใจด้านอายุ ซึ่งสถานศึกษาในสังกัดสพฐ. มีกฎหมายกำหนดรับเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาได้เด็กต้องอายุไม่เกิน 12 ปี ดังนั้นเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยที่อายุเกิน 12 ปี และบุตรหลานแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย ซึ่งต้องการเริ่มเรียนในระดับประถมศึกษาที่อายุเกิน 12 ปีจึงถูกปฏิเสธที่จะรับเข้าเรียน

3. การออกจากระบบโรงเรียนกลางคัน เนื่องจาก 1) รูปแบบการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็ก กล่าวคือ เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยจะต้องไปเริ่มต้นเรียนภาษาไทยกับเด็กเล็กในชั้นอนุบาลทำให้เกิดปัญหาเรื่องการปรับตัวและรู้สึกแปลกแยก จึงทำให้เด็กไม่อยากไปโรงเรียนและหลุดออกจากระบบไปในที่สุด 2) ปัญหาด้านเศรษฐกิจของผู้ปกครอง ไม่มีเงินเพียงพอ สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียนในสถานศึกษา เช่น ค่าอาหารกลางวัน ค่ารถรับส่ง หรือค่าใช้จ่ายในการร่วมกิจกรรมของโรงเรียน เป็นต้น 3) เด็กต้องย้ายตามผู้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองที่เป็นแรงงานรายวันมีการเปลี่ยนงานบ่อยครั้ง ซึ่งการย้ายออกจากโรงเรียนของเด็กส่วนใหญ่ไม่ได้สื่อสารมายังครูประจำชั้น ครูต้องสอบถามจากเพื่อนหรือผู้ปกครองในชุมชนเพื่อให้แน่ใจว่าเด็กย้ายออกจริงแล้วจึงจำหน่ายชื่อออกจากระบบทะเบียน และ 4) เด็กที่เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (มัธยมศึกษาปีที่ 6) ไม่สามารถเดินทางออกไปศึกษาต่อนอกพื้นที่ได้

ปัญหาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย โดยสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) พบว่า หลักสูตรไม่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก เนื่องจากหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานออกแบบมาเพื่อใช้กับผู้ใหญ่ซึ่งมีประสบการณ์และวุฒิภาวะในการเรียนรู้พอสมควร ในขณะที่เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยยังอายุน้อยและมีพื้นฐานภาษาไทยไม่ดีมากนักและครูคน. ส่วนมากมีประสบการณ์สอนผู้ใหญ่แต่ไม่เข้าใจธรรมชาติเรียนรู้เด็กวัยนี้ รวมทั้งยังมีบริบททางวัฒนธรรมแตกต่างจากคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องภาษาชาติพันธุ์ทำให้การออกแบบการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับพัฒนาการและข้อจำกัดในการเรียนรู้ของเด็ก

ปัญหาการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย โดยศูนย์การเรียนรู้เด็กข้ามชาติเป็นการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยเป็นการจัดการศึกษาโดยองค์กรชุมชน (Community-based Organization) หรือกลุ่มแรงงานข้ามชาติ และองค์กรภาคประชาสังคม องค์กรศาสนา ซึ่งมีข้อดีคือเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยสามารถเข้าถึงได้ง่าย ค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนัก แต่ก็พบปัญหาเช่นกัน ได้แก่

1. ไม่ได้การรับรองวุฒิการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการของไทย ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้เป็นใบเบิกทางในการยกระดับการประกอบอาชีพและการศึกษาต่อในประเทศไทย แม้ว่าหลายแห่งจะมีความร่วมมือระหว่างกศน. ของไทยและกศน. ของประเทศต้นทางและได้ประกาศนียบัตร (Certificated) แต่ยังเป็นความร่วมมือระดับพื้นที่ ไม่ได้รับการรับรองในระดับนโยบายส่วนกลาง

2. ความไม่ยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้ เนื่องจากสถานการณ์การสนับสนุนจากแหล่งทุนลดลงประกอบกับแหล่งทุนส่วนใหญ่เปลี่ยนยุทธศาสตร์ไปสนับสนุนในประเทศต้นทางมากขึ้น ทำให้ศูนย์การเรียนรู้ที่ได้รับเงินอุดหนุนจากแหล่งทุนต่างประเทศมีความเสี่ยงที่จะปิดตัวลง

3. การไม่มีระบบสารสนเทศที่ชัดเจนทำให้ในพื้นที่และระดับนโยบายไม่มีข้อมูลของเด็กที่ไม่มีทะเบียนราษฎรและเด็กไม่มีสัญชาติที่แน่ชัด มีเพียงการประมาณการจากข้อมูลที่ไม่ชัดเจนจึงไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจเชิงนโยบาย

สำหรับปัญหาที่พบจากการลงพื้นที่ในโครงการ พบว่า

ปัญหาด้านผู้เรียน คือ ผู้เรียนมีทัศนคติต่อการเรียนที่ไม่เห็นความสำคัญของการรับการศึกษาและกลัวการเปลี่ยนแปลง ผู้ปกครองเห็นว่าการศึกษาไม่ได้มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำไร่หรือทำการเกษตร ไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ตามหลักสูตรมากนัก มองไม่เห็นคุณค่าของการเรียนรู้และการศึกษาเพราะเรียนไปก็ไม่สามารถประกอบอาชีพได้เนื่องจากไม่มีบัตรประชาชน ปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษาของพ่อแม่ผู้ปกครองที่ไม่เห็นความสำคัญของการได้รับการศึกษาโดยเห็นว่าการออกไปเรียนหนังสือเสียทั้งเวลาและค่าใช้จ่าย ครอบครัวขาดแคลนทุนทรัพย์ และมีความกลัวการสอบวัดผลเพื่อรับใบรับรอง อีกทั้งบางกรณีไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือเร่งด่วนได้เนื่องจากไม่ได้ถือสัญชาติไทย มีเพียงแต่การช่วยเหลือในระดับชุมชน-หมู่บ้าน ที่ช่วยระดับประคองชีวิตเด็กและเยาวชนได้ส่วนหนึ่ง

ปัญหาด้านครูผู้สอน คือ การขาดครูหรือเจ้าหน้าที่ในบางพื้นที่ ครูขาดความรู้เฉพาะทางที่จำเป็น เช่น การเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุน การถอดบทเรียนและจิตวิทยาการดูแลเด็ก โดยเฉพาะกลุ่มเด็กนอกกระบบเด็กพิเศษ เช่น เด็กพิการสมอง ทางร่างกาย จิตเวช เด็กที่ถูกกระทำความรุนแรง เป็นต้น อุปสรรคทางด้านการศึกษา การสื่อสาร การใช้ภาษาถิ่นที่สื่อสารไม่ตรงกันจำเป็นต้องมีล่ามชุมชน และขาดฐานข้อมูลของเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติ และเด็กและเยาวชนลูกหลานแรงงานต่างด้าว

4.2 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

จากสภาพและปัญหาการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เพื่อให้เด็กในกลุ่มดังกล่าวมีทักษะชีวิตที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และสามารถพึ่งตนเองด้านอาชีพตามบริบทเชิงพื้นที่ได้ จำต้องมีรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ดังภาพ

ภาพ 6.8 รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

จากแผนภาพ รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มีกระบวนการที่สำคัญ ดังนี้

1. การเข้าถึงตัวเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว โดยเครือข่ายในชุมชน และเครือข่ายจากองค์กร/หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน อาทิ หน่วยงานด้านความมั่นคง เครือข่ายองค์กรระดับท้องถิ่นและท้องที่

สสอ. รพ.สต. อปท. อบต. อสม. ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ล่ามชุมชน เครือข่ายกลุ่มสตรี หรือครูไค้ช ครูอาสาทั้งในมูลนิธิ หรือศูนย์การเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมหรือปัญหาเป็นฐานในการค้นหาตัวเด็ก รวมถึงการใช้ฐานข้อมูลมาเป็นนวัตกรรม ในการเข้าถึงความช่วยเหลือของเด็กและเยาวชนลูกหลานแรงงานต่างด้าวและเด็กไร้สัญชาติในอำเภอแม่สาย เนื่องจากฐานข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานข้อมูลโดยชุมชน จึงมีลักษณะเป็นฐานข้อมูลเชิงลึกให้ความสำคัญต่อมิติต่าง ๆ รอบตัวเด็ก เช่น เพศ ระบบเครือญาติ สิทธิสุขภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นความต้องการของเด็กๆ ได้รอบด้านขึ้น โดยการกำหนดนิยามความหมายของเด็กกลุ่มนี้ให้มีความชัดเจน เนื่องจากเด็กกลุ่มนี้มีความทับซ้อนของข้อมูล เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กไร้สัญชาติ เด็กตะเข็บชายแดน ฯลฯ ฐานข้อมูลต้องสามารถเพิ่ม-ลด แก้ไข เข้าถึงได้รวดเร็ว เหมาะสมกับความสลับไหลในการเคลื่อนย้ายของเด็กๆ ที่ต้องย้ายที่อยู่อาศัยตามการจ้างงานของผู้ปกครอง

2. การวิเคราะห์อาชีพที่จำเป็นต่อการพึ่งพาตนเองของเด็กและมูลนิธิหรือศูนย์การเรียนรู้และทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับเด็ก โดยการมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครู สำหรับกระบวนการนี้เป็นการวิเคราะห์โดยการตั้งคำถามการพัฒนาอาชีพต้องมาจากฐานการรู้จักตนเอง พึ่งพาตนเอง รวมไปถึงการพัฒนาทักษะชีวิตตนเองที่จำเป็น ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 หรือในชีวิตประจำวัน ทั้งอบรมการตระหนักรู้โควิด การแยกขยะ สิ่งแวดล้อม การล่องละเมิดทางเพศ การค้ามนุษย์ และการเป็นพลเมืองที่ดี

3. การวางแผนการจัดการเรียนรู้ ในด้านทักษะชีวิต เรียนรู้ผ่านวิทยากรและเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ด้านอาชีพเรียนรู้ผ่านการศึกษาดูงาน และการลงมือทำจริง ผ่านการแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ทั้งจากประชาชนชาวบ้าน ทหาร ครูอาสา ผู้ประกอบการในพื้นที่ เช่น การอบรมตระหนักรู้โควิด การแยกขยะ สิ่งแวดล้อม การป้องกัน การแพร่ระบาดของโควิด-19 การล่องละเมิดทางเพศ การค้ามนุษย์ การแยกขยะในชุมชน การทำอาหาร การเป็นช่างไฟฟ้า การทำเกษตร การแปรรูปสมุนไพร เพื่อให้เด็กกลุ่มนี้ได้นำแนวคิดไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตผ่าน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม

4. การดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้ เมื่อค้นหาความต้องการในการประกอบอาชีพและการพัฒนาตนเองในด้านทักษะชีวิต ลำดับต่อมา คือ การค้นหาความรู้หรือคำตอบผ่านระบบ On site ทั้งจาก เรียนรู้จากประชาชนชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย และ Online ผ่าน YouTube เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ และการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกลุ่มอาชีพ ทั้งนี้มีการติดตาม ประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูไค้ช

5. การประเมินผลการเรียนรู้ ผ่านการ After Action Review (AAR) เมื่อดำเนินกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว กิจกรรมท้ายสุด คือ การ AAR เพื่อพัฒนากิจกรรม กระบวนการ/วิธีการเหล่านั้นต่อไปในอนาคต โดยการวิเคราะห์ว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ทำไมจึงเกิดขึ้น จุดแข็ง-จุดอ่อน คืออะไร เป็นกระบวนการที่ได้รับการพัฒนา สามารถสร้างองค์ความรู้ร่วมกันได้จากประสบการณ์หลังจากการทำการทำกิจกรรมดังกล่าว

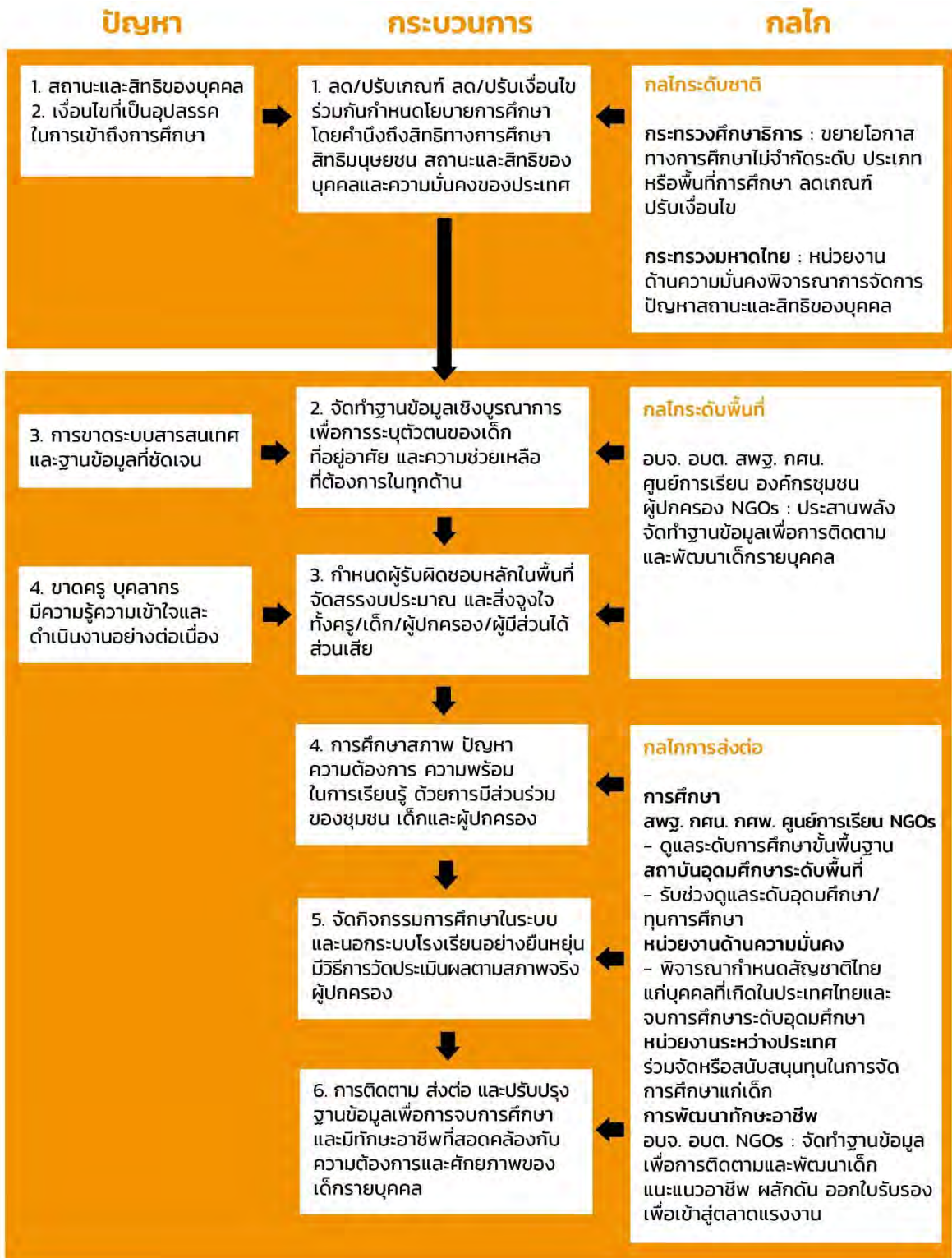
6. การมีพื้นที่ในการขายผลผลิต ในพื้นที่ เช่น ตลาดชุมชน งานในอำเภอ สำหรับบางโครงการเด็กกลุ่มนี้ได้รับความรู้ไปต่อยอดต่อ ได้แก่ อาหาร ยา พลังงาน ไฟฟ้า การแปรรูปสมุนไพรต่าง ๆ รวมไปถึงขายสินค้าผ่านร้านค้าชุมชนและร้านค้ามูลนิธิเพื่อการพึ่งตนเองด้านอาชีพได้ อีกทั้งต่อยอดการขายเมื่อมีกิจกรรมเทศกาลต่าง ๆ และในระบบออนไลน์ที่เป็นแพลตฟอร์มกลางสำหรับให้หน่วยงานที่ทำงานด้านนี้นำเสนอผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวเพื่อให้เกิดการจับคู่กับสถานประกอบการหรือกลุ่มลูกค้าที่ต้องการอุดหนุนผลิตภัณฑ์ รวมถึงการขยายผลต่อยอดในเชิงเครือข่ายธุรกิจสู่การเป็นเจ้าของธุรกิจหรือผู้ประกอบการได้ในอนาคต

4.3 กลไกการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวและครูสำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

4.3.1 กลไกการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

การจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวจำเป็นต้องได้รับการพิจารณาในการส่งเสริมสนับสนุนจากรัฐบาลไทยอย่างเร่งด่วนและรอบคอบ เนื่องจากเป็นประเด็นละเอียดอ่อนเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของประเทศและประเด็นทางมนุษยธรรมจำเป็นต้องดำเนินการให้เป็นรูปธรรม สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และเป็นหน้าที่ที่ต้องใช้การบูรณาการระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน ผู้ปกครอง และองค์กรเอกชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความร่วมมือและสนับสนุนการดำเนินการจัดการศึกษาแต่ยังขาดการพัฒนากระบวนการทำงานร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

กระบวนการและกลไกในเชิงสนับสนุนในการนำเด็กเข้าสู่ระบบการศึกษา เข้าสู่สังคม และมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพ จึงต้องดำเนินการร่วมกันบนฐานชุมชนในระดับชุมชน หมู่บ้าน เนื่องจากเป็นหน่วยเล็กที่สามารถเข้าถึงตัวเด็กอย่างใกล้ชิดฉบับไว้ทันสถานการณ์ที่สุด รายละเอียดดังภาพ

ภาพ 6.9 กลไกการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

จากแผนภาพการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มีกระบวนการในการดำเนินการและกลไกที่สำคัญ ดังนี้

1. ลด/ปรับเกณฑ์ ลด/ปรับเงื่อนไขร่วมกันกำหนดนโยบายการศึกษา โดยคำนึงถึงสิทธิทางการศึกษา สิทธิมนุษยชน สถานะและสิทธิของบุคคล และความมั่นคงของประเทศ

จากสภาพการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่กล่าวมา เห็นได้ว่ารัฐจัดให้เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เป็นกลุ่มเด็กขาดโอกาสที่เข้าไม่ถึงบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ และรูปแบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรภาคประชาสังคม และองค์กรชุมชนต่างชาติ โดยรัฐจัดสรรเงินอุดหนุนรายหัวสำหรับเด็กไม่มีสัญชาติไทยให้

หน่วยงานภาครัฐในระดับนโยบายรวมถึงหน่วยงานด้านความมั่นคง ควรร่วมกันกำหนดนโยบายการศึกษาหรือแนวปฏิบัติที่เป็นคู่มือมาตรฐานสำหรับทุกหน่วยงานร่วมกันในระดับประเทศ เพื่อเป็นแรงจูงใจและกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงานด้านการศึกษาและคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนควรพิจารณากำหนดเกณฑ์หรือลดเงื่อนไขบางประการที่ไม่เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว การพิจารณาเกณฑ์ในการออกใบรับรองวุฒิการศึกษาหรือเทียบวุฒิการศึกษาที่จัดโดยศูนย์การเรียนรู้เพื่อการมีงานทำเพราะการศึกษาเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยลดความเสี่ยงของเด็กข้ามชาติได้ในระดับหนึ่ง เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเด็กให้มีทักษะเบื้องต้นในการเข้าถึงความรู้ที่จำเป็น ต่อการใช้ชีวิตและปกป้องตนเองจากภัยที่ต้องเผชิญรวมทั้งการเปิดโอกาสการเข้าถึงการศึกษาจะเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะทำให้คนสามารถสร้างประโยชน์ให้กับสังคมที่ตนอาศัยอยู่ได้ แรงงานที่สามารถอ่านออกเขียนได้ มีทักษะความรู้มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างความเข้มแข็งและเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย และภูมิภาคอาเซียนในวงกว้าง

หน่วยงานฝ่ายความมั่นคงของชาติควรร่วมพิจารณาคุคคลที่มีปัญหาสถานะบุคคลและสิทธิครอบคลุมทั้งกลุ่มที่ตกสำรวจจากทางราชการและกลุ่มที่อพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยอนุญาตให้มีการกำหนดสัญชาติไทยแก่บุคคลที่เกิดในประเทศไทยและจบการศึกษาระดับอุดมศึกษา รวมทั้งให้มีการดำเนินการตามกระบวนการพิจารณากำหนดสถานะสำหรับเด็กที่ยังไม่จบการศึกษาเพื่อพัฒนาคนและชุมชนชายแดนในประเทศต้นทางให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องอพยพเข้ามาในเขตไทย อีกทั้งได้นำแนวทางปฏิบัติในการอนุญาตให้นักเรียน นักศึกษาที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยสามารถออกนอกพื้นที่ควบคุมเป็นการชั่วคราวได้เพื่อรับการศึกษาได้เท่าระยะเวลาของหลักสูตร มาพิจารณาหาการนำไปใช้เชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมต่อไป เช่น การกำหนดเลขประจำตัวหรือออกบัตรเพื่อให้สามารถเดินทางไปศึกษาต่อและสามารถติดตามตัวได้ ทั้งนี้อยู่ในกรอบของกฎหมายและความมั่นคงของรัฐเป็นสำคัญ

2. จัดทำฐานข้อมูลเชิงบูรณาการเพื่อการระบุตัวตนของเด็กที่อยู่อาศัย และความช่วยเหลือที่ต้องการในทุกด้าน

ฐานข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานข้อมูลที่รวมออกแบบและเก็บข้อมูลโดยชุมชนเพื่อระบุตัวตนของเด็กที่อยู่อาศัย และความช่วยเหลือที่ต้องการ เด็กและเยาวชนไร้สัญชาติและเด็กเยาวชนลูกหลานแรงงานต่างด้าวเป็นกลุ่มซึ่งเข้าถึงยาก มีการย้ายถิ่นตามการทำงานของพ่อแม่ผู้ปกครอง เด็กบางส่วนเข้ามาในประเทศไทยแต่ต้องทำงานช่วยเหลือพ่อแม่จึงไม่ได้เข้ารับการศึกษ การทำฐานข้อมูลโดยการบูรณาการกับฐานข้อมูลของภาครัฐที่สำรวจเด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรและฐานข้อมูลของชุมชนเอง เพื่อให้ฐานข้อมูลดังกล่าวเป็นฐานข้อมูลเชิงลึก ให้ความสำคัญต่อมิติต่าง ๆ รอบตัวเด็ก เช่น เพศ ระบบเครือญาติ สิทธิสุขภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นความต้องการของเด็กได้รอบด้านขึ้น อีกทั้งยังเป็นข้อมูลที่สามารถเพิ่ม-ลด แก้ไข เข้าถึงได้รวดเร็ว เหมาะสมกับความเคลื่อนไหวในการเคลื่อนย้ายของเด็กที่ต้องย้ายที่อยู่อาศัยตามการจ้างงานของผู้ปกครอง ข้อมูลที่ได้จากฐานข้อมูลสามารถเป็นข้อมูลเบื้องต้นเพื่อให้ความช่วยเหลือในการออกบัตรนักเรียน บัตรนิสิตนักศึกษา เพื่อเป็นหลักฐานในการยืนยันตัวตนและออกจากพื้นที่ของเด็ก โดยขอให้ทางหน่วยงานปกครองในพื้นที่หรือกศน. ช่วยออกบัตรให้เอื้ออำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้และยังเชื่อมโยงกับสถิติการทำงานของคนต่างด้าวของกรมการจัดหางานเพื่อการส่งต่อได้อย่างเหมาะสมหรือเป็นข้อมูลเพื่อใช้ส่งต่อครอบครัวอุปถัมภ์ได้อีกด้วย

3. กำหนดผู้รับผิดชอบหลักในพื้นที่ จัดสรรงบประมาณ และสิ่งจูงใจทั้งครู/เด็ก/ผู้ปกครอง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากแนวคิดการจัดการศึกษา

จากปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติของสังคม ชุมชน ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ตัวเด็กและผู้ปกครองเอง รวมถึงการกำหนดเงื่อนไขบางประการที่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงการศึกษา เช่น การใช้ภาษาไทย อายุ เศรษฐกิจของผู้ปกครอง การเข้าไม่ถึงสิทธิบางประการอันเนื่องมาจากการเป็นคนไร้สัญชาติ การอพยพย้ายถิ่นเพื่อการประกอบอาชีพ ข้อจำกัดที่ไม่สามารถศึกษาต่อนอกพื้นที่ได้ การไม่ได้รับรองวุฒิการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ ความไม่ยั่งยืนของศูนย์การเรียนรู้ ครูไม่เข้าใจธรรมชาติเรียนรู้ของเด็ก ไม่เข้าใจความแตกต่างของบริบททางวัฒนธรรม การขาดครูในพื้นที่ ครูขาดความรู้เฉพาะทาง และมีปัญหาร่วมกัน คือ ขาดระบบสารสนเทศและฐานข้อมูลที่จะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนออกแบบการแก้ไขปัญหา และติดตามตัวเด็กได้นำไปสู่การแก้ไขด้วยการกำหนดผู้รับผิดชอบหลักในพื้นที่ จัดสรรงบประมาณ และสิ่งจูงใจทั้งครู/เด็ก/ผู้ปกครอง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากแนวคิดการจัดการศึกษา

แนวคิดการมีส่วนร่วมและการให้ความสำคัญต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตรา 29 ระบุ ดังนั้นอบจ. อบต. สพฐ. กศน. ศูนย์การเรียนรู้ องค์กรชุมชน ผู้ปกครอง และ NGOs จึงควรประสานพลัง ดำเนินการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการติดตามและพัฒนาเด็กรายบุคคล โดยกำหนดผู้รับผิดชอบหลักงบประมาณ และกำหนดสิ่งสนับสนุนและแรงจูงใจ เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนที่เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงาน

ต่างตัวพักอาศัยอยู่มีส่วนสนับสนุนการเรียนของเด็กในการพัฒนาทักษะการเรียนและที่พัก ให้มีความเหมาะสม สะอาด ปลอดภัย เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ โรงเรียนที่รับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวเข้าศึกษา ควรได้รับความร่วมมือกับองค์กร ธุรกิจ ภาคประชาสังคม ผู้ปกครอง ชุมชน และสถานศึกษา รวมถึงอนุญาตให้ บุคคลหรือภาคประชาสังคม จัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุน พัฒนาหน่วยงานที่ดูแลเด็กและครูนอกระบบการศึกษาด้วย

4. การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ ความพร้อมในการเรียนรู้ ด้วยการมีส่วนร่วมของ ชุมชน เด็กและผู้ปกครอง

การเตรียมความพร้อมนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่มีข้อจำกัด เช่น การใช้ภาษาไทย ความเข้าใจวัฒนธรรม ค่านิยม และการปฏิบัติตัวที่มีความแตกต่างทาง วัฒนธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข การศึกษาสภาพปัญหาความต้องการ ความพร้อมในการ เรียนรู้ ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน เด็กและผู้ปกครองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาได้อย่าง ตรงจุดและลดทัศนคติด้านลบที่มีต่อกลุ่มเด็กดังกล่าวผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดย สพฐ. กศน. กศพ. ศูนย์การ เรียน NGOs เป็นกลไกในการดูแลระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถาบันอุดมศึกษาระดับพื้นที่รับช่วงดูแล ระดับอุดมศึกษาโดยอาจจะพิจารณาให้ทุนการศึกษาตามสมควร

5. จัดกิจกรรมการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนอย่างยั่งยืน มิววิธีการวัดประเมินผล ตามสภาพจริง

เนื้อหาหลักสูตรการเรียนการสอนในสถานศึกษาเป็นหลักสูตรจากส่วนกลางที่มีมาตรฐานเดียวกัน ทั้งประเทศ มีข้อจำกัดบางประการและด้วยหลักการจัดการศึกษาที่ประสงค์ให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ โดย คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคลแต่ละกลุ่ม ทั้งในเรื่องของความสนใจ ความถนัด ดังนั้นควรมีลักษณะเนื้อหา หลักสูตรมีความสอดคล้องตรงตามความสนใจและความต้องการของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เนื้อหาหลักสูตรที่มีประโยชน์กับการใช้ชีวิต เอื้อให้สามารถนำไปใช้พัฒนาทักษะเพื่อการประกอบอาชีพ มีความยืดหยุ่นด้านชั่วโมงเรียน อายุ และการประเมินผลตามสภาพจริง ทั้งนี้การจัดกิจกรรมการศึกษาอาจ ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล ฝ่ายปกครอง และนักกิจกรรมที่ทำงานด้านสถานะบุคคล เพื่อเป็น วิทยากรในการจัดกิจกรรม โดยจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะชีวิตให้มีทักษะชีวิตเพื่อให้มีลักษณะและอุปนิสัยที่พึง ประสงค์ โดยในกิจกรรมมีการให้ความรู้ตามหัวข้อต่อไปนี้ คือ ลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์ เพื่อให้เด็กมี ลักษณะและอุปนิสัยอันเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนรวม เช่น การดูแลเนื้อตัวร่างกาย มารยาท คุณธรรมจริยธรรม แนวปฏิบัติการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมไทย เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ปลอดภัย ไม่สร้าง ความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น รวมถึงรับทราบกฎระเบียบของชุมชนที่ตนอยู่อาศัยและการเตรียมตัวเพื่อพัฒนา สถานะบุคคล เรียนรู้เกี่ยวกับสถานะบุคคลของตนเอง การเตรียมเอกสารหลักฐานเพื่อพัฒนาสถานะ และสิทธิ ต่าง ๆ ตามสถานะบุคคลของตนเอง เป็นต้น

6. การติดตาม ส่งต่อ และปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อการจบการศึกษาและมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กวัยบุคคล

การติดตามและประเมินผลมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งควรมีวิธีการประเมินผลการเรียนที่มีความเหมาะสมกับพัฒนาการ อายุ และระดับการศึกษา มีความหลากหลาย มีวิธีการติดตามประเมินผล ด้านอารมณ์ ความรู้สึกร้อยอย่างถูกต้องและต่อเนื่อง มีวิธีการประเมินความก้าวหน้าด้านวิชาการเป็นระยะ ๆ นอกเหนือจากการสอบหรือการประเมินในชั้นเรียนของครู โดยแจ้งข้อมูลหรือผลประเมินรายบุคคลของอย่างสม่ำเสมอ แล้วมีการพัฒนาหลักสูตรหรือนโยบายในการส่งต่อด้านการศึกษาต่อ เช่น การเทียบวุฒิหรือการส่งต่อเด็กให้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาคือในระดับที่สูงขึ้น เช่น ปวช. ปวส. กศน. อาชีวะ เป็นเป้าหมายในการนำเข้าสู่ระบบการศึกษาอีกครั้ง โดยมีการพิจารณาสนับสนุนทุนการศึกษาต่าง ๆ คอยสนับสนุน ทั้งที่เป็นทุนของหน่วยงานมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รองรับ หรือเป็นทุนของสถานประกอบการภาคเอกชน โดยพัฒนาเป็นหลักสูตรทวิภาคี ร่วมพัฒนาหลักสูตรต่อเด็กที่ผ่านการพัฒนาทักษะอาชีพไปยังสถานประกอบการ ร้านค้าชุมชน สถานบริการในพื้นที่ ทำให้เกิดการต่อยอดและพัฒนาทักษะอาชีพที่สูงขึ้น นำไปสู่การประกอบอาชีพเพื่อดูแลตนเองและครอบครัวได้ รวมถึงการประเมินคุณสมบัติในการประกอบอาชีพ เพื่อการพัฒนาทักษะอาชีพ โดยอบจ. อบต. NGOs เครือข่ายสถานประกอบการ ร่วมจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการติดตามและพัฒนาเด็ก แนวทางอาชีพ ผลักดัน ออกใบรับรองทักษะฝีมือแรงงานเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานต่อไป ทั้งนี้มุ่งหวังให้เด็กมีลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์และเป็นพลเมืองที่ดีเพื่อให้เด็กมีชีวิตที่ปลอดภัย มีความสุข และไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ไม่ว่าจะได้รับสัญชาติไทยหรือการพัฒนาสถานะบุคคลหรือไม่ก็ตาม

4.3.2 กลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ซึ่งเป็นครูนักพัฒนา ครูจิตอาสา และครูประจำการ ให้มีสมรรถนะที่จำเป็นทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ได้แก่ ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ รวมไปถึงภาษาของกลุ่มเด็กชาติพันธุ์ เป็นต้น สำหรับกลไกดังกล่าวมีกลไกที่สำคัญ ดังนี้

1. รูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก

จากปัญหาของผู้สอนที่ยังไม่สามารถพัฒนาตัวเองและแสวงหาความรู้เพื่อออกแบบการเรียนรู้ให้เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ หนึ่งในแนวทางการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว คือ การอบรมเชิงปฏิบัติการที่ต้องมีความสอดคล้องกับเนื้อหาและกระบวนการจัดการเรียนรู้ รวมไปถึงทักษะ เนื้อหาของการอบรมนั้นต้องสามารถนำมาประยุกต์ใช้จริงได้เหมาะสมกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลาน

แรงงานต่างด้าว เน้นการพัฒนาสมรรถนะของครู เช่น การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก การออกแบบและใช้สื่อ การเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ รวมถึง ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยผู้จัดกิจกรรมการฝึกอบรมควรเป็นผู้ที่เข้าใจบริบทการทำงานเชิงพื้นที่และมี ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานกับกลุ่มเป้าหมาย โดยอาจจะเป็นองค์กรนานาชาติ หรือองค์กรพัฒนาเอกชน ระดับชาติ เช่น กลุ่มมะขามป้อม รวมถึงจัดตั้งองค์กรกลางเพื่อการประสานงาน สนับสนุน ผลักดัน ให้เกิดการ ดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง

2. การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่

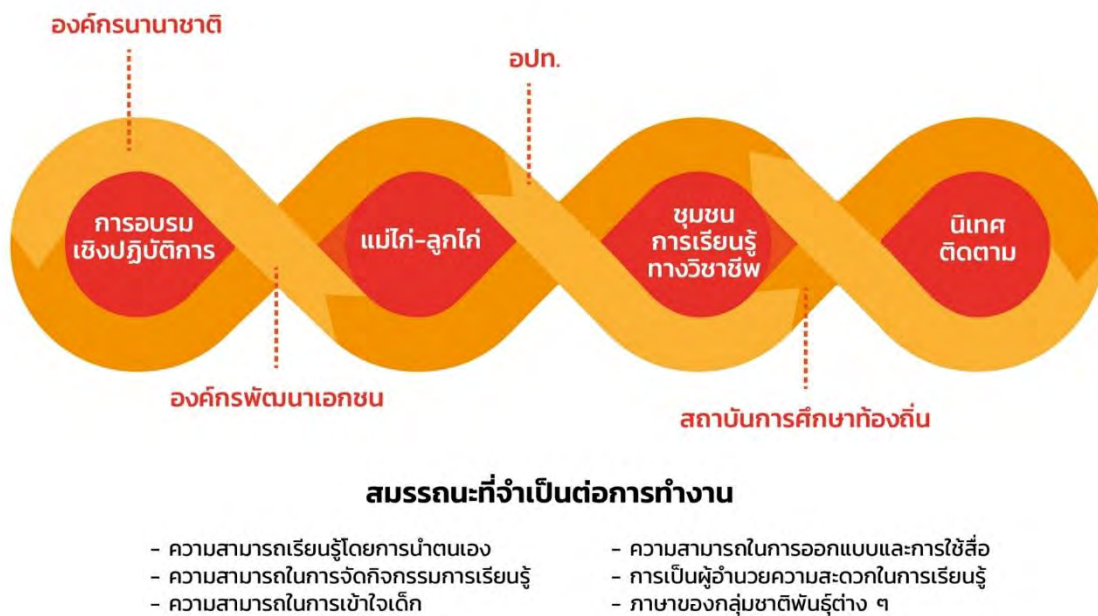
การพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาโดยเฉพาะเด็กที่เป็นแกนนำของศูนย์การเรียนรู้ มูลนิธิ โดยเด็ก ที่เป็นแกนนำจะได้รับการพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้มีศักยภาพในตนเองที่สูงขึ้น จากนั้นแกน นำจะต้องนำความรู้ ทักษะนั้นมาสอน มาฝึกอบรมเพื่อนในศูนย์การเรียนรู้ในสิ่งที่ตนได้เรียนมา เป็นการส่งต่อ องค์กรความรู้จากเพื่อนถึงเพื่อนเพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้ได้รับความรู้และอีกทางคือการได้ทบทวน ความรู้ นั้น เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป

3. การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community)

บางโครงการมีการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษา ให้สามารถจัดการกระบวนการเรียน การสอนโดยใช้ Active Learning ยังมีการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ควบคู่กันไปเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อ ของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้สามารถปรับตัว รู้เท่าทัน และรับมือกับสถานการณ์โลกที่มีการ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ ดังเช่น โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้สามารถ จัด การศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ ที่โครงการมีการเข้าไปส่งเสริมเครื่องมือการจัดการเรียนรู้โดย ใช้เทคนิคการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community : PLC) เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการ แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ของครูในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนและพัฒนาทักษะต่าง ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ควบคู่กับกระบวนการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่เหมาะสมกับความต้องการของเด็กนอกระบบ การศึกษาในพื้นที่ตามภูมิสังคมนั้น ๆ โดยโครงการเข้าไปติดตาม และช่วยเหลือการจัดการเรียนการสอนของ ครูอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพบว่าการใช้วิธีดังกล่าว สามารถช่วยกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้ของครู เกิดการเรียนรู้ที่ เป็นการบูรณาการทำให้เกิดการจัดการเรียนรู้ที่ดีขึ้น และลดภาระการจัดการสอนของครู ผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเพาะเห็ด การตัดต่อวิดีโอ ซึ่งเด็กจะมีกระบวนการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นโค้ชช่วยให้ คำแนะนำ และแลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอ

4. การนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง

เมื่อครูที่ทำงานกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวดำเนินการทั้งกิจกรรมการพัฒนา ศักยภาพ การสนับสนุนหนุนเสริม การให้ความรู้ในประเด็นต่าง ๆ ทั้งการพัฒนาตนเอง การป้องกันตนเองจาก สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 หรือการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม การเคารพกฎระเบียบในสังคม จึงต้องมีการนิเทศติดตาม เสริมกำลังจากครูโค้ช เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน ปัญหาอุปสรรค และให้การช่วยเหลือครู ในการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ โดยการเข้าไปอย่างกัลยาณมิตรไม่ได้เข้าไปจับผิดหรือ ประเมินแต่อย่างใด และท้ายที่สุดครูจะเกิดการพัฒนาด้านตัวเอง ทั้งในด้านความรู้ ความสามารถของตนเองให้ดีขึ้นทั้ง ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดเป็นประโยชน์ต่อเด็กตลอดจนเพื่อ การดำรงชีวิตอย่างมีความสุขอย่างเป็นวงกว้าง รวมถึงการคัดเลือกครูนอกระบบการศึกษาที่มีการดำเนินการที่ดี มี การพัฒนาด้านตัวเองอย่างต่อเนื่องจนมีผลงานที่โดดเด่นสามารถเป็นแบบอย่างได้ นำผลการดำเนินงานและรูปแบบ การปฏิบัติเผยแพร่ผ่านสื่อสาธารณะเพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้ครูท่านอื่นเกิดการพัฒนาด้านตัวเอง รวมถึงการพิจารณา ยกย่องเกียรติคุณ ให้เกิดการยอมรับในสังคมต่อไป รายละเอียดดังภาพ

ภาพ 6.10 กลไกการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

กรณีตัวอย่างโครงการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) พ.ศ. 2563

1. โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน ดำเนินงานโดยศูนย์ประสานงาน มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน ซึ่งทางมหาวิทยาลัยได้เริ่มเข้าทำงานในพื้นที่อำเภอป่าสัก และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน มาตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2540 เพื่อสนับสนุนแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และได้จัดตั้งเป็นศูนย์ประสานงาน มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี อำเภอป่าสัก จังหวัดน่านเพื่อการทำงานอย่างเต็มรูปแบบในพื้นที่ เมื่อ พ.ศ. 2545 โดยเข้าบ้านของชาวบ้านในอำเภอป่าสัก เป็นสำนักงานและบ้านพักนักวิจัย มีภารกิจหลักในการประสานงานกับเครือข่ายพันธมิตรทั้งในและนอกพื้นที่ เช่น สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว) เป็นต้น เพื่อร่วมดำเนินการพัฒนาเชิงพื้นที่

โครงการที่ดำเนินการมาตั้งแต่ในระยะแรกของการตั้งศูนย์ประสานงาน เน้นการทำงานเพื่อพัฒนาโรงเรียนและครูเป็นหลัก ต่อมาขยายการดำเนินงานพัฒนาเด็กด้วย เช่น โครงการพัฒนาครูและนักเรียนสายวิชาชีพ โรงเรียนมัธยมพระราชทานเฉลิมพระเกียรติ โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้การปลูกพืชเมืองหนาวเพื่อการประกอบอาชีพของนักเรียนหอพักโรงเรียนบ้านป่าสัก โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม โครงการสร้างกระบวนการเรียนรู้สร้างสรรค์ผ่านกิจกรรม “วังเด็กและเยาวชน” และ “กาดละอ่อน” โครงการสร้างการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม “เก้าแก้วน้อย” เพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างบูรณาการสู่การพัฒนาอาชีพ รวมถึงการทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ เช่น การจัดการเรียนการสอนให้กับมละบริ และการศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวลัวะ เป็นต้น

ใน พ.ศ. 2563 ได้ขยายผลการดำเนินงานไปยังกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา จึงได้ขอรับทุนสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โดยดำเนินโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน มีเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเข้าร่วมโครงการ 83 คน มีครูนอกระบบการศึกษา ประกอบด้วย คณบดี นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยของศูนย์ประสานงาน มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี อำเภอป่าสัก จังหวัดน่าน และทีมงานจากองค์การบริหารส่วนตำบล ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความต้องการพัฒนาทักษะอาชีพของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาส่งครูมาฝึกอบรมให้ความรู้ ประกอบด้วย วิทยาลัยชุมชนจังหวัดน่าน ฝึกทักษะด้านการนวด วิทยาลัยเทคนิคปัว ฝึกทักษะด้านก่อสร้าง (ก่ออิฐ ฉาบปูน) วิทยาลัยสารพัดช่างน่าน ฝึกทักษะด้านการแปรรูป (เบอเกอร์และผักผลไม้แปรรูป) เจ้าหน้าที่จากโรงพยาบาลส่งเสริม

สุขภาพตำบลและสำนักงานสาธารณสุขอำเภอเอื้อเอื้อเอื้อ อบรมเรื่องการดูแลสุขภาพในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ
ของโรคโควิด-19 เพื่อให้เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามีความรู้และนำไปเผยแพร่ถ่ายทอดสู่ครอบครัวและ
ชุมชนของตนเองได้

2. โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต ดำเนินงานโดยมูลนิธิโลกทัศน์สมสร (ยิ้มละไม) โดยนางสาว
อัจฉริยา สิทธิกิตติศรี เป็นหัวหน้าโครงการ ร่วมกับเครือข่ายที่ร่วมดำเนินงาน คือ ศูนย์การเรียนรู้บ้านอุ่นรัก มูลนิธิ
นวมมนุษยธรรม อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี และศูนย์การเรียนรู้ศรีสุวรรณ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ร่วมดำเนินงาน
ในการพัฒนากลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา เด็กไร้สัญชาติ เด็กในพื้นที่ชายขอบในพื้นที่
จังหวัดกาญจนบุรี ราชบุรี และอุทัยธานี เพื่อกระจายโอกาส สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อพัฒนา
ศักยภาพ ทักษะชีวิตการพึ่งตนเองสำหรับกลุ่มเด็กดังกล่าว และยังคงดำเนินงานผสมผสานพลังพัฒนาศักยภาพครู ภาควิ
เครือข่ายนอกระบบ ให้สามารถจัดการกระบวนการเรียนรู้ ดำเนินงานหนุนเสริมเด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้อย่างมี
ประสิทธิภาพและเกิดผลสำเร็จ โดยโครงการที่ดำเนินการอยู่มีเป้าหมายเด็กจำนวน 800 คน มุ่งเน้นให้ความ
ช่วยเหลือเด็กที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ เด็กด้อยโอกาส เด็กพิเศษ เด็กไร้สัญชาติ ที่อยู่ในศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์
สงเคราะห์เด็กของเอกชน รวมถึงเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ
โรคโควิด-19 ทำให้ตกงานและกลับมาอยู่ในชุมชน และยังขยายขอบเขตไปถึงเด็กที่อยู่ในกระบวนการยุติธรรมอีก
ด้วย ในขณะที่หน่วยงานที่ร่วมดำเนินงานเปิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินงานในลักษณะงานเดียวกันโดยไม่ได้รับ
งบประมาณสนับสนุนจากรัฐ จึงได้ร่วมกันดำเนินโครงการนี้ขึ้นในลักษณะภาคีเครือข่าย โดยทางมูลนิธิโลกทัศน์
สมสร (ยิ้มละไม) เป็นผู้ออกแบบกิจกรรมสร้างสรรค์ทักษะชีวิตเพื่อการพึ่งพาตนเอง ในฐานะที่ทำงานด้านนี้มาเป็น
เวลาหลายปี และทางศูนย์การเรียนรู้เป็นผู้แสวงหากลุ่มเป้าหมายและสนับสนุนพี่เลี้ยง ครู คนในชุมชนให้เข้าร่วม
กิจกรรมในฐานะที่ปรึกษา

เมื่อได้รับการอนุมัติให้ดำเนินโครงการได้ในระยะนี้ โครงการได้เริ่มจัดกิจกรรมสานพลังองค์ความรู้ ภาควิ
เครือข่าย และออกแบบกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ค้นหากลุ่มเป้าหมาย ติดตามข้อมูลกลุ่มเด็กและเยาวชน
เครือข่ายครู พัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษา พี่เลี้ยง คนทำงานด้านเด็กและเยาวชน โดยจัดกิจกรรม “เปิด
โลกการเรียนรู้ - เมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต Seed for the future” เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับเด็กและเยาวชนเพื่อ
ค้นหาศักยภาพของตนเองซึ่งเป็นชุมทรัพย์ภายในแต่ละบุคคล ผ่านการเรียนรู้ทักษะชีวิตเพื่อการพึ่งพาตนเอง เช่น
การทำอาหาร พลังงาน การจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เด็กและเยาวชนนอกระบบ
การศึกษาได้นำแนวคิดไปใช้ในการพัฒนาทักษะชีวิตผ่านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม โดยในช่วงเช้ามี
กิจกรรมค้นหาคุณค่า ศักยภาพ พลังสร้างสรรค์ของตนเองและผู้อื่น โดยประยุกต์ใช้ IKIGAI (อิกิไก) เป็นเครื่องมือ
ในช่วงบ่ายมีรูปแบบกิจกรรมแบ่งเป็นฐานการเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย ฐานพิชชา
เตาพื้นสัญจร ฐานช่างไฟในบ้าน ฐานเบเกอร์รี่รักษาสุขภาพ ฐานนักปรุงดิน นักแต่งสวน ฐานเตาไฟชีวมวล และฐาน
หน้ากากอนามัยรักษาสุขภาพ รักษาโลก ในระยะสิ้นสุดกิจกรรมมีการสรุปผลการเรียนรู้และนำเสนอผลงานร่วมกัน

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโครงการ พบว่า มีความโดดเด่นด้านการจัดกิจกรรมที่ตรงกับสภาพการดำเนินงานเชิงพื้นที่และเข้าถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มีความสนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพ ทักษะชีวิตเพื่อการพึ่งพาตนเอง ตามประเด็นที่ต้องการนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตจริงผ่านการมีส่วนร่วมของครู ภาศิเครือข่ายนอกระบบที่เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการในการจัดกระบวนการเรียนรู้และหนุนเสริมเด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามสภาพ ปัญหา และความต้องการในแต่ละพื้นที่ โดยเน้นการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดเป็นการร่วมรับผิดชอบและร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินโครงการนี้

สรุปได้ว่ารูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว มีกระบวนการที่สำคัญ คือ การเข้าถึงตัวเด็ก โดยการประสานความร่วมมือกันระหว่างเครือข่ายชุมชนและเครือข่ายจากองค์กร/หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน อาทิ หน่วยงานด้านความมั่นคง เครือข่ายองค์กรระดับท้องถิ่นและท้องถิ่น สสอ. รพ.สต. อปท. อบต. อสม. ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน กลุ่มชุมชน เครือข่ายกลุ่มสตรี หรือครูไค้ช ครูอาสาทั้งในมูลนิธิหรือศูนย์การเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรม เช่น หรือปัญหาเป็นฐานในการค้นหาตัวเด็ก ผสานกับการใช้ฐานข้อมูลเป็นนวัตกรรมในการเข้าถึงเด็กที่ทำให้มองเห็นความต้องการของเด็กได้รอบด้านขึ้น การเข้าถึงตัวเด็กและจัดทำฐานข้อมูลเด็กกลุ่มนี้ ต้องกำหนดนิยามความหมายให้ชัดเจนเพื่อลดความทับซ้อนของข้อมูล เพราะเด็กกลุ่มนี้อาจอยู่ในฐานข้อมูลเด็กเร่ร่อน เด็กไร้สัญชาติ เด็กตะเข็บชายแดน ฯลฯ อยู่แล้วก็ได้ อีกทั้งฐานข้อมูลต้องสามารถเพิ่ม-ลด แก้ไข เข้าถึงได้รวดเร็ว เหมาะสมกับความสลับไหลในการเคลื่อนย้ายของเด็กที่ต้องย้ายที่อยู่อาศัยตามการจ้างงานของผู้ปกครอง จากนั้นร่วมกันวิเคราะห์หาอาชีพที่จำเป็นต่อการพึ่งพาตนเองของเด็กและทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับเด็ก โดยการมีส่วนร่วมระหว่างเด็กและครู และการวางแผนการจัดการเรียนรู้ทักษะชีวิต ผ่านวิทยากรและกิจกรรม ด้านอาชีพเรียนรู้ผ่านการศึกษาดูงานและการลงมือทำจริง การค้นหาความรู้หรือคำตอบผ่านระบบ Onsite ทั้งจากเรียนรู้จากปราชญ์ชุมชน เกษตรอำเภอ อาจารย์ในวิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย และระบบ Online ผ่าน YouTube มีการเขียนบันทึกการเรียนรู้ และการแบ่งปันทรัพยากรระหว่างกลุ่มอาชีพ ทั้งนี้ติดตามประเมินความก้าวหน้าและเสริมพลังทางบวกโดยครูไค้ช และการประเมินผลการเรียนรู้ผ่านกระบวนการ After Action Review (AAR) เมื่อดำเนินกิจกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ควรจัดสรรพื้นที่กลางในการขายผลผลิตและแสดงผลงานในพื้นที่ เช่น ตลาดชุมชน งานในอำเภอ สำหรับบางโครงการเด็กกลุ่มนี้ได้รับความรู้ไปต่อยอด แสดงตัวตน รวมถึงการขยายผลต่อยอดในเชิงเครือข่ายธุรกิจสู่การเป็นเจ้าของธุรกิจหรือผู้ประกอบการได้ในอนาคต

สำหรับกลไกในการพัฒนาเด็กกลุ่มนี้ คือ กลไกหน่วยงานความมั่นคงระดับชาติที่ต้องพิจารณาร่วมกันในการลด/ปรับเกณฑ์ ลด/ปรับเงื่อนไขร่วมกันกำหนดนโยบายการศึกษา โดยคำนึงถึงสิทธิทางการศึกษา สิทธิมนุษยชน สถานะและสิทธิของบุคคลและความมั่นคงของประเทศ การจัดทำฐานข้อมูลเชิงบูรณาการเพื่อการระบุด่วนของ เด็ก ที่อยู่อาศัยและความช่วยเหลือที่ต้องการในทุกด้านที่ร่วมออกแบบและเก็บข้อมูลโดยชุมชน การกำหนดผู้รับผิดชอบหลักในพื้นที่ การจัดสรรงบประมาณและสิ่งจูงใจทั้งครู/เด็ก/ผู้ปกครอง/ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัด

การศึกษาโดย อบจ. อบต. สพฐ. กศน. ศูนย์การเรียนรู้ องค์กรชุมชน ผู้ปกครอง และ NGOs ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนอย่างยืดหยุ่น มีวิธีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง มีเป้าหมายให้เด็กมีลักษณะและอุปนิสัยเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนรวม แนวปฏิบัติการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมไทย เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ปลอดภัย รวมถึงรับทราบกฎระเบียบของชุมชนที่ตนอยู่อาศัย เพื่อเตรียมตัวเพื่อพัฒนาสถานะบุคคลและสิทธิ ตามสถานะบุคคลของตนเอง รวมถึงมีการติดตาม ส่งต่อ และปรับปรุงฐานข้อมูลเพื่อการจบการศึกษาและทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กเป็นรายบุคคล

กลไกการพัฒนาครู ใช้รูปแบบการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก รวมไปถึงการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) เน้นการพัฒนาสมรรถนะของครู เช่น การเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก การออกแบบและใช้สื่อการเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ รวมถึงภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยผู้จัดกิจกรรมการฝึกอบรมควรเป็นผู้ที่เข้าใจบริบทการทำงานเชิงพื้นที่และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานกับกลุ่มเป้าหมาย การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ เป็นการส่งต่อองค์ความรู้จากเพื่อนถึงเพื่อน และอีกทางคือการได้ทบทวนความรู้เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป อีกทั้งมีการนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องด้วย

ตอนที่ 5 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กมุสลิมและเด็กในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

เด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยศาสนาอิสลามเป็นนามของศาสนาหนึ่งที่นับถืออัลเลาะห์เป็นพระเจ้า มีศาสดาชื่อ มุฮัมมัด มีคัมภีร์สูงสุดคือ คัมภีร์อัลกุรอานและมีพิธีกรรม เช่น การละหมาด การถือศีลอด การบ่าเพ็ญฮัจญ์ โดยชาวมุสลิมทุกคน ทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงเมื่อมีวัยถึงเกณฑ์บังคับ คือ มีอายุครบ 15 ปี จะมีหน้าที่ต้องปฏิบัติศาสนกิจเท่าเทียมกัน ไม่แยกกิจการทางโลกและกิจการทางศาสนาออกจากกัน ซึ่งประชากรชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามส่วนใหญ่ได้อาศัยอยู่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ทั้งนี้เด็กและเยาวชนในกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างจากประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทย เช่น ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ ภาษ้อัตลักษณ์ รวมไปถึงเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คณะทำงานโครงการฯ ขอนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ออกเป็น 3 ประเด็น มีรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 สภาพปัญหาของเด็กมุสลิมและเด็กในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาประเทศในทุกด้าน การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องสอดคล้องกับวิถีความเป็นอยู่ ภาษาและขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม รวมทั้งความเชื่อทางศาสนา ซึ่งการจัดการศึกษาถือเป็นภารกิจสำคัญของรัฐบาลที่จะต้องจัดให้ได้อย่างเท่าเทียม ทัวถึง เสมอภาค สำหรับประชาชนทุกคนในชาติ เพื่อให้เป็นกำลังหลักในการพัฒนาชุมชนและสังคมในวงกว้าง อนึ่ง การพัฒนาการจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นสิ่งที่ท้าทายต่อหน่วยงานที่จัดการศึกษา ครูและนักบริหารการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีความสลับซับซ้อนในหลากหลายประเด็น เช่น ความแตกต่างของทัศนคติ ความเชื่อทางศาสนา เชื้อชาติ ภาษาที่ใช้ อัตลักษณ์ของกลุ่มคนในพื้นที่และวิถีชีวิต เป็นต้น (สงวน อินทร์รักษ์ และ นพดล เจนอักษร, 2555) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ประสิทธิ์ เมฆสุวรรณ (2548; อ้างถึงใน สงวน อินทร์รักษ์ และ นพดล เจนอักษร, 2555) และปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เกี่ยวข้องกับ ยาเสพติด ระบบการศึกษา ศาสนาและความเชื่อ ขบวนการแบ่งแยกดินแดน นโยบายของรัฐไม่สอดคล้องกับการแก้ปัญหา ความไม่เข้าใจและความไม่ยุติธรรมจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐนักรเมืองระดับชาติและท้องถิ่น รวมทั้งความยากจน ดังนั้นการจัดการศึกษาด้วยการเข้าใจ ยอมรับ และร่วมกันพัฒนาจากทุกภาคส่วน จึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้เกิดการจัดการศึกษาอย่างเหมาะสมได้อย่างมีคุณภาพ สร้างคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนและความมั่นคงของประเทศชาติ

ในแง่มุมมองของศาสนาอิสลาม การศึกษาเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้การเชื่อมโยงกับมิติความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนา ถือเป็นหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์ของชาวมุสลิมทุกคนเพื่อเข้าถึงความจริง ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย โดยความรู้ที่ค้นหาและสั่งสม เป็นความรู้เกี่ยวกับความจริง และภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่นำมาสู่การสร้างความสำเร็จ คุณค่าของชาวมุสลิมขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ที่บุคคลนั้นมีอยู่ รวมไปถึงความเข้าใจ และความสามารถในการนำองค์ความรู้เหล่านั้นไปปรับใช้ การศึกษาและการพัฒนาของชาวมุสลิมจึงนำไปสู่ความเจริญในมิติต่าง ๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนสังคม การเมือง วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ รวมทั้งมิติอื่น ๆ เป็นการสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้กับระดับบุคคล ไปจนถึงระดับประเทศ โดยองค์ความรู้ของศาสนาอิสลามแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ 1) องค์ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ที่มีสถานะเป็นดิน (วิถีชีวิต) พ่อแม่ในครอบครัวชาวมุสลิมจึงให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ทางด้านศาสนา เป็นความเร่งด่วนอันดับหนึ่ง นั่นคือ องค์ความรู้ในเรื่อง “ความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว (Believing in one God)” และวิถีการปฏิบัติตามแนวทางของศาสนา ทั้งในเรื่องการสวด (The act of prayer) การอ่าน/ศึกษาคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ การดำเนินวิถีชีวิต โดยไม่ขัดกับหลักปรัชญาและข้อห้ามทางศาสนา และเรื่องสำคัญอื่น ๆ ตามวิถีการเป็นมุสลิม และ 2) องค์ความรู้ที่จำเป็นและเป็นที่ต้องการของชุมชนสังคมและมนุษยชาติตามวิชาชีพต่าง ๆ เช่น การแพทย์ วิศวกรรม กฎหมาย วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เกษตรกรรม และองค์ความรู้

อื่น ๆ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ จะช่วยให้ชุมชน และสังคมในภาพรวมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นสังคมที่มีคุณภาพมากขึ้น โดยการได้มาซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ จะต้องไม่ทำให้ชาวมุสลิมห่างไกลจากพระเจ้า และส่งเสริมการเข้าสู่ความใกล้ชิดกับพระเจ้ามากขึ้น นอกจากนี้ ศาสนาอิสลามยังให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความยุติธรรม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของการสั่งสมความรู้ ภูมิปัญญา และทักษะ เพื่อให้ชาวมุสลิมแต่ละคน สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองได้ดีที่สุด ทั้งหน้าที่ต่อสังคมและต่อศาสนา อีกทั้งเพื่อนำความเจริญ และอยู่ดีมีสุข มาสู่ผู้คนในสังคม หรือชุมชนที่ชาวมุสลิมอาศัยอยู่ (ศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ 5 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร, 2560)

ดังนั้นในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมีการบูรณาการการทำงานจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 5 หน่วยงาน ประกอบด้วย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ร่วมกับหน่วยงานนอกสังกัดกระทรวงศึกษาธิการอีก 5 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย สถาบันการพลศึกษา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย โดยจัดทำนโยบายเฉพาะที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ และสอดคล้องกับสภาพความต้องการที่แตกต่างของพื้นที่ เช่น จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาและอัตลักษณ์ของพื้นที่ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และมีความทันสมัย ทั้งในด้านวิชาการและอาชีพ เช่น การส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและภาษาต่างประเทศให้กับนักเรียนในจังหวัดชายแดนใต้ การเสริมสร้างศักยภาพผู้เรียนเพื่อศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา การพัฒนาเด็กและเยาวชนในสังคมพหุวัฒนธรรมสู่ประชาคมอาเซียน และทำให้มั่นใจได้ว่า โรงเรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ได้รับสวัสดิการต่าง ๆ มีการพัฒนาระดับศักยภาพครูอย่างเหมาะสม เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของครู และบุคลากรทางการศึกษาในต่างประเทศ กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาระบบการเรียนรู้ระบบสองภาษา (ไทย-มลายู) การพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับชีวิต อัตลักษณ์และวัฒนธรรมของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การส่งเสริมความสัมพันธ์โรงเรียนกับชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และกิจกรรมส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 1, 2563; ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนใต้, ม.ป.ป)

สำหรับโครงการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาชาวมุสลิม เด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งพื้นที่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อีกทั้งครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ที่ได้รับงบประมาณจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ในปีงบประมาณ 2563 ได้แก่ โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทย เพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน โดยมูลนิธิบ้านดี ดารุลคอยรุ เพื่อพัฒนาศักยภาพครู ด้วยการโค้ช และผู้เรียนนอกระบบการศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลามทั่วประเทศที่ได้รับผลกระทบจากการสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในทักษะการดำเนินชีวิตในวิถีอิสลาม เช่น การดูแลสุขภาพอนามัย การป้องกันตนเองจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 การจัดการทางการเงิน การใช้สื่อดิจิทัล และการวางแผนอาชีพ เป็นต้น โดยการออกแบบและใช้นวัตกรรม เช่น สื่อและบอร์ดเกม ให้กับครูจำนวน 100 คน และนักเรียน นิสิตนักศึกษา ตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัยกว่า 1000 คน และโครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิตนาร่อง โดยสมาคมเด็กและเยาวชนเพื่อสันติภาพชายแดนใต้ (กลุ่มลูกเหรียง) เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต การทำอาหาร การดูแลสุขภาพ ป้องกันตนเองจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ความรู้ด้านอนามัยเจริญพันธุ์ ความปลอดภัยจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้แก่ เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาใน 3 ตำบล และในบ้านลูกเหรียง จำนวนรวม 300 คน และครูนอกระบบการศึกษา 3 ตำบล และที่บ้านลูกเหรียง จำนวนรวม 20 คน รวมทั้งโครงการพัฒนาเครือข่ายครู และนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาในการพัฒนาทักษะชีวิต การรู้จักและดูแลตนเอง การควบคุมอารมณ์ตนเอง ความสามารถในการเผชิญสถานการณ์ในชีวิต ทักษะการสื่อสารการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้อย่างเหมาะสม และพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้องโดยการใช้หลักความรู้ด้านจิตตปัญญาศึกษา กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ การสร้างชุมชนทางวิชาชีพ ให้แก่ เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาจากมูลนิธิชูชันตารา และเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เป็นกลุ่มเด็กกำพร้า เด็กด้อยโอกาส จำนวนรวมทั้งสิ้น 1,100 คน และครูนอกระบบการศึกษา จำนวน 150 คน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น 1,250 คน โดยทั้ง 3 โครงการ เน้นการพัฒนาทั้งเด็กและครูนอกระบบการศึกษาด้วยกระบวนการที่มีการปรับเหมาะกับบริบททางศาสนา ภาษา วัฒนธรรม และชุมชนที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่

สำหรับปัญหาของเด็กและครูนอกระบบการศึกษาที่พบจากการลงพื้นที่ในโครงการฯ สามารถพบได้ดังนี้

1. ปัญหาความยากจน เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายคือ เด็กนอกระบบการศึกษาที่ต้องได้รับการช่วยเหลือด้านภาวะสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในการเลี้ยงชีพอย่างเร่งด่วน สิ่งที่เป็นมากที่สุดคือ ข้าวสารและอาหารแห้ง

2. ปัญหาด้านความปลอดภัย เนื่องจากทีมดำเนินงานโครงการเป็นบุคคลที่มีความคุ้นเคยน้อยกับกลุ่มเป้าหมายและมีความแตกต่างในหลายด้าน เช่น ภาษา ศาสนาและสังคม จึงมีความจำเป็นที่ต้องพิจารณาทีมจากมูลนิธิในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเพื่อลดช่องว่างในความแตกต่าง

3. ปัญหาด้านเวลา ข้อจำกัดในด้านเวลาทำให้เกิดความเร่งรีบในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการได้รับข้อมูลคือ ความยินยอมและเห็นชอบของผู้ปกครองหรือเด็กและเยาวชนรายบุคคล ซึ่งมีความจำเป็นที่ต้องใช้เวลาในการสื่อสารและได้รับการอนุญาต

4. ปัญหาด้านการเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคล ถือได้ว่าเป็นปัญหาหลัก เนื่องด้วยความไม่ไว้วางใจในหน่วยงานภาครัฐของกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้ปกครองและคณะทำงานโครงการฯ จากมูลนิธิมีความเชื่อที่ว่าหน่วยงานภาครัฐขาดความซื่อสัตย์ และความจริงจังในการช่วยเหลือและพัฒนาคนในพื้นที่ จึงส่งผลต่อการเปิดเผยข้อมูล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินงาน

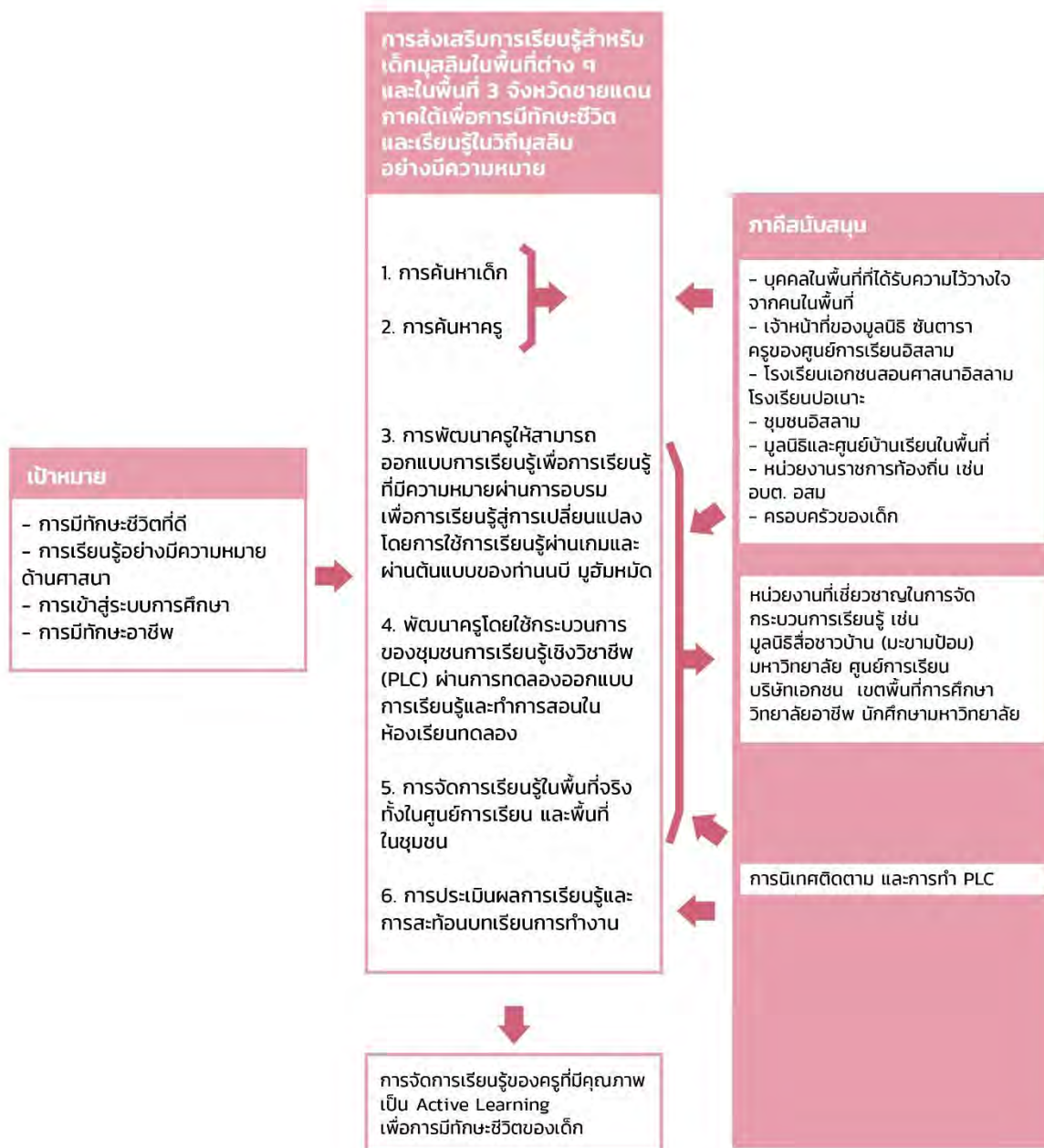
5. ปัญหาด้านภาษา เนื่องด้วยทักษะการสื่อสารภาษาไทยของครู อันส่งผลให้เกิดปัญหาในหลายส่วน เช่น เอกสารทางการเงิน การลงทะเบียน เอกสารต่าง ๆ ทำให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินการและจัดการ ดังตัวอย่างความรวดเร็วในการส่งข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามและการกรอกข้อมูล

5.2 รูปแบบและกลไกในการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการพิจารณาให้มีความสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และภาคส่วนต่าง ๆ ตามนโยบายและแผนดำเนินการต่าง ๆ อย่างไรก็ตามสำหรับเด็กและครูนอกระบบการศึกษาควรดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมนำไปปฏิบัติได้จริง เชื่อมต่อกันได้อย่างชัดเจน และเน้นการบูรณาการระหว่างหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ปกครอง องค์กรเอกชน ชุมชน และหน่วยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้มากยิ่งขึ้น ด้วยความเข้าใจในความเป็นมา บริบทสังคมชุมชนที่แตกต่างอย่างรอบคอบ เนื่องจากเป็นประเด็นละเอียดอ่อน เกี่ยวโยงกับประเด็นทางสิทธิมนุษยชน ความขัดแย้งและความมั่นคงของประเทศ

กระบวนการและกลไกในเชิงสนับสนุนในการค้นหาและนำเด็กเข้าสู่ระบบการศึกษาต้องอาศัยความเข้าใจและความไว้วางใจของคนหรือหน่วยงานในพื้นที่ เพื่อนำเด็กกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาที่จะส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีความหมายด้านศาสนา การฝึกทักษะชีวิต ทักษะทางสังคม และมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพ รวมทั้งวิถีชีวิตตามหลักศาสนา รวมทั้งมีกระบวนการส่งต่อที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งต้องให้ความสำคัญใน

การค้นหา และพัฒนาครูให้มีความสามารถที่เหมาะสม ผ่านการฝึกอบรมเรียนรู้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ
กลไกสนับสนุนการเรียนรู้ของครู ดังภาพ

ภาพ 6.11 รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากแผนภาพการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีกระบวนการในการดำเนินการและกลไกที่สำคัญดังนี้

1. การค้นหาตัวเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การค้นหาตัวเด็ก แม้รัฐบาลไทยจะมีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมการศึกษาของเด็กในพื้นที่พัฒนาพิเศษเฉพาะชายแดนใต้และพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย แต่ต้องยอมรับว่าจากสภาพปัญหาที่มีความซับซ้อนนำไปสู่ความไม่เข้าใจในความแตกต่างของวิถีชีวิตและความเชื่อทางศาสนา ความยากจน รวมทั้งความขัดแย้งและความไม่สงบในพื้นที่ จึงต้องอาศัยผู้ที่ได้รับความไว้วางใจและเป็นที่รู้จักของคนในพื้นที่อย่างกว้างขวางเพื่อให้เข้าถึงตัวเด็กและครอบครัว ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้รักษาประตู (Gate Keeper) ที่จะนำพาเด็กให้เข้าถึงระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ รูปแบบการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนสอนศาสนาและโรงเรียนปอเนาะ และในส่วนการเข้าถึงตัวเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ ใช้วิธีการนำเด็กจากโรงเรียนสอนศาสนาและมูลนิธิในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้น โดยทั้งสองพื้นที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมเด็กให้มีทักษะชีวิต ทักษะสังคม และทักษะอาชีพที่จะช่วยให้เด็กมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับความเชื่อทางศาสนาของตน มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี มีทักษะทางอารมณ์และสังคมที่มั่นคง มีความพร้อมในการประกอบอาชีพ หาเลี้ยงตน และครอบครัว ลดปัญหาความยากจน การใช้สารเสพติด การก่ออาชญากรรม รวมทั้งความไม่เข้าใจที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งในพื้นที่ ทั้งนี้จำเป็นต้องวิเคราะห์และจัดกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาตามปัจจัยด้านความต้องการพื้นฐานและการช่วยเหลือเร่งด่วน เนื่องจากความแตกต่างของปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนอันเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการ

2. การค้นหาครูสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

การระบุตัวครูและผู้เกี่ยวข้องที่ทำงานกับเด็กนอกระบบก็มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากการจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพต้องมาจากครูที่มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง ในการจัดการเรียนการสอน การออกแบบการเรียนการสอน การพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะชีวิต ทักษะสังคม ทักษะการประสานงาน ความร่วมมือกับองค์กรและภาคส่วนที่มีศักยภาพและเกี่ยวข้องโดยตรง รวมทั้งทักษะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงควรส่งเสริมการพัฒนาครูที่ทำงานกับเด็ก มีความเข้าใจในวิถีชีวิต ศาสนาภาษาและวัฒนธรรมของเด็กเป็นอันดับแรก เพื่อการสร้างทัศนคติที่จะนำไปสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่มีความปลอดภัยแก่เด็ก

3. การพัฒนาครูให้สามารถออกแบบการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ที่มีความหมาย การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง โดยการใช้การเรียนรู้ผ่านเกมและผ่านต้นแบบของท่านบี มูฮัมหมัด

การจัดการศึกษาที่ใช้หลักการศาสนาเป็นฐานการจัดกิจกรรมให้บรรลุถึงคุณภาพและศักยภาพด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตทั้งของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการทักษะชีวิตกับภูมิปัญญาและวิถีการเป็นมุสลิมตามหลักคำสอนในศาสนา ที่เน้นคุณค่าของการปฏิบัติจริงมากกว่าองค์ความรู้ ครูจึงจะต้องเน้นการสร้างความพร้อมของเด็กด้านพัฒนาการทางร่างกายและสติปัญญา ออกแบบและคัดเลือกกิจกรรมที่มีความเหมาะสมตามพัฒนาการของผู้เรียนแต่ละช่วงวัย

ดังเช่น โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทย เพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของครูให้มีลักษณะเป็นโค้ช เรียนรู้ผ่านการออกแบบและการใช้สื่อ และนวัตกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบที่ให้ทั้งความรู้และความสนุกสนาน สอดคล้องกับหลักปฏิบัติของมุสลิมที่ดีให้แก่เด็กผู้เรียนนอกระบบการศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลามที่เข้าร่วมโครงการจากทั่วประเทศ ที่ได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนนอกระบบการศึกษาที่เป็นเด็กและเยาวชนมุสลิมไทยทั่วประเทศ ให้มีความรู้และทักษะรอบด้านในการดูแลตนเองและชุมชนอย่างชาญฉลาด เช่น ทักษะพื้นฐานการดำเนินชีวิตในวิถีอิสลาม ทักษะในการใช้สื่อดิจิทัล ทักษะการวางแผนอนาคตด้านอาชีพและการเป็นผู้ประกอบการ เป็นต้น โดยมีนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ได้รับความรู้จากบริษัทเอกชนเข้ามาช่วยพัฒนาครูให้ใช้สื่อและเรียนรู้วิธีการเล่นบอร์ดเกม ซึ่งเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่มีการออกแบบใหม่ เช่น บันไดขุนนะ (นบี) หรือ บันไดคนดี คู่มือเด็กมุสลิมไทยห่างไกลโรค หนังสือโมเดลชีวิต 6 ด้าน หนังสือครูพันธุ์แท้แท้ไม่แพ้กัน รวมทั้งบอร์ดเกมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ และป้องกันการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

4. พัฒนาครูโดยใช้กระบวนการของชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ผ่านการทดลองออกแบบการเรียนรู้และทำการสอนในห้องเรียนทดลอง

จากปัญหาของความแตกต่างทางสภาพสังคมและวัฒนธรรม และความรุนแรงจากการเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความสูญเสีย ซึ่งอาจจะเป็นสมาชิกในครอบครัวที่เป็นเสาหลัก ส่งผลให้เด็กไม่มีผู้ดูแลการดูแลสุขภาพ จึงต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน อีกทั้งสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ทำให้หลายครอบครัวที่มีฐานะยากจนอยู่แล้วยากจนลงกว่าเดิม สถาบันครอบครัวอ่อนแอลงกว่าเดิม รวมทั้งปัญหาการจัดการศึกษาที่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำทางด้านคุณภาพ ส่งผลเด็กจำนวนมากต้องออกจากระบบการศึกษาก่อนจบการศึกษามากบังคับ กลายเป็นเด็กหลุดจากระบบ และอาจเข้าสู่วังวนของยาเสพติด ก่อให้เกิดอาชญากรรมปัญหาท้องไม่พร้อม มีข้อจำกัดเรื่องโอกาสที่จะมีอาชีพและอนาคตที่ดี

ดังเช่น โครงการพัฒนาเครือข่ายครู และนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชน นอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กนอกระบบการศึกษา เด็กกำพร้า เด็กด้อยโอกาส มีความรู้ ความเข้าใจในการป้องกันตนเองจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และมีทักษะชีวิตใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การรู้จักและดูแลตนเอง 2) การควบคุมอารมณ์ตนเอง 3) ความสามารถในการเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต และ 4) ทักษะการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้อย่างเหมาะสม ผ่านกิจกรรมเสริมสร้างทักษะชีวิตในสถานการณ์จำลองและสถานการณ์จริง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันจากปัจจัยเสี่ยง สามารถปรับตัวตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเหมาะสม โดยอาศัยการเรียนรู้บนฐานทักษะชีวิต (Life Skills based education) นอกจากนี้ในกระบวนการพัฒนาครู บุคลากรทางการศึกษาและอาสาสมัครที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา ยังได้เข้าร่วมในกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative education) และการพัฒนาเครือข่ายครู เพื่อให้เกิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) และการพัฒนาวิชาชีพพร้อมกัน

5. การจัดการเรียนรู้ในพื้นที่จริง ทั้งในศูนย์การเรียนรู้ และพื้นที่ในชุมชน

การปรับปรุงแบบการเรียนรู้เพื่อให้เด็กลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตนเอง ดังเช่น โครงการห้องเรียน กัมปง สืบค้นทักษะชีวิต จัดทำศูนย์การเรียนรู้ทั้งที่ตั้งอยู่กับที่ และเคลื่อนที่ไปสู่พื้นที่ห่างไกล และจัดกิจกรรมในรูปแบบแรก คือ “ครัวชุมชน” เพื่อช่วยเหลือเด็กที่ไม่มีอาหารรับประทาน และได้ส่งต่อความช่วยเหลือให้ผู้ที่ประสบภัยน้ำท่วม ให้เด็กมีส่วนร่วมในการซื้อวัตถุดิบ ผักประกอบอาหาร และนำไปแจกจ่าย และกิจกรรมในรูปแบบที่สอง คือ “ห้องเรียนทักษะชีวิต” โดยการพัฒนาครูในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ (มีการอบรมโดยกลุ่มมะขามป้อม) และให้ความรู้เรื่องทักษะชีวิต 10 ด้าน ตามนิยามขององค์การอนามัยโลก นั่นคือ 1) ทักษะการตัดสินใจ 2) ทักษะการแก้ปัญหา 3) ทักษะการคิดสร้างสรรค์ 4) ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ 5) ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ 6) ทักษะการสร้างสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 7) ทักษะการตระหนักรู้ในตน 8) ทักษะการเข้าใจผู้อื่น 9) ทักษะการจัดการกับอารมณ์ และ 10) ทักษะการจัดการกับความเครียด และทักษะอื่น ๆ ที่จำเป็นอีก 3 เรื่อง ได้แก่ การรู้จักอารมณ์ตนเองและผู้อื่น อนามัยเจริญพันธุ์ ความปลอดภัยจากเหตุการณ์ ความรุนแรง ความปลอดภัยจากการจมน้ำ เป็นต้น โดยมีการเน้นเนื้อหาบางเรื่องให้เหมาะสมกับความถนัดของครู และเด็กในแต่ละช่วงวัย เช่น สำหรับกลุ่มเด็กเล็กเน้นทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ด้วยกิจกรรมไม้ไอศกรีม ส่วนกลุ่มเด็กโตพัฒนาทักษะการตัดสินใจและการจัดการความเครียดผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการทำสมาธิ การมัดย้อม กล่องล้ง ปลูกผักรดน้ำ เป็นต้น เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการดูแลตนเองของเด็กนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ นอกจากนี้กลุ่มลูกเหรียญยังทำหน้าที่ติดตามให้คำปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ปรับปรุงวิชาที่ครูกำลังสอน ร่วมถอดบทเรียน จัดทำสื่อการสอนต่าง ๆ เป็นต้น

6. การประเมินผลการเรียนรู้และการสะท้อนบทเรียนการทำงาน

เมื่อได้ลงมือปฏิบัติแล้วมีการทบทวนสะท้อนการทำงาน เพื่อตักตวงผลการเรียนรู้ ประเมินผลการเรียนรู้ นิเทศติดตาม และใช้กระบวนการของชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) เป็นกลไกส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับกลุ่มครูที่มีประสบการณ์ พบปัญหาอุปสรรคที่มีความใกล้เคียง เพื่อช่วยสนับสนุนการทำงานของกันและกันอย่างเข้มแข็ง เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ครู เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน แก่เด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย

5.3 กลไกการพัฒนาเด็กและครูมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

5.3.1 กลไกการพัฒนาเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง มีกลไกที่สำคัญ ได้แก่

1. กลไกพื้นที่ในการค้นหาเด็กโดย Gate Keeper สำหรับกลไกนี้จำเป็นต้องอาศัยผู้ที่ได้รับความไว้วางใจในการเข้าถึงตัวเด็กและครอบครัว เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาที่มีความซับซ้อน และเด็กที่อยู่ในสังกัดโรงเรียนสอนศาสนาและมูลนิธิในพื้นที่ ซึ่งกลไกการทำงานนี้ได้รับความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ เช่น มูลนิธิ ครู ปอเนาะและครูโรงเรียนสอนศาสนาเอกชน เขตพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชุมชน บัณฑิตจบใหม่ นิสิตครู และเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยในพื้นที่

2. กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก กลไกนี้เริ่มจากการพัฒนาครูโดยใช้การอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างกลไกและส่งเสริมการพัฒนาทักษะชีวิตครู เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แก่เด็กนอกระบบการศึกษา โดยออกแบบการเรียนรู้ที่บูรณาการกับศาสนา (ทั้งศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่นของโลก) ออกมาในลักษณะการเรียนรู้ Active Learning การประเมินผลการเรียนรู้ การนิเทศติดตาม และใช้กระบวนการของชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) โดยผ่านมีส่วนร่วมทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น/ชุมชน มูลนิธิ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยอาชีวศึกษา และครอบครัวที่ร่วมด้วยช่วยกันในการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก

3. กลไกการส่งต่อ มีการติดตามผลการดำเนินงานทักษะชีวิต เพื่อดำเนินการส่งต่อให้เด็กเข้าสู่ทักษะอื่น ๆ เมื่อเด็กพร้อม เช่น ส่งต่อเข้าสู่การศึกษาในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในโรงเรียนสังกัดสพฐ. และ อปท. ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) วิทยาลัยชุมชน/วิทยาลัยการอาชีพ มหาวิทยาลัย การศึกษาสายอาชีพ สถาบันสอนศาสนา รวมทั้งมีการผลักดันให้เกิดศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่ และส่งต่อเข้าสู่สถานประกอบการเพื่อประกอบอาชีพตามที่เด็กสนใจและถนัด

ภาพ 6.12 กลไกการพัฒนาเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

5.3.2 กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ภาคใต้กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของตนเอง มีกลไกที่สำคัญ ได้แก่

1. กำหนดมาตรฐานสมรรถนะมาตรฐานของครูนอกระบบการศึกษา ในกระบวนการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถรับผิดชอบหน้าที่ของตนได้อย่างเต็มศักยภาพ ปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ได้สำเร็จลุล่วงและมีคุณภาพดี ต้องมีการกำหนดหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ผลการปฏิบัติงานที่คาดหวัง/หรือเป้าหมายในการพัฒนาให้มีความชัดเจนในระดับหนึ่ง แล้วพิจารณาว่าผู้ปฏิบัติจะดำเนินการตามหน้าที่และเป้าหมายที่ถูกกำหนดไว้ได้อย่างดีนั้น ควรมีสมรรถนะ (Competency) อะไรบ้าง โดยข้อสังเกตขั้นต้นสำหรับครูที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจกำหนดเป็นสมรรถนะพื้นฐานที่ครูนอกระบบการศึกษาทุกคนควรมี และมีสมรรถนะที่แสดงถึงความเชี่ยวชาญตามสายที่ครูสนใจซึ่งจะช่วยเหลือเด็กและเพื่อนครูได้มากขึ้นด้วย เช่น สายดูแลจิตใจ สายกฎหมาย สายสร้างสัมพันธ์ชุมชน เป็นต้น ในส่วนของสมรรถนะหลัก ได้แก่ สมรรถนะทางวัฒนธรรม สมรรถนะการให้การปรึกษา เรื่องราวที่วิกฤติและเปราะบาง สมรรถนะการออกแบบการเรียนรู้และสื่อ สมรรถนะการเป็นโค้ชและผู้เอื้ออำนวยในการเรียนรู้ สมรรถนะด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติที่เท่าเทียม สมรรถนะในการเข้าใจชีวิตและการวางแผนอาชีพ สมรรถนะการสื่อสารเพื่อสันติ และสมรรถนะการวางแผนชีวิตเพื่อความยั่งยืนในอนาคต (ครอบคลุมเรื่องการค้าขายรายได้ค่าใช้จ่าย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาความสามารถ) สมรรถนะการจัดการอารมณ์ของตนเอง เป็นต้น

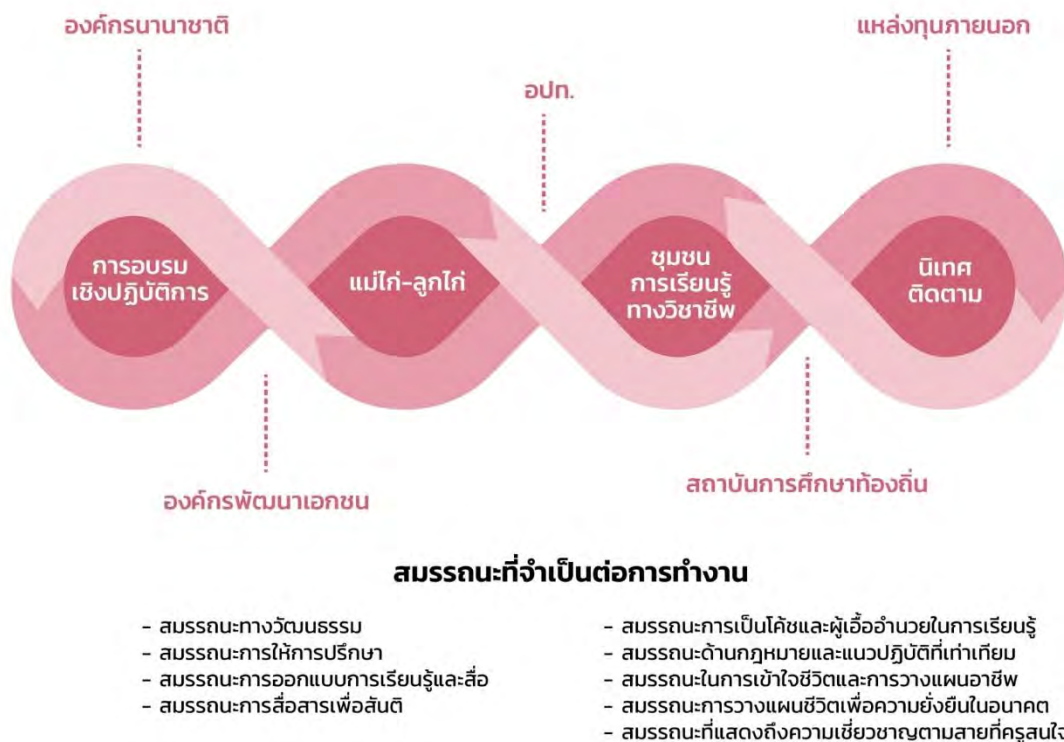
2. การประเมินสมรรถนะและการวางแผนการพัฒนาบุคคล อาจเริ่มจากประเมินสมรรถนะด้วยตนเองของครูนอกระบบการศึกษา โดยเป็นการประเมินระดับสมรรถนะที่ตนเองมีในปัจจุบันเทียบกับสมรรถนะที่ถูกต้องคาดหวัง หากสมรรถนะใดมีน้อยสามารถเลือกนำมากำหนดเป็นเป้าหมายและวางแผนการพัฒนาบุคคล หรืออาจออกแบบรายวิชาเป็นการกำหนดหลักสูตรพื้นฐานที่สอดคล้องกับการสร้างสมรรถนะแต่ละสมรรถนะ ให้ครูนอกระบบการศึกษาได้ลงเรียนเป็นวิชาพื้นฐาน และเก็บบันทึกผลของตนให้ครบทุกสมรรถนะ หรืออาจกำหนดวิธีการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาตามสมรรถนะให้มีความหลากหลาย ด้วยแนวทางการพัฒนา 70-20-10 โดย 70% ของเวลาเรียนรู้ คือ การเรียนรู้จากการลงมือทำ เช่น การเรียนรู้ผ่านการทำงานที่กำหนด การทำโครงการต่าง ๆ ส่วน 20% ของเวลาเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของผู้อื่น เช่น การโค้ช การเป็นพี่เลี้ยง และอีก 10% ของเวลาเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้จากการเข้าอบรมทั้งแบบ On-line และ Off-line เป็นต้น โดยอาจมีการออกแบบวิธีการพัฒนาแต่ละสมรรถนะเป็นโปรแกรมที่มีการผสมวิธีการพัฒนาที่หลากหลาย เช่น โครงการอบรมครูนอกระบบรุ่นใหม่ (แม่ไก่-ลูกไก่) ที่เป็นการผสมผสานทั้งการฝึกอบรม การฝึกปฏิบัติ และการมีพี่เลี้ยงช่วยสนับสนุน เพื่อให้มั่นใจว่าครูนอกระบบการศึกษาจะได้รับความรู้ เกิดทักษะ และเกิดคุณลักษณะที่จำเป็นเป็นการยกระดับความสามารถในการเป็นครูนอกระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ

3. กิจกรรมสนับสนุนเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้ครูนอกระบบการศึกษาสามารถเรียนรู้พัฒนาตนเองและผู้อื่นด้วยกันได้อย่างต่อเนื่อง มีเพื่อนคู่คิด ร่วมกันสนับสนุนทางจิตใจ ส่งเสริมต่อยอดความรู้และเทคนิคต่าง ๆ ควรมีการจัดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning community: PLC) และร่วมส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็ง จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งกับครูนอกระบบการศึกษาด้วยกันเอง เช่น เชิญครูนอกระบบการศึกษาผู้ที่มีประสบการณ์สูงและมีความโดดเด่นมาร่วมแบ่งปันในหัวข้อต่าง ๆ ตัวแทนจากหน่วยงานภายนอกที่ทำงานร่วมกันมาให้มุมมองการทำงาน ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายและจิตวิทยามาให้ข้อมูล และฝึกทักษะในการสร้างความสัมพันธ์ ให้การปรึกษาแก่เด็ก ครอบครัว ชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4. การสร้างขวัญกำลังใจและคุณภาพชีวิตที่ดีของครูนอกระบบการศึกษา เพื่อส่งเสริมการทำงานในการดูแลเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสนับสนุนการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของครูนอกระบบการศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง ด้วยการให้ค่าตอบแทน สิทธิประโยชน์และสวัสดิการต่าง ๆ เนื่องจากการทำงานของครูนอกระบบการศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง มักเป็นลักษณะงานที่ได้ค่าตอบแทนน้อย หรือค่าตอบแทนไม่แน่นอน หรืออาจไม่ได้รับค่าตอบแทนเลย ทั้งที่การทำงานมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพส่วนตัวและของครอบครัว โดยการให้ค่าตอบแทนอาจผูกโยงกับการเรียนรู้พัฒนาตนของครูนอกระบบการศึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ควรมีการจัดหาสายด่วนปรึกษาปัญหากฎหมายและปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ในการเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากลำบาก ให้แนวทางในการแก้ไขปัญหา สนับสนุน

ความเข้มแข็งทางจิตใจ ลดปัญหาด้านสุขภาพจิต ลดภาวะ Burn-out ของครูนอกระบบการศึกษา และลดการตัดสินใจออกจากการเป็นครูนอกระบบการศึกษา เป็นต้น

2.5 การสร้างเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ในการทำงานร่วมกันเพื่อช่วยเหลือเด็กนอกระบบที่เป็นมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ต้องมีการบูรณาการทำงานจากหลายภาคส่วนทั้งระดับประเทศที่มีการออกนโยบายร่วมกันของหน่วยงานงานหลัก สร้างกระบวนการเชื่อมต่อในการดูแลและส่งต่อเด็กนอกระบบทั้งในระดับประเทศและในท้องถิ่น สร้างแนวปฏิบัติที่ดีและเรียนรู้ข้อผิดพลาดของผู้รับผิดชอบในพื้นที่ร่วมกันของผู้นำชุมชน ครู ศึกษานิเทศก์ กศน. มูลนิธิและหน่วยงานภาคเอกชน เยาวชนและครอบครัว ที่ต้องทำงานร่วมกันโดยอาศัยความเข้าใจในความแตกต่างทางศาสนา วิถีชีวิต ภาษาและวัฒนธรรม สร้างความไว้วางใจและร่วมแรงใจกันทุกฝ่าย โดยมีกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาเป็นตัวกลางเชื่อมการทำงานของทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ภาพ 6.13 กลไกการพัฒนาครูสำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

สรุปได้ว่า รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีประเด็นละเอียดอ่อนอยู่ 3 ประเด็น คือ ศาสนา ภาษา และภูมิหลังทาง

วัฒนธรรม ที่ผู้ดำเนินงานต้องเข้าใจความเป็นมา บริบทสังคม ชุมชน ที่แตกต่างกันอย่างรอบคอบ เนื่องจากเป็นประเด็นละเอียดอ่อนเกี่ยวข้องกับประเด็นทางสิทธิมนุษยชน ความขัดแย้ง และความมั่นคงของประเทศ

การดำเนินงานเริ่มจากการค้นหาตัวเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีความซับซ้อน จึงต้องอาศัยผู้ที่ได้รับความไว้วางใจและเป็นที่รู้จักของผู้คนในพื้นที่อย่างกว้างขวาง เพื่อให้เข้าถึงตัวเด็กและครอบครัว จากนั้นค้นหาครูที่ทำงานกับเด็กอย่างมีความเข้าใจในวิถีชีวิต ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมของเด็ก เพื่อสร้างทัศนคติที่นำไปสู่พื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่ปลอดภัยแก่เด็ก มีการพัฒนาครูให้สามารถออกแบบการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้ที่มีความหมายผ่านต้นแบบของท่านปี มุฮัมมัด ที่ใช้หลักการศาสนาเป็นฐานการจัดกิจกรรมให้บรรลุถึงคุณภาพและศักยภาพด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตทั้งของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลาม การพัฒนาครูโดยใช้กระบวนการของชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (PLC) ด้วยการทดลองออกแบบการเรียนรู้ การสอนในห้องเรียนทดลองและการจัดการเรียนรู้ในพื้นที่จริง ทั้งในศูนย์การเรียนรู้และในชุมชน รวมถึงการประเมินผลการเรียนรู้และการสะท้อนบทเรียนการทำงานเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน

กลไกในการพัฒนาในกลุ่มนี้ เป็นกลไกเชิงพื้นที่ในการค้นหาเด็กโดย Gate Keeper ที่ได้รับความไว้วางใจในการเข้าถึงตัวเด็กและครอบครัว เนื่องจากเป็นพื้นที่มีปัญหาที่มีความซับซ้อน และเด็กที่อยู่ในสังกัดโรงเรียนสอนศาสนาและมูลนิธิในพื้นที่ การช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก ผ่านการมีส่วนร่วมทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น/ชุมชน มูลนิธิ มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยอาชีวศึกษา และครอบครัวที่ร่วมด้วยช่วยกันในการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก และกลไกการส่งต่อ มีการติดตามผลการดำเนินงานทักษะชีวิต เพื่อดำเนินการส่งต่อให้เด็กเข้าสู่ทักษะอื่น ๆ เมื่อเด็กพร้อม และส่งต่อเข้าสู่สถานประกอบการเพื่อประกอบอาชีพตามที่เด็กสนใจและถนัด

กลไกการพัฒนาครูในกลุ่มนี้ มีจุดเน้นเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐานสมรรถนะมาตรฐานของครูนอกระบบการศึกษา การประเมินสมรรถนะและการวางแผนการพัฒนารายบุคคล การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning community: PLC) การสร้างขวัญกำลังใจและคุณภาพชีวิตที่ดีของครูนอกระบบการศึกษา และการสร้างเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ทำงานร่วมกันโดยอาศัยความเข้าใจในความแตกต่างทางศาสนา วิถีชีวิต ภาษาและวัฒนธรรม สร้างความไว้วางใจและร่วมแรงใจกันทุกฝ่าย โดยมี กสศ.เป็นตัวกลางเชื่อมการทำงานของทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 6 การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กยากจนในชุมชน

เด็กยากจนในชุมชน คือ ผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน ขาดแคลนปัจจัยที่จำเป็นในการเจริญเติบโต และการเรียนรู้ของเด็ก รวมถึงกลุ่มเด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาจากสาเหตุอื่น ๆ เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กถูกใช้แรงงาน เด็กต่างด้าว ฯลฯ คณะทำงานโครงการฯ ขอนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับเด็กยากจนในชุมชนออกเป็น 3 ประเด็น มีรายละเอียดต่อไปนี้

6.1 สภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน

เด็กยากจนเป็นหนึ่งในกลุ่มเด็กด้อยโอกาสที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน โดยเฉพาะเรื่องเงินทุน หรือรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต เป็นผลให้เด็กยากจนไม่ได้รับการพัฒนาชีวิตและขาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาและบริการอื่น ๆ ทางสังคม ข้อมูลจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ระบุว่า ปัจจุบันมีเด็กไทยมากกว่า 2,000,000 คน มีความเสี่ยงต้องหลุดออกจากระบบการศึกษาเพราะ “ความยากจน” พบว่า ครอบครัวที่ยากจนที่สุดของเด็กมีรายได้ 462 บาทต่อคนต่อเดือน หรือ 15 บาทต่อวัน ส่วนรายได้เฉลี่ยสูงสุดอยู่ที่ 2,093 บาทต่อคนต่อเดือน หรือ 69 บาทต่อวัน (ข้อมูลรายได้และสถานะครัวเรือน ซึ่งถูกนำมาคำนวณด้วยวิธีการทางสถิติแบบวัดรายได้ทางอ้อม หรือ Proxy Means-Tests: PMT) ความยากจนที่เกิดขึ้นในประเทศไทยทำให้ตอนนี้มีเด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษาเพิ่มมากขึ้นถึง 430,000 คน (อายุระหว่าง 6-14 ปี/ป.1-ม.3) และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มสูงขึ้นอีกในอนาคต (Branded Content, 2019) ซึ่งในการจัดการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส โดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กยากจน พบสภาพปัญหาที่สำคัญดังนี้

1. ขาดการประสานงานร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน มีความซ้ำซ้อนของพันธกิจในหน่วยงานต่าง ๆ ขาดการบูรณาการที่ดี ตั้งแต่การส่งต่อข้อมูล การจัดการเรียนการสอน สวัสดิการสังคม และบริการสาธารณสุขที่เกี่ยวข้อง

2. การจัดสรรงบประมาณในการจัดการศึกษามีกระบวนการขั้นตอนที่ยุ่งยาก เบิกจ่ายงบประมาณล่าช้า และงบประมาณเพื่อการศึกษาของการดูแลเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษายังไม่เป็นไปตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ไม่มีงบประมาณสำหรับสถานศึกษาในกลุ่มบ้านเรียน ในศูนย์การเรียนรู้แบบกึ่งนอกระบบ เด็กยากจนจึงไม่มีที่พัก ขาดอุปกรณ์การเรียน ขาดเครื่องมือในการเรียนรู้และฝึกทักษะประเภทต่าง ๆ

3. สังคมไทยยังขาดความตระหนักและการให้ความสำคัญกับเด็ก นโยบายและมาตรการในการช่วยเหลือไม่ครอบคลุมและไม่มีประสิทธิภาพ

4. ขาดการจัดทำแผนกลยุทธ์เชิงปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรม และยังไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและขาดการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง (อัญมณี บุรณกานนท์, 2553)

5. เข้าไม่ถึงบริการทางการศึกษา เช่น ที่ตั้งของโรงเรียน คุณภาพของบุคลากร คุณภาพของอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน (Schmidt, 2011) และปัญหาด้านความไม่เสมอภาคด้านงบประมาณระหว่างโรงเรียนในเมืองกับโรงเรียนในชนบทที่ห่างไกล

6. ถูกเลือกปฏิบัติเนื่องจากความยากจน เป็นสาเหตุสำคัญที่ส่งผลให้เด็กต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน (วิทยากร เชียงกูล, 2552; Oviedo, 2009)

7. การศึกษาในระบบยังเป็นการเรียนแบบท่องจำตามหลักสูตรแกนกลางฯ หลักสูตรไม่ตอบโจทย์ความต้องการของเด็ก เช่น เด็กต้องการฝึกทักษะอาชีพเพื่อหารายได้ระหว่างปิดเทอม เพื่อช่วยเหลือด้านรายได้ให้แก่ครอบครัว แต่เมื่อเรียนในระบบแล้วไม่ตอบโจทย์ความต้องการ เด็กยากจนจึงมีแนวโน้มจะหลุดจากระบบการศึกษากลางคันมากขึ้น

8. เด็กยากจนพิเศษขาดแคลนอาหารกลางวันในช่วงปิดเทอม พ่อแม่ไม่ได้ดูแล เด็กจึงต้องพึ่งพาข้าวจากวัด เกิดเป็นการศึกษาแบบสงเคราะห์ในวัด

9. เด็กยากจนขาดการเข้าถึงสื่อเทคโนโลยี แอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ ทำให้ไม่ได้รับสิทธิลงทะเบียนในแอปพลิเคชันไทยชนะหรือหมอชนะ

10. ปัญหาด้านภาษาและการสื่อสารของเด็กยากจน และผู้ปกครองในกลุ่มเด็กลูกหลานแรงงานต่างชาติ (เมียนมา ไทใหญ่) และกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าพื้นเมือง (ปกากะญอ ลาหู่ ม้ง เมี่ยน ลีซู) ที่ไม่สามารถเรียนรู้และได้รับสวัสดิการกับบุคคล/หน่วยงานภายนอกที่ให้ความช่วยเหลือได้

6.2 รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชน มีทั้งหมด 9 ขั้นตอน ได้แก่

1. การประสานเครือข่ายเพื่อค้นหาเด็กนอกระบบการศึกษาในแนวราบ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สภาเด็กและเยาวชน วิทยาลัยเกษตร เครือข่ายครูทางเลือก ครูนอกระบบการศึกษา ครูประจำการ ครูชุมชน ครูอาสา กศน. ชมรมผู้ปกครองเด็กพิเศษ เครือข่ายสาธารณสุข ศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม ชุมชนเครือข่าย พ่อแม่แม่เฒ่า บ้านพักเด็ก เป็นต้น

2. การคัดกรองความยากจนของเด็กมาจากการดูขนาดที่ดิน รายได้ต่อครอบครัว และศึกษาเพิ่มเติมจากฐานข้อมูลทุติยภูมิของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด

3. การพัฒนาครูให้มีเครื่องมือในการค้นหาตัวเด็กและการออกแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคลผ่านการวิเคราะห์ความต้องการและความสนใจของเด็ก รวมถึงการประเมินการเรียนรู้

4. การค้นหาตัวเด็กในชุมชนโดยครูนอกระบบการศึกษามี 2 วิธี ได้แก่ การเชื่อมฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงานและการค้นหาตัวเด็กจากเครือข่ายคนในชุมชน เช่น การใช้สื่อเทคโนโลยีในการเข้าถึงและรวบรวมข้อมูลเพื่อติดตามและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กยากจนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล

5. การวิเคราะห์ความต้องการและความสนใจในการเรียนรู้ ทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็ก เช่น

การพัฒนากิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ การส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่หลากหลาย การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐานเพื่อให้เด็กสามารถหารายได้และพึ่งพาตนเองได้

6. การสร้างพื้นที่การเรียนรู้และการออกแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคล/กลุ่ม ให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเอง พัฒนาทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็กและการประสานในสถานที่ชุมชน เช่น บ้าน วัด ควรส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตัวเด็กเอง (Self-Study Learning) และความรู้ด้านสุขภาวะในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

7. การดำเนินการตามแผนการเรียนรู้ เช่น สอนตามบ้าน การใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชนด้วยการใช้เครือข่ายครูทางเลือกที่สามารถทำงานใกล้ชิดกับเด็ก เช่น ครูชุมชน ครูอาสา ครูประจำการ ครูทางเลือก ครูพระ/นักบวช ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น/ผู้รู้ในชุมชนท้องถิ่น ครูสื่อ ครูของสังคม และเพิ่มวิชาการจัดการชีวิตโดยสอนในวัด ใช้ศีล สมาธิ ปัญญา นำกระบวนการแทนเนื้อหาวิชาการ มีพระสงฆ์นำการเรียนรู้ และใช้สถานที่อื่น เช่น อุ้ม (ใต้ถุนบ้าน) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เสริมทักษะชีวิต เสริมความรู้ในการเข้าหาธรรมชาติ

8. การประเมินผลการเรียนรู้ทั้งเป็นรายบุคคลและแบบกลุ่ม จากการให้เด็กยากจนนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้งานต่อ เช่น การทำขนมหารายได้ การนวด การแปรรูปอาหารหรือสร้างผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

9. การทบทวนบทเรียน ผ่านการพูดคุย ถอดบทเรียนการเรียนรู้ โดยในปัจจุบันเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์โควิด-19 มีการใช้ไอทีเข้ามาช่วยในการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ เช่น การทำแบบเรียนอิเล็กทรอนิกส์ E-book เป็นต้น

โดยใน 9 ขั้นตอนมีภาคีสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพและทักษะตามความต้องการของเด็กยากจน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพ 6.14 รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชน

6.3 กลไกการพัฒนาเด็กยากจนและครูที่ทำงานเด็กยากจนในชุมชน

6.3.1 กลไกการพัฒนาเด็กยากจน

กลไกการพัฒนาเด็กยากจน มี 4 ลำดับ ได้แก่ 1) กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงาน 2) กลไกพื้นที่ในการค้นหาตัวเด็ก 3) กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก และ 4) กลไกการส่งต่อ มีรายละเอียดดังนี้

1. กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงาน เพื่อค้นหาตัวเด็ก โดยใช้ระบบ GIS เป็นเครื่องมือค้นหาตัวเด็ก การประสานกับเครือข่ายการศึกษาทางเลือก เช่น ชุมชนสลัมสี่ภาค บ้านเรียน สมาคมศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ สร้างฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษา

2. กลไกพื้นที่ในการค้นหาตัวเด็ก โดยให้ครูนอกระบบการศึกษา ครูกศน. ครูศรช. ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ครูอาสาสอนเด็กด้อยโอกาส ครูอัตราจ้างสังกัดอปท. โรงเรียน และเครือข่ายในชุมชนลงพื้นที่ เพื่อหากกลุ่มเด็กและเยาวชนยากจนที่เหมาะสม และวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย โดยการแยกแยะกลุ่มเด็กตาม ความสนใจ ความต้องการ ความพร้อม และเป้าหมายในชีวิต นอกจากนั้นยังมีคณะกรรมการระดับอปท. ผู้นำชุมชน และเครือข่ายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มาร่วมกันออกแบบให้ความช่วยเหลือเด็กเป็นรายบุคคล เช่น สอนหนังสือตามบ้าน ให้ความช่วยเหลือโรงเรียนที่มีเด็กยากจน

3. กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก

3.1 แบ่งประเภทความยากจน แบ่งฐานการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับระดับของเด็ก

3.2 วิเคราะห์ความต้องการและความสนใจในการเรียนรู้ ทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็ก โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการจัดเวทีแบบมีส่วนร่วม จากการติดตามโครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กยากจน 4 รูปแบบ ได้แก่ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย มีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบที่ 1 การเรียนรู้ตลอดชีวิต มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้น ชี้นำหรืออำนวยความสะดวก ให้บุคคลสามารถเรียนรู้ในเรื่องที่ตนสนใจได้ด้วยตนเอง สามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทได้ในเวลาใด ๆ ที่ตนสะดวก โดยไม่มีภาระค่าใช้จ่ายเกินสมควรและเพิ่มพูนความรู้ให้กว้างขวาง รู้เท่าทันพัฒนาการของโลกอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งนำความรู้ไปเติมเต็มชีวิตให้แก่ตนเองหรือเกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยอาจได้รับรองคุณวุฒิตามความเหมาะสม

รูปแบบที่ 2 การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพ ทักษะ และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านตามความถนัดของตน การประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพ การยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชน หรือสังคม

รูปแบบที่ 3 การเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับ มีเป้าหมายเพื่อจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนที่ไม่ได้รับการศึกษาในโรงเรียน หรือผู้พ้นวัยที่จะได้รับการศึกษาในโรงเรียน หรืออยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลหรือทุรกันดาร หรือไม่

มีหน่วยงานอื่นใดไปดำเนินการ เพื่อให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของสถาบันทางสังคม (ศูนย์การเรียนรู้ บ้านเรียน) และ กศน.

รูปแบบที่ 4 การเรียนรู้ตามอัธยาศัย ส่งเสริมให้เด็กมีทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเอง เช่น ศูนย์การเรียนรู้ บ้านเรียน มีเป้าหมายส่งเสริมให้เด็กนอกระบบการศึกษาได้เรียนรู้ในพื้นที่ ลดภาระค่าใช้จ่ายในการเดินทาง มีปราชญ์ชาวบ้าน พ่อแม่ คนในชุมชนเป็นผู้ดูแล

3.3 กลไกการเชื่อมเครือข่ายช่วยเหลือเด็กและครอบครัวในภาวะฉุกเฉิน กับภาคประชาสังคม ภาครัฐ สถาบันการศึกษา สมาคมศิษย์เก่า เพื่อช่วยเหลือครอบครัวเด็กยากจนที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 เช่น ขอสถานที่สำหรับทำงาน อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏช่วยพัฒนาฐานข้อมูล นักศึกษาลงพื้นที่เก็บข้อมูล ระหว่างการให้ช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 และคาดหวังว่ากลไกนี้จะช่วยแก้ปัญหาเด็กยากจนได้ในระยะยาว

4. กลไกการส่งต่อ

4.1 ประสานหน่วยงานรับผิดชอบ ได้แก่ ศกร. กศน. กศพ. สพฐ. พม. สถาบันอุดมศึกษาระดับพื้นที่วิทยาลัยชุมชน วิทยาลัยอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัย ในการพัฒนาเด็กอย่างต่อเนื่อง

4.2 การพัฒนาอาชีพให้เลี้ยงตนเอง เลี้ยงครอบครัว เป็นผู้ประกอบการในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ มูลนิธิ NGOs กศน. กศพ. สถานศึกษา หรือสนับสนุนให้เด็กมีอาชีพ สามารถพึ่งพาตัวเองได้ หารายได้จากความเป็นผู้ประกอบการหรือหารายได้ระหว่างเรียน

ภาพ 6.15 กลไกการพัฒนาเด็กยากจนในชุมชน

กรณีศึกษาโครงการที่ดำเนินการในการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กยากจนในชุมชน

1. โครงการการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีเป้าประสงค์ในการจัดการศึกษาทางเลือกและเยียวยาเด็กนอกระบบการศึกษายากจน 3 กลุ่ม คือ 1) เด็กนอกระบบที่อยู่ในระบบการศึกษา เน้นเด็กที่อยู่ในโรงเรียนแนวตะเข็บชายแดน 2) เด็กนอกระบบสังคมสวัสดิการของรัฐ เช่น แรงงานเด็กจากประเทศเพื่อนบ้านทำงานในสวนส้มและโครงการก่อสร้างต่าง ๆ และ 3) เด็กพิการ ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่ไม่สามารถเข้าถึงการจัดการสวัสดิการภาครัฐให้ได้รับการพัฒนาทักษะชีวิตในเรื่องการพัฒนาอาชีพ โดยกิจกรรมห้องเรียนชุมชนสร้างพื้นที่เรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ประกอบด้วย กีฬา (ฟุตบอลและแบดมินตัน) ร้อง เต้น เล่นละคร ยูทูบเบอร์ (YouTuber หรือ Vlogger) ตัดต่อวิดีโอ ศิลปะ และเซฟตัวน้อย (ทำอาหาร) เป็นต้น

2. โครงการตามหาน้องในชอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19 เป็นโครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิประกอบด้วย 8 อำเภอ ได้แก่ เมืองชัยภูมิ หนองบัวแดง คอนสวรรค์ เกษตรสมบูรณ์ คอนสาร จัตุรัส บ้านแท่น และภักดีชุมพล กิจกรรมการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ประกอบด้วย 19 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องและสอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กและเยาวชนในพื้นที่อย่างแท้จริง ได้แก่ 1) โครงการสมุนไพรรักษาป้องกันภัยโควิด ทำสบู่มะเฟือง ยาหม่องขิง (กลไกเฝ้าระวังเด็กออกจากโรงเรียนกลางคืน สร้างรายได้ระหว่างเรียน) เป้าหมายเพื่อสร้างเครือข่ายในชุมชน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) องค์กรชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ร่วมเป็นครูนอกระบบการศึกษา ถ่ายทอดองค์ความรู้สมุนไพรรักษาป้องกันภัยโควิด-19 แก่เยาวชน ได้ผลิตภัณฑ์ สบู่วานานางคำ ยาหม่องขิง น้ำมันเขียว เสดลพังพอน น้ำมันเหลือง หัวล้านไหล 2) โครงการทอผ้าซาโอริ สำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา และออทิสติก เป้าหมายเพื่อให้ผู้ปกครองเด็กออทิสติก/สติปัญญา เป็นครูสอนทอผ้าเด็กที่มีความพิการเพื่อฝึกทักษะกล้ามเนื้อมัดเล็ก มัดใหญ่ และส่งเสริมการมีงานทำ สร้างรายได้จากการทอผ้าซาโอริ 3) โครงการกิจกรรมเดินป่าหาน้ำผึ้งในชอกหลืบชัยภูมิ เป้าหมายเพื่อฝึกทักษะชีวิตสู่ทักษะอาชีพบนฐานทรัพยากรชุมชน 4) โครงการเยาวชนรุ่นใหม่ ใส่ใจसानเปลรัก เป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานงานหัตถกรรมและทักษะในการถักเปล และสามารถประกอบอาชีพช่างถักเปลได้ 5) โครงการฝึกอาชีพเยาวชน อาชีพกระถางปูนแฟนตาซี เป้าหมายเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การทำกระถางปูนแฟนตาซีให้แก่เด็กพื้นที่อำเภอหนองบัวแดง เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เด็ก 6) โครงการ “ศูนย์ฝึกอาชีพเยาวชนการทำปิ่นปักผมสไตลงานกระชุป” เป้าหมายเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้การทำปิ่นปักผมสไตลงานกระชุปให้แก่เด็กพื้นที่อำเภอหนองบัวแดง เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เด็ก 7) โครงการเยาวชนเสริมสร้างทักษะการตัดเย็บเสื้อผ้าเบื้องต้นสู่อาชีพที่ดีกว่า เป้าหมายเพื่อให้เด็กเห็นช่องทางการประกอบอาชีพช่างตัดเย็บเสื้อผ้า ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานอาชีพช่างตัดเย็บเสื้อผ้าเบื้องต้น สามารถตัดเย็บเสื้อผ้าและวางแผนอาชีพการตัดเย็บ

เสื้อผ้าได้ 8) โครงการร้อยมาลัยหลากสไตล์สร้างอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ เป้าหมายเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ การร้อยมาลัยหลากสไตล์ให้แก่เด็ก เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เด็ก 9) โครงการไอศกรีมกะทิ 5 นาทีและคาราเมลคาสตาร์ดนมหัตถ์จรรยา เป้าหมายเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ การทำไอศกรีมกะทิ 5 นาทีและ คาราเมลคาสตาร์ดนมหัตถ์จรรยาให้แก่เด็ก เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เด็ก 10) โครงการอบรม ปฏิบัติการครูนอกระบบแปรรูปสมุนไพรน้ำยาบัวปากกระชายขาว เป้าหมายเพื่อขยายผลผลิตภัณฑ์ป้องกันการ แพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จากครุภูมิปัญญาไทย แพทย์แผนไทย เภสัชกรแผนไทยสู่ครูการศึกษา นอกระบบ 11) โครงการนวดกดจุดเพื่อสุขภาพ เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการประกอบอาชีพนวดกดจุดเพื่อ สุขภาพ 12) โครงการหลักสูตรนวดฝ่าเท้าเพื่อสุขภาพสำหรับเยาวชนชอกหลีบ เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมี ทักษะด้านการประกอบอาชีพหรือต้องการต่อยอดอาชีพเดิมสำหรับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบตงานในช่วงที่มีโรค โควิด-19 ระบาดให้มีอาชีพและรายได้เพิ่มเติม 13) โครงการการทำกายภาพบำบัดสำหรับผู้ดูแลผู้เรียนที่มี ความบกพร่องทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหว ศูนย์การศึกษาพิเศษประจำจังหวัดชัยภูมิ เป้าหมายเพื่อให้ผู้ดูแล บุคคลที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหวได้รับการพัฒนาให้มีทักษะขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการฟื้นฟู สมรรถภาพและการดูแลคนพิการที่เป็นสมาชิกในครอบครัวได้อย่างถูกต้องและมีความต่อเนื่อง 14) โครงการสืบ สานอาหารพื้นบ้าน (คั่วเนื้อ, คั่วปลา) เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีทักษะพื้นฐาน ติดตัวไป สร้างรายได้ ประกอบอาชีพหรือต้องการต่อยอดอาชีพเดิมสำหรับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบตงานในช่วงที่ การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ให้มีอาชีพและรายได้เพิ่มเติม 15) โครงการเลี้ยงปลาตุกในบ่อซีเมนต์ เป้าหมาย เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีทักษะพื้นฐานติดตัวไป สร้างรายได้ ประกอบอาชีพหรือต้องการ ต่อยอดอาชีพเดิมสำหรับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบตงานในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ให้มีอาชีพและ รายได้เพิ่มเติม 16) โครงการช่างตัดผมชาย/ตัดผมสตรี เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะด้านการประกอบ อาชีพตัดผมให้มีอาชีพและรายได้เพิ่มเติม 17) โครงการสืบสานขนมพื้นบ้าน เป้าหมายเพื่อสืบสานภูมิปัญญา สร้าง เสริมพัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้การทำขนมพื้นบ้าน และสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้แก่เยาวชน ในพื้นที่ในพื้นที่อำเภอคอนสาร 18) โครงการสืบสานภูมิปัญญามูลไส้เดือนคอนสาร เป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ เยาวชนเกิดการเรียนรู้เหมาะสม มีทักษะพื้นฐานติดตัวไปสร้างรายได้ ประกอบอาชีพหรือต้องการต่อยอดอาชีพเดิม สำหรับกลุ่มที่ได้รับผลกระทบตงานในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ให้มีอาชีพและรายได้เพิ่มเติม และ 19) โครงการฝึกไฮโดรโปนิกส์ เป้าหมายเพื่อนำความรู้ในชุมชนที่ได้ไปเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพและ สร้างรายได้ เพื่อเป็นการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักปฏิบัติในชีวิต ใช้เวลาว่างให้เกิด ประโยชน์ และฝึกการปฏิบัติให้มีความรู้และความเข้าใจสำหรับนักเรียนเกี่ยวกับการปลูกผักปลอดสารพิษไว้ รับประทานเอง

จะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมส่วนใหญ่ให้กับเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนให้ความสำคัญกับการพัฒนา ทักษะชีวิตตามความเหมาะสมของบริบทพื้นที่ ทักษะอาชีพเพื่อให้เด็กสามารถพึ่งพาตนเองและต่อยอดสู่

การประกอบอาชีพได้ ผลจากการลงพื้นที่ศึกษาผลการดำเนินโครงการต่าง ๆ ในโครงการนี้ พบรูปแบบการช่วยเหลือและส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานและความอยู่รอดของเด็ก ซึ่งถือเป็นการช่วยเหลือและดูแลเด็ก อันดับแรกก่อนที่จะมีการช่วยเหลือในด้านอื่นต่อไป เน้นแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์หรือปัญหาที่พบ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะรายมากกว่าจะเป็นการวางแผนแก้ไขปัญหามาระยะยาว โดยการให้ที่พักพิงและให้การช่วยเหลือตามความจำเป็น เช่น การให้ที่หลับนอนและอาหาร การช่วยเหลือให้มีบัตรประจำตัวประชาชน เพื่อให้สามารถเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่มีในฐานะพลเมืองไทย การสืบค้นจัดหาครอบครัวของเด็ก การรักษาพยาบาล เป็นต้น

โครงการที่รับผิดชอบการพัฒนาเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ มีการให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานและความอยู่รอดของเด็ก เป็นการช่วยเหลือและดูแลอันดับแรกก่อนที่จะมีการช่วยเหลือในด้านอื่นต่อไป ตั้งแต่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 พบว่า การช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานและความอยู่รอดของเด็กยากจนเป็นเรื่องที่สำคัญ ดังที่ โครงการการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัล เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนกระทุ่มเดี่ยว เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ได้ดำเนินการคือ การตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นด้านสวัสดิการสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่เข้าไม่ถึงการช่วยเหลือตามระบบของรัฐหรือได้รับการช่วยเหลือล่าช้า กลุ่มที่เป็นปัญหาเด่นชัดที่สุดคือ เด็กตามพื้นที่ก่อสร้าง ทางโครงการได้ให้ความช่วยเหลือโดยการนำข้าวสาร อาหารแห้งเข้าไปช่วยประทังชีวิต และเด็กชาวเขาที่ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสาร ไม่ทราบที่เกิดสถานการณ์ของโรคระบาดขึ้นทำให้เกิดปัญหาในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การดูแลสุขภาพอย่างถูกวิธี ทางโครงการจึงได้ช่วยเหลือโดยการนำเจลแอลกอฮอล์สำหรับล้างมือ หน้ากากอนามัยไปแจก พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทั้งเป็นการจัดกิจกรรมและเป็นสื่อวีดิทัศน์ที่แปลเป็นภาษาชนเผ่าพื้นเมือง ภาษาเมียนมาและภาษาไทย เป็นต้น ซึ่งการช่วยเหลือในลักษณะนี้ โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และโครงการตามหาน้องในชอกหลีบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19 ก็ได้ดำเนินการเช่นกัน โดยการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนตามความจำเป็น เช่น การให้น้ำตาลแทนผงชูรส ให้ไข่ไก่ น้ำมันพืช ข้าวปทุมธานี เป็นต้น ซึ่งในการให้ความช่วยเหลือด้านปัจจัยพื้นฐานและความอยู่รอดของเด็กเหล่านี้ ทางโครงการจัดสรรให้เพียงพอและสามารถให้คนในบ้านได้กินและได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

2. การช่วยเหลือในลักษณะการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งโครงการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการดำเนินการในส่วนนี้ เพื่อให้เด็กได้รับการสงเคราะห์และคุ้มครองที่เหมาะสม เช่น การสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การให้ที่พักอาศัย การให้สิ่งของหรือการสนับสนุนด้านการศึกษา เป็นต้น

โครงการในลักษณะศูนย์การเรียนรู้หรือบ้านพักพิง มีการดำเนินการช่วยเหลือเด็กให้ได้รับการสงเคราะห์ และคุ้มครองที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การให้ที่พักอาศัย การให้สิ่งของ หรือการสนับสนุนด้านการศึกษา เช่น โครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ โดยศูนย์การเรียนรู้บ้านนา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา ได้ใช้พื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ในการสนับสนุนสิ่งของและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน เช่น การมอบข้าวสารซึ่งเป็นผลผลิตจากศูนย์ฯ และการสนับสนุนอุปกรณ์การเรียนรู้อาชีพ เช่น ห้องเบเกอรี่ กิจกรรมกาแปดบ้านนา และการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาชีพข้าวกล้องสุขภาพ รวมไปถึงสนับสนุนทุนการทำอาชีพเบื้องต้นให้กับกลุ่มเด็ก ๆ ในศูนย์ฯ ให้ได้มีโอกาสไปขายของในตลาดของชุมชนจริงทุกคนในศูนย์ฯ พร้อมใจกันนำวัตถุดิบต่าง ๆ ที่มีไปขาย ซึ่งทั้งครูและผู้เรียนเกิดความชอบในการขายและได้รายได้ในขณะเดียวกันเด็กจะได้เข้าใจการค้าขายและการตลาดมากขึ้นจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ด้วยตนเอง

3. การช่วยเหลือและการพัฒนาตัวเด็กเฉพาะราย (เป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม) ที่เน้นให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงสวัสดิการขั้นพื้นฐานเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง การดูแลในรูปแบบนี้ไม่มีต้นแบบที่ชัดเจน เนื่องจากเด็กแต่ละคนมีความต้องการจำเป็นและปัญหาที่แตกต่างกันไป ซึ่งการช่วยเหลือมักจะพิจารณาตามความต้องการของเด็กเป็นราย ๆ ไป เช่น การพัฒนากิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ การส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่หลากหลาย การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐาน เพื่อให้เด็กสามารถหารายได้และพึ่งพาตนเองได้ เป็นต้น โครงการส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนยากจนให้มีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่จำเป็นตามความสนใจและความต้องการของเด็ก

โครงการตามหาน้องในชอกหลีบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19 เป็นโครงการที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสทางการศึกษาในจังหวัดชัยภูมิ เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการสามารถนำความรู้ และทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้จากกิจกรรมต่าง ๆ ไปปรับใช้ได้ทันที และสามารถต่อยอดอาชีพและสร้างรายได้ในอนาคต หากจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง ย่อมเกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน โดยได้รับความร่วมมือของเครือข่ายในชุมชน 8 อำเภอ เกษัชกรและแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ให้ความร่วมมือเป็นครูนอกระบบการศึกษาและช่วยเหลือด้านสุขภาพร่างกายเบื้องต้น รวมถึงมีชุมชนภูเขากุแลนคาที่มีสมุนไพรป่าและสมุนไพรปลูกเสริมเอื้อต่อสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ ไม่แปลกแยกไปจากชีวิตจริงของเด็ก เหมาะสมกับการดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น

โครงการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างสรรค์นวัตกรรมช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาให้สามารถพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองและพัฒนาทักษะการพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตบนฐานนิเวศวัฒนธรรม

และสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างมีความสุขอย่างแท้จริง ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร (ชุมชนแออัดใต้ทางด่วน เขตบางนา และชุมชนกระทุ่มเดี่ยว เขตสะพานสูง) จังหวัดสมุทรปราการ (ชุมชนทองสุข ต.แพรक्षा อ.เมือง) และจังหวัดสงขลา (ชุมชนบ้านพลี ต.วัดจันทร์ อ.สทิงพระ) รวมจำนวนเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในโครงการ จำนวน 521 คน และครูผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา จำนวน 40 คน โดยมีลักษณะกิจกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา 2 ระยะ ได้แก่ ในระยะแรก คือ การให้ความช่วยเหลือเบื้องต้น ได้แก่ การช่วยเหลืออาหาร นม ยารักษาโรค เสื้อผ้า เมล็ดพันธุ์พืชผัก สมุนไพร และสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตและการดูแลสุขภาพให้เข้มแข็ง ตลอดจนถึงมีทักษะความรู้ในการป้องกันตนเองและดูแลสังคมจากปัญหาการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ตลอดจนการปลูกพืชผักอาหารในครัวเรือน และในระยะที่ 2 เป็นการพัฒนาทักษะความรู้พื้นฐานอาชีพและการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองทั้งการเรียนรู้ผ่านเครื่องมือดิจิทัลออนไลน์และการปฏิบัติจริงบนฐานการทำงานอาชีพ หรือการทดลองปฏิบัติ ฝึกฝน ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสนใจใฝ่เรียนรู้ตลอดจนถึงมีพืชผักและยาสมุนไพรใกล้ตัวไว้บริโภค สามารถลดรายจ่าย พึ่งพาตนเองได้และมีจิตใจแบ่งปันเมล็ดพันธุ์พืชผักอาหารและสมุนไพรให้ผู้อื่นด้วย

4. การใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน

โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิตนาร่อง เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องทักษะชีวิต ได้แก่ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการแก้ปัญหา โดยกระบวนการเป็นการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย กิจกรรมการเรียนรู้หลักคือ การเรียนรู้ผ่านการทำอาหาร เช่น การทำผัดไทย ผัดซีอิ้ว การเรียนรู้เรื่องสุขอนามัยและความสะอาด การเรียนรู้ผ่านการเล่นดนตรีกอมปิง (เครื่องดนตรีพื้นเมืองของมาเลเซีย) และดนตรีนาฮิด ใช้ศูนย์การเรียนรู้และครอบครัว รวมถึงชุมชนเป็นฐานการพัฒนากิจกรรมเพื่อเด็ก ๆ ช่วยให้มีความรู้เพิ่มขึ้นตามหัวข้อการสอนแต่ละครั้ง ซึ่งผู้เข้าร่วมจะเข้าร่วมตามความถนัดและความสนใจของตนเอง โดยวัดผลการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิบัติก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ก่อนเข้าอบรมไม่มีทักษะการเตรียมและทำอาหาร หลังเรียนรู้สามารถอธิบายขั้นตอนได้ เป็นต้น กิจกรรมห้องเรียนครัวชุมชน เรื่องการแปรรูปอาหารหรือทำอาหาร เพื่อเสริมทักษะการเอาชีวิตรอดให้กับเด็ก ๆ และอาจต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่นำออกขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับเด็กนอกระบบการศึกษาและชุมชน และนำผลการเรียนรู้ดังกล่าวไปมอบให้กับชาวบ้านในชุมชนและเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความยากลำบากตามเป้าหมายของโครงการอีกด้วย โดยเด็ก ๆ ได้เรียนรู้ทั้งเรื่องการเตรียมและการปรุงอาหาร การวางแผนการบรรจุและแจกอาหาร รวมถึงการทำงานเป็นทีม โดยครูประเมินการเรียนรู้ของเด็กผ่านการสังเกต ตั้งแต่ขั้นตอน

การเตรียมการและวางแผน จนนำไปมอบให้กับชาวบ้านได้สำเร็จ ซึ่งชุมชนเริ่มมีความสนใจและเกิดความตระหนักในเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กในชุมชนโดยเฉพาะเด็กนอกระบบการศึกษามากขึ้น

5. การใช้สื่อเทคโนโลยีช่วยในการเข้าถึงและรวบรวมข้อมูล เพื่อติดตามและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนยากจนเป็นรายบุคคล สื่อเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในการเข้าถึงและรวบรวมข้อมูลของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล และกระจายตัวตามพื้นที่ของจังหวัดต่าง ๆ การได้ข้อมูลของเด็กที่ถูกต้องจะช่วยให้สามารถจัดการช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชนอย่างแท้จริง

โครงการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีการจัดทำระบบฐานข้อมูลเด็กและครูนอกระบบการศึกษา ตลอดจนถึงบ้านเรียน ศูนย์การเรียนรู้ และสถานศึกษานอกระบบด้วยเครื่องมือดิจิทัล (Survey Free Online) ให้เป็นปัจจุบัน โดยการมีส่วนร่วมของครู เด็ก ชุมชน เครือข่าย องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร (ชุมชนแออัดใต้ทางด่วน เขตบางนา และชุมชนกระทู้มเดี่ยว เขตสะพานสูง) จังหวัดสมุทรปราการ (ชุมชนทองสุข ต.แพรกษา อ.เมืองฯ) และจังหวัดสงขลา (ชุมชนบ้านพลี ต.วัดจันทร์ อ.สทิงพระ) รวมจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาในโครงการ จำนวน 521 คน และครูผู้ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา จำนวน 40 คน เพื่อช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาให้สามารถพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาทักษะการพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตบนฐานนิเวศวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างมีความสุข

โครงการตามหาน้องในซอกหลืบ: แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19 มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงาน ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System: GIS) กระบวนการทำงานเกี่ยวกับข้อมูลเชิงพื้นที่ (spatial data) ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ โดยการกำหนดข้อมูลเชิงบรรยายหรือข้อมูลคุณลักษณะ (attribute data) และสารสนเทศ เช่น ที่อยู่ บ้านเลขที่ ที่มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งในเชิงพื้นที่ (spatial data) เช่น ตำแหน่งบ้านของเด็กๆ ทั้งนี้ทำให้สามารถช่วยเหลือและส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับกลุ่มเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน ผ่านความร่วมมือที่เข้มแข็งของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ได้แก่ เกษัชกรและแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ครูนอกระบบการศึกษา และชุมชน เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้แก่เด็กและเยาวชนด้วยโอกาสทางการศึกษาในจังหวัดชัยภูมิ เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการสามารถนำความรู้ และทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้จากกิจกรรมต่าง ๆ สร้างการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตและคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน

6.3.2 กลไกการพัฒนาเด็กยากจน

ในการพัฒนาครูสำหรับเด็กยากจนควรให้ความสำคัญกับการยกระดับความรู้ ทักษะ ทศนคติและคุณลักษณะ (Knowledge, Skills, and Personal attribute) ของบุคคลที่จำเป็นต้องมีเพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้ประสบผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้ เพื่อให้ครูเป็นบุคคลที่สามารถบริหารจัดการและดำเนินงานดูแลช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุน และจัดกิจกรรมอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนชัดเจน พร้อมทั้งมีวิธีการและมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้ มีการส่งเสริม พัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหา เพื่อให้เด็กยากจนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิต และรอดพ้นจากวิกฤติที่พึงปวง

ครูนอกระบบการศึกษาที่ดูแลเด็กยากจน ได้รับการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน ทั้งองค์กรนานาชาติ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษาท้องถิ่น รวมทั้งแหล่งทุนภายนอกที่ผลักดันให้ครูนอกระบบการศึกษามีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นต่อการช่วยเหลือเด็กยากจน ดังนี้

1. การรับสมัครครูที่ดูแลเด็กยากจนและเด็กพิการยากจน โดยคัดเลือกกลุ่มที่ตอบโจทย์การดูแลเด็ก ซึ่งขั้นตอนนี้ควรเริ่มตั้งแต่การให้เด็กยากจนหรือเด็กพิการทำแบบสอบถาม และระบุความต้องการโดยเฉพาะ

2. การอบรมเชิงปฏิบัติการบนฐานสมรรถนะ (Competency-based Training Model) เน้นความสามารถที่จำเป็นและความต้องการของครูสำหรับการพัฒนาเด็กยากจนเป็นฐานของการจัดฝึกอบรมหรือนำมาใช้เป็นเนื้อหาของการฝึกอบรม ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความสามารถตามเนื้อหา นั้น ๆ โดยเน้นที่ความสามารถในการทำงานเป็นสำคัญ สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับครูและคนทำงานกับกลุ่มเด็กยากจน ได้แก่ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ เพื่อให้สามารถทำงานกับเด็กยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น สามารถเขียนแผนการเรียนรู้สำหรับเด็กรายบุคคล สามารถวางแผนและประเมินการเรียนรู้ มีจิตวิทยาสร้างแรงบันดาลใจให้แก่เด็ก เป็นต้น

3. การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ การพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาโดยเฉพาะเด็กที่เป็นแกนนำของศูนย์การเรียนรู้ มูลนิธิ บ้านเรียนให้เด็กที่เป็นแกนนำได้รับการพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้มีศักยภาพในตนเองที่สูงขึ้น จากนั้นแกนนำจะต้องนำความรู้และทักษะที่ตนได้เรียนมาสอนและฝึกอบรมให้เพื่อนในศูนย์การเรียนรู้ เป็นการส่งต่อองค์ความรู้จากเพื่อนถึงเพื่อนเพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้ รวมถึงเป็นการให้แกนนำได้ทบทวนความรู้ของตนเองเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไปได้อีกด้วย

4. การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) ให้ครูได้ทำงานร่วมกัน โดยยึดเด็กยากจนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการคิดและปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของครู โดยร่วมกันทำงานในระดับหน่วยงานด้วยตนเอง และ/หรือการทำงานระหว่างเครือข่ายในระดับพื้นที่ร่วมกับองค์กรอื่น ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

5. การนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล ให้มีการดูแลการดำเนินงานของครูสำหรับเด็ก ยากจน มีการนิเทศและให้คำชี้แนะการทำงานโดยตรงและโดยอ้อม กำกับ ติดตาม และประเมินผลกิจกรรมและ โครงการต่าง ๆ ที่ครูได้ดำเนินการอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง เพื่อนำผลสะท้อนมาปรับปรุงและแก้ไขการทำงานเพื่อ พัฒนาเด็กยากจน

โดยการดำเนินงานต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสามารถของผู้ปฏิบัติงานหรือสมรรถนะ ที่จำเป็นสำหรับการทำงาน ทำให้ครูมีความสามารถในการปฏิบัติภาระงานนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ กิจกรรมการพัฒนาดังกล่าวสามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดมุมมองเชิงบวก เกิดทักษะการทำงานอย่าง เชี่ยวชาญ และมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและแม่นยำ เพื่อให้ครูและคนทำงานกับเด็กยากจนมีความพร้อมทั้งใน เชิงความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีกับการทำงาน และได้รับการพัฒนาตนเองที่เหมาะสม

สรุปได้ว่า รูปแบบการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจน เริ่มจากการประสานเครือข่ายเพื่อ ค้นหาเด็กนอกระบบการศึกษาในแนวราบ จากนั้นคัดกรองเด็กตามระดับความยากจน จากนั้นพัฒนาครูให้มี เครื่องมือในการค้นหาตัวเด็กและการออกแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคล ผ่านการวิเคราะห์ความต้องการและ ความสนใจของตัวเด็ก และการประเมินการเรียนรู้ มีการเชื่อมฐานข้อมูลระหว่างหน่วยงานและการค้นหาตัวเด็ก จากเครือข่าย คนในชุมชน จากนั้นวิเคราะห์ความต้องการและความสนใจในการเรียนรู้ ทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็ก อาทิ การพัฒนากิจกรรมการศึกษาและการเรียนรู้ การส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่หลากหลาย การฝึกอบรมและพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐาน เพื่อให้เด็กสามารถหารายได้และพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงการสร้างพื้นที่ การเรียนรู้และการออกแบบการเรียนรู้เป็นรายบุคคล/กลุ่ม ให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเอง พัฒนา ทักษะอาชีพและทักษะอื่น ๆ ของเด็กและการประสาน ในสถานที่ชุมชน การดำเนินการตามแผนการเรียนรู้ การประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งเป็นรายบุคคลและแบบกลุ่ม การทบทวนบทเรียน ผ่านการพูดคุย และการถอด บทเรียนการเรียนรู้

กลไกการพัฒนาเด็กยากจน มี 4 กลไก คือ กลไกฐานข้อมูลที่มีการเชื่อมระหว่างหน่วยงาน โดยใช้ระบบ GIS เป็นเครื่องมือค้นหาตัวเด็ก การประสานกับเครือข่ายการศึกษาทางเลือก กลไกพื้นที่ในการค้นหาตัวเด็ก โดยให้ ครูนอกระบบการศึกษา ครูศน. ครูศรช. ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ครูอาสาสอนเด็กด้อยโอกาส ครูอัตราจ้าง สังกัดอปท. โรงเรียน และเครือข่ายในชุมชนลงพื้นที่ เพื่อหากกลุ่มเด็กและเยาวชนยากจนที่เหมาะสม และวิเคราะห์ กลุ่มเป้าหมายตามประเภทความยากจน หรือความต้องการและสนใจในการเรียนรู้ กลไกการช่วยเหลือและพัฒนา เด็กและกลไกการส่งต่อ โดยประสานหน่วยงานรับผิดชอบและการพัฒนาอาชีพให้เลี้ยงตนเอง เลี้ยงครอบครัว และ เป็นผู้ประกอบการในชุมชนได้

สำหรับการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาสำหรับกลุ่มนี้ มีการรับสมัครครูที่ดูแลเด็กยากจนและเด็กพิการ โดยคัดเลือกกลุ่มที่ตอบโจทย์การดูแลเด็ก มีการอบรมเชิงปฏิบัติการบนฐานสมรรถนะ (Competency-Based

Training Model) เน้นความสามารถที่จำเป็น และความต้องการของครูสำหรับเด็กยากจนมาใช้เป็นฐานของการจัดฝึกอบรม การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ เป็นการส่งต่อองค์ความรู้จากเพื่อนถึงเพื่อน เพื่อให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้ได้รับความรู้และอีกทางคือการได้ทบทวน ความรู้นั้นเพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) ให้ครูได้ทำงานร่วมกัน โดยยึดเด็กยากจนในชุมชนเป็นศูนย์กลางของการคิดและปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของครู ร่วมด้วยการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กและครูนอกระบบการศึกษา ในภาพรวม พบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กและครูนอกระบบการศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างของ “เด็กนอกระบบการศึกษา” ตามกลุ่มเด็กที่มีลักษณะแตกต่างกัน รวมถึง “ครูนอกระบบการศึกษา” ตามลักษณะการดำเนินงานบริบทเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นที่หลากหลาย โดยคำนึงถึงความละเอียดอ่อนเฉพาะบางในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ภูมิหลังทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจฐานะ ที่ผู้ดำเนินการต้องดำเนินงานด้วยความเข้าใจในภูมิหลัง สภาพ ปัญหา และความต้องการที่แตกต่างอย่างรอบคอบ เนื่องจากเป็นประเด็นละเอียดอ่อน ในขณะเดียวกันก็มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นทางสิทธิมนุษยชน ความขัดแย้ง และความมั่นคงของประเทศอีกด้วย

กลไกการดำเนินงานส่วนมากอยู่บนหลักการของการใช้ชุมชนเป็นฐาน การบูรณาการฐานข้อมูลการดำเนินงานเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วมจากปราชญ์ชุมชน อาสา หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น มหาวิทยาลัย องค์กรในพื้นที่ที่ทำงานกับเด็กชาติพันธุ์ เครือข่ายการทำงานด้านการศึกษาในพื้นที่ และการส่งต่อและเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ เพื่อการพัฒนาเด็กในระดับปัจเจกบุคคล มีการพัฒนารายบุคคล (IDP) และการออกแบบการศึกษารายบุคคล (IEP) ที่สำคัญคือมีการส่งต่ออย่างเป็นระบบ รับช่วงอย่างไม่ขาดมือ และต้องมีการนิเทศ ติดตาม ประเมินผลการเรียนรู้ทั้งเป็นรายบุคคลและแบบกลุ่ม การทบทวนบทเรียน ผ่านการพูดคุย และการถอดบทเรียน การเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องเพื่อให้มั่นใจว่าเด็กได้รับการส่งต่อทั้งในด้านการศึกษาและการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสมตามความเป็นจริง

อย่างไรก็ดี จากการวิจัยเห็นถึงความสำคัญในการ “เข้าถึงตัวเด็ก” ซึ่งเป็นขั้นตอนแรกที่จะระบุตัวตนของเด็กนอกระบบการศึกษา จำนวน สภาพ ปัญหา ความต้องการ รวมถึงข้อมูลอื่น ๆ ในมิติต่าง ๆ รอบตัวเด็ก เช่น เพศ ระบบเครือญาติ สิทธิสุขภาพ ซึ่งทำให้มองเห็นความต้องการของเด็กได้รอบด้านขึ้น เช่น ความช่วยเหลือที่ต้องการ การย้ายถิ่นตามการทำงานของพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยการบูรณาการกับฐานข้อมูลของภาครัฐและฐานข้อมูลในระดับชุมชน เพื่อให้เป็นฐานข้อมูลเชิงลึก สามารถเพิ่ม-ลด แก้ไข และเข้าถึงได้รวดเร็ว เหมาะกับความสั้นไหวในการเคลื่อนย้ายของเด็กนอกระบบการศึกษา และความสำคัญของการจัด “ภูมิทัศน์การเรียนรู้ใหม่” ประกอบด้วยพื้นที่ภายในจิตใจของตนเองและพื้นที่ร่วมของผู้เรียนกับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่รับรู้ด้วยกายภาพ

(Co-Learning Space: CLS) และพื้นที่ร่วมของเครือข่ายผู้เรียนที่โยงใยในระบบนิเวศการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Co-Learning Community) รวมถึงการเรียนรู้ในพื้นที่พิเศษเฉพาะของแต่ละคนที่น่าไปสู่การส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างตรงกับความต้องการและบริบทภูมิสังคมของเด็กแต่ละกลุ่ม

กลไกการพัฒนาครุมนุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ภายในบุคคลอย่างต่อเนื่อง และนำความรู้นั้นไปขยายผลให้แก่ผู้อื่นด้วยการพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง ในประเด็นความรู้และทักษะต่าง ๆ เช่น ความสามารถเรียนรู้โดยการนำตนเอง ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถในการเข้าใจเด็ก ความสามารถในการออกแบบและการใช้สื่อ การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การกำหนดมาตรฐานสมรรถนะมาตรฐานของครูนอกระบบ การประเมินสมรรถนะและการวางแผนการพัฒนารายบุคคล การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากลไกทางวิชาการ คือการสร้างขวัญและกำลังใจและคุณภาพชีวิตที่ดีของครูนอกระบบ รวมถึงการพัฒนาเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ทำงานร่วมกันโดยอาศัยความเข้าใจ ความไว้วางใจและร่วมแรงใจกันทุกฝ่าย โดยมุ่งหมายให้กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เป็นกลไกการพัฒนาในฐานะตัวกลางเชื่อมประสานการทำงานด้านการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อการดำเนินงานอย่างสอดคล้องประสานเป็นเครือข่ายทางวิชาชีพที่มุ่งการทำงานบนฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทิศทางเดียวกันต่อไป

บทที่ 7

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

จากข้อค้นพบของคณะทำงานโครงการฯ ในการดำเนินการสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯ จำนวน 66 โครงการทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการย่อยภายใต้โครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษาทั้ง 18 โครงการ จากการเก็บข้อมูลด้วยแบบประเมินและแบบสัมภาษณ์ การสังเกตและการสัมภาษณ์ การติดตามประเมินการดำเนินการเพื่อสนับสนุนและรับฟังความคิดเห็นทั้งในรูปแบบที่ลงพื้นที่จริงและผ่านระบบออนไลน์

ในบทนี้เป็นการนำเสนอข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ทั้งข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กรที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา คณะทำงานโครงการฯ ขอแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงานและองค์กรที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา

หัวใจสำคัญในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา ควรเริ่มจากความเข้าใจถึงปัจจัยที่จำเป็นในการส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคมของเด็ก ทั้งสภาวะทั่วไปและลักษณะเฉพาะต่าง ๆ เช่น สภาพร่างกาย จิตใจ ขาดพื้นฐาน ศาสนา วัฒนธรรม ที่อยู่อาศัย เศรษฐฐานะ ความต้องการเฉพาะของเด็กรายบุคคล เป็นต้น โดยการยึดความเข้าใจในตัวเด็กนอกระบบการศึกษาเป็นศูนย์กลางเป็นฐานคิดหลักที่นำไปสู่การสกัดข้อเสนอแนะทั้งที่เป็นจุดร่วมและจุดเฉพาะในการพัฒนาเด็กที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม กลไกและรูปแบบของระบบสนับสนุนที่เกี่ยวข้องรวมทั้งการส่งเสริมความสามารถของครูและผู้เกี่ยวข้องในการดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา มีดังนี้

1.1 ข้อเสนอแนะร่วมในการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

1.1.1 การพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาให้มีพัฒนาการและวุฒิภาวะที่สมวัย สามารถเติบโตอย่างมีคุณภาพทั้งทางสติปัญญา ร่างกายและจิตใจ มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดูแลตนเองและเข้าสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีทักษะการประกอบอาชีพและความสามารถอื่น ๆ พ้นจากความยากจน ปรับตัวได้ดีกับความท้าทายและความเปลี่ยนแปลง มีคุณภาพชีวิตที่ดี ควรเริ่มต้นจากการเสริมสร้างทัศนคติรักการเรียนรู้ เพื่อปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงและเหตุปัจจัยต่าง ๆ ได้ตลอดชีวิต สร้างความสนใจใคร่รู้เรื่องราวทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งเรื่องใกล้ตัว เข้าใจทุนที่สำคัญในดำรงชีวิต ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ นิสัยใจคอ รูปแบบการเรียนรู้ ความถนัด ความสนใจ และศักยภาพด้านอื่น ๆ

ของตน มีการส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ จัดเวทีให้เด็กได้แสดงความสามารถ นอกจากนี้เด็กนอกระบบการศึกษาส่วนใหญ่มีเศรษฐกิจฐานะที่ไม่ดีมาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย การสนับสนุนทางการเงินและปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตของเด็ก และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ยังเป็นเรื่องพื้นฐานที่ควรต้องสนับสนุนควบคู่ไปด้วย

1.1.2 การพัฒนาครุชนอกระบบการศึกษา ผู้เป็นบุคคลหลักที่จะต้องทำความเข้าใจในความจำเป็น ความต้องการในการสนับสนุนให้เด็กนอกระบบการศึกษาเกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศและพื้นที่ของการเรียนที่ปลอดภัยเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ครูควรได้มีโอกาสในการเรียนรู้เพื่อทบทวนตนเอง เช่น บุคลิกภาพ ความถนัด และสุขภาวะของตน รวมทั้งมีจรรยาบรรณและหัวใจของความเป็นครูที่มีความเข้าใจ เมตตา มีความสามารถในการให้คำปรึกษาและแนะแนวอาชีพให้แก่เด็กนอกระบบการศึกษาที่ประสบกับเงื่อนไขและข้อจำกัดต่าง ๆ ในชีวิต รวมทั้งเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ มีความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมการศึกษาในกระแสหลัก การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย มีความสามารถ ออกแบบหลักสูตร สื่อ กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมซึ่งแตกต่างจากรูปแบบการศึกษาดั้งเดิม การวัดและประเมินผลที่เหมาะสมกับรูปแบบ เนื้อหา ทักษะ และเป้าหมายตามวิถีชีวิตเด็กนอกระบบการศึกษาในแต่ละประเภท ครูควรมีความรู้ความเข้าใจในลักษณะตามธรรมชาติเฉพาะของเด็กในกลุ่มที่ตนดูแล ทั้งกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ หลักปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทักษะทางสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ทักษะ การสื่อสาร ทักษะการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ชุมชน ทักษะการใช้เทคโนโลยี เป็นต้น เพื่อช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ควรส่งเสริมการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้/ชุมชนวิชาชีพอย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับครุชนอกระบบการศึกษาที่มีประสบการณ์ร่วมทั้งในด้านการสอนและการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา มีการพัฒนาลักษณะของพี่เลี้ยง (แม่ไก่-ลูกไก่) นิเทศการสอน ร่วมให้ข้อมูลป้อนกลับ ทบทวนสะท้อนคิดจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ผ่านการพัฒนาศักยภาพครุชนอกระบบการศึกษابนฐานสมรรถนะ (Competency-based Development) เพื่อให้ครุชนอกระบบการศึกษาเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถปฏิบัติงานได้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงและคาดหวังจากผู้เกี่ยวข้อง ผ่านการเรียนรู้ในหลักสูตรและกระบวนการพัฒนาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

1.1.3 การที่จะบรรลุเป้าหมายที่ต้องการของครูและเด็กนอกระบบการศึกษา เช่น ระบบการศึกษา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของครูและเด็ก จะต้องอาศัยการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับบุคคล และหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ นโยบาย ทรัพยากรต่าง ๆ ที่จัดสรรแนวทางและกลไกสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่หน่วยย่อยที่ใกล้ชิดเด็กนอกระบบการศึกษามากที่สุดจนถึงระดับประเทศ ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานปกครองท้องถิ่น หน่วยงานการศึกษาในพื้นที่ โรงเรียนสอนศาสนา วัด องค์การภาคเอกชน หน่วยงานภาคประชาสังคมอื่น ๆ จนถึงหน่วยงานระดับชาติ เพื่อสนับสนุนวิชาชีพครุชนอกระบบการศึกษา ร่วมพัฒนาความสามารถและค่าตอบแทน สวัสดิการต่าง ๆ ในการดูแลสุขภาพและการปฏิบัติงานแก่ครุชนอกระบบการศึกษา รวมถึงจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ และงบประมาณ ในการดำเนินการสนับสนุนการจัดการศึกษาเรื่องอาชีพและทักษะชีวิตของเด็กนอกระบบการศึกษาในบริบทต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ควรมีการสร้างเครือข่ายทั้งภายในหน่วยงานและระหว่างหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เกิดเครือข่ายคนทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาที่เข้มแข็ง เพื่อเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นกลไกสนับสนุนกระบวนการทำงาน สนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อกับความต้องการของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคต

1.2 ข้อเสนอแนะเฉพาะในการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละประเภท

การดำเนินการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างเหมาะสมนั้น ควรพิจารณาและดำเนินการให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของเด็กแต่ละประเภท ประกอบด้วย 1) เด็กในกระบวนการยุติธรรม 2) เด็กพิการในชุมชน 3) เด็กชาติพันธุ์ 4) เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว 5) เด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 6) เด็กยากจนในชุมชน คณะทำงานโครงการฯ จึงมีข้อเสนอแนะเฉพาะในการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละประเภท ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.1 กลุ่มเด็กในกระบวนการยุติธรรม

1. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรม

1.1 คำนึงถึงกลไกทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิเด็กในการเข้าถึงการศึกษาที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับตัวเด็ก ทั้งอนุสัญญาสิทธิเด็กและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

1.2 ส่งเสริมให้ครู เจ้าหน้าที่และครูที่ดูแลเด็กในกระบวนการยุติธรรมได้เห็นภาพของการศึกษาที่มีหลายรูปแบบ ทั้งรูปแบบการศึกษาตามกระแสหลัก การศึกษาทางเลือก การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ซึ่งเด็กในศูนย์ฝึกมักเป็นเด็กที่โตซึ่งเหมาะกับการเรียนแบบการเรียนรู้บนฐานการทำงานเพื่อเสริมกับหลักสูตรของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) และเพื่อให้เด็กได้พบตนเองในเชิงอาชีพและการทำงาน

1.3 ครูควรทำความเข้าใจภูมิสังคมของเด็ก เรียนรู้รูปแบบการเรียนรู้ของเด็ก (Learning Style) เพื่อออกแบบการทำงานและการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะกับเด็กแต่ละกลุ่มแต่ละคนจริง ๆ

1.4 จากการศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้อง อาทิ พระราชบัญญัติการบริหารการแก้ไขบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด พ.ศ. 2561 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะพบว่า กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนสามารถบริหารจัดการจัดทำหลักสูตรการศึกษาอบรมเด็กในกระบวนการยุติธรรมที่เหมาะสมได้ภายในหน่วยงานเพิ่มเติมจากนโยบายการศึกษาปัจจุบัน ซึ่งผูกภาระงานการศึกษาไว้กับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) เพื่อขยายขอบเขตการปฏิบัติงานให้มีความยืดหยุ่นหลากหลายสอดคล้องกับความต้องการที่แตกต่างในการแก้ไขปัญหามาเพื่อสร้างแนวทางการปรับพฤติกรรมการเรียนรู้ไปสู่เส้นทางการสร้างตัวตนอย่างมีความหมายใหม่ให้กับเด็กและเยาวชนได้อย่างครอบคลุมทั่วถึง

1.5 คุณภาพการเรียนรู้และคุณภาพชีวิตของเด็กในกระบวนการยุติธรรมจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั้งหมดภายในศูนย์ฝึกตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน เช่น การทำกิจกรรมในเวลาเรียน นอกเวลาเรียน กิจกรรมในกิจวัตรประจำวัน กิจกรรมบำบัดฟื้นฟู กิจกรรมพัฒนาทักษะตามความสนใจ งานอดิเรก งานจิตอาสา สามารถนำมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา สมรรถนะสำคัญในการเรียนรู้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่สอดคล้องกับเกณฑ์วัดและประเมินผลเทียบเคียงกับคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานได้จากการประเมินผลตามสภาพจริง เพียงมีการเพิ่มเติมกระบวนการเรียนรู้ตามความสนใจพัฒนาทักษะให้เป็นความถนัดและความเชี่ยวชาญ เพื่อวางเป้าหมายในการทำงานและการศึกษาต่อในอนาคตต่อไป โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมในการเชื่อมโยงคุณค่าที่เกิดประโยชน์กับเด็กอย่างแท้จริง

1.6 การบริหารจัดการเวลาในการออกแบบการจัดการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญของการเสริมสร้างศักยภาพเด็กตามความถนัดและความสนใจ ให้เกิดมิติใหม่ในภารกิจการศึกษาที่รวมภารกิจบำบัด ฟื้นฟู การช่วยเหลือติดตาม และการจัดกิจกรรมจากเครือข่ายให้เกิดความยืดหยุ่นและมีเป้าหมายร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว ลดข้อจำกัดของการจัดการภาระงานได้อย่างมีคุณภาพ ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมศิลปะ มีผลในการสร้างสมาธิเสริมจินตนาการสู่การคิดวิเคราะห์สังเคราะห์ เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมบำบัดฟื้นฟูและเป็นการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้ในเวลาเดียวกัน 2) กิจกรรมกีฬา สามารถสร้างการเรียนรู้ด้านการฝึกวินัย ความมีน้ำใจ การพัฒนาบุคลิกภาพภายใน การคิดคำนวณ ความสัมพันธ์ในหมู่คณะ และการพัฒนาสุขภาวะทางกายและใจ กิจกรรมกีฬายังมีได้เป็นเพียงงานอดิเรกหรือวิชากีฬา แต่ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมบำบัดและการพัฒนาคุณภาพการศึกษาแบบองค์รวม และ 3) งานช่าง มีการเรียนรู้ด้านศิลปะ การออกแบบ การคิดคำนวณ ความงาม ความแม่นยำ ความประณีต ความรู้วิทยาศาสตร์เรื่องสี พื้นผิว วัสดุ อุปกรณ์ ความปลอดภัยในการทำงาน และการใช้งาน ต้นทุน ราคาซื้อราคาขายที่เป็นธรรม การประสานประโยชน์การทำงานระหว่างผู้ทำงานและผู้ใช้งานอย่างมีคุณภาพ งานช่างเป็นได้ทั้งกิจกรรมบำบัด การฝึกอาชีพ และการศึกษาในเวลาเดียวกัน กิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วอย่างเป็นรูปธรรมภายในสถานพินิจฯ และศูนย์ฝึกฯ เป็นต้น

1.7 ผู้บริหาร ครู และเจ้าหน้าที่ของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน เป็นผู้มีความตั้งใจและมีจิตใจที่มุ่งมั่นทำงานเพื่อเด็ก มีทุนความรู้ ความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ระดับสูง แต่ไม่มีโอกาสใช้ศักยภาพได้เต็มที่ ด้วยภาระงานที่อาจต้องทำหลายหน้าที่ และด้วยองค์ความรู้ที่ยังเข้าไม่ถึงการออกแบบวิธีการจัดการเรียนรู้และการวัดและประเมินผลที่ตอบคุณภาพการเรียนรู้ที่แตกต่างกันเพื่อให้ผู้เรียนขับเคลื่อนการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง การส่งเสริมให้ผู้บริหาร ครู และเจ้าหน้าที่มีความรู้และเข้าใจในการจัดการศึกษาทางเลือกเพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็กในทุกด้านให้เป็นทิศทางเดียวกันกับการมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงเด็กตามความต้องการสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเด็ก

1.8 สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนมีเครือข่ายมาก ควรมีการออกแบบร่วมกันเพื่อสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาศักยภาพให้กับเด็กอย่างมีเป้าหมายและสอดคล้องกับบริบทของเด็กเพื่อทำให้การเชื่อมร้อยเครือข่ายนำไปสู่การพัฒนาระบบเสริมสร้างศักยภาพเด็กของสถานพินิจฯ และศูนย์ฝึกฯ แบบมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ

1.9 การมีพื้นที่ทางสังคมทั้งกายภาพหรือการติดต่อทางสื่อสังคมออนไลน์ เป็น Learning Hub ศูนย์ให้คำปรึกษาหลังจากได้รับการปล่อยตัวเพื่อเสริมทักษะการปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเด็กให้ผ่านช่วงการสร้างความยอมรับและเชื่อมั่นในตนเอง การอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม การวางแผนเป้าหมายและประคับประคองชีวิตให้มั่นคงขึ้น

1.10 แนวทางการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องภายหลังการปล่อยตัว การเชื่อมร้อยเครือข่ายหลากหลายรูปแบบในภูมิสังคมของเด็กให้หลากหลายทั้งรูปแบบและแนวทางดำเนินงานให้มากเพียงพอต่อการเชื่อมพื้นที่ทางสังคม รองรับแนวทางการดำเนินชีวิตที่เป็นโอกาสครั้งใหม่เพื่อสร้างกระบวนการเป็นเครือข่ายความร่วมมือในการช่วยเหลือเพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็กในกระบวนการยุติธรรมอย่างต่อเนื่อง และขยายผลจนกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งในการสร้างโอกาสการศึกษาต่อและการมีงานทำได้อย่างสอดคล้องกับบริบทความต้องการและศักยภาพของเด็กที่จะมีโอกาสพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ไม่กลับไปตกอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิมอย่างไม่มีทางเลือก

1.11 ปัจจัยและเงื่อนไขที่จำเป็นต้องคำนึงถึงในการช่วยเหลือและจัดการศึกษาสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม อาทิ 1) ความต้องการโอกาสในการพัฒนาตนเองของเด็ก 2) ความต้องการในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างทางเลือกให้กับเด็ก 3) นโยบายและแผนงานของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในการสนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือกอื่น ๆ ที่ตอบสนองการเรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มภายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน 4) การปรับแผนการดำเนินงานตามความต้องการของเด็กเป็นตัวตั้ง มีความยืดหยุ่นมากพอที่จะรองรับการเข้า-ออก ในทุกระยะ 5) การปรับเปลี่ยนโมเดลในรูปแบบการศึกษาแบบเดิม และร่วมสร้างกระบวนการที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมปฏิรูปการศึกษาเพื่อเด็กในกระบวนการยุติธรรม หากผู้จัดการศึกษายังไม่สามารถทะลวงกำแพงของการเรียนรู้ที่เอาวิชามาเป็นตัวตั้งได้ และยังไม่เข้าใจการศึกษาทางเลือกแบบกลุ่มประสบการณ์ที่ตอบสนองการเรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคลหรือกลุ่ม อาจส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กเพราะจะทำให้เด็กอึดอัดและไม่รักในการเรียนรู้ในอนาคตได้ 6) การที่เด็กและเยาวชนยังมีความไม่เข้าใจรูปแบบการเรียนรู้แบบเสาะแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง ขาดความเข้าใจรูปแบบการเรียนรู้ ยังยึดติดอยู่กับรูปแบบการเรียนรู้ที่มีการป้อนวิชาและการไม่ยอมรับตัวเองทำให้การเรียนรู้บนฐานกิจกรรมหรือกลุ่มประสบการณ์อาจไม่ได้ผล ดังนั้นการให้คำแนะนำและให้กำลังใจ รวมทั้งการเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของครูเป็นสิ่งจำเป็น 7) การจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์ต้องเชื่อมโยงปัญหาด้านการทำมาหากินหรืออาชีพของเด็ก 8) ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องต้อง “เข้าใจ” เด็กในสถานพินิจฯ และศูนย์ฝึกฯ เด็กทุกคนไม่ใช่เด็กที่มีปัญหาพิเศษที่ต้องการดูแลเป็นพิเศษ เด็กกลุ่มนี้มีชีวิต เลือดเนื้อและความรู้สึกเหมือนเด็กทั่วไปในสังคม นอกจากนี้จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดการกระบวนการจัดการศึกษาทางเลือกให้กับเด็กอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพแล้วยังต้องมี “ความรัก” ต่อเด็กทุกคนเหมือนลูกหลานญาติพี่น้อง และมี “ความอดทน” ในการทำงานให้ได้อย่างต่อเนื่อง เป็นผู้เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ สร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ เป็นผู้ไม่สังเกตและ

เอาหัวใจนำทาง สร้างสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ เด็กยอมเรียนรู้ได้ตลอดเวลาโดยไม่รู้ตัวเลยว่ากำลังเรียนรู้ และ 9) การมีแหล่งเรียนรู้ที่เปิดกว้างหลากหลาย

2. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูและผู้เกี่ยวข้องที่ดูแลเด็กในกระบวนการยุติธรรม

2.1 กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนสามารถประสานความร่วมมือกับหน่วยงานทางการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนในการส่งเสริมความสามารถของครูให้สามารถออกแบบแผนการเรียนรู้และการจัดการเรียนรู้ที่อิงสมรรถนะ การเป็นครูโค้ชหรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ และการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการของการบูรณาการการเรียนรู้ การศึกษาทางเลือก การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก

2.2 สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนควรใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) ในรูปแบบของการศึกษาจากบทเรียน (Lesson Study) เพื่อใช้ในการพัฒนาครู

2.3 กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนส่งเสริมให้ครูทำงานแบบมีส่วนร่วม สามารถประสานการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำนักงานการอาชีวศึกษา กรมสุขภาพจิต เพื่อให้สามารถรองรับปัญหา และติดตามเด็กและเยาวชนหลังได้รับอิสรภาพ กล่าวคือ กศน. ประสานเรื่องให้ความรู้ เสริมการฝึกฝนอาชีพเพิ่มเติมเมื่อมีความต้องการหรือยกระดับความสามารถในอาชีพ เสริมความรู้ในเรื่องทักษะชีวิตที่ต่อเนื่องและสนับสนุนการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์เพื่อปรับคุณวุฒิทางการศึกษา และส่งต่อไปยังกรมพัฒนาฝีมือแรงงานหรือสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ สำนักงานการอาชีวศึกษา ประสานเรื่องการจัดการศึกษาและพัฒนาอาชีพ เพื่อพัฒนาพฤตินิสัยเด็ก และสนับสนุนบุคลากร และทรัพยากรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านอาชีพสำหรับเด็ก ส่วนกรมสุขภาพจิต ประสานในเรื่องการดูแลเด็กที่อาจประสบกับปัญหาเดิม ๆ เพื่อให้ผ่านพ้นความยากลำบากไปได้ รวมทั้งการสร้างกำลังใจให้มีความเข้มแข็งในการต่อสู้ชีวิต และการเข้าถึงผู้ปกครองของเด็ก เพื่อช่วยเหลือในการคลี่คลายปัญหา รวมทั้งให้การช่วยเหลือผู้ปกครองของเด็กในอีกทางหนึ่งด้วย

2.4 ส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างครูภายในกับครูภายนอก โดยการพัฒนาเด็กในกระบวนการยุติธรรมควรมีทั้งครูกระบวนการหรือครูโค้ชที่จะทำงานและติดตามเด็กเป็นรายบุคคล มีครูเฉพาะทางหรือครูวิชาชีพเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กในเรื่องเฉพาะและมีครูภายนอกที่มาช่วยเสริมความรู้ในสิ่งที่เด็กต้องการและสนใจเป็นครั้ง ๆ ไปเพื่อให้เห็นทิศทางและทางเลือกใหม่ ๆ รวมถึงเป็นผู้ที่ช่วยเหนี่ยวนำให้ครูที่อยู่ภายในสถานพินิจฯ หรือศูนย์ฝึกฯ เกิดการเรียนรู้และพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ สำหรับเด็กอีกด้วย

1.2.2 กลุ่มเด็กพิการในชุมชน

1. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กพิการในชุมชน

1.1 ปัญหาความพิการและความผิดปกติของเด็กเป็นสิ่งที่ซับซ้อนกว่าที่คาด มีความแตกต่างกันทั้งในแง่ลักษณะปัญหา เช่น สติปัญญาคาบเส้น เรียนรู้ช้า แอลดี สมาธิสั้น และบางรายมีความพิการทางกายร่วม เป็นต้น รวมถึงสภาพความเป็นอยู่และฐานะรายได้ของครอบครัว ซึ่งทั้งหมดส่งผลต่อ ระดับ

ความต้องการพัฒนาและการบริการ รวมทั้งความช่วยเหลือที่แตกต่างกัน โดยไม่รวมถึงเงื่อนไขเชิงบริบทอื่น ๆ เช่น การมีอยู่ของโรงเรียนปกติและโรงเรียนการศึกษาพิเศษ สถานบริการสาธารณสุข และบุคลากรวิชาชีพในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก อีกทั้งเมื่อแยกครอบครัวเป็นกลุ่มที่มีปัญหาสูง ต้นทุนต่ำ ปัญหาปานกลาง/ต่ำ ต้นทุนปานกลาง/ต่ำ และกลุ่มที่มีปัญหาสูงต้นทุนสูง สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการพัฒนาและบริการที่จะตอบสนองปัญหา และความต้องการของเด็กพิการและครอบครัวเป็นเรื่องที่ต้องออกแบบให้มีความหลากหลายและยืดหยุ่นให้ตรงกับปัญหาของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มที่มีปัญหาสูง ต้นทุนต่ำ ต้องการความช่วยเหลือแบบบูรณาการทั้งบริการทางการแพทย์ สวัสดิการ การศึกษาและเศรษฐกิจ ขณะที่กลุ่มที่สามารถดูแลตนเองได้ระดับหนึ่งต้องการระบบบริการที่เป็นสิ่งแวดล้อมให้การสนับสนุน เพื่อให้เด็กและครอบครัวสามารถข้ามผ่านภาวะเหล่านั้นไปได้ (โชชิตา ภาวสุทธิไพศิฐ และลือชัย ศรีเงินยวง, 2559)

1.2 รูปแบบการพัฒนาและการบริการสำหรับเด็กพิการควรมีความยืดหยุ่นที่อาจมีความเป็นไปได้ในระดับชุมชน คือ 1) รูปแบบบริการสำหรับเด็กที่มีปัญหามาก (กลุ่มปัญหารุนแรงต้นทุนต่ำ) ที่ควรมีการนำเด็กมาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการเป็นรายกรณีแล้วสร้างรูปแบบการบริการแบบผสมผสานในระดับพื้นที่ ด้วยการประสานบริการและแบ่งบทบาทระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ฝ่ายพัฒนาสังคมของเทศบาล/อบต. ทำหน้าที่สำรวจขึ้นทะเบียนสิทธิผู้พิการและช่วยเหลือด้านสังคมและเศรษฐกิจกับครอบครัวเด็ก โรงพยาบาลให้การบำบัดรักษาหรือส่งต่อไปรับการรักษาต่อนอกพื้นที่ โรงเรียนการศึกษาพิเศษ และโรงเรียนปกติในพื้นที่ ฯลฯ เป็นต้น 2) รูปแบบบริการสำหรับเด็กที่มีปัญหาความพิการทางการเรียนรู้ด้วยการสร้างระบบการเรียนการสอนโดยชุมชน/ผู้ปกครองที่จะช่วยยกระดับด้านการอ่านการเขียนให้กับเด็ก พร้อมทั้งเสริมสร้างศักยภาพด้านอื่น ๆ ที่เด็กมีและยกระดับการมองเห็นคุณค่าในตนเองของเด็ก 3) รูปแบบการช่วยเหลือเด็กที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงหรือมีแนวโน้มจะมีปัญหามากขึ้นที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของท้องถิ่นและชุมชน รวมถึงโรงเรียนในการเปิดพื้นที่ให้กับเด็ก ๆ และผู้ปกครองได้มีกิจกรรมการพัฒนาร่วมกันมากขึ้น (โชชิตา ภาวสุทธิไพศิฐ และลือชัย ศรีเงินยวง, 2559)

1.3 การสร้างสังคมแห่งความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันให้กับเด็กพิการและครอบครัวถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เด็กพิการสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขเช่นเดียวกับคนปกติในสังคม ครอบครัวของเด็กพิการนับเป็นหน่วยสังคมสำคัญที่จะช่วยดูแลเด็กพิการให้ดำเนินชีวิตต่อไปได้ โดยการสร้างองค์ความรู้ในการดูแล รักษา บำบัด และฟื้นฟู จากประสบการณ์ชีวิตของคนในครอบครัวที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ทั้งจากการลองผิดลองถูก การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น การได้รับความช่วยเหลือและได้เรียนรู้การดูแล รักษา บำบัด และฟื้นฟูเด็กพิการจากกลุ่มคน สถาบัน และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความพิการ แต่กระนั้นความพิการที่มีความแตกต่างหลากหลายและบริบทแวดล้อมของชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่นั้นย่อมต่างกันไป จึงส่งผลให้ความรู้ที่เป็นอยู่อย่างสากลหรือมีมาตรฐานเดียวนั้นอาจไม่เหมาะสมกับเด็กพิการและครอบครัวแต่ละครอบครัว การตระหนักในตนเองของครอบครัวเด็กพิการที่จะเรียนรู้และสร้างสรรค์ความรู้เพื่อการดูแลเด็กพิการให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้จึงเป็นเรื่องสำคัญ อีกทั้งช่วยเปิดพื้นที่ให้กับความรู้ในการดูแลเด็กพิการให้เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย สร้างการยอมรับในสังคมต่อความรู้ที่ถูกรังสรรค์จากประสบการณ์ชีวิต

ของผู้ปกครองเด็กพิการที่ค่อย ๆ สร้างองค์ความรู้เหล่านั้นขึ้นมามีคุณค่า สามารถใช้ได้จริงกับลูกหลานของตนเอง และพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นเป็นการกระจายความรู้ในการดูแลเด็กพิการให้กว้างขวางออกไป

1.4 ครอบครัวเด็กพิการในชุมชนไม่สามารถยื่นหยัดอยู่ได้ตามลำพัง หากต้องการความช่วยเหลือจากผู้คนร่วมสังคมเดียวกันทั้งในด้านของการยอมรับในตัวตนและคุณค่าของคนพิการ และความช่วยเหลือเพื่อให้ครอบครัวเด็กพิการสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเท่าเทียม การสร้างเครือข่ายการช่วยเหลือครอบครัวเด็กพิการในชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตให้กับครอบครัวเด็กพิการ ทั้งด้านวิถีของการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานในสังคม ด้วยการได้รับสวัสดิการความช่วยเหลือจากรัฐและเอกชน เช่น ค่ารักษาพยาบาล การได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานและภาคบังคับเท่าเทียมกับคนทั่วไป การมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับคนปกติ อีกทั้งยังได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนถึงการมีตัวตนอยู่ในชุมชน มีศักยภาพในการประกอบอาชีพและทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกับผู้อื่นได้ และยังมีเครือข่ายทางสังคมของครอบครัวคนพิการที่มีความเข้าใจ มีความรู้ และพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันบนฐานคิดของการเรียนรู้เพื่อสร้างชุมชนให้เป็นฐานแห่งการฟื้นฟูชีวิตสำหรับครอบครัวและเด็กพิการ

1.5 การช่วยเหลือเด็กพิการในชุมชนควรดำเนินการอยู่บนแนวคิดการฟื้นฟูชีวิตของคนพิการโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (CBR) โดยมีกระบวนการสร้างเครือข่ายประกอบด้วย 1) สร้างให้เกิดการตระหนักรู้ต่อการดำรงอยู่ของคนพิการในชุมชนเพื่อให้ทุกฝ่ายได้ตระหนักว่าคนพิการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ควรมีการเก็บข้อมูล จัดทำทะเบียน และกำหนดการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องไว้ในแผนดำเนินการขององค์กรปกครองท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม 2) สร้างภาคีเครือข่ายช่วยเหลือครอบครัวเด็กพิการ โดยประสานร่วมมือระหว่างคนในชุมชน บุคลากรจากหน่วยงานของรัฐ เช่น สถานพยาบาล ศูนย์การศึกษาพิเศษ โรงเรียน ศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างเครือข่ายสนับสนุนทางสังคมให้กับครอบครัวเด็กพิการสามารถร่วมกันดูแลเด็กพิการ มิใช่ทิ้งให้เป็นปัญหาเฉพาะของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง และ 3) สร้างเครือข่ายครอบครัวเด็กพิการให้สามารถเรียนรู้ แบ่งปันความรู้ร่วมกัน ให้ความช่วยเหลือกันเองในกลุ่มครอบครัวเด็กพิการและยังทำให้สามารถเข้าถึงความช่วยเหลืออื่น ๆ ได้สะดวกขึ้นกว่าการดำเนินชีวิตตามลำพัง อีกทั้งยังสร้างพื้นที่ทางสังคมที่ปลอดภัยและเท่าเทียมให้กับคนพิการในชุมชนอีกด้วย

1.6 การส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมพัฒนาเด็กพิการซึ่งประกอบไปด้วยครอบครัวเด็กพิการ องค์กรภาคเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยครอบครัวมีบทบาทดูแลและส่งเสริมพัฒนาการเด็กพิการ เข้าร่วมกลุ่มและสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ หากเป็นไปได้อาจรวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการโดยครอบครัว ชุมชน ภาคเอกชนและท้องถิ่นในการให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพ ทูสนับสนุน ส่งเสริมอาชีพ ทางด้านการศึกษา มีการจัดการศึกษาพิเศษ สนับสนุนเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ ความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ทางด้านการแพทย์ให้การรักษาฟื้นฟู บำบัด ทางด้านสังคมให้สวัสดิการสังคมการอยู่ร่วมในสังคม สิทธิทางด้านอาชีพให้บริการฝึกอาชีพ จัดหางานพัฒนาฝีมือ โดยทุกหน่วยงานส่งเสริมจัดตั้งศูนย์

การเรียนรู้เฉพาะความพิการโดยองค์กรภาครัฐ สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในด้านสวัสดิการสังคม เบี้ยยังชีพ สนับสนุนงบประมาณ และส่งเสริมจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เฉพาะความพิการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงการสร้างโอกาสการมีส่วนร่วมในชุมชน การพัฒนาเด็กพิการนั้นทุกภาคส่วนในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นครอบครัว องค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กพิการเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้น ในการพัฒนาเด็กพิการจึงจำเป็นต้องมีการจัดตั้งกลุ่มชมรมผู้ปกครองและสร้างเครือข่ายผู้ปกครองเพื่อพัฒนาเด็กพิการ

1.7 ควรมีการผลักดันให้มีศูนย์บริการการศึกษาใกล้บ้านสำหรับเด็กพิการในชุมชน อาจตั้งอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน ซึ่งจะมิบทบาทเป็นพื้นที่ที่ครูครุณาที่เป็นผู้มีจิตอาสาจากครอบครัว ชุมชน และองค์กรในพื้นที่ทำงานในการฟื้นฟูเด็กพิการ การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคลร่วมกับผู้ปกครองเด็ก และจัดการเรียนรู้เพื่อการเตรียมความพร้อมเด็กก่อนเข้าสู่ระบบโรงเรียนหรือการทำงาน

1.8 ควรมีการประสานงานกันระหว่างชุมชนหรือมูลนิธิที่ดูแลเด็กพิการเพื่อส่งต่อเด็กสำหรับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน เช่น ส่งต่อไปยังศูนย์การศึกษาพิเศษ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โรงเรียนในพื้นที่ ศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคม หรืออาจมีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนเพื่อจัดตั้งและจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อเปิดศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กพิการในชุมชน ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิเทียบเท่ากับโรงเรียนทั่วไป โดยใช้หลักสูตรตามกลุ่มประสบการณ์ที่สอดคล้องกับลักษณะและวิถีชีวิตของเด็ก โดยใช้หลักเกณฑ์ในการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และมีการประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนเพื่อดูแลเด็กขณะอยู่ในชุมชน โดยหากพบว่ามีความจำเป็นเร่งด่วนจะส่งต่อและประสานงานความช่วยเหลือเด็กเยาวชนพิการไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

1.9 ความพิการมักถูกรับรู้ว่าเป็นความผิดปกติทางกายหรือจิตใจที่เห็นชัดเจนและเป็นภาพลบ การกำหนดให้การอ่านไม่ออกหรือเขียนไม่ได้เป็นความพิการทางการเรียนรู้จึงไม่เพียงขัดแย้งกับการรับรู้ของสังคมและผู้ปกครองแต่ยังนำไปสู่การถูกตีตราทางสังคม ที่สำคัญ คือ ความพิการทางการเรียนไม่ได้เป็นความผิดปกติที่มีข้อจำกัดในชีวิตด้านอื่น ๆ เท่านั้น แต่ในเชิงวิชาการและเครื่องมือที่ใช้วัดยังมีข้อจำกัดในการแยกแยะสาเหตุและต้องใช้วิชาชีพเฉพาะคือนักจิตวิทยาคลินิกเท่านั้น เด็กที่มีปัญหาความพิการทางการเรียนรู้จำนวนไม่น้อยเป็นผลสืบเนื่องมาจากระบบการศึกษาที่ไม่สามารถออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับข้อจำกัดของเด็ก ส่งผลให้กลุ่มเด็กที่ขาดโอกาสเหล่านี้ไม่ได้รับการช่วยเหลือ พื้นฟู ทั้งจากครูและผู้ปกครองที่เหมาะสมและดีพอ แสดงให้เห็นว่าปัญหาความผิดปกติทางการเรียนรู้ในเด็กมีความจำเป็นต้องได้รับการทบทวนในเชิงวิชาการและกฎหมายให้ชัดเจน โดยเฉพาะการกำหนดว่าความผิดปกติระดับใดที่ควรนับเป็นความพิการอย่างแท้จริง (โชษิตา ภาวสุทธิไพศิฐ และลือชัย ศรีเงินยวง, 2559)

2. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูและผู้เกี่ยวข้องที่ดูแลเด็กพิการในชุมชน

2.1 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ควรเป็นเจ้าภาพร่วมกับศูนย์การศึกษาพิเศษ และโรงพยาบาลในพื้นที่ร่วมกันในการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็กพิการในชุมชน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นผู้ปกครองเด็กอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และคนในชุมชนให้เรียนรู้ระบบการดูแลเด็กพิการที่ใช้ครอบครัว

และชุมชนเป็นฐาน ส่งเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจในสภาพความพิการแต่ละรูปแบบ รวมถึงสามารถศึกษา และวิเคราะห์เด็กเป็นรายกรณีเพื่อนำไปสู่การออกแบบการช่วยเหลือเด็กเป็นรายบุคคลได้อย่างสอดคล้องกับ ปัญหาและความต้องการของเด็ก วางแผนการดูแลในระยะเปลี่ยนผ่านเพื่อการดูแลเด็กได้อย่างต่อเนื่องและ เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและประสานงานเครือข่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการดูแลเด็กตามสภาพปัญหา

2.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ควรเป็นเจ้าภาพในการพัฒนาครูที่สอนอาชีพสำหรับเด็กพิการให้สามารถออกแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่อิงสมรรถนะที่สอดคล้องกับอาชีพและเหมาะสม กับเด็ก

2.3 ควรใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) ในรูปแบบ ของการศึกษาจากบทเรียน (Lesson Study) มาใช้ในการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็กพิการ

2.4 ส่งเสริมให้ครูผู้ดูแลเด็กพิการได้รับการพัฒนาหรือศึกษาต่อ ได้รับการอบรมทางด้าน วิชาชีพที่หลากหลาย

2.5 จัดสรรงบประมาณในการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็กพิการ และมีค่าตอบแทน สวัสดิการให้แก่ ครูผู้ดูแลเด็กพิการ

1.2.3 กลุ่มเด็กชาติพันธุ์

1. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กชาติพันธุ์

1.1 จัดการเรียนรู้ให้ตอบสนองต่อบริบทของเด็ก วิถีชีวิต ศาสนา และวัฒนธรรมชุมชน

1.2 พัฒนาหลักสูตรที่เป็นการศึกษาบูรณาการกับชีวิตอย่างเป็นองค์รวมไม่แยกส่วนออกจาก บริบทของเด็กและชุมชน ยึดหยุ่นตามความต้องการของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่

1.3 เปิดโอกาสให้เด็กสร้างการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและความสนใจ โดยจัดกระบวนการตามธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ เรียนจากวิถีชีวิตจริง ปฏิบัติจริงบนฐานทรัพยากรในชุมชน ใช้ปัญหาและสถานการณ์จริงเป็นโจทย์ในการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้ที่เริ่มจากครอบครัว ชุมชนไปสู่สังคมที่ใหญ่ ขึ้น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ในพื้นที่กับความรู้นอกพื้นที่ เชื่อมความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่

1.4 เน้นทักษะชีวิตและการอยู่รอดอย่างมีคุณภาพในพื้นที่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง สร้างอาชีพในท้องถิ่น สร้างผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ต่อยอดการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเข้าถึงคุณค่า เพื่อพาไปสู่ การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน

1.5 การให้ความสำคัญของการพัฒนาทักษะอาชีพควบคู่ไปกับการให้คุณค่าของตนเอง รวมถึงการทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง เปิดมุมมองต่ออาชีพที่หลากหลายที่เกิดขึ้นในสังคม

2. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูและผู้เกี่ยวข้องที่ดูแลเด็กชาติพันธุ์

2.1 การส่งเสริมให้ครูเป็นครูกระบวนการหรือโค้ช (Facilitator หรือ Coach) เนื่องจากเป็น การจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กที่คละวัย คละความถนัดและความสนใจ ซึ่งเป็นไปตามกระบวนการเรียนรู้ตาม ธรรมชาติของมนุษย์ และใช้การอำนวยความสะดวกและแนะนำให้เด็กเข้าถึงความรู้และลงมือทำเพื่อ การค้นพบตนเองทั้งศักยภาพที่ตนมี ความถนัดหรือความสนใจ และแนวทางการเรียนรู้ของตนเอง

2.2 การส่งเสริมให้ครูเป็นครูที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ให้เด็กและชุมชนร่วมออกแบบหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้กับครู เด็กจึงมีอิสรภาพในการเรียนรู้ ครูจึงไม่เพียงเป็นโค้ช แต่เป็นผู้สร้าง ผู้เรียนให้เป็น “ผู้รู้” หรือเจ้าภาพ ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการค้นพบตนเองของผู้เรียน สร้างทักษะ การเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับผู้เรียนให้สามารถจัดการความรู้ของตนเองสร้าง ประโยชน์ได้ตามคุณค่าและศักยภาพเฉพาะตนที่แตกต่างกัน

2.3 การประสานเชื่อมโยงครูที่มีความหลากหลายเพื่อส่งเสริมความรู้ให้กับเด็ก โดยเป็นผู้รู้ จจริงอยู่ในทุกสถานะและอาชีพที่ “ข้ามพ้นใบประกอบวิชาชีพ” ได้แก่ ครูบ้าน ครูภูมิปัญญา ครูวัด ครูโรงเรียน ครูอาสา ครูเทคโนโลยี

2.4 การส่งเสริมให้ครูเรียนรู้การประเมินผลการเรียนรู้ของเด็กบนฐานการมีส่วนร่วม จากเพื่อนของเด็ก ผู้ปกครอง ชุมชน ครู เครือข่ายและผู้เรียนประเมินตนเองเพื่อการพัฒนาตนเอง ผ่านการ นำเสนองานในหลากหลายรูปแบบตามสภาพจริงของผู้เรียน ประเมินสิ่งที่นำไปใช้จริงในชีวิต แก้ปัญหาเป็น พึ่งตนเองได้ ทำงานกับผู้อื่นได้ และที่สำคัญคือผู้เรียนจะมีความรักในชุมชนท้องถิ่น ภูมิใจในชาติพันธุ์ สามารถ เชื่อมโยงความรู้ท้องถิ่นและสังเคราะห์ความรู้ใหม่มาประยุกต์ต่อยอด เพื่อสร้างการอยู่รอดในพื้นที่ท่ามกลาง สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงให้เกิดคุณค่าในชุมชนและขยายออกไปสู่สังคม

2.5 การส่งเสริมให้ครูเรียนรู้ เปิดพื้นที่และเปิดภูมิทัศน์การเรียนรู้ให้กับเด็ก พื้นที่ทุกหนแห่ง คือ พื้นที่แห่งการเรียนรู้ เรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลากับทุกคน โดยเชื่อมโยงกับบ้าน วัด โรงเรียน ท้องถิ่น หน่วยงาน เอกชน รัฐ ภาคีเครือข่าย เชื่อมโยงการเรียนรู้ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของตนเองและวัฒนธรรมอื่นผ่าน การเรียนรู้ในพื้นที่จริง สร้างเครือข่ายระดับพื้นที่ และระหว่างพื้นที่เป็นเครือข่ายทางการศึกษาที่เป็นชุมชน แห่งการเรียนรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญร่วมกันพัฒนาเครื่องมือการจัดการกระบวนการเรียนรู้ ด้วยสื่อ ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้จริงเปิดกว้าง หลากหลาย ทุกรูปแบบจาก ธรรมชาติ ดิน ป่า ต้นไม้ สายน้ำ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม การประกอบอาชีพ หนังสือ สิ่งพิมพ์ สื่อสารสนเทศ สื่อออนไลน์ กูเกิล (Google) เว็บไซต์

2.6 การจัดเวทีแลกเปลี่ยน/การอบรมเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงวิชาการและในเชิงจิตใจ เกิดพื้นที่แลกเปลี่ยนระหว่างคนทำงานในพื้นที่ในประเด็นที่คล้าย ๆ กัน สามารถนำตัวองค์ความรู้ที่ได้รับไป ปรับประยุกต์ใช้ในพื้นที่ของตนเองได้

2.7 การพัฒนาครูอาสาให้มีมากขึ้นในพื้นที่เพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนระหว่างครูในพื้นที่ ครูอาสา พ่อแม่ ผู้ปกครอง

2.8 การส่งเสริมให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและ การเป็นผู้ประกอบการในชุมชนและสังคม

1.2.4 กลุ่มเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

1. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

1.1 สนับสนุนปัจจัย 4 ให้เด็กมีเพียงพอในการดำรงชีวิต และเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตและ การอยู่รอดอย่างมีคุณภาพในพื้นที่ได้ท่ามกลางภัยคุกคามและความเปลี่ยนแปลง สร้างอาชีพในท้องถิ่น

สร้างผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ต่อยอดการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเข้าถึงคุณค่า เพื่อพาไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน

1.2 จัดการเรียนรู้ให้ตอบโจทย์บริบทของเด็ก วิถีชีวิตศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน โดยคำนึงถึงเด็กในรูปแบบต่าง ๆ ตามสภาพการณ์ที่เป็นอยู่ เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กไร้สัญชาติ เด็กตามตะเข็บชายแดน และกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีลักษณะความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน

1.3 พัฒนาหลักสูตรที่เป็นการศึกษาบูรณาการกับชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วนออกจากบริบทของเด็กและชุมชน ยึดหยุ่นตามสภาพปัญหาและความต้องการของเด็กและชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาที่เด็กและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

1.4 เปิดโอกาสให้เด็กสร้างการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและความสนใจ โดยจัดกระบวนการตามธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ เรียนจากวิถีชีวิตจริง ปฏิบัติจริงบนฐานทรัพยากรในชุมชน ใช้ปัญหาและสถานการณ์จริงเป็นโจทย์ในการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้ที่เริ่มจากครอบครัว ชุมชนไปสู่สังคมที่ใหญ่ขึ้น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ในพื้นที่กับความรู้นอกพื้นที่ เชื่อมความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่

1.5 เน้นการพิทักษ์สิทธิและการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งเป็นประเด็นละเอียดอ่อนนำไปสู่การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนของเด็กและการละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล ดังนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างความเชื่อมั่นที่จะนำไปสู่การพัฒนาเด็กรายบุคคลได้

1.6 การให้พื้นที่หรือช่องทางในการสื่อสารสาธารณะสำหรับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวสำหรับผู้ปฏิบัติงาน เพื่อการนำเสนอตัวตนหรือเป็นพื้นที่สำหรับเด็กได้ยื่นหยัดสื่อสารวิถีชีวิต ศักยภาพและความสนใจ อันนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจต่อสังคมและทัศนคติที่ดีต่อเด็กกลุ่มนี้

2. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูและผู้เกี่ยวข้องที่ดูแลเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว

2.1 ควรมีระบบการจัดการฝึกอบรมเพื่อยกระดับศักยภาพครูผู้ดูแลเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว ทั้งในเรื่องบริบทเชิงวัฒนธรรมของเด็ก ทักษะในการแก้ไขหรือพัฒนาเด็กตามประเด็นสภาพและปัญหาต่าง ๆ เช่น การแก้ปัญหาเรื่องไร้สถานะ การเรียน การทำงาน เรียนรู้เกี่ยวกับจิตวิทยาพัฒนาการเพื่อการดูแลเด็กและการดูแลจิตใจของตนเอง ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รูปแบบการทำงานกับเด็กในกลุ่มเปราะบางที่ต้องมีความละเอียดอ่อนสูง แนวทางการสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานและการศึกษาแนวโน้มเกี่ยวกับอาชีพใหม่ ๆ หรือเรื่องความรู้เกี่ยวกับกฎหมายในการดูแลเด็ก ช่องทางในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ช่องทางการประสานงานเพื่อส่งต่อเด็กไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรง รวมทั้งสร้างเครือข่ายคนทำงานกับเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวเพื่อสนับสนุนและแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน และพัฒนาชุมชนนักปฏิบัติที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง

2.2 การยกระดับศักยภาพศูนย์การเรียนรู้ที่ดูแลเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เพื่อให้ศูนย์การเรียนรู้ที่มีระบบการทำงานเพื่อเกื้อหนุนการเรียนรู้ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ

กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่อย่างยั่งยืน ควรให้แต่ละชุมชนตั้งคณะทำงานที่เป็นรูปธรรม เปิดโอกาสให้แรงงานต่างด้าวเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเป็นศูนย์ช่วยเหลือเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เป็นกลไกที่สามารถให้คำปรึกษาและ/หรือดูแลเด็กและเยาวชนเบื้องต้น รวมถึงพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทำงาน และการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก

2.3 การพิจารณาสวัสดิการ ค่าตอบแทนแก่ผู้ดูแลเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เนื่องจากการดำเนินงานของครูกลุ่มดังกล่าวในภาคประชาสังคมหรือในชุมชนส่วนใหญ่เป็นลักษณะงานแบบอาสาสมัคร จึงไม่ได้รับค่าตอบแทนในขณะที่มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานเกิดขึ้น

1.2.5 กลุ่มเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.1 การเข้าถึงตัวเด็กมุสลิมที่อยู่นอกระบบการศึกษา ควรประสานการค้นหาและขอความร่วมมือจากผู้ที่ได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากคนในพื้นที่

1.2 การประสานความร่วมมือในการพัฒนาเด็กจากหลายหน่วยงานทั้งครอบครัว ชุมชน ศูนย์การเรียน โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม โรงเรียนปอเนาะ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เช่น ศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โรงเรียนในพื้นที่ที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรภาคประชาสังคมที่มีความเชี่ยวชาญในพื้นที่ ในการร่วมกันออกแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต หรือทักษะอาชีพ และติดตามการส่งต่อเพื่อการศึกษาต่อในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและการพัฒนาอาชีพตามที่เด็กสนใจ เพื่อให้เด็กมีโอกาสที่จะหลุดพ้นจากความยากจน ความไม่เข้าใจในเชิงเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา รวมถึงความรุนแรงในพื้นที่

1.3 การสนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนตามมาตรา 12 สำหรับเด็กมุสลิมที่อยู่นอกระบบการศึกษา ซึ่งใช้หลักสูตรแบบกลุ่มประสบการณ์เป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม โดยกลุ่มประสบการณ์นอกจากมีเรื่องกลุ่มทักษะชีวิต กลุ่มอาชีพแล้วควรมีกลุ่มประสบการณ์ด้านศาสนาที่เด็ก ๆ ใช้แหล่งเรียนรู้ด้านศาสนาในชุมชน คือ โรงเรียนตาดิกาหรือโรงเรียนปอเนาะเป็นแหล่งเรียนรู้ แล้วมาเชื่อมโยงสู่การประเมินคุณภาพการเรียนรู้ เพื่อให้ได้วุฒิการศึกษาขั้นพื้นฐานกับศูนย์การเรียนตามมาตรา 12 ซึ่งจะนี้เป็นพื้นฐานในการต่อยอดสู่การศึกษาในระดับที่สูงขึ้น อันจะนำไปสู่โอกาสในการทำงานที่สามารถเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัวได้

1.4 การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ที่สร้างสรรค์และปลอดภัยในทุก ๆ หมู่บ้าน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่พัฒนาจากความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชน เพื่อให้เด็กมีพื้นที่ในการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบไปด้วย ห้องสมุดชุมชน ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน ห้องวิชาการชุมชน ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน ลานกิจกรรมชุมชน

1.5 ให้ความรัก สร้างแรงจูงใจ สื่อสารเชิงบวก ส่งเสริมความกล้าแสดงออกให้กับเด็ก

1.6 ควรเชื่อมโยงคุณค่าของหลักศาสนาอิสลามกับวิธีการจัดการเรียนรู้ ใช้และสร้างสื่อการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เช่น การเรียนรู้เชิงรุก การใช้เกม ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาของศาสนากับแนวคิดการศึกษาที่เหมาะสมกับเด็กในศตวรรษที่ 21

1.7 การทำงานแบบองค์กรต่อองค์กรโดยเป็นการสร้างหลักสูตรแกนกลางและการปรับให้
เหมาะกับบริบท รวมทั้งความสนใจของเด็กรายบุคคล

2. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูและผู้เกี่ยวข้องที่ดูแลเด็กมุสลิมและ 3 จังหวัดชายแดนใต้

2.1 ส่งเสริมการพัฒนาครูผู้ดูแลเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้มี
สมรรถนะที่สอดคล้องในการดูแลเด็กด้วยกระบวนการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative
Learning) และการพัฒนาบนฐานสมรรถนะ (Competency-based Development) เช่น การพัฒนาให้ครู
มีความเข้าใจในศาสนาอิสลาม การพัฒนาให้เป็นครูกระบวนการ ครูโค้ช มีพื้นฐานความรู้ทางจิตวิทยา
การแนะแนวชีวิตและอาชีพ เป็นต้น เนื่องจากเป็นการพัฒนาครูให้สอดคล้องกับจัดการเรียนรู้ และส่งเสริม
อาชีพให้กับเด็กที่มีอายุ ความถนัดและความสนใจที่แตกต่าง มีความสามารถในการออกแบบกระบวนการ
เรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) ร่วมกับ
พื้นฐานทางวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนาอิสลาม รวมทั้งมีทีมสนับสนุนในการดำเนินงานทั้งในแง่ของการจัด
การศึกษาและการติดตามประเมินผล

2.2 ส่งเสริมและต่อยอดการเรียนรู้ในชุมชนวิชาชีพ (Professional Learning Community)
การนิเทศการสอน การพัฒนาตามระบบพี่เลี้ยง หรือ แม่ไก่-ลูกไก่ (Mentoring) แลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก
ประสบการณ์ทำงานจริงร่วมกันระหว่างครูและเจ้าหน้าที่ทำงานกับเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด

2.3 ส่งเสริมให้ครูเรียนรู้การสร้างชั้นตอนและกระบวนการเข้าถึงเด็ก โดยเริ่มจาก
กระบวนการเข้าถึง วิเคราะห์และจัดกลุ่มเด็กตามความต้องการพื้นฐานและการช่วยเหลือเร่งด่วน การคัดกรอง
ปัญหาและช่วยเหลือเด็กโดยปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ กำหนดบทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือเด็ก
ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการให้ความช่วยเหลือ และกำหนดระบบส่งต่อให้ความช่วยเหลือ
เป็นรายกรณี

2.4 มีหน่วยงานรองรับความสามารถของครูผู้ดูแลเด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในจังหวัด
ชายแดนภาคใต้เพื่อให้ได้รับเงินสนับสนุนและสวัสดิการในดูแลสุขภาพ ความปลอดภัย และที่เกี่ยวข้องกับ
การทำงาน รวมทั้งการได้รับการยอมรับจากสังคม

1.2.6 กลุ่มเด็กยากจนในชุมชน

1. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กยากจนในชุมชน

1.1 จัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อชีวิตที่เหมาะสม โดยต้องบูรณาการทั้งด้านวิชาการ ศีลธรรม
จริยธรรม และทักษะการดำรงชีวิตในสัดส่วนที่เหมาะสมและมีมาตรฐานคุณภาพเท่าเทียมกัน เนื้อหา กิจกรรม
การเรียนรู้ในการสร้างเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน ได้แก่ การเรียนรู้ตลอดชีวิต
การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเอง และการเรียนรู้เพื่อคุณวุฒิตามระดับตามความเหมาะสม

1.2 จัดการเรียนการสอนที่มีความยืดหยุ่น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรม
ที่แตกต่างกันของเด็กและสภาพบริบทชุมชน เพื่อให้เกิดการเพิ่มโอกาสสำหรับเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน

มากขึ้น ควรมีความยืดหยุ่นในการเรียนรู้ ได้แก่ ยืดหยุ่นเอกสารหลักฐานที่จำเป็น ดังเช่น กรณีของนักเรียนที่ไม่มีสัญชาติ นอกจากนี้ระยะเวลาของการจัดการศึกษาควรพิจารณาให้เหมาะสมกับเด็กยากจนและสภาพครอบครัวโดยเพิ่มการจัดบริการในรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยตามความเหมาะสมในบริบทสังคมนั้น ๆ (กัมปนาท บริบูรณ์ และธรรมา ชัยชุม, 2553) นอกจากนี้ควรเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้แบบนำตนเอง ให้เด็กยากจนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ สร้างแรงบันดาลใจและเปิดพื้นที่เรียนรู้ทักษะอาชีพในชุมชนให้มีหลากหลายประเภท รวมทั้งจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ตั้งครรภ์ ให้ความรู้เรื่องการดูแลตนเองในขณะตั้งครรภ์ เพื่อลดความเสี่ยงที่เด็กจะเกิดมาพิการ หรือการให้ความรู้ในการป้องกันทารกไม่พร้อม เป็นต้น

1.3 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคีเครือข่ายทางสังคมอย่างจริงจัง โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการจัดบริการทางการศึกษาเพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กกลุ่มเปราะบางและอุดช่องว่างด้านการบริการและการบริหารจัดการของหน่วยงานรัฐ ประกอบด้วย การสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายผู้ปกครอง มีการเยี่ยมบ้านและการส่งต่อข้อมูลเด็กจากโรงเรียนถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเพิ่มความใกล้ชิดระหว่างโรงเรียน ชุมชน บ้าน ครูและเด็ก โดยมีบุคลากรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ประสานงาน เพื่อให้เข้าใจสภาพการอยู่อาศัยและปัญหาของเด็กสำหรับวางแผนช่วยเหลือในลำดับต่อไป

1.4 ชุมชนควรจัดทำระบบข้อมูลเด็กในชุมชน ในลักษณะโครงข่ายฐานข้อมูลทางสังคมของเด็กและเยาวชนยากจน เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพ และตรวจสอบสถานะทางโอกาสของเด็กในชุมชน และสามารถช่วยเหลือหรือสนับสนุนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ระบบการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษาและปัจจัยพื้นฐานอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพของเด็กและเยาวชนยากจนในชุมชน สามารถส่งต่อเด็กไปถึงศูนย์การศึกษาพิเศษได้ ไม่ต้องตระเวนหาเด็กให้มาเรียน

1.5 ส่งเสริมการจัดทำสวัสดิการในรูปแบบต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่

1.5.1 การดูแลสุขภาพและจิตใจของเด็ก ได้แก่ การจัดโครงการอาหารกลางวันให้ทั่วถึงเพียงพอ และมีคุณภาพเพื่อให้เด็กได้รับสารอาหารที่มีประโยชน์และจำเป็นต่อพัฒนาการทางสมองและร่างกายที่ดีก่อให้เกิดความเสมอภาคในเพื่อนรุ่นเดียวกัน ในด้านพัฒนาการทางร่างกาย และสติปัญญา รวมถึงการพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

1.5.2 การช่วยเหลือทุนการศึกษา เป็นการเพิ่มโอกาสทางรายได้ ได้แก่ การสนับสนุนทุนการศึกษาเพื่อแบ่งเบาภาระให้ครอบครัวของเด็กยากจน ป้องกันการออกกลางคันของเด็กเนื่องจากต้องไปช่วยครอบครัวทำงาน การพิจารณาให้ทุนการศึกษาควรครอบคลุมถึงความเพียงพอในด้านต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นในการศึกษาของเด็ก ครอบครัวที่มีฐานะยากจนมักจะได้โอกาสทางการศึกษาที่ดี ซึ่งรูปแบบหนึ่งของการสนับสนุนทางการศึกษาสำหรับเด็กยากจน คือ การป้องกันเด็กเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาโดยใช้การจัดสรรเงินอุดหนุนอย่างมีเงื่อนไข (Conditional Cash Transfer: CCT) สนับสนุนเงินไปที่ตัวเด็กและครอบครัวเพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของเด็กและครอบครัวเพื่อแลกกับการมาเรียนและพัฒนาการด้านร่างกาย การเรียนรู้ที่เหมาะสม และได้รับการติดตามและดูแลในด้านต่าง ๆ

โดยครูและผู้บริหารสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องจนสำเร็จการศึกษา รวมทั้งสนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและครอบครัว

1.5.3 การดูแลสวัสดิการในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การดูแลความปลอดภัย เส้นทางและระบบการเดินทางสำหรับเด็กที่มีถิ่นอาศัยไกล โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรประสานงานกับโรงเรียนและชุมชน เพื่อให้บริการรถรับส่งอย่างทั่วถึง ปลอดภัย และเพียงพอต่อความต้องการของเด็ก ๆ ในพื้นที่ห่างไกล (อัญมณี บุรณกานนท์, 2553)

1.5.4 การเสริมสร้างความเข้าใจและการสื่อสารสาธารณะ โดยผลิตสื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และผลการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กยากจนในชุมชนทั้งในระดับหน่วยงานที่ดำเนินการ ระดับเครือข่ายหน่วยงานในชุมชน และระหว่างชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน มองเห็นปัญหาและอุปสรรค รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เรียนรู้บทเรียนความสำเร็จร่วมกัน เป็นต้น ผ่านเวทีการพูดคุยแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการสื่อสารแบบนี้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจะช่วยให้หน่วยงานในระดับนโยบายได้เข้าใจสถานการณ์ดังกล่าวด้วย โดยการเผยแพร่ผ่านช่องทางที่หลากหลาย ได้แก่ ข่าว ภาพข่าว บทความ วิดีโอ สื่อ Infographic คู่มือการบริหารจัดการสำหรับผู้ปฏิบัติงาน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ ได้แก่ สื่อมวลชนทั่วไป หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ทีวี วิทยุ เว็บไซต์และสื่อโซเชียลมีเดีย อาทิ เฟสบุ๊ก ยูทูบ การจัดทำรายงานผลการดำเนินงานโครงการฯ เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครูและผู้เกี่ยวข้องที่ดูแลเด็กยากจนในชุมชน

2.1 การรับสมัครครูที่ดูแลเด็กยากจน โดยคัดเลือกกลุ่มที่ตอบโจทย์การดูแลเด็ก ซึ่งขั้นตอนนี้ควรเริ่มตั้งแต่การให้เด็กยากจนทำแบบสอบถาม และระบุหาวัตถุประสงค์ที่เด็กต้องการศึกษาพัฒนาโดยเฉพาะ

2.2 การอบรมเชิงปฏิบัติการบนฐานสมรรถนะ (Competency-based Training Model) เน้นความสามารถที่จำเป็น และความต้องการของครูสำหรับเด็กยากจนมาใช้เป็นฐานของการจัดฝึกอบรม หรือนำมาใช้เป็นเนื้อหาของการฝึกอบรม ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความสามารถตามเนื้อหานั้น ๆ โดยเน้นที่ความสามารถในการทำงานเป็นสำคัญ สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับครูและคนทำงานกับกลุ่มเด็กยากจน อาทิ สมรรถนะด้านทัศนคติ สมรรถนะด้านทักษะ และสมรรถนะด้านความรู้ เป็นต้น เพื่อให้สามารถทำงานกับเด็กยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น วางแผนและประเมินการเรียนรู้ได้ เขียนแผนการเรียนรู้สำหรับเด็กรายบุคคลได้ มีจิตวิทยาสร้างแรงบันดาลใจให้แก่เด็ก มีจรรยาบรรณความเป็นครู และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นต้น

2.3 การใช้การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ (Mentoring) การพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาโดยเฉพาะเด็กที่เป็นแกนนำของเด็กในศูนย์การเรียนรู้ มูลนิธิ หรือบ้านเรียน ให้เด็กที่เป็นแกนนำได้รับการพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้มีศักยภาพในตนเองที่สูงขึ้น จากนั้นแกนนำจะต้องนำความรู้ ทักษะนั้นมาสอนหรือฝึกอบรมเพื่อนในสิ่งที่ตนได้เรียนมา เป็นการส่งต่อองค์ความรู้จากเพื่อนถึงเพื่อนเพื่อให้เด็กยากจนได้รับความรู้และได้ทบทวนความรู้เพื่อนำไปปรับประยุกต์ใช้ต่อไป

2.4 การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ ให้ครูได้ทำงานร่วมกัน โดยยึดเด็กยากจนในชุมชน เป็นศูนย์กลางของการคิดและปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของครู โดยร่วมกันทำงานในระดับหน่วยงานด้วยตนเอง และ/หรือการทำงานระหว่างเครือข่ายในระดับพื้นที่ร่วมกับองค์กรอื่น ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และ ภาคประชาสังคม

2.5 การนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผล ให้มีการดูแลการดำเนินงานของครูสำหรับเด็ก ยากจน ในลักษณะการนิเทศและให้คำชี้แนะการทำงานโดยตรงและโดยอ้อม การกำกับ ติดตาม และ ประเมินผลกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ที่ครูได้ดำเนินการอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง เพื่อนำผลสะท้อนต่าง ๆ มาปรับปรุงและแก้ไขการทำงานเพื่อการพัฒนาเด็กยากจน โดยการดำเนินการต่าง ๆ ที่ต้องให้ความสำคัญกับ การพัฒนาความสามารถของผู้ปฏิบัติงานหรือสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับการทำงาน ทำให้ครูมีความสามารถในการปฏิบัติภาระงานนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และกิจกรรมการพัฒนาดังกล่าวสามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดมุมมองเชิงบวก เกิดทักษะการทำงานอย่างเชี่ยวชาญและมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและแม่นยำ เพื่อให้ครูและคนทำงานกับเด็กยากจนมีความพร้อมทั้งในเชิงความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีกับการทำงาน และ ให้ได้รับการพัฒนาตนเองที่เหมาะสม

การพัฒนาครูและเด็กในกลุ่มต่าง ๆ ต้องอาศัยการสนับสนุนโดยมุ่งเน้นความต้องการของเด็กเป็น ศูนย์กลาง และส่งเสริมให้มีความสามารถที่ตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของครูและเด็กนอกระบบ การศึกษา ทั้งในเชิงของความรู้ ทักษะ ทัศนคติและคุณลักษณะเพื่อปฏิบัติหน้าที่ให้ประสบผลสำเร็จตามที่ กำหนดไว้ทั้งในมุมของการเรียนรู้และการให้ความช่วยเหลืออย่างเหมาะสม นอกจากนี้การบริหารจัดการและ กระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือส่งเสริม สนับสนุน และจัดกิจกรรมการอย่างเป็นระบบจากภาคส่วน ต่าง ๆ ตั้งแต่ในระดับครอบครัว ชุมชน หน่วยงานทางการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนรวมถึงหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องต่างเป็นพันธมิตรที่สำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาครู และเด็กนอกระบบการศึกษาทั้ง 6 ประเภท

ตอนที่ 2 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

แผนการปฏิรูปประเทศ (ฉบับปรับปรุง) ด้านการศึกษา ได้ให้ความสำคัญกับการป้องกันและแก้ไขใน เรื่องเด็กนอกระบบการศึกษา คือ การสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัย โดยใน แผนได้กล่าวถึงว่ายังมีเด็กและเยาวชนที่อยู่นอกระบบการศึกษาจำนวนมากที่ไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ไม่ได้ รับการพัฒนาทักษะอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิต ซึ่งสะท้อนให้เห็น การขาดโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา

ดังนั้นการป้องกันเด็กและเยาวชนออกจากระบบการศึกษาควรพัฒนาระบบการค้นหา เฝ้าระวัง ติดตาม และช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้กลับเข้าศึกษาต่อหรือได้รับการพัฒนาทักษะ อาชีพ รวมทั้งมีกลไกการสนับสนุนอย่างเพียงพอทั้งในการป้องกันและมาตรการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน ออกจากระบบการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยอย่างต่อเนื่องอันจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การสร้าง โอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษานอกจากจะสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกข้อที่ 4

แล้ว ยังเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนากำลังคนของประเทศให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทยให้สามารถก้าวออกจากกับดักรายได้ปานกลางสู่การเป็นประเทศรายได้สูงต่อไป ซึ่งกลไกระดับบุคคล ชุมชน หรือองค์กรที่สำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา คือ ครุonosระบบการศึกษาซึ่งยังต้องการการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง และมีสิ่งเกื้อหนุนหรือกลไกส่งเสริมในการทำงาน

จากสถานการณ์การพัฒนาประเทศที่มีความเชื่อมโยงกับการส่งเสริมโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ทำให้เห็นคุณค่าในตัวเอง เปลี่ยนวิธีคิด มีความพร้อมที่จะเรียนรู้เพื่อพัฒนาตัวเองและสามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาได้ ในส่วนของครุonosระบบการศึกษาซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการค้นหาและพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาควรได้รับการพัฒนาศักยภาพเพื่อดำเนินการช่วยเหลือและจัดการเรียนรู้ให้เด็กอย่างเหมาะสม รวมทั้งได้รับการยอมรับและความร่วมมือจากเครือข่ายในพื้นที่เพื่อร่วมกันดูแลและช่วยเหลือเด็ก ในตอนนี้จึงมีข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนเด็กและครุonosระบบการศึกษา ดังนี้

2.1 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา

2.1.1 การจัดทำนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งที่อยู่ในระบบและนอกระบบการศึกษา ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลจากผู้ปฏิบัติงานตั้งแต่ระดับพื้นที่ โดยต้องมีการลงพื้นที่เพื่อรับฟังความคิดเห็นและความต้องการจากเด็กและเยาวชนทุกกลุ่มโดยตรง

2.1.2 หน่วยงานภาครัฐที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาควรประสานความร่วมมือกับองค์กรเอกชนในการพัฒนาระบบการค้นหา ฝึกระวัง ติดตาม และช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาให้กลับเข้าศึกษาต่อ หรือได้รับการพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ทั้งในด้านอาชีพ ทักษะชีวิต และการนำตนเองในการเรียนรู้เพื่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

2.1.3 การประสานงานและการเชื่อมต่อฐานข้อมูลของเด็กนอกระบบการศึกษาระหว่างภาครัฐด้วยกันเอง เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และระหว่างภาครัฐกับองค์กรของภาคประชาสังคมที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา ทั้งในระดับประเทศ ระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับตำบล และใช้ระบบสารสนเทศในการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อส่งต่อข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาและความต้องการในพื้นที่ในการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา

2.1.4 ผลักดันหน่วยงานรับผิดชอบระดับมหภาค เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ทำงานบูรณาการกับกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานรับผิดชอบระดับจุลภาค องค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ทำงานบูรณาการกับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษา

ตามอัยยาศัย และองค์กรเอกชน ทำงานแบบบูรณาการกันในการจัดทำฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาเชิงลึกที่เป็นข้อมูลชุดเดียวกัน เพื่อใช้เป็นฐานในการดูแล ช่วยเหลือ และพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาในระดับท้องถิ่น

2.1.5 การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน สร้างเครือข่ายความร่วมมือ ทั้งภาคการศึกษาและนอกภาคการศึกษา เพราะเด็กนอกระบบการศึกษาต้องเชื่อมโยงความร่วมมือมากกว่ารั้วโรงเรียน ทั้งกรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมสุขภาพจิต รวมถึงภาคประชาสังคมและภาคเอกชนเพื่อให้สามารถรองรับปัญหาและติดตามเด็กและเยาวชนได้อย่างทั่วถึง

2.1.6 รัฐบาลควรมีนโยบายให้มีกลไกเชิงพื้นที่ระดับจังหวัดทำงานเชิงรุกในการป้องกันไม่ให้เกิดหลุดจากระบบและช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาเพื่อศึกษาต่อในระบบการศึกษาหรือการเรียนรู้ตามความสนใจหรือความถนัด หรือการดูแลเรื่องสุขภาพ ทักษะชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งมีมาตรการติดตามเฝ้าระวังรายการณเพื่อลดอัตราเสี่ยงการหลุดออกนอกระบบการศึกษา

2.1.7 รัฐควรส่งเสริมการออกแบบและพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาสังคมให้เกิดระบบในการดูแลและส่งต่อทรัพยากรในการดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างครอบคลุม รวมถึงการปรับบทบาทของภาครัฐในการดูแลเด็ก ทั้งนี้ภาคประชาสังคมควรมีบทบาทในฐานะที่เป็นผู้ให้บริการ และภาครัฐควรมีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนทรัพยากรในการให้บริการ อันจะส่งผลให้เกิดรูปแบบการให้บริการดูแลและสนับสนุนเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความหลากหลายและเหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม รวมถึงภาครัฐควรมีบทบาทในฐานะผู้ควบคุมมาตรฐานการให้บริการ การกำหนดมาตรฐาน และผลลัพธ์ของการให้บริการ ตลอดจนการเสริมศักยภาพในเชิงระบบ

2.1.8 รัฐบาล กระทรวง กรม และหน่วยงานระดับปฏิบัติ ต้องปฏิบัติการให้เกิดผลเป็นจริงตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ คือ ส่งเสริมการคืนอำนาจการเรียนรู้ให้กับเด็กทุกคน รวมทั้งเด็กนอกระบบการศึกษามีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ และมีเสรีภาพที่เด็กจะได้เลือกเรียนรู้ตามความถนัด โดยรูปแบบวิธีการจัดการศึกษาไม่จำเป็นต้องเหมือนกันในทุกพื้นที่ ควรให้มีความยืดหยุ่นหลากหลายรูปแบบเป็นอิสระโดยมุ่งตอบสนองความต้องการของเด็ก ครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่นเป็นสำคัญ และทุกคนมีสิทธิเสรีภาพที่จะเลือกรูปแบบการศึกษาเรียนรู้ตามที่ต้องการในระบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับตนเองได้ภายใต้การคุ้มครองสนับสนุนจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน โดยควรมีการดำเนินการดังนี้

1. รัฐบาลควรจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งแบบในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และตามอัธยาศัย สำหรับครอบครัวที่ยากจนและครอบครัวของเด็กนอกระบบการศึกษา โดยใช้กลไกการทำงานค้นหาครอบครัวและตัวเด็กระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ผู้ว่าราชการจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน สถานศึกษา ภาคประชาสังคม มาร่วมเป็นกรรมการช่วยดูแลในแต่ละจังหวัดของตัวเอง

2. รัฐบาลต้องจ่ายเงินอุดหนุนเข้าบัญชีการศึกษาเด็กทุกคน รวมทั้งเด็กนอกระบบการศึกษา โดยจ่ายเงินอุดหนุนกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนไปที่ตัวเด็กทุกคน เปิดโอกาสให้เด็กออกแบบเลือกประเด็น หรือหัวข้อการเรียนรู้และพื้นที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เพราะวันนี้สังคมและชุมชนมีพื้นที่เรียนรู้สาธารณะที่มีคุณภาพอยู่ทุกพื้นที่ที่สามารถรองรับการเรียนรู้ตามความสนใจของเด็กแต่ละคนได้ แล้วนำผลการเรียนรู้นั้นมา เป็นส่วนหนึ่งในการวัดประเมินผลพัฒนาการเพื่อการเทียบโอนประสบการณ์การศึกษาตามอัยาศัยเข้าสู่ระบบ การศึกษาขั้นพื้นฐานหรืออุดมศึกษา ขณะเดียวกันตามพันธกิจการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล ไม่ทอดทิ้งใคร เด็กทุกคนต้องได้รับการคุ้มครองส่งเสริมสิทธิทางการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นมาตรการจ่ายเงิน สนับสนุนกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนนี้ จะต้องครอบคลุมโดยรัฐจ่ายเงินอุดหนุนการศึกษาเข้าบัญชีเด็กทุกคนด้วย ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ใด สถานภาพใด ทั้งที่อยู่ในและนอกระบบการศึกษา

3. ทุกมหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยเปิด เป็นตลาดวิชา และเป็นมหาวิทยาลัยของการศึกษา เรียนรู้ตลอดชีวิต ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากมหาวิทยาลัยทั้งโลกถูกทำให้หมดศรัทธาและ ค่านิยมต่อบริญญากำลังถูกสั่นคลอนอย่างหนัก การศึกษาระดับอุดมศึกษาถึงเวลาเปลี่ยนแปลงสู่กับวิถีชีวิต ด้วยการปรับตัวเองให้มีสถานะเป็นตลาดวิชา เป็นมหาวิทยาลัยเปิดด้วยระบบโมดูล (Module) หรือชุดวิชาที่ พัฒนาทันกับการเคลื่อนตัวของวิทยาการความรู้สมัยใหม่ คุณภาพวัดจากการนำไปใช้ได้จริง และเป็น มหาวิทยาลัยของการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต รับผู้เข้าศึกษาหลายช่องทางโดยไม่จำกัดวุฒิและวัย รวมทั้งผู้ที่อยู่ในระบบหรือนอกระบบการศึกษา

4. รัฐควรพัฒนาและส่งเสริมการใช้การจัดการศึกษาตามอัยาศัยสำหรับเด็กนอกระบบ การศึกษา คือ การเรียนผ่านระบบการเรียนแบบเปิดเพื่อมวลชน (Massive Open Online Course: MOOC) และมีการต่อยอดจากการเรียนรู้ในลักษณะนี้ไปสู่การจัดการศึกษาที่สามารถรับรองการสำเร็จการศึกษาได้นั้น จะต้องออกแบบให้อยู่ในรูปแบบของธนาคารเครดิต (Credit Banking) โดยกระทรวงศึกษาธิการอาจออกแบบ หลักสูตรที่กำหนดกลุ่มเนื้อหาหรือหัวข้อที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ผ่าน MOOC เพื่อนำมาใช้ในการเข้ารับ การประเมินจากส่วนกลางเพื่อขอสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน หากผู้เรียนสามารถเก็บ ความก้าวหน้าในการเรียน MOOC ในหลักสูตรต่าง ๆ ที่กำหนดและผ่านการประเมินดังกล่าวแล้วก็จะถือว่า เทียบเท่ากับการสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐานเช่นเดียวกับการศึกษาในระบบโรงเรียน

5. การส่งเสริมให้ใช้หลักเกณฑ์การปรับใช้หลักสูตรแกนกลางสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ในการเรียนระดับการศึกษา ขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคล

2.1.9 การเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ทั้งในเรื่องของรายได้ สวัสดิการ ความรู้ ในการดูแลครอบครัวและลูกหลานเพื่อเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่ป้องกันเด็กหลุดจากระบบการศึกษา

2.1.10 การส่งเสริมความมั่นคงด้านอาหารสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ทั้งในรูปแบบการส่งเสริม งบประมาณสนับสนุนด้านอาหารเพื่อความพร้อมในการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต หรือการส่งเสริม งบประมาณและกิจกรรมเพื่อให้เด็กเรียนรู้การทำกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองด้านอาหาร

2.2 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนครูนอกระบบการศึกษา

2.2.1 การสนับสนุนการพัฒนาหน่วยงานของรัฐที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกสังกัด และศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งศูนย์การเรียนตามมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ รวมทั้งองค์กรเอกชนให้มีข้อมูล องค์ความรู้ และเครื่องมือที่จำเป็นในดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.2.2 การพัฒนาศักยภาพครู ควรมีระบบและหลักสูตรการจัดฝึกอบรมเพื่อยกระดับศักยภาพครูนอกระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาทักษะของตนเองให้จัดการกับงานที่เกิดขึ้นได้ โดยมีหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา และมหาวิทยาลัยรวมถึงภาคประชาสังคมที่เป็นหลักของเครือข่ายมาร่วมกันพัฒนา ทั้งนี้ครูนอกระบบการศึกษาทุกคนควรได้เข้าร่วมกิจกรรมการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะหรือกระบวนการในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ และร่วมขับเคลื่อนและออกแบบกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพของตนเองในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงพัฒนาระบบที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง เช่น การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงและเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ร่วมกับครูนอกระบบการศึกษาที่มีประสบการณ์และเป็นพี่เลี้ยงของครูนอกระบบการศึกษารุ่นใหม่ รวมทั้งการใช้แนวทางชุมชนนักปฏิบัติ (Community of Practice – CoP) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายและระดับพื้นที่ ควรพัฒนากลไกหรือนโยบายในการพัฒนาครูที่ชัดเจน แนะนำการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย เพื่อให้ครูประยุกต์สิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในการสอนเรื่องต่าง ๆ ได้มากขึ้น เช่น จิตวิทยาพัฒนาการเพื่อการดูแลเด็กและการดูแลจิตใจของตนเอง ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รูปแบบการทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาที่ต้องมีความละเอียดอ่อนสูง แนวทางการสร้างแรงบันดาลใจในการทำงานและการศึกษาแนวโน้มเกี่ยวกับอาชีพใหม่ ๆ หรือเรื่องความรู้เกี่ยวกับกฎหมายในการดูแลเด็ก ช่องทางการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ช่องทางการประสานงานเพื่อส่งต่อเด็กไปยังหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย หรือสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นต้น รวมถึงการทำสื่อการสอนที่หลากหลาย นอกจากนี้ต้องมีการเสริมพลังครูเพื่อการดูแลจิตใจและสังคมของครู

2.2.3 การยกระดับศักยภาพสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ศูนย์การเรียนของสถาบันสังคม มูลนิธิที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อให้สถานที่ดังกล่าวมีระบบการทำงานที่เกื้อหนุนการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายทั้งเด็กและครูนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อย่างยั่งยืน ยกย่องและให้การสนับสนุนศูนย์การเรียน รวมถึงมีระบบการช่วยเหลือ ในส่วนของชุมชน ควรให้แต่ละชุมชนตั้งคณะทำงานที่เป็นรูปธรรมเป็นกลไกที่สามารถให้คำปรึกษาและ/หรือดูแลเด็กเบื้องต้นและสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทำงาน และการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา

2.2.4 รองรับการมีตัวตนและความสามารถของครูนอกระบบการศึกษาเพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์สวัสดิการในดูแลสุขภาพ ความปลอดภัยและที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน การพัฒนาทางความรู้และอาชีพ และ

ค่าตอบแทน เนื่องจากการดำเนินงานของครูนอกระบบการศึกษาของภาคประชาสังคมและชุมชนส่วนใหญ่เป็นลักษณะงานแบบอาสาสมัคร จึงไม่ได้รับค่าตอบแทนในขณะที่มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานเกิดขึ้น จึงควรพิจารณาสิทธิประโยชน์ สวัสดิการ ค่าตอบแทนแก่ครูนอกระบบการศึกษา โดยอาจเทียบเคียงการให้เบี้ยเลี้ยง ค่าตอบแทนและสวัสดิการในลักษณะเดียวกับอาสาสมัครอื่น ๆ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุข เพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่จะส่งผลต่อความสะดวกและประสิทธิภาพในการดูแลเด็กเพิ่มขึ้น รวมถึงได้รับการยอมรับจากสังคม

2.2.5 การส่งเสริมให้มีอาสาสมัครการศึกษา (อสม. การศึกษา) เพื่อสนับสนุนการทำงานในระดับพื้นที่ ช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาได้ถึงระดับหมู่บ้าน กลุ่มบ้าน ช่วยสำรวจเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา และเด็กนอกระบบการศึกษา เข้าถึงตัวเด็กและให้การช่วยเหลือและสนับสนุนเด็กได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้อาสาสมัครผู้ที่มีจิตสาธารณะในพื้นที่ เช่น บัณฑิตรองงาน ข้าราชการครูเกษียณ ครูอัตราจ้าง และรุ่นพี่ในชุมชน ควรให้สนับสนุนค่าเดินทาง ค่าอาหาร และค่าตอบแทนตามความเหมาะสม เพื่อให้อสม. การศึกษาสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวและประสานงานไปยังเครือข่ายร่วมดำเนินงานในพื้นที่ ซึ่งเป็นกลไกระดับจังหวัดและระดับภาคเพื่อช่วยเหลือเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษา

2.2.6 การสรรหาและพัฒนาครูนอกระบบการศึกษารุ่นใหม่ ควรพิจารณาจากทักษะความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ แรงบันดาลใจและทัศนคติในการทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา นอกเหนือจากความรู้ทางวิชาการ มีการพัฒนาจากการให้เรียนรู้ผ่านการอบรม การปฏิบัติจริงในพื้นที่หรือกับกลุ่มเป้าหมายจริง และมีพี่เลี้ยงเรียนรู้ที่เป็นครูนอกระบบการศึกษาที่มีประสบการณ์คอยให้คำแนะนำแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Mentoring and Coaching)

2.2.7 การส่งเสริมการจัดการศึกษาตามบริบทของพื้นที่เพื่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรได้ตรงตามความจำเป็นตามบริบท และครูจะได้มีแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กทั้งที่อยู่ในระบบหรือนอกระบบการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายในด้านปัญหา และความต้องการของทั้งตัวเด็กและพื้นที่

2.3 ข้อเสนอแนะต่อกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

2.3.1 การมีนโยบายและยุทธศาสตร์ทั้งในเชิงป้องกันเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและแก้ไขปัญหาค้นเด็กนอกระบบการศึกษา โดยบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

2.3.2 การประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ดูแลเด็ก

ที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา เด็กนอกระบบการศึกษา และพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา ในการพัฒนาระบบฐานข้อมูลของเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา เด็กและครูนอกระบบการศึกษาร่วมกัน โดยอาจเป็นการเชื่อมต่อฐานข้อมูลหรือพัฒนาฐานข้อมูลร่วมกันให้มีฐานข้อมูลเดียว เพื่อประโยชน์ในการออกแบบการช่วยเหลือ สนับสนุน และพัฒนาเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา เด็กและครูนอกระบบการศึกษา

2.3.3 ใช้โครงการที่มีอยู่ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน และให้ความช่วยเหลือเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษาที่อยู่ในการดูแลของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้ได้รับการศึกษาหรือพัฒนาเพื่อให้ความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการจัดสรรเงินอุดหนุนนักเรียนยากจนพิเศษแบบมีเงื่อนไข (Conditional Cash Transfer: CCT) หรือทุนเสมอภาค โครงการทุนนวัตกรรมสายอาชีพชั้นสูง โครงการทุนพัฒนาอาชีพและนวัตกรรมที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน และโครงการทุนพระกนิษฐาสัมมาชีพ และโครงการทุนครูรัก(ษ์)ถิ่น การขยายจังหวัดเพื่อการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาโดยใช้พื้นที่เป็นฐาน

2.3.4 ประสานกับหน่วยงานกองทุนด้านการวิจัยของประเทศ เพื่อบูรณาการงบประมาณเพื่อการจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาระบบและกลไกในการช่วยเหลือ ดูแล สนับสนุน และพัฒนาเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษาในเชิงพื้นที่

2.3.5 ประสานกับหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในการร่วมกันบูรณาการงบประมาณในการออกแบบหลักสูตรที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่สะท้อนความหลากหลายของเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษาเพื่อให้ได้รับการศึกษาหรือพัฒนาที่สอดคล้องกับความถนัดและศักยภาพ และออกแบบหลักสูตรการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครูให้มีความสามารถในการช่วยเหลือ สนับสนุน จัดการเรียนรู้ และพัฒนาเด็กและเยาวชนตามพื้นฐานและศักยภาพที่แตกต่างกัน โดยทั้ง 2 หลักสูตรต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรจากครูที่สังกัดหน่วยงานของภาครัฐดังกล่าวและครูที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาของภาคประชาสังคมในพื้นที่ที่ทำงานกับเด็ก

2.4.6 การประสานและสนับสนุนการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เช่น กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มหาวิทยาลัย และองค์การนานาชาติ เช่น UNESCO และ UNICEF ในการผลิตครูนอกระบบการศึกษาเพื่อทดแทนครูรุ่นเดิม โดยผ่านการพัฒนาบุคลากรในองค์กร การพัฒนาอาสาสมัครทางการศึกษา (อสม.การศึกษา) ในระดับหมู่บ้านหรือชุมชน หรือการพัฒนาจากระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัยที่เป็นทั้งหลักสูตรระดับปริญญาที่มีอยู่ในสาขาวิชาการศึกษานอกระบบ

โรงเรียน การศึกษาเพื่อการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชน สังคมสงเคราะห์ หรือเป็นหลักสูตรหรือกลุ่มวิชา ระยะสั้น และการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาที่มีอยู่ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเครือข่าย การจัดการ ความรู้ การเรียนรู้แบบชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ การส่งเสริมการเข้าอบรมและการศึกษาดูงาน

2.4.7 จัดเวทีประสานหน่วยงานภาครัฐที่ดูแลเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบ การศึกษา และภาคประชาสังคม เพื่อให้ภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ได้ทำความรู้จัก และสร้างความคุ้นเคย ทั้งยัง แลกเปลี่ยนความรู้และสรรพกำลัง ยกกระดับภาคีสู่ชุมชนการเรียนรู้ในอนาคต เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐมี ทรัพยากรในการดำเนินงาน แต่มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ที่มีปัญหาเฉพาะหรือลงไปแก้ไขปัญหาเชิงลึก ได้ดีเท่าภาคประชาสังคม โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนที่อยู่ในพื้นที่ ในขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนมีข้อจำกัด ด้านทรัพยากรในการดำเนินงาน ดังนั้นการเข้าถึงเด็กเพื่อค้นหา พัฒนา และส่งต่อ จึงควรดำเนินงานร่วมกัน ผ่านระบบจัดการรายกรณี มีการเชื่อมโยงและวางระบบการดำเนินงานให้เป็นระบบมากขึ้น

2.4.8 จัดพื้นที่การนำเสนอภาพความสำเร็จของเด็กและครูนอกระบบการศึกษา ที่สะท้อน การสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาในประเทศไทยที่เกิดจากการทำงานของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และ ภาคประชาสังคม โดยใช้ระบบออนไลน์ของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาที่มีเอกสารสิ่งพิมพ์ และ การใช้การจัดเวทีเชิงอภิปรายหรือการประชุมเพื่อการเผยแพร่

2.4.9 การสนับสนุนทุนโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาในโอกาสต่อไป ควรเป็นการพัฒนาโครงการเชิงรุกที่พิจารณาจากโครงการที่ผ่านมาในปีแรกที่มีค้นพบแนวทางการดำเนินการที่ มีการเข้าถึง พัฒนา และมีแนวโน้มการส่งต่อเด็กนอกระบบการศึกษาเข้าสู่การได้รับการศึกษาในระดับต่าง ๆ ทั้งการศึกษาในกระแสหลักทั้งในระบบหรือนอกระบบโรงเรียน หรือการศึกษาทางเลือกที่เป็นการศึกษานอก ระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อการพัฒนาทักษะอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเอง ในการดำรงชีวิต เพื่อนำมาต่อยอดในปี 2564 และให้เชื่อมต่อให้ไปถึงวัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติกองทุน เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู วิจัย หรือค้นคว้าแนวทางในการพัฒนาครู ให้มีจิตวิญญาณของความเป็นครู มีคุณธรรม มีจริยธรรม มีความรู้ และมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาผู้เรียนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน และให้ความช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์และผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับการศึกษาหรือพัฒนา เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตามความถนัดและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิตได้

บทที่ 8

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

โครงการการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา 2) สนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา 3) สังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกสศ. และ 4) จัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

คณะทำงานโครงการฯ ขอนำเสนอเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 สรุปผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ ตอนที่ 2 อภิปรายผลการดำเนินงาน และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 สรุปผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์

1.1 ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครู และเด็กนอกระบบการศึกษา

คณะทำงานโครงการฯ ได้ออกแบบและนำแบบสอบถามการเก็บข้อมูลครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ผลการดำเนินงานพบว่า ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากองค์กรเครือข่าย ทั้งสิ้น 67 โครงการ มีจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษา 35,003 คน และมีจำนวนครูนอกระบบการศึกษา 3,161 คน

สำหรับข้อมูลลักษณะของเด็กนอกระบบการศึกษาในมิติต่าง ๆ จากการศึกษาพบว่า เด็กนอกระบบการศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีสัญชาติไทย และมีเด็กไร้สัญชาติและสัญชาติอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่ง เช่น เมียนมา กะเหรี่ยง กัมพูชา โดยเด็กนอกระบบการศึกษาส่วนใหญ่มิได้มีเลขบัตรประจำตัวประชาชน อย่างไรก็ตาม ยังมีส่วนที่ไม่ระบุและไม่มีความชัดเจนในตัวบุคคล การศึกษาที่ได้รับการศึกษาสูงสุด อยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แต่ยังมีบางส่วนที่พบว่ายังไม่ได้รับการศึกษา ในด้านอาชีพพบว่า ผู้ปกครองไม่มีงานประจำ/รับจ้างรายวันเป็นจำนวนมาก และมีอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภาวะความยากจนของผู้ปกครอง

สาเหตุของการออกนอกระบบการศึกษาในโรงเรียน คือ ความยากจน ปัญหาครอบครัว การถูกผลักออกจากระบบการศึกษา ไม่ได้รับสวัสดิการด้านการศึกษา มีปัญหาสุขภาพ ได้รับความรุนแรงและอยู่ในกระบวนการยุติธรรม ความพิการ การศึกษาในระบบที่เป็นอยู่ไม่สอดคล้องกับความต้องการ การไม่มีเอกสารในการเข้าศึกษาในโรงเรียน ไม่มีสัญชาติไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการดูแลเรื่องการส่งเสริมให้อยู่ในระบบการศึกษาของเด็กกลุ่มนี้จะต้องพิจารณาปรับแก้ในหลายมิติ ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง การอยู่ร่วมกัน ความแตกต่างหลากหลาย การเรียนรู้ในการเรียนรู้ร่วม และต้องมีการจัดการเป็นเชิงกรณี (Case Management)

ในส่วนของเป้าหมายการศึกษาของเด็กนอกระบบการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ไม่มีเป้าหมายด้านการศึกษาที่ชัดเจน รองลงมาคือต้องการเรียนต่อสายอาชีพ สายสามัญ และระดับอุดมศึกษา ส่วนการประกอบอาชีพพบว่า มีเป้าหมายการประกอบอาชีพที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามอาชีพที่สนใจมักเป็นอาชีพที่อยู่ในบริบทชีวิต เช่น ครู แพทย์ ตำรวจ พยาบาล เกษตรกร งานช่างต่าง ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาที่ต้องการประกอบอาชีพและศึกษาต่อมีจำนวนใกล้เคียงกับสัดส่วนของเด็กนอกระบบการศึกษาที่ยังไม่มีเป้าหมายด้านการประกอบอาชีพที่ชัดเจน ซึ่งในการส่งเสริมการศึกษาของเด็กกลุ่มนี้จะต้องมีกระบวนการให้เห็นคุณค่าและเป้าหมายของการศึกษาให้มากขึ้น นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาจำแนกตามเป้าหมายด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพพบว่า กลุ่มเด็กที่ไม่มีเป้าหมายด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพชัดเจนมีจำนวนมากที่สุด ในขณะที่กลุ่มที่ต้องการประกอบอาชีพและศึกษาต่อไปพร้อมกันส่วนใหญ่มีเป้าหมายด้านการศึกษาเรียนต่อในสายอาชีพ ส่วนกลุ่มที่ต้องการประกอบอาชีพโดยไม่ศึกษาต่อจะมีเป้าหมายด้านการศึกษาไม่ชัดเจน และกลุ่มที่ต้องการฝึกทักษะชีวิต/พัฒนาตนเองส่วนใหญ่ยังไม่มีเป้าหมายด้านการศึกษาชัดเจนเช่นกัน

ความต้องการได้รับความช่วยเหลือของเด็กนอกระบบการศึกษาพบว่า มีความต้องการทางด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพ เช่น เงินอุดหนุนรายหัว ทุนการศึกษา ทุนการฝึกอาชีพและประกอบอาชีพ ทุนดำรงชีพ อุปกรณ์การเรียน อาหารกลางวันและนมโรงเรียน การส่งเสริมพัฒนาการตามวัย และความต้องการในการพัฒนาตนเองด้านทักษะชีวิต เช่น การสื่อสาร การป้องกันยาเสพติด การจัดการอารมณ์ การประสานงาน และสุขภาพทางเพศ ความต้องการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเด็กนอกระบบการศึกษามีความมุ่งหวังให้หน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ ส่งเสริมการเรียนรู้ในการศึกษาระบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน หรือการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างเหมาะสม รวมถึงการส่งเสริมด้านอาชีพที่ต้องการประกอบและการพัฒนาทักษะชีวิตที่จำเป็นต่อการดูแลตนเองและอยู่ร่วมกับผู้อื่น

สำหรับข้อมูลของครูนอกระบบการศึกษาพบว่า ภาพรวมเป็นชาวไทยโดยส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 18 - 83 ปี โดยส่วนใหญ่มีตำแหน่งงานเป็นครูอาสาสมัคร ครูประจำ ผู้ดูแลเด็ก และปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน โดยกลุ่มครูเหล่านี้ทำงานกับเด็กมีลักษณะหลากหลายทั้งกับเด็กที่มีสภาวะปัญหาด้านกายภาพ ชีวภาพ หรือจิตใจ ปัญหาทางเศรษฐกิจ และปัญหาจากปัจจัยสังคม เช่น ความบกพร่องทางสติปัญญาและการเรียนรู้ ความบกพร่องทางร่างกาย พิการซ้ำซ้อน การมีปัญหาวุฒิกรรมหรืออารมณ์และออทิสติก ติดสารเสพติด แม่วัยใสและแม่เลี้ยงเดี่ยว การอยู่กับเชื้อ HIV ความยากจน มีปัญหาที่เคยได้รับการศึกษาที่ไม่มีคุณภาพ การไม่รู้หนังสือ การขาดโอกาสการเรียนรู้ ออกจากโรงเรียนกลางคัน การเป็นเด็กเร่ร่อน/ไร้บ้าน การกระทำผิดจนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ไร้สัญชาติ เป็นลูกแรงงานต่างด้าว มีปัญหาด้านสิทธิสถานะ เหี่ยวความรุนแรง พ่อแม่แยกทาง กำพร้า การค้าประเวณี การถูกล่วงละเมิดทางเพศ การอยู่ในพื้นที่ไม่สงบ และการถูกตีตราจากสังคม

ปัญหาและความต้องการของครูนอกระบบการศึกษาพบว่า มีปัญหาในเรื่องงบประมาณดำเนินการ ความไม่ต่อเนื่องในการเชื่อมโยงกับเครือข่ายผู้ปกครองและชุมชน รวมทั้งการเข้าถึงข้อมูลเด็กและเยาวชน ในส่วนความต้องการพบว่า ครูมีความต้องการทั้งด้านองค์ความรู้ ทักษะ/กระบวนการ การบริหารจัดการ และ

ทรัพยากร เช่น องค์ความรู้เรื่องการเงินโครงการเพื่อของรับทุนจากหน่วยงานต่าง ๆ การดูแลเด็กและการส่งต่อเด็ก การพัฒนาเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเด็กและเยาวชน เทคนิค/วิธีจัดกิจกรรม กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก การวัดและประเมินผลโครงการ การเตรียมครู การดูแลรักษา เยียวยาครู การศึกษาดูงาน ทักษะการออกแบบการเรียนรู้ ทักษะการจัดกิจกรรม ทักษะการดูแลเด็กในสภาวะเร่งด่วนและเด็กรุ่นใหม่ ทักษะการให้คำปรึกษาและการโค้ช การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ การใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการและจัดการเรียนรู้ ทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับบริบทเด็กและตนเอง การจัดการในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การจัดการการเงินและงบประมาณ การวางแผนยุทธศาสตร์ และการจัดการทั่วไป ทรัพยากรด้านงบประมาณ เครื่องมือและเทคนิคในการทำงานและประสานงาน ซึ่งปัญหาและความต้องการเหล่านี้ น่าจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการนำมาออกแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ของครูในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการอบรม การเรียนรู้จากการทำงาน การเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านแพลตฟอร์มต่อไป

1.2 ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา

คณะทำงานโครงการฯ ได้ลงพื้นที่ ติดตาม สนับสนุนการดำเนินงานโครงการทั้ง 67 โครงการ โดยใช้รูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ รวมถึงเก็บข้อมูลเชิงลึกโครงการย่อยภายใต้โครงการการสนับสนุนและพัฒนา กลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษาทั้ง 18 โครงการ โดยใช้แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อยทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพตามประเด็นที่ดำเนินการ ซึ่งผลการนำเสนอการสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการฯ มีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของโครงการย่อยภายใต้โครงการการสนับสนุนและพัฒนา กลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษาทั้ง 18 โครงการพบว่า ประเด็นที่ดำเนินการแบ่งได้เป็น 3 ประเด็น โดยเป็นโครงการการพัฒนาทักษะอาชีพมากที่สุด รองลงมาเป็นโครงการการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและเป็นโครงการการพัฒนาทักษะชีวิต อีกทั้งพบว่าส่วนใหญ่เป็นโครงการเครือข่ายมากกว่าโครงการเดี่ยว และเมื่อพิจารณาพื้นที่ดำเนินการพบว่ากระจายอยู่ทั่วทั้ง 6 ภูมิภาค โดยส่วนใหญ่พื้นที่ดำเนินการอยู่ในภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออก ตามลำดับ

1.2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินโครงการทั้งจากแบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการการพัฒนาทักษะชีวิต การพัฒนาทักษะอาชีพ และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม รวมถึงแบบสัมภาษณ์สำหรับความคิดเห็นของผู้ประเมินแบ่งตามประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ แบ่งได้เป็น 4 ประเด็น กล่าวคือ

1. บริบทของโครงการพบว่า ผู้รับผิดชอบโครงการมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก กล่าวคือโครงการย่อยทั้ง 18 โครงการ ได้ตั้งวัตถุประสงค์ของโครงการที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานและ/หรือเครือข่ายในด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งในด้านการพึ่งตนเอง ด้านอาชีพ

ของเด็ก การพัฒนาตนเองทักษะชีวิต และมีการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งด้านความรู้ ทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ และเจตคติในการเรียนรู้

2. ปัจจัยของโครงการในด้านความพร้อมทรัพยากรพบว่า ผู้รับผิดชอบโครงการกลุ่มโครงการการพัฒนาทักษะชีวิตมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก แต่ผู้รับผิดชอบโครงการกลุ่มโครงการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและโครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง กล่าวคือ ปัจจัยที่หลายโครงการมีอยู่และเอื้อให้โครงการดำเนินการได้ดีที่เป็นจุดร่วมของทุกโครงการ คือ ทุนทางสังคม และเครือข่าย

3. กระบวนการพบว่า ผู้รับผิดชอบโครงการมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก กล่าวคือ โครงการทั้งหมดมีการดำเนินการของโครงการเป็นไปตามแผน ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลเด็กและครูนอกระบบการศึกษาในโครงการ และการดำเนินกิจกรรมบางกิจกรรม

4. ผลผลิตของโครงการพบว่า ผู้รับผิดชอบโครงการกลุ่มโครงการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและโครงการการพัฒนาทักษะอาชีพ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก แต่ผู้รับผิดชอบโครงการการพัฒนาทักษะชีวิตมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง กล่าวคือผลผลิตของโครงการมีความแตกต่างกัน ทั้งผลผลิตด้านปริมาณและคุณภาพสอดคล้องตามวัตถุประสงค์โครงการ เช่น การมีความรู้ความเข้าใจที่ดีขึ้น กลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนาทักษะทั้งทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ และทัศนคติ รวมถึงมุมมองในการทำงาน และการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น บางโครงการสะท้อนผลผลิตของโครงการในลักษณะมีความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินการที่เพิ่มขึ้น และพร้อมดำเนินงานร่วมกันต่อไปในอนาคต

1.3 ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสังเคราะห์กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและประสานความร่วมมือกับโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.)

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา และการลงพื้นที่เพื่อสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาแบบบูรณาการระหว่างเครือข่ายที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาพบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาในภาพรวมเริ่มจาก 1) กระบวนการเข้าถึงเด็กอย่างบูรณาการ ด้วยการค้นหาเด็กที่บูรณาการระหว่างหน่วยงานและจัดทำเป็นฐานข้อมูลในการติดตามตัวเด็กที่สอดคล้องกับความสิ้นเปลืองของเด็กนอกระบบการศึกษา 2) การค้นหาความต้องการในการเรียนรู้อุปการประกอบอาชีพ และการรวมกลุ่มอาชีพ ที่มีความยืดหยุ่นเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรม บริบทชุมชนที่แตกต่างกันของเด็ก 3) การทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคล (IDP) และการออกแบบการศึกษารายบุคคล (IEP) 4) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การบำบัด การฟื้นฟูเด็ก ทั้งรายบุคคลหรือกลุ่มที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์แลกเปลี่ยนมุมมองในระดับปัจเจกบุคคลและการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินงานหรือ

การออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ ทั้งทางกายภาพและพื้นที่เสมือนจริงที่เกิดการเรียนรู้ขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา และ

5) การประเมินการเรียนรู้ตามเป้าหมายและการเชื่อมโยงกับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือการประกอบอาชีพ

กลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ในภาพรวมแบ่งออกเป็น 4 กลไก ซึ่งเป็นไปตามรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ประกอบด้วย 1) กลไกฐานข้อมูลที่มีการบูรณาการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน อาจใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศหรือฐานข้อมูลชุมชนเป็นเครื่องมือค้นหาตัวเด็กและการประสานกับเครือข่ายเพื่อลดระยะเวลาดำเนินงานและลดความซ้ำซ้อนของข้อมูล 2) กลไกพื้นที่ในการค้นหาตัวเด็ก โดยครูนอกระบบการศึกษาทั้งครูทศน. ครูศรช. ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ครูอาสาสอนเด็กด้อยโอกาส ครูอัตราจ้างสังกัดอปท. โรงเรียน มูลนิธิ และเครือข่ายในชุมชนลงพื้นที่เพื่อหากลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาและวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายตามสภาพสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของเด็กและสภาพบริบทชุมชน 3) กลไกการช่วยเหลือและพัฒนาเด็ก คือ หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ที่ดำเนินการจัดการเรียนรู้หรือการบำบัดฟื้นฟูทั้งรายบุคคลหรือกลุ่มที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง รวมถึงการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ที่เหมาะสม และ 4) กลไกการส่งต่อ คือ หน่วยงานรับผิดชอบประสานงานกับครอบครัวหรือตัวเด็กเพื่อประทับประคองเด็ก ส่งต่อ และเชื่อมโยงการทำงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในระดับพื้นที่ เพื่อการติดตาม ส่งต่อ และปรับปรุงฐานข้อมูลสำหรับการจบการศึกษาและมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของเด็กรายบุคคลอย่างความเหมาะสมต่อไป

สำหรับกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับครูนอกระบบการศึกษา ในภาพรวมแบ่งออกเป็น 5 กลไก คือ

1) การอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยใช้หลักการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก ผ่านการจัดการเรียนรู้แบบจุลภาค และการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) และการนิเทศติดตามความก้าวหน้า รวมถึงรับฟังปัญหาและอุปสรรคการดำเนินงาน ทั้งนี้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาฐานคิดในการทำงานให้มีทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินงานด้วย 2) การพัฒนาครูผ่านระบบแม่ไก่-ลูกไก่ (Training of the Trainer: ToT) โดยประสานความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้สอนทักษะอาชีพและความเป็นครูให้เด็กรุ่นที่ 1 เพื่อนำไปใช้ในการสอนแบบเพื่อนสอนเพื่อนให้กับเด็กกลุ่มหรือรุ่นต่อไป ผ่านการเรียนรู้โดยใช้หลักการเรียนรู้แบบอิงสมรรถนะ (Competency-based learning) 3) การใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) 4) การนิเทศติดตามและการพัฒนาตนเอง และ 5) การพัฒนาเครือข่ายให้มีความเข้มแข็ง ไว้วางใจและร่วมแรงใจกัน โดยมุ่งหมายให้กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เป็นกลไกการพัฒนาในฐานะตัวกลางเชื่อมประสานการทำงานด้านการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อการดำเนินงานอย่างสอดคล้องประสานเป็นเครือข่ายทางวิชาชีพที่มุ่งการทำงานบนฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทิศทางเดียวกันต่อไป

1.4 ผลการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็ก และเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

จากข้อค้นพบของคณะทำงานโครงการฯ ในการจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีลักษณะและบริบทแตกต่างกัน และครูนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม พบว่า

1.4.1 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงาน องค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา

สำหรับข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา ควรเริ่มจากความเข้าใจถึงปัจจัยจำเป็นที่ส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคมของเด็ก ทั้งสภาวะทั่วไปและลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ตามความต้องการเฉพาะของเด็กเป็นรายบุคคล เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ความสามารถในการมีชีวิตที่มีสุขภาวะที่ดี มีความสามารถทางอาชีพในการเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว เกื้อกูลสังคม โดยการสนับสนุนทั้งปัจจัย 4 และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของเด็กนอกระบบการศึกษาได้นั้น ควรเริ่มต้นจากการเสริมสร้างทัศนคติที่รักการเรียนรู้เพื่อปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงและเหตุปัจจัยต่าง ๆ เด็กนอกระบบการศึกษาควรมีความสนใจใคร่รู้เรื่องราวทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมรวมทั้งหน้าที่สำคัญในดำรงชีวิต ทั้งความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ ความถนัด และความสนใจที่ตนมีรวมทั้งศักยภาพด้านอื่น ๆ

โดยในการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้นั้น ครูผู้เป็นบุคคลหลักที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความจำเป็น และต้องการจะช่วยสนับสนุนให้เด็กนอกระบบการศึกษาเกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศและพื้นที่ของการเรียนรู้ที่ปลอดภัย เอื้อให้เกิดการเติบโต มีจรรยาบรรณ และหัวใจของความเป็นครู สามารถให้คำปรึกษาและแนะแนวอาชีพแก่เด็กนอกระบบการศึกษาที่ประสบกับเงื่อนไขและข้อจำกัดต่าง ๆ ในชีวิต รวมทั้งเป็นผู้อำนวยความสะดวก มีความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการศึกษาในกระแสหลัก การศึกษานอกระบบโรงเรียน รวมถึงการศึกษาทางเลือก มีความสามารถในการออกแบบหลักสูตร สื่อ กระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผลที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตเด็กนอกระบบการศึกษาในแต่ละกลุ่ม รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจในลักษณะตามธรรมชาติเฉพาะของเด็กในแต่ละกลุ่ม กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ หลักปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี รวมทั้งทักษะทางสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องสำหรับการทำงานของตนและสนับสนุนทักษะเหล่านี้แก่เด็กนอกระบบการศึกษา

นอกจากนี้ควรมีการส่งเสริมการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ชุมชนวิชาชีพ มีการพัฒนาลักษณะของพี่เลี้ยง มีการนิเทศการสอน เป็นต้น ผ่านการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษานานาชาติสมรรถนะ เพื่อให้ครูนอกระบบการศึกษาเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตที่ปฏิบัติงานได้ตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและความคาดหวังจากผู้เกี่ยวข้อง ผ่านการเรียนรู้ในหลักสูตรและกระบวนการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตาม รากฐานที่สำคัญ คือ การสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้องทั้งในระดับบุคคล หน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ด้าน

นโยบาย แนวทางและกลไกสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่หน่วยย่อยที่ใกล้ชิดเด็กจนกระทั่งระบบการศึกษามากที่สุด จนถึงระดับประเทศ ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ผู้บริหารและผู้บริหารงานในหน่วยงานปกครองท้องถิ่น หน่วยงานการศึกษาในพื้นที่ องค์กรภาคเอกชน หน่วยงานภาคประชาสังคมอื่น ๆ จนถึงหน่วยงานระดับชาติ ในการร่วมพัฒนาความสามารถ จัดสรรค่าตอบแทน สวัสดิการต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานแก่ครูนอกระบบการศึกษา รวมถึงจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ และงบประมาณ ในการดำเนินการสนับสนุนการจัดการศึกษาเรื่องอาชีพ ทักษะชีวิต ของเด็กนอกระบบการศึกษาในบริบทต่าง ๆ อย่างเหมาะสม และควรมีการสร้างเครือข่ายทั้งภายในหน่วยงาน และระหว่างหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อกับความ ต้องการของครูและเด็กนอกระบบการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคต

1.4.2 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

1. ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนเด็กนอกระบบการศึกษา

1.1 การจัดทำนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งที่อยู่ในระบบและนอกระบบ การศึกษาตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ โดยต้องเป็นการทำนโยบายจากข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงจากพื้นที่ เพื่อ การมีนโยบายที่สอดคล้องและเท่าทันสถานการณ์

1.2 การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน สร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาค การศึกษาและนอกภาคการศึกษา หน่วยงานภาครัฐกับองค์กรเอกชน โดยเป็นหน่วยงานทั้งระดับมหภาคและ ระดับจุลภาคที่ใช้กลไกเชิงพื้นที่ระดับจังหวัดพัฒนาระบบการค้นหา เฝ้าระวัง ติดตาม และช่วยเหลือเด็กนอกระบบ การศึกษา การเชื่อมโยงฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาด้วยกัน จัดทำฐานข้อมูลเด็กนอกระบบ การศึกษาเชิงลึกที่เป็นข้อมูลชุดเดียวกันเพื่อใช้เป็นฐานในการดูแล ช่วยเหลือ และพัฒนาเด็กนอกระบบ การศึกษาในระดับท้องถิ่น และการใช้ระบบสารสนเทศในการเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อส่งต่อข้อมูลเด็กนอกระบบ การศึกษาและความต้องการในพื้นที่ในการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา ทำงานเชิงรุกในการป้องกันไม่ให้ เด็กหลุดจากระบบและช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาเพื่อการศึกษาต่อหรือการเรียนรู้ตามความสนใจหรือ ความถนัด หรือการดูแลเรื่องสุขภาพ ทักษะชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งมีมาตรการติดตามเฝ้าระวังราย กรณีเพื่อลดอัตราเสี่ยงการหลุดออกนอกระบบการศึกษา โดยภาคประชาสังคมควรมีบทบาทในฐานะที่เป็นผู้ ให้บริการและภาครัฐควรมีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนทรัพยากรในการให้บริการ อันจะส่งผลให้เกิดรูปแบบ การให้บริการดูแลและสนับสนุนเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความหลากหลายและเหมาะสมกับเด็กนอกระบบ การศึกษาแต่ละกลุ่ม

1.3 หน่วยงานภาครัฐทั้งระดับนโยบายและหน่วยงานระดับปฏิบัติ ต้องปฏิบัติการให้เกิดผล เป็นจริงตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ คือ ส่งเสริมการคืนอำนาจการเรียนรู้ให้กับเด็กทุกคน รวมทั้งเด็กนอกระบบ การศึกษามีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ และมีเสรีภาพที่เด็กจะได้เลือกเรียนรู้ ตามความถนัด โดย 1) ควรจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งแบบในระบบ

โรงเรียน นอกกระบบโรงเรียน และตามอัยยาศัย สำหรับครอบครัวที่ยากจน และครอบครัวของเด็ก
นอกระบบการศึกษา โดยใช้กลไกการทำงานในระดับจังหวัดและพื้นที่ 2) จ่ายเงินอุดหนุนเข้าบัญชีการศึกษา
เด็กทุกคน รวมทั้งเด็กนอกระบบการศึกษา โดยจ่ายเงินอุดหนุนกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนไปที่ตัวเด็กทุก
คน เปิดโอกาสให้เด็กออกแบบเลือกประเด็นหรือหัวข้อการเรียนรู้และพื้นที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง 3) พัฒนาและ
ส่งเสริมการใช้การจัดการศึกษาตามอัยยาศัยสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา คือ การเรียนผ่านระบบการเรียน
แบบเปิดเพื่อมวลชน (Massive Open Online Course: MOOC) หรือเรียนจากมหาวิทยาลัยที่ต้องปรับตัว
เป็นมหาวิทยาลัยของการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อรองรับผู้เรียนที่เป็นเด็กนอกระบบการศึกษา สามารถเก็บ
สะสมการเรียนรู้ผ่านระบบธนาคารเครดิต (Credit Banking) และมีการต่อยอดจากการเรียนรู้ในลักษณะนี้ไปสู่
การรับรองการสำเร็จการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรืออุดมศึกษา และ 4) ส่งเสริมให้ใช้หลักเกณฑ์
การปรับใช้หลักสูตรแกนกลางสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ในการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละ
กลุ่ม แต่ละบุคคล

1.4 การทำงานเรื่องเด็กนอกระบบการศึกษาจะต้องมองไปถึงการป้องกันเด็กหลุดจากระบบ
การศึกษา โดยการเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ทั้งในเรื่องของรายได้ สวัสดิการ ความรู้ใน
การดูแลครอบครัวและลูกหลาน เพื่อเป็นองค์ประกอบที่ป้องกันเด็กหลุดจากระบบการศึกษา และการส่งเสริม
ความมั่นคงด้านอาหารสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ทั้งในรูปการส่งเสริมงบประมาณสนับสนุนด้านอาหาร
เพื่อความพร้อมในการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต หรือการส่งเสริมงบประมาณและกิจกรรมเพื่อให้เด็กเรียนรู้
การทำกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองด้านอาหาร

2. ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนครุฑนอกระบบการศึกษา

2.1 การสนับสนุนการพัฒนาหน่วยงานของรัฐที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา สถานศึกษา
ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกสังกัด รวมทั้งองค์กรเอกชนให้มีข้อมูล องค์ความรู้ และเครื่องมือที่จำเป็นใน
ดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.2 มีระบบและหลักสูตรการจัดฝึกอบรมเพื่อยกระดับศักยภาพครุฑนอกระบบการศึกษา
อย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาทักษะของตนเองให้จัดการกับงานที่เกิดขึ้นได้ เช่น การเรียนรู้ผ่านการอบรมเชิง
ปฏิบัติการ การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ร่วมกับครุฑนอกระบบการศึกษาที่มี
ประสบการณ์และเป็นพี่เลี้ยงของครุฑนอกระบบรุ่นใหม่ๆ ใช้แนวทางชุมชนนักปฏิบัติหรือชุมชนการเรียนรู้เชิง
วิชาชีพ

2.3 การยกระดับศักยภาพสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ศูนย์ฝึกและอบรมเด็ก
และเยาวชน ศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคม มูลนิธิที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อให้สถานที่

ดังกล่าวมีระบบการทำงานที่เกื้อหนุนการเรียนรู้และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มครูและเด็กนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อย่างยั่งยืน

2.4 การรับรองการมีตัวตนและความสามารถของครูนอกระบบการศึกษาเพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์ สวัสดิการในการดูแลสุขภาพ ความปลอดภัยและที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน การพัฒนาทางความรู้และอาชีพ และค่าตอบแทน เพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่จะส่งผลต่อความสะอาดและประสิทธิภาพในการดูแลเด็กเพิ่มขึ้น รวมถึงการได้รับการยอมรับจากสังคม

2.5 การส่งเสริมให้มีอาสาสมัครการศึกษา (อสม.การศึกษา) เพื่อสนับสนุนการทำงานในระดับพื้นที่ช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาได้ถึงระดับหมู่บ้าน กลุ่มบ้าน

2.6 การสรรหาและพัฒนาครูนอกระบบการศึกษารุ่นใหม่ นอกเหนือจากความรู้ทางวิชาการ ควรพิจารณาจากทักษะความสามารถด้านมนุษยสัมพันธ์ แรงบันดาลใจและทัศนคติในการทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษา มีการพัฒนาและเรียนรู้ผ่านการอบรม การปฏิบัติจริง การให้คำแนะนำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้

2.7 การส่งเสริมการจัดการศึกษาตามบริบทของพื้นที่ เพื่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรได้ตรงตามความจำเป็น ตามบริบท และครูจะได้มีแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายในด้านปัญหาความต้องการของทั้งตัวเด็กและพื้นที่

ตอนที่ 2 อภิปรายผลการดำเนินงาน

2.1 การวิเคราะห์ ออกแบบฐานข้อมูล และรวบรวมข้อมูลองค์กร หน่วยงาน ครู และเด็กนอกระบบการศึกษา

การออกแบบฐานข้อมูลสำหรับเด็กและครูนอกระบบการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพควรดำเนินการอ้างอิงจากข้อมูลหรือสารสนเทศที่เป็นข้อเท็จจริงเป็นหลัก (Data driven policy) โดยต้องเริ่มต้นจากการออกแบบระบบการจัดการข้อมูล (Data management system) ที่ต้องดำเนินการอย่างรัดกุมตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกข้อมูลที่จำเป็น ไปจนถึงการนำเสนอสารสนเทศปลายทางที่มีประโยชน์ต่อการทำงานเพื่อส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาให้แก่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กนอกระบบการศึกษา และพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของครูนอกระบบการศึกษา ตลอดจนสนับสนุนการดำเนินงานของภาคีเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การออกแบบระบบบริหารจัดการฐานข้อมูล (Database management system: DBMS) เป็นกระบวนการต้นทางที่ทำให้เกิดสารสนเทศและองค์ความรู้สำหรับการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคทางการศึกษาแก่เด็กนอกระบบการศึกษาได้ ซึ่งการดำเนินงานในปัจจุบันออกแบบเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการระบุตัวตนของเด็กและครูนอกระบบการศึกษาที่ได้รับการสนับสนุนจากการดำเนินงานของภาคี

เครือข่ายของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ซึ่งขาดกระบวนการออกแบบให้สามารถตอบ โจทย์ความต้องการในการนำสารสนเทศจากข้อมูลไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือการสนับสนุนการทำงานของภาคี เครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ สารสนเทศจากฐานข้อมูลที่เก็บรวบรวมไว้ในปัจจุบันสามารถให้สารสนเทศในเชิงบรรยายสภาพของเด็กและครูนอกระบบการศึกษาได้เพียงเท่านั้น และด้วยข้อจำกัดทางเทคนิคด้าน เทคโนโลยีสารสนเทศจึงไม่สามารถออกแบบให้ใช้ประโยชน์จากความก้าวหน้าทางวิทยาการเทคโนโลยี ออนไลน์เพื่อการจัดเก็บ และบริหารจัดการระบบข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับธรรมชาติข้อมูลของ เด็กและครูนอกระบบการศึกษาได้

ลักษณะธรรมชาติของข้อมูลเด็กและครูนอกระบบการศึกษามีลักษณะแบบพลวัต (Dynamic) คือ เป็นข้อมูลที่ไม่นิ่ง เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การออกแบบระบบฐานข้อมูลที่ตอบสนองต่อธรรมชาติของข้อมูล ดังกล่าวควรยกระดับให้เป็นระบบฐานข้อมูลขนาดใหญ่ (DBMS for “BIG” data) ที่สามารถรองรับการจัดเก็บ ข้อมูลระดับพฤติกรรมและการเคลื่อนย้ายระหว่างพื้นที่ของเด็กนอกระบบการศึกษาได้ เพื่อพัฒนาการบริหาร จัดการข้อมูลให้ได้สารสนเทศระดับ Insights ที่เป็นประโยชน์ต่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ข้อมูล (Data product) อันเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ทั้งเชิงนโยบายและการปฏิบัติการในพื้นที่ของภาคีเครือข่ายด้วย องค์กรความรู้ที่คาดว่าจะได้รับจากการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ไม่เพียงแต่จะใช้เพื่ออธิบายพฤติกรรมและ การเคลื่อนย้ายของเด็กนอกระบบเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้ทำนายกลุ่มเสี่ยงและนำสารสนเทศไปใช้ในการ ออกแบบแนวทางการป้องกันไม่ให้เกิดกลุ่มเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษาได้อีกด้วย

การดำเนินการจัดทำฐานข้อมูลเด็กและครูนอกระบบการศึกษาระยะที่ 1 คือการออกแบบและริเริ่ม ดำเนินการเก็บข้อมูลเข้าสู่ฐานข้อมูลเด็กและครูนอกระบบการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสำรวจและ ระบุตัวตนของเด็กและครูนอกระบบการศึกษา รวมถึงการศึกษาความต้องการเบื้องต้นของเด็กและครูนอกระบบ การศึกษาด้วย โดยมีขอบเขตของการจัดเก็บข้อมูลคือเด็กและครูนอกระบบการศึกษาที่อยู่ภายใต้ การสนับสนุนขององค์กรภาคประชาสังคมและหน่วยงานของภาครัฐที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 67 องค์กร การเก็บข้อมูลครั้งนี้ใช้รูปแบบการจัดเก็บโดยใช้แบบสอบถามและนำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ด้วยโปรแกรม MS-Excel

ประโยชน์ของข้อมูลที่รวบรวมได้ในครั้งนี้หน่วยงานต้นทางจัดเก็บข้อมูลได้สารสนเทศเกี่ยวกับเด็กและ ครูนอกระบบการศึกษารายบุคคลและเห็นภาพรวมของสภาพบริบทของเด็กและครูนอกระบบการศึกษาแล้ว ยังทำให้เห็นความต้องการเบื้องต้นในการได้รับการสนับสนุนด้วย จากข้อมูลความต้องการเบื้องต้นที่เก็บ รวบรวมได้สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ทั้งภาพรวมและจำแนกตามข้อมูลภูมิหลังต่าง ๆ ได้ด้วย เช่น จำแนกตามกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีเอกสารยืนยันตัวตนบุคคล เพศ เหตุผลของการออกนอกระบบ การศึกษา ลักษณะชุมชนที่อยู่อาศัย เป้าหมายการศึกษาและการประกอบอาชีพ เป็นต้น จะทำให้เห็นภาพ

ความต้องการของเด็กและครูนอกระบบการศึกษาเฉพาะกลุ่มได้ สารสนเทศดังกล่าวสามารถนำไปใช้ประกอบการวางแผนเชิงนโยบาย หรือการให้การสนับสนุนช่วยเหลือของหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องได้

นอกจากนี้ในการเก็บข้อมูลระยะต่อไปยังสามารถนำฐานข้อมูลที่พัฒนาขึ้นในระยะที่ 1 ไปใช้ต่อยอดในการจัดเก็บข้อมูลเชิงลึกและลักษณะพฤติกรรมของเด็กและครูนอกระบบการศึกษา รวมถึงเก็บข้อมูลสำคัญเพิ่มเติมเพื่อนำมาใช้ในการจัดกลุ่มของเด็กและครูนอกระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมถึงใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการติดตามการให้ความช่วยเหลือต่อไปได้

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่าการจัดเก็บข้อมูลในระยะแรกนี้มีเป้าหมายหลักคือการสำรวจและระบุตัวตนของเด็กและครูนอกระบบการศึกษา รวมถึงความต้องการเบื้องต้นในการสนับสนุนด้านการศึกษาของเด็กและครูนอกระบบการศึกษา จึงเป็นการพัฒนารากฐานของฐานข้อมูลเด็กและครูนอกระบบการศึกษาเพื่อนำไปสู่การนำข้อมูลไปใช้งานจริงอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป อย่างไรก็ตามฐานข้อมูลดังกล่าวถือว่ายังไม่พร้อมสมบูรณ์ เนื่องจากยังมีข้อมูลสำคัญหลายส่วนที่ยังสูญหายอันเนื่องมาจากการตอบแบบสอบถามของเด็กและครูนอกระบบการศึกษา เช่น ข้อมูลความต้องการในการช่วยเหลืออื่น ๆ นอกเหนือจากทุนการศึกษา เป้าหมายการศึกษาและชีวิต อาชีพที่ใฝ่ฝัน ทักษะทางสังคมที่ต้องการได้รับการสนับสนุน ความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน อีกทั้งยังมีบางส่วนที่ไม่ได้ระบุข้อมูลเอกสารยืนยันตัวตนบุคคลด้วย (เด็กนอกระบบการศึกษาไม่ได้ระบุข้อมูลส่วนนี้ประมาณร้อยละ 15 และครูนอกระบบการศึกษาไม่ได้ระบุข้อมูลส่วนนี้ประมาณร้อยละ 10) รวมถึงไม่ได้ออกแบบให้มีข้อมูลสำคัญในการจำแนกกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาตามกรอบแนวคิดของ UNICEF ด้วย ดังนั้นจึงควรพัฒนารูปแบบการจัดเก็บข้อมูลใหม่ในระยะต่อไป เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

2.2 การสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการ

2.2.1 จากการสนับสนุนและติดตามประเมินผลการดำเนินงานโครงการพบว่า มีโครงการการพัฒนาทักษะอาชีพมากที่สุด รองลงมาเป็นโครงการการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม และเป็นโครงการพัฒนาทักษะชีวิต สอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคมและความต้องการในการประกอบอาชีพของผู้คนในปัจจุบัน ดังที่กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2564) ระบุผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทำให้เด็กนักเรียนยากจนพิเศษได้รับผลกระทบรุนแรง ไม่เฉพาะแค่ตัวนักเรียนเอง แต่ยังกระทบไปถึงผู้ปกครองที่หลายคนต้องตกงาน ขาดรายได้ซ้ำเติมสถานการณ์ความยากลำบาก สถิติคนยากจนและการว่างงานสูง และมีดัชนีความก้าวหน้าของคนต่ำ ซึ่งการสนับสนุนทุนพัฒนาอาชีพที่ใช้ชุมชนเป็นฐานมีส่วนสำคัญต่อการเพิ่มโอกาสการมีอาชีพ มีรายได้ของผู้ที่ขาดแคลนทุนทรัพย์และด้อยโอกาส การให้ชุมชนและท้องถิ่น และทุกส่วนร่วมของสังคม มีส่วนในการจัดการศึกษาถือเป็นแนวคิดใหม่ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาเชื่อมั่นพลังความร่วมมือของเครือข่ายการทำงานทุกระดับ และทุกคนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าการพัฒนาทักษะชีวิตเป็นเรื่องสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา ให้มีรายได้ เพิ่มประสิทธิภาพของการทำงาน และการพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด แต่ทั้งนี้ในการ

ดำเนินการพัฒนาทักษะอาชีพ ควรต้องคำนึงถึงองค์ความรู้และทักษะที่สามารถเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนในแต่ละบริบทของพื้นที่ ซึ่งในที่นี้คือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษามีความพร้อมทั้งด้านการพัฒนาตนเองและการทำงานในปัจจุบันและอนาคตด้วย

นอกจากนี้ผลการวิจัยที่สะท้อนว่าการพัฒนาทักษะชีวิตเป็นวัตถุประสงค์สำคัญในหลายโครงการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา สอดคล้องกับจุดเน้นสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ระบุเรื่องการพัฒนาความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต ซึ่งความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตเป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงานและการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2561) ดังนั้น โครงการการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้เด็กนอกระบบการศึกษาพัฒนาตนเองในด้านความรู้ทักษะและเจตคติในการเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น การคิดวิเคราะห์ตัดสินใจและแก้ไขปัญหาการจัดการกับอารมณ์และความเครียด และการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นเพื่อการปรับตัวการป้องกันตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ จัดการกับชีวิตตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.2 จากการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานโครงการพบว่า มีโครงการเครือข่ายมากกว่าโครงการเดี่ยว และเมื่อพิจารณาพื้นที่ดำเนินการพบว่ากระจายอยู่ทั่วทั้ง 6 ภูมิภาค โดยส่วนใหญ่พื้นที่ดำเนินการอยู่ในภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกและภาคตะวันออกตามลำดับ นั้นสอดคล้องกับข้อมูลจากรายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในระดับภาคของประเทศไทยที่พบว่า จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความยากจนสูงเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศ และเมื่อเปรียบเทียบความยากจนในระดับภูมิภาคพบว่า ในปี 2559 ภาคใต้ชายแดนมีความยากจนสูงที่สุด โดยมีสัดส่วนคนจนสูงถึงร้อยละ 32.8 ของประชากรทั้งหมดในภาคใต้ หรือประชากรในภาคใต้ชายแดนเกือบ 1 ใน 3 เป็นคนจน ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ 3.8 เท่า รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนภาคกลางมีความยากจนต่ำที่สุด โดยมีสัดส่วนคนจนเพียงร้อยละ 3.7 ของประชากรทั้งหมดในภาคเท่านั้น การให้ความสำคัญกับปัญหาความยากจนในระดับจังหวัดของแต่ละภูมิภาคจะสามารถสะท้อนปัญหาความยากจนได้ชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะจังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงเกินกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด (สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม, 2561) ซึ่งจังหวัดเหล่านี้ภาครัฐและภาคีการพัฒนาจะต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน การดำเนินการพัฒนาในพื้นที่จึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคีในพื้นที่และผู้เกี่ยวข้องในลักษณะการทำงานแบบเครือข่ายซึ่งการพัฒนาคุณภาพในปัจจุบันทุกหน่วยงานทุกองค์กรให้ความสำคัญกับการดำเนินงานในลักษณะเครือข่าย (สุดา มงคลสิทธิ์, 2562) เนื่องจากเครือข่ายเป็นระบบความร่วมมือของบุคคล กลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่มีจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน จัดกระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายร่วมกัน สอดคล้อง

กับ Agranoff (2006) กล่าวว่า เครือข่ายถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างความร่วมมือ ทั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้องค์กรและภาคส่วนต่าง ๆ ได้มีโอกาสเข้ามาดำเนินการร่วมกัน ตลอดจนเป็นการแบ่งปันทรัพยากรและความรู้ในด้านต่าง ๆ รวมถึงค้นพบแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกัน

2.2.3 จากการดำเนินงานโครงการย่อยทั้ง 18 โครงการ ได้ตั้งวัตถุประสงค์ของโครงการที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานและ/หรือเครือข่ายในด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งในด้านการพึ่งตนเอง ด้านอาชีพของเด็ก การพัฒนาตนเองทักษะชีวิต และการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งด้านความรู้ ทักษะที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ และเจตคติในการเรียนรู้ นั้นอาจเป็นเพราะโครงการต่าง ๆ ต้องดำเนินการตามแนวปฏิบัติของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) ซึ่งเป็นผู้ให้ทุน และพบว่าปัจจัยที่หลายโครงการมีอยู่และเอื้อให้โครงการดำเนินการได้ดีที่เป็นจุดร่วมของทุกโครงการ คือ ทุนทางสังคมและเครือข่าย จะเห็นได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชนที่ร้อยรัดผู้คนเข้าด้วยกันให้อยู่เป็นครอบครัว ชุมชน เป็นกฎเกณฑ์ ระเบียบ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติของชุมชนซึ่งเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกและเครือข่ายของกลุ่มสังคม ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยความสำเร็จที่หลายโครงการที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนได้สะท้อน นั่นเป็นเพราะทุนทางสังคมเอื้อประโยชน์ต่อการเข้าถึงทรัพยากรและสารสนเทศที่กว้างขวางโดยใช้ทุนต่ำ และอำนาจเป็นอิทธิพลที่เกิดจากการมีทุนทางสังคม อาทิ กลุ่มอาวุโส ผู้มีบุญคุณแก่คนอื่น จะสามารถใช้ความเชื่อศรัทธาที่มีอยู่ออกแนวทางปฏิบัติ ประโยชน์ของอำนาจทำให้มีการร่วมมือที่กว้างจากภายนอก และเอื้ออำนวยต่อความสำเร็จของงานด้วย อีกทั้งทุนทางสังคมช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่น การมีบรรทัดฐานทางสังคมและความศรัทธาที่เข้มแข็งจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระดับสูง (ประพันธ์ นีกกระโทก, 2557; Adler & Heckscher, 2006) ประเด็นเครือข่ายสอดคล้องกับหลักความร่วมมือในการทำงานที่จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหา เกิดการพึ่งพาตนเอง เมื่อเครือข่ายมีกระบวนการทำงานที่เข้มแข็ง และสามารถแก้ไขปัญหาของเครือข่ายได้แล้ว เครือข่ายและสมาชิกในเครือข่ายก็สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ในเรื่องของทุนทรัพยากร ความรู้ และการจัดการที่จะไปสู่การพัฒนาสังคมและการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายที่ต่อเนื่อง เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย เกิดอำนาจหรือพลังอำนาจแฝงเกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กรและเครือข่าย ซึ่งผลจากการทำงานร่วมกันและการพัฒนาการของกลุ่มเครือข่ายอาจแตกต่างกันขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อม บริบททางสังคม และความหลากหลายทางวัฒนธรรม (พิชัย เพชรรัตน์, 2547; ภัทรวรรณ นิลแก้วบริรักษ์, 2559)

ทั้งนี้เพื่อให้การทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ มีประสิทธิภาพสูงสุด ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ ควรมีการเสริมสร้างพลังอำนาจการทำงานที่สำคัญ ได้แก่ การให้ข้อมูลย้อนกลับในการทำงานกับผู้ปฏิบัติงาน การสร้างและพัฒนางานเป็นทีม และการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทุกระดับ ทั้งในระดับบุคคล ระหว่างบุคคล ทีมงาน และองค์กร (Kinlaw, 1995) นอกจากนี้ผลการวิจัยพบว่า ผลผลิตของโครงการมีความเหมาะสมแตกต่างกัน ทั้งผลผลิตด้านปริมาณและคุณภาพสอดคล้องตามวัตถุประสงค์โครงการ เช่น การมีความรู้ความเข้าใจที่ดีขึ้น กลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนาทักษะ ได้แก่ ทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ ทักษะคิด และมุมมองในการทำงานและการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น เกิดโครงการในลักษณะมีความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย

ร่วมดำเนินการที่เพิ่มขึ้น และพร้อมดำเนินงานร่วมกันในอนาคต ซึ่งการดำเนินโครงการเชิงพื้นที่ที่มีระยะเวลาเวลานานทำให้เกิดความร่วมมือที่เป็นรูปธรรม กิจกรรมต่าง ๆ ก่อเกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ร่วมกัน เกิดประโยชน์ร่วมกันในองค์กรเครือข่าย จนเกิดการขยายกลุ่มเครือข่ายมากยิ่งขึ้น และเห็นถึงปัญหาเด็กและเยาวชนที่ชัดเจนจากการร่วมโครงการ ก่อเกิดการต่อยอดการทำงานในลักษณะ (Collaboration Network) ซึ่งหน่วยงานที่ดูแลโครงการฯ ควรเพิ่มการสื่อสารเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนผลการทำงานอย่างต่อเนื่องต่อไป

2.3 กลไกในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

2.3.1 การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาที่คณะทำงานโครงการฯ พบจากการวิจัยครั้งนี้ เน้นการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับบุคคลและรายกลุ่ม จัดกิจกรรมการเรียนรู้ การบำบัด การฟื้นฟูเด็ก ทั้งรายบุคคลหรือกลุ่มที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์แลกเปลี่ยนมุมมองในระดับปัจเจกบุคคลและการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินงาน เป็นไปตามแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered Approach) ตามแนวคิดของ Rogers (1983 อ้างถึงใน Hess, 2012) และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548) ที่ให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ผ่านการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน จัดบรรยากาศให้แก่ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกับผู้เรียนคนอื่น และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีอิสระ โดยเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียนเอง

นอกจากนี้ภูมิทัศน์การเรียนรู้ใหม่ก็ยังมีสำคัญกับการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ภูมิทัศน์การเรียนรู้ใหม่ หมายถึง พื้นที่ภายในจิตใจของตนเองและพื้นที่ร่วมของผู้เรียนกับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่รับรู้ด้วยกายภาพ (Co-Learning Space: CLS) และพื้นที่ร่วมของเครือข่ายผู้เรียนที่โยงโยในระบอบนิเวศการเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Co-Learning Community) รวมถึงการเรียนรู้ในพื้นที่พิเศษเฉพาะของแต่ละคนและการสร้างพื้นที่กลางที่เปิดโอกาสให้เด็กนอกระบบการศึกษาแสดงศักยภาพเพื่อการสื่อสารสาธารณะและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่สังคมสอดคล้องกับแนวคิดพื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space) ตามแนวคิดของ Brown (2005) เกี่ยวกับพื้นที่การเรียนรู้เสมือนจริงหรือการส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เป็นพื้นที่ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในชั้นเรียนแต่สามารถเกิดขึ้นทุกที่ ทุกเวลา ทั้งพื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพ (Physical Learning Spaces) พื้นที่การเรียนรู้เสมือนจริง (Virtual Learning Space) ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และพื้นที่การเรียนรู้นอกอาณาบริเวณของสถาบันการศึกษา (Outdoor Learning Spaces) เป็นพื้นที่การเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Practice-based Spaces) และอาจครอบคลุมถึงพื้นที่การเรียนรู้ผ่านอุปกรณ์การเรียนรู้เคลื่อนที่ (Mobile Learning Spaces) ซึ่งหมายถึง ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากอุปกรณ์พกพาได้ทุกแห่ง การออกแบบพื้นที่การเรียนรู้ควรคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้ ได้แก่ ผู้สอนและ

ผู้เรียนเป็นหลัก การส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาตามที่คณะกรรมการฯ เสนอมา นี้ มีการออกแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยเน้นมนุษย์หรือผู้ใช้เป็นสำคัญ (Human-centered Design หรือ User-centered Design) ซึ่งคำนึงถึงสภาพภูมิสังคมของเด็กนอกระบบการศึกษาที่เป็นกลุ่มเป้าหมายอีกด้วย

2.3.2 กลไกการเข้าถึงตัวเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างบูรณาการที่คณะกรรมการฯ เสนอสอดคล้องกับทฤษฎีและแนวคิดการสร้างเครือข่าย (Networking) ซึ่งกลไกดังกล่าวนับได้ว่าเป็น เครือข่ายทางสังคมตามแนวคิดของเสรี พงศ์พิศ (2548) ที่เสนอว่า การสร้างเครือข่ายเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ หรือความต้องการร่วมกันดำเนินกิจกรรมโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน ซึ่งเป็นวิธีการทำงานที่ได้รับความนิยม ทั้งในการทำงานเชิงพัฒนาสังคมและการศึกษา

เมื่อพิจารณากลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับครุนอกระบบการศึกษา เห็นได้ว่าคณะกรรมการฯ เน้นกระบวนการพัฒนาตนเองของครุนอกระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับการดำเนินงานในบริบทจริงผ่านการจัดการเรียนรู้แบบจุลภาคและการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพเป็นไปตามผลการศึกษาที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ และสอดคล้องกับรูปแบบการพัฒนาครุนอกระบบ การศึกษาของธนีสร เกษมสันต์ ณ อยุธยา และสุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (2558) และภัณฑิลา ธนบูรณ์นิพัทธ์ (2562) ที่พบว่า หลักสูตรการพัฒนาครุนอกระบบการศึกษาที่ดำเนินการอยู่ออกแบบมาไม่สอดคล้องกับ ความพร้อมของครู ขาดความยืดหยุ่น ประกอบกับการเรียนรู้ไม่ตอบสนองต่อเจตนาธรรมณ์ของการจัดการศึกษา นอกระบบที่ต้องมีความยืดหยุ่น ไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้จริง ทำให้ครุนอกระบบการศึกษาขาดความมั่นใจใน การสอนและขาดเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ

การสร้างขวัญกำลังใจและคุณภาพชีวิตที่ดีของครุนอกระบบการศึกษาและการสร้างเครือข่าย ให้มีความเข้มแข็งด้วยความไว้วางใจและร่วมแรงใจกันทุกฝ่ายเป็นการทำงานของคณะกรรมการฯ ที่ใช้ ในการดำเนินการกับภาคีสอดคล้องกับแนวคิดการเสริมพลัง (Empowerment) กล่าวคือ การเสริมพลังทำให้ บุคคลมีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ ที่เป็นพลัง สามารถลงมือปฏิบัติ ทั้งนี้การเสริมพลังจะต้องปฏิบัติอยู่บน ความเชื่อและจริยธรรมทางสังคมของค่านิยม การสนับสนุนและมีน้ำใจให้กัน การสร้างความสัมพันธ์และ ร่วมมือกันทำงาน และส่งเสริมให้บุคคลมองเห็นคุณค่าในตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง เกิดความรู้และทักษะ เพิ่มความสามารถในการทำงาน ด้วยการใช้กลุ่มคนหรือชุมชนเป็นตัวผลักดันประกอบกับการวางกฎเกณฑ์ การจูงใจด้วยรางวัลหรือการลงโทษ ซึ่งการเสริมพลังให้บุคคลเกิดประสิทธิภาพในการทำงานจะส่งผลดีต่อ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี (Short & Greer, 1997; Gutierrez, Parsons, and Cox, 1998)

เมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่า การส่งเสริมการเรียนรู้และกลไกสนับสนุนการเรียนรู้สำหรับเด็ก และครุนอกระบบการศึกษาต้องคำนึงถึงการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาตามกลุ่มเด็กที่มีลักษณะ

แตกต่างกัน รวมถึงครุฑนอกระบบการศึกษาตามการดำเนินงานในบริบทเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นที่หลากหลาย โดยมุ่งหมายให้กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เป็นกลไกการพัฒนาในฐานะตัวกลางเชื่อมประสานการทำงานด้านการพัฒนาครุฑนอกระบบการศึกษาทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อการดำเนินงานอย่างสอดประสานเป็นเครือข่ายทางวิชาชีพที่มุ่งการทำงานบนฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทิศทางเดียวกันต่อไป

2.4 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงานและองค์กร ที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า การทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาต้องคำนึงถึงกลไกทางกฎหมาย ในการคุ้มครองสิทธิเด็กในการเข้าถึงการดูแลและการศึกษาที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับตนเองของเด็กนอกระบบการศึกษา ทั้งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในเชิงหลักการทั่วไปและประกันสิทธิตามที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาฯ แก่เด็กนอกระบบการศึกษาที่อยู่ในเขตอำนาจ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ ไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ สีผิว ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง ชาติพันธุ์ สังคม ทรัพย์สิน ความทุพพลภาพ การเกิดหรือสถานะอื่น ๆ เด็กต้องได้รับการคุ้มครองร่างกาย ชีวิต เสรีภาพ สวัสดิภาพ สวัสดิการสังคม และคุ้มครองสิทธิทางแพ่ง ตลอดจนคุ้มครองเด็กที่มีปัญหาความประพฤติหรือการกระทำความผิดอาญาและเด็กผู้ด้อยโอกาส และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้สอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียน

การเข้าถึงตัวเด็กนอกระบบการศึกษาควรใช้กลไกเชิงพื้นที่ ควรประสานการค้นหาและขอความร่วมมือจากผู้ที่ได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากคนในพื้นที่ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ องค์กรเอกชนหรือมูลนิธิที่ทำงานกับคนในพื้นที่ ดังปัจจัยแห่งความสำเร็จในการเชื่อมต่อกับเด็กนอกระบบการศึกษาในการดำเนินโครงการที่เข้าร่วมการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา คือ การใช้เครือข่ายในชุมชน ทั้งเครือข่ายโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ล่ามชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในการหาเด็กนอกระบบการศึกษาที่ควรให้ความช่วยเหลือทั้งด้วยการประสานงานแบบไม่เป็นทางการ เริ่มคิดและเขียนโครงการด้วยกัน

ทั้งนี้รูปแบบการช่วยเหลือ การพัฒนา และการบริการสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาจะต้องเน้นการพิทักษ์สิทธิและการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งเป็นประเด็นละเอียดอ่อนนำไปสู่การถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนของเด็กนอกระบบการศึกษา มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับระดับสภาพปัญหา รวมทั้งความต้องการจำเป็นของเด็กและครอบครัว ดังที่ในงานวิจัยพบว่าในกรณีของเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว การสนับสนุนปัจจัย 4 ให้เด็กให้เพียงพอในการดำรงชีวิต การเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตและการอยู่รอดอย่างมีคุณภาพในพื้นที่ได้ท่ามกลางภัยคุกคามและความเปลี่ยนแปลง จัดการเรียนรู้ให้ตอบโจทย์บริบทของเด็กวิถีชีวิต ศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน โดยคำนึงถึงเด็กในรูปแบบต่าง ๆ ตามสภาพการณ์และปัญหาที่เป็นอยู่

เช่น เร่ร่อน ไร้สัญชาติ อาศัยตามตะเข็บชายแดน และความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่แตกต่างกัน และในกรณีของเด็กพิการ การให้ความช่วยเหลือ การพัฒนาและการบริการควรมีความยืดหยุ่นตามระดับและสถานการณ์ของปัญหา คือ รูปแบบบริการสำหรับเด็กที่มีปัญหามาก (กลุ่มอาหารรุนแรง ต้นทุนต่ำ) ควรมีการนำเด็กมาวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการเป็นรายกรณีแล้วสร้างรูปแบบการบริการแบบผสมผสานในระดับพื้นที่ ด้วยการประสานบริการและแบ่งบทบาทระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ฝ่ายพัฒนาสังคมของเทศบาล อบต. ทำหน้าที่สำรวจขึ้นทะเบียนสิทธิผู้พิการและช่วยเหลือด้านสังคมเศรษฐกิจกับครอบครัวเด็ก โรงพยาบาลให้การบำบัดรักษาหรือส่งต่อ รับการรักษาต่อนอกพื้นที่ โรงเรียนการศึกษาพิเศษ และโรงเรียนปกติในพื้นที่ ฯลฯ เป็นต้น รวมไปถึงรูปแบบบริการสำหรับเด็กที่มีความพิการทางการเรียนรู้ด้วยการสร้างระบบการเรียนการสอนโดยชุมชน ผู้ปกครองที่จะช่วยยกระดับด้านการอ่านการเขียนให้กับเด็กพร้อมทั้งเสริมสร้างศักยภาพด้านอื่น ๆ ที่เด็กมีและยกระดับการมองเห็นคุณค่าในตนเองของเด็ก ๆ ตลอดจนรูปแบบการช่วยเหลือเด็กที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงมีปัญหาที่ยังไม่ชัดหรือมีแนวโน้มจะมีปัญหามากขึ้นที่ต้องอาศัยความร่วมมือกันของท้องถิ่นและชุมชน รวมถึงโรงเรียนในการเปิดพื้นที่ให้กับเด็ก ๆ และผู้ปกครองได้มีกิจกรรมการพัฒนาาร่วมกันมากขึ้น (โชษิตา ภาวสุทธิไพศิฐ และลือชัย ศรีเงินยวง, 2559)

นอกจากนี้ การช่วยเหลือ พัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา จากการศึกษาพบว่าองค์กรต่าง ๆ ดำเนินงานโดยประสานกับชุมชน หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการช่วยเหลือและพัฒนาเด็กส่งเสริมให้เกิดการยอมรับในการมีตัวตนของเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีอยู่ในชุมชน เห็นคุณค่ามีศักยภาพในการเรียนรู้ การทำงานและการทำกิจกรรมสาธารณะร่วมกับผู้อื่นได้ ดังนั้นการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาควรใช้แนวคิดการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยพัฒนาเครือข่ายทางสังคมของคนในชุมชนที่มีความเข้าใจ มีความรู้ และพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บนฐานคิดของการเรียนรู้เพื่อสร้างชุมชนให้เป็นฐานแห่งการฟื้นฟูชีวิตสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา สะท้อนให้เห็นว่าการช่วยเหลือและดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาต้องมีการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่น ในการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม (ภมรพรรณ ยุระยาตร์ จิระพร ชะโน และรุ่งทิพย์ สิงพร, 2559) อีกทั้งหนึ่งในทางออกและความพยายามในการรักษาประสิทธิผลการดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม คือ การดูแลเด็กโดยชุมชนในฐานะเครือข่ายทางสังคมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งจะเป็ปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนทั้งสิ้น แนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based Approach) เป็นการลดการพึ่งพิงจากบริการในลักษณะสถาบัน (Deinstitutionalization) เป็นแนวคิดที่นำศักยภาพที่เด่นของปัจเจกบุคคล ซึ่งได้แก่ ความต้องการที่จะมีอิสระ เสรีภาพในการดูแลตนเองทั้งทางร่างกายและจิตใจ การให้ความสำคัญในคุณค่าของความเป็นมนุษย์และศักยภาพในการแก้ปัญหาของแต่ละบุคคล ชุมชน มาเป็นกรอบแนวคิดในการอภิปรายและเป็นแนวทางการให้บริการเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกับการแสดงบทบาทต่อชุมชนและสังคม เป็นวิธีการที่หน่วยงานของรัฐและเอกชนจะทำหน้าที่หลักในการให้คำแนะนำ กระตุ้น และร่วมสนับสนุนบางประการ (National Technical Assistance and Evaluation Center for Systems of Care, 2009)

อีกประเด็นหนึ่งที่เป็นข้อค้นพบหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ศูนย์บริการการศึกษาใกล้บ้านหรือศูนย์ประสาน และให้คำปรึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาพบว่า มีความจำเป็นในการช่วยเหลือเด็กทั้งระยะการเตรียมความพร้อม ขณะเรียนรู้หรือได้รับการช่วยเหลือ และระยะการออกสู่สังคมสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรม ดังเช่น กรณีของเด็กพิการ การมีศูนย์บริการการศึกษาใกล้บ้านสำหรับเด็กพิการในชุมชนที่ตั้งอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือในโรงเรียนที่อยู่ในชุมชน จะเป็นพื้นที่ที่ครูที่เป็นผู้มีจิตอาสาจากครอบครัว ชุมชน และองค์กรในพื้นที่ ทำงานในการฟื้นฟูเด็กพิการ ทำแผนพัฒนาเด็กรายบุคคลร่วมกับผู้ปกครองเด็ก และจัดการเรียนรู้เพื่อการเตรียมความพร้อมเด็กก่อนเข้าสู่ระบบโรงเรียนหรือการทำงาน หรือกรณีเด็กในกระบวนการยุติธรรม การมีพื้นที่ทางสังคมทั้งกายภาพหรือการติดต่อทางสื่อสังคมออนไลน์ เป็น Learning Hub ศูนย์ให้คำปรึกษา หลังจากได้รับการปล่อยตัว จะช่วยเสริมทักษะการปรับตัวและสร้างความเข้มแข็งให้กับตัวเด็กให้ผ่านช่วงการสร้างการยอมรับและเชื่อมั่นในตนเอง การอยู่ร่วมกับครอบครัวและสังคม การวางเป้าหมายและประคับประคองชีวิตให้มั่นคงขึ้น และกรณีเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าวได้มีศูนย์ช่วยเหลือเด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เป็นกลไกที่สามารถให้คำปรึกษาและ/หรือดูแลเด็กและเยาวชนเบื้องต้นในการสนับสนุน รวมถึงการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสม และมีการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทำงาน และการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาเด็ก ความสำคัญดังกล่าวนี้สอดคล้องกับที่วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2563) ระบุว่าสำหรับเด็กในกระบวนการยุติธรรมควรมี Learning Hub เพื่อเป็นแหล่งทางเลือกในการเรียนรู้สำหรับเด็กที่สนใจเข้าศึกษาตามแนวทางการศึกษาทางเลือก เด็กที่หลุดจากระบบการศึกษามาเป็นระยะเวลาที่ไม่เหมาะสมกับการเลือกเรียนหลักสูตรแบบในระบบโรงเรียน เด็กที่ไม่มีความพร้อมในการศึกษาต่อด้วยระบบโรงเรียน เพื่อใช้ฐานการฝึกการทำงานอาชีพ เป็นการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้เพื่อการศึกษต่อสายอาชีพหรือมีงานทำ และเด็กที่มีโอกาสกลับไปประกอบอาชีพร่วมกับครอบครัว เป็นพื้นที่ที่เด็กจะได้ใช้ในการเรียนรู้เพื่อปรับตัวและเตรียมความพร้อมหลังจากออกจากศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน

ในส่วนของการส่งเสริมด้านการศึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาพบว่า ต้องมีการปรับเปลี่ยนโมทัศน์ในรูปแบบการศึกษาแบบเดิม และร่วมสร้างกระบวนการทัศน์ในการมีส่วนร่วมปฏิรูปการศึกษาเพื่อเด็กนอกระบบการศึกษา โดยหากผู้จัดการศึกษาหรือครูนอกระบบการศึกษายังไม่สามารถทะลวงกำแพงของการเรียนรู้ที่เอาวิชามาเป็นตัวตั้งได้ และยังไม่เรียนรู้การจัดการศึกษาที่ตอบสนองการเรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษา รูปแบบการจัดการศึกษาควรมีความหลากหลายและยืดหยุ่น ตอบสนองปัญหาและความต้องการของเด็กแต่ละคนแต่ละกลุ่ม และส่งเสริมให้เด็กเป็นเจ้าของการเรียนรู้ทั้งในเชิงประเด็นการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ เช่น เด็กชาติพันธุ์ควรจัดการเรียนรู้ให้ตอบโจทย์บริบทของเด็ก วิถีชีวิต ศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน พัฒนาหลักสูตรที่เป็นการศึกษาบูรณาการกับชีวิตอย่างเป็นองค์รวมไม่แยกส่วนออกจากบริบทของเด็กและชุมชน ยืดหยุ่นตามความต้องการของชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ เปิดโอกาสให้เด็กสร้างการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและความสนใจ โดยจัดกระบวนการตามธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์ เรียนจากวิถีชีวิตจริง ปฏิบัติ

จริงบนฐานทรัพยากรในชุมชน ใช้ปัญหาและสถานการณ์จริงเป็นโจทย์ในการเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้ที่เริ่มจากครอบครัว ชุมชนไปสู่สังคมที่ใหญ่ขึ้น เป็นการเชื่อมโยงความรู้ในพื้นที่กับความรู้ในพื้นที่ เชื่อมความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ เน้นทักษะชีวิตและการอยู่รอดอย่างมีคุณภาพในพื้นที่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง สร้างอาชีพในท้องถิ่น สร้างผู้ประกอบการเพื่อสังคมที่ต่อยอดการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเข้าถึงคุณค่า เพื่อพาไปสู่การพึ่งตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน ดังที่ UNESCO Bangkok (2017) กล่าวว่า กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้มีความยืดหยุ่น ตรงกับความต้องการและสถานการณ์สำหรับเด็กที่อยู่นอกระบบการศึกษา ต้องมีโปรแกรมการศึกษาทางเลือกที่หลากหลาย โดยมีเป้าหมายเพื่อเข้าถึงการศึกษาของเด็กที่ไม่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษา สอดคล้องกับที่ยุทธชัย เฉลิมชัย และ อินทิรา วิทยสมบูรณ์ (2562) กล่าวว่า เป้าหมายใหม่ของการเรียนรู้ คือ ให้รู้จริง เรียนรู้ให้ทำได้จริง เรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน เรียนรู้เพื่อควมมีชีวิต คนแต่ละคนค้นพบตัวเอง พัฒนาศักยภาพได้เต็มสมบูรณ์ตามธรรมชาติของตนจากฐานของความรักความถนัด พัฒนาจนสังคัมร่วมเห็นคุณค่า กลายเป็นสัมมาอาชีพ นำพาคนรุ่นใหม่ให้สามารถรับมือได้กับทุกสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง มีตัวตนขึ้นมาในสังคัม มีความเป็นตัวของตัวเองโดยที่ยังเคารพในความแตกต่าง มีความเป็นปัจเจกโดยที่ยังเข้าใจถึงการพึ่งพาอาศัยกัน ไม่ละเลยขาดหายความสัมพันธ์และความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และที่สุวิทย์ เมษินทรีย์ (2563) กล่าวว่า ในโลกศตวรรษที่ 21 ต้องเปลี่ยนจาก“การศึกษา” ให้เป็น “การเรียนรู้” โดยเน้นการร่วมรังสรรค์ในกระบวนการเรียนรู้ จัดหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนเป็นหลักควบคู่กับหลักสูตรมาตรฐาน เพื่อสร้างสภาวะแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ แต่อย่างไรก็ตาม “การเรียนรู้” อย่างเดียวยังไม่ตอบโจทย์ ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้เป็นเพียงวิถี เป็นตัวกลางหรือเป็นเพียงเครื่องมือ การสร้างคนให้สามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุขในโลกยุคหลังโควิดที่ทุกคนเรียกหาความเป็นอิสระแต่ต้องอิงอาศัยกันนั้นการเรียนรู้อย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ จะต้องมี “Living” และ “Loving” ด้วย Living นั้นตอบโจทย์ความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกที่ผู้เรียนเรียกหาความเป็นอิสระมากขึ้น ในขณะที่ Loving ตอบโจทย์การใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในท่ามกลางโลกที่ต้องอิงอาศัยกันมากขึ้น การเตรียมพร้อมเด็กให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” จึงอยู่ที่การออกแบบโมเดลการศึกษาที่สามารถผสมผสานและถักทอ Learning Living และ Loving เข้าด้วยกันอย่างลงตัว เริ่มด้วยจาก “รักที่จะเรียนรู้” (Love to Learn) ต่อด้วย “รู้ที่จะเรียน” (Learn to Learn) จากนั้นจึงเป็นเรื่องของ “เรียนรู้ที่จะรอด” (Learn to Live) ควบคู่กับ “เรียนรู้ที่จะรัก” (Learn to Love)

ดังนั้นควรส่งเสริมให้ครูที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาได้เห็นภาพโลกการศึกษาที่มีหลายรูปแบบ ทั้งรูปแบบการศึกษาตามกระแสหลักแบบการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ การศึกษาทางเลือก และทำความเข้าใจภูมิสังคัมของเด็ก เรียนรู้รูปแบบการเรียนรู้ของเด็ก (Learning Style) เพื่อออกแบบการทำงานและการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะกับเด็กแต่ละกลุ่มแต่ละคน เช่น การสนับสนุนให้บุคคล ชุมชน หรือองค์กรสนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนรู้ตามมาตรา 12 สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ซึ่งใช้หลักสูตรแบบกลุ่มประสบการณ์เป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม โดยกลุ่มประสบการณ์ทั้งกลุ่มทักษะชีวิต กลุ่มทักษะอาชีพ กลุ่มความรู้พื้นฐานวิชาการที่เชื่อมโยงกับชีวิต ควรมีกกลุ่ม

ประสบการณ์ด้านความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ที่เด็กสามารถใช้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งออนไลน์และออนไลน์เป็นแหล่งเรียนรู้ สามารถนำมาเทียบโอนและเชื่อมโยงสู่การประเมินคุณภาพการเรียนรู้เพื่อให้ได้วุฒิการศึกษาขั้นพื้นฐานกับศูนย์การเรียนตามมาตรา 12 ซึ่งจะพื้นฐานในการต่อยอดสู่การศึกษาในระดับที่สูงขึ้น นำไปสู่โอกาสในการทำงานที่สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ที่สร้างสรรค์และปลอดภัยในทุก ๆ ชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่พัฒนาจากความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชน เพื่อให้เด็กทั้งในหรือนอกระบบการศึกษามีพื้นที่ในการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ประกอบไปด้วย ห้องสมุดชุมชน ห้องอินเทอร์เน็ตชุมชน ห้องวิชาการชุมชน ห้องเรียนรู้กลุ่มอาชีพชุมชน ลานกิจกรรมชุมชน ระบบนิเวศการเรียนรู้สำหรับการศึกษาริเริ่มที่เชื่อมโยงองค์รวมทั้งหมดของการดำรงชีวิตและถิ่นฐานบ้านเกิด ธรรมชาติแวดล้อม วิถีชีวิตผู้คน ภูมิสังคม ภูมิวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ สัมมาอาชีพ เป็นการศึกษาเรียนรู้ที่ไม่หลุดลอยออกจากชุมชนท้องถิ่นไม่พาคนทิ้งถิ่น หากแต่ช่วยทำให้คนอยู่ได้และอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีในท้องถิ่น มีภูมิทัศน์ใหม่ของการเรียนรู้ที่ไม่ได้จำกัดตัวอยู่แต่ในสถานศึกษา ห้องเรียน รายวิชา ตำรา แบบเรียน ค่านิยมปริญญหากแต่ต้องก้าวไปสู่โจทย์จริงพื้นที่จริง ผู้รู้จริง เรียนรู้ได้ทุกพื้นที่ ทุกเวลา ทุกสถานการณ์ ในโลกกว้างของระบบนิเวศการเรียนรู้ (เทวินทร์ อัครศิลาชัย, 2560; ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ และคณะ, 2563)

2.5 ข้อเสนอแนะในการพัฒนาครุฑนอกระบบการศึกษาสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หน่วยงานและองค์กรที่ดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า ครุฑนอกระบบการศึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่ต้องเข้าใจเด็กนอกระบบการศึกษานอกจากครุฑจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการจัดกระบวนการจัดการศึกษาที่หลากหลายให้กับเด็กอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ และต้องมีความรักที่มีต่อเด็กทุกคนเหมือนลูกหลานญาติพี่น้องและมีความอดทนในการทำงานให้ได้อย่างต่อเนื่อง เป็นผู้เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ สร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ เป็นผู้เฝ้าสังเกตและเอาหัวใจนำทาง สร้างสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ เปิดพื้นที่และเปิดภูมิทัศน์การเรียนรู้ให้กับเด็ก พื้นที่ทุกหนแห่ง คือพื้นที่แห่งการเรียนรู้ เรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา กับทุกคน เด็กย่อมเรียนรู้ได้ตลอดเวลาโดยไม่รู้ตัวเลยว่ากำลังเรียนรู้ เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การประสานเชื่อมโยงครุฑที่มีความหลากหลายเพื่อส่งเสริมความรู้ให้กับเด็ก ดังนั้นการส่งเสริมการเป็นครุฑโค้ชหรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ และการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักการของการบูรณาการการเรียนรู้ การศึกษาทางเลือก การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้เชิงรุก ดังที่ วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2564) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้เป็นการสร้างเงื่อนไขให้ศักยภาพภายในที่มีอยู่แล้วในตัวของผู้เรียนสามารถพัฒนาขึ้นได้ เป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างเงื่อนไขให้เกิดการเติบโตขึ้นจากภายใน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมและเป็นกระบวนการของการสืบค้นร่วมที่ผู้อำนวยการเรียนรู้อาจต้องร่วมเรียนรู้คู่ไปกับผู้เรียน ดังนั้นคุณลักษณะที่สำคัญของผู้อำนวยการเรียนรู้ที่สำคัญคือ มีความแจ่มชัดมีความรู้ในเรื่องที่จัดการเรียนรู้ เปิดกว้าง ยอมรับความหลากหลาย เปิดใจรับฟังผู้เรียน และการพยายามรับรู้ด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง อ่อนน้อมถ่อมตน พร้อมเรียนรู้จากผู้เรียน เกื้อหนุนผู้เรียนแต่ละคนให้เกิด

การเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการโอบอ้อม ละเอียดอ่อนลึกซึ้งทางอารมณ์ ความรู้สึกและการเข้าถึงจิตใจของผู้เรียน มีความสงบและความมุ่งมั่น รับรู้ทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตน พร้อม ๆ กับรับรู้สิ่งที่กำลังทำและบุคคลที่อยู่ตรงหน้า สามารถที่จะนำพาการเรียนรู้ให้เป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง จัดวางกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นองค์รวม ทั้งใจ กาย และความคิด มีทักษะที่จำเป็น ได้แก่ การฟังอย่างลึกซึ้ง การจับประเด็น การสรุปทบทวน และสามารถในการตั้งคำถามที่ลึกลับและเชื่อมโยงเพื่อนำสู่การเปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้ในการวิจัยพบว่าการใช้ชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ (Professional Learning Community) ในรูปแบบของการศึกษาจากบทเรียน (Lesson Study) เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา เนื่องจากเครือข่ายชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นการรวมตัว ร่วมใจร่วมพลัง ร่วมทำ และเรียนรู้ร่วมกันของครู ผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง บนพื้นฐานวัฒนธรรมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร มีวิสัยทัศน์ คุณค่า เป้าหมาย และภารกิจร่วมกัน โดยทำงานร่วมกันเป็นทีมเรียนรู้อย่างต่อเนื่องที่อยู่ในวิถีชีวิตการทำงานและการอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้มีครูร่วมกันเป็นผู้นำ และผู้บริหารเป็นผู้ดูแลสนับสนุนสู่การเรียนรู้และพัฒนาวิชาชีพ เปลี่ยนแปลงคุณภาพตนเองสู่คุณภาพการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความสำเร็จหรือประสิทธิผลของผู้เรียนเป็นสำคัญและความสุขของการทำงานร่วมกันของสมาชิกในเครือข่าย (Thompson, Gregg, & Niska, 2004) ที่ผ่านมารูปแบบและวิธีการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาที่นิยมปฏิบัติกันมีหลากหลาย เช่น การประชุม การอบรม การฟังบรรยาย การสัมมนา การศึกษาดูงาน การศึกษาต่อ การนิเทศ การทำวิจัย ปฏิบัติการ การมอบหมายงานให้ทำ การเป็นวิทยากร หรือการทำผลงานทางวิชาการ เป็นต้น วิธีการดังกล่าวล้วนเป็นวิธีการพัฒนาที่มักเกิดขึ้นนอกพื้นที่การปฏิบัติงาน และเป็นการพัฒนาที่ขาดความเชื่อมโยงระหว่างองค์ความรู้กับภารกิจจริงไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหา บริบท และตรงตามความต้องการของผู้เข้ารับการพัฒนาดังกล่าว การพัฒนาจึงยังไม่ส่งผลต่อการเพิ่มคุณภาพผู้เรียน และคุณภาพการศึกษา การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาที่ประสบความสำเร็จในหลายประเทศต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาวิชาชีพที่มุ่งให้ครูผู้บริหาร นักการศึกษา และผู้เกี่ยวข้อง ร่วมมือร่วมพลังกันพัฒนาวิชาชีพ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในรูปแบบ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ” โดยใช้หลักการการเรียนรู้ตลอดชีวิต การปฏิบัติบนฐานของการเรียนรู้ในสถานที่ทำงาน หลักการพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน หลักการการสืบสอบเพื่อสะท้อนผลเชิงวิชาชีพ หลักการการร่วมมือร่วมพลัง และการมีส่วนร่วมจากบุคคลภายในและภายนอกเป็นฐานในการดำเนินงานเครือข่ายวิชาชีพทางการศึกษาเพื่อพัฒนาวิชาชีพครู (อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ, 2559)

2.6 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในประเทศไทยเป็นปัญหาหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นคือการมีเด็กและเยาวชนที่ยังเข้าไม่ถึงการศึกษา หรือมีความยากลำบากในด้านต่าง ๆ ทำให้หลุดออกจากระบบการศึกษากลางคัน ในสังคมโลกนั้นการเข้าไม่ถึงระบบการศึกษาของเด็กเป็นที่มาส่วนหนึ่งของการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDG Goals) ซึ่งประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติต้องร่วมกันบรรลุให้ได้ภายใน พ.ศ. 2573 ทั้งนี้แนวทางการพัฒนาด้านการศึกษาที่มีการปรับเปลี่ยนเรื่องการพัฒนาเชิงคุณภาพในการเข้าถึงการศึกษา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างองค์รวม

มากขึ้น โดยเป้าหมายด้านการศึกษาเป็นเป้าที่ 4 ของ SDGs การศึกษาที่เท่าเทียม (Quality Education) และทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน (เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย, 2558) โดยมีเป้าหมายการพัฒนา 10 ด้าน ครอบคลุมเรื่องโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาอย่างเสมอภาค คุณภาพทางการศึกษา การพัฒนาทักษะที่สำคัญ และการพัฒนาครู เพื่อแก้ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และเพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงสิทธิทางการศึกษาอย่างเสมอภาค

ประเทศไทยและนานาชาติได้มีความพยายามในการรวบรวมองค์ความรู้และสร้างความตกลงร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการขับเคลื่อนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมเริ่มต้นตั้งแต่เมื่อ 30 ปีก่อน โดยมีแนวคิดสำคัญคือการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for All) ซึ่งหมายถึงการทำให้ประชาชนเข้าถึงการศึกษาอย่างเสมอภาคกัน การดำเนินการสำคัญคือการร่วมเป็นเจ้าภาพการจัดประชุมประชุมระดับโลกเรื่องการศึกษาเพื่อปวงชน (World Conference on Education for All) และร่วมผลักดันให้เกิดปฏิญญาจอมเทียน การออกกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 บัญญัติให้ประชาชนไทยมีสิทธิในการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นเวลา 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย การมีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2552 ให้สิทธิประชาชนเรียนโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายเป็นเวลา 15 ปีและให้การสนับสนุนเด็กและเยาวชนที่ยากจนและด้อยโอกาสให้เข้าถึงการศึกษาอย่างเสมอภาค นอกจากนี้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2560 มาตรา 54 วรรค 5 บัญญัติให้จัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษาและเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู โดยให้รัฐจัดสรรงบประมาณให้ ซึ่งเป็นที่มาของการจัดตั้งกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาในปี พ.ศ. 2561

ข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษานั้น ควรเป็นวาระของประเทศที่มีการจัดทำนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งที่อยู่ในระบบและนอกระบบการศึกษาตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับชาติ โดยต้องเป็นการทำนโยบายจากข้อมูลที่เกิดขึ้นจริงจากพื้นที่เพื่อการมีนโยบายที่สอดคล้องและเท่าทันสถานการณ์เพราะการที่เด็กสูญเสียโอกาสทางการศึกษาส่งผลกระทบต่อตัวเอง รวมถึงเกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจ สังคม และเป็นสาเหตุของปัญหาสังคมหลายประการ ดังที่ นิโคลัส เบอร์เนตต์ (2557) นักเศรษฐศาสตร์การศึกษา อดีตผู้บริหารระดับสูงของยูเนสโกและธนาคารโลกประมาณการไว้ว่า ปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศไทยเป็นมูลค่าสูงถึง 330,000 ล้านบาททุกปี คิดเป็นร้อยละ 3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ของประเทศ ซึ่งเท่ากับค่าเฉลี่ยของการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยตลอดทศวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าระบบการศึกษาของไทยจะลงทุนสูง แต่สถานการณ์ของเด็กนอกระบบการศึกษาของไทยยังคงมีแนวโน้มแย่ลงในทุกพื้นที่ของประเทศซึ่งสร้างความเสียหายแก่โอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยให้ออกจากกับดักประเทศรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) สอดคล้องกับสมพงษ์ จิตระดับ (2562) ที่พบว่าในปี 2562 ประเทศไทยมีเด็กและเยาวชนอายุ 2-25 ปี อยู่ในนอกระบบการศึกษามากกว่า 8 แสนคน ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนสูงขึ้น และมีความเสี่ยงที่จะเข้าสู่วงจรอันตราย 3 เรื่อง คือ เป็นแรงงานรายได้ต่ำ มีความเสี่ยงอันตรายต่อชีวิตและสุขภาพ การค้าประเวณี โดยเฉพาะเด็กผู้หญิง และยุวอาชญากรที่ตกอยู่ในวังวนยาเสพติดและลักขโมย

ด้วยเหตุนี้ข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาจึงมีทั้งมาตรการเชิงป้องกัน เด็กหลุดจากระบบการศึกษาและมาตรการเชิงสนับสนุนและพัฒนาเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา ดังที่ ไกรยส ภัทราวาท (2563) ได้เสนอการแก้ไขปัญหาคือเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องมีการทำงาน ที่ทำงานคู่ขนานกันใน 2 แนวทางหลัก คือ มาตรการป้องกันเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษา ซึ่งถือว่าเป็น มาตรการที่มีประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร เนื่องจากเป็นการแก้ไขปัญหาคือต้นทางก่อนที่เด็กจะหลุดออก จากระบบการศึกษา และเป็นมาตรการที่มีระบบสนับสนุนที่ครบถ้วน ได้แก่ สถานศึกษา ครู ผู้บริหาร สถานศึกษา และหน่วยงานในเครือข่ายของสถานศึกษา ที่สามารถทำงานร่วมกับครอบครัวของเด็กใน การส่งเสริมสนับสนุน ฝึกระวังการหลุดออกจากระบบการศึกษา และติดตามผลได้อย่างครบวงจร และ มาตรการแก้ไขปัญหาคือเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษาเป็นมาตรการที่จำเป็นต่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และมักใช้งบประมาณในระดับที่สูงกว่ามาตรการเชิงป้องกัน รวมทั้งมีความเสี่ยงสูงที่จะไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากเด็กมีได้อยู่ในระบบการศึกษาหรือระบบสนับสนุนใด ๆ ที่จะช่วยให้งบประมาณหรือมาตรการที่ สนับสนุนไปที่ตัวเด็กเกิดประสิทธิภาพหรือประสิทธิผลในการแก้ไขปัญหายั่งยืน

อย่างไรก็ตามมาตรการเชิงแก้ไขก็ยังถือเป็นสิ่งจำเป็น และมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็น บวก แม้จะน้อยกว่ามาตรการป้องกันก็ตาม เนื่องจากการปล่อยให้เด็กวัยเรียนอยู่นอกระบบการศึกษาเป็น การบั่นทอนขีดความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยใน การวิจัยเสนอว่าการป้องกันเด็กหลุดจากระบบศึกษานั้นที่สำคัญ คือ การส่งเสริมการมีความมั่นคงของ สถาบันครอบครัวของเด็ก ทั้งเรื่องรายได้ สวัสดิการ ความรู้ในการดูแลครอบครัวและลูกหลาน และความมั่นคง ทางอาหาร ซึ่งจะต้องอาศัยหลายภาคส่วนในการทำงานร่วมกัน เพื่อเป้าหมายการขจัดความยากจนของ ครอบครัวเด็ก ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับมาตรการป้องกันเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาที่ใช้ ได้ผลเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ ได้แก่ การจัดสรรเงินอุดหนุนอย่างมีเงื่อนไข (Conditional Cash Transfer: CCT) ซึ่งเป็นมาตรการที่ใช้งบประมาณต่อปีในระดับที่ไม่สูง แต่มุ่งสนับสนุนเงินไปที่ตัวเด็กและ ครอบครัวเพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของนักเรียนและครอบครัวเพื่อแลกกับการมาเรียนและ พัฒนาการด้านร่างกายและการเรียนรู้ที่เหมาะสม มาตรการดังกล่าวนี้นอกจากจะช่วยป้องกันการหลุดออก จากระบบการศึกษาแล้ว ยังช่วยให้เด็กเยาวชนกลุ่มเสี่ยงที่จะหลุดออกจากระบบการศึกษาได้รับการติดตาม และดูแลในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องจนสำเร็จการศึกษาโดยครูและผู้บริหารสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้ง สนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและครอบครัว (Ring, Rothbard, Seidenfeld, Stuer, & Kamto, 2020; ไกรยส ภัทราวาท, 2563; สำนักบริหารเงินอุดหนุนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ กองทุนเพื่อ ความเสมอภาคทางการศึกษา, 2564)

นอกจากนี้ในเชิงการศึกษาและการเรียนรู้ สำหรับมาตรการในการป้องกันเด็กหลุดจากระบบ การศึกษา คือ การมีข้อเสนอเชิงนโยบายให้รัฐบาล กระทรวง กรม และหน่วยงานระดับปฏิบัติ ต้องปฏิบัติ การให้เกิดผลเป็นจริงตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ คือ ส่งเสริมการคืนอำนาจการเรียนรู้ให้กับเด็กทุกคนรวมทั้ง เด็กนอกระบบการศึกษา มีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ และมีเสรีภาพที่เด็กจะได้

เลือกเรียนรู้ตามความถนัด โดยควรจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา จ่ายเงินอุดหนุนกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเข้าบัญชีการศึกษาเด็กทุกคนรวมทั้งเด็กนอกระบบการศึกษา โดยจ่ายเงินอุดหนุนไปที่ตัวเด็กทุกคน เปิดโอกาสให้เด็กออกแบบเลือกประเด็นหรือหัวข้อการเรียนรู้และพื้นที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ดังที่ ยุทธชัย เฉลิมชัย และ อินทริธา วิททยสมบุรณ์ (2562) กล่าวว่า ลำพังการศึกษาในห้องเรียนในสถานศึกษาไม่สามารถเอื้ออำนวยต่อวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่เพื่ออนาคตได้ ทั้งยังเป็นอุปสรรคขัดขวางเสียด้วยซ้ำ วิธีการเรียนรู้ใหม่เพื่อการค้นพบตัวเองจะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อคืนอำนาจการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ผู้เรียนมีอิสรภาพที่จะได้เลือกเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ในพื้นที่โลกกว้างของความเป็นจริงซึ่งมีบทบาทของรัฐธรรมนูญฯ รับรองสิทธิของประชาชนและหน้าที่ทางการศึกษาของรัฐในเรื่องนี้อยู่แล้ว อีกทั้งการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนสมควรที่จะเปลี่ยนแปลงสร้างมาตรการใหม่ โดยพิจารณาสร้างวิธีการอย่างเป็นรูปธรรมของการจ่ายเงินอุดหนุนกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ไปที่ตัวผู้เรียนทุกคนโดยเฉพาะตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาเป็นจำนวนเงินที่สูงขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้เรียนออกแบบเลือกประเด็นหรือหัวข้อการเรียนรู้และพื้นที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เพราะทุกวันนี้สังคมและชุมชนมีพื้นที่เรียนรู้สาธารณะที่มีคุณภาพอยู่ทุกพื้นที่สามารถรองรับการเรียนรู้ตามความสนใจของเด็กแต่ละคนได้ แล้วนำผลการเรียนรู้นั้นมาเป็นส่วนหนึ่งในการวัดประเมินผลพัฒนาการ ขณะเดียวกันตามพันธกิจการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล เด็กทุกคนต้องได้รับการคุ้มครองส่งเสริมสิทธิทางการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้นมาตรการจ่ายเงินสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนนี้จะต้องครอบคลุมโดยรัฐจ่ายเงินอุดหนุนการศึกษาเข้าบัญชีเด็กทุกคนด้วย ไม่ว่าจะอยู่ในพื้นที่ใด สถานภาพใด ทั้งที่อยู่ในและนอกระบบการศึกษา

สำหรับในส่วนมาตรการเชิงสนับสนุนและพัฒนาเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา ในงานวิจัยนี้มีข้อเสนอเชิงนโยบายประการแรกคือ การบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน สร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาคการศึกษาและนอกภาคการศึกษา หน่วยงานภาครัฐก็องค์กรเอกชน โดยเป็นหน่วยงานทั้งระดับมหภาคและระดับจุลภาคที่ใช้กลไกเชิงพื้นที่ระดับจังหวัดพัฒนาระบบการค้นหา เฝ้าระวัง ติดตาม และช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา การเชื่อมโยงฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาด้วยกัน รวมไปถึงการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเดียวกันสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา โดยการเป็นเครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความจำเป็นหรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้ (Gilchrist, 2019)

อย่างไรก็ตามสำหรับเครือข่ายในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาต้องมีความต่อเนื่องในการร่วมเป็นเครือข่าย ดังนั้นการรักษาเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งมีข้อเสนอแนะในการรักษาเครือข่าย คือ ต้องมีการจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง มีการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ระหว่างเครือข่าย มีการสร้างระบบจูงใจ มีการจัดหาทรัพยากรสนับสนุนเพียงพอ ร่วมกันให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหา และมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่องเพื่อเชื่อมโยงกับเครือข่ายได้อย่างสม่ำเสมอ (ธรรณพร คชรัตน์ สบายใจ และคณะ, 2563) ส่วนฐานข้อมูลของเด็กนอกระบบการศึกษามีความสำคัญในการเป็นเครื่องมือทำงานเพื่อให้ทราบถึงข้อมูล

สถานการณ์เด็กนอกระบบการศึกษาโดยภาพรวมและในพื้นที่ ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาได้สอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และความต้องการให้มากที่สุด โดยเป็นการทำงานร่วมกันทั้งชุมชน รัฐ และเอกชนในพื้นที่ (ภัทรา วายจุต, 2559) และในเรื่องฐานข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาควรร่วมกันพัฒนาและปรับปรุงระบบข้อมูลและกระบวนการในการดำเนินการตั้งแต่เทคนิคของการศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล การพัฒนาแพลตฟอร์มเพื่อเพิ่มการเข้าถึงข้อมูลการพัฒนากระบวนการเฝ้าติดตามการช่วยเหลือเด็ก (UNESCO Bangkok, 2017)

นอกจากนี้ในการสนับสนุนและพัฒนาเด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษา มีข้อเสนอ คือ ควรส่งเสริมการใช้การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ได้แก่ การเรียนผ่านระบบการเรียนแบบเปิดเพื่อมวลชน (MOOC) หรือเรียนจากมหาวิทยาลัยที่ต้องปรับตัวเป็นมหาวิทยาลัยของการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อรองรับผู้เรียนที่เป็นเด็กนอกระบบการศึกษา สามารถเก็บสะสมการเรียนรู้อันระบบธนาคารเครดิต (Credit Banking) และมีการต่อยอดจากการเรียนรู้ในลักษณะนี้ไปสู่การรับรองการสำเร็จการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรืออุดมศึกษา และการใช้หลักเกณฑ์การปรับใช้หลักสูตรแกนกลางสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ในการเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม แต่ละบุคคลดังที่ ยุทธชัย เฉลิมชัย และ อินทิรา วิทยสมบุรณ์ (2562) กล่าวว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษามีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากผู้เข้าเรียนน้อยลง สังคมเป็นสังคมผู้สูงอายุ ความต้องการเรียนรู้เพื่อปริญญามีพอ ๆ กับการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ จึงมีการปรับตัวเองให้มีสถานะเป็นตลาดวิชาระบบโมดูลหรือชุดวิชาที่พัฒนาทันกับการเคลื่อนตัวของวิทยาการความรู้สมัยใหม่ คุณภาพวัดจากการนำไปใช้ได้จริง และเป็นมหาวิทยาลัยของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่รับผู้เข้าศึกษาหลายช่องทางโดยไม่จำกัดวุฒิและวัย ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ ได้ปรับตัวไปเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเริ่มต้นที่ศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยได้เรียน 2 โมดูล และหากสะสมคอร์สครบก็จะได้วุฒิการศึกษาปริญญาตรีหรือปริญญาโท ส่วนของประเทศไทย ตัวอย่างได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ตั้ง Gen Next Academy ผลิตสื่อการสอนออนไลน์ 40 วิชา ทั้งเรียนในระบบออนไลน์หรือมาเข้าร่วมศึกษาในชั้นเรียน รับผู้เรียนโดยไม่จำกัดวุฒิการศึกษาและอายุ สามารถเรียนสะสมเพื่อรับประกาศนียบัตรอนุปริญญาหรือปริญญาตรีได้ตามข้อกำหนดของแต่ละหลักสูตร และที่วิริยะ ปทุมเจริญวัฒนา (2563) กล่าวว่า การใช้หลักเกณฑ์การปรับใช้หลักสูตรแกนกลางสำหรับกลุ่มเป้าหมาย จะเป็นการสร้างทางเลือกทางการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กแต่ละบุคคลที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสมดุล และมีความสุขในการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นองค์รวม ทั้งโลกทัศน์ ความรู้ความเข้าใจ และพฤติกรรม ตระหนักในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของตนเองนำ “ของดี” ทั้งองค์ความรู้ ประสบการณ์ ความคิด ความฝัน ทักษะ ความสามารถ ฯลฯ ในตนเองของเด็กที่พร้อมปลดปล่อยพลังศักยภาพของตนเองออกมา โดยหลักเกณฑ์การปรับใช้หลักสูตรกลางแกนการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเพื่อเปิดช่องให้ปรับคุณภาพผู้เรียนทั้ง 75 กลุ่มคุณภาพและ 4,330 ตัวชี้วัด ให้มีความยืดหยุ่น การออกแบบการเรียนรู้เป็นกลุ่มประสบการณ์ การจัดเวลาเรียนและโครงสร้างเวลาเรียน การออกใบประเมินแสดงผล

การเรียนรู้และเอกสารรับรองการจบการศึกษา สอดคล้องกับระเบียบปฏิบัติ วิถีวัฒนธรรม อัตลักษณ์การเติบโต การเรียนรู้เฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะบุคคลได้ชัดเจน

2.7 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนและพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา

การทำงานเพื่อดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทยนั้นมีทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนเป็น ผู้ดำเนินการหลัก และมีการทำงานร่วมกันในลักษณะภาคีเครือข่ายระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาค ประชาสังคม ทั้งนี้ต้องอาศัยการทำงานที่สอดคล้องกันเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการดูแลเด็กนอกระบบ การศึกษาโดยมีบุคคลที่สำคัญในการดูแลเด็กกลุ่มนี้ คือ ครูนอกระบบการศึกษา ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้พบครู นอกระบบการศึกษา 3 กลุ่ม คือ 1) ครูประจำการ เช่น ครูในโรงเรียนของรัฐและเอกชน ครูกศน. อาจารย์ มหาวิทยาลัย ครูหรือเจ้าหน้าที่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและ เยาวชน ครูสอนเด็กด้อยโอกาสในอพท. 2) ครูนักพัฒนา เช่น ครูหรือเจ้าหน้าที่ที่อยู่ในองค์กรภาคประชาสังคม แกนนำเยาวชน ครูศูนย์การเรียนรู้ของสถาบันสังคม และ 3) ครูจิตอาสา เช่น พระ ผู้นำศาสนา ประชาชน ชุมชน ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร กลุ่มพ่อแม่บ้านเรียน กลุ่มผู้เรียนสาธารณสุข พยาบาลและนักกายภาพบำบัดใน โรงพยาบาล นิสิตนักศึกษา ซึ่งสะท้อนความหลากหลายของครูนอกระบบการศึกษา จากข้อค้นพบของการวิจัย มีประเด็นที่ควรอภิปรายดังนี้

การสนับสนุนและพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา ต้องสนับสนุนการพัฒนาครูของรัฐที่ดูแลเด็ก นอกระบบการศึกษา สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทุกสังกัด รวมทั้งองค์กรเอกชนให้มีข้อมูล องค์กรความรู้ และเครื่องมือที่จำเป็นในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างมี ประสิทธิภาพ และยั่งยืน ดังที่ในงานวิจัยนี้พบว่าครูนอกระบบการศึกษายังมีความต้องการในการพัฒนา ศักยภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาสมรรถนะของตนเองทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ เช่น กฎหมายที่ เกี่ยวข้องกับการทำงานกับเด็ก จิตวิทยาพัฒนาการ การดูแลเด็ก การทำเครื่องมือจัดเก็บข้อมูลเด็ก การจัดการ เป็นรายกรณี การออกแบบโปรแกรม กิจกรรมและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ การผลิตสื่อ การวัดและประเมิน โปรแกรมและผลการเรียนรู้ การเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การสะท้อนคิด ชุมชนการเรียนรู้เชิง วิชาชีพ การทำงานเป็นทีมและประสานเครือข่าย การดูแลสุขภาพกายและจิตใจตนเอง การสื่อสารอย่างสันตกับ เด็ก ครอบครัว และเครือข่าย ความเข้าใจ การมีความเมตตา กรุณา ความเชื่อใจ และเชื่อมั่นในศักยภาพ ความเป็นมนุษย์ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่จำเป็นที่สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่พึงมี ของครูนอกระบบการศึกษา ดังที่ Akyeampong et al. (2018) กล่าวว่าครูที่สอนเด็กด้อยโอกาสต้อง มีความสามารถในการสร้างความแข็งแกร่งสร้างความสัมพันธ์กับเด็ก มีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ มีความมุ่งมั่นและกระหายในการสอน และมีความรักและเมตตาในตัวเด็กอย่างจริงใจ มีความเห็นอกเห็นใจ มีความอดทน และความพยายาม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ (2563) ที่พบ ปัญหาในส่วนของครูนอกระบบการศึกษาและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาที่ควรพัฒนา คือ ศักยภาพในการสร้างเครื่องมือ ชุดความรู้ หรือนวัตกรรมการทำงานใหม่ ๆ ในการทำความเข้าใจและดูแล เด็กนอกระบบการศึกษา ทั้งนี้ในการวิจัยได้เสนอให้มีระบบและหลักสูตรการจัดฝึกอบรมเพื่อยกระดับศักยภาพ

ครูนอกระบบการศึกษาอย่างต่อเนื่องเพื่อการพัฒนาทักษะของตนเองให้จัดการกับงานที่เกิดขึ้นได้ เช่น การเรียนรู้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง และเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ร่วมกับครูนอกระบบการศึกษาที่มีประสบการณ์และเป็นพี่เลี้ยงของครูนอกระบบรุ่นใหม่ ใช้แนวทางชุมชนนักปฏิบัติหรือชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ

เนื่องจากในการวิจัยมีข้อค้นพบในเชิงกระบวนการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบการศึกษาทั้งในระดับโครงการ ระดับภาค และระดับส่วนกลาง ที่มีกระบวนการสำคัญในการพัฒนาครู คือ การเติมเต็มต้นทุนครู แกนนำกลุ่มเดิม การพัฒนาศักยภาพครูกลุ่มใหม่ การสร้างเครื่องมือทำงาน และการสร้างเครือข่ายและปฏิบัติการร่วม และจัดการเรียนรู้ใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดเวทีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกระบวนการชุมชนการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ และการนิเทศติดตาม ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาเป็นหลักสูตรหรือโปรแกรมการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีวิธีการพัฒนาศักยภาพครูในรูปแบบที่หลากหลาย ยืดหยุ่น ให้สอดคล้องกับลักษณะของการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะผู้ใหญ่นั้นจะได้เข้าเรียนตามระบบการศึกษาแบบทางการหรือไม่ก็ตาม ผู้ใหญ่เป็นผู้มีประสบการณ์กว้างขวางเพราะเขาได้เรียนรู้ชีวิตจริงจากเพื่อน จากสิ่งแวดล้อม ผู้ใหญ่มีความสนใจและเรียนรู้ได้เร็ว หากสิ่งที่เรียนนั้นมีความสอดคล้องกับชีวิต (Merriam & Bierem, 2014) ดังนั้นเราจึงต้องให้ความเคารพและไม่ถูกเหยียดหยาม และผู้ใหญ่เรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้สำหรับครูนอกระบบการศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่ใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อดึงเอาความรู้ สติปัญญา และประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมอบรมแต่ละคนออกมา เป็นกระบวนการที่เอื้ออำนวยและกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยน ถกเถียงในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตหรือสร้างสถานการณ์ให้ผู้เข้าร่วมอบรมคิดวิเคราะห์ และหาคำตอบให้แก่ปัญหาและสถานการณ์นั้น ๆ

จากการศึกษามีข้อเสนอเชิงนโยบายในการรับรองการมีตัวตนและความสามารถของครูนอกระบบการศึกษาเพื่อให้ได้รับสิทธิประโยชน์ สวัสดิการในดูแลสุขภาพ ความปลอดภัยและที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน การพัฒนาทางความรู้ อาชีพ และค่าตอบแทน เพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่จะส่งผลต่อความสะดวกและประสิทธิภาพในการดูแลเด็กเพิ่มขึ้น รวมถึงการได้รับการยอมรับจากสังคม เนื่องจากที่ผ่านมาครูนอกระบบการศึกษามักมีสวัสดิการและขาดความมั่นคงในอาชีพ หลายคนต้องทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทนประจำ (ลือชัย ศรีเงินยวง และคณะ, 2563) ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้พบการมีตัวตนของครูนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ที่นอกจากเป็นครูประจำการที่มีงานประจำในฐานะครูหรืออาจารย์ ยังพบครูนักพัฒนาที่อยู่ในองค์กรภาคประชาสังคมหรือศูนย์การเรียนรู้ และครูจิตอาสาที่เป็นบุคคลทั้งในหรือนอกชุมชนที่มีใจมาช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา ซึ่งสองกลุ่มหลังนี้ยังไม่ได้รับการดูแลโดยหน่วยงานรัฐทั้ง ๆ ที่ครูเหล่านี้ได้ทำประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาของประเทศที่กำลังประสบอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Akyeampong et al. (2018) ที่ศึกษาความเห็นของครูที่สอนเด็กด้อยโอกาสในต่างประเทศผู้เข้าร่วมทั้งหมดเห็นพ้องต้องกันว่าหน่วยงานภาครัฐยังให้การสนับสนุนครูน้อยอยู่ ควรจัดสรรค่าตอบแทนและเงินทุนในการทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษามากขึ้น รวมทั้งเพิ่มงบประมาณในการฝึกอบรมครูอย่างต่อเนื่อง

ประเด็นที่สมควรอภิปรายเป็นประเด็นสุดท้ายในการวิจัยครั้งนี้ คือ จากการวิจัยได้ค้นพบตัวตนของเด็กจำนวน 35,003 คน แต่พบครูจำนวน 3,161 คน ซึ่งเมื่อเทียบสัดส่วนแล้ว จะพบว่าครู 1 คน จะต้องดูแลเด็กเป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นการขาดแคลนครูในระบบการศึกษาในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ดังนั้น การส่งเสริมให้มีอาสาสมัครการศึกษา (อสม.การศึกษา) เพื่อสนับสนุนการทำงานในระดับพื้นที่ช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาได้ถึงระดับหมู่บ้าน กลุ่มบ้านจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยอาจเทียบเคียงการให้เบี้ยเลี้ยงค่าตอบแทนและสวัสดิการในลักษณะเดียวกับอาสาสมัครอื่น ๆ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุข เพื่อเป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่จะส่งผลต่อความสะอาดและประสิทธิภาพในการดูแลเด็กเพิ่มขึ้น ทำให้ช่วยสำรวจเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษา เข้าถึงตัวเด็กและให้การช่วยเหลือและสนับสนุนเด็กได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้อาสาสมัครผู้ที่มีจิตสาธารณะในพื้นที่ เช่น บัณฑิตรองงาน ข้าราชการครูเกษียณ ครูอัตราจ้าง และรุ่นพี่ในชุมชน ควรสนับสนุนค่าเดินทาง ค่าอาหาร และค่าตอบแทนให้ตามความเหมาะสม เพื่อให้อสม.การศึกษาสามารถทำหน้าที่ดังกล่าวและประสานงานไปยังเครือข่ายร่วมดำเนินงานในพื้นที่ ซึ่งเป็นกลไกระดับจังหวัดและระดับภาคเพื่อการช่วยเหลือเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กนอกระบบการศึกษา และเป็นการส่งเสริมการจัดการศึกษาตามบริบทของพื้นที่ เพื่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรได้ตรงตามความจำเป็น ตามบริบท และครูจะได้มีแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายในด้านปัญหา ความต้องการ ของทั้งตัวเด็กและพื้นที่ต่อไป

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 ข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้จากการเก็บข้อมูลและมีการวิเคราะห์ หน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน รวมทั้งภาคประชาสังคม สามารถนำไปใช้เชื่อมเข้าสู่ฐานข้อมูลของแต่ละภาคส่วน

3.1.2 ข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษาที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ ทั้งในเชิงสถานภาพ ปัญหาที่ประสบและความต้องการ หน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน รวมทั้งภาคประชาสังคม สามารถนำข้อมูลไปดำเนินการในการวางแผนการป้องกันและแก้ไข เพื่อดำเนินการช่วยเหลือให้เด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาและเด็กที่หลุดจากระบบการศึกษาจนเป็นเด็กนอกระบบการศึกษาให้เข้าถึงระบบการศึกษามีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งเป็นข้อมูลสำหรับกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาเพื่อใช้ในการช่วยเหลือเพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษาตามความต้องการของกองทุน

3.1.3 ข้อมูลของครูนอกระบบการศึกษา องค์กรและหน่วยงานที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ หน่วยงานของรัฐทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการสามารถนำไปใช้เพื่อการประสานเป็นเครือข่ายทั้งในระดับการพัฒนา นโยบายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชน และการทำงานร่วมกันในท้องถิ่นสำหรับเข้าถึงและช่วยเหลือและดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา

3.1.4 จากการติดตามและประเมินโครงการ พบว่า ทุกโครงการมีปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินการคือ ทุนทางสังคม เช่น บุคลากรที่มีหัวใจมุ่งมั่นในการทำงานและการมีเครือข่าย แต่ยังคงมีความต้องการปัจจัยที่จำเป็น เช่น จำนวนครูนอกระบบการศึกษายังมีน้อย ขาดงบประมาณสนับสนุนความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ การให้โอกาสในการดำเนินการ และระยะเวลาในการพัฒนาเด็ก ซึ่งหน่วยงานให้ทุนหรือหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินงานโครงการต้องพิจารณาและหนุนเสริมสิ่งเหล่านี้เพื่อการพัฒนาเด็กและครูนอกระบบการศึกษา

3.1.5 ระบบการช่วยเหลือและดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาที่สังเคราะห์ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการได้มาจากการลงมือดำเนินการในพื้นที่จริง เช่น เด็กในกระบวนการยุติธรรม เด็กพิการ เด็กชาติพันธุ์ เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เด็กมุสลิมที่ด้อยโอกาสในพื้นที่ต่าง ๆ รวมทั้งในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเด็กยากจน หน่วยงานของภาครัฐและภาคประชาสังคม สามารถนำไปปรับใช้ในการช่วยเหลือและดูแลเด็กที่ส่วนงานดำเนินการอยู่

3.1.6 จากการศึกษาพบว่าหลักการสำคัญในการจัดการศึกษาของเด็กนอกระบบการศึกษา ควรมีความยืดหยุ่น และมีระบบที่หลากหลายทั้งรูปแบบในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนั้นผู้ที่จัดการศึกษาทั้งที่เป็นหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคม ควรจัดการศึกษาโดยคำนึงถึงการคืนอำนาจการเรียนรู้ให้กับเด็กนอกระบบการศึกษา มีสิทธิเสรีภาพที่จะได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่าง ๆ และมีเสรีภาพที่เด็กจะได้เลือกเรียนรู้ตามความถนัด โดยรูปแบบวิธีการจัดการศึกษาไม่จำเป็นต้องเหมือนกันในทุกพื้นที่ ควรให้มีความยืดหยุ่นหลากหลายรูปแบบเป็นอิสระ โดยมุ่งตอบสนองความต้องการของเด็ก ครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่นเป็นสำคัญ ภายใต้การคุ้มครองสนับสนุนจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน

3.1.7 จากการศึกษาพบว่ากลไกเชิงพื้นที่ตั้งแต่ระดับชุมชนและท้องถิ่น โดยเฉพาะครูนอกระบบการศึกษาที่เป็นครูนักพัฒนาและครูจิตอาสาที่มีอยู่ในชุมชน เป็นฐานสำคัญในการช่วยเหลือและดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาในชุมชน ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานในเชิงนโยบายและการปฏิบัติการในพื้นที่ ควรใช้แนวทางการดำเนินงานที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ควรประสานในการทำงานกับครูกลุ่มนี้ และมีแนวทางในการพัฒนาให้ครูกลุ่มนี้มีความสามารถในการทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษามากยิ่งขึ้น

3.1.8 ข้อเสนอแนะในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา และข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐในการสนับสนุนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา จะเป็นแนวทางในการนำไปใช้ในเชิง

ปฏิบัติ รวมทั้งกำหนดเป็นนโยบายเพื่อการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา และป้องกันเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 การพัฒนาต้นแบบระบบการช่วยเหลือและดูแลเด็กนอกระบบการศึกษาและเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาร่วมกับหน่วยงานรัฐ เช่น กรมพินิจและคุ้มครองเยาวชน กรมส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนพิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กรมกิจการเด็กและเยาวชน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3.2.2 การพัฒนาต้นแบบหลักสูตรแกนกลางสำหรับครูนอกระบบการศึกษาทั้งในเชิงหลักสูตรร่วม และหลักสูตรเฉพาะสำหรับครูทั้งที่เป็นครูประจำการ ครูนักพัฒนา และครูอาสา ที่สอดคล้องกับการทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละประเภท เช่น เด็กในกระบวนยุติธรรม เด็กพิการ เด็กชาติพันธุ์ เด็กไร้สัญชาติ เด็กบนท้องถนน และเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา เป็นต้น โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3.2.3 การพัฒนาต้นแบบหลักสูตรแกนกลางที่สะท้อนความหลากหลายของศักยภาพผู้เรียนรายบุคคลสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา และหลักสูตรที่สอดคล้องกับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละประเภท เช่น เด็กในกระบวนยุติธรรม เด็กพิการ เด็กชาติพันธุ์ เด็กไร้สัญชาติ เด็กบนท้องถนน และเด็กที่เสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษา เป็นต้น โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3.2.4 การวิจัยเชิงปฏิบัติการในการดำเนินการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษาระดับจังหวัดในพื้นที่นำร่องระดับจังหวัดหรือท้องถิ่น

3.2.5 การทำวิจัยเชิงระบบเพื่อการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา โดยการวิเคราะห์สถานการณ์การขยายตัวของปัญหาเด็กนอกระบบการศึกษาและเด็กเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาในเชิงลึกภายใต้พลวัตของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และมีข้อเสนอเชิงนโยบายด้านการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา และการพัฒนาเส้นทางอาชีพสำหรับครูนอกระบบการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2546). *หลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. (2562). *รายงานการดำเนินงานของรัฐต่อสาธารณะรายปี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561*. <http://www.correct.go.th/?p=71841>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542, 14 สิงหาคม). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553*.
https://drive.google.com/file/d/1LilbGK2o-OZpiOlx5w8AZJ_4tSXzrXd/view
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรการศึกษานอกระบบ ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดฯ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560)*.
https://drive.google.com/file/d/1mKyU6tkVWL5b6vfwHNEzqkcqVXf_H-m/view
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2563, 15 ธันวาคม). *กสศ. เผยตัวเลขเด็กนอกระบบการศึกษาในไทยพบกรุงเทพฯ ติดที่ 1 มีจำนวนกว่า 3 แสนคน*. BLT Bangkok.
<https://www.bltbangkok.com/news/31593/>
- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2564, 28 พฤษภาคม). *ผลกระทบ COVID-19 ทำให้เด็กนักเรียนยากจนพิเศษได้รับผลกระทบรุนแรง*. <https://www.eef.or.th/21213-2/>
- กันทิมา กัลยาณมพงค์. (2555). *ผลของการจัดกิจกรรมทักษะชีวิตโดยใช้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาของเด็กต่างด้าว [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กัมปนาท บริบูรณ์ และ รณิดา เขยชุม. (2553). *การประเมินผลนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส: กลุ่มเด็กถูกปล่อยปละละเลย*. กระทรวงศึกษาธิการ.
- กিজา เวสประชุม. (2550). *การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน สำหรับเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต]*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- กุลชาติ เหล่าอารักษ์พิบูล. (2552). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีต่อการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันของบุคคลปัญญาอ่อนในสถาบันราชานุกูล [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กุลทัต หงส์ชยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา. (ม.ป.ป.). การสร้างและการบริหารเครือข่าย. http://hsmi2.psu.ac.th/upload/forum/paper_1598_5f69ce9304e915f69ce.pdf
- กุลนาถ หงส์ลอย. (2554). อนาคตภาพของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนผู้กระทำผิด [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกรียงไกรยศ พันธุ์ไทย. (2559). กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการฝึกอบรมพนักงานในองค์การวารสารมหาวิทยาลัยวารสารราชบัณฑิตยสถาน สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 3(2), 82-91.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. ชัคเชสมิเดีย.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2561). การศึกษาที่คำนึงถึงผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child-centric Education). Trueปลูกปัญญา. <https://www.truelookpanya.com/knowledge/content/69173/-edu-teaartedu-teaart>
- ไกรยศ ภัทรภาพ. (2563, 1 ตุลาคม). การลดความเหลื่อมล้ำด้านการจัดการศึกษา: บทเรียน 30 ปีจากปฏิญญาจอมเทียนสู่วิถีใหม่การศึกษาไทยหลัง COVID-19. สถาบันวิจัยเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. <https://research.eef.or.th/out-of-school-children-solution>
- ขวัญชัย ช้วน และธารทิพย์ ช้วน. (2559). การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในศตวรรษที่ 21. วารสารครุศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 1(1), 68-76.
- ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, เทวินภูฏ อัครศิลาชัย, ธรรมพร คชรัตน์ สบายใจ, วรวิศ สบายใจ, นิตติศักดิ์ โตนิตติ, อินทิรา วิททยสมบูรณ, อรพินท์ กุศลรุ่งรัตน์, ธีรดา นามไผ, วิณาพัช ธรรมวิมลบุตร และกรณ์พงษ์ ดอกบัว. (2563). รายงานการวิจัย เรื่อง องค์ความรู้การศึกษาทางเลือกของสังคมไทยกับแนวทางการขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- แคเรียร์วีซ่า. (ม.ป.ป.). About us. CareerVisa. <https://www.careervisathailand.com/about-us/>
- จักรี อรุณ. (2550). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีต่อความฉลาดทางอารมณ์ของเยาวชนในสถานคุ้มครองและพัฒนาอาชีพบ้านเกร็ดตระการ [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทร์หา เทพชุมพล. (2549). การพัฒนาทักษะการอ่านออกเสียงภาษาไทยโดยใช้หนังสือประกอบการเรียนรู้และแบบฝึกทักษะการอ่าน เรื่อง การประสมสระเดี่ยว สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สำนักเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต 3 [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. SRRUIR at Surindra Rajabhat University. <http://srruir.srru.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/640>

- จันทะลา วรณหงส์ และชนพฤกษ์ ชามะรัตน์. (2561). เครือข่ายทางสังคมของแรงงานสตรีลาวย้ายถิ่นใน จังหวัดอุดรธานี ประเทศไทย. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 5(2), 127-148.
- จำนงค์ แจ่มจันทร์วงษ์. (2553). การพัฒนารูปแบบการบริหารระบบเครือข่ายเพื่อส่งเสริมคุณภาพการศึกษาใน สถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารุงเทพมหานคร [วิทยานิพนธ์หลักสูตร ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจนจิรา เพิ่มพูน. (2551). ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนนอกระบบโรงเรียนที่มีผลต่อพฤติกรรมพึงประสงค์ ของวัยรุ่นในมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาบุคคล [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมชัย ทองสุข. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็ก พิกัดโดยครอบครัวและชุมชน โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุน เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มูลนิธิขวัญชุมชน.
- ชนกนารถ บุญวัฒน์กุล. (2559). แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ ประเทศไทย. *Veridian E-Journal*, 9(3), 984-1004.
- ชยาภรณ์ สิทธิสันต์. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอก ระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชน นอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ และคณะ. (2563). การศึกษาองค์ความรู้การศึกษาทางเลือกของสังคมไทยกับแนวทางการ ขับเคลื่อนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- โซษิตา ภาวสุทธิไพศิฐ และ ลือชัย ศรีเงินยวง. (2559). รายงานฉบับประชาชน ปัญหา ความต้องการ การเข้าถึงบริการของเด็กพิการในชุมชน และสถานการณ์กำลังคนด้านการฟื้นฟูสุขภาพ. สถาบันวิจัย ระบบสาธารณสุข (สวรส.).
- ณปนต์ โคตพัฒน์. (2559). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการศึกษาแบบใช้ พื้นที่เป็นฐานเพื่อเสริมสร้างทักษะทางสังคมสำหรับบัณฑิตศึกษารุ่น [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตร มหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ รัตนโสภา และ เฉลิมพล ชมพูโคตร. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการจัดการ การศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพผู้ว่างงานทำของคนพิการในสถานการณ์ COVID-19 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มูลนิธิพระมหาไถ่เพื่อการพัฒนาคนพิการ.
- ณัฐหทัย สร้างสุข. (2559). การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมแบบผสมผสานตามแนวคิดโซลิโอคอนสตรัคติวิสต์ เพื่อเพิ่มพูนสมรรถนะการพัฒนาตนเองของครู [วิทยานิพนธ์หลักสูตรศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา]. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ดำรงค์ ตุ่มทอง และคณะ. (2557). ปัญหาเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา : สถานการณ์ ความไม่เสมอภาคในสังคมไทย. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(1), 123-141.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, สุวิมล เสงพัฒนา และ พุดตาน พันธูเณร. (2555). ความเหลื่อมล้ำของโอกาสทางการศึกษาและ มาตรการการคลังเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่การศึกษาเยาวชน. *เศรษฐศาสตร์ปริทรรศน์*, 7(1), 1-36.
- ทองใบ สุดซารี. (2543). *ภาวะผู้นำและการจงใจ*. สำนักพิมพ์ราชภัฏอุบลราชธานี.
- ทองอยู่ แก้วไทรฮะ. (2554). *ระบบการศึกษาในปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย หน่วยที่ 1 – 7*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ทีช ฟอรั ไทยแลนด์. (ม.ป.ป.). เกี่ยวกับเรา. Teachforthailand.
<https://www.teachforthailand.org/about-us/our-story>
- เทวินฤทธิ์ อัครศิลาชัย. (2560). *รายงานการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาทางเลือกเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนตามนโยบายประเทศไทย 4.0*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- เทวินฤทธิ์ อัครศิลาชัย. (2563). *รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูล ด้วยระบบดิจิทัลเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. สมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย.
- ไทยพับลิก้า. (2561, 3 ตุลาคม). *สาเหตุปัญหาคนไทยไร้ข้อมูลในระบบการศึกษา*. Thaipublica.
<https://thaipublica.org/2020/10/eef-isee-version2-03/>
- ธนสร เกษมสันต์ ณ อยุธยา และสุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2558). การนำเสนอแนวทางการพัฒนาครูการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกระบบ. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา (OJED)*, 10(4), 574-584.
- ธรรณพร คชรัตน์ สบายใจ และคณะ. (2563). *รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการการพัฒนา ระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อและมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ การศึกษาแบบมีส่วนร่วม*. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. ศูนย์ประสานสิทธิการศึกษาบ้านเรียนและศูนย์การเรียนรู้ไทย
- ธรรณพร คชรัตน์ สบายใจ และวิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2563). *การพัฒนา ระบบสนับสนุนและเสริมสร้าง ศักยภาพเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรมแบบมีส่วนร่วม*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธุรกิจใหม่ คิดใหม่. (2019). *เรื่องจริงที่ต้องรู้! ความยากจน ทำเด็กไทยกว่า 2 ล้านคนเสี่ยงหมดโอกาส การศึกษาเศรษฐกิจไทยสูญญปีละ 1-3 % ของ GDP*. Branded Content.
<https://brandinside.asia/education-thailand/>

- นฤมล นิราธร. (2543). *การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อความพิจารณาบางประการ*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- น้ำทิพย์ วิภาวิน. (2558). เครือข่ายสังคมในสังคมเครือข่าย. *วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ*, 8(2), 119-127.
- นิติตา วรวิทยาคม. (2551). *ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญาพร* [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิโคลัส เบอร์เนตต์. (2557, 8 พฤษภาคม). *ข้ออุปสรรคการศึกษาไทยไม่หลุดอันดับบ๊วย*. เดลินิวส์ <https://www.dailynews.co.th/education/236128>
- นุชนารถ บุญคง. (2563). *รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน*. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มูลนิธิบ้านครูน้ำ.
- ปภาพิณฑ์ คำอุดม. (2558). *การศึกษากระบวนการเสริมพลังในสภาเด็กและเยาวชน กรณีศึกษาสภาเด็กและเยาวชนตำบลเหมืองหม้อ*. [สารนิพนธ์สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประพิมพ์ อัดตะนันท์, วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา และสมบัติ สุวรรณพิทักษ์. (2562). *อนาคตภาพของพื้นที่การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการพัฒนาตนเองของครูการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย*. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 25(1), 177-191.
- ประพันธ์ นิกระโทก. (2557). *ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง*. [วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. http://sad.mcu.ac.th/site/thesiscontent_desc.php?ct=1&t_id=2081
- ปิยะ ไวยานิกรณ์. (2563). *รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการพัฒนาครูและเด็กเยาวชนนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่*. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน.
- ปุกัญญภัค ถายา. (2551). *ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการคิดเป็น ที่มีต่อการคิดเป็นในการป้องกันโรคเอดส์ของเยาวชนไทยภูเขา* [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรพิพัฒน์ ชื้อสัตย์. (2555). *แนวทางการพัฒนาคุณภาพการปฏิบัติงานครู กศน. ตำบลในเขตภูมิภาคตะวันตก*. *Veridian E-Journal กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(3), 319-328.

- พลิชฐ์ กาญจนกิจ. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอก
ระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการ “Young kids 6 part”.
[เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. เทศบาลนครราชสีมา.
- พัชรภา ตันติชูเวช. (2559). แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา:
กรณีศึกษาจังหวัดตาก. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- พิชัย เพชรรัตน์. (2547). ชีตความสามารถในการแข่งขันของภาคประชาชนเพื่อการพัฒนา. [เอกสารที่ไม่ได้
ตีพิมพ์]. วิชาการพัฒนาชุมชน, สถาบันราชภัฏเทพสตรี.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์. (2550). การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ : แนวคิดวิธีและเทคนิคการสอน 1.
เดอะมาสเตอร์กรุ๊ปแมนเนจเม้นท์.
- พิศมัย รัตนโรจน์สกุล. (2558). การเรียนรู้และสร้างความรู้ของชุมชนและครอบครัวเด็กพิการ. วารสารวิชาการ
ศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 16(2): 15-27
- พิชา คำสนองศรี. (2552). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้จาก
ประสบการณ์ ที่มีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของเด็กในชุมชนแออัด [วิทยานิพนธ์หลักสูตร
ครุศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภมรพรรณ ยุระยาตร์ จิระพร ชะโน และรุ่งทิพย์ สิงพร. (2559). โครงการพัฒนาศูนย์พี่เลี้ยงระดับจังหวัดเพื่อ
ช่วยเหลือจังหวัดและท้องถิ่นนำร่องการพัฒนาหน่วยจัดการดูแลรายกรณี (Case Management Unit)
เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบ
การศึกษา: ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 10(4): 90-105.
- ภณชิตา ธนบุรณนิพัทธ์. (2562). การศึกษานอกระบบไทย – ปัญหาและทางออก. Researchcafe.
<https://researchcafe.org/non-formal-education/>
- ภัทรวรรณ นิลแก้ววรวิษญ์. (2559). รูปแบบการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการของสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน [ดุขุณีนิพนธ์หลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ภัทร วายาจุด. (2559). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
สำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต].
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เมธิยา เกิดผล. (2552). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดการเรียนรู้แบบมี
ส่วนร่วม เพื่อพัฒนาทักษะทางอารมณ์ของเด็กและเยาวชน ในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนชาย
บ้านกรุณา [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เมธาสิทธิ์ มีสวยสินธุ์. (2558). การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างการเห็น
คุณค่าแท้ในตนเองของเยาวชนชายที่กระทำผิดคดีความรุนแรง [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรดุษฎี
บัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ยุทธชัย เฉลิมชัย และอินทิรา วิทยสมบุญ. (2562). *นักร้องสารลุขภาวะ สาธารณศึกษา: การศึกษาที่ออกแบบได้เอง*. สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน.
- ยูนิเซฟ. (2553). *อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กคืออะไร*. Unicef. <https://www.unicef.org/thailand/th/what-is-crc>
- ยูนิเซฟ. (ม.ป.ป.). *อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กคืออะไร ครบ 30 ปีแล้ว ที่อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กถือกำเนิดขึ้น*. Unicef. <https://www.unicef.org/thailand/th/what-is-crc>
- ยูนิเซฟ. (2019, 28 กุมภาพันธ์). *การศึกษาโดยใช้ภาษาแม่เป็นฐาน สร้างโอกาสที่เท่าเทียม ในการเรียนรู้ให้กับเด็กชาติพันธุ์*. Unicef. <https://www.unicef.org/thailand/th/press-releases>
- ร่มเกล้า ช้างน้อย. (2558). *ผลของการใช้แนวทางการเรียนรู้จากประสบการณ์ในกระบวนการละครประยุกต์ เพื่อส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองของเยาวชนในสถานสงเคราะห์ [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัตนา จักกะพาก. (2558). *การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับบุตรแรงงานต่างด้าวในประเทศไทย*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต]. <https://1th.me/LEMZX>.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2555). *ศัพท์ศึกษาศาสตร์*. ราชบัณฑิตยสถาน.
- รุ่งรัตน์ ผลสวัสดิ์. (2554). *ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ตามแนวทางการเรียนรู้แบบร่วมมือที่มีต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของเยาวชนพิการทางร่างกาย [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลัดดาวัลย์ หลีกแก้วและเนาวรัตน์ พลายน้อย. (2556). *การเข้าถึงและปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรแรงงานข้ามชาติ : กรณีศึกษาพื้นที่เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร*. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ลือชัย ศรีเงินยวง. (2563). *รายงานเบื้องต้นการวิเคราะห์นิยามความหมาย “ครูนอกระบบ”*. กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา.
- วรรณวีร์ บุญคุ้ม, พจนา บุญคุ้ม และวิสูตร โปธิ์เงิน. (2559). *การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ของครู กศน.ตำบลในภูมิภาคตะวันตกเพื่อพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียน*. *Veridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 9(2), 840-856.
- วรรณรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา. (2562). *ทฤษฎีและหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]*. สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา. (2563). *การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]*. ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทยากร เชียงกุล. (2552). *สภาวะการการศึกษาไทย 2550/2551 ปัญหาความเสมอภาคและคุณภาพของการศึกษาไทย*. วี.ที.ซี.คอมมิวนิเคชั่น.

- วิภาวี เรืองสกุล. (2555). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการคิดอย่างมี
 วิจารณญาณ สำหรับเด็กและเยาวชนหญิงในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร
 [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2563). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องแนวทางการจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็ก
 เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม. โครงการศูนย์วิชาการและเครือข่ายวิชาการด้านเด็ก
 เยาวชน และครอบครัว.
- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนาและคณะ. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนา
 ครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการการ
 สนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์].
 หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2564). การศึกษาทางเลือก. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. (2564). การอบรมเพื่อการเปลี่ยนแปลง. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร จินะณรงค์. (2558). การพัฒนาต้นแบบการจัดการศึกษาระดับนอกระบบสำหรับครูในมูลนิธิที่ดูแล
 เด็กด้อยโอกาส [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริพร ใจห้าว. (2556). การเสริมสร้างพลังอำนาจครู. bantungsanschool.
<http://bantungsanschool.blogspot.com>
- ศุภสิทธิ์ พรรณารุโณทัย และ นิสภาพร วัฒนศัพท์. (ม.ป.ป). โครงการจัดทำชุดสวัสดิการพื้นฐาน เพื่อการดูแล
 เด็กด้อยโอกาสนอกระบบและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา. <https://1th.me/KOvyv>
- ศูนย์ประสานการปฏิบัติที่ ๕ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร. (2560, 24 กรกฎาคม).
 ความสำคัญของการศึกษาและการพัฒนาในมุมมองของศาสนาอิสลาม. Isoc5.
<https://www.isoc5.net/articles/view/101>
- ศูนย์ประสานงานและบริหารการศึกษาจังหวัดชายแดนใต้. (ม.ป.ป). แผนยุทธศาสตร์การศึกษา เขตพิเศษ
 เฉพาะกิจจังหวัดชายแดนใต้ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579). <https://1th.me/MvX7t>
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน. (2664, 18 มีนาคม). 10 ประเด็นสีเทา.
<http://www.cydcenter.com/10-ประเด็นสีเทา/>
- สงวน อินทร์รักษ์ และ นพดล เจนอักษร. (2555). ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเวลาเรียนให้ครบตามที่
 กำหนดในหลักสูตรของสถานศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนใต้. วารสารบริหาร
 การศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร. 3 (1), 15-23.
- สนธยา ดือราแม. (2555). ทักษะการบริหารของผู้บริหารศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
 อำเภอ เขตพื้นที่ 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยราชภัฏ
 สงขลา.
- สนธยา พลศรี. (2550). เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน (พิมพ์ครั้งที่ 2). โอเดียนสโตร์.

- สมบัติ ฤทธิเดช. (2557). การพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กด้อยโอกาสในชุมชนชายขอบ. *วารสารวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม*, 1(2), 15-25.
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2562, 21 กันยายน). *เผยเด็กนอกระบบในไทยมีมากกว่า 8 แสนคน*. กรุงเทพฯ: กิจ.
<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/848106>
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2562, 21, กันยายน). *เด็กไร้ ได้เรียน เราจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง*. กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) องค์การช่วยเหลือเด็ก (Save the Children) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) และภาคีเครือข่าย 20 จังหวัดสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา, *เวทีเด็กไร้ ได้เรียน เราจะไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง*. [Symposium]. กรุงเทพฯ.
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2563). *การขับเคลื่อนเชิงระบบเพื่อการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา*. กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา.
- สฤณี อาชวานันทกุล. (2554). *ความเหลื่อมล้ำฉบับพกพา*. Slideshare.
<https://www.slideshare.net/wiseknow/ss-33347891>
- สำนักข่าวอิศรา. (2556, 9 สิงหาคม). *พบเด็กชาติพันธุ์ อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ กลัวการมาร.ร. ต้นเหตุลือสารกับครูไม่รู้เรื่อง*. <https://www.isranews.org/isranews/22915-.html>
- สำนักงานกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2553). *การสนับสนุนทุนโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา*. <https://1th.me/AxVAb>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2553, 2 กันยายน). *เด็กนอกระบบการศึกษา 1.7 ล้านคน*. <https://1th.me/9ANAJ>
- สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2553). *ครูกศน. ตำบล ครูของชุมชน : ผู้ขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. รัชสีการพิมพ์.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 1. (2563). *พัฒนาการจัดการศึกษาในเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ค่าของงบประมาณประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563*. <https://1th.me/nckcZ>
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชัยภูมิ. (2562, 30 เมษายน). *พ.ร.บ. ส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550*. <https://www.sesao30.go.th/academic.php?page=law&id=14>
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2555). *หลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ*. สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *คู่มือการสร้างเครือข่ายร่วมพัฒนาและการส่งเสริมศักยภาพผู้เรียน*. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สำนักบริหารเงินอุดหนุนผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2564) แนวทางการบริหารจัดการเงินอุดหนุนเพิ่มเติม นักเรียนทุนเสมอภาค (กลุ่มรอยต่อ) ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา2019 (COVID-19). <https://cct.thaieduforall.org/doc/แนวทางการจัดสรรเงินอุดหนุนเพิ่มเติม-COVID-19-ภาคเรียน-2.2563.pdf>

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2561). *สารสนเทศทางการศึกษา พ.ศ. 2561*.
http://www.mis.moe.go.th/index.php?option=com_content&view=article

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *รายงานการสังเคราะห์ตัวชี้วัดด้านการศึกษาไทยตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน*. พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). *การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เน้นตัวผู้เรียนเป็นสำคัญตั้งแต่ พ.ศ. 2542 - 2547 (รายงานการวิจัย ฉบับสมบูรณ์)*. ชุมชนุสสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2556). *บทวิเคราะห์สถานภาพการพัฒนาครูทั้งระบบและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาครูเพื่อคุณภาพผู้เรียน*. บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). *รายงานการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยและบุตรหลานแรงงานข้ามชาติในประเทศไทย*. พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2561, 6 เมษายน). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*.
https://cdc.parliament.go.th/draftconstitution2/ewt_dl_link.php?nid=1038&filename=

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2552). *คู่มือการดำเนินงาน กศน. ตำบล กลุ่มแผนงานสำนักงาน กศน. สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย*.

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2553). *ครู กศน. ตำบล : ครูของชุมชน ผู้ขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. กลุ่มส่งเสริมปฏิบัติการ สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2558). *หลักสูตรการรู้หนังสือไทย พุทธศักราช 2557*. <http://Knonkaen.nfe.go.th>

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2560). *แผนพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของสำนักงาน กศน. (พ.ศ. 2560 - 2579)*.
<http://203.147.24.83/onieWeb/plann/>

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2564). *กศน. นโยบายและจุดเน้นการดำเนินงาน สำนักงาน กศน. ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564*.
<http://203.147.24.83/onieWeb/plann/>

สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน. (2558). *ข่าวนักเศรษฐศาสตร์โลกชี้ปัญหาเด็กหลุด*

ออกนอกระบบทำไทยสูญเสียเงินกว่า 3 แสนล้านบาท/ปี เทียบเท่าการเติบโต 3% GDP.

<http://seminar.qlf.or.th/Archive/View/28>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). สถิติจำนวนประชากร จำแนกตามสถานภาพแรงงาน และเพศ เป็นรายจังหวัด. <http://statbbi.nso.go.th/staticreport/page/sector/th/02.aspx>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). การสำรวจสภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต พ.ศ. 2561. <https://1th.me/vsmaP>

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). เป้าหมายที่ 4 สร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต. <http://sdgs.nesdc.go.th/เกี่ยวกับ-sdgs/เป้าหมายที่-4-สร้างหลักป/>

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ฉบับข้าราชการ. สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน. (2564). สถิติจำนวนแรงงานต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานคงเหลือทั่วราชอาณาจักร ฉบับประจำเดือน มีนาคม 2564. <https://1th.me/TzBmv>

สำนักพัฒนาครูและบุคลากรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (ม.ป.ป.). คู่มือประกอบการอบรมการขับเคลื่อนกระบวนการ PLC (Professional Learning Community) ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ผู้ส่สถานศึกษา. <https://www.ben.ac.th/main/content/download/1/PLC.pdf>

สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. (2561). รายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในระดับภาคของประเทศไทย. สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สิทธิโชค วรรณสันติกุล. (2539). ศิลปะ การบังคับบัญชา. สำนักพิมพ์บุ๊คแบงก์.

สิริอร วิชชาวุธ. (2554). จิตวิทยาการเป็นผู้ผู้นำ. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สืบสกุล กิจนุกร. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครูเด็ก และเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติจังหวัดเชียงราย. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. ศูนย์นวัตกรรมสังคมเชิงพื้นที่สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

สุกานดา จงเสริมตระกูล. (2562). รูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้ส่วนบุคคลที่ใช้การชี้แนะทางปัญญาเพื่อส่งเสริมกรอบความคิดแบบเติบโตในการพัฒนาความสามารถด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศทางการศึกษา [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2564, 14 มกราคม). 'กลุ่มชาติพันธุ์' คือบรรพชน 'คนไทย' ความเป็นไทย 'เปิดรับ' ทุกกลุ่มชาติพันธุ์. Matichon. https://www.matichon.co.th/prachachuen/news_2528858

สุดา มงคลสิทธิ์. (2562). กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนจังหวัดชลบุรี. วารสารมหาจุฬานาครทรรค, 6(10), 5843-5859.

สุทธิชัย ปัญญาโรจน. (2553, 25 ธันวาคม). *เด็กนอกระบบ*. Gotoknow.

<https://www.gotoknow.org/posts/416359>

สุมาลี สังข์ศรี. (2544). การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21. สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ.

สุรางคณา เต๋อดิสอน. (2550). *ผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามหลักวิถีคิดแบบวิภัชชวาท เพื่อพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับครูจากศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด* [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2558). *การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย*. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสรี พงศ์พิศ. (2548). *เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง*. โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน.

องค์การอนามัยโลก. (2556). *CBR Guideline องค์การอนามัยโลก ฉบับภาษาไทย*. พรีเมียม เอ็กซ์เพรส.

อนิรุทธ์ ตลุดสุข. (2552). *ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการบริการเสริมสร้างพลังอำนาจในงานเชิงโครงสร้าง การเสริมสร้างพลังอำนาจเชิงจิตวิทยาในงานและความรู้สึกผูกพันต่อองค์กร กรณีศึกษา ร้านอาหารญี่ปุ่นในกรุงเทพมหานคร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรพินท์ กุลสรุ้งรัตน์. (2563). *โครงการต้นแบบการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ของศูนย์การชนเผ่าในสถานการณ์โรคระบาด รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563*. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. ศูนย์การเรียนรู้โงะมาโลลือหล่า.

อัจฉริยา สิทธิกิตติศรี. (2563). *รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต*. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. มูลนิธิโลกทัศน์โสโมสร.

อัญมณี บุรณกานนท์. (2553). *การประเมินผลนโยบายการจัดการศึกษาเด็กด้อยโอกาสกลุ่มเด็กด้อยโอกาส/ยากจนเข้าถึงบริการ*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

อภิรดี ผลประเสริฐ. (2558). *การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดมรรคมืองค์แปด และแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางจริยธรรมสำหรับเยาวชนกลุ่มเสี่ยง* [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรวิรัช นาคทรพร. (2557). *เด็กด้อยโอกาส จุดพลิกผันอนาคตของชาติ*. สหมิตร พรินต์ติ้ง จำกัด.

อัมพร พงษ์กังสนานนท์. (2550). *การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต* [ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อาชัญญา รัตนอุบล, เกียรติวรรณ อมาตยกุล, วีระฉัตร สุปัญญา, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, มนัสวาศน์ โกวิทวารัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ และปาน กิมปี. (2559)

รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาการส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายวิชาชีพทางการศึกษาเพื่อพัฒนาวิชาชีพครู. สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.

อาชัญญา รัตนอุบล. (2562). แนวคิดการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตในสังคมไทย. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อำภา ธีวชิทรัพย์. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์สำหรับจัดการกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศวัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร. [เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]. ศูนย์การเรียนรู้หน้าแพรกสาละวิน.

อุดม เขยกิจวงศ์. (2551). การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย : การศึกษาที่ไม่จำกัดวัยและสถานที่. แสงดาว.

เอมอร ปันทะสืบ. (2554). ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมตนเองต่อปัญหาและอุปสรรคสำหรับเด็กและเยาวชน ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน [วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Adler, P. S., C. Heckscher. (2006). Towards collaborative community. C. Heckscher, P. S. Adler, eds. *The Firm as a Collaborative Community: Reconstructing Trust in the Knowledge Economy*. Oxford University Press, Oxford, UK, 11–105.

Agranoff, R. (2006). Inside collaborative networks: Ten lessons for public managers. *Public administration review*, 66, 56-65.

Akyeampong K., Vegas, E., Wolfenden, F., Saldanha, K., Dia Al-Attia, H., Wigdortz, B., Oduro, E., Weinstein, J. (2018). *Qualities of effective teachers who teach disadvantaged student: insights from the Varkey teacher ambassador community*.
https://www.varkeyfoundation.org/media/4508/qualities-of-effective-teachers-who-teach-disadvantaged-students_4.pdf

Brown, M. (2005). *Learning spaces*. In EDUCAUSE (Educating the net generation). EDUCAUSE.
<https://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf>

Brown, M. & Long, P. (2006). *Trends in learning space design*. In D.G. Oblinger. EDUCAUSE.
<https://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf>

Carter, T. J., & Nugent, J. S. (2011). Personal learning networks: Implications for self-directed learning in the digital age. In *Encyclopedia of information communication technologies and adult education integration* (pp. 226-240). IGI Global.

- Chamaratana, T. (2020). Endeavours: The Relationship in Social Network of Thai Student Labourers in Australia, *Global J. Bus. Soc. Sci. Review* 8(3), 144 – 152.
- Chism, N V N. (2006). *Challenging traditional assumptions and rethinking learning spaces*. In D.G. Oblinger. EDUCAUSE. (Learning spaces).
<https://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf>
- Chism, N V N & Bickford (2002). *Improving the environment for Learning: An expanded agenda*. New directions for teaching and learning. 92 (pp. 91-97). Jossey-Bass.
- Cornell, P. (2002). *The impact of changes in teaching and learning on furniture and the learning environment*. New directions for teaching and learning. 92, 33-41. Jossey-Bass.
- Darsih, E. (2018). Learner-centered teaching: What makes it effective. *Indonesian EFL Journal*, 4(1), 33-42.
- Ewan, W. (2020, 7 February). *20 reasons why, in 2020, there are still 260m children out of school*. Theirworld. <https://theirworld.org/news/20-reasons-why-260m-children-are-out-of-school-in-2020>
- Folkhogskolor. (n.d.). *Att studera på folkhögskola*. Folkhogskolor.
<https://www.folkhogskolor.fi/>
- Folkuniversitetet. (n.d.). *Työväenopisto in short*. Hel.
<https://www.hel.fi/sto/fi/opiskelu/maahanmuuttajat-immigrants/tyovaenopisto-in-short>
- Freire, P. (1972). *Cultural Action for Freedom*. Penguin Books.
- Freire, P. (1974). *Education for Critical Consciousness*. Sheed and Ward Ltd,
- Gee, L. (2006). *Human-centered design guidelines*. In D.G. Oblinger. EDUCAUSE (Learning spaces). <https://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101.pdf>
- Gilchrist, A. (2019). *The well-connected community: a networking approach to community development*. 3rd ed. Policy Press.
- Giannini, S. (2020, April 17). *Education and Covid-19*. UNESCO.
<https://bangkok.unesco.org/index.php/content/education-and-covid-19>
- Gutierrez, L.M., Parsons, R.J., and Cox, E.O. (1998). *Empowerment in Social Work Practice: A Sourcebook*. Brooks/cole.
- Hess, M. (2012). Learning by being: A student-centered approach to teaching depth psychology. *The Person-Centered Journal*, 19, 47-63.

- Jamieson, P., Fisher, K., Gilding, T., Taylor, P.G. & Trevitt, A.C.F. (2000). Place and space in the design of near learning environments. *Higher education research & development*, 19(2), 221-237. Doi:10.1080/072943600445664
- JISC (2006). *Designing spaces for effective learning: A guide to 21 century learning space design*. Jisc. <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/publications/learningspaces.pdf>.
- John, M. (2019). List of OECD Countries. WorldAtlas. <https://www.worldatlas.com/articles/list-of-oecd-countries.html>
- Kenan Foundation Asia. (2020, April 21). *3 Consequences of COVID-19 on Thai Education*. <https://www.kenan-asia.org/covid-19-thai-education/>
- Kinlaw, D. C. (1995). *The Practice of Empowerment: Making the Most of Human Competence*. Gower Publishing Limited.
- Kneppell, M. & Riddle, M. (2012). *Distributed learning spaces: Physical, blended and virtual learning spaces in higher education*. In M. Keppell, K. Souter, & M. Riddle. *Physical and virtual learning spaces in higher education: Concepts for the modern learning environment*. (pp.1-21). PA: Information Science Reference.
- Laverack, G. (2006). Improving Health Outcomes through Community Empowerment: A Review of the Literature. *Journal of Health, Population and Nutrition*, pp. 113-120.
- Lea, S. J., Stephenson, D., & Troy, J. (2003). Higher education students' attitudes to student-centred learning: beyond educational bulimia?. *Studies in higher education*, 28(3), 321-334.
- Massouleh, N. S., & Jooneghani, R. B. (2012). Learner-centered instruction: A critical perspective. *Journal of Education and Practice*, 3(6), 50-59.
- Merriam, S. B., & Bierem, L. L. (2014). *Adult learning: linking theory and practice*. Jossey-Bass a Wiley.
- Morooka, I. (2020a, April 14). *8 in 10 youth worried about their family income due to COVID-19*. UNICEF. <https://www.unicef.org/thailand/press-releases/8-10-youth-worried-about-their-family-income-due-covid-19>
- Morooka, I. (2020b, April 30). *COVID-19: We must do more and act faster to reach all children and families in need*. UNICEF. <https://www.unicef.org/thailand/press-releases/covid-19-we-must-do-more-and-act-faster-reach-all-children-and-families-need>
- National Technical Assistance and Evaluation Center for Systems of Care. (2009).

- Community-based resources: keystone to the system of care.*
<https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/community.pdf>
- Oberlinger, D. (2005). *Leading transition from classroom to learning spaces*. Educause.
<https://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7102.pdf>
- Oviedo, M. (2009). *Expansion of Higher Education and the Equity of Opportunity in Colombia*, Research work presented for M.R. (Applied Economic), Universitat Autònoma de Barcelona.
- Reushle, S. (2012). *Designing and evaluating learning spaces: PaSSPorT and design-based research*. In M.Keppell, K, Souter, & M. Riddle. *Physical and virtual learning spaces in higher education: Concepts for the modern learning environment*. (pp.87-101). Information Science Reference.
- Ring, H, Rothbard V., Seidenfeld D., Stuer, F., & Kamto, K. (2020). *Programme Evaluation of the conditional cash transfer for education (CCTE) for Syrians and other refugees in Turkey*.
<https://evaluationreports.unicef.org/GetDocument?fileID=14802>
- School of Changemakers. (2019, 30 June). *Children out of school problems in Thai Education*. School of Changemakers.
<https://www.schoolofchangemakers.com/knowledge/17270/>
- Schoolofchangemakers. (2019, 19 November). *2019/20 eMpowering Youths Across ASEAN Programme (EYAAP) inviting Youth, CSOs, and Social Enterprises*.
<https://www.schoolofchangemakers.com/news/24484/>
- Schmidt, William H. (2011). Equality of Educational Opportunity, Myth or Reality in U.S. Schooling? ". *American educator winter 2010-2011*. 34(4), 12-19.
- Schugurensky, D. (2000). *The Forms of Informal Learning: Towards a Conceptualization of the Field*. Centre for the Study of Education and Work.
- Short, P. & Greer, J. (1997). *Leadership in Empowered Schools. Themes from Innocation Efforts*. Prentice Hall.
- Swan, W., Langford, N., & Varey, R. (2000). Viewing the corporate community as a knowledge network. *Corporate Communication: An International Journal*, 5(2), 97-106.
- Thompson, S. C., Gregg, L., & Niska, J. M. (2004). Professional Learning Communities, Leadership, and Student Learning. *RMLE Online*. 28(1): 1-15.
<http://dx.doi.org/10.1080/19404476.2004.11658173>

- Työväenopisto. (n.d.). *Kurser och Utbildningar*. Työväenopisto.
<https://www.folkuniversitetet.se/in-english/>
- UNESCO Bangkok. (2017). *Flexible learning Strategies for Out-of-School Children and Youth*. UNESCO Bangkok.
- UNESCO Bangkok Office. (2017). *Situation Analysis of Out-of-School Children in Nine Southeast Asian Countries*. UNESCO Bangkok Office.
- UNICEF. (2017). *Policy and Practice Pointers for Enrolling All Children and Adolescents in School and Preventing Dropout* [UNICEF Series on Education Participation and Dropout Prevention]. Volume 2. Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States.
- United Nation Development Program. (2016). *United Nations Conference on Sustainable Development, Rio+20*. Sustainable Development Goals Knowledge Platform.
<https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>
- Van Diggelen, M. R., Doulougeri, K., Gomez-Puente, S., Bombaerts, G., Dirx, K. J. H., & Kamp, R. (2019). Coaching in Design-Based Learning: a grounded theory approach to create a theoretical model and practical propositions. *International Journal of Technology and Design Education*, 31, 305–324. <https://doi.org/10.1007%2Fs10798-019-09549-x>.
- Wallerstein, N. (1993). Empowerment and Health: The Theory and Practice of Community Change. *Community development journal*, 28(3) pp. 218-227.
- Wattanasukchai, S. (2020, May 20). *Vulnerable and struggling: Society's poorest families suffering through COVID-19*. UNICEF.
<https://www.unicef.org/thailand/stories/vulnerable-and-struggling-societys-poorest-families-suffering-through-covid-19>
- Wellman, B. (1999). The network community: An introduction. *Networks in the global village*, 1-48.
- Wise, J. B. (2005). *Empowerment Practice with Families in Distress*. Columbia University Press.
- Wohlfarth, D., Sheras, D., Bennett, J. L., Simon, B., Pimentel, J. H., & Gabel, L. E. (2008). Student Perceptions of Learner-Centered Teaching. *Insight: A journal of scholarly teaching*, 3, 67-74.

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

- แบบสอบถามข้อมูลครูนอกระบบการศึกษา
- แบบสอบถามข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษา

แบบสอบถามข้อมูลครูนอกระบบการศึกษา

The Survey of Out-of-school Teachers' Information

สำนักงานกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาได้สนับสนุนให้โครงการ “การสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา” มีภารกิจหลัก คือ การส่งต่อฐานข้อมูลครูและเด็กนอกระบบให้กับกสศ. จึงได้จัดทำแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลครูนอกระบบ

The Equitable Education Fund (EEF) provides support for “the Advancing of driving mechanisms of out-of-school teacher, children, and youth” which focuses on delivering the database of out-of-school teachers, children, and youth. Hence, this questionnaire was designed to specifically collect data of the out-of-school teachers.

คำชี้แจง (Instruction)

1. แบบสอบถามฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการเก็บรวบรวมข้อมูลครูนอกระบบ เพื่อส่งต่อข้อมูลนั้นให้แก่กสศ.

This survey aims to collect data from the out-of-school teachers in order to deliver the data to EEF.

2. แบบสอบถามฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

The survey is divided into three parts

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อมูลการทำงาน

ตอนที่ 3 ข้อมูลความต้องการเฉพาะบุคคล

Part 1: Generation Information

Part 2: Professional Information

Part 3: Individual Needs

กรุณากรอกข้อมูลตามความเป็นจริงให้ครบถ้วนเพื่อประโยชน์ต่อตัวท่าน (Please fill in the information truthfully for your benefit.)

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป (Part 1: General information)

เลขที่สัญญาโครงการ (Project contract number) -

ชื่อโครงการ (Project name) .....

ข้อมูลพื้นฐานของบุคคล (Personal information)

1. ชื่อ (First Name) .....นามสกุล (Surname).....

2. เพศ (Gender) 1) ชาย (Male) 2) หญิง (Female) 3) ไม่ต้องการระบุ (Prefer not to say)

3. สัญชาติ (Nationality) 1) ไทย (Thai) 2) ไร้สัญชาติ (Stateless) 3) สัญชาติอื่น โปรดระบุ (Others; please indicate).....

4. เชื้อชาติ (Ethnicity) 1) ไทย (Thai) 2) เชื้อชาติอื่น โปรดระบุ (Others; please indicate).....

5. เลขประจำตัว (Identification number)

1) ไม่มี (N/A)

2) เลขประจำตัวบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน (ID No. of undocumented Person) --

3) เลขประจำตัวประชาชน (ID No.) --

4) เลขประจำตัวผู้ซึ่งไม่มีสัญชาติไทย (บัตรสีชมพู) (ID No. of Non-Thai resident (Pink Card))

--

5) เลขที่หนังสือเดินทาง (Passport No.)

6) หมายเลขแสดงตัวตนอื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate).....

6. วัน/เดือน/ปีเกิด (ระบุเป็น ค.ศ. หรือ พ.ศ.) Date of birth (DD/MM/YYYY-Please indicate A.D. or B.E.) / /
7. อายุปัจจุบัน (Current age) .....ปี (Years)
8. เบอร์โทรที่สามารถติดต่อได้ (Contact phone no.).....
9. อีเมล (E-mail).....
10. ช่องทางการติดต่ออื่น ๆ (Other contact channels: Line ID, Facebook) .....
- .....
11. ที่อยู่ปัจจุบันที่ติดต่อได้ (Current address) .....
- .....
12. จำนวนปีประสบการณ์ในการทำงาน (Years of work experience) .....

ตอนที่ 2 ข้อมูลการทำงาน (Part 2: Professional information)

1. สังกัดที่ทำงานปัจจุบัน (Current employer).....
2. พื้นที่ทำงานในปัจจุบัน (Current working area).....
3. ตำแหน่งปัจจุบัน (Current position)
- 1) ครูประจำ (Full-time teacher)
  - 2) ครูอาสาสมัคร (Volunteer teacher)
  - 3) ผู้ดูแลเด็ก (Child caregiver)
  - 4) ปรมาจารย์ชาวบ้าน/ผู้นำชุมชน (Wisdom holder/Community leader)
  - 5) อื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate).....

4. ประวัติการทำงาน (เรียงลำดับจากปัจจุบันไปอดีต)

Work experience (From the present to the past)

ชื่อสถานที่ทำงาน ที่อยู่ Employer name/ Address	ตำแหน่งงาน Position(s) held	ภาระงานหลัก/ ความรับผิดชอบ Responsibilities	ระยะเวลาการทำงาน (พ.ศ.) Period of employment (B.E.)	
			เริ่ม (Start)	ถึง (End)

5. ประวัติการศึกษา (เรียงลำดับจากปัจจุบันไปอดีต)

Education (Begin with most recent degree)

วุฒิการศึกษา Degree	ปีที่สำเร็จการศึกษา Graduation year	สาขาวิชา Field	วิชาเอก Major	สถาบัน University/College/School	ประเทศ Country

6. ประสบการณ์การเข้าร่วมการอบรมการดูแลเด็กนอกระบบ (ภายในระยะเวลา 5 ปี)

Training courses/Workshops/Seminars related to out of school students (within 5 years)

ชื่อ/หัวข้อ/เรื่องการอบรม Title/Topic	หน่วยงานที่จัดอบรม Organizer	ประเด็นและเนื้อหา Brief description	จำนวนชั่วโมงการอบรม Duration (No. of hours)

7. ความเชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องในการดูแลเด็กนอกระบบ (ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ ภาษา คอมพิวเตอร์ การจัดกิจกรรม การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การเป็นพิธีกร หรืออื่น ๆ)

Areas of expertise related to out of school students (local wisdom, life skills, occupational skills, languages, computer skills, organizing activities, learning management, master of ceremonies., etc.)

ความเชี่ยวชาญ Areas of expertise	ตัวอย่างการนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ Samples of learning management
ตัวอย่างการตอบ: การสานกระเป๋าสาน Sample answer: Produce hand-made bags	ฝึกทักษะอาชีพการสานกระเป๋าสานด้วยวัสดุท้องถิ่นให้แก่เด็กนอกระบบ และจัดจำหน่ายในชุมชน (Conduct training to develop skills for learners outside the formal education system on production of hand-made bags made from local material for sale in the community)
1.	
2.	
3.	

8. ลักษณะกลุ่มเด็กนอกระบบในการดูแลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

(Groups of your out-of-school children work-related from past to present (can choose more than one choice)

- 1) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสจากสภาวะทางกายภาพ ชีวภาพ หรือจิตใจ
Underprivileged children and youth from physical, biological, mental disabilities
  - 11) บกพร่องทางกาย (Physical Disabilities)
  - 12) บกพร่องทางสติปัญญาและการเรียนรู้ (IQ ต่ำ การเรียนรู้บกพร่อง: LD สมาธิสั้น)
Intellectual and learning disabilities
  - 13) ออทิสติก (Autistic)
  - 14) มีปัญหาพฤติกรรมหรืออารมณ์ (Behavioral and emotional disorders)
  - 15) อื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate).....
- 2) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสเนื่องจากเหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจ
Underprivileged children and youth from economic status
  - 21) เด็กยากจน หรือเด็กที่ครอบครัวมีรายได้เฉลี่ย 3,000 บาท/เดือน
Poor children/Youth or children/Youth from low-income family average income under 3,000 baht/month
  - 22) เด็กขาดโอกาสเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ (Children and youth with low quality of education)
  - 23) อื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate) .....
- 3) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสเนื่องจากเหตุปัจจัยทางสังคม
Underprivileged children and youth from Social Status
  - 31) เด็กเร่ร่อน เด็กไร้บ้าน เด็กบนท้องถนน (Homeless/Street children and youth)
  - 32) เด็กในระบบนการยุติธรรม (Children and youth in juvenile justice system)
  - 33) อื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate) .....
- 4) เด็กและเยาวชนด้อยโอกาสที่มีความต้องการลักษณะเฉพาะ
Underprivileged children and youth with special needs
  - 41) เด็กที่มีปัญหาเรื่องสิทธิสถานะ (Kids with problems about the status right)
  - 42) ลูกแรงงานต่างด้าว (Children and youth of migrant workers)
  - 43) ไร้สัญชาติ (Stateless children and youth)
  - 44) รับผลกระทบจากโรคร้าย (Children and youth with serious disease(s))
  - 45) อื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate) .....

9. มุมมอง/แรงบันดาลใจที่มีต่อการพัฒนาเด็กนอกระบบ

(Viewpoints/Inspiration for out-of-school children and youth development)

.....

.....

.....

.....

.....

10. ปัญหา/อุปสรรคในการทำงาน (Problems/Obstacles in Work)

.....

.....

.....

11. เครือข่ายการทำงานที่ท่านเคยร่วมงานอย่างต่อเนื่อง (Your continuing working networks)

ชื่อองค์กร Organization title	ชื่อผู้ติดต่อ Contact person	เบอร์โทรศัพท์ Phone no.	ประเด็นในการร่วมงาน Working issues

ตอนที่ 3 ข้อมูลความต้องการเฉพาะบุคคล (Part 3: Individual needs)

1. ผลผลิต/ผลงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กนอกระบบที่ผ่านมา

(Prior outputs/achievement of out-of-school children and youth development)

ผลผลิต/ผลงาน Outputs/Achievement	ตัวอย่างการนำไปใช้จริง Sample of implementation	เกิดผลลัพธ์อย่างไร Results
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		

2. ความต้องการในการได้รับความช่วยเหลือ/สนับสนุนในการทำโครงการในอนาคต

(Needs of supporting for future projects)

2.1 องค์ความรู้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) (Knowledge (Can choose more than one choice))

1) การเขียนโครงการเพื่อขอรับทุน (Project writing skills for funding)

2) การทำเครื่องมือในการเก็บข้อมูล (Creating data collection tools)

3) เทคนิค/วิธีการจัดกิจกรรมและการดูแลเด็กนอกระบบ

(Activities organizing techniques and out-of-school children and youth caring)

4) กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กนอกระบบ

(Law and regulation for Out-of-school children and youth caring)

5) การวัดและประเมินผลโครงการ (Project measurement and evaluation)

6) การดูแลเด็ก (Children and youth caring)

7) อื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate) .....

2.2 ทักษะ/กระบวนการ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) (Skills (Can choose more than one choice))

- 1) การออกแบบการจัดการเรียนรู้ (Learning design)
- 2) การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ (Media development)
- 3) การสื่อสารกับเด็ก ครอบครัว และเครือข่าย (Children, family and networks communication)
- 4) การสืบค้นข้อมูล (Data searching)
- 5) การดูแลสุขภาพใจและกาย (Mental and physical caring)
- 6) การดูแลช่วยเหลือเด็กในภาวะจำเป็นเร่งด่วน (Helping children and youth in crisis)
- 7) การจัดกิจกรรมกลุ่ม (Group activities facilitation)
- 8) การจัดกิจกรรมนันทนาการ (Recreation activities organizing)
- 9) อื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate).....

2.3 การบริหารจัดการ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) (Management skills (Can choose more than one choice))

- 1) การทำงานร่วมกับผู้อื่น (Teamwork)
- 2) การจัดการการเงินและงบประมาณ (Financial and budgeting)
- 3) การวางแผนยุทธศาสตร์ (Strategic planning)
- 4) การบริหารจัดการงานทั่วไป (General management)
- 5) อื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate) .....

2.4 ทรัพยากรการทำงาน (Work resources)

- 1) งบประมาณ (Budget)
- 2) สถานที่ (Places)
- 3) เครื่องมือ (Tools)
- 4) การประสานงาน (Coordination)
- 5) การให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิค (Technical support)
- 6) การนิเทศ (Supervision)
- 7) อื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate).....

2.5 ความต้องการด้านอื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

การให้ความยินยอมในการเก็บรวบรวม ใช้ หรือเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล

Consent Form for the collection, use and disclosure of personal information

ข้าพเจ้ายินยอมให้กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เก็บรวบรวม ใช้ หรือเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลนี้ เพื่อวัตถุประสงค์ในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา การช่วยเหลือ หรือสนับสนุนเงินและค่าใช้จ่ายให้แก่ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์หรือด้อยโอกาส หรือเพื่อการศึกษา วิจัย และพัฒนาองค์ความรู้เพื่อใช้ในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา รวมถึงเพื่อการดำเนินงานอื่น ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามมาตรา 5 แห่ง พ.ร.บ. กสศ. พ.ศ. 2561 และให้ กสศ. ใช้หรือเปิดเผยข้อมูลนี้แก่ภาคีร่วมดำเนินงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ในวัตถุประสงค์เดียวกันกับ กสศ. ได้ด้วย ทั้งนี้ เป็นไปตามนโยบายการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของ กสศ.

I agree that the Equitable Education Fund (EEF) collect, use and disclose this information for the purposes of: i) creation of education equality and offer of financial assistance for those in need; and ii) education, research and development of knowledge to minimize education gaps; and iii) other affairs to fulfil the objectives as stated in Section 5 of Equitable Education Fund Act B.E. 2561. The EEF shall disclose this information to its partners in state, private and public sectors based on the aforementioned purposes. In accordance with the Personal Data Protection Policy of the EEF.

ลงชื่อ (Signature) .....

(.....)

-- ขอบพระคุณ (Thank You) --

แบบสอบถามข้อมูลเด็กนอกระบบการศึกษา

The Survey of Out-of-school Learners' Information

สำนักงานกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาได้สนับสนุนทุนให้กับโครงการ "สนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา" มีภารกิจหลัก คือ การส่งต่อฐานข้อมูลครูและเด็กนอกระบบให้กับกสศ. จึงได้จัดทำแบบสอบถามเพื่อเก็บข้อมูลครูและเด็กนอกระบบ

The Equitable Education Fund (EEF) provides the funding for the "Support of development of teachers and learners in the non-education system". The key mission of the project is to complete the data base of teachers and young learners outside the formal education system and submit such data base to the EEF. This survey form is designed to gather general information

คำชี้แจง (Instruction)

1. แบบสอบถามฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการเก็บรวบรวมข้อมูลครูและเด็กนอกระบบ เพื่อส่งต่อข้อมูลนั้นให้แก่กสศ.

This survey aims to gather some information of teachers and young learners outside the formal education system, which will be submitted to the EEF.

2. แบบสอบถามฉบับนี้ แบ่งออกเป็น 6 ตอน คือ

The survey is divided into six parts.

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อมูลครอบครัวและชุมชน

ตอนที่ 3 ข้อมูลด้านการศึกษา

ตอนที่ 4 เป้าหมายสูงสุดทางการศึกษา

ตอนที่ 5 ข้อมูลความต้องการช่วยเหลือจำเพาะ

ตอนที่ 6 ทักษะอาชีพที่ต้องการได้รับการสนับสนุน

Part 1: General information

Part 2: Family and community information

Part 3: Education information

Part 4: Highest education goals

Part 5: Information about needed assistance

Part 6: Support needed to enhance occupation skills

*กรุณากรอกข้อมูลตามความเป็นจริงให้ครบถ้วนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อตัวท่าน (Please fill in the information truthfully for your benefit.)

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป Part 1: (General information)

เลขที่สัญญาโครงการ (Project contract number) -

ชื่อโครงการ (Project name) .....

ข้อมูลพื้นฐานของบุคคล (Personal information)

1. ชื่อ (First Name) .....นามสกุล (Surname) .....

2. เพศ (Gender) 1) ชาย (Male) 2) หญิง (Female) 3) ไม่ต้องการระบุ (Prefer not to say)

3. สัญชาติ (Nationality) 1) ไทย (Thai) 2) ไร้สัญชาติ (Stateless) 3) สัญชาติอื่น ๆ (ระบุ) (Others; please indicate).....

4. เชื้อชาติ (Ethnicity) 1) ไทย (Thai) 2) เชื้อชาติอื่น ๆ โปรดระบุ (Others, please indicate) .....

5. เลขประจำตัว (Identification number)

1) ไม่มี (N/A)

2) เลขประจำตัวบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน (ID No. of undocumented person) ---

3) เลขบัตรประจำตัวประชาชน (ID No.) ---

4) เลข G (G number) G---

5) หมายเลขแสดงตัวตนอื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate).....

6. วัน/เดือน/ปีเกิด (ระบุเป็น ค.ศ. หรือ พ.ศ) Date of Birth (Please indicate A.D. or B.E) / /

7. เบอร์โทรที่สามารถติดต่อได้ (Contact phone no.) .....

8. ชื่อบุคคลที่ไว้วางใจ (Contact person) .....

ความสัมพันธ์ (Relationship) 1) พ่อ-แม่ (Parents) 2) ญาติ (Cousin) 3) พี่-น้อง (Sibling)

4) เพื่อน (Friend) 5) อื่น ๆ (ระบุ) (Others; please indicate).....

ระบุช่องทางการติดต่อ (Contact channels): โทร (Tel No.).....

Facebook.....

Line.....

9. ภูมิลำเนาเดิม (ใส่ชื่อจังหวัด) (Hometown).....

10. ที่อยู่ปัจจุบันที่ติดต่อได้ (Current address) .....

(หมายรวมถึงสถานที่ที่เด็กอาศัยอยู่ ณ ปัจจุบัน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นบ้านของเด็ก เช่น สถานพินิจ ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน ฯลฯ)

(This includes the place where the child lives today, which is not necessarily the child's home, such as an observation center, a juvenile training and training center, etc.)

11. อาชีพปัจจุบัน (Current occupation) 1) ไม่มี (No) 2) มี ระบุ (Yes, please indicate) .....

12. ลักษณะที่อยู่อาศัย (Housing)

1) บ้านพักส่วนบุคคล (Personal home)

2) บ้านเช่า (Rental home)

3) หอพักเอกชน (Private apartments)

4) พื้นที่สาธารณะ (Public areas)

5) บ้านพักของมูลนิธิ/สถานศึกษา (Housing provided by foundation/ education institution)

6) อื่น ๆ ระบุ (Other; please indicate) .....

ตอนที่ 2 ข้อมูลครอบครัวและชุมชน (Part 2: Family and community information)

* ผู้ปกครอง หมายถึง พ่อ แม่ ญาติ หรือบุคคลที่เด็กพึ่งพาอาศัยอยู่ด้วย

* Parents/Guardians may refer to parents, relatives or any persons whom kids live with.

1. ผู้ปกครองที่เด็ก/เยาวชนอาศัยอยู่ด้วยในปัจจุบัน (Current parents/guardians)

บิดาและมารดา (Parents) บิดา (Father) มารดา (Mother)

บุคคลอื่น ระบุความสัมพันธ์ (Other; please indicate relationship).....

2. จำนวนพี่น้องทั้งพ่อแม่เดียวกัน และต่างพ่อ/แม่ (นับรวมตนเอง) ..... คน (person/s)

(Number of siblings with the same parents and number of siblings with different father or mother (including yourself))

3. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่ท่านอาศัยอยู่ด้วยในปัจจุบัน (นับรวมตนเอง) ..... คน (person/s)

(Number of family members where you live with today (including yourself))

4. ภาระหนี้สินของครอบครัว (Family's debts) 1) ไม่มี (No) 2) มี (Yes)

5. รายได้ต่อเดือนของผู้ปกครอง (Monthly income of the guardians/parents) ..... บาท (Baht)

6. อาชีพผู้ปกครอง (Occupations of parents/guardians)

6.1 ลักษณะจ้างงาน (Employment characteristics)

- 1)ว่างงาน (Unemployed)   2) ไม่มีงานประจำ/รับจ้างรายวัน (No full-time job/ daily contract)
 3) มีงานประจำ (Full-time job)

6.2 ลักษณะงาน (Job description) (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) (can choose more than one choice)

- 1) เกษตรกรรม (ทำไร่/ทำนา/ทำสวน/ประมง) (Agriculture: farming/gardening/fishery)
 2) โรงงานอุตสาหกรรม (Industrial works)   3) ก่อสร้าง (Construction service)
 4) ค้าขาย (Retail)   5) ช่างไม้/ช่างฝีมือ (Carpenter/Craftsman)
 6) บริการ (ทำผม/ตัดเย็บ) (Service provider: hairdresser/cloth makers)
 7) อื่น ๆ ระบุ (Others; please indicate).....

7. ระบุปัญหาสำคัญของครอบครัว (Key family's problems) .....

8. ลักษณะชุมชนที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ) Characteristic of community (can choose more than one choice)

- 1) ไม่ได้อยู่ในชุมชน (Outside community)   2) ชุมชนชาติพันธุ์ (Ethnic community)
 3) ชุมชนไล่รื้อ (Dismantling community)   4) ชุมชนบุกรุก (Invading community)
 5) ชุมชนในพื้นที่ทับซ้อน (Communities in the overlapping areas)   6) ชุมชนแออัด (Slum)
 7) อื่น ๆ ระบุ (Other; please indicate).....

ตอนที่ 3 ข้อมูลด้านการศึกษา (Part 3: Education information)

1. ระดับการศึกษาสูงสุดที่ได้รับ (Highest education)

- 1) ไม่เคยได้รับการศึกษา (No education)   2) ปฐมวัย (Early childhood education)
 3) ประถมศึกษาตอนต้น (Junior primary school)   4) ประถมศึกษาตอนปลาย (Senior primary school)
 5) มัธยมศึกษาตอนต้น (Junior high school)   6) มัธยมศึกษาตอนปลาย (Senior high school)
 7) อื่น ๆ ระบุ (Other; please indicate) .....

2. สาเหตุที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษา (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

Reasons for not being in the formal education system (can choose more than one choice)

- 1) ปัญหาความรุนแรง (Abuse in the family)   2) ปัญหาความยากจน (Poverty)
 3) เหตุผลด้านสุขภาพ (Health problems)   4) ปัญหาครอบครัว (Family problems)
 5) ออกกลางคัน/ถูกผลักออก (Dropping out)   6) อยู่ในกระบวนการยุติธรรม (In a justice system)
 7) การเข้าไม่ถึงระบบการให้ความช่วยเหลือ/สวัสดิการ (Failure to access assistance/welfare)
 8) อื่น ๆ ระบุ (Others; please indicate).....

3. ความต้องการในการช่วยเหลืออื่น ๆ นอกเหนือจากทุนการศึกษา (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

Preference of other forms of assistance in addition to scholarships (can choose more than one choice)

- 1) อุปกรณ์การเรียน (Learning material)
 2) การฝึกอาชีพ/หลักสูตรเสริม/กิจกรรมเสริม โปรดระบุ .....
- Occupation trainings/extra curriculums/other activities; please indicate
- 3) อื่น ๆ ระบุ (Others; please indicate).....

ตอนที่ 4 เป้าหมายสูงสุดทางการศึกษา (Part 4: Highest education goals)

(กรณีเด็กไม่สามารถให้ข้อมูลได้ ผู้ปกครอง/ครู/ผู้ดูแลเด็ก สามารถให้ข้อมูลแทนได้) (If the child cannot provide information, parents/teachers/or child caregivers can provide information instead.)

1. ท่านคิดว่าข้อดีของตัวท่านคืออะไร.....

(What are your strong points?)

2. ท่านคิดว่าตัวท่านมีศักยภาพในเรื่องใด.....

(What areas do you think you have potential in?)

3. เป้าหมายการศึกษาและชีวิต (**เลือกตอบด้านละ 1 ข้อ**) (Education and life goals (**choose only one in each area**))

3.1 ด้านการศึกษา (Education)

- 1) ไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน (No clear goals)
- 2) เรียนต่อสายสามัญ (To pursue education in high school program curriculum)
- 3) เรียนต่อสายอาชีพ (To pursue education in vocational curriculum)
- 4) เรียนต่ออุดมศึกษา (To pursue education in higher education)
- 5) ไม่ต้องการศึกษาต่อ (Not to pursue future studies)

3.2 ด้านทักษะและการประกอบอาชีพ (Skills and occupational preference)

- 1) ไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจน (No clear goals)
- 2) ต้องการประกอบอาชีพและศึกษาต่อ (To have occupation along with pursuing further studies)
- 3) ต้องการประกอบอาชีพโดยไม่ศึกษาต่อ (To have occupation but not to pursue further studies)
- 4) ฝึกทักษะชีวิต/พัฒนาตนเอง (To acquire life skills/self-development)
- 5) อื่น ๆ ระบุ (Other; please indicate).....

4. อาชีพที่ใฝ่ฝัน (Dream occupation) .....

เพราะ (Reason/s).....

5. ทักษะทางสังคมที่ต้องการได้รับการสนับสนุน (**ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ**)

(Preferred support for social skills (can choose more than one choice))

- 1) การจัดการอารมณ์ (Emotion management)
- 2) การสื่อสาร (Communication)
- 3) การประสานงาน (Collaboration)
- 4) การป้องกันยาเสพติด (Drugs prevention)
- 5) สุขภาวะทางเพศ (Sex health)
- 6) อื่น ๆ โปรดระบุ (Others; please indicate) .....

ตอนที่ 5 ข้อมูลความต้องการช่วยเหลือจำเพาะ (Part 5: Information about needed assistance)

1. ท่านต้องการได้รับความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนหรือไม่ (Do you need immediate assistance?)

- 1) ต้องการ (ตอบคำถามข้อ 2) Yes, I do. (Answer question 2)
- 2) ไม่ต้องการ เพราะ (No, I don't because).....

2. โปรดเรียงลำดับสิ่งที่ต้องการได้รับความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนโดยนำตัวอักษรหน้าตัวเลือกไว้ในช่องที่กำหนด

(1 คือ เร่งด่วนมากที่สุด; 6 คือเร่งด่วนน้อยที่สุด)

Please rank for areas of the most urgent assistance you need by filling the alphabet in front of the items in the specific blanks. (1 means the most urgent and 6 means the least urgent).

ก. การพัฒนาสิทธิสถานะ เช่น การขอเลขประจำตัว/ A. การช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย Right development ex. request for ID numbers/ legal assistance	ข. การศึกษา B. Education	ค. การฟื้นฟูสุขภาพกาย C. Physical health rehabilitation
ง. การฟื้นฟูทางด้านจิตใจ D. Mental health rehabilitation	จ. ครอบครัวอุปถัมภ์ E. Host families	ฉ. ที่พักอาศัย F. Housing

เร่งด่วนมากที่สุด		ลำดับความเร่งด่วน				เร่งด่วนน้อยที่สุด	
Most urgent						Least urgent	
1	2	3	4	5	6		
ระบุตัวอักษรหน้าตัวเลือก (ก-ฉ)---->							
Fill in the alphabet here (A-F)							

ประเด็นที่ต้องการความช่วยเหลืออื่น ๆ (ถ้ามี) เช่น การส่งเสริมพัฒนาการตามช่วงวัย

Other assistance needed (if any) e.g., promoting child development according to the age range

.....

.....

ตอนที่ 6 ทักษะอาชีพที่ต้องการได้รับการสนับสนุน (Part 6: Support needed to enhance occupation skills)

1. ระบุทักษะอาชีพที่ต้องการการเสริมทักษะ (Please indicate occupation skills you need to learn or improve.)

.....

.....

2. ระบุสิ่งที่ต้องการเพื่อการพัฒนาอาชีพ (เช่น จัดอบรม สนับสนุนอุปกรณ์) (Please indicate what you want to enhance your occupation skills (e.g., training, related equipment or material))

.....

.....

(*หมายเหตุ: กรณีที่ไม่สามารถให้ข้อมูลภาพถ่าย สามารถข้ามส่วนนี้ได้)

(*Note: If you cannot provide photos, you may skip this part.)

ภาพถ่ายเด็ก
(Picture of Youth)

ภาพครอบครัว
(Picture of Youth's Family)

การให้ความยินยอมในการเก็บรวบรวม ใช้ หรือเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล

Consent Form for the collection, use and disclosure of personal information

ข้าพเจ้ายินยอมให้กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.) เก็บรวบรวม ใช้ หรือเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลนี้ เพื่อวัตถุประสงค์ในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา การช่วยเหลือ หรือสนับสนุนเงินและค่าใช้จ่ายให้แก่ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์หรือด้อยโอกาส หรือเพื่อการศึกษา วิจัย และพัฒนาองค์ความรู้เพื่อใช้ในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา รวมถึงเพื่อการดำเนินงานอื่น ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามมาตรา 5 แห่ง พ.ร.บ. กสศ. พ.ศ. 2561 และให้ กสศ. ใช้หรือเปิดเผยข้อมูลนี้แก่ภาครัฐร่วมดำเนินงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ในวัตถุประสงค์เดียวกันกับ กสศ. ได้ด้วย ทั้งนี้ เป็นไปตามนโยบายการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลของ กสศ.

I agree that the Equitable Education Fund (EEF) collect, use and disclose this information for the purposes of: i) creation of education equality and offer of financial assistance for those in need; and ii) education, research and development of knowledge to minimize education gaps; and iii) other affairs to fulfil the objectives as stated in Section 5 of Equitable Education Fund Act B.E. 2561. The EEF shall disclose this information to its partners in state, private and public sectors based on the aforementioned purposes. In accordance with the Personal Data Protection Policy of the EEF.

ลงชื่อ (Signature) .....เด็กและเยาวชน (the youth)   ลงชื่อ (Signature) ..... ผู้ปกครอง (The guardian)
(.....)
(.....)

เด็กและเยาวชนที่มีอายุมากกว่าหรือเท่ากับ 10 ปี ให้ลงนามส่วนนี้ด้วย หากอายุต่ำกว่า 10 ปี ให้ผู้ปกครองลงนามยินยอมแทนได้

The youth aged ten years and above shall sign their name but those below 10 years may have their guardians sign for them

-----ขอบพระคุณ Thank You-----

ภาคผนวก ข
เครื่องมือเก็บข้อมูล

- แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ระยะที่ 1
- แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย การพัฒนาทักษะชีวิต ระยะที่ 1
- แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย การพัฒนาทักษะอาชีพ ระยะที่ 1
- แบบสัมภาษณ์ การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ระยะที่ 1
- แบบสัมภาษณ์ การพัฒนาทักษะชีวิต ระยะที่ 1
- แบบสัมภาษณ์ การพัฒนาทักษะอาชีพ ระยะที่ 1
- แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ระยะที่ 2
- แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย การพัฒนาทักษะชีวิต ระยะที่ 2
- แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย การพัฒนาทักษะอาชีพ ระยะที่ 2
- แบบสัมภาษณ์ การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ระยะที่ 2
- แบบสัมภาษณ์ การพัฒนาทักษะชีวิต ระยะที่ 2
- แบบสัมภาษณ์ การพัฒนาทักษะอาชีพ ระยะที่ 2
- แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม
การดำเนินโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนและพัฒนาไกล
การขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระด้วยตัวท่านเองตามสภาพความเป็นจริง
  2. ผู้วิจัยถือว่าคำตอบหรือข้อมูลที่ได้รับจากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดเป็นความลับและจะนำไปใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น
  3. แบบสอบถามฉบับนี้ประกอบด้วย 5 หน้า 3 ตอน ดังนี้
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอนที่ 2 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ
ตอนที่ 3 ระดับการปฏิบัติในโครงการ
- คณะทำงานขอขอบพระคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ที่เสีย สละเวลา อันมีค่ายิ่งของท่าน เพื่อตอบแบบสอบถามฉบับนี้

คณะทำงานโครงการฯ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ชื่อโครงการ .....
2. เลขที่สัญญาโครงการ .....
3. วันเดือนปีที่ตอบแบบสอบถาม .....
4. ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม .....
5. เบอร์โทรศัพท์ .....

ตอนที่ 2 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้ 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด, 4 หมายถึง เห็นด้วยมาก, 3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง, 2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย, 1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
0	ภาพรวมของโครงการสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด	√				

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
1. บริบทโครงการ (ความสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน/องค์กร ปัญหาและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)						
ภาพรวมของโครงการสอดคล้องกับ						
1.1	นโยบายของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด					
1.2	สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของบริบทชุมชน					
1.3	ความต้องการของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด					
1.4	ความต้องการครูหรือผู้ดูแลเด็ก					
1.5	ปัญหาและความต้องการของเด็ก					
วัตถุประสงค์ของโครงการ						
1.6	ตรงตามเป้าหมายของโครงการ					
1.7	มุ่งเน้นให้เด็กได้รับสวัสดิการจำเป็นเร่งด่วนขณะเกิดการระบาดของโควิด-19 มากขึ้น					
1.8	มุ่งเน้นให้เด็กสามารถดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมขณะเกิดการระบาดของโควิด-19 ให้ดีขึ้น					
1.9	มุ่งเน้นให้เด็กได้รับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ของตนเอง					
1.10	มุ่งเน้นให้เด็กได้รับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเข้าศึกษาต่อเมื่อมีโอกาสเข้าสู่ระบบการศึกษา					
1.11	มุ่งเน้นให้เด็กมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต เช่น การอ่าน การเขียน การสื่อสาร การคิดคำนวณพื้นฐาน การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต การใช้เทคโนโลยี การทำงานเป็นทีมมากขึ้น					
1.12	มุ่งเน้นให้เด็กได้รับการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดอุปนิสัยใฝ่เรียนใฝ่รู้					
1.13	ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียน					
1.14	มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน ในการสนับสนุนการศึกษา/การเรียนรู้ ให้กับเด็ก					
1.15	โปรดระบุปัญหาและความต้องการของเด็ก ครู และองค์กร ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและพัฒนาเด็กด้านการจัดการ					

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
	เรียนรู้ที่เหมาะสม					
2. ความพร้อมทางด้านทรัพยากร						
2.1	ครูหรือผู้ดูแลเด็กเข้าใจที่มา เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนปฏิบัติการของโครงการในการดูแลและช่วยเหลือเด็กขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม					
2.2	ครูหรือผู้ดูแลเด็กเข้าใจบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบที่มีต่อโครงการ					
2.3	ครูหรือผู้ดูแลเด็กสามารถวางแผนงานการดำเนินโครงการ					
2.4	ครูหรือผู้ดูแลเด็กสามารถปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการ					
2.5	มีจำนวนบุคลากรดำเนินกิจกรรมโครงการอย่างเพียงพอ					
2.6	มีงบประมาณสนับสนุนโครงการอย่างเพียงพอ					
2.7	มีวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือในการดำเนินโครงการอย่างเพียงพอ					
2.8	มีระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมโครงการอย่างเพียงพอ					
2.9	มีเครือข่ายในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม					
2.10	โปรดระบุทรัพยากรที่ต้องการเพิ่มเติมในการนำมาใช้ดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและช่วยเหลือเด็กขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมของเด็กให้ประสบความสำเร็จ					

ตอนที่ 3 ระดับการปฏิบัติในโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด

4 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมาก

3 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติปานกลาง

2 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อย

1 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
0	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ					✓	รายงานประจำปี

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
1. ด้านกระบวนการ							
1	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ						
2	กิจกรรมในโครงการนำไปปฏิบัติจริง						
3	มีการแต่งตั้งคณะทำงานโครงการ						
4	มีการดำเนินกิจกรรมที่กำหนดตามโครงการตามขั้นตอนทุกกิจกรรม						
5	มีการศึกษาสภาพการดำเนินงานปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการดูแลและช่วยเหลือเด็กในขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม จากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย						
6	มีการติดตามและกำกับการดำเนินโครงการ						
7	มีการประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ						
8	มีการรายงานผลการดำเนินโครงการให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ						
9	ผู้บริหารหน่วยงานให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสนับสนุน						

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
	โครงการ						
10	ท่านสามารถนำปัจจัยที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรของโครงการไปใช้ในการปฏิบัติ						
11	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด						
12	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ายังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร						

*หมายเหตุ หลักฐานประกอบ (ถ้ามี) เช่น ภาพถ่าย รายงานประจำปี ผลงาน คู่มือ รายงานกิจกรรม

แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อยการพัฒนาทักษะชีวิต
การดำเนินโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนและพัฒนาไกล
การขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระด้วยตัวท่านเองตามสภาพความเป็นจริง
  2. ผู้วิจัยถือว่าคำตอบหรือข้อมูลที่ได้รับจากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดเป็นความลับและจะนำไปใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น
  3. แบบสอบถามฉบับนี้ประกอบด้วย 5 หน้า 2 ตอน ดังนี้
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอนที่ 2 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ
ตอนที่ 3 ระดับการปฏิบัติในโครงการ
- คณะทำงานขอขอบพระคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ที่เสีย สละเวลา อันมีค่ายิ่งของท่าน เพื่อตอบแบบสอบถามฉบับนี้

คณะทำงานโครงการฯ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ชื่อโครงการ .....
2. เลขที่สัญญาโครงการ .....
3. วันเดือนปีที่ตอบแบบสอบถาม .....
4. ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม .....
5. เบอร์โทรศัพท์ .....

ตอนที่ 2 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

4 หมายถึง เห็นด้วยมาก

3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
0	ภาพรวมของโครงการสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด	✓				

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
1. บริบทโครงการ (ความสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน/องค์กร ปัญหาและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)						
ภาพรวมของโครงการสอดคล้องกับ						
1.1	นโยบายของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด					
1.2	สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของบริบทชุมชน					
1.3	ความต้องการของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด					
1.4	ความต้องการครูหรือผู้ดูแลเด็ก					
1.5	ปัญหาและความต้องการของเด็ก					
วัตถุประสงค์ของโครงการ						
1.6	ตรงตามเป้าหมายของโครงการ					
1.7	มุ่งเน้นให้เด็กได้รับสวัสดิการจำเป็นเร่งด่วนขณะเกิดการระบาดของโควิด-19 มากขึ้น					
1.8	มุ่งเน้นให้เด็กสามารถดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมขณะเกิดการระบาดของโควิด-19 ให้ดีขึ้น					
1.9	เด็กมีคุณลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์มากขึ้น					
1.10	เด็กมีวุฒิภาวะทางอารมณ์มากขึ้น					
1.11	เด็กมีภูมิคุ้มกันจากปัจจัยเสี่ยงและอบายมุขต่าง ๆ มากขึ้น					
1.12	เด็กมีทักษะในการคิดวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจมากขึ้น					
1.13	เด็กมีทักษะการแก้ปัญหาชีวิตมากขึ้น					

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
1.14	เด็กมีทักษะในการสื่อสาร เพื่อขอ/ให้ความช่วยเหลือได้					
1.15	เด็กมีทักษะในการปรับตัว สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้มากขึ้น					
1.16	เด็กมีการเรียนรู้การเป็นพลเมืองดีของสังคม					
1.17	<p>โปรดระบุปัญหาและความต้องการของเด็ก ครู และองค์กร ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและพัฒนาเด็กด้านการพัฒนาทักษะชีวิต</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>					
2. ความพร้อมทางด้านทรัพยากร						
2.1	ครูหรือผู้ดูแลเด็กเข้าใจที่มา เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนปฏิบัติการของโครงการในการดูแลและช่วยเหลือเด็กขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็ก					
2.2	ครูหรือผู้ดูแลเด็กเข้าใจบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบที่มีต่อโครงการ					
2.3	ครูหรือผู้ดูแลเด็กสามารถวางแผนงานการดำเนินโครงการ					
2.4	ครูหรือผู้ดูแลเด็กสามารถปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการ					
2.5	มีจำนวนบุคลากรดำเนินกิจกรรมโครงการอย่างเพียงพอ					
2.6	มีงบประมาณสนับสนุนโครงการอย่างเพียงพอ					
2.7	มีวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือในการดำเนินโครงการอย่างเพียงพอ					
2.8	มีระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมโครงการอย่างเพียงพอ					
2.9	มีเครือข่ายในการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กอย่างเพียงพอ					
2.10	<p>โปรดระบุทรัพยากรที่ต้องการเพิ่มเติมในการนำมาใช้ดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและช่วยเหลือเด็กขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการพัฒนาทักษะชีวิตของเด็กให้ประสบความสำเร็จ</p> <p>.....</p> <p>.....</p>					

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
	.....					
	.....					

ตอนที่ 3 ระดับการปฏิบัติในโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด

4 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมาก

3 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติปานกลาง

2 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อย

1 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
0	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ					✓	รายงานประจำปี

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
1. ด้านกระบวนการ							
1	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ						
2	กิจกรรมในโครงการนำไปปฏิบัติจริง						
3	มีการแต่งตั้งคณะทำงานโครงการ						
4	มีการดำเนินกิจกรรมที่กำหนดตามโครงการตามขั้นตอนทุกกิจกรรม						
5	มีการศึกษาสภาพการดำเนินงานปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการดูแลและช่วยเหลือเด็กในขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม/การพัฒนา						

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
	ทักษะอาชีพ/การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็ก จากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย						
6	มีการติดตามและกำกับการดำเนินโครงการ						
7	มีการประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ						
8	มีการรายงานผลการดำเนินโครงการให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ						
9	ผู้บริหารหน่วยงานให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสนับสนุนโครงการ						
10	ท่านสามารถนำปัจจัยที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรของโครงการไปใช้ในการปฏิบัติ						
11	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด						
12	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ายังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร						

*หมายเหตุ หลักฐานประกอบ (ถ้ามี) เช่น ภาพถ่าย รายงานประจำปี ผลงาน คู่มือ รายงานกิจกรรม

แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อยการพัฒนาทักษะอาชีพ
การดำเนินโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนและพัฒนาภาค
การขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระด้วยตัวท่านเองตามสภาพความเป็นจริง
  2. ผู้วิจัยถือว่าคำตอบหรือข้อมูลที่ได้รับจากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดเป็นความลับและจะนำไปใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น
  3. แบบสอบถามฉบับนี้ประกอบด้วย 5 หน้า 2 ตอน ดังนี้
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
ตอนที่ 2 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ
ตอนที่ 3 ระดับการปฏิบัติในโครงการ
- คณะทำงานขอขอบพระคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ที่เสีย สละเวลา อันมีค่ายิ่งของท่าน เพื่อตอบแบบสอบถามฉบับนี้

คณะทำงานโครงการฯ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ชื่อโครงการ .....
2. เลขที่สัญญาโครงการ .....
3. วันเดือนปีที่ตอบแบบสอบถาม .....
4. ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม .....
5. เบอร์โทรศัพท์ .....

ตอนที่ 2 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

4 หมายถึง เห็นด้วยมาก

3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
0	ภาพรวมของโครงการสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด	✓				

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
1. บริบทโครงการ (ความสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน/องค์กร ปัญหาและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย)						
ภาพรวมของโครงการสอดคล้องกับ						
1.1	นโยบายของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด					
1.2	สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของบริบทชุมชน					
1.3	ความต้องการของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด					
1.4	ความต้องการครูหรือผู้ดูแลเด็ก					
1.5	ปัญหาและความต้องการของเด็ก					
วัตถุประสงค์ของโครงการ						
1.6	ตรงตามเป้าหมายของโครงการ					
1.7	มุ่งเน้นให้เด็กได้รับสวัสดิการจำเป็นเร่งด่วนขณะเกิดการระบาดของโควิด-19 มากขึ้น					
1.8	มุ่งเน้นให้เด็กสามารถดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมขณะเกิดการระบาดของโควิด-19 ให้ดีขึ้น					
1.9	มุ่งเน้นให้เด็กมีความพร้อมในการประกอบอาชีพในอนาคต					
1.10	มุ่งเน้นให้เด็กได้สร้างทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความถนัดของตนมากขึ้น					
1.11	มุ่งเน้นให้เด็กได้ค้นหาโอกาสด้านอาชีพและมีโอกาสทดลองทำงานในสถานที่หรือบริบทจริง					
1.12	มุ่งเน้นให้เด็กได้พัฒนาทักษะการสื่อสารและสร้างความร่วมมือในการทำงาน					

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
1.13	มุ่งเน้นให้ครูหรือผู้ดูแลเด็กได้พัฒนาความสามารถในการส่งเสริมการพัฒนาทักษะอาชีพให้กับเด็ก ๆ ที่ดูแล					
1.14	มุ่งเน้นให้ครูสามารถส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพของเด็ก ๆ					
1.15	มุ่งเน้นให้ครูหรือผู้ดูแลเด็กสามารถให้คำปรึกษาในการพัฒนาทักษะอาชีพสำหรับเด็ก ๆ					
1.16	มุ่งเน้นให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่ดูแลเด็กกับสถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรในชุมชน หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาทักษะอาชีพของเด็ก					
1.17	<p>โพรตระบупัญญาและความต้องการของเด็ก ครู และองค์กร ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและพัฒนาเด็กด้านการพัฒนาทักษะอาชีพ</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>					
2. ความพร้อมทางด้านทรัพยากร						
2.1	ครูหรือผู้ดูแลเด็กเข้าใจที่มา เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และแผนปฏิบัติการของโครงการในการดูแลและช่วยเหลือเด็กขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการพัฒนาทักษะอาชีพของเด็ก					
2.2	ครูหรือผู้ดูแลเด็กเข้าใจบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบที่มีต่อโครงการ					
2.3	ครูหรือผู้ดูแลเด็กสามารถวางแผนงานการดำเนินโครงการ					
2.4	ครูหรือผู้ดูแลเด็กสามารถปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการ					
2.5	มีจำนวนบุคลากรดำเนินกิจกรรมโครงการอย่างเพียงพอ					
2.6	มีงบประมาณสนับสนุนโครงการอย่างเพียงพอ					
2.7	มีวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือในการดำเนินโครงการอย่างเพียงพอ					
2.8	มีระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมโครงการอย่างเพียงพอ					
2.9	มีเครือข่ายในการพัฒนาทักษะอาชีพของเด็กอย่างเพียงพอ					
2.10	โพรตระบุนโยบายที่ต้องการเพิ่มเติมในการนำมาใช้ดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการ					

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
	ดูแลและช่วยเหลือเด็กขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการพัฒนาทักษะอาชีพของเด็กให้ประสบความสำเร็จ					

ตอนที่ 3 ระดับการปฏิบัติในโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด

4 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมาก

3 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติปานกลาง

2 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อย

1 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
0	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ					✓	รายงานประจำปี

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
1. ด้านกระบวนการ							
1	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ						
2	กิจกรรมในโครงการนำไปปฏิบัติจริง						
3	มีการแต่งตั้งคณะทำงานโครงการ						
4	มีการดำเนินกิจกรรมที่กำหนดตามโครงการตามขั้นตอนทุกกิจกรรม						

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
5	มีการศึกษาสภาพการดำเนินงานปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการดูแลและช่วยเหลือเด็กในขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการพัฒนาทักษะอาชีพของเด็ก จากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย						
6	มีการติดตามและกำกับการดำเนินโครงการ						
7	มีการประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ						
8	มีการรายงานผลการดำเนินโครงการให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ						
9	ผู้บริหารหน่วยงานให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสนับสนุนโครงการ						
10	ท่านสามารถนำปัจจัยที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรของโครงการไปใช้ในการปฏิบัติ						
11	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด						
12	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ายังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร						

*หมายเหตุ หลักฐานประกอบ (ถ้ามี) เช่น ภาพถ่าย รายงานประจำปี ผลงาน คู่มือ รายงานกิจกรรม

แบบสัมภาษณ์ การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมระยะที่ 1

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์/ โครงการที่ดำเนินการอยู่/ อธิบายบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อโครงการ

2. คำถามด้านบริบทของโครงการ

2.1 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างไร ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.2 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมอย่างไร

2.3 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการมีความเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานหรือไม่ อย่างไร

3. คำถามด้านปัจจัยของโครงการ

3.1 ปัจจัยที่จำเป็นในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมที่จะช่วยให้กิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการประสบความสำเร็จในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 คืออะไร และควรเป็นอย่างไร

3.2 ปัจจัยที่มีอยู่ของท่านหรือหน่วยงาน คืออะไรบ้าง เพียงพอหรือไม่ อย่างไร

3.3 ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติมคืออะไร วิธีการหรือกิจกรรมที่จะช่วยทำให้ได้ปัจจัยตามที่ต้องการคืออะไร

3.4 กิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการมีความเหมาะสมหรือเป็นไปได้มากน้อยเพียงไรในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

4. คำถามด้านกระบวนการ

4.1 การดำเนินการเป็นไปตามแผนของโครงการหรือไม่ อย่างไร ทั้งในด้านเวลา และงบประมาณ

4.2 กิจกรรมใดทำได้ หรือกิจกรรมใดทำไม่ได้ เพราะอะไร

4.3 มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรในการดำเนินโครงการ เพราะอะไร และได้ปรับหรือแก้ไขอย่างไร

5. คำถามด้านผลผลิต

5.1 จากการดำเนินโครงการ ได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร ในประเด็นต่อไปนี้ (ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ)

- การดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม

- เมื่อเข้าร่วมโครงการแล้ว เด็ก/เยาวชนมีการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น ดังนี้

- เด็ก/เยาวชนได้รับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

- เด็ก/เยาวชนได้รับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเข้าศึกษาต่อเมื่อมีโอกาสเข้าสู่ระบบการศึกษาทุกรูปแบบ
- เด็ก/เยาวชนมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต เช่น การอ่าน การเขียน การสื่อสาร การคิดคำนวณพื้นฐาน การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต การใช้เทคโนโลยี การทำงานเป็นทีมมากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีอุปนิสัยใฝ่เรียนใฝ่รู้มากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้มากขึ้น
- เกิดความร่วมมือของสถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน ในการสนับสนุนการศึกษา/การเรียนรู้ให้กับเด็ก/เยาวชน

- รูปแบบ วิธีการ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

5.2 โครงการที่ดำเนินการตอบสนองความต้องการจำเป็นของครูและเด็ก รวมทั้งหน่วยงานทั้งในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมได้ครอบคลุมหรือไม่ อย่างไร

5.3 สิ่งที่เด็กหรือครูได้รับจากโครงการเกินกว่าเป้าหมายความต้องการมีหรือไม่ มีอะไรบ้าง สามารถอธิบายได้ทั้งในทางบวกหรือทางลบ

5.4 แนวทางในการดำเนินการ ปัจจัย กลไก และเงื่อนไขในการดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องคืออะไร ทำอย่างไร

5.5 จะมีการนำบทเรียนจากโครงการที่ประสบความสำเร็จไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมายอื่นของหน่วยงาน หรือพื้นที่อื่นของหน่วยงาน รวมทั้งเผยแพร่สู่หน่วยงานอื่น ๆ อย่างไร

6. ท่านเห็นว่า ระบบ รูปแบบ วิธีการ และมาตรการในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร

แบบสัมภาษณ์ การพัฒนาทักษะชีวิตระยะที่ 1

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์/ โครงการที่ดำเนินการอยู่/ อธิบายบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อโครงการ

2. คำถามด้านบริบทของโครงการ

2.1 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างไร ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.2 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม/การพัฒนาทักษะอาชีพ/การพัฒนาทักษะชีวิต อย่างไร

2.3 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการมีความเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานหรือไม่ อย่างไร

3. คำถามด้านปัจจัยของโครงการ

3.1 ปัจจัยที่จำเป็นในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม/การพัฒนาทักษะอาชีพ/การพัฒนาทักษะชีวิตที่จะช่วยให้กิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการประสบความสำเร็จในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 คืออะไร และควรเป็นอย่างไร

3.2 ปัจจัยที่มีอยู่ของท่านหรือหน่วยงาน คืออะไรบ้าง เพียงพอหรือไม่ อย่างไร

3.3 ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติมคืออะไร วิธีการหรือกิจกรรมที่จะช่วยทำให้ได้ปัจจัยตามที่ต้องการคืออะไร

3.4 กิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการมีความเหมาะสมหรือเป็นไปได้มากน้อยเพียงไรในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาทักษะชีวิต

4. คำถามด้านกระบวนการ

4.1 การดำเนินการเป็นไปตามแผนของโครงการหรือไม่ อย่างไร ทั้งในด้านเวลา และงบประมาณ

4.2 กิจกรรมใดทำได้ หรือกิจกรรมใดทำไม่ได้ เพราะอะไร

4.3 มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรในการดำเนินโครงการ เพราะอะไร และได้ปรับหรือแก้ไขอย่างไร

5. คำถามด้านผลผลิต

5.1 จากการดำเนินโครงการ ได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร ในประเด็นต่อไปนี้ (ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ)

- การดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม

- เมื่อเข้าร่วมโครงการแล้ว เด็ก/เยาวชนมีทักษะในการดำเนินชีวิตเพิ่มขึ้น ดังนี้

○ เด็ก/เยาวชนมีคุณลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์มากขึ้น

○ เด็ก/เยาวชนมีวุฒิภาวะทางอารมณ์มากขึ้น

- เด็ก/เยาวชนมีภูมิคุ้มกันจากปัจจัยเสี่ยงและอบายมุขต่าง ๆ มากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีทักษะในการคิดวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจมากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีทักษะการแก้ไขปัญหาชีวิตมากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีทักษะในการสื่อสาร เพื่อขอ/ให้ความช่วยเหลือได้
- เด็กมีทักษะในการปรับตัว สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง (ของสังคมและสิ่งแวดล้อม) ได้มากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีการเรียนรู้เพื่อเป็นพลเมืองดีของสังคม

- รูปแบบ วิธีการ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาทักษะชีวิต

5.2 โครงการที่ดำเนินการตอบสนองความต้องการจำเป็นของครูและเด็ก รวมทั้งหน่วยงานทั้งในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาทักษะชีวิต ได้ครอบคลุมหรือไม่ อย่างไร

5.3 สิ่ง que เด็กหรือครูได้รับจากโครงการเกินกว่าเป้าหมายความต้องการมีหรือไม่ มีอะไรบ้าง สามารถอธิบายได้ทั้งในทางบวกหรือทางลบ

5.4 แนวทางในการดำเนินการ ปัจจัย กลไก และเงื่อนไขในการดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องคืออะไร ทำอย่างไร

5.5 จะมีการนำบทเรียนจากโครงการที่ประสบความสำเร็จไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมายอื่นของหน่วยงาน หรือพื้นที่อื่นของหน่วยงาน รวมทั้งเผยแพร่สู่หน่วยงานอื่น ๆ อย่างไร

6. ท่านเห็นว่า ระบบ รูปแบบ วิธีการ และมาตรการในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร

แบบสัมภาษณ์ การพัฒนาทักษะอาชีพระยะที่ 1

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์/ โครงการที่ดำเนินการอยู่/ อธิบายบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อโครงการ
2. คำถามด้านบริบทของโครงการ
  - 2.1 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างไร ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม
  - 2.2 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในด้านการพัฒนาทักษะอาชีพอย่างไร
  - 2.3 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการมีความเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานหรือไม่ อย่างไร
3. คำถามด้านปัจจัยของโครงการ
  - 3.1 ปัจจัยที่จำเป็นในการพัฒนาทักษะอาชีพที่จะช่วยให้กิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการประสบความสำเร็จในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 คืออะไร และควรเป็นอย่างไร
  - 3.2 ปัจจัยที่มีอยู่ของท่านหรือหน่วยงาน คืออะไรบ้าง เพียงพอหรือไม่ อย่างไร
  - 3.3 ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติมคืออะไร วิธีการหรือกิจกรรมที่จะช่วยทำให้ได้ปัจจัยตามที่ต้องการคืออะไร
  - 3.4 กิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการมีความเหมาะสมหรือเป็นไปได้มากน้อยเพียงไรในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทักษะอาชีพ
4. คำถามด้านกระบวนการ
  - 4.1 การดำเนินการเป็นไปตามแผนของโครงการหรือไม่ อย่างไร ทั้งในด้านเวลา และงบประมาณ
  - 4.2 กิจกรรมใดทำได้ หรือกิจกรรมใดทำไม่ได้ เพราะอะไร
  - 4.3 มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรในการดำเนินโครงการ เพราะอะไร และได้ปรับหรือแก้ไขอย่างไร
5. คำถามด้านผลผลิต
  - 5.1 จากการดำเนินโครงการ ได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร ในประเด็นต่อไปนี้ (ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ)
    - การดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม
    - เด็กมีความพร้อมในการประกอบสัมมาชีพในอนาคต
    - เด็กมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความถนัด
    - เด็กได้ค้นหาโอกาสด้านอาชีพและมีโอกาสทดลองทำงานในสถานที่จริงหรือบริบทจริง
    - เด็กมีทักษะสื่อสารและสร้างความร่วมมือในการทำงาน

- ครูสามารถส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ
- ครูสามารถให้คำปรึกษาในการพัฒนาทักษะอาชีพสำหรับเด็ก ๆ
- ครูสามารถแสวงหาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่ดูแลเด็กกับสถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรในชุมชน หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาทักษะอาชีพเด็ก
- รูปแบบ วิธีการ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาทักษะชีวิต

5.2 โครงการที่ดำเนินการตอบสนองความต้องการจำเป็นของครูและเด็ก รวมทั้งหน่วยงานทั้งในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาทักษะชีวิต ได้ครอบคลุมหรือไม่ อย่างไร

5.3 สิ่งที่เด็กหรือครูได้รับจากโครงการเกินกว่าเป้าหมายความต้องการมีหรือไม่ มีอะไรบ้าง สามารถอธิบายได้ทั้งในทางบวกหรือทางลบ

5.4 แนวทางในการดำเนินการ ปัจจัย กลไก และเงื่อนไขในการดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องคืออะไร ทำอย่างไร

5.5 จะมีการนำบทเรียนจากโครงการที่ประสบความสำเร็จไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมายอื่นของหน่วยงาน หรือพื้นที่อื่นของหน่วยงาน รวมทั้งเผยแพร่สู่หน่วยงานอื่น ๆ อย่างไร

6. ท่านเห็นว่า ระบบ รูปแบบ วิธีการ และมาตรการในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร

แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อย การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม
การดำเนินโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนและพัฒนาไกล
การขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระด้วยตัวท่านเองตามสภาพความเป็นจริง

2. ผู้วิจัยถือว่าคำตอบหรือข้อมูลที่ได้รับจากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดเป็นความลับและจะนำไปใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น

3. แบบสอบถามฉบับนี้ประกอบด้วย 4 หน้า 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ระดับการปฏิบัติในโครงการ

ตอนที่ 3 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ

คณะทำงานขอขอบพระคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ที่เสีย สละเวลา อันมีค่ายิ่งของท่าน เพื่อตอบแบบสอบถามฉบับนี้

คณะทำงานโครงการฯ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ชื่อโครงการ .....
2. เลขที่สัญญาโครงการ .....
3. วันเดือนปีที่ตอบแบบสอบถาม .....
4. ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม .....
5. เบอร์โทรศัพท์ .....

ตอนที่ 2 ระดับการปฏิบัติในโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด

4 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมาก

3 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติปานกลาง

2 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อย

1 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
0	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ					✓	รายงานประจำปี

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
ด้านกระบวนการ							
1	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ						
2	กิจกรรมในโครงการนำไปปฏิบัติจริง						
3	มีการแต่งตั้งคณะทำงานโครงการ						
4	มีการดำเนินกิจกรรมที่กำหนดตามโครงการตามขั้นตอนทุกกิจกรรม						
5	มีการศึกษาสภาพการดำเนินงานปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการดูแลและช่วยเหลือเด็กในขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม จากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย						
6	มีการติดตามและกำกับการดำเนินโครงการ						
7	มีการประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ						
8	มีการรายงานผลการดำเนินโครงการให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ						
9	ผู้บริหารหน่วยงานให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสนับสนุนโครงการ						

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
10	ท่านสามารถนำปัจจัยที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรของโครงการไปใช้ในการปฏิบัติ						
11	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด						
12	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ายังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร						

ตอนที่ 3 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้ 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด 4 หมายถึง เห็นด้วยมาก 3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง 2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย 1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
0	ภาพรวมของโครงการสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด	✓				

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
ด้านผลผลิตของโครงการ							
1	เด็กได้รับสวัสดิการจำเป็นเร่งด่วนขณะเกิดการระบาดของโควิด-19						
2	เด็กสามารถดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมขณะเกิดการระบาดของโควิด-19						
3	เด็กได้รับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้						
4	เด็กได้รับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเข้าศึกษาต่อเมื่อมีโอกาสเข้าสู่ระบบการศึกษาทุกระดับ						
5	เด็กมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต เช่น การอ่าน การเขียน การสื่อสาร การคิดคำนวณพื้นฐาน การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต การใช้เทคโนโลยี การทำงานเป็นทีมมากขึ้น						
6	เด็กได้รับการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เกิดอุปนิสัยใฝ่เรียนใฝ่รู้						
7	เด็กได้รับการเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้						
8	เกิดความร่วมมือของสถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน ในการสนับสนุนการศึกษา/การเรียนรู้ ให้กับเด็ก						
9	เกิดรูปแบบ วิธีการ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และมีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม						
10	โปรดระบุ ผลผลิตของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและพัฒนาเด็กด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม						

*หมายเหตุ หลักฐานประกอบ (ถ้ามี) เช่น ภาพถ่าย รายงานประจำปี ผลงาน คู่มือ รายงานกิจกรรม

แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อยการพัฒนาทักษะชีวิต
การดำเนินโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนและพัฒนาไกล
การขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระด้วยตัวท่านเองตามสภาพความเป็นจริง

2. ผู้วิจัยถือว่าคำตอบหรือข้อมูลที่ได้รับจากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดเป็นความลับและจะนำไปใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น

3. แบบสอบถามฉบับนี้ประกอบด้วย 4 หน้า 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ระดับการปฏิบัติในโครงการ

ตอนที่ 3 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ

คณะทำงานขอขอบพระคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ที่เสีย สละเวลา อันมีค่ายิ่งของท่าน เพื่อตอบแบบสอบถามฉบับนี้

คณะทำงานโครงการฯ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ชื่อโครงการ .....

2. เลขที่สัญญาโครงการ .....

3. วันเดือนปีที่ตอบแบบสอบถาม .....

4. ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม .....

5. เบอร์โทรศัพท์ .....

ตอนที่ 2 ระดับการปฏิบัติในโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด

4 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมาก

3 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติปานกลาง

2 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อย

1 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
0	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ					✓	รายงานประจำปี

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
ด้านกระบวนการ							
1	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ						
2	กิจกรรมในโครงการนำไปปฏิบัติจริง						
3	มีการแต่งตั้งคณะทำงานโครงการ						
4	มีการดำเนินกิจกรรมที่กำหนดตามโครงการตามขั้นตอนทุกกิจกรรม						
5	มีการศึกษาสภาพการดำเนินงานปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการดูแลและช่วยเหลือเด็กในขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม/การพัฒนาทักษะอาชีพ/การพัฒนาทักษะชีวิตของเด็ก จากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย						
6	มีการติดตามและกำกับการดำเนินโครงการ						
7	มีการประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ						
8	มีการรายงานผลการดำเนินโครงการให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ						
9	ผู้บริหารหน่วยงานให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสนับสนุน						

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
	โครงการ						
10	ท่านสามารถนำปัจจัยที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรของโครงการไปใช้ในการปฏิบัติ						
11	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด						
12	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ายังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร						

ตอนที่ 3 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้ 5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด 4 หมายถึง เห็นด้วยมาก 3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง 2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย 1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
0	ภาพรวมของโครงการสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด	✓				

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
ด้านผลผลิตของโครงการ							
1	เด็กได้รับสวัสดิการจำเป็นเร่งด่วนขณะเกิดการระบาดของโควิด-19						
2	เด็กสามารถดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมขณะเกิดการระบาดของโควิด-19						
3	เด็กมีคุณลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์มากขึ้น						
4	เด็กมีวุฒิภาวะทางอารมณ์มากขึ้น						
5	เด็กมีภูมิคุ้มกันจากปัจจัยเสี่ยงและอบายมุขต่าง ๆ มากขึ้น						
6	เด็กมีทักษะในการคิดวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจมากขึ้น						
7	เด็กมีทักษะการแก้ปัญหาชีวิตมากขึ้น						
8	มีเด็กมีทักษะในการสื่อสาร เพื่อขอ/ให้ความช่วยเหลือได้						
9	เด็กมีทักษะในการปรับตัว สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้มากขึ้น						
10	เด็กมีการเรียนรู้การเป็นพลเมืองดีของสังคม						
11	เกิดรูปแบบ วิธีการ หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนาทักษะชีวิต						
12	โปรดระบุ ผลผลิตของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและพัฒนาเด็กด้านการพัฒนาทักษะชีวิต						

*หมายเหตุ หลักฐานประกอบ (ถ้ามี) เช่น ภาพถ่าย รายงานประจำปี ผลงาน คู่มือ รายงานกิจกรรม

แบบสอบถามเพื่อติดตามและประเมินผลโครงการย่อยการพัฒนาทักษะอาชีพ
การดำเนินโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสนับสนุนและพัฒนาไกล
การขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามฉบับนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระด้วยตัวท่านเอง
ตามสภาพความเป็นจริง

2. ผู้วิจัยถือว่าคำตอบหรือข้อมูลที่ได้รับจากผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดเป็นความลับและจะนำไปใช้เพื่อการศึกษา
เท่านั้น

3. แบบสอบถามฉบับนี้ประกอบด้วย 4 หน้า 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ระดับการปฏิบัติในโครงการ

ตอนที่ 3 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ

คณะทำงานขอขอบพระคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ ที่เสีย สละเวลา อันมีค่ายิ่ง
ของท่าน เพื่อตอบแบบสอบถามฉบับนี้

คณะทำงานโครงการฯ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. ชื่อโครงการ .....

2. เลขที่สัญญาโครงการ .....

3. วันเดือนปีที่ตอบแบบสอบถาม .....

4. ชื่อผู้ตอบแบบสอบถาม .....

5. เบอร์โทรศัพท์ .....

ตอนที่ 2 ระดับการปฏิบัติในโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด

4 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติมาก

3 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติปานกลาง

2 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อย

1 หมายถึง มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
0	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ					✓	รายงานประจำปี

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
ด้านกระบวนการ							
1	มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นระบบ						
2	กิจกรรมในโครงการนำไปปฏิบัติจริง						
3	มีการแต่งตั้งคณะทำงานโครงการ						
4	มีการดำเนินกิจกรรมที่กำหนดตามโครงการตามขั้นตอนทุกกิจกรรม						
5	มีการศึกษาสภาพการดำเนินงานปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการดูแลและช่วยเหลือเด็กในขณะที่มีการระบาดของโควิด-19 และการพัฒนาทักษะอาชีพของเด็ก จากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย						
6	มีการติดตามและกำกับกำกับการดำเนินโครงการ						
7	มีการประเมินผลการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ						
8	มีการรายงานผลการดำเนินโครงการให้ผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ						
9	ผู้บริหารหน่วยงานให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมสนับสนุนโครงการ						

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
10	ท่านสามารถนำปัจจัยที่เกี่ยวข้องและทรัพยากรของโครงการไปใช้ในการปฏิบัติ						
11	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ามีประสิทธิภาพมากที่สุด						
12	โปรดระบุกระบวนการในการดำเนินโครงการที่ท่านเห็นว่ายังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร						

ตอนที่ 3 ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องใดช่องหนึ่งที่ท่านเห็นว่าตรงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยแต่ละช่องมีความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

4 หมายถึง เห็นด้วยมาก

3 หมายถึง เห็นด้วยปานกลาง

2 หมายถึง เห็นด้วยน้อย

1 หมายถึง เห็นด้วยน้อยที่สุด

ตัวอย่างการตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น				
		1	2	3	4	5
0	ภาพรวมของโครงการสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงาน/องค์กรที่สังกัด	✓				

ที่	รายการประเมิน	ระดับการปฏิบัติ					*หลักฐานประกอบ (ถ้ามี)
		1	2	3	4	5	
ด้านผลผลิตของโครงการ							
1	เด็กได้รับสวัสดิการจำเป็นเร่งด่วนขณะเกิดการระบาดของโควิด-19						
2	เด็กสามารถดูแลสุขภาพและสิ่งแวดล้อมขณะเกิดการระบาดของโควิด-19						
3	เด็กมีความพร้อมในการประกอบอาชีพในอนาคต						
4	เด็กมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความถนัดของตน						
5	เด็กได้ค้นหาโอกาสด้านอาชีพและได้ทดลองทำงานในสถานที่หรือบริบทจริง						
6	เด็กมีทักษะการสื่อสารและสามารถสร้างความร่วมมือในการทำงาน						
7	ครูหรือผู้ดูแลเด็กสามารถพัฒนารูปแบบและวิธีการใหม่ ๆ ในการส่งเสริมการพัฒนาทักษะอาชีพให้กับเด็ก ๆ						
8	มีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่ดูแลเด็กกับสถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรในชุมชน หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาทักษะอาชีพของเด็ก						
9	เกิดรูปแบบ วิธีการ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการพัฒนาทักษะอาชีพ						
10	โปรดระบุ ผลผลิตของโครงการที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและพัฒนาเด็กด้านการพัฒนาทักษะอาชีพ						

*หมายเหตุ หลักฐานประกอบ (ถ้ามี) เช่น ภาพถ่าย รายงานประจำปี ผลงาน คู่มือ รายงานกิจกรรม

แบบสัมภาษณ์ การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมระยะที่ 2

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์/ โครงการที่ดำเนินการอยู่/ อธิบายบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อโครงการ
2. คำถามด้านบริบทของโครงการ
  - 2.1 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างไร ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม
  - 2.2 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมอย่างไร
  - 2.3 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการมีความเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานหรือไม่ อย่างไร
3. คำถามด้านปัจจัยของโครงการ
  - 3.1 ปัจจัยที่จำเป็นในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมที่จะช่วยให้กิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการประสบความสำเร็จในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 คืออะไร และควรเป็นอย่างไร
  - 3.2 ปัจจัยที่มีอยู่ของท่านหรือหน่วยงาน คืออะไรบ้าง เพียงพอหรือไม่ อย่างไร
  - 3.3 ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติมคืออะไร วิธีการหรือกิจกรรมที่จะช่วยทำให้ได้ปัจจัยตามที่ต้องการคืออะไร
  - 3.4 กิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการมีความเหมาะสมหรือเป็นไปได้มากน้อยเพียงไรในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม
4. คำถามด้านกระบวนการ
  - 4.1 การดำเนินการเป็นไปตามแผนของโครงการหรือไม่ อย่างไร ทั้งในด้านเวลา และงบประมาณ
  - 4.2 กิจกรรมใดทำได้ หรือกิจกรรมใดทำไม่ได้ เพราะอะไร
  - 4.3 มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรในการดำเนินโครงการ เพราะอะไร และได้ปรับหรือแก้ไขอย่างไร
5. คำถามด้านผลผลิต
  - 5.1 จากการดำเนินโครงการ ได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร ในประเด็นต่อไปนี้ (ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ)
    - การดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม
    - เมื่อเข้าร่วมโครงการแล้ว เด็ก/เยาวชนมีการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น ดังนี้
      - เด็ก/เยาวชนได้รับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

- เด็ก/เยาวชนได้รับการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการเข้าศึกษาต่อเมื่อมีโอกาสเข้าสู่ระบบการศึกษาทุกรูปแบบ
- เด็ก/เยาวชนมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต เช่น การอ่าน การเขียน การสื่อสาร การคิดคำนวณพื้นฐาน การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การใช้ทักษะชีวิต การใช้เทคโนโลยี การทำงานเป็นทีมมากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีอุปนิสัยใฝ่เรียนใฝ่รู้มากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้มากขึ้น
- เกิดความร่วมมือของสถานศึกษา ครอบครัว และชุมชน ในการสนับสนุนการศึกษา/การเรียนรู้ให้กับเด็ก/เยาวชน

- รูปแบบ วิธีการ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

5.2 โครงการที่ดำเนินการตอบสนองความต้องการจำเป็นของครูและเด็ก รวมทั้งหน่วยงานทั้งในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมได้ครอบคลุมหรือไม่ อย่างไร

5.3 สิ่งที่เด็กหรือครูได้รับจากโครงการเกินกว่าเป้าหมายความต้องการมีหรือไม่ มีอะไรบ้าง สามารถอธิบายได้ทั้งในทางบวกหรือทางลบ

5.4 แนวทางในการดำเนินการ ปัจจัย กลไก และเงื่อนไขในการดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องคืออะไร ทำอย่างไร

5.5 จะมีการนำบทเรียนจากโครงการที่ประสบความสำเร็จไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมายอื่นของหน่วยงาน หรือพื้นที่อื่นของหน่วยงาน รวมทั้งเผยแพร่สู่หน่วยงานอื่น ๆ อย่างไร

6. ท่านเห็นว่า ระบบ รูปแบบ วิธีการ และมาตรการในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร

7. กรณีตัวอย่าง: การพัฒนาเด็กนอกระบบ (best + worst case)

- 7.1 กระบวนการและวิธีการในการเข้าถึงเด็กนอกระบบ
- 7.2 สภาพปัญหาของเด็กนอกระบบ
- 7.3 รูปแบบ กระบวนการในการช่วยเหลือ
- 7.4 ผลที่เกิดขึ้น (เข้าโรงเรียนแล้วเป็นไง ฝึกอาชีพเป็นไง)
- 7.5 ปัจจัยที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จและล้มเหลว
- 7.6 แนวทางการส่งเสริม สนับสนุน แก้ไขปัญหา

แบบสัมภาษณ์ การพัฒนาทักษะชีวิตระยะที่ 2

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์/ โครงการที่ดำเนินการอยู่/ อธิบายบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อโครงการ

2. คำถามด้านบริบทของโครงการ

2.1 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างไร ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.2 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในด้านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม/การพัฒนาทักษะอาชีพ/การพัฒนาทักษะชีวิต อย่างไร

2.3 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการมีความเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานหรือไม่ อย่างไร

3. คำถามด้านปัจจัยของโครงการ

3.1 ปัจจัยที่จำเป็นในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม/การพัฒนาทักษะอาชีพ/การพัฒนาทักษะชีวิตที่จะช่วยให้กิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการประสบความสำเร็จในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 คืออะไร และควรเป็นอย่างไร

3.2 ปัจจัยที่มีอยู่ของท่านหรือหน่วยงาน คืออะไรบ้าง เพียงพอหรือไม่ อย่างไร

3.3 ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติมคืออะไร วิธีการหรือกิจกรรมที่จะช่วยทำให้ได้ปัจจัยตามที่ต้องการคืออะไร

3.4 กิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการมีความเหมาะสมหรือเป็นไปได้มากน้อยเพียงไรในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาทักษะชีวิต

4. คำถามด้านกระบวนการ

4.1 การดำเนินการเป็นไปตามแผนของโครงการหรือไม่ อย่างไร ทั้งในด้านเวลา และงบประมาณ

4.2 กิจกรรมใดทำได้ หรือกิจกรรมใดทำไม่ได้ เพราะอะไร

4.3 มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรในการดำเนินโครงการ เพราะอะไร และได้ปรับหรือแก้ไขอย่างไร

5. คำถามด้านผลผลิต

5.1 จากการดำเนินโครงการ ได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร ในประเด็นต่อไปนี้ (ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ)

- การดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม

- เมื่อเข้าร่วมโครงการแล้ว เด็ก/เยาวชนมีทักษะในการดำเนินชีวิตเพิ่มขึ้น ดังนี้

- เด็ก/เยาวชนมีคุณลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์มากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีวุฒิภาวะทางอารมณ์มากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีภูมิคุ้มกันจากปัจจัยเสี่ยงและอบายมุขต่าง ๆ มากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีทักษะในการคิดวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจมากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีทักษะการแก้ไขปัญหาชีวิตมากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีทักษะในการสื่อสาร เพื่อขอ/ให้ความช่วยเหลือได้
- เด็กมีทักษะในการปรับตัว สามารถเผชิญกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง (ของสังคมและสิ่งแวดล้อม) ได้มากขึ้น
- เด็ก/เยาวชนมีการเรียนรู้เพื่อเป็นพลเมืองดีของสังคม

- รูปแบบ วิธีการ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาทักษะชีวิต

5.2 โครงการที่ดำเนินการตอบสนองความต้องการจำเป็นของครูและเด็ก รวมทั้งหน่วยงานทั้งในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาทักษะชีวิต ได้ครอบคลุมหรือไม่ อย่างไร

5.3 สิ่งที่เด็กหรือครูได้รับจากโครงการเกินกว่าเป้าหมายความต้องการมีหรือไม่ มีอะไรบ้าง สามารถอธิบายได้ทั้งในทางบวกหรือทางลบ

5.4 แนวทางในการดำเนินการ ปัจจัย กลไก และเงื่อนไขในการดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องคืออะไร ทำอย่างไร

5.5 จะมีการนำบทเรียนจากโครงการที่ประสบความสำเร็จไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมายอื่นของหน่วยงาน หรือพื้นที่อื่นของหน่วยงาน รวมทั้งเผยแพร่สู่หน่วยงานอื่น ๆ อย่างไร

6. ท่านเห็นว่า ระบบ รูปแบบ วิธีการ และมาตรการในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร

7. กรณีตัวอย่าง: การพัฒนาเด็กนอกระบบ (best + worst case)

- 7.1 กระบวนการและวิธีการในการเข้าถึงเด็กนอกระบบ
- 7.2 สภาพปัญหาของเด็กนอกระบบ
- 7.3 รูปแบบ กระบวนการในการช่วยเหลือ
- 7.4 ผลที่เกิดขึ้น (เข้าโรงเรียนแล้วเป็นไง ฝึกอาชีพเป็นไง)
- 7.5 ปัจจัยที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จและล้มเหลว
- 7.6 แนวทางการส่งเสริม สนับสนุน แก้ไขปัญหา

แบบสัมภาษณ์ ทักษะอาชีพระยะที่ 2

1. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์/ โครงการที่ดำเนินการอยู่/ อธิบายบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อโครงการ

2. คำถามด้านบริบทของโครงการ

2.1 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างไร ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.2 โครงการที่ท่านทำตอบสนองปัญหาและความต้องการในการดูแลเด็กในด้านการพัฒนาทักษะอาชีพอย่างไร

2.3 เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการมีความเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องกับนโยบายของหน่วยงานหรือไม่ อย่างไร

3. คำถามด้านปัจจัยของโครงการ

3.1 ปัจจัยที่จำเป็นในการพัฒนาทักษะอาชีพที่จะช่วยให้กิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการประสบความสำเร็จในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 คืออะไร และควรเป็นอย่างไร

3.2 ปัจจัยที่มีอยู่ของท่านหรือหน่วยงาน คืออะไรบ้าง เพียงพอหรือไม่ อย่างไร

3.3 ปัจจัยที่ต้องการเพิ่มเติมคืออะไร วิธีการหรือกิจกรรมที่จะช่วยทำให้ได้ปัจจัยตามที่ต้องการคืออะไร

3.4 กิจกรรมที่กำหนดไว้ในโครงการมีความเหมาะสมหรือเป็นไปได้มากน้อยเพียงไรในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทักษะอาชีพ

4. คำถามด้านกระบวนการ

4.1 การดำเนินการเป็นไปตามแผนของโครงการหรือไม่ อย่างไร ทั้งในด้านเวลา และงบประมาณ

4.2 กิจกรรมใดทำได้ หรือกิจกรรมใดทำไม่ได้ เพราะอะไร

4.3 มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไรในการดำเนินโครงการ เพราะอะไร และได้ปรับหรือแก้ไขอย่างไร

5. คำถามด้านผลผลิต

5.1 จากการดำเนินโครงการ ได้ผลตามวัตถุประสงค์หรือไม่ อย่างไร ในประเด็นต่อไปนี้ (ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ)

- การดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ และการจัดการสิ่งแวดล้อม

- เด็กมีความพร้อมในการประกอบสัมมาชีพในอนาคต

- เด็กมีทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความถนัด

- เด็กได้ค้นหาโอกาสด้านอาชีพและมีโอกาสทดลองทำงานในสถานที่จริงหรือบริบทจริง
- เด็กมีทักษะสื่อสารและสร้างความร่วมมือในการทำงาน
- ครูสามารถส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ
- ครูสามารถให้คำปรึกษาในการพัฒนาทักษะอาชีพสำหรับเด็ก ๆ
- ครูสามารถแสวงหาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่ดูแลเด็กกับสถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรในชุมชน หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาทักษะอาชีพเด็ก
- รูปแบบ วิธีการ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาทักษะชีวิต

5.2 โครงการที่ดำเนินการตอบสนองความต้องการจำเป็นของครูและเด็ก รวมทั้งหน่วยงานทั้งในการดูแลเด็กในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ในด้านสวัสดิการ การดูแลสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาทักษะอาชีพ และการพัฒนาทักษะชีวิต ได้ครอบคลุมหรือไม่ อย่างไร

5.3 สิ่งที่เด็กหรือครูได้รับจากโครงการเกินกว่าเป้าหมายความต้องการมีหรือไม่ มีอะไรบ้าง สามารถอธิบายได้ทั้งในทางบวกหรือทางลบ

5.4 แนวทางในการดำเนินการ ปัจจัย กลไก และเงื่อนไขในการดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่องคืออะไร ทำอย่างไร

5.5 จะมีการนำบทเรียนจากโครงการที่ประสบความสำเร็จไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มเป้าหมายอื่นของหน่วยงาน หรือพื้นที่อื่นของหน่วยงาน รวมทั้งเผยแพร่สู่หน่วยงานอื่น ๆ อย่างไร

6. ท่านเห็นว่า ระบบ รูปแบบ วิธีการ และมาตรการในการสนับสนุนและพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร

7. กรณีตัวอย่าง: การพัฒนาเด็กนอกระบบ (best + worst case)

- 7.1 กระบวนการและวิธีการในการเข้าถึงเด็กนอกระบบ
- 7.2 สภาพปัญหาของเด็กนอกระบบ
- 7.3 รูปแบบ กระบวนการในการช่วยเหลือ
- 7.4 ผลที่เกิดขึ้น (เข้าโรงเรียนแล้วเป็นไง ฝึกอาชีพเป็นไง)
- 7.5 ปัจจัยที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จและล้มเหลว
- 7.6 แนวทางการส่งเสริม สนับสนุน แก้ไขปัญหา

แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

ชื่อโครงการ: .....

.....

ผู้ให้ข้อมูล: .....

ประเภทเด็กนอกระบบในโครงการของท่าน .....

คำชี้แจง ผู้ให้ข้อมูลสามารถให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากการอ่านเอกสารการประชุม โดยพิมพ์หรือเขียนตัวบรรจงที่อ่านง่าย รวมถึงหากโครงการใดมีประเภทเด็กนอกระบบการศึกษา มากกว่า 1 ประเภท สามารถใส่ข้อคิดเห็นมาด้วยกันได้เลยพร้อมระบุประเภทเด็กให้ชัดเจน เพื่อนำมา แลกเปลี่ยนในวันที่ 25 – 26 พฤษภาคม 2564 ตามรายประเด็นต่อไปนี้

1. ปัญหา/อุปสรรคของเด็กนอกระบบการศึกษา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

ชุดข้อมูลสำหรับการเผยแพร่สู่สาธารณะ

- อินโฟกราฟิก
- บทความหนังสือพิมพ์มติชน
- โมชั่นกราฟิก

อินโฟกราฟิกชิ้นที่ 1 ปี 2020 กับสถานการณ์ที่ไม่คาดคิด

เนื่องในวันเยาวชนแห่งชาติ 20 กันยายน ได้รวบรวม 3 ทักษะสำคัญที่จำเป็นสำหรับเด็ก เยาวชน และ ผู้ใกล้ชิด เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ไม่ว่าจะเป็น โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 เด็กนักเรียนยากจนพิเศษเสี่ยงหลุดจากระบบการศึกษาว่า 1,800,000 คน การชุมนุมทางการเมือง และสถานการณ์การใช้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังภาพ

อินโฟกราฟิกขั้นที่ 2 กลุ่มของเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสตามสภาพที่พบ

เด็กนอกระบบการศึกษา หมายถึง เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่มีอายุตั้งแต่ 12 - 25 ปี ซึ่งปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการศึกษายู่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ฯลฯ ทั้งนี้สามารถแบ่งประเภทของเด็กนอกระบบการศึกษาได้ 4 กลุ่ม ดังภาพ

อินโฟกราฟิกขั้นที่ 3 แนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กด้อยโอกาส

ประเทศไทยมีเด็กด้อยโอกาสที่ถือว่าเป็นผู้พลาดโอกาสและผู้ขาดโอกาสอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย ดังนั้น การที่ครูนอกระบบการศึกษามีแนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กด้อยโอกาส ส่งผลให้สามารถวางแผน การดำเนินการจัดการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสได้ตรงตามบริบทของกลุ่มเด็กด้อยโอกาสในช่วงการแพร่ ระบาดของโรคโควิด-19 ได้อย่างแท้จริง ดังภาพ

อินโฟกราฟิกขั้นที่ 4 รูปแบบการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ในสถานการณ์การระบาดระลอกใหม่ของโควิด-19 ได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ทั้ง การมีเด็กหลุดออกจากระบบการศึกษามากขึ้น และเกิดภาวะถดถอยด้านการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบ การศึกษา ดังนั้น รูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสจำเป็นต้องอาศัยหลักการ ดังภาพ

อินโฟกราฟิกชิ้นที่ 5 เป้าหมายในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่เด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่เด็กและเยาวชนด้อยโอกาส เปรียบเหมือนการเทน้ำในแก้วให้เต็มตามที่ตัวเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสแต่ละบุคคลต้องการ ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาตนเองและใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเต็มศักยภาพของตนท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 จำเป็นต้องมุ่งส่งเสริมและพัฒนากลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ดังภาพ

อินโฟกราฟิกชิ้นที่ 6 การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเหมือนหรือต่างกันอย่างไร

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าของบุคคล ส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการด้านต่าง ๆ ทั้งความรู้ ทักษะ ทักษะคิด ศักยภาพ และขีดความสามารถในการดำรงชีวิต การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีบทบาทในการสร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ให้คนในชาติอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม โดยข้อมูลต่อไปนี้จะช่วยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์และความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังภาพ

อินโฟกราฟิกขั้นที่ 7 กลุ่มเด็กบนท้องถนน (Children in Street)

กลุ่มเด็กบนท้องถนนถือเป็นหนึ่งกลุ่มคนในสังคมที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ทั้งในด้านการดำรงชีวิตและการทำงาน ผลการศึกษาจากโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการช่วยเหลือและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเด็กบนท้องถนน (Children in Street) ในเขตกรุงเทพมหานคร พบรูปแบบและกลไกการให้บริการการศึกษาและส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับเด็กกลุ่มนี้ ดังภาพ

อินโฟกราฟิกชิ้นที่ 8 สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับครูช่างถนนและคนทำงานกับเด็กบนท้องถนน

สมรรถนะ (Competency) ที่จำเป็นสำหรับครูช่างถนนและคนทำงานกับเด็กบนท้องถนน หมายถึง ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะ (Knowledge, Skills and Personal Attribute) ของบุคคลที่จำเป็นต้องมี เพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้ประสบผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า สมรรถนะที่จำเป็นสำหรับครูช่างถนนและคนทำงานกับเด็กบนท้องถนนมี 3 ด้านด้วยกัน ได้แก่ สมรรถนะด้านทัศนคติ สมรรถนะด้านทักษะ และสมรรถนะด้านความรู้ และสมรรถนะที่มีความจำเป็นมากที่สุดจำนวน 7 เรื่อง โดยมีรายละเอียดดังภาพ

อินโฟกราฟิกชิ้นที่ 9 ปฐมพยาบาลหัวใจให้เด็กนอกระบบ

หัวใจของใครต่างก็ต้องการการดูแล ทั้งในช่วงเวลาปกติและในวิกฤตโควิด-19 โดยเฉพาะเด็ก (และครู) นอกระบบที่ได้รับผลกระทบที่หนักขึ้น หลายคนอาจมีคำถามว่า แล้วเราจะช่วยพวกเขาได้อย่างไรในเวลาที่ยากลำบากนี้ ถ้าอย่างนั้นชวนเริ่มต้นช่วยให้ใจของเขาเบาสบายขึ้น และอาจช่วยคลี่คลายปัญหาบางส่วนของเขาด้วยการฟังของเราที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้นการปฐมพยาบาลให้หัวใจด้วยหลักของ ACE ดังภาพ

อินโฟกราฟิกชิ้นที่ 10 แนวทางการรับมือสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทย ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดโรคโควิด-19

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดโรคโควิด-19 คณะทำงานโครงการฯ ได้ศึกษาตัวอย่างและแนวทางการรับมือสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทยทั้งเด็กบนท้องถนน เด็กกำพร้า เด็กเยาวชนชนพิการ เด็กและเยาวชนจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ เด็กและเยาวชนข้ามชาติ รวมถึงกลุ่มเป้าหมายที่อยู่นอกระบบการศึกษาของกศน. มีตัวอย่างและแนวทางดังภาพ

แนวทางแก้ไข และรับมือการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 กับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่มในไทย

1

เด็กบนท้องถนน และกลุ่มเลี้ยงที่อยู่ในมูลนิธิต่างๆ
จัดกิจกรรมเสริมพิเศษเพื่อเสริมทักษะความรู้ และสร้างความผ่อนคลายให้เด็ก ๆ ขณะอยู่บ้าน

เด็กกำพร้า
รับบริจาคอาหาร และปัจจัย 4 จากภาคสังคม

เด็กและเยาวชนที่มีความพิการ
สนับสนุนให้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

- กสศ. จัดโครงการ "ปฏิวัติพลังเด็กกลุ่มเปราะบางสู้โรคร้าย" และสนับสนุนชุดอุปกรณ์การเรียน ในเด็กกลุ่มเปราะบาง
- มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก
สื่อสารกับบุคลากรโรงเรียน
ให้เห็นความสำคัญของการศึกษา
ให้อุปกรณ์การเรียนที่ขาด
สร้างโอกาสให้เด็กได้ทำงานและเรียน

คำบรรยายภาษามือ แปลงสื่อการเรียน
ทุกเหตุการณ์ ให้อ่านง่าย มีรูปแบบที่ใช้อักษรเบรลล์

คำบรรยายรูปภาพในเอกสาร/สื่อโซเชียลมีเดีย
ใช้รูปภาพที่ครอบคลุมเด็กและเยาวชนทุกกลุ่ม
ไม่มีตราการค้า

แนวทางแก้ไข และรับมือการแพร่ระบาดโรคโควิด-19 กับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่มในไทย

2

เด็กและเยาวชนจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
เครือข่ายเยาวชนพัฒนาบ้านเกิด (PPS) มีโครงการ "Give for Child Fight COVID-19" รวมทุน 1,062,000 บาท ช่วยฟื้นฟู 300 ครอบครัวในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

เด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์
ชุมชนท้องถิ่นออกแบบแนวทางจัดการปัญหา และช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่

เด็กและเยาวชนข้ามชาติ
กลุ่มผู้ทำอาหารข้ามชาติภาคเหนือ สืบสวนความตระหนักรู้ และวิธีรับมือโรคโควิด-19

อบรมครู นักเรียน และชุมชน เรื่องความปลอดภัยจากการแพร่ระบาดโควิด-19 และมอบสิ่งจำเป็น

ส่งครู ไปสอนเด็ก ในชุมชน MLC

กลุ่มเป้าหมายที่อยู่นอกระบบการศึกษาของ กศน.
ออกแบบคู่มือการจัดการสถานศึกษา กศน. รับมือโควิด-19 ที่มีอยู่ปฏิบัติตามคู่มือแนะนำ สิ่งแวดล้อม และสังคม

พัฒนาแอปพลิเคชันกศน. ออนไลน์ที่สะดวก รวดเร็วประหยัดเวลา ไม่ต้องเดินทาง ครอบคลุมด้านเนื้อหาวิชาที่การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาต่อเนื่อง อาชีพ

อินโฟกราฟิกชิ้นที่ 11 โควิด-19: ผลกระทบและการรับมือสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 คณะทำงานฯ ได้ศึกษาผลกระทบและการรับมือสำหรับกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาในต่างประเทศ ได้แก่ จีน อัฟกานิสถาน ญี่ปุ่น และสหภาพยุโรป ซึ่งมีรายละเอียดดังภาพ

อินโฟกราฟิกชิ้นที่ 12 โควิด-19: ผลกระทบที่มีต่อกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทย

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 คณะทำงานฯ ได้ศึกษาผลกระทบที่มีต่อกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทยทั้งเด็กบนท้องถนน เด็กกำพร้า เด็กเยาวชนพิการ แม่ค้าวัยรุ่น เด็กและเยาวชนจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิเด็กและเยาวชนข้ามชาติ ดังภาพ

โควิด-19: ผลกระทบ

ที่มีต่อกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา

ในประเทศไทย

การเข้าถึงผู้เรียนที่เป็นผู้อพยพในการรับมือกับโควิด-19 ในประเทศไทย

ในประเทศไทย มีนักเรียนที่ไม่ใช่คนไทย ประมาณ 164,000 คน ในระบบโรงเรียน

มติคณะรัฐมนตรี พ.ศ. 2564 ว่าด้วยการศึกษาสำหรับบุคคลที่ไม่ได้ลงทะเบียนรับรองว่า เด็กทุกคน ไม่ว่าจะสัญชาติหรือสถานะทางกฎหมายใดมีสิทธิได้รับการศึกษาตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 12

การปิดโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ของผู้อพยพในประเทศไทย ทำให้การศึกษาของผู้อพยพส่วนใหญ่ในการสื่อสาร กับนักเรียนและครอบครัว

PLATFORM

ส่งเสริมการเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ในโรงเรียน ได้ครูคอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับบทเรียนและงานมอบหมายแก่ผู้เรียน ด้วยการสนับสนุนของสถานศึกษา และเครือข่ายของประชาชาติในไทยและเมียนมา

ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 กับเด็กนอกระบบการศึกษาในประเทศไทย

1

เด็กบนท้องถนน

- ไม่มีอุปกรณ์ป้องกันเชื้อโรค
- เข้าไม่ถึงบริการด้านสุขภาพ เพราะส่วนใหญ่ไม่มีบัตรประชาชน
- เข้าไม่ถึงข้อมูลการป้องกันตัวเอง
- เข้าไม่ถึงข้อมูลการเยียวยาจากรัฐ
- ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากมาตรการเยียวยาของรัฐ
- ประกอบอาชีพหามังปาล์มไม่ได้ ทำให้ขาดรายได้และขาดอาหาร
- ไม่มีเครือข่ายสำหรับรับเงินที่บ้าน (โทรศัพท์มือถือ/โทรทัศน์)
- มีโอกาสน้อยสุดจากรับการศึกษา

เด็กกำพร้า

- ปัญหาการเรียน สุขภาพกาย สุขภาพจิต การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอาจทำให้อุบัติเกิดภาวะความเครียดได้
- ปัญหาด้านปัจจัย 4 ขาดอาหารและชุดนักเรียน โดยเฉพาะเด็กที่ย้ายอยู่ผิด

เด็กเยาวชนพิการ

- ไม่มีอุปกรณ์เพื่อเข้าถึงการเรียนที่บ้าน
- เสี่ยงติดโควิด-19 สูง เพราะจุดประสงค์หลายอย่างจากข้อจำกัดทางกายภาพ
- ด้านปัจจัย 4 รับการช่วยเหลือไม่ได้ โดยเฉพาะด้านสุขภาพ
- เสี่ยงติดโควิด-19 สูง
- การเข้าถึงการดูแลสุขภาพบุคคลที่มีความพิการสูง
- คนที่ใช้โทรศัพท์มือถือเข้าถึงอินเทอร์เน็ต

แม่ค้าวัยรุ่น

- เข้าไม่ถึงการรักษาพยาบาล
- ในช่วงระบาดใหญ่และช่วงล็อกดาวน์ เข้าไม่ถึงบริการด้านการดูแลสุขภาพเด็ก

ผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 กับเด็กและเยาวชนจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

2

เด็กและเยาวชนจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

- ครอบครัวขาดรายได้
- เด็กและเยาวชนขาดเงินเรียน
- ไม่มีอุปกรณ์การเรียนออนไลน์
- เด็กและเยาวชนทำงาน วาดงาน พิมพ์

เด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ และ กลุ่มผู้มีปัญหาสถานะและสิทธิ

- ใช้ไม่เข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง
- ไม่มีสถานทางทะเบียน ทำให้เข้าไม่ถึงบริการด้านสุขภาพที่มีมาตรฐาน
- ไม่สามารถประกอบอาชีพการรวมกลุ่มชนที่มีการรวมตัวได้
- สถานศึกษาปิด
- พ่อแม่และผู้ดูแลเด็กตามเกาะไม่ได้
- ขาดแคลนอาหารและค่าใช้จ่ายตามการศึกษา
- ไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์การเรียนออนไลน์

เด็กและเยาวชนข้ามชาติ

- การศึกษาหยุดชะงัก
- ทำงานพิเศษประจำไม่ได้
- เข้าไม่ถึงบริการสุขภาพ
- ใช้ขาดแคลนเงินจำเป็นและเงินสนับสนุน

เด็กข้ามชาติทั้งหมดจะเปราะบางกับศูนย์เรียนรู้

- กลุ่มที่กลับบ้านประเทศตัวเอง
- ยึดกับชาติไทยไม่ได้
- จากการปิดชายแดน ทำให้ตามงานเรียนยาก
- กลุ่มที่ยังอยู่ในไทย
- ต้องเรียนจากที่บ้าน
- ทำให้อุตสาหกรรมความสามารถของการเรียน

อินโฟกราฟิกชิ้นที่ 13 บทสัมภาษณ์การลงพื้นที่ครั้งที่ 1

ทางคณะทำงานฯ ลงพื้นที่และติดตามโครงการย่อยในแต่ละพื้นที่จำนวน 18 โครงการ และดึงจุดเด่นของแต่ละโครงการออกมา เพื่อทำการประชาสัมพันธ์ถึงการดำเนินงานการช่วยเหลือครูและเด็กนอกระบบการศึกษาในแต่ละพื้นที่ ดังภาพ

“ มุ่งสร้างเครือข่ายครูที่สามารถจัดระบบและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจในการป้องกันตนเองจากการแพร่ระบาดของโควิด 19 และสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) ที่สลับกันพิเศษเฉพาะสำหรับารดำเนินงานในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความเหมาะสม ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับการจัดหลักสูตรของหน่วยงาน

โครงการพัฒนาเครือข่ายครูและนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในชุมชนเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

“ ศูนย์การเรียนรู้บ้านนาต้องการสร้างโรงเรียนพึ่งตัวเอง จัดการเรียนการสอนที่สนับสนุนให้เด็กมีทักษะที่สามารถพึ่งตัวเองได้ โดยเน้นการทำเกษตรพอเพียง ปลูกผัก เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ รวมทั้งแปรรูปและจัดจำหน่ายให้ปรัยรายได้เป็นค่าใช้จ่ายในส่วนอื่น ๆ ซึ่งเด็ก ๆ ได้ฝึกอาชีพในการกำจัดก้นที่ข้าวกลิ้งบนเคอร์รี่และสับค้ำกาแฟสด ซึ่งมีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ชุมชน ความสนใจของเด็ก ๆ และความต้องการของตลาด

โครงการพัฒนาวิชาชีพเด็กชายขอบ

“ เกิดการจัดระบบความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในการศึกษาและอาชีพ ความต้องการให้เกิดการสร้างเสริมและการพัฒนาคุณภาพความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบอย่างครบวงจรและมีความยั่งยืน โดยเป็นทั้งที่ฝึกที่พัฒนาเด็ก และส่งต่อสู่โลกการทำงาน และจัดการอาชีพให้ทันและยั่งยืนกล่าวจะเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนทำงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ รวมไปถึงความต้องการสร้างกระบวนการช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมและส่งต่อให้เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ทางสังคม จะเห็นได้ว่า โครงการต้องการสร้างเด็ก ให้เป็นครูแกนนำต้นแบบ สามารถทำงานได้จริง ซึ่งส่วนหนึ่งของกลุ่มเป้าหมายในโครงการสามารถเข้าทำงานเป็นอาสาสมัครในศูนย์ฯ ซึ่งทางผู้รับผิดชอบโครงการหวังว่าเครือข่ายร่วมดำเนินงานจะสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Insontis young kids 6 part

“ โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากภาวะระบาดของโรคโควิด 19 และเป็นการพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรที่ทำงานกับเด็กและเยาวชนนอกระบบ ให้สามารถจัดการเรียนรู้อย่างเหมาะสมกับความเชื่อของเด็กและเยาวชนนอกระบบจัดทำห้องเรียนรู้อิงวิชาชีพครู และบุคลากรที่จัดการเรียนให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบในพื้นที่ ซึ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าว สอดคล้องกับเป้าหมายของมูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชนในเชิงวิสัยทัศน์ คือสร้างโอกาสทางการศึกษา สร้างคุณภาพเด็กและเยาวชน สร้างชุมชนเข้มแข็ง เข้าถึงนวัตกรรมเรียนรู้ที่หลากหลายตามความรู้ ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และสังคมรวมทั้งได้รับการพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่

“ เป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการเน้นการหาข้อมูล “เด็กจนตัวจริง” ที่หลุดออกนอกระบบการศึกษากว่า 1,000 คน ด้วยการคัดกรองจากทุกภาคส่วนในจังหวัด ผ่านเครือข่ายภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคชุมชน ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ รวมถึงสภาเด็กและเยาวชนในแต่ละอำเภอ ร่วมคิดรณรงค์และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยแยกเด็กนอกระบบตามประเภทความต้องการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ของโครงการสอดคล้องกับการจัดของหน่วยงาน กล่าวคือ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยุมิที่มีพันธกิจประการหนึ่งในการให้บริการวิชาการในระดับพื้นที่และยังประสานสัมพันธ์กับภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะผู้มีบทบาทสำคัญ คือ พมช.และสำนักงานกศน. ชัยภูมิ ในการร่วมดำเนินงาน มีการจัดในการดูแลเด็กและเยาวชนนอกระบบและการให้การศึกษาด้วย

โครงการตามหนังสือทศส : แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19

“ ความรู้เดิมของครูและคนทำงานในกลุ่มลูกเหวี่ยง รวมถึงครูในพื้นที่ที่อาสาเข้ามาร่วมกิจกรรม ก็เป็นผู้ปฏิบัติงานจริงอยู่ในพื้นที่ที่ทำงานเกาะติดปัญหามามีความเข้าใจสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนเหล่านี้ รวมถึงการทำงานเกาะติดพื้นที่มาเป็นเวลานาน ทำให้ทั้งเด็กและครอบครัว รวมถึงชุมชนไว้วางใจ

โครงการห้องเรียนกบง สิ้นคืนทักษะชีวิต

อินโฟกราฟิกชิ้นที่ 14 การสำรวจสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ระลอกที่ 3

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ทางคณะทำงานฯ ติดตามโครงการย่อยในแต่ละพื้นที่จำนวน 18 โครงการ ถึงวิธีการและกระบวนการในการช่วยเหลือกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างไรบ้าง ดังภาพ

“
สร้างห้องปฏิบัติการวิชาชีพให้เด็ก
และเยาวชนนอกระบบกลุ่มเป้าหมาย
เช่น เด็กและเยาวชนในสถานพินิจฯ
และศูนย์ฝึกอบรมเขต 3 และ
เด็กชุมชนที่เสี่ยงออกนอกระบบ
มีการส่งเสริมและส่งเสริมโดย
ภาคีเครือข่าย 10 องค์กร
ภาครัฐและเอกชนที่ทำ MOU
ร่วมกับโครงการ
young kids 6 part
”
เทศบาลนคร นครราชสีมา
โครงการ Young kids 6 part

“
มีการโทรศัพท์ สื่อสารทุกช่องทาง
กับผู้นำ/ครูชุมชน สอบถาม
ความเดือดร้อน สถานการณ์ในพื้นที่
ผลกระทบที่ได้รับ และให้คำแนะนำ/ข้อมูล
ในการป้องกันตนเอง
ครูอาสา/ครูประจำการลงพื้นที่
เยี่ยมเยียนครูชุมชนให้กำลังใจ
พร้อมกับแจกหน้ากากอนามัย
เจลแอลกอฮอล์ และของยังชีพ
ในชุมชนที่ยากลำบาก
”
สมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย
โครงการพัฒนาระบบและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษา
และจัดทำฐานข้อมูลวิจัยระบบสวัสดิภาพการพัฒนาที่ยั่งยืน

“
ครุณอกระบบจัดรายการ
เสียงตามสายเผยแพร่ความรู้
ในการป้องกันตนเองจาก
โรคโควิด-19 ภาษาชาติพันธุ์
นอกจากนี้ยังมีการแจก
หน้ากากอนามัยและเจลล้างมือ
พร้อมกับสอนล้างมือ
ให้เด็กลูกหลานแรงงานต่างด้าว
ในห้องแถวในชุมชน
”
โครงการสถานีภาษาชาติพันธุ์
โครงการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา
ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาดของ
โรคติดต่อไวรัสโคโรนา 2019 อ.แม่สาย จ.เชียงราย

“
กิจกรรมเยี่ยมบ้านและให้ความรู้
เกี่ยวกับการดูแลตนเอง
ในสถานการณ์โควิด-19
พร้อมวัสดุเยี่ยมเยียน ข้าวสาร
อาหารแห้งที่จำเป็น
”
ศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
โครงการพัฒนาระบบและเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษา
เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา
ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

“
ทำกิจกรรมทักษะชีวิต ผ่านกระบวนการทางกิจกรรม
พัฒนาจิตใจโดยสวนมนต์ไหว้พระ, กิจกรรมกีฬา, สีส,
กิจกรรมทำอาหาร, กิจกรรมพัฒนาบ้านพักผ่านงานศิลปะ
กิจกรรมตลาดเพื่อหารายได้กลุ่มสี โดยการขายน้ำ ขม ลูกชิ้น
เป็นต้น โดยมีแกนนำเด็กเยาวชนเป็นกลุ่มแกนนำหลัก
จำนวน 20 คน และเด็กในดูแลในโครงการ จำนวน 55 คน
”
มูลนิธิบ้านครูน้ำ
โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน

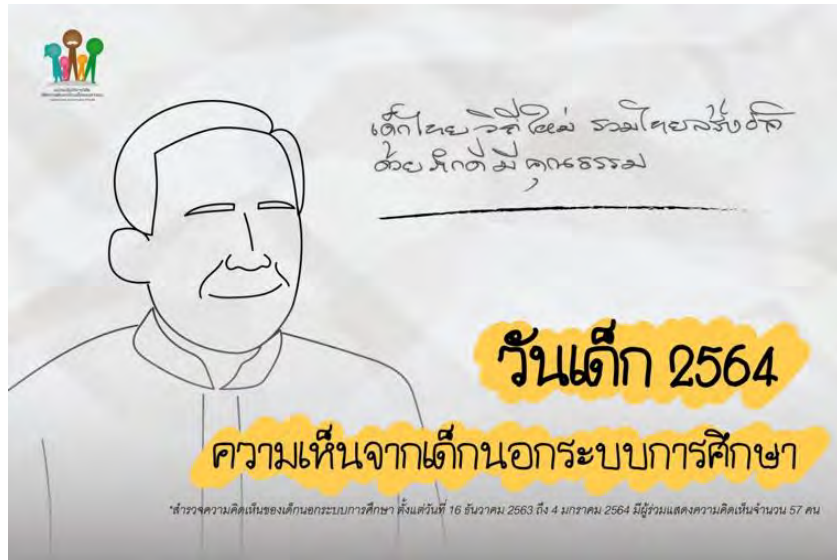

“
ปฏิบัติตามมาตรการของ
กระทรวงศึกษาธิการอย่างเคร่งครัด
มีการจัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็น
ในการป้องกัน เช่น เจลแอลกอฮอล์
หน้ากากอนามัย ฯลฯ ให้ทุกคน
อย่างเพียงพอ และตรวจวัด
อุณหภูมิทุกเช้า
”
มูลนิธิพระมหาไถ่เพื่อการพัฒนาคนพิการ
โครงการจัดการศึกษาคนกระเรียน
เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพผู้พิการบ้านท่าทองคนพิการ
ในสถานการณ์ COVID-19

อินโฟกราฟิกชั้นที่ 15 แบบสำรวจความคิดเห็นจากเด็กนอกระบบการศึกษาในวัยเด็ก 2564

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน ได้จัดทำอินโฟกราฟิกที่สรุปข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นของเด็กนอกระบบการศึกษา ตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม 2563 ถึง 4 มกราคม 2564 โดยมีผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นจำนวน 57 คน เป็นเพศหญิงร้อยละ 52.63 และเพศชายร้อยละ 47.37 ส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี (เด็ก) ร้อยละ 77.19 และอายุ 18 - 25 ปี (เยาวชน) ร้อยละ 22.81 มีรายละเอียด ดังภาพ

นิยาม เด็กนอกระบบการศึกษา

หมายถึง เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่มีอายุตั้งแต่ 12 - 25 ปีซึ่งปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการศึกษอยู่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน (สจต.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) กรุงเทพมหานคร หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ซึ่งเด็กและเยาวชนดังกล่าวครอบคลุมถึง...

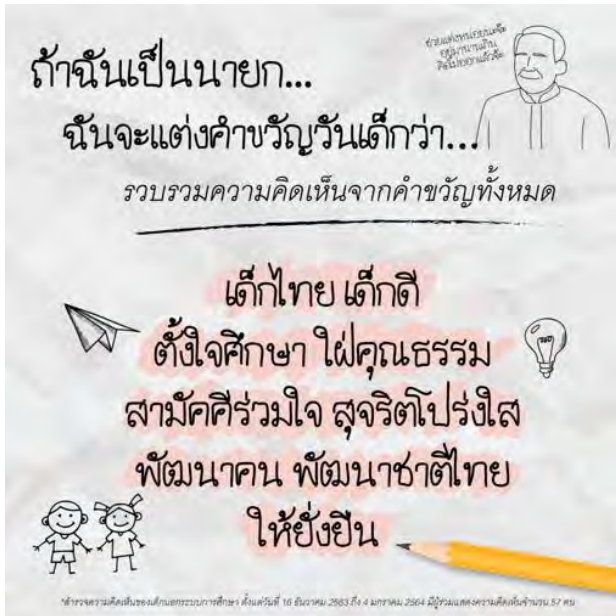
- 1 เด็กและเยาวชนด้วยโอกาสจากสภาวะทางกายภาพหรือชีวภาพ เช่น พิการ ออทิสติก หรือพิการซ้ำซ้อน
- 2 เด็กและเยาวชนด้วยโอกาสเนื่องจากเหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น เด็กยากจน เด็กในพื้นที่ห่างไกล หรือขาดโอกาสเข้าถึงการศึกษา
- 3 เด็กและเยาวชนด้วยโอกาสเนื่องจากเหตุปัจจัยทางสังคม เช่น เด็กกำพร้า เปร้ออน หรือเคยต้องคดี
- 4 เด็กและเยาวชนด้วยโอกาสที่มีความต้องการลักษณะเฉพาะ เช่น ลูกแรงงานต่างด้าวไร้สัญชาติ หรือรับผลกระทบจากภัยพิบัติ

หนึ่งสิ่งที่ยากได้จากรัฐบาลชุดนี้...

- อันดับ 1 สิ่งของ (เช่น รองเท้า ชุดนักเรียน โภคภัณฑ์ จักรยาน หนังสือเรียน บ้าน)
- อันดับ 2 คุณภาพชีวิตที่ดี (เช่น จัดการกับยาเสพติด ความเท่าเทียมกันและสิทธิที่มนุษย์ทุกคนพึงจะได้ ความเสมอภาคทางการศึกษา เปลี่ยนรณรงค์แบบเดิมเป็นปรับอากาศทั้งหมด ความสุข)
- อันดับ 3 เงินทุนการศึกษา
- อันดับ 4 การเมืองรูปแบบใหม่ (เช่น การทำงานที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ใช้กฎหมายในทางที่เป็นธรรมถูกต้อง ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย)

*สำรวจความคิดเห็นของเด็กนอกระบบการศึกษา ตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม 2563 ถึง 4 มกราคม 2564 มีผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นจำนวน 57 คน

**บทความหนังสือพิมพ์มติชนชั้นที่ 1 กลไกสำคัญในการทำงานเพื่อการช่วยเหลือเด็ก
นอกระบบการศึกษาในจังหวัดชัยภูมิ**

ตัวอย่างหนึ่งสำหรับการกลไกในการทำงานที่สำคัญเพื่อช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา จากการลงพื้นที่ติดตามและหนุนเสริมโครงการ “ตามหาน้องในซอกหลืบ : แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19” โดยสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องมาจากกลไก 3 หลักด้วยกันคือ 1) กลไกในการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือ 2) กลไกคนทำงานที่มีความเชี่ยวชาญ และ 3) กลไกด้านงบประมาณ (อ่านเพิ่มเติมได้ที่ https://www.matichon.co.th/article/news_2749453)

กลไกสำคัญในการทำงานเพื่อการช่วยเหลือเด็ก นอกระบบการศึกษาในจังหวัดชัยภูมิ

วันที่ 1 มิถุนายน 2564 - 11:30 น.

Facebook Twitter LINE Copy Link

บทความหนังสือพิมพ์มติชนขึ้นที่ 2 การบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาในสังขละบุรี

หนึ่งในตัวอย่างการบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา โดยเฉพาะการเรียนรู้ที่ไม่ได้ยึดเยียดเนื้อหา แต่มุ่งพัฒนาแรงบันดาลใจตามลักษณะตามธรรมชาติการเรียนรู้ในระดับปัจเจกบุคคล การกระจายโอกาสและส่งเสริมการเรียนรู้ที่เหมาะสมให้เด็กนอกระบบการศึกษาในการค้นหาศักยภาพของตนเองผ่านการเรียนรู้ทักษะชีวิต เพื่อการพึ่งพาตนเองในรูปแบบต่าง ๆ และมีครูนอกระบบในพื้นที่และครูอาสาช่วยจัดการเรียนรู้ (อ่านเพิ่มเติมได้ที่ https://www.matichon.co.th/article/news_2632058)

การบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต สำหรับเด็กนอกระบบ การศึกษาในสังขละบุรี

วันที่ 20 มีนาคม 2564 - 12:01 น.

Facebook Twitter LINE Copy Link

บทความหนังสือพิมพ์มติชนขึ้นที่ 3 ค้นหาตัวตนสู่การพัฒนาทักษะอาชีพ ของเด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม

แนวทางหนึ่งของการพัฒนาทักษะอาชีพให้แก่เด็กและเยาวชนในกระบวนการยุติธรรม โดยการจัดกิจกรรมที่เน้นการมีระบบสนับสนุน และเสริมสร้างศักยภาพเด็กและเยาวชนที่สอดคล้องกับความต้องการ ความถนัด หรือความสนใจรายบุคคล ทำให้พวกเขาพร้อมที่จะปลดปล่อยพลังศักยภาพของตนเองออกมา เพื่อสร้างทักษะการประกอบอาชีพที่นำไปสู่การสร้างตัวตนของตนเอง อีกทั้งเพื่อเป็นเกราะป้องกันไม่让他们เขาเข้าสู่การกระทำผิดซ้ำเดิมอีก (อ่านเพิ่มเติมได้ที่ https://www.matichon.co.th/article/news_2680958)

ค้นหาตัวตนสู่การพัฒนาทักษะอาชีพ ของเด็กและเยาวชน ในกระบวนการยุติธรรม

วันที่ 22 เมษายน 2564 - 11:50 น.

Facebook Twitter LINE Copy Link

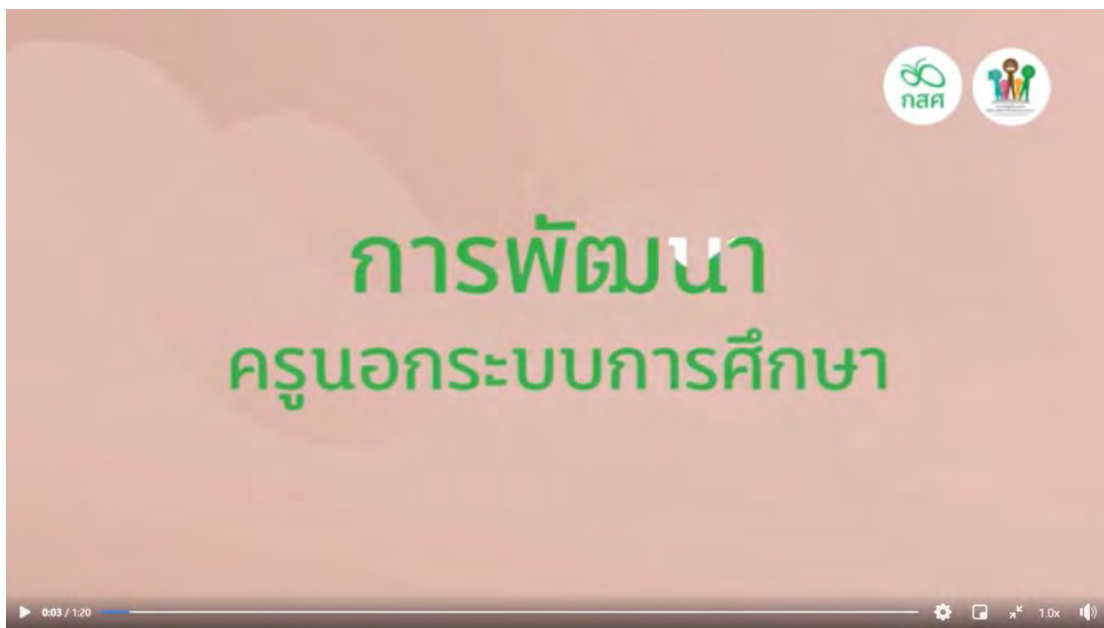

โมชั่นกราฟิก การพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา

“การพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา” จำต้องมีสมรรถนะหลักทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความรู้ ทักษะ ทศนคติ รวมไปถึงกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพครูผ่านการทำงานพื้นที่ การเรียนรู้ และบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ จะช่วยให้ครูเข้าไปช่วยเหลือ พัฒนา ทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถรับชมได้ที่

<https://fb.watch/v/177XD0KPd/> หรือ

shorturl.at/tACUV หรือรับชมผ่าน QR code

ภาคผนวก ง
ภาพถ่ายกิจกรรม

ภาพการประชุมแลกเปลี่ยนประเด็นพูดคุยระหว่างทีมบริหารจัดการ
โครงการครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

ภาพการลงพื้นที่ ติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการย่อย

ภาพกิจกรรมบอร์ดเกม และฟลอร์ เกม (Floor Games) โครงการพัฒนาเยาวชนมุสลิมไทยเพื่อความเสมอภาคและความยั่งยืน ณ มูลนิธิบ้านดี ดาร์ลุคอยรุ มินบุรี กรุงเทพมหานคร

ภาพกิจกรรม “เปิดโลกการเรียนรู้ - เมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต Seed for the future”
โครงการเมล็ดพันธุ์แห่งอนาคต ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านอุ่นรัก อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพกิจกรรมการอบรมการเตรียมความพร้อมสู่ตลาดแรงงาน โดยคณะวิทยากรสำนักงานจัดหางาน
โครงการการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพสู่การมีงานทำของคนพิการ
ในสถานการณ์ COVID-19 ณ หอประชุม TCT วิทยาลัยเทคโนโลยีพระมหาไถ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

ภาพกิจกรรมเปิดห้องเรียนกัมปง (ห้องเรียนชุมชน) โครงการห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต
ครัวลูกเหริ่ง ณ ห้องเรียนกัมปง สืบค้นทักษะชีวิต อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา

ภาพการมอบถุงยังชีพและเงินช่วยเหลือเร่งด่วนครั้งที่ 1 แก่เด็กและเยาวชนนอกระบบ โครงการช่วยเหลือเด็ก
และเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่รับผลกระทบจากวิกฤติการระบาด ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ณ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ภาพกิจกรรมทักษะอาชีพ โครงการตามหาน้องในชอกหลืบ แสงส่องใจปลอดภัยจาก COVID-19
ณ หอประชุมคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

ภาพกิจกรรมการเตรียมความพร้อม ทบทวนบทเรียน โครงการพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบให้สามารถจัดการศึกษาตามภูมิสังคมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตใหม่ ณ มูลนิธิส่งเสริมพัฒนาเด็กและเยาวชน จังหวัดเชียงใหม่

ภาพกิจกรรมการอบรมทักษะความรู้เกี่ยวกับการบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนพิการ
โครงการสร้างสรรค์พัฒนาการและการเรียนรู้เด็กเยาวชนพิการโดยครอบครัวและชุมชน
พื้นที่บุรีรัมย์และสุรินทร์ ณ โรงพยาบาลรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์

ภาพกิจกรรมการให้เด็กและเยาวชนพม่าแยกขยะ โดยแจกเอกสาร และสอนให้เรียนรู้จักสีของถังขยะ และประเภทขยะที่สามารถทิ้งลงถังขยะแต่ละสี โครงการพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับครู เด็ก และเยาวชนในชุมชนแรงงานข้ามชาติจังหวัดเชียงราย ณ จังหวัดเชียงราย

ภาพกิจกรรมห้องเรียนชุมชนสร้างพื้นที่เรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนนอกระบบ ชุมชนกระทู้มเดี่ยว โครงการการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษาและจัดทำฐานข้อมูลด้วยระบบดิจิทัล เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ณ ชุมชนกระทู้มเดี่ยว เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร

ภาพการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ: การสร้างเครือข่ายและชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) โครงการพัฒนาเครือข่ายครู และนักวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตในกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ภาพกิจกรรมการนำเสนอผลงานในนิทรรศการเครื่องหนัง ตัดผม ตัดขวดแก้ว ออกแบบผลิตภัณฑ์ สื่อออนไลน์
โครงการ Young kids 6 part ณ โรงแรมสบายโฮเทล จังหวัดนครราชสีมา

ภาพกิจกรรมถอดบทเรียนโดยกระบวนการ โครงการสานฝันอาชีพเด็กชายแดน
ณ ศูนย์การเรียนรู้มูลนิธิบ้านครุฑน้ำ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพการติดตามโครงการพัฒนาอาชีพเด็กชายขอบ
ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านนาคา อำเภอมะนัง จังหวัดยะลา

ภาพกิจกรรมวัน Special Day โครงการการพัฒนาาระบบสนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อ
และมีงานทำสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ณ ศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชน
หญิงบ้านปราณี อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม

ภาพติดตามโครงการการพัฒนาศักยภาพด้านการใช้สื่อออนไลน์ สำหรับจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานนิเวศ
วัฒนธรรมชุมชน เพื่อสร้างอาชีพเกี่ยวกับอาหารและสมุนไพร ณ ศูนย์การเรียนรู้แพรวาสาละวิน
จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ภาพกิจกรรมพัฒนาทักษะอาชีพตามที่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้ความสนใจ
โครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในพื้นที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน
ณ ศูนย์ประสานงาน มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

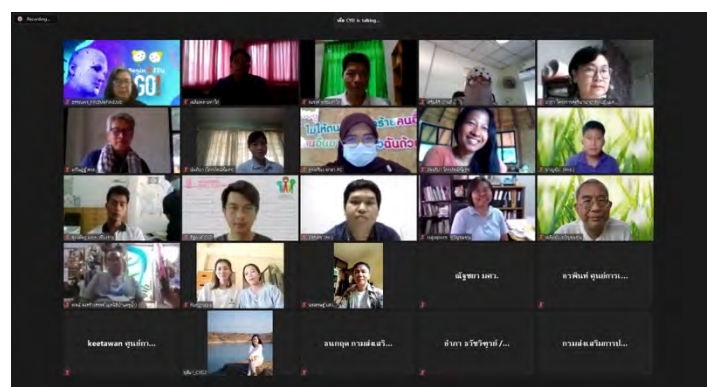
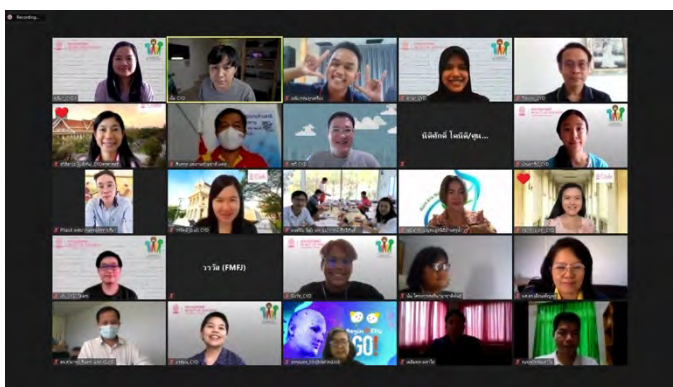
ภาพการจัดอบรมพัฒนาศักยภาพครูนอกระบบ: จิตวิทยาและการจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กนอกระบบการศึกษา ในวันที่ 1-3 ธันวาคม 2563 ณ โรงแรม Crowne Plaza Bangkok

ภาพการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการเสริมสร้างพลังใจให้ครูนอกระบบ ในวันที่ 5-6 เมษายน 2564 ณ โรงแรมนุโว ซิตี กรุงเทพฯ

ภาพเวทีถอดบทเรียนออนไลน์: การดำเนินโครงการและจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ระหว่างวันที่ 25-26 พฤษภาคม 2564

ภาคผนวก จ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจแบบสอบถามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลครูและเด็กนอกระบบการศึกษา

ภาคผนวก ฉ
รายชื่อคณะทำงานโครงการฯ

รายชื่อคณะทำงานโครงการฯ

หัวหน้าโครงการฯ	รศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา หัวหน้าฝ่ายการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยหัวหน้าโครงการฯ	1. รศ.ดร.วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2. ดร.กชกร จุยมณี อาจารย์ประจำภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นักวิจัยร่วมโครงการฯ	1. ผศ.ดร.สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2. ผศ.ดร.ระวี จุฑาสฤงค์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการพัฒนาระบบสุขภาพชุมชนและชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
นักวิชาการโครงการฯ	1. นางสาวชุตินา ชุมพงค์ 2. นางสาวปิ่นทारीย์ ทันทสุวรรณ 3. นายปิยวัช ชำนาญกิจ นักวิจัย หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เจ้าหน้าที่สื่อสารสาธารณะ	1. นางสาวอรุสมน ศานติวงศ์สกุล 2. นายศรัณย์ภัทร แซ่หว่อง เจ้าหน้าที่สื่อสารสาธารณะ หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เจ้าหน้าที่การเงินและประสานงานโครงการฯ	นางสาวดانا โมหะหมัดรักษาผล เจ้าหน้าที่การเงินและประสานงาน หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
อีเมล: cyd.educhula@gmail.com เว็บไซต์: www.cydcenter.com